

გეორგიკა

8

უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ

წ ი გ ნ ი XXII

გეორგიკა ტ. VIII

АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

Комиссия по публикации иностранных
источников о Грузии

Институт
Востоковедения

FONTES PEREGRINI AD GEORGIAM PERTINENTES

ГЕОРГИКА
СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ
ПИСАТЕЛЕЙ О ГРУЗИИ

ТОМ VIII

Греческие тексты с грузинским переводом издал и примечаниями снабдил
С. Г. Каучишвили

—
GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA
AD GEORGIAM PERTINENTIA

TOMUS VIII

Textum graecum cum versione iberica edidit commentariisque instruxit
Sim. Kauchtschischwili

ИЗДАТЕЛЬСТВО „МЕЦНИЕРЕБА“
ТБИЛИСИ – 1970

SUMPTIBUS „MECNIEREBA“
TIBILISIIS, MCMLXX

გეორგიკა

ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ

ტომი მერვე

ტექსტები ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო
სიმონ ყაუხჩიშვილმა

გამომცემლობა „მეცნიერება“

თბილისი – 1970

მთავარი რედაქცია:

ი. აბულაძე,	ვლ. ფუთურიძე,
-------------	---------------

 ს. ყაუხჩიშვილი
გ. წერეთელი (მთ. რედაქტორი), ს. ჯიქია

ბერძნულ-რომაული წყაროების
სერიის რედაქტორი

ს ი მ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი

შინაარსი

VIII ტომისა

წინასიტყვაობა	VII
ვესტათი თესალონიკელი	1
ქალაქი ადა 1. – სიტყვა მას 4. – იასონი 10. – აისონი და იასონი 11. – არგონავტები 11. – მედეა 11. – აქილევსი და კ. სკიროსი 12. – იბერიის ქალაქი „ოდისეია“ 13. – იბერები ბიზანტიის ჯარში 14. – იბერული ქუდი ხურავს წარჩინებულ ბიზანტიელს 15. – ლაზური თავსაბურავი 16.	
თეოდორე ბალსამონი	17
იბერიის ეკლესიის ავტოკეფალია 17.	
ღუკა	21
თურქთა თარეში. სკვითები და აბაზგები 25. – თემურხანმა შეკრიბა ჯიქები და აბაზგები 26. – ლაზების მეზობელი ყარაიულუკი 27. – უზუნ-ჰასანი კოლხეთში 29. – ლაშქრობა სინოპში, არმენიაში, კავკასიაში, ფაზისზე 29. – ლაშქრობა ვლახეთში 33.	
გიორგი სფრანძესი	36
შესავალი 38. – სფრანძესის ტექსტის ახალი გამოცემა 44. – გიორგი სფრანძესის ელჩობა იბერიაში და ტრაპიზონში 49. – ბიზანტიის კეისრის მოციქული იბერიაში 63. – გიორგი სფრანძესის ელჩობა იბერიაში და ტრაპიზონში 74.	
ლაონიკე ხალკოკონდილე	89
ცნობები იბერიის ისტორიიდან 91. – ტრაპიზონის მეფის ძმა დავითი 93. – სკვითები და პელაზგები 100. – სკვითები, ჩერქეზები და მეგრელები 102. – იბერიის სპილენძი 106. – კოლხეთი-ტრაპიზონის სამეფო 106. – თემურლენგი იბერიაში 108. – კოლხეთი-ტრაპიზონის სამეფო 100. – კავკასია 118. – არაბეთი და მისი საზღვრები 118.	
მათე ბლასტარესი	119
იბერთა ეკლესია 119.	

ათონის ივერთა მონასტრის აქტები (ხრისობულები, სიგელ- გუჯრები, პრაქტიკონები) X – XIV საუკუნეებისა	122
დამატება: ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექ- სიკონი	271
სამიებლები	311
საკუთარ სახელთა სამიებელი 311. – ტერმინებისა და საგანთა სამიე- ბელი 340.	

წინასიტყვაობა

„გეორგიკის“ VIII ტომში მოთავსებულია, ისევე როგორც VII ტომში, XII – XV საუკუნეთა მასალები. ამ მასალებს შორის ჩვენს განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს გიორგი სფრანძესის „ისტორიაში“ არსებული ცნობები საქართველოს და ბიზანტიის ურთიერთობათა შესახებ. იშვიათ შემთხვევად ჩანს, რომ წარჩინებული ბიზანტიელი მოხელე (გიორგი სფრანძესი), რომელიც ამავე დროს ბრწყინვალე მწერალი იყო. იგზავნება საქართველოში (როგორც ძირითად „დიდ“ საქართველოში, ისე ტრაპიზონის იმპერიაში) სერიოზული პოლიტიკური დავალებებით.

*

* *

ამავე ტომში მოვითავსეთ X – XIV საუკუნეთა აქტები „ათონის ივერთა მონასტრისა“ (ხრისობულები, სიგელ-გუჯრები, პრაქტიკონები). ქვემოთ, თავის ალაგას, მკითხველი გაეცნობა ამ აქტების მოპოვების ისტორიას და დარწმუნდება ამ აქტების მნიშვნელობაში, როგორც საქართველოს ისტორიისათვის, ისე ბიზანტიის რიგი სამიწათმფლობელო საკითხების გარკვევისათვის. აქ ვათავსებთ ჩვენ მხოლოდ ამ აქტების ერთ ნაწილს როგორც ნიმუშს. განზრახული გვაქვს ცალკე ტომად გამოვაქვეყნოთ ეს მასალები, შეძლებისდაგვარად სრულად.

* *

*

მსგავსად VII ტომისა, ეს VIII ტომიც შეიცავს დამატების სახით „ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის“ გაგრძელებას.

სიჩ. ყაუხჩიშვილი

ევსტათი თესალონიკელი

ევსტათი 1175 წელს იყო თესალონიკის მიტროპოლიტი. გარდაიცვალა 1194 წელს. მისი სამწერლო მოღვაწეობა მრავალმხრივი იყო:

1) მან დასწერა კომენტარები ანტიკური ბერძნული ნაწარმოებების შესახებ: პირველ რიგში ცნობილია მისი კომენტარები „ილიადისა“ და „ოდესეისათვის“.

2) მას ეკუთვნის რიგი თეოლოგიური ტრაქტატისა, წერილები, სიტყვები.

3) მას ეკუთვნის ერთი ისტორიული შრომა: ქალაქ თესალონიკის ნორმანების მიერ 1185 წელს დაპყრობის ისტორია

და ზოგიერთი სხვა თხზულებაც (მაგ., დიონისე პერიეგეტის პოემის სქოლიოები...).

სხვა საკითხებთან დაკავშირებით ჩვენ შევისწავლეთ ევსტათის კომენტარები „ილიადისა“ და „ოდესეისათვის“. ჩვენი ყურადღება მიიქცია ზოგიერთმა მათგანმა. აი, მაგალითად:

ქალაქი აა

Τὸ δὲ ἦς γαίης, ἦς πατρί-
δος εἶπεν ἡποκατιῶν¹. Κίρκη δὲ
νῦν μὲν συνήϋας κίρκιον ὄνομα,
ἐξ ἦς πους καὶ Κίρκαιον πεδίον.
“Ὅτι δὲ καὶ ἔρηνιθις ὄνομα ἦ
κίρκη² δηλοῦσιν οἱ παλαιοί. Ὡν
καὶ ὁ Αἰλιανός. Ἄλλο δὲ τι ἦ
τοιαύτη παρὰ τὸν κίρκιον.

ამით ამბობს პოეტი: თავის ქვეყანაში, თავის სამშობლოში შეუმჩნევლად მივიდეს, ხოლო კირკე, ჩვეულებრივ, საკუთარი სახელია, საიდანაც არის „კირკეს დაბლობი“. მფრინვლის სახელიც არის „კირკე“, მოწმობენ ძველები. ამათ შორის აგრეთვე ელიანე. ხოლო ეს (*ე. ი. კირკე*) სხვა არის ვიდრე „კირკოს“.

¹ ეს, ალბათ, ეხება ჰომეროსის სიტყვებს (Od. 5,26): *ἦν πατρίδα γαίαν ἰκη-
ται* „თავის მშობლიურ ქვეყანაში მივიდეს“.

² *Κίρκη* „ein Vogel: Ael. H. A. 4,5 u. 9. 594 (Pape), ხოლო *κίρκος* „ძერა“ (თუ „შევარდენი“).

Τὸ δὲ Αἰαίη, ἀντὶ τοῦ Κολ-
χικῆ κατὰ ἐπωνυμίαν τοπικῆν.
Αἶα γὰρ πόλις Κολχίδος παρὰ
τε ἄλλοις καὶ παρὰ Λυκόφρονι.
Ἦς ὁ πολίτης Αἰαῖος. Καὶ ἡ
πολίτις Αἰαία. Καὶ ἡ νῆσος δὲ
τῆς Κίρκης Αἰαία, διὰ τὴν τοι-
αύτην Κίρκην.

Ἄλλως γὰρ εἶπερ πρωτο-
τυπίαν ἔχει ἡ Αἰαία νῆσος διὰ
τῶν δύο αἰ, ὧφειλεν ἡ ἀπ' αὐτῆς
Κίρκη ἔχειν καὶ τρίτον αἰ, ἵνα
ἦν Αἰαία, ὅπερ οὐκ ἔστι διὰ
τε τὸ κακόφωνον καὶ διὰ τὴν
ῥηθεῖσαν ὀμωνυμίαν.

Ὁ δὲ γεωγράφος Αἶαν εἰπὼν
πόλιν περὶ τὸν Φᾶσιν λέγει καὶ
ὅτι περὶ τὴν τοιαύτην Κολχικῆν
Αἶαν καὶ Αἰαίη νῆσος ἡ τῆς
Κίρκης. Ὅτι δὲ καὶ Αἰήτης ὁ
ἦρως ἀπὸ τῆς τοιαύτης Αἶας
ἐκλήθη, δηλοῦσιν οἱ παλαιοί
(Eust. Comm. in Odysseam I
[1825], 1614; გვ. 321),

ამ პასაჟში განსაკუთრებულ ყურადღებას ვაქცევთ შემდეგ
ადგილს: Τό δέ Αἰαία ἀντὶ τοῦ Κολχικῆ κατὰ ἐπωνυμίαν τοπικῆν –
„ხოლო «ა ა ა ე» კოლხიკეს ნაცვლად ადგილობრივი სახე-
ლის მიხედვით“;

მაშასადამე, ჩვენი ავტორი ფიქრობს, რომ Αἰαίη არის ნახმარი
ნაცვლად Κολχικῆ-სი.

ეს გეოგრაფიული სახელი სამ ადგილას არის ნახმარი „ოდი-
სეაში“:

10,135: Αἰαίην δ' ἐς νήσον ἀφικόμεθ' მოვედით კუნძულ
ა ა ა ა შ ი.

11,70: νήσον ἐς Αἰαίην σχήσεις νῆα კუნძულ აააეში
დაბრუნდები კარგად გამოყვანილი ხომალდით

ხოლო „ა ა ა ე“ კოლხი-
კეს ნაცვლად ადგილობრივი
სახელის მიხედვით. ა ა ა ხომ
კოლხიდის ქალაქია. სხვებთანაც
და ლიკოფრონთანაც მის მოქა-
ლაქეს ჰქვია აიელი, ხოლო ქალს
ჰქვია ა ი ა ი ა. ხოლო კირკეს
კუნძულს „აიაა“ იმავე კირკეს
გამო.

სხვათა შორის, თუ ძირეული
სიტყვაა კუნძული „აიაა“ ორი
აი-ს გამო, მისგან „კირკეს“ უნდა
ჰქონდეს აგრეთვე მესამე აი, რა-
თა იყოს „აიაიაიე“, რაც არ არის
მისი არაკეთილხმოვანების გამო
და ხსენებული თანასახელის გამო.

ხოლო გეოგრაფოსი რომ ამ-
ბობს „აია“ ქალაქიან ფასის-
თან, ამით იმას ამბობს, რომ
ამ კოლხური აიას მახლობლად
არის აგრეთვე კირკეს კუნძული
„აიაიე“. გმირი აიეტეც ამავე
აიასგან იწოდება ამ სახელითო,
ამტკიცებენ ძველები.

12,3: ...ἀπὸ δ' ἵκετο κύμα θαλάσσης ἐρυσπύριοις νήσον τ' Αἰαίην ... ფართოდ სავალი ზღვის პირას მივედით და კუნძულ ა ა ა ე ზ ე.

აი, ამ აჰაჰეზე ამბობს ევსტათი, რომ ის „კოლხიკეს“ ნაცვლად არის ნახმარი. ესე იგი: ევსტათი იცნობს ამ ქვეყანას Κολλική-ს სახელწოდებით, ხოლო ჰომეროსი „კოლხიკეს“ ნაცვლად ხმარობს ა ი ა-სო.

ევსტათის ეს მსჯელობა, რომელსაც მე ყურადღება მივაქციე ამ ბოლო ხანებში, როდესაც „გეორგიკის“ VII ტომში შესატან მასალად ვამზადებდი ევსტათის ნაწერებს, შესანიშნავად ადასტურებს წინათ ჰიპოთეზურად გამოთქმულ აზრს. სახელდობრ, წამოყენებული იყო ასეთი სქემა. დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ სხვადასხვა ქართველი ტომები: კოლხები, ლაზები, აბაზგები, აფსილები, ჰენიოხები, სანიგები, სანები || ჭანები და სხვები. დასავლეთ საქართველოს ჯერ, ისტორიულ ხანაში, ეწოდებოდა „კოლხეთი“ (Κολχίς Κολλική), როდესაც ქვეყნის სათავეში, დასავლეთ საქართველოს სახელმწიფოს სათავეში აღმოჩნდნენ კოლხები. შემდეგ დასავლეთ საქართველოს სახელმწიფოებრივ ცხოვრებაში დაწინაურდნენ ლაზები დაახლოებით ახ. წ. I საუკუნიდან (შესაძლებელია უფრო გვიანაც) და იმ დროიდან ბერძნები დასავლეთ საქართველოს უწოდებენ ლაზეთს, Λαζική, მაგრამ მაშინაც ახსოვთ ბერძნებს, რომ ამ ქვეყანას Κολλική ეწოდებოდა და მცხოვრებლებს, ე. ი. ამ სახელმწიფოს მოქალაქეებს კოლხები. VI საუკუნის მწერალი იოანე ლიდე ამბობს: «კოლხიკე, რომელიც საცახლა ლაზიკეს ეძახიან» – Κολλική, ἢ νῦν πρὸς αὐτοὺς Ἀλαζικήν (გეორგიკა II, 242). იგივე იოანე ლიდე წერს: კოლხეთს «ამჟამად ლაზიკეს ეძახიან ჰეგემონისაგან» (ἔξ ἡγεμόνος). ცხადია, ეს მხოლოდ ასე უნდა გავიგოთ: „კოლხიდას“ (Κολχίδος) იმიტომ ჰქვია ამჟამად „ლაზიკე“, რომ ამ ქვეყანაში ჰეგემონობა ლაზებს მოეპოვებათ (გეორგიკა II, 236).

VIII საუკუნიდან ჰეგემონობა მოიპოვეს აბაზგებმა და ამიტომ მთელ დასავლეთ საქართველოს ეწოდება „აფხაზთა სამეფო“ ან ბერძნულად Ἀβασγία, მის მმართველს Ἀβασγός და მოქალაქეებს Ἀβασγοί. ასეთ სქემას რომ ვადგენდით: Κολλική, Λαζική, Ἀβασγία, თანვე ვსვამდით საკითხს, რა ეწოდებოდა ამ ქვეყანას მანამდე, სანამ კოლხები მოიპოვებდნენ ჰეგემონობას და ამ ქვეყანას დაერქმეოდა Κολλική, Κολλίς. ამ კითხვას ვსვამდით და ამავე დროს ვიგონებდით იმას, რომ ჰომეროსმა არ იცის სახელი Κολλική, მაგ-

რამ ჰომეროსი იცნობს Αἴητης (აიეტს), იცნობს მის დას Κίρκη-ს, აიელ დედოფალს. და აქედან ჰიპოთეზურად ვასკვნიდით, რომ მთელ ქვეყანას ერქვა Αἴα, მისი მეფე იყო „აიელი“ (Αἴητης), მისი დედოფალიც იყო Αἴαίη („აიელი“).

ახლა ევსტათი თესალონიკელის სქოლიოების გაცნობა ამ ჩვენს ძველ ჰიპოთეზას ხორცს ასხამს და ამბობს: Τό δέ Αἴαίη ἀντί τοῦ Κολχική κατὰ ἐπωνυμίαν τοπικήν.

* *
*

ევსტათის „კომენტარებში“ ჩვენს ყურადღებას იპყრობს მისი მსჯელობა სიტყვის შესახებ მალს.

სიტყვა XXX

Ὅτι πολλά εἰσι δῶνυμα παρὰ τῷ ποιητῇ, τουτέστι θυσῖν ὀνόμασι καλούμενα· καὶ τῶν τοιούτων ὀνομάτων τὸ μὲν ὁ ποιητῆς εἰς θεοὺς ἀναφέρει, τὸ δὲ ἀνθρώποις ἀπονέμει, δηλῶν ὅτι μουσοτραφῆς ὢν οἶδε καὶ τὰ θεῖα καὶ τῆς τῶν θεῶν ἐπαίει¹ διαλέκτου. Παρασημειοῦνται δὲ οἱ παλαιοὶ ὅτι τὸ μὲν ἕλως κρείττον τῶν ὀνομάτων θεοὺς δῖδωσιν ἢ ποιήσας ὡς θεϊότερον, τὸ δὲ μὴ τοιοῦτον ἀνθρώποις· ὡς περ ἐνταῦθα τὸ Βριάρεως εὐγενέστερον τοῦ Αἰγαίου ἐστὶ καὶ σεμνότερον, ἔτι δὲ καὶ ὀγκηρότερον εἰς φωνήν. Διὸ καὶ εἰς θεοὺς ὡς θεῖον τι ἀνάγεται.

ბევრ ორმაგ სახელს ვხვდებით პოეტთან, ესე იგი ორი სახელით წოდებულს. და ასეთ სახელთაგან ზოგს პოეტი ღმერთებს მიაკუთვნებს, ზოგს კიდეც ადამიანებს მიაწერს და ამით ცხადყოფს, რომ იგი მუზეების მიერაა გაწვრთხილი და იცის ღვთაებრივი რამეებიც და ესმის კიდეც ღმერთების ენა. ძველებივე აღნიშნავენ, რომ სახელთაგან სრულიად ძლიერს ღმერთებს აძლევს პოეზია როგორც უფრო ღვთაებრივ, ხოლო არა ასეთს – ადამიანებს: ასე, აქ² სიტყვა „ბრიარეოს“ უფრო კეთილშობილია და უფრო სათნო, ვიდრე სიტყვა „აიგაიონ“, მოსასმენადაც ხომ

უფრო ზვიადია. ამიტომ ღმერთებამდისაც აღვალს როგორც რაღაც ღვთაებრივი.

¹ ზმნისაგან αἴα (აქედან ἑπ-αἴω) „მესმის“, „ვერკვევი“.

² აქ: იგულისხმებ „ილიადა“ 1,404, სადაც სწერია: „შენ ოლიმპოზე მოიხმე ასხელა დევი, რომელსაც ღმერთები ეძახიან Βριάρεως, ხოლო ადამიანები – Αἰγαίων.

Ὅντω καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς Ἐάν-
 ϑιον μὲν τινα ποταμὸν καλοῦσι
 θεοί, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον· καὶ
 ὄρνιν τινὰ θεοὶ μὲν χαλκίδα κικ-
 λήσκουσιν, ἄνδρες δὲ κύμινδιν·
 ἐν δὲ Ὀδυσσεΐᾳ τὸ μᾶλς θεοὶ
 μόνοι οὕτω καλοῦσιν, ἄνθρωποις
 δὲ οὕτε ἔγνωσται οὕτε ὠνόμασ-
 ται (Eustathii Commentarii ad
 Iliadem I, Lipsiae 1828, p. 103;
 124,31).

ასევე ქვემოთ მოყვანილ სი-
 ტყვებშიც: ერთ მდინარეს ქსან-
 თოსს უწოდებენ ღმერთები, ხო-
 ლო ადამიანები სკამანდროსს;
 ერთ ფრინველს [ძურას] ღმერ-
 თები უწოდებენ χαλκίς, ხოლო
 ადამიანები κύμινδის; „ოდისეაში“
 კი მხოლოდ ღმერთები ასე ეძა-
 ხიან μάλς-ს, ხოლო ადამიანების-
 თვის ეს არც ცნობილია და არც
 სახელი იციან მისი.

* *
 *

„ოდისეის“ X სიმღერაში მოთხრობილია დედოფალ კირკეს მიერ ოდისევსის ამხანაგების ღორებად გადაქცევის შესახებ. როგორც კი ოდისევსმა გაიგო ევრილოხესაგან ეს ამბავი, მაშინვე გაემართა ამხანაგების გამოსახსნელად.

გზად შემოხვდა ჰერმესი, რომელმაც არ ურჩია კირკეს სასახლეში მისვლა

«გინდა რომ ისინი იხსნა? შენ თვითონაც მგონია ვეღარ
 «დაბრუნდე იქიდან საღი, იქ დარჩები როგორც რომ სხვები!
 ἢ τοὺς λυσόμενος δεῦρ' ἔρχεαι; οὐδέ σέ φημι

285. αὐτόν νοστήσειν, μενέεις δέ σὺ γ' ἐνθα περ ἄλλοι.

რახან ოდისევსმა ხელი არ აიღო თავის განზრახვაზე, ჰერმესმა გადაწყვიტა დახმარებოდა მას. მან ურჩია, მე მოგცემ შენ წამალსო: როგორც კი კირკე გაგიმასპინძლდება და შემდეგ თავის ჯადო კვერთხს მოიქნევს შენს დასალუპავად, იმიშვლე მახვილი და ეცი ვითომ მოსაკლავად, მიშით მუხლები ჩაეკეცება და მოგიხმობს საწოლისაკენ. შენ უარი არ უთხრა, ხოლო ფიცი ჩამოართვი, რომ ცუდს არაფერს მოგაწევს. ასე უთხრა და გადასცა იქვე მოწყვეტილი ბალახი, რომლის ბუნებაც აუხსნა: ძირი შავი ჰქონდა, ფერით რძესავით თეთრი იყო; მას უკვდავნი ეძახიან μάλς.

ρίζη μὲν μέλαν ἔσκε, γάλακτι δὲ εἶκελον ἄνθος

305. μάλς δέ μιν καλέουσι θεοί.

«ძირში ეს ბალახი შავი, შესახედად რძესავით თეთრი,
 «ღმერთები მას არქმევენ μάλς

* შდრ. Lycophr. 679.

რას ამბობს მეცნიერება ამ სიტყვის შესახებ?

1) ვეისმანის ლექსიკონი: μάλυ, σοϛ, τό чудодейственный
цветок (полагают: allium nigrum, чеснок? Od. 10,305.

2) Pepe-ს ლექსიკონში ვკითხულობთ: μάλυ hiess nach Homer
in der Sprache der Goitter ein fabelhaftes Kraut mit schwarzer
Wurzel u. weisser Bluthe, mit gehemer Zauberkraft... – მერმე

სწერია, რომ თეოფრასტე და დიოსკორიდე ამ სიტყვით გამოხატავენ
ბიორს (Knoblauth).

სხვაგანაც რამდენჯერმე უბრუნდება ვესტათი μάλυ-ს საკითხს და
ყველგან ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ეს სიტყვა თუ სახელი
უცნობია:

Ἄλέξανδρος δὲ ὁ Πάριος μυ-
θολογεί, Πικύλοισιν ἓνα τῶν Γι-
γάντων φυγόντα τὸν κατὰ Διὸς
πόλεμον τὴν τῆς Κίρκης νῆσον
καταλαβεῖν, καὶ πειρᾶσθαι ἐκβα-
λεῖν αὐτήν. Τὸν πατέρα δὲ Ἥλιον
ὑπερασπίζοντα τῆς θυγατρὸς ἀνε-
λεῖν αὐτὸν καὶ τοῦ αἵματος ῥύεν-
τος εἰς γῆν φῦλαι βοτάνην, καὶ
κλήθηται αὐτήν μᾶλυ διὰ τὸν
μῦθον¹ ἦτοι πόλεμον ἐν ᾧ ἔπε-
σεν ὁ ῥήθεις Γίγας. Εἶναι δὲ
αὐτῆ ἀνήθος ἔκλειον γάλακτι διὰ
τὸν ἀνελόντα λευκὸν Ἥλιον, ῥί-
ζαν δὲ μέλαιναν διὰ τὸ τοῦ Γι-
γαντος μέλαν αἷμα, ἢ καὶ διὰ τὸ
μὴν Κίρκην φοβηθεῖσαν ἀχρια-
σαι. Οὐ λέγει δὲ ὁ ποιητὴς καὶ
πῶς οἱ ἄνθρωποι καλοῦσι τὸ
μάλυ, ἐπειδὴ ἄγνωστὸν ἔστιν
αὐτοῖς (Eustathii Commentarii
ad Odysseam I (1825), 33-
381).

ალექსანდრე პაფიელი მოგვი-
თხრობს, რომ ერთი გიგანტთა-
განი პიკოლოოსი ზევსის წინა-
აღმდეგ ომს რომ გაექცა, კირკეს
კუნძული დაიკავა და ცდილობდა
იგი (ე. ო. კირკე) იქიდან გაეგდო,
მოგვითხრობს, რომ მამა ჰელიოსი
გამოექომაგა ქალიშვილს და იგი
(ე. ო. გიგანტი) მოკლა და, სისხლი
რომ მიწაზე დაიღვარა, აღმო-
ცენდა ბალახი, რომელსაც ეწოდა
მოლკა „მოლოსის“¹ ანუ ბრძო-
ლის გამო, რომელშიც ხსენებუ-
ლი გიგანტი დაეცა. მას რძის
მსგავსი ყვავილი აქვს თეთრი
(ე. ო. მზრწყინავი) ჰელიოსის გა-
მო, რომელმაც მოკლა გიგანტი,
ხოლო ძირი შავი გიგანტის შავი
სისხლის გამო, ანუ კირკეს გამო,
რომელიც შიშისაგან გაფითრდა.
არ ამბობს პოეტი, თუ ად ა-
მიანები რას ეძახიან
„მოლკა“, რადგან ეს მათ-
თვის უცნობია.

¹ μάλος ნიშნავს „ბრძოლას“, „ომს“.

სტეფანუსის ლექსიკონში ვკითხულობთ (H. Stephanus, The saurus linguae Graecae. Vol. V, 1849 – 1845, Sp. 1330):

Mōly, Moly [Secta, Gl.]: herba de qua Diosc. 3,54, Plin. 25,4: Laudatissima herbarum est Homero, quam vocari a diis putat Moly, et inventionem eius Mercurio assignat, contraque summa veneficia demonstrat. Nasci eam hodie circa Pheneum et in Cyllene Arcadiae tradunt, specie illa Homericam radice rotunda nigraque, magnitudine caepae, folio scillae: effodi autem difficulter [Haec ex Theophrasto H. Pl. 9,15,7] Graeci auctores florem eius luteum pinxere, quum Homerus candidum scripserit. Locus Homeri est Od. K, [305] ubi Ulysses dicit sibi contra Circeos veneficia a Mercurio datum pharmacum ex terra effossum, declarata simul eius natura, subjungens:

*Ῥίζη μὲν μέλαν ἔσκει, γάλακτι
δὲ εἰκελὸν ἀνθος.
Μῶλυ δὲ μιν καλέουσι θεοί
χαλεπὸν δὲ τ' ὀρέσσειν
Ἀνδράσι γε θνητοῖσι.*

[Producta secund, Lycoph. 679: Ἄλλα νῦν βλάβης μῶλυ σαφῶς ὄψεται, ubi est var. μῶλος et ἡ μῶλος ponitur ab schol. «V. Olympiodor. In Alcibiad. I, sect. 27, ibique annot.» Creuzer, Philostr. Her. p. 665: λόγου τε καὶ απουδησ' τουτι γὰρ ἡγεῖσθαι προσήκει τὸ μῶλυ.

ლექსიკოგრაფები აღნიშნავენ, რომ სიტყვისაგან მალს აწარმოეს ზმნა მალსნა. სტეფანუსი წერს [იქვე, V ტომში):

Μαλόνω sive *Μαλύω*, a *μῶλυς* s. *μῶλυξ*, significat Hebetō, Remissionem facio: ut Etym, quoque

Μάλυ, Moly: ბალახი, რომლის შესახებ იხ. Diosc. 3,54; Plin. 25,4: ბალახებს შორის ყველაზე უფრო შექებულია ჰომეროსთან ღმერთების მიერ – ფიქრობს ის – წოდებულია Moly და მის მოპოვებას მიაწერს მერკურის (ე. ი. ჰერმესს). დღეს ის იზრდება, როგორც გადმოგვცემენ, არკადიის ფენეის გარშემო და კვილენეში, ჰომეროსის დახასიათების მიხედვით, მრგვალი და შავი ძირი აქვს, ხახვის ოდენა, ზღვის ხახვის ფოთლით: ამოგლეჯა კი ძნელია [ეს ამოღებულია თეოფრასტედან H. Pl. 9,15,7]. ბერძენი ავტორები მის ყვავილს აღწერენ როგორც ტალახიანს, იმ დროს როდესაც ჰომეროსს იგი ბრწყინვად აქვს აწერილი. ჰომეროსის ადგილია ოდისეა 10,305, სადაც ოდისეუსი ამბობს, რომ მას კირკეს საწამლავის საწინააღმდეგოდ მერკურიმ მისცა წამალი, რომელიც მიწიდან ამოგლიჯა, ამასთანავე ახსნილია მისი ბუნება: «ძირში ეს ბალასი შავი, შესახედად რძესავით თეთრი, ღმერთები მას არქმევენ მალს, მისი ამოგლეჯა ძნელია მოკვდავი კაცებისათვის» [ლიკოფრონის მიხედვით 679:

მაგრამ მას, ვნებისაგან იხსნის მალს-ს ძირი, სადაც არის ვარიანტი მალოს და ἡ მალს არის დადებული სქოლიასტის მიერ: «იხ, ოლიმპიოდორე, ალკიბიადეს მიმართ I, სექტ. 27, იქვე შენიშვნა» – (Creuzer, Philostr. Her. p. 665: „სიტყვისა და მნიშვნელობისთვის: სწორედ რომ საჭიროა ვიგულისხმოთ τὸ μάλυ...]

მალსნა ან მალსნა სიტყვისაგან მალს ან მალსჯ, აღნიშნავს „ვასუსტებ“, „ვაქარწყლებ“: Etym. [Mag-

μωλύνειν exp. ἀμβλύνειν καὶ κωλύειν et μολύνειν, πρᾶννειν καὶ καταστέλλειν. Galen, quoque μολύσματα in Lex. Hipp. [p. 530] affert pro κατὰ βραχὺ ἀπομαραίνόμενα, Paulatim emarcescentia [Schol. Hom. Od. K, 305: Μῶλν, βοτάνης εἶδος παρὰ τὸ μολύνειν ὃ ἐστὶν ἀφανίζειν τὰ φάρμακα. Hesychios: Μωλύεται, γηράσκει. Μεμολυσμένη, παραιμένη]

num] წერს μάλυνειν იგივეა, რაც „შესუსტება“ და „დაბრკოლება“; და μάλσειν ესე იგი „მოთოკვა“, „შეჩერება“. გალენით აგრეთვე μάλσιμენα მოყვანილია „ჰიპოკრატეს ლექსიკონში“ (გვ. 530) ნაცვლად გამოთქმისა „თანდათან გამოშრობა“, ზოგჯერ „დამჭუნარი“ [სხოლოო ჰომეროსის „ოდისეა“ 10,305: μάλს ერთგვარი ბალახი სიტყვისაგან μάλσειν, რაც ნიშნავს „საწამლავის [ძალის] გაქარწყლებას“. ჰესიხი: μάλσεται „ბერდება“. Μεμάλσμένη „უგულებელყოფილი“]

ბევრი თანამედროვე ლექსიკოგრაფი ამ სიტყვის განმარტებისას, როგორც ჩანს, ემყარება XII საუკუნეში შედგენილ ე. წ. Etymologicum Magnum-ს. საჭიროდ მიმაჩნია მთლიანად მოვიყვანო ამ ლექსიკონში მოტანილი განმარტება.

Μῶλν, εἶδος βοτάνης, ὅπερ δέδοικεν Ὀδυσσεὺς τοῖς ἑταίροις αὐτοῦ, καὶ ἀπεκατέστησεν αὐτοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἀλλοιώσεως τῆς Κίρκης· παρὰ τοῦ μολύνειν (τούτῃστι πρᾶννειν καὶ καταστέλλειν) τὰς φθοροποιούσας ἐννοίας. Μωλύνειν δέ ἐστι τὸ ἀμβλύναι καὶ κωλύσαι ἀπὸ τοῦ μὴ ὀλλύνειν, ἣ ἀπὸ τοῦ κωλύειν. Ἔχων μὲν ἐν τῇ χειρὶ μῶλν — ἀντιφάρμακον γὰρ δέδοται (Etymologicum Magnum ... opera Frederici Sylburgii veterani. Lipsiae 1816, გვ. 537).

„მოლვ“– ერთგვარი ბალახია, რომელიც ოდისევსმა მისცა თავის ამხანაგებს და აღადგინა ეს ადამიანები, რომლებიც კირკემ გადაასხვავებდა. წარმოებულია სიტყვისაგან μάλσειν (ესე იგი „მოთოკვა“ და „შეჩერება“) გამხრწნელი აზრებისა. Μάλσειν ნიშნავს „შესუსტებას“ და „დაბრკოლებას“ სიტყვისაგან „არ დალუპვა“, ან სიტყვისაგან „დაბრკოლება“. ხელში ეჭირა მალს და მისცა როგორც საწამლავის საწინააღმდეგო სავალეზა.

ზემომოყვანილი მასალიდან ნათელია, რომ, საყოველთაოდ მიღებული აზრით, მალს ნიშნავს „ბალახს“, რომელსაც ჯადო-ძალა აქვს: მისი შემწეობით შესაძლებელი ხდება საწამლავის ძალასთან შებრძოლება, საწამლავის გაქარწყლება.

რა აზრია ამ სიტყვის ეტიმოლოგიის შესახებ? Em. Boisacq თავის „ბერძნული ენის ეტიმოლოგიურ ლექსიკონში“ ასეთ განმარტებას გვაძლევს: „მალს – მაგიური მცენარე (κ 305), ყვითელ-ყვავილიანი ნიორი (თეოფრ., დიოსკ.); ნათ. მალეად „ნიორი“; მალსζα (ერთი) თავი ნიორი (ჰიპოკრ.) > mōul, სანსკრ. mūlam, „ძირი“, შდრ. Mula = karma „მოჯადოება ძირების საშუალებით“ (ეს განმარტებები ემყარება

პ. კრემერის ნარკვევს KZ, 31,386). ი. ჰოფმანი (Etym. Wörterbuch, d. Griechischen, 1950) უფრო თავდაჭერით ამბობს: „შესაძლებელია სანსკ. mūlam-თან იყოს დაკავშირებული“.

რამდენადაც ამ ეტიმოლოგიებში მაინც-და-მაინც ინდოევროპულ სიტყვებთან კავშირი დამაჯერებლად არა ჩანს (წარმოდგენილ განმარტებებში ფონეტიკური კანონზომიერება არ დასტურდება), ამდენად ყურადღება უნდა მივაქციოთ ევსტათი თესალონიკელის განმარტებას: „ოდისეაში“ კი მხოლოდ ღმერთები ასე ეძახიან მალს-ს, ხოლო ადამიანებისთვის ეს არც ცნობილია და არც სახელი იცინა მისიო“. ესე იგი: ადამიანური ენით გაუგებარია ეს სიტყვაო; გაუგებარია იმიტომ, რომ იგი, მაშასადამე, ბერძნული სიტყვა არ არის. ამიტომ უთუოდ ანგარიშგასაწევია ის მოსაზრება, რომ მალს შეიძლება დაკავშირებული იყოს ქართულ სიტყვასთან „მოლი“ (ბალახის მნიშვნელობით): უნდა გვახსოვდეს, რომ ჰომეროსიც ამ სიტყვას ხმარობს კირკეს ეპიზოდში, იმ კირკესი, რომელიც თვითონაც ქართული სამყაროს პერსონაჟია (იგი არის კოლხეთის მეფის აეტის და, მედეას მამიდა).

*
* * *

სიტყვას „მოლი“ იცნობს „ვეფხისტყაოსანი“:

ფატმან მისცა დაწერილი მას გრძნეულსა ხელოვანსა:
„ესე წიგნი მიართვიო ქალსა, მზისა დასაგვანსა!“
მან გრძნეულმან მოლი რამე წამოისხა ზედა ტანსა,
მასვე წამსა დაიკარგა, გარდაფრინდა ბანის-ბანსა (1276)

თეიმურაზ ბაგრატიონი („განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა, გვ. 231, გ. იმედამვილის გამოცემა) წერს: «მოლი – მწვანე ღართსავით გრძნეულთა წამოსასხამი შელოცვილი».

ნ. ჩუბინაშვილის აზრით „მოლი შავი წამოსასხამი ღართით (ვეფხისტყაოსანი)“. იქვე „მოლი, მოლოქი ახალი ბალახი, ალერდი (ბალ.) (იოზ. 24,24) злак.

ამისდა კვალობაზე „ვეფხისტყაოსნის“ მთარგმნელებიც წერენ:

В плащ зеленый он облекся (კ. ბალმონტი)
Свой плащ зеленый обвивая (შ. ნუცუბიძე).

ჩვენ არ ვიცით, რას ემყარებიან „ვეფხისტყაოსნის“ კომენტატორები, როდესაც სწერენ, რომ შიკრიკმა მწვანე წამოსასხამი მოიგდო ტანზე, ან შავი წამოსასხამი. ერთი კი ცხადია, რომ აქ „მოლი“ უკავშირდება გრძნეულებს და ჩანს ისეთ რამედ, რაც საშუალებას აძლევს შიკრიკს გადალახოს დაბრკოლება სწორედ ამ მოლის შემწეო-

ბით. ამიტომ ჩვენ ვაქცევთ ჟურადლებას, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის ორ ნუსხაში EZ, (1646 წლისა და ოქსფორდისაში) ნაცვლად სიტყვისა „წამოისხა“ სწერია „წ ა მ ო ი ს ვ ა“ (იხ. ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ვარიანტები. III, გვ. 782):

მან გრძნეულმან მოლი რამე წ ა მ ო ი ს ვ ა ზედა ტანსა

ე. ი. ტანზე წაისვა გრძნეული ბალახი მოლი-ო და ამის წყალობით გადალახა დაბრკოლება.

„ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემებში, ძველსა და ახალში, ყველგან სწერია „წამოისხა“. მხოლოდ უკანასკნელს, ალ. ბარამიძისა და ა. შანიშის (1966) და პ. ინგოროყვას გამოცემაში (1969 წლისა) ვკითხულობთ:

მან გრძნეულმან მოლი რამე წ ა მ ო ი ს ვ ა ზედა ტანსა (ტ. 1198).

ი ა ს ო ნ ი

᾽Ορμένιον¹ δὲ πόλις Θεσσαλικῆ μεταξὺ, φασί, Φερῶν καὶ Λαρίσσης, ἔθιν ὁ Φοῖνιξ δοκεῖ τισὶ φυγεῖν εἰς Φθίαν, ὧς καὶ ἀλλαχοῦ ῥηθῆσεται. ᾽Ωνομάσθη δὲ ἀπὸ ᾽Ορμένου, πατρὸς ᾽Αμύντορος, οὗ παῖς Φοῖνιξ ὁ τοῦ ᾽Αχιλλέως τροφεὺς...

Ἰστέον δὲ ὅτι ἐγνεῖσθαι εἶναι δοκεῖ ὁ Θεσσαλὸς Ἰάσων ὁ γοῦν γεωγράφος ἱστορῶν τινὰς τῶν Ἰάσωνι μέχρι Κασπίας συμπλέσσαντες φησὶν ὅτι ἔθε ἦν ἐξ ᾽Ορμένου πόλεως τῶν περὶ Βοιβηΐδα λίμνην. (Eustathii Comm. ad Iliadem I Lipsiae 1827, p. 269) 332,12.

ორმენიონი თესალიური ქალაქია, ამბობენ, ფერესა და ლარისას შუა, საიდანაც, ზოგიერთები ფიქრობენ, ფონიქსი გაიქცა ფთიაში, როგორც ეს სხვაგანაც იქნება ნათქვამი. ასე ეწოდა მას ორმენოსისაგან, ამინტორის მამისაგან, რომლის შვილი ფონიქსი აქილევსის აღმზრდელი იყო.

საჭიროა ვიცოდეთ, რომ იქიდან არის, ჩანს, თესალიელი იასონი; გეოგრაფოსი ხომ მოგვითხრობს იასონთან ერთად კასპიამდე მცურავთა შესახებ და ამბობს, რომ ის იყო ორმენოსის ქალაქიდან იმათი რიცხვიდან, რომელნიც ბოძეიდის ტბის გარშემო ცხოვრობდნენ.

¹ ქალაქი თესალიის მაგნეზიაში.

ასონი და იასონი

Ἄναγρᾶμματισθεὶς γὰρ καὶ γυν ὁ χόλος τὸν λόχον ποιεῖ... Ἐν γοῦν Ὀδυσσεΐα πατήρ μὲν Αἴσων, Ἰάσων δὲ ὁ υἱὸς κατὰ διάλυσιν τῆς αἰ διφθόγγου καὶ μετάθεσιν τοῦ ι. Ἐνταῦθα δὲ Αἴμων μὲν πατήρ, Μαίων δὲ υἱὸς τεθείσῃς τῆς αἰ διφθόγγου ἐν τῇ ἀρχῇ· Μαίων γὰρ φησιν Αἰμονίδης (Eustathii Comm. ad Iliadem I Lipsiae 1827, p. 338) 488,23.

ასოების გადასმისას, მაშასადამე, χόλος-იდან მიიღება λ-ოც... ასევე ოდისეაში¹ მამა ხომ არის „ასონ“, ხოლო შვილი „იასონ“ მიიღება აი-დიფთონგის დაშლით და „იოტის“ გადასმით. იქვე (ე. ი. „ილიადაში“)² მამა არის Αἴμων, ხოლო შვილი Μαίων, თუ აი დიფთონგს დასდებ დასაწყისში, ამბობს: „მაფონ ჰაიმონიდესი“.

არგონავტები

Οὕτω ποτὲ καὶ οἱ Ἄργοναυταὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς Κολχίδα ἐξ Ἑλλάδος πλεύσαντες περιώδευσαν καὶ διὰ τοῦ Ἰστρου εἰς τὴν Ἀδριάδα διεκπεσόντες μόλις ἐπανεσώθησαν, φόβῳ τοῦ Αἰήτου μακρὰ πλανηθέντες (Eustathii Comm. ad Iliadem II, Lipsiae, 1828, p. 111; 642,64).

ასევე ერთხელ არგონავტებმაც ჰელესპონტის გზით კოლხიდაში რომ გაცურეს ელადიდან, გარე-შემოუარეს და ისტროსით ადრიაში გაჩნდნენ, ძლივს გამობრუნდნენ, იხეტიალეს რა შორს აიეტის შიშით.

მედეა

Ἰστέον δὲ καὶ ὅτι Νέστορος τοῦ τῶν ἱστοριῶν χορηγητοῦ τοῦ τῷ ποιητῇ τὴν Ἀγαμήδην πολυ-

საცოდნელია ისიც, რომ ჰოეტთან (ე. ი. ჰომეროსთან) თავისი თხრობებით სახელგანთქმუ-

¹ „ოდისეა“ 11,259:

τοὺς δ' ἐτέρους Κρηθῆϊ τέξεν βασιλεία γυναικῶν, Αἴσωνα τ' ἠδὲ Φέρετ' Ἀμυθιάονά θ' ἰππιόχαρμον.

„სხვებიც უშვა კრეთევს ქალთა დედოფალმა აასონიც და ფერეტიც, ცხენთ მხედნელი ამითაონიც“.

² ილიადა 4,394:

Μαίων Αἰμονίδης ἐπιείκελος ἀθανάτοισιν.

φάρμακον ἱστορήσαντος ὁ παλαιὸς λόγος τοιαύτην καὶ τὴν Μήδειαν παραδίδωσι καὶ τὴν Θῶνος γυναῖκα τὴν Αἴγυπτίαν, ἣς ἐν Ὀδυσσεΐᾳ Ὅμηρος μέμνηται¹.

Ὅτι δὲ πολυφάρμακος ἦ κατὰ τὴν Ἑλιδά χώρα, δηλοῖ ὁ εἰπὼν ὡς Μήδεια ἐξ Ἀθηγῶν φυγοῦσα Αἰγέως φόβῳ, διότι τῷ Θησεΐ αὐτῇ ἐκέρασε φάρμακον, οἰκήσασά τε τὴν πλησίον Ἑλιδος Ἐφυραν, ἐνθα πού καὶ ὁ Αὐγείας ἦν, πολυφάρμακα ἐποίησε τὰ ἐκεῖ.

Ἀρρίανος δὲ καὶ Κροκοδίκην τινὰ ἱστορεῖ² οὐδὲν ἦττον γυναῖκα γοητεύτριαν. Οὐκ ἀπέοικε δὲ τούτων οὐδὲ ἡ λογοποιουμένη Κίρκη. Ἐν δὲ τῷ, ἣ τόσα φάρμακα ἤδη ἔσα τρέφει χθόν, φάρμακα μὲν μέσως ἔφη τὰ τε ἀγαθὰ καὶ τὰ μὴ τοιαῦτα (Eustathii Comm. ad Iliadem III, p. 82; 881,59),

ლი ნესტორი რომ გვიყვება მრავალწამალთა მცოდნე აგამედეზე. ძველი გადმოცემა ასეთად მედეას თვლის და თონის მეუღლეს ეგვიპტიას, რომელსაც ჰომეროსი იხსენიებს „ოდისეაში“.

რომ მრავალწამალთა შემცველია ელიდის ქვეყანა, ნათელყოფს პოეტი და ამბობს, რომ მედეა ათენიდან გაიქცა ეგეოსის შიშით, რადგან მან (მედეამ) თეზევს საწამლავი ჩაურია, და დასახლდა ელიდის მახლობლად ეფირაში, სადაც იყო ავგიაც, და იქაც მრავალწამალნი აკეთა.

არიანეც გადმოგვცემს, რომ ვინმე კროკოდიკე ამაზე ნაკლები ჯადო ქალი არ იყო. არც თუ განსხვავებულია ამათგან ყბად-ალეზული კირკეც. ამ წიგნშიც თქვა: იმდენი წამალი იცოდა, რამდენსაც მიწა აღმოაგენებს, წამლები ზოგი სიკეთის მომტანია, ზოგიც არა ამნაირი.

აქილევსი და კ. სკიროსი

Περὶ δὲ τοῦ ἐν Σκύρῳ τὸν Νεοπτόλεμον τρέφεσθαι τοιαῦτα φασὶν οἱ παλαιοί· ὅτι Θέτις, οἷα πάνυ φιλόπαις, ἐκεῖ πρὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου τὸν Ἀχιλλεῖα ἐξέθιτετο, ἐνθα καὶ γυναικιζόμενον

იმის შესახებ, რომ სკიროსზე იზრდებოდა ნეოპტოლემოსი, ძველები შემდეგს გადმოგვცემენ: რომ თეტიდამ, რადგან ძალიან უყვარდა შვილი, ტროადის ომის წინ იქ გახიზნა აქილევსი და

¹ „ოდისეა“ 4,229: აქ იმაზეა ლაპარაკი, რომ თონის მეუღლეს ეგვიპტიას მრავალწამალი წამალი ასწავლა მიწამ (*πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα φάρμακα*).

² როგორც Pape-ს ლექსიკონიდან (Eigenn.) ჩანს, არიანე ამბობს „ილიადის“ 11,839 სქოლიოში.

Ὅδυσσεὺς αὐτὸν ἤλεγξεν, ὡς καὶ ὁ Λυκόφρων ἱστορεῖ· καὶ ἐκεῖ τοῦ Λυκομήδους θυγατρὶ συγγενῶς πατήρ γίνεται Νεοπτολέμου τούτου δὲ τοῦ ἐν τῇ πατριδί Σκέρφῳ ἔτι ἐκτρεφομένου. (Eustathii Comm. ad Iliadem, IV, [1830], p. 131; 1187,13).

აქ აღმოაჩინა ოდისევსმა იგი ქალად ქცეული, როგორც ამას ლიკოფრონიც გვიამბობს: აქ იგი ლიკომედეს ასულს შეეუღლა და მამა გახდა ამ ნეოპტოლემოსისა, რომელიც მამეულ სკიროსში იზრდებოდა.

იბერიის ქალაქი „ოდისეია“

...Αὐτίκα τῆς Ὀδυσσεύας πλάτης τὸ πολὺ περὶ Σικελίαν γενέσθαι καὶ Ἰταλίαν καὶ ἐπέκεινα τεθρόλληται συμφώνως τῇ ποιητῇ. Καὶ τοῦτο δηλοῖ διότι πολλῶν ἄλλων, καὶ ὁ τῆς ἱστορίας Λατίνος, καὶ ὁ Ἀῦσαν, οἱ ἐξ Ὀδυσσεύας καὶ Κίρκης κατὰ τινάς. Οἱ καὶ τῆς ὁμωνύμου αὐτοῖς χώρας ἐκράτησαν, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἔθνη ἐκάλεσαν. Ὁμολογεῖ δὲ τούτοις καὶ ἡ ἐν Ἰβηρίᾳ πόλις Ὀδύσσεια¹ (Eust. Comm. ad Odysseam I [1825] p. 1 (1379)).

მაგალითად, ოდისევსის ხეტიალის მეტი წილი ამბები ხდება სიკელიის და იტალიის გარშემო და ეს ყველაფერი (?) მოთხრობილია, თანახმად პოეტისა. და ამას ნათელყოფს, სხვა ყველაფრის გარდა, ისტორიის „ლათინოსი“, და „ავსონი“, ზოგიერთების მიხედვით ოდისევსისა და კირკეს შვილები. ამათ დაიპყრეს მათი თანამოსახელე ქვეყანა, და თავიანთი სახელების მიხედვით ხალხებსაც უწოდეს. ამათ ემოწმება აგრეთვე იბერიის ქალაქი „ოდისეია“¹.

DE THESSALONICA A LATINIS CARTA

ვესტატის ეს შრომა „თესლონიკის აღება ნორმანების მიერ 1185 წელს“ მოღწეულია ჩვეენამდე ერთადერთი ხელნაწერით XIII საუკუნისა: Basileensis 46[A. III. 20] f. 221^v-255^v. ამ ხელნაწერში ეს შრომა არის სულ ბოლოში; ამის წინ იქ მოთავსებულია

¹ ყველას მიერ აღიარებულია, რომ აქ იგულისხმება ისპანიის „იბერია“ (P a p e, Eigenn. „Stadt in Hisp. Baetina [Turditania]; Strabo 3,149, 157), მაგრამ, რადგან ვესტატი ამას იხსენიებს ოდისევსისა და კირკეს შვილებთან დაკავშირებით, იქნებ ეს საკითხი გადასინჯული უნდა იქნეს.

ევსტათის სხვა 24 ნარკვევი. ხელნაწერი XIII საუკუნისაა (ბომბიცინი), ხოლო ბოლო ფურცელი XVI საუკუნის ქალაქია (ახალი აღწერა ამ ნუსხისა იხ. A. M a r i c q, Le manuscrit d' Enstathe Thessalonique: La prise de Thessalonique en 1185: Byzantion 20 [1950] 81 – 87).

ჯერჯერობით ევსტათის ამ შრომის ხელმისაწვდომი გამოცემაა ი. ბეკერისა, რომელმაც იგი ლეონ გრამატიკოსის „ხრონოგრაფიის“ გამოცემას დაურთო:

Leonis Grammatici Chronographia. Ex recognitione Immanuelis Bekkeri, Accedit Eustathii De capta. Thessalonica liber. Bonnae 1842 (განმეორებულია M i g n e, PG 136). ახალი გამოცემისათვის მოსამზადებელი მუშაობა ჩაატარა Maricq-მა იხ. აქვე ზემოთ).

სერიაში Byzantinische Geschichtsschreiber (ტ. III) 3. ჰუნგერმა დაბეჭდა ევსტათის ამ შრომის გერმანული თარგმანი და შენიშვნები დაურთო: Die Normannen in Thessalouice. Die Eroberung von Thessalonike durch die Normannen (1185 n. Chr.) in der Augenzengenschilderung des Bischofs Eustathios, übersetzt, eingeleitet und erklärt von Herbert Hunger, Graz-Wien-Köln. 1955, გვ. 163.

იბერები ბიზანტიის ჯარში

Καὶ ἄρτι μὲν ἡ κεφαλὴ τῆς πόλεως· τὸ δὲ γε λοιπὸν ἅπαν σῶμα πάντῃ διάφορον ἦν, ἐτεροιοῦμενον εἰς ἀγαθόν. Καὶ οἱ μὲν ἕξωθεν στρατεύσάμενοι οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν ὡς τὸ ἀρεῖκόν ἐψεύδοντο, οἷς ἐνέπρεπον καὶ οἱ ἐξ Ἑλλανῶν καὶ εἰς τινες Ἰβήρης. Οἱ δὲ τῆς πόλεως ἰθαγενεῖς, τὸ γνήσιον τηροῦντες φιλόπατρι, οὐ πολλοὶ μὲν ἦσαν τὸ γὰρ πλείον ἀνέμοις ἑαυτὸ ἐπιτρέψαν ἴχαιτο, καὶ μάλιστα τὸ προέχον κατὰ τὰ χεῖρα, ὡς ἐρρέθη, καὶ τὸ θύνασθαι τὸ ἐλέγχειν τὸν στρατηγόν

ასე იქცეოდა ქალაქის თავი: ხოლო მთელი დანარჩენი სხეული სულ სხვანაირად იყო განწყობილი, უკეთესობისაკენ. არავის არ შეუძლია თქვას, რომ **ქალაქის** გარეთ მყოფ მოლაშქრეებს გულადობა აკლდათ: მათ შორის გამოირჩეოდნენ ალანები და ზოგიერთი იბერები. ხოლო ქალაქის მკვიდრნი, **თესალონიკელები**, რომელთაც სამშობლოსადმი ნამდვილი სიყვარული ჰქონდათ, ბევრნი არ იყვნენ; რამეთუ ქარის ქროლას გაჰყოლოდნენ მეტ წილად, და გან-

καὶ συμμετάγειν εἰς τὸ καλόν. საკუთრებით, როგორც ითქვა, (ed. Bonnae, p. 446, 3–11). ვისაც ხელი მარჯვე ჰქონდა და შეეძლოთ ემხილათ სტრატეგოსი და სიკეთისაკენ თანწყევანათ ¹.

იბერული ქუდი ხურავს წარჩინებულ ბიზანტიელს

Ὅμοιον ἡμέραι συχναί, αἱ μὲν πρὸς τοῦ σφοδροῦ πολέμου, αἱ δὲ κατὰ τὴν τούτου θάμην, καὶ οὐδεις ἐκείνον εἶδεν οὔτε ἐν ἄλλοις θεινοῖς δύναντα οὔτε ἵππου εὐγενοῦς ἐπιβάντα. Ἡμίονος δὲ ἄγει αὐτὸν ἀπὸ βράκκας καὶ πεδύλων νεωτερικῶν. Ἔσκαπε δὲ καὶ τὴν κεφαλὴν Ἰβηρικώτερον ἔκφυλος πῖλος ἐρυσπρός· βάρβαροι ἐκείνον καὶ τεχνῶνται καὶ καλοῦσιν ἢ φιλοῦσι, πολύπτυχον μὲν καὶ οὕτω συνεσταλμένον κάτω τὴν λοιπὴν περίθεσιν, τὰ δὲ περὶ πρόσωπον ἐρυσπρόμενον καὶ πρηγνέοντα ἀπολέγειτο τρυφερευόμενος ἀγγλίαστει (ed. Bonnae, p. 439–440).

ხშირი იყო დღეები, როგორც სასტიკი ომის წინ ისე ამ ომის უმწვერვალეს საფეხურზე, რომ იგი არავის უნახავს არც იარაღ-ასხმული და საომრად გამზადებული, არც ჯიშთან ცხენზე აღმხედრებული. ჯორი მიათრევდა მას ახლებურ შარვალში და სანდლებში გამოწყობილს. თავზე ეხურა იბერიულ ყაიდაზე უცხოური წითელი ქუდი: ის ხომ ბარბაროსებმა შეამზადეს და შეარქვეს, როგორც მოეწონათ, მრავალნაკეციანი და იმნაირად შენაოჭებული ქვევით, დანარჩენ ქობაზე (შემოვლებაზე), რომ სახის გარშემო ჩამოშვებული ნებიერად იცავს მზისაგან ².

¹ აქ ვესტატი გადმოგვცემს იმ ვითარებას, რომელიც შექმნილი იყო 1185 წელს, სიცილიელი ნორმანების მიერ ალყაშემორტყმულ თესალონიკეში, როდესაც სტრატეგოსი დავით კომნენოსი («ქალაქის თავი»), ავტორის დახასიათებით, უნიჭო და სულელი, კეისარ ანდრონიკესადმი სიძულვილის გამო ქალაქის ინტერესებს დალატობდა, ხოლო ხალხი («მთელი დანარჩენი სხეული») სულ სხვანაირად იქცეოდა. ვესტატის ამ ცნობიდან ვტყობილობთ, რომ ამ დროს ბიზანტიის ჯარში ყოფილან ალანები და იბერები. და ეს მოულოდნელი არც იყო. ჩვენ ხომ ვიცით, რომ სწორედ ამავე ხანებისათვის (XI – XII საუკუნისათვის) მიხეილ ატალიატეს და ნიკეტა ხონიატეს მიერ გადმოცემულია ცნობები იმის შესახებ, რომ ბიზანტიის ჯარში იბერები მხახურობდნენ. იხ. გეორგიკა, ტ. VI, გვ. გვ. 23, 127, 132.

² ამ ნაწყვეტში აღწერილია „იბერიულ ყაიდაზე“ დამზადებული ქუდი, რომელიც ხურავს ბიზანტიელ წარჩინებულს დავით კომნენოსს, თესალონიკის დაცვის (1185 წ.) მთავარ სარდალს. ჩვენ აქ დავკმაყოფილდებით იმით, რომ მივუთითებთ იბერიული ქუდის აღწერას, რომელიც გადმოცემული აქვს ისტორიკოს ნიკეტა ხონიატეს ანდრონიკე კომნენოსის ჩაცმულობის დახასიათების დროს (იხ. გეორგიკა, ტ. VI, გვ. 124 – 126). იქ ნათქვამია, რომ ქუდი იყო კვამლის ფერი (*καπνηρόν*), აქ კი იგი წითელია. გარდა ამისა ვესტატი თესალონიკელს დაწვრილებით აქვს აღწერილი ეს ქუდი, მთელი მისი ნაკეცებით, ნაოჭებით, ქობით და შემოსავლებით.

ლაზური თავსაბურავი

Καὶ τοῦ λοιποῦ, ἵνα μὴ τὴν κοσμητικὴν ἀηδίαν ἀδολεσχεῶ, γίνεται τῶν κακῶν δρόμος εἰς τὸν περιδοξὸν ναδὸν τοῦ σωτήρος Χριστοῦ τοῦ χαλκίτου, καὶ εὐφημία τοῦ Ἀνδρονίκου ἄκοντος εἰς βασιλεία, ὡς ἂν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐκείνος εἴποιεν· εἶτα καὶ βία εἰς ἐκείνον, ὡς καὶ μὴ ἐθέλων ἀρχηγὸς ἡμῶν γενοῦ, καὶ περιφθεσις παρασήμων τῇ βασιλείᾳ πεδίλων, ἐκείνου μὴ κατιστῶντος τοὺς πόδας, καὶ περιδυσίς διαδήματος καὶ ῥίψις μὲν καπνικοῦ καλύμματος τοῦ περὶ κεφαλῆν, ὅπερ Λαζόθιν εἶχε τὴν ἀφορμὴν εἰς σύμβολον ὡς ἔμελλε καπνῶ φῦραι, κατεμπρῆσας τὸ πᾶν, ἀντιφύρησις δὲ ἐρυσίρου, αἰνιττομένη ὅσων κεφαλῶν καταψυφιεῖσθαι μέλλει ἀίματα (ed. Bonnæ, p. 410—411).

მაგიერ დაახურეს წითელი, რითაც მიუთითებდნენ, იმაზე, რომ სისხლით მორწყავს იქაურობას, მის შემდეგ რაც სასიკვდილო განაჩენს გამოუტანს ზევს¹.

სხვათა შორის, გული არ მიმიწევს ამქვეყნიურ უსიამოვნებაზე ვიყმედო. და ვიტყვი მხოლოდ რომ გაუბედურებულთა ბრბო ქრისტე-მაცხოვრის განთქმულ ტაძრისაკენ გაეშურა (ხალკეში რომ არის), და, ანდრონიკე მეფედ გამოაცხადა, მისი ნების წინააღმდეგ, როგორც ისინი და თვითონაც ამზობდნენ. შემდეგ ძალა დაატანეს მას და უთხრეს: „თუმც არ გინდოდეს, ჩვენი წინამძღოლი უნდა გახდეო“, ჩააცვეს მეფობის შესაფერისი წაღები, თუმცა მას არც კი გაუშვერია ფეხები, თავზე მოახვიეს დიადემა და მოგლიჯეს კვამლისფერი თავსაბურავი, რომელიც მას ლაზეთიდან მოეტანა იმის სანიშნოდ, რომ აპირებს კვამლში გაახვიოს, მის შემდეგ რაც გადასწვავს ყველაფერს, ხოლო ამის

¹ ევსტათი თესალონიკელის ეს ცნობა კვლავ ეხება წარჩინებულ ბიზანტიელთა თავსაბურავის საკითხს. ამის წინ მოტანილ ნაწყვეტშიც ლაპარაკი იყო „კვამლისფერ“ და „წითელ“ თავსაბურავზე. ნიკიტა ხონიატეს ცნობაში იმავე ანდრონიკეს თავსაბურავის შესახებ ნათქვამია, რომ მას ეხურა კვამლისფერი ქუდი (*καπιτωδὴν τὴν χροῖαν*), ხოლო მის შემდეგ, რაც იგი მეფედ გამოაცხადეს, «მოხადეს თავიდან კვამლისფერი პირამიდული ქუდი და მოახვიეს ცეცხლისფერი». ევსტათის ცნობაშიც იგივეა განმეორებული: «მოგლიჯეს კვამლისფერი თავსაბურავი... ხოლო ამის მაგიერ დაახურეს წითელი». იქაც და აქაც ეს ქუდი უცხოურად არის გამოცხადებული, ხოლო ევსტათი მასს „ლაზეთიდან“ მოტანილად აცხადებს, იმ დროს როდესაც ნიკიტა ხონიატეს ის „იბერიულად“ მიაჩნია (თუმცა *τῆς Ἰβηρικῆς ἰσθμῆς* ტანსაცმელს ეხება, მაგრამ რამდენადაც ამას მოსდევს თავსაბურავის აღწერა, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ აქაც „იბერიულს“ გულისხმობს). თვით ევსტაოიც ხომ მეორე ნაწყვეტში ამ თავსაბურავს თვლის *Ἰβηρικώτερον*. იქნება „ლაზეთი“ და „იბერი“ ერთმანეთის საპირისპირო არც კი იყოს!

თეოდორე ბალსამონი

თეოდორე ბალსამონი (Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών) არის სახელგანთქმული იურისტი XII საუკუნისა. იგი დაიბადა კონსტანტინეპოლში, აია-სოფიის ტაძრის დიაკონი იყო. მას ეკავა ნომოფილაქსის თანამდებობასთან ერთად ხარტოფილაქსობა და, მამასადამე, პატრიარქის მთავარი იურიდიული მრჩეველი იყო. დაახლოებით 1185 – 1191 წლებში ანტიოქიის პატრიარქი იყო. გარდაცვალების წელი უცნობია: 1195 წლის მაალდბელ ხანებში უნდა იყოს გარდაცვლილი.

თეოდორე ბალსამონის მთავარი ნაშრომია XIV ტიტულის «სჯულის კანონის» კომენტარი, რომელიც მან დაწერა კეისარ მანუილ I კომნენოსის (1143 – 1180) და პატრიარქ მიხეილ ანხილოსის (1169 – 1177) რჩევით და რომელსაც ის ამუშავებდა მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე. ამ კომენტარში ის განმარტავდა არა მარტო XV ტიტულს, არამედ აგრეთვე «სჯულის კანონთა» კრებულს, რაშიც ის იოანე ზონარას ემყარებოდა. თეოდორე ბალსამონის „კომენტარის“ მნიშვნელობა იმაშია, რომ ის მრავალ ისეთ საისტორიო საბუთს იყენებს (ზოგი სიტყვა-სიტყვით მოჰყავს, ზოგის მხოლოდ ნაწყვეტები), რომლებიც სხვაგან არსად არ მოიპოვება, ცნობილი არაა¹.

ლიტერატურა

Migne. PG 137, 138.

Gu. Moravcsik: Byzantion 8 (1933), 562 – 566.

Les registres des Actes du patriarchat de Constantinople, par V. Grumel. 1947.

იბერიის ეკლესიის ავტოკეფალია

კონსტანტინეპოლის II მსოფლიო კრების (383 წ.) მეორე კანონის განმარტების დროს თეოდორე ბალსამონი ლაპარაკობს იბერიის ეკლესიის ავტოკეფალიაზე.

¹ Hans Georg Beck, Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich. M. 1959, გვ. 657 – 658.

Εἰ δὲ καὶ ἑτέρας ἐκκλησίας αὐτοκεφάλους ἐνρίσχεις ὡς τὴν Βουλγαρίας, τὴν Κύπρου, τὴν Ἰβηρίας, μὴ θαυμασθῆς. Ἐὐὸν μὲν γὰρ ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας ἐτίμησεν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός. Καὶ ἀνάγνωθι τὴν ρλα' νεαρὰν αὐτοῦ κειμένην ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε', τίτλῳ γ', κεφ[άλαιον] α', καταστρωθεῖσαν εἰς τὴν ἐρμηγείαν τοῦ ε κεφ. τοῦ α' τίτλου τοῦ παρόντος συντάγματος· τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου ἐτίμησεν ἡ γ' σύνοδος. Ἐὐὸν δὲ Ἰβηρίας ἐτίμησε διάγνωσις τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου. Ἀέγετα ἰ γὰρ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἀγιοπάτου πατριάρχου Φεσούπλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, κυροῦ Πέτρου γέγονεν οἰκονομία συνοδική ἐλευθέραν εἶναι καὶ αὐτοκέφαλον τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἰβηρίας, ὑποκειμένην τότε τῷ πατριάρχῃ Ἀντιοχείας (PG, 137, 317—320).

სუფალი და ავტოკეფალური ეკლესია იბერიისა, რომელიც მაშინ ექვემდებარებოდა ანტიოქიის პატრიარქს.

თეოდორე ბალსამონის ტექსტით მოცემული ცნობა იბერიის ეკლესიის მიერ თავისუფლების მოპოვების შესახებ ჩვენს ისტორიაში უყურადღებოდ არ დარჩენილა, ჯერ კიდევ 1913 წელს სერგი გორ-

ნუ გაიკვირვებ, თუ სხვა ეკლესიებსაც იპოვი ავტოკეფალურად, როგორც, [მაგალითად], ბულგარეთის ეკლესიას, კვიპროსისა და ი ბ ე რ ი ი ს ა ს. ბულგარეთის არქიეპისკოპოსი – პატივში აიყვანა იუსტინიანე მეფემ. წავიკითხე მე-131-ე მისი ნოველა¹, რომელიც მოთავსებულია «ბასილიკების» მეხუთე წიგნში, მუხლი მესამე, თავი პირველი, რომელიც განკუთვნილია წინამდებარე თხზულების პირველი მუხლის მეხუთე თავის განმარტებისათვის. კვიპროსის არქიეპისკოპოსი პატივში აიყვანა მესამე (მსოფლიო) კრებამ. ხოლო ი ბ ე რ ი ი ს არქიეპისკოპოსი პატივში აიყვანა ანტიოქიის კრების დადგენილებამ. ამბობენ, რომ მაშინ, როდესაც ღვთაებრივი ქალაქის დიდი ანტიოქიის უწმინდეს პატრიარქად იყო უფალი პეტრე², გამოტანილ იქმნა კრების დადგენილება, რომ იქნეს თავი-

¹ იუსტინიანეს 131. ნოველის მეხუთე მუხლში ხაზგასმით არის აღნიშნული წმინდა ეკლესიებისათვის სრული თავისუფლების მინიჭების საჭიროება.

² ეს არის ანტიოქიის პატრიარქი პეტრე III (1053 – 1057 წწ.), თუმცა ე. ჰონიგმანს ეს საბოლოოდ დამტკიცებულად არ მიაჩნია; Ob er (ე. ი. ბალსამონი) damit Petros ὁ ἀναφεύς oder Petros III meint, last sich schwer entscheiden („ბალსამონი პეტრე მკაწრველს თუ პეტრე III-ს ჰგულისხმობს, ეს ჯერ კიდევ ძნელი სათქმელია“). იხ. E. H o n i g m a n n, Die Ostgrenze... გვ. 211.

გ ა ძ ე წერდა თავის „წერილებში საქართველოს ისტორიიდან“: „დღეს უკვე მრავალი ფაქტითა და ისტორიული საბუთით დამტკიცებულია, რომ ვალსამონის მოწმობა შეეხება... ანტიოქიის პატრიარქს... პეტრე III-ს (1053 – 1057), რომლის დროსაც საქართველოს ეკლესია სრულიად განთავისუფლდა ანტიოქიის პატრიარქთა დამოკიდებულებისაგან“ (ძველი საქართველო, ტ. II, განყოფილება II, გვ. 76 – 77), ხოლო ე. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ მ ა „ძველი საქართველოს“ მომდევნო ტომში აღწერა „მარტვილის ხელნაწერები“, რომელთა შორის ერთ-ერთი არის „სიტყუჲს-გებაჲ ლათინთა მიმართ ჩ^ჲნ მართლ-მადიდებელთა მიერ“, სადაც ბოლოს იკითხება: «რამეთუ ესრეთ შესასწავლებელ არს ტახტიკონსა შინა კონსტანტინეპოლისასა, ვითარმედ მას ჟამსა წმიდა მეექუსე კრებასა [680 წ.] კოსტანტინე პოლონატისასა [668 – 685 წ.წ.] და აღათონ რომთა პაპისსა [678 – 681 წ.წ.], გიორგი კოსტანტინეპოლისასა [678 – 683 წ.წ.] და თეოფანე ანტიოქელისასა [681 – 685 წ.წ.] და მათ თანა ასოცდაათთა მამათაგან გაპატოსნდა კათალიკოზი ქართლისა და ყვეს მამათმთავრად და თავისუფლად და უფლად ყოველსა ზედა საქართველოსა. და მერმე კვალადვე კრებასა შინა ანტიოქისასა განთავისუფლდა და განპატოსნდა, რამეთუ არღარავისგან ხელქვემ არს, არამედ თავისუფალ და მამათმთავარი არს» (ძველი საქართველო, ტ. III, განყოფ. I, გვ. 117) ¹.

როგორც ჩანს, XI საუკუნის შუაწლებში ანტიოქიის პატრიარქის პეტრე III-ის დროს (1053 – 1057 წ.წ.) კვლავ აღძრულა საკითხი საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობის შესახებ და საკითხი გადაწყვეტილა ანტიოქიის კრებაზე საქართველოს სასარგებლოდ, რაც დასტურდება თეოდორე ბალსამონის ზემოთ მოყვანილი ცნობით.

* *
*

თეოდორე ბალსამონის ცნობას საგანგებო ყურადღება მიაქციეს 1906 წელს პეტერბურგში სინოდის სხდომაზე, სადაც დასმული იყო საკითხი „Об устройении церковных дел на Кавказе“ და სადაც ქართული ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ მოხსენებებით გამოვიდნენ ნ. მ ა რ ი (მთავარი მომხსენებელი), ალ. ც ა გ ა რ ე ლ ი, ი. ს ო კ ო ლ ო ვ ი და ალ. ხ ა ხ ა ნ ა შ ვ ი ლ ი (იხ. Журналы заседаний II

¹ ყველა ეს ცნობა, როგორც ჩანს, ემყარება ეფრემ მცირის შრომას „უწყებაჲ მიზეზისა ქართველთა მოქცევისასაჲ, თუ რომელთა წიგნთა შინა მოიქსენების“ (იხ. ქრონ. I 75 – 76), საიდანაც ჯუანშერის „ისტორიაშიც“ ჩაურთეს „ქართლის ცხოვრების“ XVIII საუკუნის რედაქტორებმა. იხ. ქ. ცხ. I (1955), გვ. გვ. 226 და 231.

Отдела Высочайше учрежденного Присутствия при Святейшем Синоде для разработки подлежащих рассмотрению на Поместном церковном Соборе вопросов (СПБ 1907, გვ. გვ. 1 – 318). კერძოდ, ამ სხდომაზე მითითებულ იქმნა ბალსამონის მიერ ნახმარ გამოთქმაზე λέγεται, რომელიც სხდომის ზოგიერთ მონაწილეს მიაჩნდა იმის საბუთად, რომ, მაშასადამე, ბალსამონს ხელთ ჰქონდა უტყუარი დოკუმენტიო; სხვების აზრით კი ამით მხოლოდ ზეპირთქმაზეა ლაპარაკი (გვ. 136), პროფ. ალ. ცაგარელმა მოითხოვა, ბოლოს და ბოლოს ელინისტებმა მოგვეცენ ბალსამონის ტექსტის სანდო თარგმანიო, ხოლო პროფ. ი. სოკოლოვმა ამის საპასუხო გამოსვლაში, სხვათა შორის, თქვა: „როგორადაც არ უნდა თარგმნოთ და განმარტოთ ბალსამონი, მისი ცნობიდან არავითარ შემთხვევაში არ გამომდინარეობს უარყოფითი პასუხი საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიაზეო“ (გვ. 148 – 149) ¹.

¹ საჭიროდ ვთვლი აღვნიშნო, რომ საქართველოს ეკლესიის თავისუფლების საკითხთან დაკავშირებულ ცნობებს და სათანადო ლიტერატურას (თეოდორე ბალსამონის ჩათვლით) კარგად გადმოგვცემს ევ. ნ ი კ ო ლ ა ძ ე, საქართველოს ეკლესიის ისტორია, ქუთაისი, 1918, გვ. 41 – 49.

დ უ კ ა

(ca. 1400 – 1470)

თვით დუკას (Δούκας) შრომიდან ირკვევა შემდეგი: ისტორიკოსი დუკა არის შვილიშვილი იმ მიხეილ დუკასი, რომელიც ნათესავი იყო დუკათა სამეფო ოჯახისა და რომელიც აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა იოანე VI კანტაკუზენის და იოანე V პალეოლოგოსს შორის ატეხილ დავაში და, როგორც თავგამოდებული დამცველი კანტაკუზენისა, ამ უკანასკნელის დამარცხების შემდეგ, ე. ი. 1345 წლის ზაფხულიდან, იძულებული გახდა გაქცეულიყო კონსტანტინეპოლიდან და გადასახლებულიყო სამუდამოდ სელჯუკთა ემირთან ეფესოში.

დუკას დაბადებისა და გარდაცვალების თარიღები ჩვენთვის უცნობია, მაგრამ დაახლოვებით მაინც შეიძლება ითქვას: უნდა დაბადებულიყო იგი XIV საუკუნის ბოლოს, ან XV საუკუნის დასაწყისში და გარდაცვლილიყო 1462 წლის შემდეგ, ესე იგი იმ წლის შემდეგ, როდესაც თურქებმა აიღეს მიტილენე, სადაც ბოლოს ცხოვრობდა ჩვენი ისტორიკოსი.

არც გარდაცვალების თარიღის დადგენაა შესაძლებელი: თხზულება წყდება დაუმთავრებელ წინადადებაზე ¹, რომელიც ეხება თურქების მიერ წარმოებულ სამხედრო სამზადისს ქ. მიტილენის ასაღებად, და შემდეგ რა მოუვიდა დუკას: ქალაქის აღებისას მოჰკლეს, თუ ცოცხალი გადარჩა და გაქცევით თავს უშველა, სახელდობრ რომელ ქალაქს შეაფარა თავი, რამდენ ხანს იცოცხლა და სხვ., აი კითხვები, რომელთა შესახებ პასუხები ჯერჯერობით სპეციალურ ლიტერატურაში არ არსებობს.

ისტორიკოს დუკას მუდმივ უცხოვრია ფოკეაში, ყოფილა გენუის მთავრის მდივანი. კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ დუკა ასრუ-

¹ ეს გაწყვეტილი წინადადება ასე იკითხება. *ἔβρισκεν ὄντ' ὁι ἔνδῳ* = იხილეს რა [ქალაქის] შიგნით მყოფებმა... (Duca, გვ. 346¹⁹).

ლებს ლესბოსის მმართველთა ბრძანებით დესპანის მოვალეობას და მოლაპარაკებას აწარმოებს სულტან მუჰამედ II-სთან (1430 – 1481) ლესბოსის მომავალი ბედის შესახებ. 1455 წელს ლესბოსის მთავრის დორინო გატელუციას სახელით ის მიესალმა ლესბოსში შესულ თურქეთის ფლოტის მხედართმთავარს – ხამზას და მიართვა ძალიან მდიდრული ძღვენი ადრიანოპოლში; იმავე დორინოს ბრძანებით მან ხამზასვე 1456 გაუმართა სადილი.

დუკას „ისტორიის“ შესავალი გადმოგვცემს მსოფლიო ისტორიას ადამიდან, ხოლო 1204 წლამდე კმაყოფილდება მეფეთა და მპყრობელთა ჩამოთვლით; 1204 – 1359 წლების ამბების თხრობის დროს კი განსაკუთრებული ყურადღება აქვს მიქცეული ოსმალთა ბატონობის გავრცელებას. ისტორია 1391 წლამდე შედარებით უფრო დაწვრილებით არის გადმოცემული. შემდეგ დაწვრილებით არის მოთხრობილი სამი უკანასკნელი კეისრის ისტორია: მანუილ II პალეოლოგოსისა (1391 – 1423), იოანე VII პალეოლოგოსისა (1423 – 1448) და კონსტანტინე XI პალეოლოგოსისა (1448 – 1453). თხრობა წყდება 1462 წელზე (კუნძულ ლესბოსის აღებაზე მუჰამედ II-ის მიერ).

ამბები 1421 წლამდე აღწერილი აქვს დუკას წერილობითი წყაროების მიხედვით (მისთვის ცნობილი არიან ნიკეტა ხონიატე, იოანე ანაგნოსტე და ნიკიფორე გრიგორასი).

ბერძნულის გარდა ის ფლობდა იტალიურსა და თურქულ ენებს, იმდენად კარგად სცოდნია მას თურქული ენა, რომ თურქულ სახელებს ზედმიწევნით გადმოგვცემს.

იმავე ეპოქის ამბებს აგვიწერენ, დუკას გარდა, გიორგი სფრანძესი და ლაონიკე ხალკონდილე. ამ სამ ავტორს შორის დუკა, მკვლევართა ერთიანი აღიარებით, დანარჩენებზე უფრო სანდო წყაროა, როგორც შინაარსის ისე ქრონოლოგიის მხრით (იხ. Dölger: BZ; 31,23).

ცალკე დგას დუკას უნიატობის საკითხი.

რომ დუკას „თავგამოდებული“ მართლმადიდებლები კი არ ეზიზღება, არამედ ებრალება, ეს კარგად ჩანს მისი თხზულების ერთი ადგილიდან: «დაკეტეს კარები საკეტებით, – წერს იგი აია სოფიაში თავმოყრილ ქრისტიანების შესახებ, – იდგნენ და ელოდნენ ხსნას. ოი, უბედურნო რომაელნო; ოი, საცოდავნო! ეკლესიას, რომელსაც გუშინ და გუშინწინ თქვენ ეძახდით მწვალებელთა ქვაბსა და სამსხვერპლოს და რომლის შიგნით არც ერთი თქვენგანი არ შედიოდა რომ არ წაბილწულიყო იმიტომ, რომ შიგნით წირავდნენ

უნის მომხრენი. ახლა, ღვთის რისხვის გამოჩენის გამო, თქვენ მასში თავისგადამრჩენ საშუალებას ეძებთ. მაგრამ, როცა მოვიდა სამართლიანი ღვთის რისხვა, თქვენი გულები მაინც ვერ აღძრა შესარიგებლად. ვინაიდან იმ დიდ საშიშროების დროსაც კი ანგელოზიც რომ ჩამოფრენილიყო ციდან და ეკითხა თქვენთვის: «თუ მიიღებთ უნიას და ეკლესიების მშვიდობიან მდგომარეობას, მე გავრეკავ მტრებს ქალაქიდანო», თქვენ, ალბათ, არ დასთანხმდებოდით, რომ გესურვებინათ შერიგება, შეიძლებოდა შერიგება. ეს იცინათ მათ, რომლებიც რამდენიმე დღის წინ ამბობდნენ: «უმჯობესია თურქების ხელში ჩავცვივდეთ, ვიდრე ფრანგების ხელშიო» (XXXIX, 290).

ძველი შეხედულებით დ უ კ ა ითვლება პროლათინური ორიენტაციის ისტორიკოსად:

1) პ. დ. პოგოდინის აზრით¹ დუკას უნიატური პოზიცია გამოწვეული იყო იმით, რომ ის მტრულად იყო განწყობილი ბიზანტიისადმი და დასავლეთს სწყალობდა. ე. ჩერნოუსოვი კი ფიქრობს², რომ დუკა დასავლეთის ორიენტაციისა სრულიადაც არ ყოფილა, ხოლო მისი მომხრეობა რომთან უნიისა იმით იყო გამოწვეული, რომ ის დიდი პატრიოტი იყო და ეს პატრიოტიზმი უკარნახებდა მას რომთან უნიის გზით ეხსნა დალუპვის გზაზე შემდგარი ბიზანტია.

2) დღეს უფრო მეტად გაზიარებულია ის აზრი, რომ დუკა უნიის მომხრე იყო, ხოლო პოლიტიკური მოსაზრებებით³.

3) ამავე დროს ზოგიერთები პროლათინური ორიენტაციის ისტორიკოსად თვლიან, განსაკუთრებით საბჭოთა ბიზანტინისტები.

ს. კრასავინას დასკვნით, თუმცა დუკა გულახდილად გამოხატავს თავის პროლათინურ პოზიციას, მაგრამ ის სფრანძქესზე არა ნაკლები პატრიოტია და მართლმადიდებელი. უნიამ ვერ გადაარჩინა ბიზანტია: ეს მოხდა იმიტომ, რომ უნიამ დიდი განხეთქილება შემოიტანა კონსტანტინეპოლში და ამით შეასუსტა ქალაქის დამცველთა ძალები. ბიზანტიის კრიტიკულ მდგომარეობაში (თურქები ქალაქის კედლებს ემუქრებოდნენ უკვე) უნია მას (და სფრანძქესაც)

¹ П. Д. Погодин, Обзор источников по истории осады и взятия Византии турками в 1453 г.: ЖМНП, 1889 авг.

² Е. Черноусов, Дука, один из историков конца Византии: ВВр. XXI (1914), 216 – 220.

³ V. Grecu: Archives de l’Orient Chr. I. Bucarest 1948, 137 – 138.

მიაჩნდათ დასავლეთიდან სამხედრო დახმარების მიღების საშუალებად¹.

დუკა თავის „ისტორიაში“, სახელდობრ 21. თავში დაწვრილებით აგვიწერს 1416 – 1418 წლების აჯანყებას ბერკლიჯი-მუსტაფას მეთაურობით.

მართალია, დუკა არ გვირკვევს ამ აჯანყების მიზეზებს, მაგრამ, საფიქრებელია, რომ აჯანყების ერთი მთავარი მიზეზთაგანი იყო გადასახადებისა და საგლეხო ბეგარების გაზრდა, რასაც ადგილი ჰქონდა მის შემდეგ, რაც მცირე აზიაში (კერძოდ, მცირე აზიის იონიაში) დამკვიდრდა მუჰამედი (Ducae Historia Byzantina: PG 157, 889 – 892).

დაახლოვებით ასევეა გადმოცემული ამ აჯანყების ამბავი ს ფ რ ა ნ ძ ე ს ი ს სახელით მოღწეულ Chronicon Maius-ში (PG 156, 709).

* *
*
*
*

დუკას „ისტორია“ მოღწეულია ორი ხელნაწერით: P (=Parisinus gr. 1310, XV საუნკუნისა), და F (= Parisinus gr. 1766, XVII საუნკუნისა). დადასტურებულია, რომ F არის გადმოწერილი P ნუსხიდან (იხ. M o r a v c s i k: BZ 29 (1929), 289, გუსტავ სოიტერის წიგნის „Byz. Geschichtsschreiber und Chronisten“ რეცენზიაში).

ლიტერატურა

Ducae Michaelis Ducae nepotis historia Byzantina, rec. I. Bekkerus Bonnae 1834 (განმეორებულია: PG 157).

Ducue Historia Turcobyzantina (1341 – 1462), ex recensione B a s i l i i G r e c u. 1958.

А. С. С т е п а н о в а, Византийские историки Дука и Франдзи о падении Константинополя: ВВр. VI (1953), 385 – 410 (Дука: гл. 35 – 40; 42).

Е. Ч е р н о у с о в, Дука, один из историков конца Византии; ВВр. 21 (1914), 171 – 221.

Gu. M o r a v c s i k: Byz. Zeitschrift 29 (1929), 289.

Gu. M o r a v c s i k, Byzantinoturcica² I (1953), 247 – 251.

Fr. D ö l g e r, Johannes VII, Kaiser der Rhomäer 1390 – 1408: BZ 31, (1931), 21 – 36. (ბევრგან არის მოცემული დუკას შეფასება როგორც საისტორიო წყაროსი).

¹ С. К. К р а с а в и н а, Дука и Сфрандзи об унии православной и католической церквей: ВВр. XXVII (1967), 149. ს. კ. კრასავინას (ყაზანი) დამზადებული აქვს დუკას „ისტორიის“ თარგმანი კომენტარებითა და ნარკვევით. იხ. ВВр. XXVIII (1968), გვ. 14.

თურქთა თარეში. სკვითები და აბაზგები

VIII. Οἱ δὲ Τούρκοι¹ τὸ πολε-
μεῖν ἀφέντες τὸ σκυλεύειν τὰς κώ-
μας κατέτρεχον, καὶ δὴ ἄνθρωποις
ἀναρπυμῆτους ἐξ ἀλύσειων ἀνθρώ-
πους συμπλέξαντες εἰς τὴν Κων-
σταντινοῦ ἀνδρᾶς τε καὶ γυναι-

ბრძოლის დამთავრების შემ-
დეგ, თურქები სამარცვავად შე-
ესივნენ დასახლებულ ადგილებს
და დაუსრულებელ ნაკადად მიე-
დინებოდნენ კონსტანტინეპოლში
შებორკილნი და ერთმანეთზე გა-

¹ ეს ამბავი მოთხრობილი აქვს დუკას 1344 წლის ქვეშ. ნათქვამია, რომ თურ-
ქები ბრძოლის დამთავრების შემდეგ (უმთავრესად მცირე აზიის დასავლეთ და
ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში) სამარცვავად შეესივნენ დასახლებულ ადგილებს და
აქ შეპყრობილ ტყვეებს, შებორკილებს, აგზავნიდნენ კონსტანტინეპოლში გასასყიდად.
და აქ ჩვენი ავტორი, დუკა, ამბობს: «ცხვრებივით ხმირეკებოდნენ» გასასყიდად ისე,
როგორც სკვითებსა და აბაზგებსო» (ἀς Σκύθας ἢ Ἀβασγούς) ალბათ,
დუკას სიტყვები ასე უნდა გავიგოთ: თურქები ისევე ეპყრობოდნენ დამარცხებულ
და დამონებულ ბიზანტიელებს, როგორც სხვაგან და სხვა დროს ეპყრობოდნენ სკვი-
თებსა და აბაზგებსო, ე. ი. აბაზგებსაც აწიოკებდნენ, ატყვევებდნენ და მონებად
ჰყიდიდნენ. ვინ არიან ეს „აბაზგები“? თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ თურქ-
ესლჯუკთა თარეშს ჩვენს ქვეყანაში სრვა და დარბევა თანახლდა და რომ თურ-
ქები დაუნდობლად ჟლეტდნენ ჭაბუკებს და მოხუცებს, ქალებსა და ბავშვებს, უნდა
მივიდეთ იმ დასკვნამდე, რომ დუკასთვის ცნობილია თურქთა სიმხეცე დაპყრობილ
ქვეყნებში. თითქოს ერთნაირად აქვთ აღწერილი თურქთა თარეში: დუკას ბიზან-
ტიაში და ქართველ ისტორიკოსს – საქართველოში:

დ უ კ ა

ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ის ტ ო რ ი კ ო ს ი

თურქები სამარცვავად შეესივნენ
დასახლებულ ადგილებს და დაუსრულე-
ბელ ნაკადად მიედინებოდნენ ... შებორ-
კილნი და ერთმანეთზე გადაბმული მა-
მაკაცები და დედაკაცები, ძუძუმწოვარი
ბავშვები და ნორჩი ჭაბუკები, მღვდლე-
ბი და ბერები.. ცხვრებივით მიერეკე-
ბოდნენ გასასყიდად.

თურქთა... მოჭამეს ქუეყანა და მოსწყ-
დეს... მწარესა ტყუეობასა მიცემულ იქმ-
ნეს, მოხუცებულნი არა შეწყალებულ იქმ-
ნეს, ხოლო ქალწულნი გინებულ, ჭაბუკნი
დაკუეთებულ, ხოლო ჩჩვლნი მიმოდატა-
ცებული... მღდელნი რომელნიმე თვთ
შეწირვასავე შინა საღმრთოსა მსხუერპ-
ლისასა მუნვე მახვილითა შეწირულ იქნეს
(ქ. ცხ. I. 320).

მართალია, დუკას აღწერა ეხება XIV საუკუნის ამბებს, ხოლო დავით აღმაშე-
ნებლის ისტორიკოსის XI – XII საუკუნისას, მაგრამ ეხება, აქაც და იქაც, ერთსადა-
იმავე თურქებს (თურქ-სელჯუკებს და შემდეგ ოსმალოს თურქებს). და დუკა რომ
ამბობს «როგორც აბაზგებსო», რასაკვირველია ის ჰგულისხმობს „საქართველოს“,
„ქართველებს“ (და არა მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს მცხოვრებ „აბაზგებს“).

ჩვენთვის ხომ ცნობილია, რომ XI და მომდევნო საუკუნეების ბიზანტიელი
ისტორიკოსები გაერთიანებულ საქართველოს უწოდებდნენ ხოლმე „აბაზგიას“ და
მის მეფეს – „აბაზგს“, ისევე როგორც, მაგალითად, იოანე პეტრიწი იოანე იტალო-
სისათვის იყო „აბაზგი გრამატიკოსი“ (ე. ი. „ქართველი გრამატიკოსი“).

κας, φηλάζοντα νήπια και ἐφή-
βους νέους, ἱερεῖς και μοναχοὺς,
ἅπαντας φέρδην ὡς πρόβιατα ἐν
τῇ λεωφόρῳ, ὡς Σικύθας ἢ
Ἄβασγοὺς ἀπειπολοῦντας ἐκό-
μιζον. Καὶ τὸ δεινότερον ὅτι εἰ
ἔτυχε μὴ παραχρήμα οὐχ εὐρίσ-
κετο ἀγοράζων, ἐν ταῖς ὄψεσι
τῶν Ῥωμαίων δεινῶς οἱ Ῥωμαῖοι
παρὰ τῶν βαρβάρων, ὃ τῆς ἀσπ-
λαγχίας, ἐμαστιζόντο. Οὐκ ἄλλο
τὸ πανουργεῖσθαι ἢ ὅτι καιμφ-
θέντες αὐτοὺς ἐξωνήσασιν. Τοὺς
δὲ μὴ ἐξωνουμένους παρεσθῆς
τὸν πορθῆν διὰβιβάζσαντες ἐν
τῇ Προσῆ και ἀνωτέρω τοῦτους
ἀπέπεμπον ἐν τοῖς Τούρκοις πι-
πραθησομένους. Καὶ ἦν ἰδεῖν θέ-
αμα ἐλεεινόν. Πανταχοῦ κλαυθμοί,
πανταχοῦ ὄδυρμοί, πανταχοῦ θά-
κρυα ἐν ὄψεσι τῶν Ῥωμαίων,
και ὁ ἐλεῶν οὐκ ἦν οὐθ' "Ἐλλην
οὔτε βάρβαρος (CB, 32,12 —
33,4).

დაბმულნი მამაკაცები და დედა-
კაცები, ძუძუმწოვარი ბავშვები
და ნორჩი ჭაბუკები, მღვდლები
და ბერები; ყველანი უწესრიგოდ
ერთმანეთში იყვნენ არეულნი და
ქუჩაში ცხვრებივით [*მიერეკებო-
დნენ*] გასასყიდად. ისე, როგორც
სკვითებს ან ა ბ ა ზ გ ე ბ ს. უსას-
ტიკესნი ხდებოდნენ [*თურქები*],
თუ კი მაშინვე მყიდველს ვერ იპო-
ვიდნენ; ბარბაროსების მიერ რო-
მაელები [*თვით*] რომაელთა თვალ-
წინ შეუბრალებლად იგვემებოდ-
ნენ, თუ რაიმე მოხერხებით
ან გამოსყიდვით არ შეიძლებუ-
ქებდნენ თავიანთ მდგომარეო-
ბას. ხოლო თავგამოუყიდველთ
გზავნიდნენ გასასყიდად პრუსა-
ში, ან უფრო ზემოთაც, – თურ-
ქეთის ბაზრებზე. შესაბრალისი
სანახაობა იყო: ყველგან ტირი-
ლი, ყველგან გოდება, ყველგან
ცრემლი რომაელთა თვალწინ და
არავინ იყო შემბრალებელი –
არც ელინი და არც ბარბაროსი.

თემურ-ხანმა შეკრიბა ჯიქები და აბაზგები

XVI. "Ἐαρος¹ δ' ἀρχαμένου ἰδού
και ὁ Τεμῦρ χάν ἐκ Περσίας πρὸς
τὰ τοῦ Ταναΐδος μέρη ἐλθὼν,
και τοὺς Ταυροσκύθας και Ζυκ-
χοὺς και Ἄβασγοὺς ἀθροί-
σας, και τὰ ἐν τῷ Βοσπόρῳ πο-
λίχνια κατασκάψας, διέβη πρὸς
τὰ τῆς Ἀρμενίας μέρη, και τὴν
Καππαδοκίαν διελθὼν σὺν πολλῇ

გაზაფხული რომ დადგა, თე-
მურ-ხანი სპარსეთიდან [*წამო-
სული*] ტანაისის მხარეს მივიდა
და ტავროსკვითები, ჯიქები და
ა ბ ა ზ გ ე ბ ი შეკრიბა, ბოსფორში
დაბები დაანგრია, გადავიდა
არმენიის მიწაწყალზე, კაპადო-
კის გაიარა დიდძალი ჯარით,
არმენიიდანაც ბევრი ჯარი შეი-

² ეს ამბავი დუკას მოთხრობილი აქვს 1400 წლის ქვეშ.

στρατιᾷ καὶ ἐκ τῶν Ἀρμενίων
οὐκ ὀλίγους παραλαβὼν πρὸς τὰ
τῶν Γαλατῶν μέρη ἀφίκετο,
στρατὸν ἔχων ὡς ὁ ποτὲ Ξέρξης
πολυαρίθμητον (CB p. 61,20—
62,4).

ერთა და, გალატიას როცა მიაღწია, მას ჰყავდა აურაცხელი ჯარი, ისევე როგორც ოდესღაც ქსერქსეს.

ლაზების მეზობელი ყარაიულუკი

XXII. Διαβὰς οὖν τὴν πρὸς τὸν
Αἰθίην ἀμεταστρεφῆ ὁδόν, κατέ-
λιπε τὸν πρῶτον τῶν σίνων αὐτοῦ
ἀρχηγὸν Τοῦρκων, τὸν καλοῦμενον
Μουράτ, τότε ἐν τοῖς ὁρίοις Ἀμα-
σειᾶς ἡγεμονεῦοντα. Καὶ γὰρ
ἐκεῖ τὰς ἀκρας ἐκείνας ἔλαχεν
αὐθιεντεύειν, ὀμφείσας παρὰ τῶ

რომ გადავიდა ¹ ადესში უკან შემოუქცევლად, მთავრად დატოვა თვისი უფროსი ძე, თურქთა მხედარმთავარი, რომელსაც სახელად მურატი ერქვა და რომელიც მაშინ ამასიის საზღვრების [დამცველი ჯარის] მხედარმთავარი იყო ². იგი (ე. ი. მურატი)

¹ ეს ამბავი მოთხრობილი აქვს დუკას 1421 წლის ქვეშ.

² აქ ნათქვამია, რომ მუჰამედ I-ის (1402 – 1421) გარდაცვალების შემდეგ სულტობა ერგო მის უფროს ძეს (πρῶτον τῶν σίνων αὐτοῦ) მურადს. ეს არის სულტანი მურად II (1421 – 1451), რომელიც მაშინ (გასულტნების წინ) ამასიის სასაზღვრო ჯარის სარდალი ყოფილა. აქვე ნათქვამია, რომ მას ჰქონდა მამისაგან მიცემული, დამოუკიდებელი გამგებლობისათვის (αὐθιεντεύειν) სპარს-თურქების საზღვარზე მდებარე მიჯნები (τὰς ἀκρας), იმ სპარს-თურქების, რომელთაც განაგებდა ყარაიულუკი. ლ ა ზ ე ბ ი ს ა და სპარსელების მეზობელი, ვინ არის ეს „ყარაიულუკი“? „ჯეჰან-შაჰის გაძლიერებას საზღვარი თეთრბატკნიანთა ტომის მთავრის ყარა-ეღლეკის შვილისშვილმა უზუნ-ჰასანმა (ე. ი. გრძელმა ჰასანმა) დაუდვა, რომელმაც უკვე 1449 წ. თავისი მეტომენი შეაერთა და გაძლიერება დაიწყო... ერთი სიტყვით, სპარსეთის მიწაწყალზე პოლიტიკური შეჯგუფება დაიწყო და სპარსეთის უდიდესი ნაწილის სათავეში ისეთი ძლიერი ნებისყოფისა, გამბედაობისა და შორსმჭვრეტელობის პატრონი ადამიანი მოექცა, როგორც უზუნ-ჰასანი იყო“ (ქ. ერის ისტ. IV, 63).

მამასადამე, ყარა-იულუკი (Καριαιουλοῦχ, ყარა-ეღლეკი) არის უზუნ-ჰასანის პაპა, რომელიც განაგებდა სპარს-თურქეთის (Περσῶντοურχοι უნდა გავიგოთ ისე, როგორც ანალოგიური ტერმინი Περσαρμενία) – განაგებდა სპარს-თურქეთის მხარეს და იყო ლაზების მეზობელი.

საჭიროა ამ ცნობასთან დაკავშირებით განვიხილოთ მომდევნო ნაწყვეტი „უზუნ-ჰასანი კოლხეთში“ (იხ. აქვე გვ. 29).

ამ ცნობიდან ჩანს, რომ უზუნ-ჰასანი, რომელიც არმენიის მხარეს განაგებდა, კოლხეთის მეზობლად იყო. არსად სხვაგან, გარდა დუკას ამ წყაროსი, უზუნ-ჰასანის კავშირი კოლხეთთან მოხსენიებული არაა. ამიტომ შესაძლებელია ამ ფაქტს, უზუნ-ჰასანის კავშირს კოლხეთთან, მიუთითებდეს ის ვარაუდი, რომელზედაც წერს

πατρι αὐτοῦ, ἕρια τυγχάνοντα τῶν Περσοτύρκων, οἷς ἦρχε Καραιοῦλοῦ χειρὶν ἁλῶν Ἀλέξου καὶ Πέρσας, ἕς καὶ θυσιατέραν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ βασιλείας Τραπεζούντων εἰς γάμον ἰγάγετο.. Καὶ γὰρ ἀτακτοῦντες πολ- λάκις οἱ τῆς Ἀμασειᾶς καὶ τοῦς Τουρκοπέρσας προσκαλοῦν- τες, ἐπεὶ ἴμογενεῖς καὶ ἴμοδίαι- τοι τυγχάνουσιν, εἰς ἀποστασίαν χωροῦντες ἐφαίνοντο (CB p. 124,19—125,5).

დამოუკიდებლად მართავდა მისაგან მისთვის გადაცემულ ადგილებს, სპარს-თურქების საზღვარზე მდებარეს, რომელსაც განაგებდა ყარაიულუკი, ლ ა ზ ე ბ ი ს ა და სპარსელების მეზობელი, მას (*ე. ი. ყარაიულუკს*) ცოლად ჰყავდა ტრაპიზონის მეფის, – ალექსი კომნენოსის ქალი და ხშირად ამასიისა და სპარს-თურქების მეამბოხენი იწვევდნენ თავიანთ ნათესავეებსა და მეზობლებს [*ტრაპიზონიდან*] და უკანასკნელნიც მეამბოხეთა მხარეზე დგებოდნენ.

ივ. ჯავახიშვილი. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი წერს (ქ. ერის ისტ. IV, 124, 1948 წლის გამოცემა): „ყუარყუარე ათაბაგის სამფლობელოზე უზუნ-ჰასანის გალაშქრების ამბავის შემდეგ იოს. ბარბაროს [ქუთაისისა და სკანდის ციხეების მდებარეობისა და მდგომარეობის შესახებაც აქვს ცნობები მოყვანილი, მაგრამ იყო თუ არა ლიხთიმე-რეთში თვით უზუნ-ჰასანი თავისი ლაშქრითურთ, გარკვევით არა ჩანს“.

შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ იოს. ბარბაროს იმიტომ დასჭირდა ქუთაისისა და სკანდის ციხეების მდებარეობისა და მდგომარეობის შესახებ ლაპარაკი, რომ აპირებდა მოთხრობას უზუნ-ჰასანის ყოფნის შესახებ კოლხეთში, დასავლეთ საქართველოში, მაგრამ ასეთი ვარაუდი მცდარი იქნებოდა შემდეგი მიზეზებით: როდესაც ზემოთ მოყვანილ წყაროებში ლაპარაკია ყარა-იულუკის ან უზუნ-ჰასანის მოღვაწეობაზე, იგულისხმება მათი საქმიანობა არმენიის, სპარს-თურქეთის და ტრაპიზონის სამეფოს საზღვრებზე. „Султан османов Баязид I Илдириим завоевал Караман,Токат, Сивас, Самсун, дошёл до Черного моря, прогнал туркменскую «Белобаранную» (Ак-Коюнлу) орду эмира Османа Кара-Юлука за Евфрат и стал оседом Трапезунтского царства...“ (Ф. Успенский, История Византии, т. III. стр. 743). და, აი, როდესაც ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტებში ნათქვამია: «ყარაიულუკი ლაზებისა და სპარსელების მეზობელია», «უზუნ-ჰასანი იყო განმგებელი არმენიის მხარისა და მეზობელ კოლხებისა» – აქ „ლაზები“ და „კოლხები“ არის სინონიმი „ტრაპიზონის სამეფოსი“ და არა დასავლეთ საქართველოს კოლხებისა ან ლაზებისა. ტრაპიზონის სამეფოს ისტორიკოსები ხომ ტრაპიზონის სამეფოს ეძახიან „კოლხთა და ლაზთა ქვეყანას“; ასე, მაგალითად:

«იოანე, ზემოხსენებული ალექსის შვილთაშვილი, იმ ალექსისა, რომელიც კონსტანტინეპოლის აღების შემდეგ კ ო ლ ხ თ ა და ლ ა ზ თ ა ქვეყანაში გაბატონდა» (ნიკიფორე გრიგორასი: გეორგიკა. VII, 134).

«იმავე წელს (1306 წ.) ლ ა ზ თ ა მთავარს, კეისრის ღვიძლი დის შვილს ალექსის (ალექსი III, 1297 – 1330 წ. წ.), რომელიც მეფურმა ბედმა დააზვეა და ტრაპიზონის ქალაქის მპყრობელი გახადა...» (გიორგი პახიმერი: გეორგიკა VII, 84 – 85).

უზუნ-ჰასანი კოლხეთში

XLV. Ἐν¹ δὲ τῷ ἔτει τούτῳ ἐστάλησαν ἀποκρισιάριοι παρὰ τῶν Κωμάνων, παρὰ τοῦ δεσπόζοντος τὰ μέρη τῆς Ἀρμενίας καὶ γειτνιαζόντος τοῖς Κόλχοις Οὐζὺν Χασάν, αἰτῶν παρ' αὐτοῦ τινα περιφρονήσεως πράγματα, λέγων κεχρεωσῆσθαι αὐτῷ τέλος ἐπέκεινα ἐτῶν ἕξ τοῦ θοῦναι κατ' ἔτος χίλια σαγίσματα διὰ τοὺς ἵππους αὐτοῦ καὶ χίλια ταγηστήρια καὶ χίλια κεφαλοδέσματα, ἅτινα ἔταξε τοῦ θοῦναι κατ' ἔτος ὁ πάππος αὐτοῦ πρὸς τὸν πάπον ἐκείνου. Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο „ὑπάγετε ἐν εἰρήγῃ, καὶ γὰρ τῷ ὑπερχομένῳ ἔτει κομίσω ταῦτα σὺν ἐμοί, καὶ ἀποδώσω τὸ χρέος“ (CB p. 339,10—19).

იმავე წელს კომანელთაგან და უზუნ-ჰასანისაგან, რომელიც განაგებდა არმენიის მხარეს და რომელიც კოლხეთის მეზობლად იყო, ელჩები გაიგზავნენ (*მუჰამედთან*) და (*უზუნ-ჰასანი*) მოითხოვდა მისგან რაღაც უმნიშვნელო რამეებს და ეუბნებოდა, რომ მას მისი მართებს ხარკი 60 წლისაზე მეტი, წლიურად 1000 ჩული, მისი ცხენების გადასაფარებელი, 1000 ხალიჩა და 1000 დოლბანდი, რომელთაც, როგორც დაწესებული იყო და ყოველწლიურად უხდიდა ამისი (*მუჰამედის*) პაპა იმის (*უზუნ-ჰასანის*) პაპას. ხოლო იმან (*მუჰამედმა*) უპასუხა: „დამშვიდებული ბრძანდებოდეთ და მომავლ წელს ვიზრუნებ იმაზე და ვალს გადაგიხდით“.

ლაშქრობა სინოპში, არმენიაში, კავკასიაში, ფაზისზე

XLV. Ἐν δὲ τῷ „ϛ'ϛϛ'“ ἔτει ἐποίησε στόλον τριήρων καὶ διήρων μέχρι πού τὰ σ' καὶ νῆας ἰ. Αὐτὸς δὲ τῷ ἔαρι τὸν πορθιμὸν διαβάς ἦκεν εἰς Προῦσαν τῆς Βιθυνίας, μὴ ἐπισταμένου τινὸς μηδὲ νοήσαντος τὴν βουλήν. Εἶπα καὶ τι παράδοξον, Ὁ νομοδιδάσκαλος αὐτοῦ, ὃς καὶ κριτῆς κριτῶν ὑπῆρχε τῷ τότε καιρῷ, θαρρήσας ἄς πρὸς

6969 წელს (ქრისტეს აქეთ 1461) მოაწყო ლაშქრობა 200-ამდე სამნიჩბიანი და ორნიჩბიანი ნავით, და 10 სამხედრო ხომალდით; გადალახა სრუტე და შევიდა ბითვინიით პრუსაში ისე, რომ არავინ ამის შესახებ არაფერი იცოდა და არც არავის მოსვლია აზრად. ვიტყვი: სწორედ რომ საკვირველი იყო! რჯულის-მოძღვარი დესპოტისა, რო-

¹ ეს ამბავი დუკას მოთხრობილი აქვს 1457 წლის ქვეშ.

τὴν πλησιότητα ἦν ἐκείνητο πρὸς τὸν ἡγεμόνα καὶ ὁ ἡγεμὼν πάλιν ὡς πρὸς τὴν εὐλάβειαν ἦν ἐδείκνυε πρὸς τὸν διδάσκαλον, τολμήσας λέγει τῷ ἡγεμόνι ἔτι ὄντων αὐτῶν κατὰ μόνας „κύριε, τὴν παράταξιν ταύτην τὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ἐτοιμασθεῖσαν ποῦ κελεύεις φέρεσθαι;“. ὁ δὲ ὀργίλως πῶς ἐμβλέψας εἰς αὐτὸν ἔφη „ἴσθι, ὦ οὐτος, εἰ ᾗθειν ὅτι ἐκ τῶν τοῦ πώγωνός μου τριχῶν θριξὶ μία ἀπελάβετό μου τοῦ μυστηρίου, ἀποσπάσας ἂν αὐτὴν πυρὶ παρέδωκα“. Τοσοῦτον κρυψίνους ὁ ἀνὴρ καὶ ὀργίλος. Φοβηθέντες πάντες οἱ οἰκοῦντες ἔν τε τῷ Λυκοστομίῳ Βλάχοι, ἀλλὰ δὴ καὶ Καφᾶς Τραπεζοῦς καὶ Σινωπεῖς, αἱ τε νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, Ῥόδος καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς νησιδία, Χίος καὶ Λέσβος, εἰ καὶ τελοῦντες ἦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀκαταστασίαν αὐτοῦ γινώσκοντες ἐτρόμαξαν. Ὁ δὲ ἡγεμὼν ἀπάρως ἀπὸ Βιθυνίας ἤλθεν εἰς Ἀγκύραν τῆς Γαλατίας, κακεὶ τὰς σκητὰς πήξας, ὁ τῆς Σινώπειος ἡγεμὼν στείλας τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ πλείστης δωροφορίας, καὶ προὑπαντήσας αὐτῷ δουλικῶς προσεκύνησεν. Ὁ δὲ ὑπεδέξατο τοῦτον ἀσμένως, καὶ τὰ τῷ ἰδίῳ πατρὶ μῆνυθησόμενα τοῦτῃ ἀπήγγειλε, καὶ αὐτὸν ὡς ἄγγελον τῶν βῆθησομένων πάντα κατεῖπε, λέγων „ἀνάγγειλον τῷ πατρὶ σου ὅτι τὴν Σινώπην βούλομαι, καὶ

მელიც მაშინ მსაჯულთ-უხუცესის მოვალეობასაც ასრულებდა და [ამდენად] ფრიად დაახლოვებული პირი იყო მასთან და პატივისცემაც ჰქონდა რჯულის-მოძღვრისა, როცა დაიმართოხელა, გაკადნიერდა და ჰკითხა: «უფალო! მებრძოლი რაზმები ზღვისა და ხმელეთისაც უკვე მზად არიან, საით ბრძანებთ მათ გალაშქრებას? ხოლო მან თითქმის ბრაზმორეულმა გადახედა მას და უთხრა: «შენ უნდა იცოდე, რომ თუ კი ჩემი საიდუმლოება ყველასათვის გახდება ცნობილი, მაშინ მე წვერებს ისე დამაგლეჯენ, რომ ერთ თმასაც არ შემარჩენენ და ცეცხლსაც მივეცემიო!» ამდენად ქვეშ ქვეშა და ბრაზიანი კაცი იყო დესპოტი! შეშინდა მთელი მოსახლეობა: ლიკოსტომში ვლახები, კავას მცხოვრებნი, ტრაპიზონელები, სინოპელნი, ეგეოსის ზღვის კუნძულთა [მკვიდრნი], როდოსზე და მის ირგვლივ მდებარე კუნძულებზე, ქიოსზე ლესბოსზე; მზად იყვნენ დამორჩილებოდნენ, წინააღმდეგობის გაწევისა ეშინოდათ. სარდალი ბითვინიიდან გაიჭრა და შევიდა გალატიის ანკირაში და იქ დაბანაკდა. სინოპის მთავარმა გაუგზავნა მას მრავალი საჩუქარი თავისი ვაჟის ხელით, რომელიც მეფესთან წარდგა და მონურად თაყვანი სცა. ხოლო მან ძღვენი მიიღო რა სინარულით, დაავალა, რომ

εἰ μὲν ταύτην ἐλευθέρως παράσ-
 χοι, καὶ γὰρ χαριέντως ἀνταποδίδω
 αὐτῷ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Φιλιπ-
 πουπόλεως, εἰ δὲ οὐ, ἔρχομαι
 ταχύ¹. Ὁ δὲ στόλος διὰ τῆς
 θαλάσσης τῆς Ποντικῆς ἐφθασεν
 ἐν Σινώπῃ. Ὁ υἱὸς δὲ τοῦ
 Ἰσμαήλ ἡγεμόνος τῆς Σινώπης
 ἦλθε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ,
 καὶ ἀνήγγειλεν αὐτῷ πάντα τὰ
 λαληθέντα παρὰ τοῦ τυράννου.
 Ὁ¹ τυράννος δὲ μαθὼν τὴν ἀνά-
 βασιν τοῦ στόλου γεγνησθαι ἐν
 Σινώπῃ, καὶ αὐτὸς διὰ ξηράς εἰς
 αὐτὴν ὤδευεν. Ὁ δ' Ἰσμαήλ
 ἀπορήσας ἐξῆλθε τῆς Σινώπης,
 καὶ προὔπαντήσας αὐτῷ καὶ δου-
 λικῶς προσκυνήσας, ἀσπασίως
 αὐτὸν ὁ τυράννος ὑπέδεξατο, κε-
 λέυσας πάντας τοὺς μισθοφόρους
 αὐτοῦ λαβεῖν καὶ ἵππους καὶ
 ἡμιόνους καὶ καμήλους, καὶ ἄλλο
 εἴ τι ἐν τοῖς αὐτοῦ ταμίαις
 ἐκέκτητο, καὶ μὴ προσψᾶσαι
 τίς τι τῶν αὐτοῦ. Τὴν Σινώπην
 οὖν καλῶς ἐγκαταστήσας καὶ
 ἡγεμόνα ἕνα τῶν δούλων αὐτοῦ
 χειροτονήσας αὐτὸς εἰς τὰ τῆς
 Ἀρμενίας ἐνδότερα ἐχώρει. Ὁ δὲ
 προρρηθεὶς Οὐζοβὸν Χασάν ἡγε-
 μὸν εἰς τὰ τῆς Περσίδος ἕρπια
 ἐπάνω δρέων σὺν τοῖς αὐτοῦ διέ-
 τριβε, μὴ ἔχων ἰσχὺν καταπροσ-
 ωπήσαι τῷ τυράννῳ. Περάσας δὲ
 τὴν Ἀρμενίαν καὶ διαβάς τὸν
 Φάσιδα ποταμὸν χώρας τὰς

თავის მამისათვის გადაეცა მისი
 ნათქვამი, როგორც მოციქულს
 უკლებლივ: «უთხარიო მამაშენს,
 რომ მე სინოპი მსურს და თუ
 ამას უბრძოლველად მივიღებ, მა-
 შინ სამაგიეროდ სიამოვნებით
 მივცემ მას ფილიპოპოლის მმარ-
 თველობას, და თუ მამაშენს ეს
 არ უნდა, დაუყოვნებლივ მოვა-
 ლო!» და ჯარი პონტოს ზღვით
 შეიყვანა სინოპში. სინოპის მთავ-
 რის, – ისმაელის, ძე მივიდა მა-
 მასთან და მოახსენა ყოველივე,
 რაც ტირანმა უთხრა. ხოლო
 როცა გაიგო ტირანმა სინოპში
 ლაშქრის მისვლის ამბავი, თავა-
 დაც გაემართა იქით ხმელეთით.
 ისმაელი შეშინდა და გამოვიდა
 სინოპიდან, წინ მიეგება და მო-
 ნურად თავყვანი სცა ტირანს,
 რომელმაც სიამოვნებით მიიღო
 იგი და ბრძანა მიეღოთ მისი
 საგანძურები, ცხენები, ჯორები,
 აქლემები და ყველაფერი, რაც
 ხაზინებში ინახებოდა, ხელუბ-
 რებლად დარჩენილიყო თურქთა-
 გან. კარგად განაგო რა სინოპის
 საქმეები და იქ მთავრად დანიშ-
 ნა რა ერთი თავისი მორჩილთა-
 განი, გაემართა შიდა არმენიისა-
 კენ. ზემოხსენებული უზუნ-ჰასანი,
 რომელიც მთავარი იყო სპარსე-
 თის მოსაზღვრე მთებისა და ოჯა-
 ხით ცხოვრობდა მთებში, უძლუ-
 რი აღმოჩნდა პირისპირ დადგო-
 მოდა ტირანს, [ამ უკანასკნელმა]

¹ O deest P.

μὲν εἶλε τὰς δὲ οὐ θυγηθεῖς πα-
 ρέδραμε, καὶ τὰ Καυκάσια
 ἔργη μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου καὶ
 τῆς ὑστερέσεως τῶν ἀναγκαίων
 ἀναβάς κατήλθεν εἰς Κόλχους.
 Καὶ δὴ εἰς Τραπεζοῦντα ἀνε-
 λθὼν πέμπει τῷ βασιλεῖ Τραπε-
 ζοῦντος ἐκ τῶν δύο ἐλέσθαι: τὸ
 κρεῖττον, ἢ παραδοῦναι: τὴν βασι-
 λείαν τῷ τυράνῳ ἄνευ ζημίας
 αὐτοῦ τινος ἐκ τῶν ὑπαρχόντων
 αὐτῷ φησαυρῶν, ἀργυροῦ χρυσοῦ
 χαλκοῦ καὶ παντοῖου εἴδους
 ἄλλου, δοῦλων τε καὶ δουλιῶν
 καὶ πάσης ἄλλης κινητῆς ὑποσ-
 τάσεως, ἢ σὺν τῇ βασιλείᾳ καὶ
 ταῦτα πάντα καὶ τὴν ζωὴν ἀφαι-
 ρεῖσθαι. Ἄκουσας δὲ ταῦτα ὁ
 βασιλεὺς ἐξελεῖσθαι προση-
 κύνησεν. Ἦν γὰρ ὁ στόλος πρὸ
 πολλῶν ἡμερῶν ἀπάρας ἀπὸ Σινώ-
 πης εἰς Τραπεζοῦντα, ἀλλὰ καὶ
 πολεμῶν κατ' ἐκάστην οὐδὲν
 ἦγευσεν, ἕως ὁ τυράννος διὰ ξηρα-
 κατήγησεν. Ἐξελεῖσθαι δὲ ὁ βασι-
 λεὺς σὺν γυναίκεϊ καὶ τέκνοις
 προσεκύνησεν: ἦν δὲ οὗτος Δαβὶδ
 ὁ Κομνηνός, υἱὸς Ἀλεξίου τοῦ
 Κομνηνοῦ καὶ ἀδελφὸς Ἰωάννου
 Κομνηνοῦ τοῦ προβεβασιλευκότος.
 Στείλας δὲ αὐτὸν ἐν Κωνσταντι-
 νουπόλει σὺν ταῖς τριήρεσι παγ-
 γενὶ μὲ ἑτέροισι¹ θείουσιν καὶ ἀνε-
 ψιούσιν αὐτοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἄρχου-
 σιν καὶ εὐγενέσιν τοῦ παλατιοῦ,

განვლო. არმენია, გადალახა მდი-
 ნარე ფ ა ზ ი სი, ზოგიერთი ქვეყა-
 ნა [ბრძოლით] აიღო, ხოლო რომ-
 ლის [იარაღით დამორჩილება]
 შეუძლებელი იყო, გვერდი აუარა
 და დიდის შრომითა და სურსა-
 თის ნაკლებობით შევიდა კოლ-
 ხებში. მიაღწია თუ არა ტრაპი-
 ზონამდე, გაუგზავნა ტრაპიზო-
 ნის მეფეს თავისი ორი დიდე-
 ბული [და შეუთვალა] გადაეცა
 ტირანის ამ მთავრებისათვის სა-
 მეფო მშვიდობიანად: სალაროე-
 ბი, ოქროს, ვერცხლის, სპილენ-
 ძის და ყველა სხვა სახის [ქონე-
 ბა], მონები, მონა-ქალები და
 ყოველგვარი მოძრავი ქონება;
 წინააღმდეგ შემთხვევაში გამო-
 სალმებოდა როგორც მეფობას,
 ისე სიცოცხლესაც. რომ მოისმინა
 ყოველივე ეს ტრაპიზონის მეფემ,
 მთელი სახლობით გამოცხადდა
 ტირანთან და თაყვანი სცა. სი-
 ნოპიდან მოსული ლაშქარი დიდ-
 ხანს იდგა ტრაპიზონთან, მაგრამ
 ბრძოლები არც ერთი მხრიდან
 არ წარმოებდა, ვიდრე ხმელე-
 თით მოაღწევდა ტირანი. მეფემ
 თავისი ცოლითა და შვილებით
 თაყვანისცა მას; ეს იყო დავით
 კომნენოსი, ძე ალექსი კომნენო-
 სისა და ძმა იოანე კომნენოსისა,
 რომელიც ამის წინ მეფობდა
 ტრაპიზონში. ტირანმა ის და
 ყველა მისი ნათესავი სამნიჭიანი

¹ ἑτέροισιν] ἐκτροῦς Bullialdus. μὲ ἑτέροισιν θείουσιν ლათინურში გაგებულია
 μητέραθ θείουσιν და თარგმნილია „avunculis“-ით.

φέρων ὁ καθείς τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἄνευ τῶν ἀκινήτων. Αὐτὸς δὲ τὰ τῆς Τραπεζοῦντος καλῶς διοικήσας ἐπανεστράφη, χρόνον τέλειον πληρώσας εἰς τὴν ἀποδημίαν αὐτῆν (340,22—343,18).

ზონის საქმეთა კარგად მოგვარების შემდეგ უკან გამობრუნდა: ამ უცხო ქვეყნებში მიმოსვლაში [საკმაოდ] დიდმა დრომ განვლო.

ლაშქრობა კახეთში

Ἐν δὲ τῷ ἑαυτοῦ πέμπτῳ πρὸς τὸν βοεβόδα Βλαχίας ἀποκρισιᾶριον μηνύων αὐτῷ τοῦ ἐλθεῖν ἐν τάχει εἰς προσκύνησιν, ἔχων καὶ φέρων σὺν αὐτῷ παιδῶν φ' καὶ τὸ κατ' ἔτος διδόμενον τέλος ἦγουν χρυσίνους χιλιάδας δέκα. Αὐτὸς δὲ ἀπεκρίνατο, τοὺς μὲν χρυσίνους ἐτοιμούς ἔχει τοῦ θύναται, τοὺς δὲ παιδῶν οὐ θύναται, τὸ δὲ αὐτὸς εἰς προσκύνησιν καὶ τοῦτο ἀδυνατώτερον. Ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος ἠγγριώθη, καὶ στείλας ἕνα τῶν ἐπιφανῶν σὺν ἐνὶ τῶν γραμματέων αὐτοῦ εἶπεν «ἀγάγετέ μοι τοὺς φόρους, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἐγὼ σκέψομαι». Οἱ δὲ ἐλθόντες καὶ τῷ Βλάχῳ τὰ μηνυθέντα δηλώσαντες, πρῶτον αὐτοὺς ἐν πάλοις καθίησιν θάνατον ἀνάθηρον ἀδυνατηρὸν καὶ ἀσχήμονα. Εἶτα περᾶσας σὺν θυνάμει κατέδραμεν ἐν τοῖς μέρεσι Δύστρας, καὶ πολλὸν λαὸν συρφετώδη λαβῶν, ἐν Βλαχίᾳ περᾶσας πάντας τὸν αὐτὸν θάνατον τῶν πάλων τὴν ζώην αὐτῶν ἐξεμέτρησε. Καὶ τῶν ἄκρων ἐκεί-

ნავებით გაგზავნა კონსტანტინეპოლში: ბიძებით, ბიძაშვილებით, მთავრებით, სასახლის დიდებულებით და თან წაიღო ყველა მათგანმა ყოველგვარი ქონება გარდა უძრავისა. ტრაპი-

6970 წელს (ქრისტეს აქეთ 1462) ვლახეთის მთავარს გაუგზავნა დესპანი და შეუთვალა სასწრაფოდ გამოცხადებულიყო იგი მასთან სათაყვანებლად და თან წამოეყვანა 500 ყრმა და ყოველწლიურად ეძლია გადასახადის სახით 10.000 ოქრო. ვლახეთის მთავარმა [პასუხად] შეუთვალა: ოქრო ახლაც მზადა მაქვს მისაცემად, ხოლო ყრმების მიცემა არ შემძლია და არც თაყვანის საცემლად მისვლაა შესაძლებელი ჩემ მიერ. მოისმინა რა მთავრის პასუხი დესპოტმა, იგი საშინლად გაბრაზდა და გაგზავნა ერთი წარჩინებულთაგანი, მწიგნობრის თანხლებით, და უთხრა: «მომართვით გადასახადი, ხოლო დანარჩენის შესახებ მე მოვიფიქრებო». ვლახეთში როცა მივიდნენ და დანაბარები გადასცეს, მან ისინი მარგილებზე ააგო და არაადამიანური, საშინელი, უმსგავსი მოწამებრივი სიკვდილით დახოცა. შემდეგ მთელი ძალე-ბით გადავიდა და თავს დაესხა დისტრას, ხელთ იგდო დიდძალი

νων εἰς ἀρχηγὸς τοῦ τυράννου
 φέλων δεῖξαι ἀριστείαν τινά, πε-
 ράσας εἰς Βλαχίαν σὺν χιλιάσι
 δέκα Τούρκων, καὶ συμβαλὼν
 αὐτοῖς ὁ Βλάχος οὓς μὲν ἐν πο-
 λέμῳ κτείνας ἔκτεινεν, οὓς δὲ
 ζῶντας ἤγρευσεν, πάντας τῇ τοῦ
 πάλου θανάτῳ, καὶ τὸν ἀρχηγὸν
 αὐτῶν Χαμζᾶν πικρῶς κατεδίκα-
 σεν. Τούτων ἰσθμῆς ὁ τύραννος
 καὶ πλήρης σκοτοδινίας καὶ ζά-
 λης τυχῶν, ἀπανταχοῦ συναθροί-
 σασ δύναμιν ὑπὲρ τὰς ῥν' χιλιά-
 δας, τῇ καιρῷ τοῦ ἔαρος ἐξελ-
 θὼν ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ ἤλθεν εἰς
 Δάνουβιον κάκει τὰς σκηνάς πῆ-
 ξας ἔστη ἕως οὗ πᾶσα ἡ δύναμις
 εἰς ἓν σῶμα γένηται. Ὁ δὲ Βλά-
 χος καὶ αὐτὸς πάντας τοὺς ὑπ'
 αὐτὸν εἰς κλεισοῦρας καὶ θεν-
 δρώδεις τόπους μετοικίσσας, καὶ
 τοὺς κάμπους ἐρήμους ἀφείξας, καὶ
 ζῶων παντοίων τὰ γένη ἐν τοῖς
 ἐνδοτέροις ἐλάσας ὀρίοις τοῖς
 πρὸς Ἀλανοὺς καὶ Οὐννοὺς,
 αὐτὸς ἐν ὄχυροῖς ἄλσεσι καὶ θα-
 σέσι τόποις σὺν τῇ ὑπ' αὐτὸν
 στρατιᾷ διημέρευεν. Ὁ δὲ τύραν-
 νος περάσας τὸν Δάνουβιον καὶ
 ἐπέκεινα ζ' ἡμερῶν τόπον ἀνύσας
 οὐχ εὖρε τὸ σίνοσον, ἢ ἀνθρω-
 πον ἢ ζῷον τὸ τυχόν, ἢ τῶν
 τροφίμων τι ἢ ποτίμων. Φθιάσας
 οὖν ἐν τινι τόπῳ λιβαδιᾶν καὶ
 εὐθέτη ὄρᾳ πάλους πεψυτευμέ-
 νους μαυραρίθμους, βρῖθοντας
 ἀντὶ καρπῶν νεκρὰ σώματα, καὶ
 τὸν Χαμζᾶν ὃν προείπομεν, ἐν

მდაბიო ხალხი და როდესაც
 ვლახეთში მობრუნდა, ყველა მათ-
 განს მარგილზე აგებით მოუსპო
 სიცოცხლე. დესპოტის ერთმა
 მხედართმთავარმა, რომელიც იქ,
 სანაპირო ადგილას, იმყოფებო-
 და, მოისურვა თავის გამოჩენა
 და ამ მიზნით გადასცურა ვლა-
 ხეთისაკენ თურქთა 10.000 ჯა-
 რით, რომელთაგან ნაწილი ბრძო-
 ლაში ამოსწყვიტეს ვლახებმა,
 ხოლო რომლებიც ცოცხლად
 იგდეს ხელში, მარგილებზე ააგეს
 და მათი მხედართმთავარი ჰამ-
 ზაც [მათთან ერთად] სასტიკად
 დასაჯეს. გაიგო რა ეს ამბავი
 ტირანმა, სიბრაზით თვალთ და-
 უბნელდა და კანკალმა აიტანა;
 შეკრიბა ჯარი ყოველმხრიდან
 150.000-ზე მეტი, გაზაფხულზე
 გასცურა ადრიატიკის ზღვა, შე-
 ვიდა დანუბში და იქ იყო დაბა-
 ნაკებული ვიდრე მთელს სამხედ-
 რო ძალებს ერთ სხეულად თავს
 მოუყრიდა. ვლახებმა და ამათ
 იქით მყოფმა ყველა ხალხმა, რომ-
 ლებიც კლდე-კარებსა და ტყიან
 ადგილებში მოსახლეობენ, სოფ-
 ლები უკაცრიელი დატოვეს და
 ალანებისა და ჰუნებისაკენ
 მთებში გაირეკეს ყველა ჯიშის
 ცხოველი, და თვით თავიანთ
 ჯართან ერთად ცხოვრობდნენ
 მიუვალ ადგილებსა და უღრან
 ტყეებში. ხოლო ტირანი მივიდა
 რა დანუბს, დაჰყო იქ 7 დღე და
 ვერ იპოვა იქ ვერაფერი, ვერც
 კაცი, ვერც ცხოველი, ვერც საჭ-

μέσῳ μετὰ βυσσίνων καὶ κοκκίνων
 ὧν ἐφόρει πεπερονημένον ἐν τῷ
 πάλῳ. Ἴδὼν οὖν τὴν ἀπειλήν
 ταύτην ὁ τύραννος ἐξεπλάγη, καὶ
 τῇ νυκτὶ φοβηθεὶς, ἐν ἣ ἔπηξε
 τὰς σκηνάς, τάφρους ἀνήγειρε,
 καὶ ἐν μέσῳ τῶν τάφρων ἔκειτο.
 Ὁ δὲ Βλάχος ὀρθήσας καὶ τοὺς
 ὑπ' αὐτὸν καλῶς συνταξάμενος
 ἔτι σκοτίας οὔσης κατήλθε, καὶ
 τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ φοσσάτου
 τυχὸν εἰσῆλθὲν ἐξαίφνης, καὶ
 ἕως πρῶν ὑπὲρ ἀριμίων κατέκοψε.
 Καὶ πολλοὶ τῶν Τούρκων ἀλλή-
 λους ἐφόνευσαν, ἕως οὗ ἡμέρα
 διηγύασα. Πρῶτας δὲ γενομένης
 οἱ μὲν Βλάχοι εἰς τὰς μάχους
 αὐτῶν εἰσελθόντες ἐκοιτάσθησαν,
 ὁ δὲ τύραννος ἐγερωθεὶς κατησχυ-
 μένος καὶ περάσας τὸν Δάνουβιον
 ἦγεν εἰς Ἀδριανούπολιν (343,19—
 345,20).

დაიძინეს. ხოლო სირცხვილნაჭამმა მივიდა ადრიანოპოლში.

მელი და ვერც სასმელი. რომ მიაღწია ერთ სარწყავ და კარგი მდებარეობის მქონე ადგილს, ნახა დარჭობილი აურაცხელი მარგილი [ცხედრებით] და მათ შორის მოწყული ქსოვილის სამოსლიანი ჰამზა, რომელიც ზემოთ ვახსენეთ, მარგილზე იყო აგებული. ამ საშინელების დანახვით ტირანი შეძრწუნდა, შეეშინდა ღამე იქ დაზანაკებისა და ამიტომ მოათხრევინა თხრილები და ამ ორმოების შუაში დაიძინა. ხოლო ვლახი, სანამ ჯერ კიდევ ბნელოდა, უთენია, მოულოდნელად თავს დაესხა მარჯვენა ფრთას და ვიდრე განთიადამდე აურაცხელი [მტერი] ამოჟლიტეს და თურქთა ჯარის დიდმა ნაწილმა, სიბნელის გამო, ერთმანეთი დახოცა. როცა უკვე ინათა, ვლახები თავიანთ სადგომებში შევიდნენ და

ტირანმა დატოვა დანუბი და

გიორგი სფრანძესი

გიორგი სფრანძესი¹ (Γεώργιος Σφρατζής) დაიბადა 1401 წელს კონსტანტინეპოლში. 1418 წელს მას ვხედავთ მანუილ II პალეოლოგოსის (1391- 1423) კარზე, სადაც ის მდივნის მოვალეობას ასრულებს. 1429 წელს მან დალუპვას გადაარჩინა მანუილის ვაჟი კონსტანტინე (მომავალი კეისარი კონსტანტინე XI). ამის შემდეგ სფრანძესი რიგ-რიგობით დიდ თანამდებობებზეა და წოდებებში (პროტოვესტიარიტი, პატრასის მმართველი, სელიმბრიისა და შემდეგ მისტრის გამგე). 1451 წელს კონსტანტინეპოლში ბრუნდება და დიდი ლოგოთეტის თანამდებობასაც ღებულობს.

თურქებმა რომ კონსტანტინეპოლი აიღეს (1453 წ.), სფრანძესი ტყვედ ჩავარდა, ერთი წლის შემდეგ ტყვეობიდან იხსნა თავი, პელოპონესში გაიქცა და უფლისწულ თომას² სამსახურში შევიდა (თომა პალეოლოგოსი ამ დროს პელოპონესის დესპოტი იყო). თურქებმა რომ პელოპონესიც აიღეს (1468 წ.), სფრანძესი კუნძულ კერკირაზე გაიქცა. 1478 წლის მომდევნო ხანებში იგი გარდაიცვალა.

გიორგი სფრანძესი ხშირად მოგზაურობდა თავისი მთავრობის დავალებით, როგორც ელჩი და დიპლომატი. 1424 წელს დესპანად იყო მივლინებული სულტან მურადთან (მურად II, თურქეთის სულტანი 1421 – 1451 წ.წ.); 1436 წელს თებეში იყო ტურახანთან, თურქეთის სარდალთან. 1449 წელს ის გაიგზავნა ქართლში და

¹ ბოლო ხანებამდე ის ცნობილი იყო სახელით *Φρατζής*; უკანასკნელი წლების კვლევა-ძიებამ გამოარკვია, რომ მისი ნამდვილი სახელია *Σφρατζής*. იხ. აქვე ბოლოში დართული ბიბლიოგრაფია (გვ. 48).

² მანუილ II-ს ჰყავდა ოთხი ვაჟი: იოანე (ეს არის კეისარი იოანე VIII პალეოლოგოსი, 1423 – 1448 წ. წ.), თეოდორე, თომა და კონსტანტინე (ეს არის კეისარი კონსტანტინე XI, 1449 – 1453 წ. წ.).

ტ რ ა პ ი ზ ო ნ შ ი (ალბათ, საერთო დიპლომატიური დავალებით და, კერძოდ, კეისარ კონსტანტინე XI-ისთვის საცოლეს შესარჩევად).

* *
*
*
*

გიორგი სფრანძესის სახელით ჩვენამდე მოღწეულია ორი საისტორიო ნაშრომი: ერთია უფრო პატარა მოცულობისა და მას ეწოდება სამეცნიერო ლიტერატურაში Chronicon Minus, ხოლო მეორე – Chronicon Maius.

Chronicon Minus აგვიწერს 1413 – 1478 წლების ამბებს, ესე იგი იმ ამბებს, რომელთა მონაწილე იყო თვით სფრანძესი, როგორც დიპლომატი და დიდი თანამდებობის პირი. შრომაში დღიურის სახით ¹ არის აღწერილი, ქრონოლოგიურის თანმიმდევრობით, როგორც ის, რაც მას პირადად და მის ოჯახს გადახდა, ისე ის, რაც მან მოგზაურობისა და დიპლომატიური მივლინების დროს იმოღვაწა. უწინარეს ყოვლისა აგვიწერს ის პალეოლოგოსების სამეფო კარის ამბებს: დაწვრილებით გვიამბობს პალეოლოგოსთა ოჯახურ ურთიერთობებზე. სფრანძესის ეს „ქრონიკა“ წარმოადგენს საუკეთესო წყაროს პალეოლოგოსთა ეპოქის ისტორიისათვის.

სფრანძესის სახელით მოღწეულია მეორე „ქრონიკაც“ – Chronicon Maius. ეს შრომა ოთხი წიგნისაგან შედგება და ეხება 1258 – 1478 წლების ისტორიას. პირველ წიგნში გადმოცემულია 1258 – 1425 წლების ამბები, ე. ი. პალეოლოგოსთა დინასტიის დამარსებლის მიხეილ VIII პალეოლოგოსის დროიდან იოანე VIII-მდე. მეორე წიგნი იოანე VIII-ის მეფობას (1423 – 1449) აგვიწერს. მესამე წიგნი განკუთვნილია ბიზანტიის უკანასკნელი კეისრის კონსტანტინე XI-ის დროინდელი ისტორიის აღსაწერად, ხოლო მეოთხეში გადმოცემულია ცნობები კონსტანტინეპოლის აღებიდან თურქების მიერ ვიდრე 1478 წლამდე.

მთელ ამ ისტორიას წინ უძღვის შესავალი, რომელშიც ავტორი ლაპარაკობს, თუ რა მიზანს უნდა ისახავდეს საისტორიო მწერლობა და როგორ უნდა დაიცვას მან ობიექტური პირუთვნელობა. აქვე მოგვყავს ეს „შესავალი“, რომელიც თითქმის მთლიანად გიორგი აკროპოლიტეს „ისტორიიდან“ არის ამოღებული.

¹ აკი ამ ნაშრომის რუმინელმა გამომცემელმა ვასილ გრეკუმ „მემუარები“ უწოდა სფრანძესის ხრონიკას: Georgios Sphrantzes. M e m o r i i 1401 – 1477.

Προοίμιον

Τὸ τῆς ἱστορίας χρῆσιμον καὶ πρὸ ἡμῶν οἱ πολλοὶ συγγραφέμενοι διαρίσαντο καὶ ἄπερ ἂν ἐπηλίθην εἶπεῖν, ταῦτ' ἂν¹ καὶ ἡμεῖς ἐρεῖν ἔχομεν². Τί γάρ καὶ³ εὑροίμεν καινότερον νόημα τοσσούτων ἱστορησάντων καὶ σύμπαν τῆς ἱστορίας ἀποφηναμένων ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμασιν; τάχα δὲ ὃ πλέον ἐκείνων ἐν τοῖς νῦν προκειμένοις ἡμῖν λέξεν ἄξιον, τοῦτό γε ἂν τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς προβαλοῦμεθα⁴.

Τὸ δὲ ἐστὶν ὅτι καινοτέρων ἡμῖν προκειμένων πραγμάτων, ἃ μήπω τις γραφῆ παραδέδωκε⁵, καινότερον συμβαίνει εἶναι καὶ τὸ ὠφέλιμον ἐκείνων ἐν γνώσει τῶν ἀνθρώπων γεγενημένων, ἄπερ ὁ ῥέων χυδὴν λόγος οὐκ ἀληθῶς ἀποφαίνεται.

Οἱ μὲν οὖν τὰ καθ' ἡμᾶς ἱστορικῶς συγγραφέμενοι ἄλλῃ ἄλλως πεποίηται τὴν ἀρχήν· οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἤρξαντο, οἱ δὲ ἐξ ἀξιολόγου τινός⁶ τῆς ἀρχῆς, ἢ Περσῶν ἢ Ἑλλήνων ἢ Ῥωμαίων ἢ ἄλλου οὐτινοσοῦν τῶν⁷ ἔθνων, ἕκαστος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν τὸ οἰκεῖον καταρτιζόμενος σύγγραμμα. Καὶ ἡμῖν οὐχ ἥκιστα

შესავალი

ისტორიის სარგებლობა ჩვენზე უწინარესაც ბევრმა ისტორიკოს-მწერალმა განსაზღვრა და, რაც სათქმელი მათ გამორჩათ, იმას ჩვენ შევძლებთ და ვიტყვით. მაგრამ რას მოვიპოვებთ ჩვენ იმ აზრზე უფრო ახალს, ვიდრე ამდენმა ისტორიკოსმა გამოთქვა და თავიანთ თხზულებებში მთლიანად გამოავლინა? მაინც, რაც იმათ მიერ გამოვლენილში უფრო ღირსი იქნება თქმისა, ამას ჩვენს ისტორიას წინ წარვუშვებდვარებთ.

საქმე ის არის, რომ რადგან ჩვენ წინ გვიდევს გამოვლენა უფრო ახალი ამბებისა, რომლებიც ჯერ კიდევ არავის აღუწერია, ის უფრო ახალი იქნება და სასარგებლო ადამიანთა ცნობიერებაში ჩასარჩენად, რომელსაც უთავბოლოდ მომდინარე სიტყვა არა ჭეშმარიტად გამოავლენს.

ჩვენსავით ისტორიულად აღმწერნი *ამბებისა* ზოგი ასე, ზოგი სხვანაირად იწყებდა: ერთნი მათგანნი იწყებდნენ *თბრობას* დასაბამიდან ქვეყნისა, სხვები კიდევ რომელიმე ღირსშესანიშნავი ამბით იწყებდნენ, ან სპარსთა, ან ელინთა, ან რომაელთა, ან რომელიმე სხვა ტომის *ისტორიით*. თითოეული საკუთარი მიზნის მიხედვით წარმართავდა თავის

¹ ἂν+ἐκείνοις G(recu) ² ἔχομεν G ³ καὶ] ἂν G ⁴ προβαλλόμεθα G ⁵ παρέδωκε G ⁶ τινός > G ⁷ τῶν < G.

οὕτω τὰ τῆς συγγραφῆς τελευτήσεται.

Ἰὰ μὲν γὰρ ἀπαντα τὰ ἀπ' ἀρχῆς¹ γεγενημένα τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως πολλοῖς τε καὶ πολλάκις ἐξιστορήθη οὐκ ἦν² λέγειν μοι καὶ ὡς³ πρὸς ἀλλήλους οἱ πλείους οὐ συνεφώνησαν τὰ τῶν βασιλέων συγγράφοντες, ἀλλοίως τε χωρῶν καὶ πόλεων στάσεις καὶ πολέμων συρρήξεις καὶ ἀνδραποδισμοὺς καὶ νίκας καὶ ἤττας, καὶ ὅσα τοιαῦτα σύμμικτα⁴ τοῖς καὶ ἡμᾶς⁵ κολυσχεδῶς γὰρ τὰ αὐτῶν⁶ τελούντων καὶ μηδὲ παρ' αὐτῶν ἴσως τῶν ἐνεργούντων γινωσκομένων σχολῆ γε ἂν τοῖς ἐξιστοροῦσι τὸ ἀληθές⁶ παντάπασι γενήσεται ἢ ἐπίτευξις.

Ἐκ τοῦ μόνου⁷ δὲ καὶ ὅσα τῆ κοινῆ φήμῃ γινωρίζεται, ταῦτα τὸν ἐξιστοροῦντα⁸ παραλήψεσθαι⁹ δεόν, εἰ μὴ ἀδικεῖν οὗτος εἴθελῃσαι τὴν ἀλήθειαν ὡς οἱ τοὺς ὀβλοῦς κερματίους ἐλλυμαινόμενοι ἢ καὶ παραχαράττειν βουλομένοι.

Οὔτε γοῦν πρὸς χάριν οὔτε πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς

თხზულებას. ჩვენც არა ნაკლებად ამნაირადვე წარვმართავთ ისტორიას.

ყველაფერი ის, რაც ქვეყნის დასაბამიდან მოხდა ბევრის მიერ და ბევრჯელ არის მოთხრობილი, და არ არის საჭირო მე ვილაპარაკო **ამაზე**, ბევრნი ერთმანეთში არ არიან ერთსულოვანნი, მეფეთა საქმეებზე რომ მოგვითხრობენ, ქვეყნების ღელვებზე და ქალაქებში აჯანყებებზე და ომების ატეხაზე, ტყვეობებზე და გამარჯვებებზე და დამარცხებაზე რომ მოგვითხრობენ და სხვა ამგვარ ამბებზე. რამეთუ დახლართული იყო მათი მოსათხრობელი ამბები და შესაძლებელია, არც თვით მოღვაწეთათვის იყო ცნობილი, ამიტომ თვით მომთხრობელთათვის ჭეშმარიტების დადგენა ყოვლითურთ ძნელი იყო.

ის კი არა, რაც კი საზოგადო აზრის მიერ არის აღიარებული, საჭიროა ისტორიკოსმა ყური ათხოვოს, თუ არ სურს, რომ თვითონ დაამახინჯოს ჭეშმარიტება, როგორც ამას შვრებიან ისინი, რომლებიც ობოლებს (**ე. ო. მონეტებს**) აუფასურებენ ან ყალბ ფულებს სჭრიან.

არა მიკერძობა-მოწონებით, არც შურიით, არამედ არც სი-

¹ τὰ ἀπ' ἀρχῆς > G ² οὐκ ἦν] οὐχί G ³ ὡς < G ⁴ σύμμικτα] συμβαίνει G ⁵ τὰ αὐτῶν] τουτωνὶ G ⁶ τοῦ ἀληθοῦς G ⁷ μόνου] μάλλον G ⁸ τὸν ἐξιστ. < G ⁹ παραλήψασθαι G.

μισος ἢ καὶ πρὸς εὐνοίαν συγ-
γράφειν χρεῶν ἔστι τὸν συγγρά-
φοντα, ἀλλ' ἱστορίας μόνον γρά-
φειν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῆρ πα-
ραδοθῆναι¹, ἦν ὁ χρόνος οἶδε γεν-
νᾶν, τὴν ἱστορίαν², μένειν δὲ ζῶ-
σάν τε καὶ λαλοῦσαν φωνήν καὶ
ἔμφυχον καὶ διαπρῦσιον κήρυκα
δι' ἀπεράντων αἰώνων³.

ძულვილით ან კეთილგანწყობით
უნდა სწეროს აღმწერელმა (*ე. ი.
ისტორიკოსმა*), არამედ მხოლოდ-
და-მხოლოდ ისტორიის გულის-
თვის, რათა დავიწყების სიღრმეს
არ მიეცეს ის, რაც დრომ წარ-
მოშვა; ხოლო ისტორია რჩება
როგორც ცოცხალი და მეტყველი
ხმა, როგორც სულისჩამბერი და
სულში-მწვდომი მაცნე უკიდო
საუკუნეთა მანძილზე.

* *
*

Ὅσως τοῖνον καὶ γὰρ Γεώρ-
γιος Φραντζῆς, ὁ χρηματίας καὶ
πρωτοβεστιάριος⁴ καὶ Γρηγόριος
τάχα μοναχός⁵, ταῦτα ἔγραψα
περὶ τῶν καὶ⁶ αὐτῶν⁷ καὶ τινῶν
μερικῶν ἀναγκαιῶν γεγονότων ἐν
τῷ τῆς ζωῆς μου χρόνῳ πρὶν
τῆς αἰχμαλωσίας ἡμῶν⁸ καὶ μετὰ
τὴν αἰχμαλωσίαν⁹.

Καὶ πρῶτον μὲν διηγησώμε-
θα περὶ τῶν ἀφορμῶν καὶ αἰτιῶν
τῆς τῶν Παλαιολόγων βασιλείας
ἐκ πρώτου βασιλευσάντος ἐκ τοῦ
γένους αὐτῶν ἄχρι τῆς ἀλώσεως
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ
Τούρκων, καὶ πόσοι καὶ τίνες οἱ
υἱοὶ καὶ θυγατέρες καὶ δεσπότηαι
ἔγεννητο⁸ αὐτοῖς· καὶ τῶν γεγο-

ასევე მეც, გიორგი სვრანძეს-
მა, რომელიც სამსახურით პრო-
ტოვესტიარი შემდეგ გრიგოლ
მონაზონი შევიქენი, აღწერე ჩე-
მი დროის ამბები და ზოგიერთი
გაჭირების დროინდელი, ჩემი სი-
ცოცხლის დროინდელი, ჩვენი
ტყვეობის წინანდელი და ტყვეო-
ბის შემდეგ მომხდარი ამბები.

პირველ რიგში გიამბობთ პა-
ლეოლოგოსთა მეფობის დასაბამ-
ზე და დასაწყისზე, მათი გვა-
რის პირველი მეფიდან დაწყებუ-
ლი ვიდრე კონსტანტინეპოლის
აღებამდე თურქების მიერ, და
რამდენნი და ვინ იყვნენ ძენი და
ასულნი და თვითმპყრობელნი
მათნი; აგრეთვე ომების შესახებ

¹ παραδοθῆναι < G ² τὴν ἱστορίαν] παραδοθῆναι τ. ἰστ. G ³ πρω-
τοβεστιάριος G ⁴ μοναχός+ὁ καὶ μέγας λογοθέτης γεγονώς, πρὶν τοῦ τῶ
μοναχικῶν σχῆμα λαβεῖν G ⁵ αὐτῶν] ἑαυτῶν G ⁶ ἡμῶν < G ⁷ αἰχμ.+
καὶ ἄλλων τινῶν, ἃ εἶδον ἐγγράφως καὶ ἤκουσα G ⁸ ἐγεννήθη G.

* მთელი ეს „შესავალი“ აქამდე (აქანავ) გადმოუღია გიორგი სვრანძეს
გიორგი აკროპოლიტეს „ისტორიის“ შესავალიდან.

νόντων πολέμων ἐν τῇ Πελοπο-
νήσῳ ἀνὰ τοῖν δυοῖν ἀνταδελ-
φοῖν, τοῦ δεσποτίου κυρίου Δη-
μητρίου λέγω καὶ δεσποτίου κυ-
ρίου Θωμά, καὶ ἑτέρων ἀναγ-
καίων καὶ μνήμης ἀξίων βού-
λομαι διηγῆσασθαι.* (ed. Bonnae,
p. 3—5).

პელოპონესში ორ ღვიძლ ძმას
შორის, ვამბობ მებატონე უფალ
დემეტრეს და მებატონე უფალ
თომას შორის, და სხვა აუცილე-
ბელ და მოხსენიების-ღირს მოვ-
ლენებზე მსურს მოგითხრათ.

Chronicon Maius-ში 1413 – 1478 წლების ისტორია თითქმის მთლიანად Chronicon Minus-იდან არის გადმოღებული, ხოლო ენობრივად შეფერადებულია Maius-ისთვის დამახასიათებელი ატი-ცისტური ელემენტებით.

Chronicon Minus -ის ცნობები ავტორს შეუვსია სხვა წყაროები-დან მოტანილი მასალით, ეს წყაროებია: ნიკიფორე გრიგორასი, თეოფანეს გამგრძელებელი, ნიკიტა ხონიატე, ლაონიკე ხალკოკონდი-ლე (XV საუკუნისათვის) და სხვ.; ამათ გარდა ანტიკური პერიოდის ისტორიკოსებიც (ჰეროდოტე, სტრაბონი) არიან მოშველიებული.

უკანასკნელი წლების ისტორიოგრაფიულმა მუშაობამ ეჭვმიუ-ტანლად დაამტკიცა, რომ Chronicon Maius-ის ავტორი არ არის გიორგი სვრანძესი. მის ავტორად მიჩნეულია ცნობილი გამყალბე-ბელი მ ა კ ა რ ი მ ე ლ ი ს ე ნ ო ს ი, მონემზასიის მიტროპოლიტი, რომელსაც 1573 – 1575 წლებში სვრანძესის შრომა გადაუმუშავებია და ახალი ცნობები ჩაურთავს. მიუხედავად იმისა, რომ „დიდი ქრო-ნიკა“ სვრანძესს არ ეკუთვნის, იქ მაინც არის ისეთი მასალა, რომელიც ახალ, უცნობ დოკუმენტებს ემყარება, და ამიტომ უკუსაგ-დეები არაა.

* * *

გიორგი სვრანძესი ასახავს თავის „ქრონიკაში“ ო რ თ ო დ ო ქ-ს ა ლ უ რ მიმართულებას, იმ დროს როდესაც დეჟა რომთან უნიის მომხრეა.

მართალია, იყვნენ ისეთები, რომელნიც სვრანძესის დასავლე-თის მომხრეობას ამტკიცებდნენ და უკანასკნელ ხანებში W. Miller-მა ¹ სცადა ყურადღება მიექცია იმ ფაქტებისათვის, რომლებიც

* ეს აბზაცი G-ში უფრო ვრცელი რედაქციითაა.

¹ W. Miller, The Historians Doukas and Phrantzes: Journal of Hell. Studies, v. XLVI (1926).

თითქოს მიუთითებენ სფრანძესის კავშირზე დასავლეთთან. მაგრამ ვ. მილერის ცდამ ნაყოფი არ გამოიღო მით უმეტეს მის შემდეგ, რაც გამოირკვა, რომ სფრანძესს არ ეკუთვნის „დიდი ქრონიკა“, სადაც პოულობდნენ ხოლმე სფრანძესის დასავლეთის მომხრეობის მომასწავებელ ფაქტებს.

უნიას გიორგი სფრანძესი უყურებდა როგორც დასავლეთიდან დახმარების მიღების საშუალებას და არ სდებდა ამაში კონფესიურ შინაარსს. თუ უნია არ იხსნა ბიზანტია, ეს იმიტომ, რომ, სფრანძესის აზრით, ფლორენციის კრება (1439 წ.) პოლიტიკური შეცდომა იყო, ვინაიდან სწორედ ეს გახდა მიზეზი თურქების აგრესიისა: ფლორენციის კრებამ შეაგულიანა თურქები კონსტანტინეპოლის წინააღმდეგ დაძრულიყვნენ, ვინაიდანე ბიზანტიისა და დასავლეთის კავშირში ისინი დიდ საფრთხეს ხედავდნენ თავისი საქმეებისათვის.

* *
*

იმ ცნობებს შორის, რომლებიც მოიპოვება გიორგი სფრანძესის „მემუარებში“, ჩვენს ყურადღებას იპყრობს, პირველ ყოვლისა, ის მასალა, რომელიც ეხება სფრანძესის მოგზაურობას იბერიასა და ტრაპიზონში. 1449 წლის ოქტომბერში – წერს ავტორი – «ჩემი ბატონის (ე. ი. კეისარ კონსტანტინე XI-ის) მიერ გაგზავნილ ვიქმენ იბერიის ბატონთან გიორგი მეფესთან (ე. ი. გიორგი VIII-სთან), რომელსაც ჩვენში უწოდებენ „რექს“ (rex) და ტრაპეზუნტის მეფესთან ბატონ იოანე კომნენოსთან (ე. ი. იოანე IV კომნენოსთან, ტრაპიზონის მეფესთან) ბრწყინვალე საჩუქრებით და დიდი ძღვენით: თან მახლდნენ დიდებულები და მხედრები, ბერ-მონაზონები და მონაზონები, მაგალობელ-მომღერალნი და ექიმები...» (იხ. ქვემოთ, გვ. 49).

სფრანძესი თვითონ წერს, რომ ამ ელჩობის მიზანი იყო დანათესავება. კონსტანტინე XI-ს უნდოდა შეერთო ქართლის მეფის გიორგი VIII-ის ასული. «წავედი მე იმ მხარეში დამძახლების მიზნით – გვიამბობს ავტორი, თუ იმ ორი ოჯახიდან (ე. ი. იბერიის ან ტრაპიზონის ოჯახიდან) რომელს უფრო მოვიწონებდი. [მე ჩამოვედი საცოლეების გასასინჯად და კეისარმა მე მომანდო იმის არჩევა, თუ ორი დიდებულის ოჯახიდან რომელს ჩავთვლიდი უფრო სასურველად საქორწინო კავშირისათვის]» (იხ. ქვემოთ გვ. 53).

რომ უფრო საღად შევხედოთ სფრანძესის ამ ცნობებს და მისი მოგზაურობის რეალური დანიშნულება გამოვიცნოთ, საჭიროა გავითვალისწინოთ შემდეგი გარემოებები:

1. სვრანძესი იგზავნება კონსტანტინეპოლიდან იბერიასა და ტრაპიზონის სამეფოში იმ წლებში (1449 – 1451), როდესაც ოსმალოს თურქი ზედ კონსტანტინეპოლის ზღურბლთან არის მომდგარი. ჯერ კიდევ 1446 წელს სულტანმა მურადმა (მურად II) ალყა შემოარტყა პატრასს, აქედან იგი წავიდა თებეში და 60.000 ტყვე-ქრისტიანი წაასხა. სეფეწულები თეოდორე და თომა, სულტანს ეახლნენ და აღუთქვეს ხარაჯა, რაც პოლიტიკურ დამოუკიდებლობაზე ხელის აღებას უდრიდა. ბიზანტიის მდგომარეობა უიმედო იყო (იხ. დ. Φ. Успенский и й, История Виз. Имиерии, т. III, стр. 776).

2. ასეთ ვითარებაში ძნელი წარმოსადგენია, რომ თავისი ძმის, იოანე VIII-ის გარდაცვალების შემდეგ (1448 წ.) ტახტზე ასული კონსტანტინე XI საქართველოში აგზავნის ელჩად გიორგი სვრანძესს მხოლოდ იმიტომ, რომ საცოლვე შეურჩიოს.

3. ოსმალთა საშიშროების თავიდან აცდენის მიზნით ხომ ბიზანტია დასავლეთთან მოლაპარაკებას აწარმოებდა. უნიატურმა მოლაპარაკებამ დასავლეთთან ნაყოფი ვერ გამოიღო და თურქების წინააღმდეგ საბრძოლველად დახმარების იმედი დასავლელი სახელმწიფოების მხრით საბოლოოდ უნდა გამქრალიყო. და ამ დროს ფართო შემადგენლობის ელჩობის გაგზავნა იბერიაში და ტრაპიზონში (*ე. ი. ქართული სამყაროს სახელმწიფოებში*) უთუოდ პოლიტიკურ მიზნებსაც ისახავდა. და ჩვენ უსაფუძვლოდ არ მიგვაჩნია თ. უსპენსკის მიერ გაკვრიტ ნათქვამი: „Франзи был отправлен в Грузию и Трапезунт, чтобы искать для своего монарха подходящую невесту; с ним поехала большая свита, духовенство и даже музыканты, чтобы произвести впечатление на восточные дворы. К о с т а н т и н у нужны были и деньги, и политические связи“ (Φ. Успенский, 778).

* *
*

გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი:

Georgius Phrantzes, Joannes Cananus, Joannes Anagnostes,
rec. J. Bekker 1838.

Migne: PG 156 (1866) 637 – 1022.

Georgios Sphrantzes, *Ἰστορικὴ εὐαγγελία καὶ ἐπιστολὴ εἰς τὸν ἰσχυρὸν τῆς ἑλλάδος ἀβασίαν*, cum Pseudo-Phrantzes in appendice sive Macarii Melissenii Chronicon 1258 – 1481. Ex recensione Basilii Grecu, Eucuresti 1966. Georgios Sphrantzes. Memorii.

სფრანძესის ტექსტის ახალი გამოცემა

Byzantino Slavica 1967, 2, გვ. 447 ბეჭდავს E. Stanesescu-ს.
ინფორმაციას Vasil Grecu-ს მიერ 1966 წელს გამოცემულ სფრან-
ძესის ტექსტზე სერიაში Scriptorum Byzantini V.

რეზენზენტი წერს:

„ეს კრიტიკული გამოცემა არის მესამე, რომელსაც გვამღევეს V. Grecu იმავე სერიაში დუკას და კრიტობულე იმბროსელის შემდეგ. ავტორი (რევენზიისა) თვლის, სხვა მკვლევრებთან ერთად, რომ ქრონისტის სახელია Sphrantzes და არა Phranthes და აგრეთვე, რომ ამ ნაწარმოებს ნაკლებად აქვს ხასიათი „ქრონიკისა“ და უფრო აქვს ხასიათი „მემუარებისა“, წარმოშობილი თანამედროვე დაკვირვებიდან, რომელიც მაშინვე იქმნა გადატანილი ქალაქზე. გამომცემელი იზიარებს სხვა მკვლევართა შეხედულებებს და თვლის, რომ მხოლოდ ეს „მემუარები“ (ე. ი. Chronicon Minus) არის ავთენტური და ნამდვილად ეკუთვნის სფრანძესს, იმ დროს როდესაც Chronicon Maius არის ყ ა ლ ბ ი და შექმნილია მე-16 საუკუნის მეორე ნახევარში და მისი ავტორია Makarios Melissenos, მონემბასიის მიტროპოლიტი.

„ეს კრიტიკული გამოცემა განხორციელებულია გიორგი სფრანძესის „მემუარების“ ტექსტისათვის, პირველად არის გამოყენებული ყველა ის ხელნაწერი, რომელიც შეიცავს ამ ტექსტს, რიცხვით ხუთი (Ottonianus Graecus, Vallicelianus CLXXII, Taurinensis 246) და Barberinianus Graecus 175 et 166).

„იმავე გამოცემაში გამოქვეყნებულია აგრეთვე ტექსტი Chronicon Maius-ისა, მაგრამ თავიდან არის აცილებული შესწორება შეუსაბამოებათა და წინააღმდეგობათა, წინა გამომცემელთა მანერა. ამ ტექსტისათვის გამოყენებულია ორი ხელნაწერი (Ambrosianus P. 123 sup. და Taurinensis B – II – XV).

„ამ კრიტიკულ გამოცემას თან ახლავს თარგმანი რუმინულ ენაზე, ინდექსი ბერძნული ტექსტისთვის და მეორე ინდექსი რუმინული ტექსტისათვის; ახლავს აგრეთვე რამდენიმე მთავარი ხელნაწერის ფოტო-რეპროდუქცია“.

თუ რა მუშაობა ჩაუტარებია მ ა კ ა რ ი მ ე ლ ი ს ე ნ ო ს ს „დიდ ქრონიკაში“ „მცირე ქრონიკიდან“ ცნობების შეტანის დროს, ნათლად გვიჩვენებს ამ ორი ტექსტის შედარება.

Chronicon Minus

Τῇ γάρ ιδ^η τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην ἐγὼ εἰς τε τὸν τῆς Ἰβηρίας μέπεν, ἦγον βασιλέα Γεώργιον, καὶ τὸν βασιλέα Τραπεζούντος κύρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν μετὰ χαρίτων ἀξιολόγων καὶ παρασκευῆς ὅτι πολλῆς καὶ καλῆς, μετὰ ἀρχοντοπούλων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ ψαλτῶν καὶ ἱατρῶν καὶ τεχνιτῶν κρατούντων καὶ ὄργανον· οἳ καὶ ἤκουον ὄνομα μὲν αὐτό, τί δὲ ἐστίν, οὐκ εἶδον καὶ ἐπιθυμοῦσαν ἰδεῖν καὶ ἀκούσαι οἱ Ἰβηρες. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνέτρεχον ἐκ τῶν περάτων αὐτῆς δὴ τῆς Ἰβηρίας, ἵνα ἀκούσωσιν αὐτοῦ (ed. V. Grecu 74, 15-23).

Ἀπῆλθον δὲ διὰ συμπεθέριον, ὅπου ἄρα με φανῆ ἐκ τῶν δύο γενῶν. Ἐδέησεν οὖν, ἵνα διὰ τὸ ἀναίτιόν μου πλέον δηλώσω τῇ αὐθέντῃ μου τῇ βασιλείῃ τὰ καλὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ τὰ ἐναντία· καὶ πάλιν, ὡσάν ἐρίσει. Καὶ ἐστειλα γραφάς μετὰ ἀνθρώπων, καὶ πάλιν ἄλλους ὁ αὐθέν-

Chronicon Maius

Τῇ δὲ τετάρτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνός τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην ἐγὼ παρὰ τοῦ αὐθέντου μου καὶ βασιλέως πρὸς τὸν Ἰβηρίας κύρ Γεώργιον μέπεν, ὃ παρ' ἡμῖν ῥήξ λέγεται, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Τραπεζούντος κύρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν μετὰ θώρων ἀγλαῶν καὶ πολλῆς παρασκευῆς, μετὰ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν καὶ ψαλτῶν μουσικῶν καὶ ἱατρῶν καὶ τινῶν κρουόντων ὄργανα καὶ ἕτερα εἶδη μουσικά. Καὶ ἐλθόντες εἰς Ἰβηρίαν ὑπὸ πάντων ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς καὶ κρουμένων τῶν μουσικῶν εἰδῶν καὶ ὄργανων, πάντες οἱ ἐκεῖθεν ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες, ὅτι ἠκούομεν περὶ τούτων, ἀλλ' αἰσθητῶς ὡς τὰ νῦν οὐκ εἶδομεν οὔτε ἠκούσαμεν. Οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας πόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν πέριξ αὐτῆς καὶ περάτων ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἀκούσαι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῶν ἠκουον, τί δὲ ἐστίν, οὐκ ἐγίνωσκον (ed. Grecu 350, 22—33).

Ἀπῆλθον οὖν ἐγὼ ἐν ἐκείνῃ τῇ τόπῃ ἐνεκεν συμπεθέριου, ὅπου δ' ἄρα μοι φανήσεται ἐκ τῶν δύο γενῶν. Ἐἶδει οὖν, ἵνα καὶ μετὰ γραμμιατος, διὰ τὸ ἀναίτιόν μου πλέον, δηλώσω τῇ βασιλείῃ τὰ καλὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν.

Chronicon Minus

της μου ἀπολογησάμενος· καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἀμισὸν ἐναυάγησαν. Καὶ ἕως οὗ νὰ μάθῃ τοῦτο ὁ αὐθέντης μου ὁ βασιλεὺς νὰ στείλῃ ἄλλους, διεβίβασα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα χρόνους β' παρὰ ἡμέρας λ'.

Εὐρισκομένου μου οὖν ἐκεῖσε κγ^η Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ἢ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένη αἰοδιμος καὶ ἀγία δέσποινα, ἢ διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ὑπομονὴ μοναχὴ· καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ αἰοδιμου βασιλέως καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς (ed. V. Green 74—76,5).

Καὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ νθ^{ου} ἔτους ἀπέθανεν ὁ ἀμηρὰς ὁ Μουράτης. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀκούσαντός μου εἰς τὴν Ἰβηρίαν, ὡς ἦλθον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα λέγει μοι ὁ βασιλεὺς· „Ἄρχον ἀποκρισιάρη, νὰ σε εἰπωμεν καλὰ μαντάτα, μόνον νὰ μᾶς θώσῃς συγχαρίκια“. Καὶ ἀναστὰς προσεκύνησα εἰπὼν· „Νὰ ποιήσῃ ὁ θεὸς πολυχρόνιον τὴν βασιλείαν σου, ὅπου πᾶσι τρόποις εὐεργετῆς ἡμῖν καὶ θέλεις εὐεργετήσῃς καὶ νὸν τὰ καλὰ μαντάτα. Ἄμῃ ἡμεῖς τί ἄξιον ἔχομεν νὰ ἀποδώσωμεν τῇ βασιλείᾳ σου“. Καὶ λέγει μοι τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρὰ καὶ ὅτι ἐγένετο καὶ ὁ υἱὸς

Chronicon Maius

Καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἀμισὸν ἐναυάγησαν. Ἐκεῖσε προσδοκῶν ἐγὼ τὴν ἀπολογία, διέτριψα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἔτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα.

Τῷδε καιρῷ τῇ κγ^η τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθνηκεν ἢ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἢ αἰοδιμος δέσποινα Εἰρήνη, ἢ διὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ὑπομονὴ μοναχὴ. Καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ αἰοδιμου βασιλέως τοῦ συζύγου αὐτῆς (ed. V. Green 354, 4—13).

Καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνὶ τοῦ κγ^{ου} ἔτους ἀπέθανεν ὁ ἀμηρὰς ὁ Ἀμουράτης, ὁ καγὼ ἔμαθον ἔτι ὢν ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ. Ὡς οὖν ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα, εἶρηκέ μοι ὁ βασιλεὺς τοιαῦδε· „Κύριε πρέσβυ, εἰπὲν σοι θέλω χρηστας ἀγγελίας, εἰ μὴ δεῖ ἀποδοῦνταί σε ἡμῖν τι δῶρον χάριτος“. Καγὼ ἀναστὰς προσεκύνησα αὐτὸν εἰπὼν· „Ὁ θεὸς μακροήμερεῦση τὴν ἀγίαν σου βασιλείαν, ὅς πολυτρόπως εὐεργετῆς ἡμᾶς· οὕτως καὶ διὰ τὰς νὸν ἀγαθὰς ἀγγελίας αὐθις εὐεργετήσῃ ἡμᾶς, ἀλλ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν ἀντάξιόν τι ἀποδοῦναι τῇ βασιλείᾳ σου τῇ ἀγίᾳ“. Καὶ εὐθύς εἶπέ μοι περὶ

αὐτοῦ ἀσθέντης καὶ δέδιωκε πολ-
λὰ τὸν βασιλέα καὶ ἔσπερξεν, ἵνα
ἔχη καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν μετὰ
τοῦ πατρὸς τοῦ εἶχε τὸ ὁσπίτιον
ἐκεῖνο (ed. V. Green 76, 6—15).

τοῦ θανάτου τοῦ ἀμηρά καὶ πῶς
ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐγένετο ἀσθέντης
καὶ πλείστας χάριτας ἐποίησε τῷ
ἀνακτι· καὶ ἡ εἰρήνη ἐπεκυρώθη,
ἀναμεταξὺ αὐτῶν τηρεῖν αὐτήν,
ὡς καὶ πρῶην μετὰ τοῦ πατρὸς
αὐτοῦ εἶχεν ὁ ἐκεῖνων οἶκος (ed.
V. Green 854, 14—25).

* *
*

პირველ რიგში, ადამიანს თვალში ეცემა ენობრივი განსხვავება „ქრონიკის“ ამ ორ ვარიანტს შორის: გიორგი სფრანძესის კუთვნილი „მცირე ქრონიკა“ ხალხურ სალაპარაკო ენას ხმარობს, ხოლო მკარნი მელისენოსის მიერ კომპილირებული „დიდი ქრონიკა“ ატიცისტური ელემენტებით ხასიათდება. ამის საილუსტრაციოდ შეგვიძლია მოვიყვანოთ შემდეგი.

1) ხალხური ენიდან არის მოტანილი ჩვეულებრივი კავშირი *να* კონიუნქტივით ნაცვლად სალიტერატურო *ἵνα*-სი:

ა) *νά μάθη τούτο ὁ ἀσθέντης μου ὁ βασιλεύς νά στείλη ἄλλους* რათა ეს შეეცყო ჩემს ბატონს მეფეს და რათა გაეგზავნა სხვები (ნაცვლად *ἵνα* სτείλη);

ბ) *Ἄρχον ἀποκρισιάρη, νά σε εἶπω μεν καλὰ μάντατα* („უფალო ელჩო, უნდა გითხრათ კარგი ამბები“ (M a i u s: εἰπεῖν σοι θέλω);

გ) *νά ἀποδώσωμεν* (M a i u s: δεῖ ἀποδοῦναι) „უნდა მოგცე შენ“.

2) ლექსიკაში:

ა) *ἀνήρ „მეუღლის“, ქმრის“ მნიშვნელობით; ἄνδρὸς αὐτῆς „მისი ქმრისა“* (Maius: τοῦ συζύγου αὐτῆς);

ბ) *χάρις „საჩუქარი“: μετὰ χαρίτων ἀξιολόγων* (Maius: μετὰ δ ὠ ρ ω ν ἀγλάων) „ბრწყინვალე საჩუქრებით“.

გ) *ἀρχοντόπουλο „ბატონიშვილი“* (Maius: μετὰ ἀρχόντων).

დ) *Ἄρχον ἀποκρισιάρη, νά σε εἶπωμεν καλὰ μαντάτα. Maius: κύριε πρέσβυ, εἰπεῖν συ θέλω χρηστάς ἀγγελίας „უფალო ელჩო, სასიხარულო ამბები მინდა გითხრა“.* ამ წინადადებაში დაპირისპირებულია ხალხური და სალიტერატურო ენის სიტყვები:

<i>ἄρχον</i> (წოდ. ბრ.)	<i>κύριε</i> (უფალო)
<i>ἀποκρισιάρη</i>	<i>πρέσβυ</i> (ელჩო)
<i>μαντάτα</i>	<i>ἀγγελίας</i> (ამბები)

კერძოდ, *μαντάτα* (μαντάτο ანუ მანდატონ) ლათინურიდან შემოსული სიტყვაა (*mandatum*) და ნიშნავს „გზავნილებას“, „დეკემას“

(გვხვდება, მაგალითად, VI საუკუნის ქრონოგრაფოსთან, იოანე მალა-ლასთან: 108,10 οἱ ἀπέπλευσαν κατὰ τὰ ἴδια μαυδᾶτα „იმათ გასცურეს თავიანთი დავალებების მიხედვით“). საგულისხმოა, რომ Sophocles-ი ამ სიტყვას თვლის ἀγγελία-ს სინონიმად (როგორც ჩვენს ტექსტშია).

γ) ἀ μ ἦ ἡμεῖς τί ἄξιον ἔχομεν νᾶ ἀποδώσωμεν (Maius: ἀ λ λ ἡμῖν οὐκ ἔστιν ἀντάξιόν τι ἀποδοῦναι „მ ა გ რ ა მ ჩვენ არაფერი გვაქვს რამ ღირსი, რომ ...მოგიძღვნათ“).

ვ) εἶχε τό ὀ σ π ῖ τ ι ο ν ἐκεῖνο (Maius: εἶχεν ὀ ἐκεῖνων ο ἰ κ ο ς).

ვ) ცალკე უნდა შევჩერდეთ გამოთქმაზე:

χρόνους β¹ παρὰ ἡμέρας λ¹ („ორი წელი 30-დღე ნაკლებ). ამას უდრის Maius-ში ἔτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα (ორი წელი და 30 დღე). აქ ჩვენ გვაქვს შინაარსობლივი განსხვავებაც: ერთი მხრით „ორ წელს აკლია 30 დღე“, მეორე მხრით (Maius) „ორი წელი და 30 დღე“.

პირველ ყოვლისა παρὰ-ს შესახებ: ახალი ბერძნულით παρὰ ἡμέρας ნიშნავს „ორი წელი 30-დღე ნაკლებ“. ძველს ბერძნულში კი ასეთი გაგება παρὰ-ს არა აქვს.

Παρὰ „ნაკლებ“-ის მნიშვნელობით პირველად გვხვდება ახალ აღთქმაში: 2 კორ. 11,24: ὑπὸ Ἰουδαίων πεντάκις τεσσεράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον – „ურიათაგან ხუთგზის ორმეოცსა ერთ მოკლებულ ცემად მოვიღე“ (от Иудеев пять раз дано мне было по сорока удиров без одного“).

ლიტერატურა

Г. Д е с т у н и с. Опыт биографии Георгия Франдзия: ЖМНП 287 (1893), июнь 427 – 497.

Г. Д е с т у н и с, Заметки по исправлению текстов в обеих летописях Фраидзия: ЖМНП 291 (1894), январь 1 – 11.

А. А. С т е п а н о в, Византийские историки Дука и Франдзи о падении Константинополя (Перевод и предисловие): ВВр. 7 (1953), 385 – 430.

N. J o r g a, Georges Phrantzes: Byzantion 2 (1925), 297 – 298.

Fr. D ö l g e r, Ein literarischer und diplomatischer Fälscher des 16. Jahrhunderts; Metropolit Makarios von Monembasia: Otto Glauning zum 60. Geburtstag, Leipzig 1936, 25 – 35 (in: Fr. D ö l g e r, Byzantinische Diplomatie. 1956, S. 371 – 383).

J. B. P a p a d o p u l o s, Über (Maius) und «Minus» des Georgios Phrantzes und über die Randnoten des angeblichen Pachomios: BZ 38 (1938) 323 – 331.

A. M. Rothbauer. Einige Bemerkungen zum «Chronicon Maius»: BZ 48 (1955) 293 – 296.

V. Laurent, *Σφραγτιζής* et non *Φραγτιζής*: BZ 44 (1951), 373 – 378.

V. Laurent, Sphrantzes et non Phruntzès. A nouveau! Revue des études Byz. 9 (1951), 170 – 71.

გიორგი სვრანძესის ელჩობა იბერიაში და ტრაპიზონში

III, 1. Τῇ δὲ τετάρτῃ τοῦ Ὀκτωβρίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην ἐγὼ παρὰ τοῦ αὐθέντου μου καὶ βασιλέως πρὸς τὸν τῆς Ἰβηρίας κύριον Γεώργιον Μέπεν, ὃς παρ' ἡμῶν ῥῆξ λέγεται, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Τραπεζοῦντος κύριον Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, μετὰ δώρων ἀγλαῶν καὶ πολλῆς παρασκευῆς, μετὰ ἀρχόντων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ μοναχῶν καὶ ψαλτῶν μουσικῶν καὶ ἰατρῶν καὶ τινῶν κρουόντων ὄργανα καὶ ἔτερα εἶδη μουσικά. Καὶ ἐλθόντες εἰς Ἰβηρίαν ὑπὸ πάντων ἐδέχθημεν μετὰ χαρᾶς, καὶ κρουομένων τῶν μουσικῶν εἰδῶν καὶ ὄργάνων πάντες οἱ ἐκεῖθεν ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἐμαρμαζῶν, λέγοντες ὅτι ἠκούσαμεν περὶ τούτων, ἀλλ' αἰσθητῶς ὡς τὰ νῦν οὐκ εἶδομεν οὔτε ἠκούσαμεν. Οὐχὶ μόνον ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας πόλεως,

III, 1. იმავე წლის ოქტომბრის თვის ოთხ რიცხვში ჩემი ბატონის მეფის მიერ ¹ გაგზავნილ ვიქმენ იბერიის ბატონთან გიორგი მეფესთან ², რომელსაც ჩვენში უწოდებენ «რექს», და ტრაპეზუნტის მეფესთან ბატონ იოანე კომნენოსთან ³, ბრწყინვალე საჩუქრებით და დიდი ძღვენით (?) ⁴: თან მახლდნენ დიდებულები და მხედრები, ბერმონაზონები და მონაზონები, მგალობელ-მომღერალნი და ექიმები, და ზოგიერთები, რომლებიც უკრავდნენ ორღანოზე და სხვა სამუსიკო საკრავებზე. და იბერიაში რომ მოვედით, ყველამ სიხარულით მიგვიღო, და სამუსიკო საკრავებზე და ორღანოებზე რომ ვუკრავდით, ყველამ იქ მოირბინა, საკვირველების სანახავად, და ამბობდნენ: კი გვსმენია ასეთი რამე, მაგრამ როგორც ახლა

¹ ბიზანტიის კეისარი კონსტანტინე XI (1449 – 1453).

² ეს არის მეფე გიორგი VIII ალექსანდრეს ძე, რომელიც მეფობდა 1446 – 1466 წლებში.

³ ტრაპეზუნტის მეფე იოანე IV კომნენოსი, მეფობდა 1447 – 1453 წლებში.

⁴ ამ ელჩობის მიზანი იყო დანათესავება: კონსტანტინე XI-ს უნდოდა შეერთო გიორგი VIII-ის ასული.

ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτῆς καὶ περὰ τῶν ἔτρεχον ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτῶν ἦκουσον, τί δὲ ἐστὶν οὐκ ἐγίνωσκον. Καὶ ἐλθόντων πολλῶν, ἐν αὐτοῖς ἦν καὶ τις γηραιὸς ὥσει ἐτῶν ἑκατόν, καὶ τὰδε μοι διηγήσατο.

ბი რომ მოვიდნენ, მათ შორის იყო ერთი მოხუცი, დაახლოებით ასი წლისა, და შემდეგი მიაძმო.

Ἦν τοῦνομα τῷ πρεσβύτῃ Ἐφραΐμ, ὀρμώμενος ἐκ τῆς περιφήμου τῆς Ἰβηρίας πόλεως λεγομένης...

Ὅς ἐκ νεότητος αὐτοῦ ἡχμαλωτίσθη ὑπὸ βαρβάρων καὶ ἀσεβῶν τῶν ἐκεῖθεν ἐθνῶν, καὶ ἐπώλησαν αὐτόν εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη τῶν Περσῶν.

Ὁ δὲ κύριος αὐτοῦ ἔμπορος ὦν, καὶ μετὰ ἐτέρων πολλῶν ἐμπόρων θέλοντες ἐλθεῖν κατὰ τὰ τῶν Ἰνδῶν μέρη ποιῆσαι τὴν αὐτοῖς νενομισμένην ἐμπορίαν, καὶ περιπατοῦντες ἡμέρας οὐκ ὀλίγας ἡγγισαν ἐνδον τῆς τῶν Ἰνδῶν χώρας.

Ὁ αὐτὸς Ἐφραΐμ ἐπιθυμῶν φεῦγειν τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀρχμαλωσίας ἐζήτει εὐκαιρίαν· καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ πανσελήνῃ ὁ κύριος αὐτοῦ κεκοπιαικῶς ἐκ τῆς ὀδοιορίας καὶ ἕτεροι συνοδοιπόροι, αὐτὸς τῆς τύχης φορᾶ χρησάμενος ἐγερθεὶς φυγὰς ἦρχετο ἐκ τόπου εἰς τόπον, περιπατῶν ἡμέρας πολλὰς ἐν ἐρήμοις τόποις καὶ ἀβάτοις.

კარგა ხანს უდაბურსა და უვალ ადგილებში.

არასოდეს შეგრძნებით არც გვინახავს, არც გვსმენიაო, არა მარტო იბერიის ქალაქიდან, არამედ აგრეთვე მის გარშემო მდებარე მხარეებიდან მორბოდნენ სანახავად და მოსასმენად იმისა, რის სახელიც სმენიათ, ხოლო არ კი იცოდნენ, თუ რა იყო. და ბევრ-

ამ მოხუცის სახელი იყო ეფრემი, წარმოშობით იყო იბერიის განთქმული ქალაქიდან, რომელსაც ეწოდება...

თავის ბავშვობაშივე ის ტყვედ იქმნა წყვანილი ბარბაროსი და იქაური უღვთო ტომების მიერ და იგი გაჰყიდეს სპარსელთა უშინაგანეს მხარეებში.

მისი ბატონი ვაჭარი იყო. და სხვა მრავალ ვაჭართან ერთად [მსაც] სურდა მისულიყო ინდთა მხარეებში, რათა ეწარმოებინა მათთან ჩვეულებრივი ვაჭრობა და, რამდენიმე დღე რომ იარეს, მიუახლოვდნენ ინდთა ქვეყანას.

თვითონ ეფრემმა განიზრახა მოეშორებინა ტყვეობის უღელი და ეძებდა ხელსაყრელ შემთხვევას. და ერთ მთვარიან ღამეს მის ბატონს, დალილს მგზავრობიდან, და სხვა თანამგზავრებსაც [რომ ეძინათ], თვითონ მან ისარგებლა შემთხვევით, ადგა, გაიპარა და ადგილიდან ადგილზე გადადიოდა და იხეტიალა

Ἐφθασεν εἰς τινὰς νήσους, ἐν αἷς οἰκοῦσιν οἱ Μακρόβιοι· Μακροβίους γὰρ ὀνομάζουσι διὰ τὸ ζῆν πλείον ἢ ἕκατὸν πεντήκοντα ἔτη ἕκαστος αὐτῶν. Καὶ τοῦτο δὲ γίνεται, λέγουσι, διὰ τὴν τοῦ ἀέρος εὐκρασίαν καὶ καθαρότητα, διὰ τί μὲν ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν οὐ λείπονται ὀπώραι παντοῖαι δι' ἔλου τοῦ ἑναυτοῦ, καὶ τὰ μὲν ἀνθοῦσι, τὰ δὲ ὄρφρα-νίζουσι, τὰ δὲ τρυφᾶται. Ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ μεγάλα Ἰνδικὰ γίνονται κάρυα καὶ δυσπόριστα ἤμιν καὶ πάνυ ἐπιθυμητὰ ἀρώματα καὶ ὁ μαγνήτης λίθος.

ლად საშოვარი, მაგრამ ძალიან სანუკვარი სურნელებანი და მალ-ნიტის ქვა.

Οἵτινες ἀνδρες ἔθνος εἰσὶν εὐσεβὲς καὶ ζῶσι ζῶγην ἀκτῆμονα καὶ τὸν θεὸν δοξάζουσι. Ἐκ τῶν ἐκεῖθεν καὶ ὁ ποταμὸς ὁ Νεῖλος ἀρχὴν λαμβάνει. Ὁ δὲ τρόπος ἔπου ὁ ποταμὸς οὗτος τῇ Ἰουλίῳ καὶ Ἀυγουστῳ μηνὶ πλημμυρεῖ, καὶ οὐχὶ ἑτέρῳ καιρῷ ὡς οἱ ἄλλοι ποταμοί, λέγουσιν, εἶναι οὕτως, ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ μῆνες ἐν ἐκεί-νοῖς τοῖς μέρεσιν ὑπάρχουσι ψυχ-ρότεροι τῶν ἄλλων μηνῶν, διότι ὁ ἥλιος ὑπάρχει πρὸς ἡμᾶς καὶ πρὸς τὸ βόρειον. Ἰψώνεται διὰ τοῦτο τότε μεσοῦντος τοῦ θέρους, τὴν Αἴγυπτον ἐπικλύζει, ὡς τοῦ ἡλίου τὴν βορειοτέρα ὑψώσεως ζώνην καὶ τοῖς ἄλλοις παρενοχ-λοῦντος ποταμοῖς.

მან მიადწია იმ კუნძულებს, სადაც ცხოვრობენ მაკრობიები (ე. ო. ხანგრძლივ მცოცხლელები). მაკრობიებს უწოდებენ მათ, რად-გან თითოეული მათგანი ცოცხ-ლობს ასორმოცდაათ წელზე მეტს. და ეს ხდება, ამბობენ, ჰავის ზომიერებისა და სისუფთა-ვის წყალობით, რის გამოც იმ მხარეებში მთელი წლის განმავ-ლობაში უკლებლივ არის ყოველ-გვარი ხილი, რომელთაგან ერთ-ნი ყვავიან, მეორენი არ მწიფდე-ბიან ხოლო სხვების რთველი იმართება. იქვე ხარობს მსხვილი ინდური კაკალი და ჩვენთვის მნე-

ეს ადამიანები წარმოადგენენ სათნო ტომს, ეწევიან ზომიერ ცხოვრებას და ღმერთს ადიდე-ბენ. აქაური მხარეებიდან დასა-ბამი აქვს მდინარე ნილოსს. მიზეზი იმისა, რომ ეს მდინარე ივლისსა და აგვისტოში წყალ-დიდდება და არა სხვა დროს, როგორც დანარჩენი მდინარეები, ამბობენ ის არის, რომ ეს ორი თვე იმ მხარეებში უფრო გრი-ლია ვიდრე სხვა თვეებში, რად-გან მზე მაშინ ჩვენკენ არის და ჩრდილოეთისაკენ. ამიტომ მაშინ შუაზაფხულში დიდდება ნილოსი და ეგვიპტეს წყლით (რწყავს) ფარავს, როგორც კი მზე უფრო ჩრდილო სარტყელში შეირბენს და დანარჩენ მდინარეებს წალე-კავს.

Ἐπέρασε δὲ καὶ τινα ἄλλον ποταμὸν πάνυ ἐπικίνδυνον, ἵνα ἠπάγγῃ αὐτόθι εἰς τοὺς Μακροβίους, διὰ τι ζῶον ἀμφίβιον μέγα σφόδρα, ὃ κατοικεῖ ἐν ἐκείνου τοῦ ποταμοῦ τῇ ὕδατι, καλούμενον τῇ ἐκείνων διαλέκτῳ ὄδοντο-τύραννον, οἷον καὶ ἐλέφαντα καταπιεῖν ὀλόκληρον.

Ἐδρίσκονται δὲ ἐν ἐκείναις τοῖς ἐρήμοις τόποις καὶ ἕτερα πολλὰ φοβερῶτατα ζῶα καὶ θηρία, ἐξ ὧν εἰσὶ δράκοντες πλείστοι καὶ μέγιστοι σφόδρα ὥσει πηγῶν ἐβδόμηκοντα, τὸ δὲ μέγεθος καὶ τὸ πάχος πολὺ καὶ φρικωδέστατον, σκορπίοι μὲν πηχυσταῖοι, οἱ δὲ μύρμηκες σπιθαμιαῖοι καὶ πλέον, γυκτερίδες δὲ ὡς κόρακες θερινοί, μυῖαι δὲ ὥσει στρουθία τὰ ἐπὶ δώματος.

Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι οἱ τόποι εἰσὶν ἀοίκητοι, διὰ τὰ φοβερὰ θηρία καὶ φαρμακῶδη. Οἱ ἐλέφαντες δὲ κατ' ἐκείνην τὴν χώραν εἰσὶ τὸ πλεῖστον ὥσπερ κατ' ἡμᾶς οἱ βόες καὶ ἀγέλαι προβάτων, οἱ καὶ ἀγελῆδον πορευόμενοι βόσκονται.

Διατρίψας δὲ οὗτος ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ καιρῶ τινι καὶ τὴν διάλεκτον τοῦ τόπου ἐκείνου καλῶς ἔμαθεν, καὶ ἐνεθυμήθη, ἵνα ἐν τῇ πατρίδι ἐπανέλθῃ. Καὶ τινι τῶν ἐντοπίων τὴν γνώμην αὐτοῦ

რომ მისულიყო იქ მაკრობიებთან, მან გადაიარა აგრეთვე ერთი სხვა მდინარეც, ძალიან სახიფათო, ძალიან დიდი ამფიბიო-ცხოველის გამო, რომელიც ცხოვრობს იმ მდინარის წყალში და რომელსაც მათ ენაზე ეწოდება „კბილ-მტარვალი“, რადგან მას შეუძლია სპილოც კი მთლიანად ჩაყლაპოს.

იმ უდაბურ ადგილებში მოიპოვება აგრეთვე სხვა მრავალი უსაზარლესი ცხოველები და მხეცები, რომელთა შორის არიან ძალიან ბევრი და ძალიან დიდი დრაკონები, დაახლოვებით სამოცდაათი წყრთის სიგრძისა, სიდიდითაც და სისქითაც ძალიან უსაზარლესი, სკორპიონები წყრთიანი, ხოლო ჭიანჭველები ნახევარიდაყვის სიგრძისა და მეტისაც, ღამურები როგორც ზაფხულის ყვავები, თავები როგორც შინაური ბელურები.

ამიტომ ის ადგილები არ არის დასახლებული საზარელი და შხამიანი მხეცების გამო. ხოლო. სპილოები იმ ქვეყანაში თავისი სიმრავლით იმდენია, როგორც ჩვენში ხარი და ცხვრის ფარა და ისინი ჯოგ-ჯოგად გადიან სამწყემსურში.

მან (*ე. ი. ჯერემსი*) იმ ქვეყანაში დაჰყო ერთი ხანი და იმ ადგილის ენაც კარგად შეისწავლა, და მოისურვა სამშობლოში დაბრუნებულიყო. და ერთ ადგილობრივთაგანს თავისი აზრი გა-

εἰπὼν, παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ἤγα-
γεν ἐν τόπῳ τινὶ ἔνθα ἐκ τῶν
ἔξωθεν Ἰνδῶν ἀκάτεια ἐρχόμενα
καὶ φόρτον ποιοθῆτα ἀρωμάτων
ἦν. Καὶ ἐμβὰς ὁ Ἐφραίμ ἐν ἐνὶ
τῶν ἀκατίων καὶ ἑλθὼν εὗρε
νῆα παμμέγεθον Ἰβηρικὴν,
καὶ πλεύσας δι' αὐτῆς ἦλθεν εἰς
Ἰβηρίαν ἧτοι Ἰσπανίαν κατὰ
τὴν Πορτογαλίαν κακείθεν δι'
ἄλλης νηὸς πλεύσας κατὰ τὰς
Βρεταννικὰς νήσους καὶ πλησίον
Γερμανίας ἐπέρασεν ἐν τῇ Ἰβη-
ρίᾳ ἔνθα ἀγῶν ἐφθασα, καὶ
οὕτως ταῦτα μοι ἐξηγγίσατο¹
(CB 206, 22—210, 6).

Απῆλθον οὖν ἐγὼ ἐν ἐκαίνο
τῷ τόπῳ διὰ συμπενομένην, ὅπου
δ' ἄρα μοι φανήσεται: ἐκ τῶν
δύο γενῶν. Ἐδεῖ οὖν ἵνα μετὰ
γράμματός, διὰ τὸ ἀνάγειτόν μου

უზიარა და იგი მან წაიყვანა და
მიიყვანა ერთ ალაგას, სადაც
გარეგან ინდთაგან მომავალი და
სურნელებებით დატვირთული ნა-
ვეები მოადგებოდა ხოლმე. და
ეფრემიც ერთ-ერთ ნავში ჩაჯდა
და მივიდა, ნახა ძალიან დიდი
იბერიული ნავი, იმით გასცუ-
რა და მივიდა იბერიაში, ესე
იგი პორტოგალიის ისპანიაში,
და იქიდან სხვა ნავით გასცურა
ბრიტანიის კუნძულებისაკენ და
გერმანიის მახლობლად გადავიდა
იბერიაში, სადაც მეც მივე-
დი, და ამნაირად მიაშობო მან ეს*

წავედი მე იმ მხარეში დამ-
ძახლების მიზნით, თუ იმ ორი
ოჯახიდან რომელს უფრო მოვი-
წონებდი². საქირო იყო რათა –
მე რომ აღარაფერი დამბრალე-

¹ მთელი ეს მოთხრობა ეფრემ იბერის ხეტიალის შესახებ ისეა წარმართული, რომ დასკვნითი სიტყვები მისი სამშობლოში დაბრუნების შესახებ არ შეიძლება გულისხმობდეს ისპანიის იბერიას. საფიქრებელია, რომ აქ ავტორს თუ მის წყაროს რაღაც აურევია.

მთელი თხრობა ხომ იმით თავდება, რომ ეფრემი სამშობლოში ბრუნდება (*ἐνεπιμαήθη ἵνα ἐν τῇ πατριδι ἐπανέλθῃ*) და, ბოლოს, «გერმანიის მახლობლად (!) გადავიდა იბერიაში, სადაც – წერს ჩვენს იბერიაში ელჩად გაგზავნილი გიორგი ფრანძესი – მეც მივედიო». სად მივიდა გიორგი ფრანძესი? რასაკვირველია, საქართველოს იბერიაში და არა „ისპანიის იბერიაში“.

² E. von Ivanka ამ ადგილს ვრცელი თავისუფალი თარგმანით გადმოგვცემს: «მე ჩამოვედი საცოლოების გასასინჯად და კეისარმა მე მომანდო იმის არჩევა, თუ ორი დიდებულის ოჯახიდან რომელს ჩავთვლიდი უფრო სასურველად საქორწინო კავშირისათვის» – Ich war auf Brautschau gekommen und der Kaiser hatte mir überlassen, welches von beiden Fürstenhäusern mir für eine eheliche Verbindung wünschenswerter erscheinen würde (Byzantinische Geschichtsschreiber. Bd. I: Die letzten Tage von Konstantinopel. Der auf den Fall Konstantinopels 1453 bezügliche Teil des dem Georgios Sphrantzes zugeschriebenen («Chronicon Maius», übersetzt... von E. von Ivanka. 1954. 33,2; ob. BZ. 48 [1955], 53. 124).

πλέον, δηλώσω τῷ βασιλεῖ τὰ κατὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, καὶ ὁ ἀνθέντης μου ἀπελογίσατο. Καὶ ἐρχόμενοι περὶ τὴν Ἄμισον ἐναυάγησα. Ἐκεῖσε προσδοκῶν ἐγὼ τὴν ἀπολογίαν διέτριψα ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν ἕτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα.

Ἐν τῷδε τῷ καιρῷ τῆς κγ' τοῦ Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους τέθηκεν ἐν μακαρίᾳ τῆς λήξει ἢ αἰθιμοῦ θέσποινα Εἰρήνη ἢ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθεῖσα Ἑπομονὴ μοναχὴ καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ αἰθιμοῦ βασιλέως τοῦ συζύγου αὐτῆς.

Καὶ τῷ Φεβρουαρίῳ μηνί τοῦ 'εργθ' ἔτους ἀπέθανεν ὁ ἀμηνῶς ὁ Ἀμουράτης¹, ὃ καὶ γὰρ ἔμαθον ἔτι ὅν ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ. Ὡς οὖν ἦλθον εἰς Τραπεζοῦντα, εἶρηκέ μοι ὁ βασιλεὺς τοιαῦτα: „Κύριε πρέσβυ, εἰπεῖν σοι θέλω χρηστάς ἀγγελίας, εἰ μὴ δεῖ ἀποδοῦναί σε ἡμῖν τι δῶρον χάριτος“. Καὶ γὰρ ἀναστὰς προσεκύνησα αὐτὸν εἰπὼν. „Ὁ θεὸς μακροήμερέσσι τὴν ἀγίαν σου βασιλείαν, ὃς πολυτρόπως εὐεργετεῖς ἡμᾶς. Οὕτως καὶ διὰ τὰς γυν ἀγαθὰς ἀγγελίας ἀνθις εὐεργετήσεις ἡμᾶς.

ბოდა – წერილით მეუწყებინა მეფისათვის ორივე მხარის საკეთე, და [რაც] ჩემმა ბატონმა გაითვალისწინა ამისოს მახლობლად რომ მივედი, ხომალდი დამემსხვრა. იქ მეფის პასუხის მოლოდინში დავაყოვნე იმ მხარეებში ორი წელი და ოცდაათი დღე.

იმავე დროს, იმავე წლის მარტის თვის ოცდასამ რიცხვში გარდაიცვალა ნეტარი სიკვდილით სახელოვანი დედოფალი ირინე, რომელსაც ღვთიური და ანგელოზებრივი სქიმის გამო გადარქმეული ჰქონდა სახელი და ეწოდებოდა ჰიპომონე მოლოზანი; და დაიმარხა იგი პანტოკრატორის მონასტერში, მახლობლად თავისი მეუღლის ნეტარი და სახელოვანი მეფისა.

6959 წლის თებერვლის თვეში გარდაიცვალა ამურატ ამირა, რაც მე შევიტყვე ჯერ კიდევ იბერიაში ყოფნის დროს, როგორც კი ტრაპეზუნტში მივედი, მეფემ² შემდეგი მითხრა; „უფალო ელჩო, სასიხარულო ამბები მინდა გითხრა, თუ არა და საჭიროა მოგვე შენ რაღაც სამადლობელო საჩუქარი“. მეც ავდეგი, თაყვანი ვეცი მას და ვუთხარი: „ღმერთმა გიმრავალჟამიეროს წმინდა სამეფო შენ, რომელიც მრავალნაირად გვწყალობ ჩვენ. ამგვარად, ახლაც კარგი

¹ Ἄμουράτης ἀμηνῶς – ოსმალთა სულტანი მურად II (1421 – 1451).

² „მეფემ“ – ესე იგი ტრაპეზუნტის მეფემ იოანე IV კომნენოსმა.

Ἄλλ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν ἀντάξιόν τι ἀποδοῦναι τῇ βασιλείᾳ σου τῇ ἀγίᾳ¹.

Καὶ εὐθύς εἶπέ μοι: περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀμηρᾶ, καὶ πῶς ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐγένετο ἀθνήτης καὶ πλείστας χάριτας ἐποίησε τῷ ἀνακτι, καὶ εἰρήνην ἀβίως ἐπεκυρώθη ἀναμεταξὺ αὐτῶν τηρεῖς αὐτήν, ὡς καὶ πρώην μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶχεν ὁ ἐκείνων οἶκος.

Κἀγὼ ἀκούσας οὕτως ἐγενόμην ἄφωνος καὶ τοσαύτη ὀδύνη μοι περιείχετο ὡς εἰ περὶ τοῦ θανάτου τῶν ἐμῶν φιλιάτων ἠκοήκειν¹. Καὶ μικρὸν κατηφιάσας λέγω· „Δέσποτά μου, αὕτη οὐ χάριςσα ἐπαγγελία ἐστίν, ἀλλὰ καὶ λίαν ὀδυνηρά“. Ὁ δὲ λέγει· „καὶ πῶς, χρηστὲ ἄνερ“. Κἀγὼ· „Διότι ὁ τεθνηκώς ἀμηρᾶς ἦν γέρων, καὶ τὸ κατὰ τῆς πόλεως ἀπειράσθη αὐτῷ, καὶ οὐκέτι ἐβούλετο ἐγχειρισθῆναι τι κατ' αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἤθελε μᾶλλον εἰρηνεύειν· ὁ δὲ νῦν γεγονώς ἐστὶ νέος, καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς ἦν τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν αὐτούς, λέγων ὅτι ἦσαν καιρὸν εὐρη ἐπιτήδειον καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήψη-

ამბებით კვლავ ჩვენი მწყალობელი იქნები, მაგრამ ჩვენ არაფერი გვაქვს სანაცვლო რამ ღირსი, რომ შენს წმინდა მეუფებას მოვუძღვნათ“.

და მაშინვე მითხრა მე ამირას სიკვდილის შესახებ, და რომ მისი ვაჟი გახდა მთავარი და ძალიან ბევრი საჩუქრები უძღვნა ბატონს, და კვლავ ზავი განმტკიცდა მათ შორის მის დასაცავად, როგორც წინათ მის მამასთან ჰქონდა მათ სახლს.

მე რომ ასე მოვისმინე, უხმო გავხდი და ისეთმა მწუხარებამ მომიცვა, თითქოს ჩემი უსაყვარლესი ადამიანების სიკვდილი გამეგოს, და ცოტა დაღონებულმა ვთქვი: „ჩემო ბატონო, ეს ამბავი სასიხარულო კი არ არის, არამედ ძალიან სამწუხაროა“. მან კი მითხრა: „როგორ, შე კაი კაცო!“. მე კი მივუგე: „იმიტომ რომ გარდაცვლილი ამირა ბებერი იყო, და ქალაქის წინააღმდეგ მას უცდია საკმარისად და არ სურდა ხელყოფა მისი, არამედ მხოლოდ უნდოდა უფრო დაზავებოდა; ხოლო ახლანდელი ამირა ახალგაზრდაა და ბავშვობიდანვე მტერი იყო ქრისტიანებისა, სავსე სიამაყითა და მუქარით მათდამი, და ამბობდა, რომ როდესაც ხელთ იგდეს მოხერხე-

¹ საყურადღებოა ἠκοήκειν დროიული ფორმა ნამყო წინარეწარსულისა, ნაცვლად იმისა რომ იყოს ἠκηκόειν.

ται, τὴν ἀρχὴν Ῥωμαίων καὶ πάντων Χριστιανῶν ἔχει ἐξολοθρεῦσαι καὶ ἀφανίσει. Τὰ νῦν καὶ ἡ Πόλις¹ ἠπορημένη ἐστὶ διὰ τὸν ἀσθέντην μου καὶ βασιλέα² νεωστὶ τὰ σκήπτρα λαβόντα, ὃς καὶ ἐκ τῶν τῆς βασιλείας εἰσοδημάτων³ πολλὰ ὀφείλει διὰ τὰς ἐξόδους καὶ τὰ φιλόδοξα, ἃ ἔχαρίσατο τοῖς στρατιώταις καὶ πάσῃ τῇ ἀσλῆ· διὸ δεῖται καιροῦ εἰρηνικοῦ πρὸς τὸ ἐξοικονομησάιν⁴ τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια. Καὶ ἐὰν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὁ θεὸς παραχωρήσῃ, καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος ὑπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακογνωμίας⁵ ὀρμησὶ ἀν μάχην ποιῆσαι κατὰ τῆς Πόλεως, οὐκ οἶδα τί γενήσεται εἰς ἡμᾶς. Ναὶ ἀληθῶς εὐφρόσυτος ἀγγελία ἦν, εἰ ἀπέθανεν ὁ νῦν γεγωνὴς νέος ἀμυρᾶς, ἐπεὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ οὐκ εἶχεν ἄλλον υἱόν, καὶ τῇ γηραιῇ ἐκ τῆς λήπης ἐδίδετο ἀσθένεια, ἐξ ἧς καὶ ὀλιγοχροניה⁶ καὶ τούτου ἔνεκεν εἰς κίνδυνον καὶ διχοστασίαν μεγάλην ἐνέπιπτεν ἡ τῶν ἀσεβῶν ἀρχή, καὶ ἐν τῇ μέσῃ τούτου τοῦ καιροῦ ἐδύνατο ἀν

ბულ დროს და თვითონ აიღებს ხელში სამეფო ძალაუფლებას, რომელებსა და ყველა ქრისტეანეთა სამფლობელოს მოსპობს და გააქრობს, და, მართლაც, ახლა ქალაქი¹ გაჭირებულ მდგომარეობაშია ჩემი ბატონის და მეფის² გამო, რომელიც ახლახან ავიდა ტახტზე და რომელსაც სამეფოს შემოსავლიდან ბევრი სჭირდება ხარჯებისათვის და საჩუქრებისათვის, რომლებსაც უწყალობებდა ხოლმე ჯარისკაცებსა და მთელ სამეფო კარს; ამიტომ საჭიროებს ის მშვიდობიანობას, რათა მოაგვაროს⁴ ბრძოლისა და ომისათვის აუცილებელი და საჭირო საქმეები. და თუ ჩვენი ცოდვების გამო ღმერთი გადაგვიდგება და თვითონ ცოდვილი მისი სიახალგაზრდავით და უგუნურებით შემართავს საომრად ქალაქის წინააღმდეგ, არ ვიცი რა დაგვემართება ჩვენ. ჭეშმარიტად კეთილბედნიერი იქნებოდა ცნობა, თუ გარდაიცვალა ახლანდელი ნორჩი ამირა, რადგან მის მამას სხვა ვაჟი არ ჰყავდა, და მოხუცი მწუხარებისაგან დასნეულდებოდა, რისგა-

¹ ალბათ კონსტანტინეპოლი.

² ბიზანტიის კეისარი კონსტანტინე XI პალეოლოგოსი, რომელიც 1449 წელს ავიდა ტახტზე.

³ ეს სიტყვა ეისოდომა, რომელიც არც Pape-ს და არც Sophokle-ს არა აქვთ, იგივე უნდა იყოს, რაც ეისოდოს „შესავალი“, „შემოსავალი“.

⁴ ἐξοικονομέω, რომელიც Pape-Sophokles-ს არა აქვთ, უდრის οἰκονομέω-ს.

⁵ κακογνωμία – იგივეა რაც *κακοφροσύνη* „უგუნურება“.

διορθῶσαι καὶ οἰκονομησαὶ τὰ πάντα, καὶ ἡ ἑαυτοῦ βασιλεία διέβαινεν εἰς κρείττονα προτίμησιν“.

სობაში შესაძლებელი გახდებოდა [ჩვენთვის] ყველაფრის გამოსწორება და მოგვარება, და ჩვენი სამეფო გადავიდოდა უკეთეს პატივისცემაში“

‘Ο δὲ βασιλεὺς Τραπεζοῦντος ταῦτά μοι ἔφη· „Αὐτὸς ὑπάρχεις εἰς τῶν φρονίμων ἀρχόντων καὶ πρακτικῶν τῆς ἀβλῆς ἐκείνης, καὶ γινώσκεις κρείττον περὶ τούτων· ὅμως ὁ θεός, ὡς δυνατός, ποιήσει αὐτὸν εἰς ἀγαθόν“.

Καὶ γὰρ ἀποκριθεὶς εἶπα· „Δίαν εὐχαριστῶ τῇ καλοκαγαθίᾳ καὶ προαιρέσει τοῦ κράτους σου, διότι ἐγὼ οὐκ εἶμι τοσαύτης ποιότητος ὡς ἡ βασιλεία σου ἐκέλευσας“.

Ἀκούσας γὰρ ἐγὼ ἔτι ὅτι ἡ τοῦ προρρηθέντος ἀμηρᾶ γυνή, ἡ καὶ τοῦ τῆς Σερβίας δεσπότης θυγάτηρ, μετὰ τὴν τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς θανάτῳ¹ ἐντίμως καὶ καλῶς ἀπεστράφη πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτῆς ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, ἔδει με γὰρ ἐναπομείναι εἰς Τραπεζοῦντα διὰ τινὰς οὐκ ὀλίγας αἰτίας, καὶ εὐρῶν τινὰ νῆα μέλλουσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποπλεῦσαι, μεθ’ ἧν ἐγὼ ἀπέστειλά τινὰς ἱππους, καὶ ὄσοις ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας μοι

ნაც სიცოცხლე შეუმოკლდებოდა; ამის გამო საფრთხეში და დიდ შუღლში ჩავარდებოდა უღვთოთა სახელმწიფო, და ამა-

ხოლო ტრაპეზუნტის მეფემ შემდეგი მითხრა: „შენ თვითონ ხარ იმ სამეფო კარის ერთი გონიერ მთავართაგანი და გამოცდილ მუშაკთაგანი, და უკეთ მოგეხსენება ამეების შესახებ. ღმერთი მაინც, როგორც შემძლე, მას უკეთობას შეუქმნის“.

მე ვუპასუხე და ვუთხარი: „დიდი მადლობელი ვარ შენი მპყრობელობის კეთილშობილები-სა და წინააღრჩევისა, რადგან მე არა ვარ ისეთი თვისებისა, როგორც შენმა მეუფემამ ბრძანა“.

მე შევიტყე, გარდა ამისა, რომ ზემოხსენებული ამირას ცოლი, სერბიის ბატონის ასული, თავისი ქმრის გარდაცვალების შემდეგ დიდის პატივით და კარგად დაბრუნდა თავის მშობლებთან, საკუთარ სახლში. საჭირო იყო დამეცადა ტრაპეზუნტში ზოგიერთი არა უმნიშვნელო მიზეზების გამო, და ვიშოვე ერთი ნავი, რომელიც კონსტანტინეპოლში მისცურავდა, და ამ ნავით მე გავგზავნე რამდენიმე ცხენი, და ორი [ბავშვი], რომ-

¹ მათი „გარდაცვალება“. ეს სიტყვა ხალხურ ენაში, დიმოტიკში, იხმარება; იხ. ახალი ბერძნული ენის ლექსიკონები.

ἐδωρήσατο ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ
αἰχμαλωτισθέντων, ὅτε τοὺς αἰχ-
μαλώτους ἐσκόλευσεν.

Καὶ ἕτερα πολλά τινα εἶδη
ἀπέστειλα φιλοδωρηθέντα ἡμῖν
παρὰ τινῶν, καὶ πρὸς τὸν αὐθέν-
την μου τὸν βασιλέα τοιαῦτα ἔγρα-
ψα περὶ ὧν εἰς Ἰβηρίαν ἔπρα-
ξα καὶ ὧν εἰς Τραπεζοῦντα ὑπόπ-
τευον ποιῆσαι, καὶ πάντα τὰ συμ-
βάντα αὐτῷ ἐδήλωσα. Καὶ τοὺς
τάς γραφάς ἐνὶ τῶν σὺν ἐμοὶ
ἀρχόντων ἔστειλα αὐτόν, καὶ πα-
ρήγγειλα αὐτῷ ἵνα τὴν μὲν μίαν
τῶν γραφῶν δώσῃ τῷ βασιλεῖ ἐν
τῷ προσκυνησῆαι αὐτόν, ἕφην
αὐτῷ, καὶ διὰ στόματος, ἵνα τὰ
καθ' ἡμᾶς πάντα ἀναφέρῃ διὰ
ζώσης φωνῆς, τὴν δὲ ἑτέραν γρα-
φὴν ἐπὶ τὴν αὐρίον τῷ βασιλεῖ
ἀνθὶς δώσῃ.

Ἦχε δὲ οὕτως ἡ γραφή.

„Ἐγὼ ἐν τῷ ἀποσωθῆναι με
εἰς Τραπεζοῦντα ἔμαθον τὰ περὶ
τοῦ θανάτου τοῦ ἀμῆρα παρὰ
τοῦ βασιλέως ἐγταῖνα, καὶ πῶς
ἡ ἀμῆρισα ἢ τοῦτου ἐξεδέλφη
ἐπανέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα
αὐτῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ἐντίμως
καὶ καλῶς. Ὡς ἤκουσα δὲ, ἐπυλ-
λοῖσάμην κατὰ τὸν ἐμὸν σκοπὸν
καὶ τὸ δοκοῦν μοι δηλοποιῆσαι
τῷ κράτει σου, ὅτι τῶν δύο συ-

ლებიც მე მაჩუქა ი ბ ე რ ი ს მე-
ფემ მის მიერ ტყვედ წამოყვა-
ნილთაგან, როდესაც მან ტყვე-
ები მოინადავლა.

და ბევრი სხვა რამეც გავუ-
გზავნე იმ ნივთებიდან, რომლე-
ბიც ჩვენ გვაჩუქეს ზოგიერთებმა;
წერილიც მივწერე ჩემს ბატონს,
მეფეს, იმის შესახებ რაც მე
ი ბ ე რ ი ა შ ი გავაკეთე და რის
გაკეთებაც განზრახული მქონდა
ტრაპეზუნტში, და შევატყობინე
ყველაფერი, რაც მას შეემთხვა.
და ეს წერილები მივეცი ერთ იმ
დიდებულთაგანს, რომლებიც მა-
ხლდნენ, და გავგზავნე იგი და
მას დავავალე, რათა ერთი წე-
რილი მიეცა მეფისთვის, თაყვანი
ეცა მისთვის, ვუთხარი მას, და
პირადად, რათა ყველაფერი რაც
ჩვენ გადაგვხვდა, მოეხსენებინა
ცოცხალი ხმით, ხოლო მეორე
წერილი კვლავ მეფისთვის მიეცა
მეორე დღეს.

წერილი ასეთი იყო.

„მშვიდობით რომ ჩამოვედი
ტრაპიზუნტში, შევიტყე ამირას
გარდაცვალების ამბავი აქაური
მეფისაგან, და ისიც, რომ ამი-
რას ქვრივი, ამ მეფის დისწული,
დაბრუნებულა თავის სამშობლო-
ში, მშობლებთან¹, პატივითა და
კარგად. ეს რომ შევიტყე, ჩემს
გულში ასე ვიმსჯელე და ასე
გადავწყვიტე მეცნობებინა შენი
მეუფებისთვის, რომ იმ ორი

¹ მურად II-ის ქვრივი იყო სერბიის მეფის ბრანკოვიჩის ასული.

νοικεσίων,¹ περί ὧν ἐνθάδε ἐλέγλυθα, συμφερώτερον τῆ βασιλείᾳ σου ἔσεται καὶ λίαν κρείττον καὶ ὠφέλιμον εἰς πάντα διὰ πολλὰς αἰτίας, εἰ ἀρεστόν ἐστι τῆ κράτει τοῦ ποιῆσαι τρόπον καὶ ἀναβολὴν, ἵνα λάβῃς τὴν εἰρημένην ἀμύρισσαν εἰς γυναῖκα. Τέσσαρα γάρ μόνον εὐρίσκω αἴτια, δι' ὧν ἡ βασιλεία σου αἰτιωμένη οὐ πράξει τοῦτο, εἰ ἀπὸ τῆ δόξει· πρῶτον μὲν τὸ ἔλαττον τοῦ γένους, δεύτερον δὲ μὴ πως καὶ ἡ ἐκκλησία διὰ τὴν συγγένειαν τὴν τοῦ γάμου ἱερολογίαν κωλύσῃ, τρίτον ὅτι ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἦν Τοῦρκος, τέταρτον ὅτι πεντηκονταετῆς ὄνσα τῆ ἡλικίᾳ, εἰ τύχῃ καὶ συλλήψῃται ἐν γαστρί. ἐν τῇ μέλλειν τεκεῖν κινδυνεύσῃ, ὡς οἱ φυσικοὶ λέγουσιν ὡς ἐπὶ πλείστον ἐπισυμβαίνει, ἐπεὶ ἦν στεῖρα μὴ τεκοῦσα ποτε. Τῶν τεσσάρων οὖν τούτων αἰτιῶν τὴν διάλυσιν λέξομαι. Πρῶτον μὲν οὐδὲν ἐστὶν παράδοξον εἰ ταύτην λάβῃς εἰς γυναῖκα, ὅτι ἔλαττονος γένους οὐκ ἔστιν τῆς κυρίας μου καὶ ἀοιδίμου σου μητρός. Δεύτερον, εἰ καὶ τὸ συνοικέσιον μετὰ τῆς τοῦ Τραπεζούντος βασιλείας ἡσυχαστὸς γένηται, ἔνεκεν τῆς συγγενείας ἐλπίζομεν συγχωρηθῆναι τοῦτο παρὰ τῆς ἐκκλησίας, εἰ εἰς πτωχοὺς καὶ ὄρφανοὺς καὶ

ქორწინებიდან, რომელთა გამოც მე აქ მოვედი, უფრო სასარგებლო იქნება შენი მეუფებისთვის და ბევრად უკეთესი და სასარგებლო ყველაფრად ბევრი მიზეზის გამო, თუ ინებებს შენი მეუფება შეაბრუნო გეგმა, რათა ცოლად აიყვანო ზემოხსენებული ამირას ქვრივი, რამეთუ მხოლოდ ოთხი მიზეზი მაქვს, რომელთა გამოც შენს მეუფებას უნდა ეთხოვოს არ ქმნას ის, თუ მას გადაუწყვეტია: პირველი ის, რომ გვარიშვილობით დაბალია; მეორე – რომ ეკლესიამ არ დააბრკოლოს ქორწინების კურთხევა ნათესაობის გამო; მესამე მიზეზი ის არის, რომ მისი ქმარი იყო თურქი; მეოთხეც კიდევ ის, რომ ორმოცდაათი წლისაა ასაკით და, თუ მოხდება ისე, რომ დაორსულდება, სახიფათო იქნება მშობიარობა, რადგან ფიზიკოსები ამბობენ, რომ მეტწილად ასე ხდება; იმიტომ რომ არასდროს არ უმშობიარია, ბერწი იყო. ახლა ამ ოთხი მიზეზის გახსნას შევუდგები. პირველი – არაფერს განსაკუთრებულს არ ჩაიდენ, თუ ცოლად მოიყვან იმას, რადგან უფრო დაბალი გვარისა არ არის, ვიდრე ჩემი ქალბატონი, სახელოვანი შენი დედა. მეორე – თუ მოხდება შეუღლება ტრაპეზუნტის მეფის ქალიშვილ-

¹ συνοικέσιον – ეს არის გვიანი ფორმა სიტყვისა συνοικέσις (გვხვდება გრიგოლ ნაზიანზელთან).

ἐκκλησίας χρήματα δοθήσονται. Τοσοῦτον μᾶλλον εὐσκολωτέρως συγχωρηθήσεται καὶ τὸ τῆς τοῦ δεσπότητος Σερβίας θυγατρὸς, λέγω τῆς εἰρημένης ἀμηρίσσης, διὰ τὰς τοσαύτας χάριτας καὶ εὐεργεσίας ἃς ὀφείλουσιν αὐτῇ καὶ ἑκάστην ἢ ἐκκλησία τε καὶ οἱ ἱερομόναχοι καὶ μοναχοὶ καὶ πᾶς ὁ τῆς ἐκκλησίας κλήρος. Τρίτον οὐκ ἔσσειται παράδοξον εἰ τοῦρκον ἔσχεν ἄνδρα, ἐπεὶ καὶ ἢ δεσποινὰ Εὐδοκίᾶ¹, ἦν ὁ πάππος σου ἔλαβεν εἰς γυναῖκα, ἄνδρα προσέσχε τοῦρκον καὶ μικροῦ καὶ ὀλίγου τόπου αὐθιέντην, καὶ παιδίᾳ μετ' ἐκείνου ἔτεκεν. Αὕτη δὲ τοσοῦτου μεγάλου αὐθιέντου καὶ ἀμηρᾶ γυνή οὔσα καί, ὡς ἀκούομεν, οὐκ ἐγνώρισεν αὐτήν, διὸ καὶ ἄτεκνός ἐστι. Περὶ δὲ κατὰ τὸ τέταρτον, εἰ καὶ ἐτῶν πλείονων ὑπάρχει, ἐὰν συλλαβῆ γαστρί, τὸ τοῦ κυρίου φέλημα γενήσεται, ἐπεὶ συμφέρον τῇ βασιλείᾳ σὺν ἐστὶ τὰ προειρημένα τρία αἴτια, ἐὰν γένηται, μᾶλλον. Καὶ οἱ γονεῖς αὐτῆς περιχαρῶς καὶ ἀσμένως δέξονται τοῦτο. Ἐξ ἀπόστειλον οὖν εὐθύς τινα πιστὸν τῶν τοῦ παλατίου σου ἀρχόντων ἢ τῶν ἱερομονάχων ἢ μοναχῶν, καὶ τὰ περὶ τούτου διορθώσουσι, καὶ ἀναβολῆ ὀσδεμία γενήσεται“.

თან, იმედი გვაქვს, რომ ნათესაურობის გამო ეკლესიისაგან თანხმობა იქნება, თუ გაცემული იქნება თანხები ღარიბთა, ობოლთა და ეკლესიის სასარგებლოდ. ასეთ რამეზე უფრო ადვილად იქნება დათმობილი ცოლად მოყვანა სერბიის ბატონის ქალიშვილისა, ესე იგი ზემოხსენებულის ამირისისა, იმ საჩუქრებისა და წყალობათა გამო, რომელთაც უძღვნიან მას ეკლესია, ბერ-მონაზვნები და მონაზვნები და მთელი სასულიერო წოდება (კლერგელები). მ ე ს ა მ ე - არაფერი განსაკუთრებული არ არის, თუ მას ქმრად ჰყავდა თურქი, რადგან დედოფალ ევდოკიასაც¹, რომელიც შენმა პაპამ ცოლად მოიყვანა, პირველი ქმარი თურქი ჰყავდა, პატარა და უმნიშვნელო ადგილის მთავარი, და მასთან შვილებიც ეყოლა, ხოლო ეს ამხელა ბატონის და ამირას ცოლია და, როგორც გვსმენია, არც კი უხლია ხელი მისთვის, ამიტომ ის უშვილოც არის. რაც შეეხება მ ე ო თ ხ ე ს, – თუმცე წლებით ხნირია, მაგრამ თუ დაორსულდა, უფლის ნება იქნებოდა, რადგან როგორც ხელსაყრელი იქნება შენი მეუფებისათვის ზემოხსენებული სამი მიზეზი და მისი მშობლები სიხარულით და სიამოვნებით მიიღებენ იმ პირობებს. მაშ,

¹ ეს ევდოკია უნდა იყოს ალექსი III-ის (1350 – 1390) ასული, რომელიც იყო ცოლი ტაჯ-ედინ-ჩელებისა.

გაგზავნე ახლავე ერთი სანდო მთავართაგანი შენი პალატისა, ან ბერ-მონაზონთაგანი ან მონაზონთაგანი, ეს საქმეები მოაგვარონ; დაყოვნება აღარ არის საჭირო“.

Ἄποσωθέντων οὖν τῶν γραμματοκομιστῶν μετὰ τῆς νηὸς ἐν τῇ Πόλει τῇ κη' Μαΐου, καὶ ὁ βασιλεὺς ὦν εἰς χοιράγραν, ὡς ἐμηγύθη αὐτῷ, ὅτι τινὲς ἐκ τῆς Ἰβηρίας ἐληλύθησαν, ἐάσας τὸ σάγριον ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἦλθε μετὰ χαρᾶς.

Ἐν ᾧ δὴ καιρῷ ἐφθασαν οἱ χαρτοκομισταί, τῇ κη' τοῦ Μαΐου, τῇ αὐτῇ νυκτὶ ὑπνώτων ἐφάνη μοι κατ' ὄναρ, ὅτι καὶ ἐγὼ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐφθασα, καὶ προσπεύσας τῷ βασιλεῖ ἀσπασθῆναι με τοὺς πόδας αὐτοῦ οὐκ εἶασέ με, ἀλλ' ἐπιλαβὼν ἀνέστησέ με καὶ κατεφίλησέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐγώ γε ἕξυπνος γενόμενος εἶπον τοῖς περὶ ἐμὲ ὑπνοῦσι τὸ ὄραμα, καὶ ὅπως τῆς ἡμέρας μνημονεύσωσι.

Ἰδὼν οὖν ὁ ἀσθέντης μου καὶ βασιλεὺς μὴ ἐλθεῖν με ἀλλ' ἐκ τῶν σὺν ἐμοί, καὶ τὴν πρώτην γραφὴν ἀναγνώσας περίλυπος ἐγένετο καὶ ἐδυσφόρει κατηγορῶν τὴν ἐμὴν βραδύτητα· ὡς δὲ τὴν ἑτέραν γραφὴν ἐπὶ τὴν αὐριον ἀνέγνω, καὶ μαθὼν μέλλειν ἐλθεῖν διὰ τῆς γραφῆς, ἰδοὺ ἠρξάσθη καὶ χαρίεις ἀναπέμεινε· καὶ εὐφύς οἰκονομήσας Μανουήλ

როდესაც წერილების მიმტანი მშვიდობით დაბრუნდნენ ხომალდით ქალაქში მაისის ოცდარვას, მეფემ, რომელიც ტახზე სანადიროდ იყო გასული, როგორც კი მას აცნობებს, რომ ვინლაცეები ი ბ ე რ ი დ ა ნ მოვიდნენო, თავი დაანება ტახზე ნადირობას და სასახლისაკენ გაემურა სიხარულით.

იმავე დროს როდესაც მივიდნენ წერილების მიმტანი, მაისის ოცდარვას, იმავე ღამით ჩამიღებულს მეჩვენა სიზმარში, რომ მეც კონსტანტინეპოლში ჩავედი და გავემურე რა მეფისაკენ, რომ მუხლებზე მოვხვეოდი მას, მაგრამ მან არ მომცა ამის ნება, არამედ შემაყენა. ამაყენა და თავლები დამიკოცნა. რომ გავიღვიძე, ვუამბე ვისაც ჩემ გარშემო ეძინა, რაც სიზმარში ვნახე, და ვთხოვე, რათა დღე დაემახსოვრებინათ.

ჩემმა ბატონმა და მეფემ რომ დაინახა, რომ მე არ მოვსულვარ, არამედ [დაინახა] ერთი ჩემიანთაგანი და პირველი წერილი წაიკითხა, ძალიან დამწუხრდა და, ჩემი დაგვიანებით უკმაყოფილო, მამტყუნებდა; ხოლო როდესაც მან მეორე წერილი წაიკითხა მომდევნო დღეს, და შეიტყო, რომ მე, ამ წერილის მიხედვით, წასვლას ვაპირებდი,

τὸν Παλαιολόγον τὸν τῆς Καντακουζηνῆς τῆς πρωτοστρατορίας ἀνεψιόν, ἐξαπέστειλεν αὐτὸν πρὸς τὴν τῆς Σερβίας δεσπότην¹, ἵνα δοκιμάσῃ καὶ ἴδῃ περὶ οὗ ἐν τῇ ἐμῇ ἐπιστολῇ γέγραφα συνοικεσίου.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ γονεῖς αὐτῆς ἠδῆως καὶ ἀσμένως τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ἐτοίμως εἶχον ἐκπληρῶσαι καὶ τὸ ἔργον. Ἄλλον γάρ οὐκ ἐκάλυψε τὸ τοιοῦτον συνοικέσιον εἰ μὴ ὅτι ἡ ἀμήρισσα ἐδεήθη τοῦ θεοῦ εὐχομένη τάξασα ἕτι ζῶντος τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς, εἰ ὁ θεὸς οἴῃ δὴ ποτε τρόπον ἐλευθερώσῃ αὐτὴν ἐκ² τὰς τῶν ἀσεβῶν χειρᾶς, ἑτέρῳ ἀνδρὶ μηκέτι ἐν τῇ ζῳῇ αὐτῆς συζευχθεῖη, ἀλλὰ μένειν αὐτὴν ἐν σοφρωσύνῃ παρθενεύουσσαν καὶ κατὰ τὸ „δυνατὸν θεραπεύειν θεῶν τῶν τῆν ἐλευθερίαν αὐτῆς χορηγήσαντι“ δι' ἣν³ αἰτίαν τὸ συνοικέσιον τοῦτο οὐκ ἐγένετο.

კმაყოფილი დარჩა და გახარებული იყო; და მაშინვე განკარგულემა გასცა და მანუელ პალეოლოგოსი, პროტოსტრატორისა კანტაკუზენეს ბიძაშვილი, გაგზავნა სერბიის ბატონთან, რათა მას გამოერკვია და ენახა, რასაც მე ჩემს წერილში ვწერდი ქორწინების შესახებ.

მისმა შშობლებმა რომ მოისმინეს, სიამოვნებით და სიხარულით მიიღეს სიტყვა (*ე. ი. კეისრის შემონათვალი*) და მზად იყვნენ სისრულეში მოეყვანათ ეს საქმე. სხვა არაფერმა დააბრკოლა ეს ქორწინება, თუ არა იმან, რომ ამირისსამ ღმერთს აღთქმა მისცა და გადაწყვიტა ჯერ კიდევ ამირას, თავის ქმრის, სიცოცხლეში, რომ თუ კი ღმერთი რამენაირად იხსნიდა მას უღვთო ადამიანთა ხელიდან, არც ერთ სხვა კაცს აღარ შეეუღლებოდა თავის სიცოცხლეში, არამედ დარჩებოდა იგი ქალწულებრივ უმანკოებაში და შეძლებისდა გვარად ემსახურებოდა ღმერთს, მისთვის თავისუფლების მიმნიჭებელს; ამ მიზეზის გამო ეს ქორწინება არ შესდგა.

¹ ე. ი. სერბიის მეფესთან ბრანკოვიჩთან რომლის ქალიშვილზე, მურად II ამირას ევრიოზე, სწერდა სვრანძესი კეისარს.

² აღსანიშნავია თანდებული ἐκ ბრალდებითი ბრუნვით, რაც საერთოდ იშვიათია. Sophokles-ს აქვს მოყვანილი ამის რამდენიმე შემთხვევა; 1) ἐκ τὰ Χαλδαϊκὰ (Synzell. 72, 9); ἐκ τὰς πατριῶν (Porph. Cer. 214, 14).

³ ჩვენის აზრით აქ არის ის შემთხვევა, როდესაც ὄς, ἦ, ὁ ჩვენებითი ნაცვალსახელის მნიშვნელობით იხმარება.

Τῷ τοῦ αὐτοῦ ἔτους Ἀδγούστῳ τῇ μῆνι διέβη ἀπὸ τῆς Πόλεως ὡς φυγάς ὁ πατριάρχης κὺρ Γρηγόριος¹, καὶ ἐγὼ τῇ 18^ῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μῆνός τοῦ 695^ῃ ἔτους εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέσωσα μετὰ τῆς νηὸς καλοῦ Ἀντωνίου Ῥίτζου, τοῦ καὶ ἕστερον μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν αὐτοῦ πίστεως (CB 210, 7 — 217, 10).

იმავე წლის აგვისტოს თვეში, ქალაქიდან გადავიდა როგორც ლტოლვილი პატრიარქი უფალი გრიგოლი, და მე სექტემბრის თვის 14-ში 6960 წლისა მშვიდობით დავბრუნდი კონსტანტინეპოლში საუკეთესო კაცის ანტონი რიძის ნავით, კაცის, რომელიც შემდეგ იწამა მის მიერ ქრისტეს სარწმუნოების აღიარების გამო.

ბიზანტიის კეისრის მოციქული იბერიაში

III, 2. Τελέσας οὖν ἐγὼ τὸ συνοικέσιον ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ, ἵνα λάβῃ ὁ ἀμφέντης μου τὴν τοῦ ἐκείσε ῥηγὸς θυγατέρα, εἶδὼς ὅτι κρεῖττον ἦν τὸ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ τοῦ τῆς Ἰραπεζοῦντος.

Εἶπέ μοι γὰρ ὁ τῆς Ἰβηρίας προειρημένος ῥήξ τοιαῦδε: „Οὐκ ἔστι συγγένεια παρ' ἡμῶν ἵνα δίδῳσιν χρήματα αἱ γυναῖκες τοῖς ἀνδράσιν οὓς μέλλουσι λαβεῖν, ἀλλ' οἱ ἄνδρες ταῖς γυναῖξιν“.

Ἐγὼ δὲ ἀποκριθεὶς αὐτῶν ἱλασμόν παρ' αὐτοῦ λέγω: „Οὐκ ἤκουσα πώποτε τοιαύτην συγγένειαν καὶ νόμον ὡς ἡ βασιλεία σου προστάττει“.

Ὁ δὲ βασιλεὺς γελᾶσας, τάχα θαυμαζῶν τοὺς λόγους μου, εἶπεν: „Οὐκ οἶδασ, τιμώτατε ἄνερ, τί

III, 2. ამრიგად, მე დავასრულე მაშვილობა იბერიაში, რათა ჩემს ბატონს ეთხოვა იქაური მეფის ასული, რადგან მე ვიცოდი, რომ იბერიაში ქორწინება ტრაპეზუნტისას სჯობდა.

რამეთუ მითხრა მე იბერიის ზემოხსენებულმა მეფემ შემდეგი: „არ არის ჩვენში ჩვეულება, რომ მზითვეი მისცენ ქალებმა მამაკაცებს, რომლებსაც უნდა მისთხოვდნენ, არამედ მამაკაცებმა უნდა მისცენ ქალებს“.

მე კი ბოდიში მოვიხადე მისგან და ვუპასუხე: „არა მსმენია არასოდეს ამგვარი ჩვეულება და კანონი „რასაც შენი მეუფება ბრძანებს“.

ხოლო მეფემ გაიცინა და თითქოს ჩემი სიტყვებით გაკვირვებულმა თქვა: „არ იცი, უპატო-

¹ ეს არის კონსტანტინეპოლის პატრიარქი გრიგოლ მელისენი (Gregorios III Mammas, Melissenos Strategopulio (1443 – 1450).

φησιν ὁ μέγας Καισάρεις; δια-
φόρων ἐθνῶν τρόπον τε καὶ νό-
μον ἐξηγούμενος ἐν ἐπιτομῇ τοι-
ᾶδε φάσκει. Ἐν ἐκάστη γὰρ χώ-
ρῃ καὶ ἔθνεσιν ἐν τοῖς μὲν
ἐγγράφως νόμος ἐστίν, ἐν τοῖς
δὲ ἀγράφως καὶ συνήθεια· νόμος
γὰρ τὰ πάτρια δοκεῖ εἶναι, ὡς
πρῶτον Σήρες οἱ τὸ ἄκρον τῆς
γῆς οἰκοῦντες νόμους ἔχουσι· τὰ
πάτρια ἔθνη, μὴ πορνεύειν ἢ
κλέπτειν ἢ λοιδορεῖν ἢ φονεύειν.

პირაზე ცხოვრობენ კანონებად აქვთ მამა-პაპეული ჩვეულებები: არ იმრუმო, ან მოიპარო, ან დააბეზლო, ან მოკლა.

„Νόμος δὲ παρὰ Βακτριαν-
οῖς ἢ ἐκ προγόνων παιδεία
καὶ εὐσέβεια, μὴ κρεωφαγεῖν ἢ
οἶνοσκοτεῖν ἢ λαγνεύειν ἢ παν-
τοῖα κακὰ διαπράττεσθαι, καίτοι
γε τῶν παρακειμένων αὐτοῖς Ἰν-
δῶν τάναντία διαπραττομένων
ἀδεῶς. Ἐν δὲ τοῖς ἐνδοτέροις
μέρεσι τούτων ἀνθρώποφάγοι εἰσὶ
καὶ τοὺς ἐπιξενωμένους ἀναίρουσιν
τε εἰσθίουσι.

„Νόμος Χαλδαίοις καὶ
Βαβυλωνίοις ἀσελείας καὶ
αἰσχουργίας ἀνάμειστος.

„Ἄλλος δὲ παρὰ Πηλαίοις
νόμος, γυναῖκας γεωργεῖν καὶ
οἰκοδομεῖν καὶ τὰ τῶν ἀνδρῶν
πράττειν, ἀλλὰ καὶ πορνεύειν ὡς
βούλονται, μὴ κωλυόμεναι ὑπὸ
τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν παντελῶς· ἐν
αἷς ὑπάρχουσι καὶ πλεῖστα πολε-

სნესო კაცო, რას ამბობს დიდი
კესარიელი? ის იხილავს სხვადა-
სხვა ტომთა წესსა და ჩვევებს
და მოკლედ შემდეგს ამბობს.

თითოეულ ქვეყანაში და ხალხში,
ზოგიერთში დაწერილი კანონი
არის, ხოლო სხვებში კიდევ და-
უწერელი და ჩვეულებაზე დამყა-
რებული. კანონი, ჩანს, ჩვეულე-
ბებზეა დამყარებული, როგორც
[მაგალითად] პირველად ს ე-
რ ე ბ ს, რომელნიც ქვეყნის განა-

მამა-პაპეული ჩვეულებები: არ იმრუმო, ან მოიპარო, ან დააბეზლო, ან მოკლა.

„ხოლო ბ ა ქ ტ რ ი ე ლ ე ბ შ ი
კანონად არის წინაპართაგან მი-
ღებული ზრდილობა და სათნოე-
ბა: ხორცი არ ჭამო, ან ღვინო არ
სვა, ან არ იავხორცო ან ყოველ-
გვარი ბოროტება ჩაიძინო, თუმ-
ცა მათი მეზობელი ინდოელები
სულ საწინააღმდეგოს სჩადიან
სრულიად უშიშრად. მათ უშინა-
განეს მხარეებში კაცისმჭამელები
არიან, მათ ქვეყანაში ჩასულ
უცხოელებს ჰკლავენ და სჭამენ.

„ქ ა ლ დ ე ვ ე ლ ე ბ ი ს ა და ბ ა-
ბ ი ლ ო ვ ნ ე ლ ე ბ ი ს კანონი სავ-
სეა თავაშვებულებით და გარყვ-
ნილებით.

„პ ე ლ ე ვ ე ლ ე ბ შ ი სხვა კანო-
ნია: ქალები მიწას ხნავენ და
შენობებს აგებენ და მამაკაცთა
[სხვა] საქმეებსაც აკეთებენ, მაგ-
რამ კიდევაც ბოზობენ, როგორც
სურთ, მათი ქმრები სრულიად
არ უღობავენ დაბრკოლებებს.

μικώταται καὶ θηρώσαι τὰ μὴ
μείαν ἰσχυρότατα τῶν θηρίων.

„Ἐν Βρεταννίᾳ δὲ πλείστοι:
τῶν ἀνδρῶν μᾶλλον συγκαθιέ-
θουσι γυναῖκί, καὶ πολλαὶ γυναί-
κες ἐν ἑταιρίῳ ζονται ἀνδρί.

Αἱ Ἄμαζθῶναί: μὲν ποτε
καιρῶ ἀνδρας οὐκ εἶχασιν¹, ἀλλ'
ὡς τὰ ἄλογα ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ
περὶ τὴν ἔαριν ἰσημερινὴν ὑπερ-
όριον γίνονται, καὶ μίγνυμεναι
τοῖς γειτνιῶσιν ἀνδράσιν ὡς πα-
νήγυριν τινα καὶ μεγάλην ἑορτήν
τῶ καιρῶ ἐκείνῳ ἡγούσινται. ἐξ
ἧν καὶ ἐν γαστρὶ συλλαμβάνου-
σαι παλινδρομοῦσι: οἴκαδε πᾶσαι
τῶ δὲ καιρῶ τῆς ἀποκατήσεως τὰ
μὲν ἄρρενα φθιέρουσι, τὰ δὲ θή-
λυ ζωογονοῦσι: καὶ τινὲς αὖτις
ἐπιμελῶς καὶ ἐκτρέφουσιν.

Ὅστωσ καὶ ἐνταῦθα, ὡς εἰπόν-
σαι, ὑπάρχει ἡ ἡμετέρα συνή-
θεια, ὡς καθὼς καὶ αὐτὸς μέ-
λει μαιθεῖν παρὰ ἀξιοπίστων
ἀνδρῶν. Καὶ μὴ θασύμαζε, τιμώ-
τατε ἄνερ κύρ Γεώργιε.

მათ შორის არიან ძალიან ბევრ-
ნი კარგი მეომრები და ნადირო-
ბენ ისეთ მხეცეებზე, რომლებიც
ძალიან ძლიერი არ არიან.

„ხოლო ბ რ ე ტ ა ნ ი ა შ ი მ რ ა-
ვალნი მამაკაცთაგან ერთ ქალ-
თან ცხოვრობენ, და ბევრი ქალი
ერთ ქმარს უკავშირდება.

„ამ ა მ ა ზ ო ნ ე ბ ს არასდროს
ქმრები არ ჰყოლიათ, არამედ
როგორც პირუტყვი ცხოველები
წელიწადში ერთხელ, გაზაფხუ-
ლის ბუნიობის დროს, უცხოეთში
მიდიან და ეუღლებიან მეზობელ
მამაკაცებს, და როგორც რაღაც
ზეიმზე და დიდ დღესასწაულზე
იქცევიან იმ დროს. ამ მამაკაც-
თაგან დაორსულებულნი კვლავ
თავიანთ სახლებში ბრუნდებიან
ყველანი: ხოლო მშობიარობის
დროს მამრ ბავშვებს სპობენ,
მდედრს კი ცოცხალს სტოვებენ,
გულმოდგინედ აწოვებენ ძუძუს
და ზრდიან.

„ასე აქაც, როგორც გითხარი,
არსებობს ჩვენი ჩვეულება, რაც
შენ თვით შეგიძლია გაიგო ღირ-
სეული და სარწმუნო კაცებისა-
გან და ნურც გაგიკვირდება
უაღრესად პატივცემულო უფა-
ლო გიორგი².

¹ εἶχασιν – ეს უნდა იყოს aoristus; ნაწარმოებია εἶχον-ისაგან I აორისტუ-
ლად: εἶχα, εἶχας, εἶχε... εἶχασιν.

² სვრანძესის მიერ მოწოდებულ ამ ცნობასთან დაკავშირებით ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი-
შვილი შემდეგ განმარტებას გვაწვდის: „ვისაც ქართული სამართლის ისტორია
შესწავლილი აქვს, ზემომოყვანილი ბერძნული ცნობა გიორგი მეფის მიერ კეისრის
დესპანისათვის ნათქვამის შესახებ, რომ საქართველოში საქმრომ უნდა მიუტანოს
საცოლოს ქონება და არა საცოლომთაო, არ გააკვირვებს. თუმცა მზითვეი საქართვე-

Διὰ τοῦτο ποιούμεεν τὸ παρὸν συνοικέσιον μετ' αἰθῶδες καὶ οὐκ ἄσυμφούσιν¹ τῶν, καὶ ὑπόσχομαι δοθῆναι τῇ θυγατρὶ μου ἀνευ τῶν πολυτίμων σκευῶν ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτίμων καὶ μανακίων² διαμαργάρων καὶ χρυσοῦ καὶ ἐτέρων λίθων, χωρὶς τῶν ἐνδυσμάτων καὶ ἠφασμάτων πολυειδῶν εἰς ἠπηρεσίαν αὐτῆς, καὶ πᾶρεξ τούτων χρυσᾶ νόμισμα χιλιάδας πεντήκοντα καὶ ἕξ. Ἔτι δὲ καὶ κατ' ἔτος ἕχῃ ἐτέρας χιλιάδας τρεῖς τοῦ ποιεῖν ἐλεημοσύνας εἰς πτωχοὺς, καὶ ἔπου δ' ἂν δόξῃ αὐτῇ.

Νῆ δὲ ἀκούσῃ ἔχειν παιδίαν ὄνο. Τὸ μὲν ἄρρεν ὁ βασιλεὺς ἀνεγέννησε διὰ τοῦ θείου βαπ-

„ამიტომ იმათ ამ ქორწინებას მოვაწყობთ სიდიდით და არა მოუფიქრებლად: პირობას ვდებ, რომ მივცემ ჩემს ქალს, გარდა ვერცხლისა და ოქროს ძვირფასი ჭურჭლისა და ძვირფასი თვლებისა და მარგალიტის და ოქროს ყელსაბამებისა და სხვა თვლებისა, გარდა ტანსაცმელების და მრავალნაირი მისთვის განკუთვნილი ქსოვილებისა, ამათ გარდა [მიეცემა] ოქროს ფული ორმოცდათექვსმეტი ათასი; აგრეთვე დამატებით ექნება ყოველწლიურად სამი ათასი ოქრო, რომელსაც მოიხმარს ღარიბთათვის წყალობის გასაცემად ან როგორც მას მოესურვება.

„მე გაგებული მაქვს, რომ შენ ორი შვილი გყავს; ერთი – ბიჭი, რომელიც კეისარმა წმინდა ნათ-

ლოში უკვე VIII – IX ს.ს.-ში არსებობდა და შემდეგ ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა, მაგრამ ქორწინების XVIII საუკ. ზნეჩვეულების მიხედვითაც კი ისე იყო დაწესებული, რომ ჯერ უეჭველად საქმრო მიაერთმევდა საცოლოს საჩუქარს, ხოლო შემდეგ საცოლოს მზითვის წიგნს წაიკითხავდნენ ხოლმე. წესი იყო, რომ ქორწილის დროს «ადგებოდის ეჯიბი მეფისა ორისა შიშვლისა კლმითა და მდივანმან ანუ მწიგნობარმან ვინმე წარუკითხის ნუსხა ქალსა მას ქ მ რ ი ს ა თ ვ ი ს ი ს ა გ ა ნ მ ი ც ე მ უ ლ თ ა ს ო ფ ე ლ თ ა ნუსხა პირბადისა ასახდელად. შემდგომად მივიდის ეჯიბი, დაუჩოქის ჯრმლებითა და აჰხადის პირბადე სძალსა მას. შემდგომად წარმოდგებოდის საშუალ მდივანი ანუ მწიგნობარი ვინმე და წარიკითხის რასაცა ქალს მას გაატანდიან ზითვადა»-ო (ბ ა ტ ო ნ ი შ ვ ი ლ ი ვ ა ხ ტ ა ნ გ, ისტორიებრი აღწერა, გამ. ს. კაკაბაძისა, 1914 წ. გვ. 15). მამასადამე, ძველი ქართული ზნეჩვეულება თავდაპირველად ვაჟს ავალებდა, რომ საცოლოსათვის საჩუქარი მიეტანა და ძველისძველი ხანის იმ „ურადის“ ნაშთი უნდა იყოს, რომელიც „ურვადის“-აგან არის წარმომდგარი და იმ დროს უნდა დაწესებულიყო, როდესაც ქალის ცოლად შერთვა მოტაცება-სყიდვით, სწორედ „ურვადის“ მიცემით შეიძლებოდა. მხოლოდ, საფიქრბელია, რომ გიორგი მეფეს ქართული ზნეჩვეულების ამ ადათზე ჰქონდა ლაპარაკი და არა იმაზე, თითქოს საქართველოში მაშინ მზითვის მიცემა წესად არა ჰქონოდეო“ (ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ქართველი ერის ისტორია IV, თბ. 1967, გვ. 47).

¹ ἄσυμφούσιν A (Grecu).

² ასეა ბეკერის (და გრეკუს) გამოცემაში; ვფიქრობთ, რომ უნდა იყოს μαυιάκων.

τίσιματος, καὶ αὐτοῦ ἐκεῖνο ἔστι καὶ ἔσται· τὸ δὲ φῆγλα ἔστω ἐκ τῆς σήμερον τῆς θυγατρὶ μου, ἣ καὶ ὀφειλέτω τοῦ ὑπαγορευθῆσαι αὐτό, ἔπου δ' ἂν σὺ κρίνης εἶναι ἄξιον τόπον.

Καὶ ὅταν ἔλθῃς σὺν θεῷ ἄραι αὐτήν, τότε ἐπιδώσω σοι φορτίον σιρκίου τέτταρα· ἔστι γὰρ ἡ μέταξα ἐκεῖνη οὐκ ἐξίτηλος, καὶ ὡς ἠκούσαμεν, πράττεται τὸ φορτίον διὰ χρυσῶν νομίων πεντακοσίων.

Ὅς οὖν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ καὶ Ἰραπεζούντι καταλεπτόως ἐδιηγησάμην τῷ βασιλεῖ καὶ αὐθέντῃ μου ὡς ἄνωθεν, ἡρώτησα μαθεῖν καὶ περὶ τοῦ τῆς Σερβίας συνοικεσίου· καὶ ἀποκριθεὶς εἶπέ μοι·

«Ἐγὼ σοι ὀφείλω πολλὰ διὰ τὴν πρός με σὴν ἀγάπην καὶ πίστιν παιδιόθεν καὶ τὴν τσοσούτην δουλοσύνην· ἀλλὰ τοῦτο δὴ πλείον σήμερον τὸ τῆς Σερβίας βεβαίωσις καὶ ἀσφάλεια καὶ ἐκσφράγισμά ἐστι τῆς εἰς ἐμέ σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, καὶ ἀνταμοιβὴν σοι ὀφείλω ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν εὐρίσκομαι, ἐπεὶ τοσοῦτον κεκοπίσθαις αἶε ὑπὲρ ἐμοῦ, καὶ μᾶλλον τὰ νῦν ἐγκατέλιπες τὸν οἶκόν σου τοσοῦτον δὲ καιρὸν πόρρω τῆς σῆς πατρίδος ἕνεκα χώρας περιερχόμενος.

ლობით აღადგინა (*ე. ო. მონათლა*); ეს ბიჭი მისია და მისი იქნება; ხოლო გოგო დღევანდელი დღიდან იქნება ჩემი ასულისათვის, რომელიც მას გაათხოვებს კიდევ იმ მხარეში, რომელსაც შენ ღირსეულად მიიჩნევ.

და როდესაც შენ მოხვალ, ღვთის შეწევნით, მის (*ე. ო. ჩემი ასულის*) წასაცვანად, მაშინ მოგცემ შენ ოთხ საპალნე აბრეშუმს; ის აბრეშუმი უბრალო არ არის და, როგორც გვსმენია, საპალნე ხუთას ოქროს ფლურად ფასობს“.

ყველაფერი ეს, იბერიისა და ტრაპეზუნტის ამბები, დაწვრილებით რომ მოვუყევი კეისარსა და ჩემს ბატონსა, როგორც ზემოთ მოგახსენეთ, შევეკითხე სერბიელთან ქორწინების შესახებ; მან მიპასუხა და მითხრა:

„მე შენგან ბევრად დავალებული ვარ ბავშვობიდანვე შენი ჩემდამი სიყვარულისა და ნდობის გამო, და ეგოდენი სამსახურის გაწევის გამო; მაგრამ დღეს ამით, სერბიის ამბით, ეს კიდევ უფრო განამტკიცე; ეს არის უეჭველი გამოხატვა შენი ჩემდამი სიყვარულისა და მომსახურეობისა, შენი მოვალე ვიქნები, სანამ ცოცხლებში ვირიცხები, რადგან ამდენად ილწვი მუდამ ჩემი გულისთვის, და უფრო მეტად: ახლა შენ ამდენი ხნით დასტოვე შენი სახლი, შორს შენი სამშობლოდან მიმოიარე უცხო ქვეყნები *ჩემი გულისთვის*.

«Ὅθεν οἱ ἐκεῖσε κυριεύοντες
μεγάλως εὐεργεσίας καὶ τιμᾶς
ἐπηγγέλλοντό σοι δοῦναι, λέγω
οἱ τῆς Ἰβηρίας καὶ Τραπεζοῦν-
τος δεσπότης καὶ βασιλεὺς, ἕκασ-
τος αὐτῶν ζητῶν σοι ὑπὲρ αὐτοῦ,
ἵνα συνοικέσιον μετ' ἐμοῦ τελέ-
σῃς· αὐτὸς δὲ ὡς σώφρων καὶ
πιστὸς φερόπων διέκρινας τὸ
συμφέρον μοι καὶ ὠφελιμώτερον,
καὶ ἔβρασα, καὶ ἂν νενόηκας
ἔγραψάς μοι συμβουλεύων. Τοῦτο
ἦν μέγα τι ἐκμαρτύριον τῆς πρὸς
ἐμέ σου εὐνοίας καὶ ἀγάπης· καὶ
πληροφορήθητι ἀληθῶς ὅτι καὶ
παρ' ἐμοῦ ἔξεις ἀξίαν τὴν
ἀντάμειψιν, ἕως ἐν τοῖς ζῶσιν
ὑπάρχω.

«Περὶ δὲ τοῦ ἐν Σερβίᾳ συ-
οικεσίου ὑπὲρ ἐρωτᾶς με, τοι-
ουτοτρόπως παρεκλούσθησε. Με-
τὰ τὸ θανεῖν τὸν ἀμηράν καὶ
τὴν τοῦτου σύζυγον ἐπαναστρέ-
ψασαν πρὸς τὸν τῆς Σερβίας
δεσπότην τὸν πατέρα αὐτῆς, προσ-
ῆλθέ μοι συλλαλήσασα ἢ πρω-
τοστρατόρισσα ἢ συγγενῆς αὐτῆς
περὶ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως,
καὶ πλείστας δόσεις καὶ προίκας
ἐπηγγέλλοντό μοι, καὶ ἄλλα πολλὰ
ὠφελιμώτατα ἔτασσαν ὑποσχο-
μένη ἐν τῇ μέλλοντι, ἅπερ καὶ γὰρ
ἀπὸ πολλῶν αἰτιῶν ἐνόμισα ταῦ-
τα ἀληθῆ εἶναι καὶ συμφέροντα.

«Ὅμως δὲ ἐν τούτῳ ἔδει καὶ
ἑτέρα βουλή καὶ σκέψις, καὶ γὰρ

„იქაური მმართველნი დიდ
კეთილწყალობას და პატივს გპირ-
დებოდნენ შენ – ვგულისხმობ იბე-
რიისა და ტრაპიზონის მბრძანებ-
ლებსა და მეფეებს, – თითოეული
მათგანი ეძიებდა საკუთარი თა-
ვისთვის, რათა შენ ჩემთან ქორ-
წინება მოგეწყო; შენ კი თვითონ,
როგორც ბრძენი და ერთგული
მსახური, არჩევი, რაც ჩემთვის
შესაფერისი და სასარგებლო იქ-
ნებოდა, და რაც მოიმოქმედე მე
მომწერე მოსათათბირებლად. ეს
იყო დიდი რაღაც მოწმობა შენი
ჩემდამი კეთილგანწყობილებისა
და სიყვარულისა. ჭეშმარიტად
დარწმუნებული იყავი, რომ ჩემ-
განაც გექნება შენ ღირსეული
სამაგიერო გადახდა, ვიდრე ცოც-
ხლებში დავიარები.

„რაც შეეხება იმას, შენ რომ
მეკითხები სერბიაში ქორწინების
შესახებ, ეს საქმე შემდეგნაირად
წარიმართა. ამირას გარდაცვა-
ლებისა და მისი მეუღლის უკან
დაბრუნების შემდეგ თავის მამას-
თან, სერბიის მპყრობელთან, ჩემ-
თან მოვიდა ამ საქმეზე მოსალა-
პარაკებლად მისი ნათესავი, პრო-
ტოსტრატორისა, დიდმალ საჩუქ-
რებსა და მზითვეს მპირდებოდა
მე, და სხვა ბევრ ძალიან სასარ-
გებლო რამეებსაც აღმითქვამდა
მომავალში, რაც მე მრავალი მი-
ზეზის გამო ჩავთვალე ნამდვი-
ლად და შესაფერისად.

„მაინც, ამგვარ საქმეში საჭი-
რო იყო სხვასთან თათბირი და

οὐκ εἶχον μετὰ τινος συμβουλευ-
θῆναι διὰ τὸ πάντας παθητικῶς
διακείσθαι. Ἡ κυρία μου ἡ θεσ-
παινα καὶ μήτηρ τοῦ παρόντος
βίου ἐξεδήμησε. Ὁ μὲν Καντα-
κουζηνός, ὅς ἀπὸ τῶν ἄλλων
ἀπροσπαθῶς ἐβούλευε, καὶ αὐτὸς
ἀπέθανεν ὁ δὲ Αουκάς ὁ Νοτα-
ρὰς φανερώς, καὶ ἀφανῶς λέγει
ὅτι: οὐδεὶς τῶν ἄλλων πέραξ
αὐτοῦ οἶδε τί ποιεῖ, εἰ μὴ τὰ
παρ' αὐτοῦ λεγόμενα καὶ ποιού-
μενα δυσχυρίζεται ἀληθῆ καὶ
καλὰ εἶναι, καὶ πάντα λίθον
κινεῖ, τὸ τοῦ λόγου, ὡς καὶ αὐ-
τὸς καλῶς ἐπίστασαι.

„Ὁ μέγας δομέστικος ἐχθρω-
δῶς διάκειται εἰς τὰ τῆς Σερ-
βίας, καὶ ὁμονόησας μετὰ τοῦ
Καντακουζηνοῦ Ἰωάννου παρ-
οτρύνοντές με ἀεὶ ἵνα τὸ τῆς
Τραπεζούντος συναικέσιον γένη-
ται. Τίτι γὰρ τότε ἐδυνάμην
συμβουλευέσθαι; Μετὰ μοναχῶν
καὶ τῶν τοιούτων; Ἀπράγμονές
εἶσι. Μετὰ ἀρχόντων; Καὶ οὐδεὶς
ἐφρόντιζε μὴ προκείμενός τιτι,
μὴ πως δημοσιεύσῃ αὐτὰ τοῖς
ἄλλοις. Λοιπὸν ἐγὼ ἐδεινοπάθουσιν
εἰς τὴν σὴν βραδύτητα.

„Ἐλθούσης δὲ τῆς γραφῆς
σου, ἰδοῦ, καὶ σὲ καὶ τὴν γνώ-
μην σου ἔγνωνκα· καὶ ἃ εἰχομεν
καὶ ἡμεῖς προσυστάμενα, φρο-

მოვიქრება, მე კი არავინ მყავდა
ვისთანაც შემემლო მოთათბირე-
ბა, რადგან ყველანი დაძაბულ
მდგომარეობაში იყვნენ. ქალბა-
ტონი დედოფალი, დედაჩემი, ამა
ცხოვრებიდან წასული იყო. კან-
ტაკუზენე, რომელიც სხვებთან
შედარებით მიუდგომლად სჯიდა,
აგრეთვე გარდაცვლილი იყო; ხო-
ლო ლუკა ნოტარასი ცხადად და
ფარულად ამბობს, რომ მის გარ-
და სხვამ არავინ იცის, რა უნდა
გაკეთდეს, თუ მის მიერ თქმული
და გაკეთებული არ დადასტურდა
როგორც ჭეშმარიტი და კარგი,
და «ყოველგვარ ქვას აამოდრა-
ვებს», იგავით რომ ვთქვა, რაც
შენ თვითონაც კარგად იცი.

დიდი დომესტიკოსი მტრუ-
ლად არის განწყობილი სერბის
საქმეთა მიმართ, და იოანე კონ-
ტაკუზენთან ერთად ბჭობდნენ
და ყოველდღე მიჩიჩინებდნენ მე,
რათა ტრაპეზუნტის ქორწინება
მომხდარიყო. მაშინ ვის შემემლო
დავთათბირებოდი? მონაზონებსა
და მისთანებს? ეს მათ სრულე-
ბით არ ეხებოდა. მთავრებს დავ-
თათბირებოდი? მაგრამ არავინ
ზრუნავდა ვინმესთვის ერჩია,
რომ რამენაირად სხვებისთვის არ
ეცნობებინა ეს. ამრიგად, მე მძი-
მედ განვიცდიდი შენს დაყოფ-
ნებსა.

შენი წერილი რომ მოვიდა,
აი, მაშინ შევიტყე შენი ამბავი
და შენი აზრი; და რაც ჩვენ წი-
ნათვე გვქონდა ნავარაუდევო, შენ

νίμως καὶ καλῶς ἔλυσας. Καὶ εὐθύς τὸν Παλαιολόγον καὶ τὸν Εὐδοκίμονα Ἰωάννην ἀπέστειλα, δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον, ὡς ἀπὸ τῆς θείας αὐτοῦ τῆς πρωτοστρατορίας εἶπη τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ ἤκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κωλύματος, καὶ ἐπαύσαμεν. Αἰσπὸν σὺν θεῷ τελέσωμεν τὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας“.

Καὶ γεγονότας χρυσοβούλλου καὶ ὑπογραφήντος περιείχεν οὕτως, ὅτι: ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ ἔστω γυνὴ τοῦ βασιλέως καὶ θεσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς ἔστω ἀνὴρ αὐτῆς, κατὰ πάσας τὰς συμφωνίας ἃς μετ' ἑμοῦ ἔστησεν ὁ ῥηθεις ῥήξ τῆς Ἰβηρίας. Καὶ κληθεὶς προσήλθε κατενώπιον τοῦ βασιλέως ὁ ἐκ τῆς Ἰβηρίας μετ' ἑμοῦ ἑλλησθιὴς πρέσβυς· καὶ ὁ βασιλεὺς οἰκαιοχείρως ἔμπροσθεν τούτου ἐποίησε σταυροὺς τρεῖς μετὰ κινάβρωτος εἰς τὸ ἀνώτερον τοῦ χρυσοβούλλου μέτωπον εἰς βεβαίωσιν κατὰ τὴν ἐκείνων συνθήκειαν, καὶ ἔδωκε τὸν χρυσοβούλλον ἐπὶ τὰς χεῖρας τοῦ πρέσβεως, καὶ φησιν αὐτῷ: „ἰδοὺ οὕτως“ ἔμέθεικνόν „σὺν θεῷ τῷ ἐρχομένῳ ἔαρι ἐλεύσεται μετὰ τριήρων παραλαβεῖν τὴν ἐμὴν σύγγενον τὴν νεόνυμφον“. Προσκυνήσας οὖν ὁ πρέσβυς ἀνεχώρησεν.

გონიერად და კარგად გადაგიწყვეტია. და მე მაშინვე გავგზავნე პალეოლოგოსი და იოანე ევდემონი, სხვა საქმეების გამოც, და რათა თავისი დეიდისაგან, პროტოსტრატორისაგან ეს შეეტყო, და, აი, შევიტყუეთ მიზეზი დაბრკოლებისა და თავი შევიკავეთ. ამრიგად, ღვთის შეწევნით, დავაბოლოვებთ იბერიის მეფესთან დანათესავების საქმეს.

და შედგა ოქრობეჭედი და ხელი იქნა მოწერილი იმნაირი შინაარსისა, რომ იმის ასული ყოფილიყო მეფის ცოლი და კონსტანტინეპოლის დედოფალი, და თვით მეფე ყოფილიყო მისი ქმარი, ყოველგვარ შეთანხმებათა მიხედვით, რომლებიც იბერიის ხსენებულმა მეფემ ჩემთან დასდო. და როდესაც ის მიიხმეს, მივიდა მეფის წინაშე იბერიიდან ჩემთან ერთად ჩამოსული ელჩი; და მეფემ საკუთარი ხელით მის თანადასწრებით სამი ჯვარი დასხა სინგურით ოქრობეჭედის ზემოთა შუბლზე დამტკიცების ნიშნად, თანახმად მათი ჩვეულებისა, და მისცა ოქრობეჭედი ელჩს ხელში, და უთხრა: „აი, ეს კაცი – და მიუთითა ჩემზე – როგორც კი გაზაფხულდება, ღვთის შეწევნით, გაემგზავრება ტრიერებით ჩემი მეუღლის მოსაყვანად, პატარძლისა“. ელჩმა თაყვანი სცა და წავიდა.

Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐψιθυρίζετο ὅτι ὁ ἀμνηρᾶς ἐβούλετο ἐλθεῖν κατὰ τὸ Στενὸν ἐγγὺς τοῦ ἀνωτέρου μέρους τῆς τοῦ Ἄσωμάτου κώμης οἰκοδομησαί τι φρούριον, καὶ βουλήσῃς γενομένης ἵνα ὁ βασιλεὺς εἰς Πελοπόννησον στείλῃ μηχανῶν τοῦ ἐλθεῖν ἵνα τῶν αὐταδῆλφων αὐτοῦ, ὅς ἂν¹ βουλήσῃται τούτων, καὶ ὁμοφωνήσῃ εἰς ὅσα αἱ βασιλικαὶ γραφαὶ διελάμβανον, ἵνα ἀνάγκης ἐπελθούσης ἴδωσιν εἰ ὁ ἀμνηρᾶς βούλεται πράξαι τι κατὰ τῆς πόλεως ἦτοι² τῆς βασιλείας, καὶ ἀπέλθῃ πρὸς τοὺς θυτικοὺς ἀσθενταίς καὶ συμμαχίαν αἰτήσῃ, ἐν τῷδε τῷ μέσῳ παρηλθὼν ἡμέραι τινας, εἶτα προστάξας με ὁ βασιλεὺς³ ἐλθεῖν ἐνώπιον αὐτοῦ εἶπέ μοι τάδε⁴.

„Πρωτοβεστιάριτα, περὶ τῆς βουλῆς ἣν ἐστήσαμεν ἐτοιμάσθητι τοῦ ἀπελθεῖν σε εἰς Πελοπόννησον· καὶ ὡς ἂν διορθώσῃς τὴν ἐκεῖσε ὑπόθεσιν, ἵνα τις τῶν ἀδελφῶν μου ἐλεύσῃται ἐνθάδε, ἀναγκαῖόν ἐστίν ἀπελθεῖν σε ἐκεῖθεν εἰς Κύπρον πρὸς τὴν ἐμὴν ἀδελφόπαιδα τὴν ῥήγισσαν. Ἡμεῖς δὲ ἐνταῦθα ἐτοιμάσωμέν σοι τὰ ἐπιτήδεια τῆς ὁδοῦ. Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν⁵ σε κάκειθεν πορεύσῃ αὐθις εἰς τὴν Ἰβηρίαν⁶, ὅπως ἄρχῃ τὴν νεόνυμφον τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν μελλοκυρίαν σου“.

რადგან იმავე წლის დასაწყისში ხმები დადიოდა, ამირა მოსვლას აპირებს სოფელ ასომატის ზემო ნაწილის ვიწრობებთან ციხის ასაგებადო და ბჭობა შედგა, რათა მეფეს პელოპონესში კაცი გაეგზავნა შესატყობინებლად, რომ ერთი მისი ძმათაგანი ჩავიდოდა, რომელიც იმათგან მოისურვებდა, და მოიწონებდა, რაც მეფის წერილობით იყო დადგენილი, რათა, თუ საჭიროება მოითხოვდა, ენახათ, თუ ამირა რის გაკეთებას აპირებდა ქალაქის ან სახელმწიფოს წინააღმდეგ, და გაემგზავრებოდა დასავლეთის მთავრებთან და მოკავშირეობას სთხოვდა; ამასობაში რამდენიმე დღე გავიდა და მეფემ მიბრძანა მას ვხლებოდი და მითხრა შემდეგი:

„პროტოვესტიარო, იმ გეგმის მიხედვით, რომელიც ჩვენ მივიღეთ, მოემზადე გაემგზავრო პელოპონესში; და იქ შეასრულე ეს დავალება, რომ ერთი ჩემი ძმათაგანი იქ ჩავიდეს; საჭირო არის შენ იქედან გაემგზავრო კვიპროსზე დედოფალთან, ჩემს ძმისშვილთან. ხოლო ჩვენ იქ დაგიმზადებთ შენ საგზაოს, იქიდან დაბრუნების შემდეგ კვლავ გაემგზავრები ი ბ ე რ ი ა შ ი, რათა მოიყვანო პატარძალი, ჩემი მეუღლე, შენი მომავალი ქალბატონი“.

¹ ὅς ἂν] οἶος δ' ἂν τις < AB. ² τῆς πόλεως ἦτοι < B. ³ ὁ βασιλεὺς < B.

⁴ τάδε B, τοιάδε A. ⁵ ἐλθεῖν AB. ⁶ Ἰβηρίαν AB.

Ἔγωγε ἀποκριθεὶς εἶπον αὐ-
τῷ· „Ὁὐ θύναμαι παραβῆναι τὸ
πρόσταγμα σου, τοῦ μὴ ἐκτελέ-
σαι ὡς κελεύεις· ἀλλ' ἢ σύντεκ-
νος καὶ δούλη τῆς βασιλείας σου,
ἢ γυνή μου, ὑποπτέω μὴ ποτε
διὰ τὸ συχνάκις με ἀπουσιάζειν
αὐτῆς ἀγανακτῶσα ἀποκαρήση-
ται¹ μοναχῆ, ἢ καὶ ἐάσῃ με καὶ
ἄλλον λάβῃ· χιτῆς γὰρ ἐλήλυθα
ἀπὸ Ἰβηρίας², διατρίψας ἐκεῖ
ἔτη δύο, καὶ εἰ ἀναχωρήσω αὐ-
τῆς ἐν βραχυμερίᾳ³ οἴκοθεν,
εὐλογον αἰτίαν εὐρήσει καὶ δι-
καίαν πρόφασιν τοῦ πράξαι ἐν
ἐξ ὧν εἶρηκα“.

Ἄ ὁ δὲ βασιλεὺς γελάσας εἶπέ
μοι· „Ἄλλ' αὐτὸς λέξον αὐτῇ
ἵνα ταύτην καὶ μόνην τὴν ὁδο-
πορίαν συγχωρήσῃ σοι ποιῆσαι,
καὶ ἐνόρκῳ προστάγματι τάσσω
μηκέτι σε ἐνοχλήσῃ⁴ τοῦ ἐξελ-
θεῖν σε πατριδοθεν. Καὶ μάλα⁵
καλῶς ἐπίστασαι τὰ ὅσα σοι ἐπ-
ηγγειλάμην εὐεργετήσαι σε, καὶ
τί τὰ ἀνά ἡμῶν συλλαληθέντα,
καὶ τί βουλόμεθα ποιῆσαι, καὶ
τοῦτο βέβαιόν ἐστι καὶ χωρὶς
ἐνόρκου προστάγματος, ὅτι αἱ
πρεσβεῖται καὶ ὁδοπορίαι αἱ ὑπὸ
σοῦ παύσωσι⁶. Μηγύσω δὲ καὶ
πρὸς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Νοτα-
ρᾶν ὅτι ἐπεὶ τὸ τοῦ μεγάλου
δοῦκος ὀφθαλμὸν κτεῖται, οὐ θύ-

პასუხად მე ვუთხარი მას:
„არ შემიძლია შენს ბრძანებას
გადავუხვიო და არ შევასრულო,
რასაც მავალეზ: მაგრამ შენი
მეუფების თანამეუფილე და მხე-
ვალი, ჩემი მეუღლე, ვეჭვობ ჩემი
ხშირი აქ არყოფნის გამო გამო-
ჯავრებული მოლოზნად არ აღი-
კვეცოს ან მე თავი დამანებოს
და სხვას გაჰყვეს; რამეთუ გუშინ
დავბრუნდი იბერიიდან, სადაც მე,
ორი წელი დავყავი, და თუ ამ
მოკლე ხანში კვლავ სახლიდან
წავალ (უცხოეთში), ის იპოვის
საპატოო მიზეზს და სამართლიან
საბაბს გააკეთოს ერთი იმ ორი-
დან, რომელზედაც ვთქვი“.

მეფემ გაიცინა და მითხრა:
„მაგრამ შენ თვითონ უთხარი
მას, რათა მან მხოლოდ ამ ერთი
მგზავრობის ნება მოგცეს და მე,
ფიცით გეფიცები, რომ არასო-
დეს აღარ შეგაწუხებ სამშობლო-
დან შორს წახვიდე. და კარგად
იცოდე, რასაც მე შენ დაგპირ-
დები წყალობას და რასაც ჩვენ
შორის მოვილაპარაკებთ და რის
გაკეთებასაც დავგეგმავთ, – ეს
ყველაფერი მტკიცეა გარეშე ფი-
ციით მიცემულ ბრძანებისა, რომ
ელჩობანი და მგზავრობანი შენი
შეწყდება. ხოლო დიდ დუკას,
ნოტარას, დავავალეზ, რომ, რო-
დესაც დიდი დუკის თანამდებო-
ბას ასრულებს, არ შეიძლება

¹ ἀποκαρίσεται AB. ² Ἰβηρίας AB. ³ βραχυμερία A. ⁴ ἐνοχ-
λήσω AB. ⁵ πάλιν AP. ⁶ παύσωσι AB.

ναται ἔχειν καὶ τὸ μεσαιτικόν. Καὶ τοῦτο λέγω ἵνα σοὶ δωρήσωμαι¹. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἔστι πρόπον ἵνα ἀφαιρέσω αὐτὸ ἐξ αὐτοῦ. Ἔστι γὰρ ὡς καταφρονεῖν, εἰ μὴ ἀναβολὴν καὶ τρόπον ποιήσομεν ἵνα αὐτοφελῶς ἐγκαταλείψῃ αὐτὸ ἕκείνος. Καὶ ἐχέτω δὴ πάλιν τὸ πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλῆς, καὶ τι σιτηρέσιον δι' ἄλλου τρόπου, ἐπειχρή ποιήσαι καὶ δὺο τῶν ἀρχόντων συμβούλους, ὡς καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου εἶχεν, ἵν' ὡσι μετ' ἑμοῦ δι' ἑλῆς τῆς ἡμέρας ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ προβλέπειν διορθῶναι καὶ πράττειν τὰ ἀναγκαῖα, δουλείας² τε καὶ ὑποθέσεις τῆς βασιλείας“.

Καὶ οὕτως ἐμηνύθη ὁ μέγας δούξ διὰ τοῦ ἑμοῦ καὶ αὐτοῦ συντέκνου, τοῦ ἱερομονάχου καὶ πνευματικοῦ, πατρὸς Νεοφύτου τοῦ ἐν τῇ τοῦ Χαρισιανίτου μονῆ. Καὶ ἀκούσας ὁ Νοταρχᾶς περὶ τοῦδε τοῦ ὀφφικίου ἔστειρε, πλὴν ἔκουσίως ἢ ἀκουσίως οὐκ οἶδα (CB 217,11—225,5).

ზემოთ (გვ. გვ. 49 – 73) დაბეჭდილია ტექსტის ტრადიციული ვარიანტი იმ. ბეკერის გამოცემით (Bonnae, 1838, გვ. გვ. 206 – 225), როდესაც ჯერ კიდევ გამორკვეული არ იყო Chronicon Minus-ისა და Chronicon Maius-ის ურთიერთობა. ქვემოთ ვბეჭდავთ ცალკე Chronicon Minus-ს ვ. გრეკუს გამოცემით.

ჰქონდეს შუამავლის თანამდებობა. და ამას გეუბნები, რომ შენ მოგანიჭო ეს (თანამდებობა). მაგრამ შეუფერებელი იქნება, რომ ის გადავყენო უცხად; თუ ამას არ გადავდებთ მანამდე, სანამ ის თავისი სურვილით არ გადადგება და მას ჰქონდეს კვლავ პირველობა მდგომარეობისა და ბჭობისა, ჯამაგირი სხვადასხვა ადგილიდან, რადგან საჭიროა მეც მყავდეს ორი მთავარი მრჩეველებად, როგორც ჰყავს ჩემს ძმას მეფეს, რათა ისინი იყვნენ ჩემთან მთელი დღის მანძილზე სასახლეში და თვალყური ადევნონ წესიერებას და გააკეთონ აუცილებელი საქმეები, შეასრულონ სამეფოს სამსახური და გეგმები“.

და ასე ეუწყა დიდს დუკას ჩემი მეშვეობით და მისი თანაშობილის, მღვდელმონაზონისა და სულიერი მამის ნეოფიტეს მეშვეობით, იმ ნეოფიტესი, რომელიც ხარსიანიტის მონასტერშია. ნოტარამ რომ შეიტყო ამ თანამდებობის შესახებ, კმაყოფილი დარჩა, არ ვიცი – ხალისით თუ უნებურად.

¹ δωρήσω AB. ² τὰς ἀναγκαῖας δουλείας AB.

გიორგი სვრანძესის ელჩობა იბერიაში და ტრაპიზონში

XXX, 1. Τῆ γὰρ 18^η τοῦ Ὀκτωβρίου μὴνας τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλην ἐγὼ εἰς τε τὸν τῆς Ἰβηρίας μέγαν, ἦγουν βασιλέα Γεώργιον, καὶ τὸν βασιλέα Τραπεζούντος κύρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν μετὰ χαρίτων ἀξιολόγων¹ καὶ παρασκευῆς ὅτι πολλῆς καὶ καλῆς, μετὰ ἀρχοντοπούλων καὶ στρατιωτῶν καὶ ἱερομονάχων καὶ ψαλτῶν καὶ ἰατρῶν καὶ τεχνιτῶν κρατούντων καὶ ὄργανον² οἱ καὶ ἦκουσαν ὄνομα μὲν αὐτό, τί δὲ ἐστίν, οὐκ εἶδον καὶ ἐπιθυμοῦσαν ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι οἱ Ἰβηρες³. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ συνέτρεχον ἐκ τῶν περὰ τῶν αὐτῆς δὴ τῆς Ἰβηρίας, ἵνα ἀκούσωσιν αὐτοῦ.

2. Ἀπηλθὸν δὲ διὰ συμπεθερίον⁴, ὅπου ἄρα με φανῆ⁵ ἐκ τῶν δύο γενῶν. Ἐδέησεν⁶ οὖν, ἵνα διὰ τὸ ἀνάιτιόν μου πλέον δηλώσω τῆ ἀσθένει μου τῆ βασιλεί τὰ καλὰ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ τὰ ἐναντία⁷ καὶ πάλιν, ὡσάν ὀρίσαι. Καὶ ἔστειλα γραφὰς μετὰ ἀνθρώπων, καὶ πάλιν ἄλλους ὃ ἀσθέντης μου ἀπολογησάμενος⁸ καὶ ἐρχόμενοι περὶ

1. იმავე წლის ოქტომბრის თვით თოთხმეტ რიცხვში გაგზავნილ ვიქმენ იბერიის მეფესთან, სახელდობრ, გიორგი მეფესთან და ტრაპიზონტის მეფესთან ბატონ იოანე კომნენოსთან მნიშვნელოვანი საჩუქრებით და დიდი და კარგი ძღვენით; თან მახლდნენ წარჩინებულები და მხედრები, ბერმონაზონები და მაგალობელნი, და ექიმები და ოსტატები ორდანოზე დაკვრისა. მათ სმენიათ სახელი, ხოლო თურა არის, არც უნახავთ და არც სმენიათ იბერებს, და ამიტომაც იყო რომ მოიღვინეს იბერიის მხარეებიდან, რათა მოესმინათ ის.

2. წავედი დამძახლების მიზნით, თუ იმ ორი ოჯახიდან რომელს უფრო მოვიწონებდი. საჭირო იყო, რათა მე აღარაფერი დამზრალეოდა, მეცნობებინა ჩემი ბატონისთვის, მეფისათვის, ორივე მხარის სიკეთე და საწინააღმდეგო (*ავი და კარგი*) და კვლავ, როგორც ის განსაზღვრავდა. და ვუგზავნიდი წერილებს კაცების ხელით, და კვლავ

¹ χαρισμάτων ἀξιολαίων V(all.).

² Ἰβηροι V.

³ συμπεθερίον V, συμπενθεριου συμπεθεριου O(ttob.), συμπενθεριαν f(ranzius).

⁴ με φανῆ O, μοι φανήσεται V.

⁵ ἐδέησεν O, ἶδει V.

τὴν Ἄμισόν ἐναυάγησαν¹. Καὶ ἕως οὗ νὰ μάρτυ τούτο ὁ ἀνθέντης μου ὁ βασιλεὺς νὰ² στείλῃ ἄλλους, διεβίβασα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα χρόνους β' παρὰ² ἡμέρας λ'³.

3. Εὐρισκομένου μου⁴ οὖν ἔκεισε τῇ κγ^η Μαρτίου μηνὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους πέθνηκεν ἡ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένη ἀοιδίμος καὶ ἀγία θεσποινα, ἡ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ⁵ σχήματος μετονομασθεῖσα Ἰπομονή μοναχὴ καὶ ἐτάφη εἰς τὴν μνην τοῦ Παντοκράτορος πλησίον τοῦ μακαρίτου καὶ ἀοιδίου βασιλέως καὶ ἀνδρὸς αὐτῆς.

4. Καὶ τὸν Φεβρουάριον τοῦ νη^{ου} ἔτους ἀπέθανεν ὁ ἀμηράς ὁ Μουράτης. Καὶ τοῦτο οὐκ ἀκούσαντός μου εἰς τὴν Ἰβηρίαν⁶, ὡς ἤλθον εἰς τὴν Τραπεζοῦντα λέγει μοι ὁ βασιλεὺς: „Ἄρχον ἀποκρισιάρη⁷, νὰ σε⁸ εἴπωμεν καλὰ μαντάτα, μόνον νὰ μᾶς

სხვებს ჩემი ბატონი (*მიგზავნიდა*) თავისი პასუხით. რომ მივედით ამისოს მახლობლად, ხომალდი დაგვემსხვრა. და ვიდრე ამას შეიტყობდა ჩემი ბატონი მეფე, რათა გამოეგზავნა სხვები, დავაყოვნე იმ მხარეებში ორი წელიწადი 30-დღე ნაკლებ².

3. იქ რომ ვიყავი მე, იმავე წლის მარტის თვის ოცდასამ რიცხვში გარდაიცვალა ნეტარი სიკვდილით სახელოვანი და წმინდა დედოფალი, რომელსაც ღვთიური და ანგელოზებრივი სქიმის გამო გადარქმეული ჰქონდა სახელი და ეწოდებოდა ჰიპომონე მონაზონი; და დაიმარხა იგი პანტოკრატორის მონასტერში, მახლობლად თავისი მეუღლის ნეტარი და სახელოვანი მეფისა.

4. და 59 (*ე. ა. 6959*) წლის თებერვლის თვეში გარდაიცვალა ამირა მურატი. და ეს მე არ მსმენია იბერიაში ყოფნის დროს და, როგორც კი ტრაპეზუნტში მივედი, მეფემ მითხრა: „უფალო ელჩო, უნდა გითხრათ კარგი ამბები, ხოლო უნდა მოგვცე შენ

¹ ἐνανάγησαν OT(aurin.), ἀουένισα V (ἀουενίλω აგრებს ვაფრიალებდი“).

² ამ ადგილის შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 48.

³ ἵνα ἀποστείλῃ ἀνθρώπους διεβίβασα ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις ἕτη δύο καὶ ἡμέρας τριάκοντα V.

⁴ εὐρισκομένου] ὄντος V.

⁵ εὐαγγελικοῦ V.

⁶ οὐκ — Ἰβηρίαν OT, ἀκούσας ἐγὼ ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ εὐρισκόμενος V.

⁷ ἀποκρισιάρη OT, ἀποκρισιάρης V.

⁸ νὰ σε — Καὶ] OT, εἴπωμέν σοι καὶ καλὰς ἀγγελίας, εἰ μὴ ὄψον χαρᾶς. Κἀγὼ V.

δῶσῃς τὰ συγγαρίκια¹. Καὶ ἀναστὰς προσεκύνησα εἰπὼν· «Νὰ ποιήσῃ ὁ θεὸς πολυχρόνιον τὴν βασιλείαν σου, ὅπου² πάσι τρόποις εὐεργετεῖς ἡμῖν καὶ ἡμεῖς εὐεργετήσομεν καὶ νῦν τὰ καλὰ μαντάτα. Ἀμή ἡμεῖς τί ἄξιον ἔχομεν νὰ ἀποδώσωμεν τῇ βασιλείᾳ σου». Καὶ λέγει μοι τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ καὶ ὅτι ἐγένετο καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀνθέντης καὶ δέδωκε πολλὰ τὸν βασιλέα καὶ ἑσπερξεν, ἵνα ἔχῃ καὶ τὴν ἀγάπην, ἣν μετὰ τοῦ πατρὸς τοῦ εἶχε τὸ ὁσπίτιον ἐκεῖνο.

ბ. Καὶ ἀκούσας τοῦτο ἐγένόμην ἄφωνος καὶ οὕτως ὀδυνηθεὶς, ὡσπερ νὰ μὲ ἔλεγεν θάνατον τῶν ἔμων φίλτάτων· καὶ μέχρι τινὸς καταφιάσας λέγω· «Δέσποτά μου, τοῦτο οὐ χαριέν μαντάτον, ἀλλὰ καὶ ὀδυρόν λίαν». «Καὶ λέγει· «Πῶς καλέ». Καὶ εἶπον· «Διότι ἐκεῖνος ἦν γέρον καὶ τὸ κατὰ τῆς Πόλεως ἀπεπειράσθη αὐτῷ καὶ πλέον οὐδὲν ἠθέλην ἐπιχειρησθεῖν τοιοῦτόν τι, ἀλλ' ἠθέλε μόνον τὴν ἀγάπην καὶ εἰρήνην· ἀμή οὗτος, ὅπου ἐγένετο νῦν ἀνθέντης, ἔτι νῆος καὶ παιδιότητι ἐχθρὸς τῶν Χριστιαν-

მოსალოცი საჩუქრები“. მეც ავდექი, თაყვანი ვეცი მას და ვუთხარი: „ღმერთმა გიმრავალჯამიეროს სამეფო შენ, რომელიც ყოველნაირად გვწყალობ ჩვენ და გვსურს გვწყალობდე ახლაც კარგი ამბებით, მაგრამ ჩვენ არაფერი გვაქვს ღირსეული, რომ შენ მეუფებას მოვუძღვნათ“. და მან გადმომცა ამირას სიკვდილის **ამბავი** და რომ მისი ვაჟი გახდა ბატონი და მისცა მეფეს მრავალი **საჩუქარი** და მოუსიყვარულა, რათა მასაც ჰქონდეს ის სიყვარული, რომელიც ჩემს მამასთან ჰქონდა შენს სახლს და ოჯახსო.

5. ეს რომ მოვისმინე, უხმო გავხდი და იმნაირად დავწუხრდი, თითქოს ჩემთვის ეთქვას ჩემი უსაყვარლესი ადამიანების სიკვდილის შესახებ; და ერთგვარად დაღონებულმა ვუთხარი: „ჩემო ბატონო, ეს სასიყვარულო ამბავი კი არ არის, არამედ ძალიან სამწუხარო“. „როგორ, **ჩემო** კარგო“ მითხრა მან, მეც მივუგე: „იმიტომ რომ ის მოხუცი იყო და კონსტანტინეპოლის წინააღმდეგ მას ბევრჯერ უცდია და არ უსურვებია ხელყოფა მისი რითიმე, არამედ სურდა მხოლოდ სიყვარული და მშვიდობა; მაგრამ

¹ τὰ συγγαρίκια პირველად ნახმარი აქვს თეოფანეს (Chron. 385.11: ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν πέμπει συγγαρίκια τῷ Ἡραკλεῖα ἐπὶ τῇ τῶν Περσῶν νίκῃ „ინდთა მეფე უგზავნის ირაკლის მოსალოც საჩუქრებს სპარსელებზე გამარჯვების გამო“).

² ὅπου აღხურ ენაში იგივეა, რაც **ბც**.

νῶν¹, νὰ ὑβρίσῃ καὶ νὰ ἐπαπει-
ληται, ὅτι θέλει ποιήσῃν τὰ καὶ
τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

6. Καὶ ἡ Πόλις; ἢ περ¹ ἄλλο-
τε ἐν ἀπὸ τῆν ἀσθένειαν τοῦ
αὐθεντός μου τοῦ βασιλέως, τοῦ
γαμβροῦ σου, ἡπορημένη καὶ
χρῆος εἰς τὰ εἰσοδήματα² ἐκεί-
νης πολὺ καὶ ἀπορία εἰς πάντα.
Καὶ ὁ αὐθεντής μου ὁ βασιλεὺς
νέος αὐθεντής καὶ θέλει κενρὸν
εἰρηνικόν, νὰ ἐξοικονομήσῃ⁴ τὰ
ἐκείνης· καὶ ἂν παραχωρήσῃ ὁ
θεὸς νὰ νικηθῇ ἀπὸ τῆς νεότη-
τος αὐτοῦ καὶ κακίας καὶ νὰ
ὀργισθῇ κατὰ τῆς Πόλεως, οὐκ
οἶδα, τί νὰ γένηται; Ναί, ἂν
εἶχεν εὐδοκήσῃν ὁ θεός, νὰ ἀπέ-
θνησκεν οὗτος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ,
ἰδοὺ εὐφρόσυνος κατὰ ἀλήθειαν
ἀγγελία, ἐπεὶ ἄλλον οὐκ εἶχε
καὶ ἀπὸ τῆς λύπης ἤθελε γενεῖν
καὶ ἀσθενέστερος καὶ ὀλιγοχρο-
νιώτερος· καὶ μέσον τούτου ἤθε-
λεν ἀναρρώσασθαι· καὶ τὸ ὀπί-
τιον ἐκεῖνο καὶ, ἀποθανόντος ἐκεῖ-
νου, ἤθελεν ὑπάγειν εἰς προτί-
ρησιν μεγάλην“. Καὶ λέγει μου
„Σὺ ἦσαι καὶ τῶν φρονίμων καὶ
τῶν πρώτων ἀρχόντων τοῦ ὀπί-
-

ეს, რომელიც ახლა ბატონი გახ-
და, ახალგაზრდაა და ბავშვობი-
დანვე მტერია ქრისტიანებისა,
თავგასულია და იმუქრება, რომ
სურს იმოქმედოს ქრისტიანების
წინააღმდეგ.

6. და კონსტანტინეპოლი, ასე
ვთქვათ სხვა მხრით, ჩემი ბატო-
ნის, მეფის, შენი სიძის ავადმყო-
ვობის გამო, დიდ გაჭირებაში
იყო მის შემოსავალთა მხრით და
ყველაფერში ნაკლებობას განიც-
დიდა და ჩემი ბატონი მეფე ახა-
ლი ბატონია და სურს მშვიდო-
ბიანი დრო, რათა მისი საქმეები
მოაგვაროს; და თუ ღმერთი გა-
დაგვიდგება, რათა იგი (**ახალ-
გაზრდა მეფე**) მისი სიახალგაზრ-
დავის და სიბოროტის მიერ და-
მარცხებული იქნება და კონსტან-
ტინეპოლის წინააღმდეგ გამო-
ემართება, არ ვიცი, რა დაგვე-
მართება. ჭეშმარიტად, კეთილ-
მზრახველი იქნებოდა ღმერთი,
რომ გარდაცვლილიყო ეს, მისი
ვაჟი, და ჭეშმარიტად კეთილგო-
ნიერი იქნებოდა ცნობა (**ამის
გარდაცვალების შესახებ**) რად-
გან სხვა ვაჟი მას არ ჰყავდა და
მწუხარებისაგან დასნეულდებოდა
და სიცოცხლე შეუმოკლდებოდა;
და ამასობაში დასუსტდებოდა
მთელი ის სახლი (ოჯახი) და მისი

¹ ἐχθρός τῶν Χριστιανῶν OT, ἢν χριστιανομάχος καὶ V.

² ἢπερ OT, εἶπεο V.

³ სიტყვების შესახებ ეისოდήματα, ἐξοικονομήση ობ. ჩვენი შენიშვნები ზემოთ
გვ. 56.

⁴ ἐξοικονομήση OT, οἰκονομήση V.

τίου ἐκείνου καὶ θέλεις γινώσκειν καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα καλῶς ὁμῶς ὁ θεὸς δυνατὸς ἐνὶ νῶ τῶ ποιήσῃ διὰ καλόν“. Καὶ εἶπον· „Οὕτως ἔνι, ὡς ἐρίζεις“. Καὶ ἀπέμειναν εἰς ἐκεῖνον (V. Grecu 74—78).

ძლეს, რომ გააკეთოს კარგად“ და მე ვუთხარი: „სწორედ ეგრეს, როგორც შენ განსაზღვრავ. ამით დამთავრდა საუბარი (?).

XXXI, 1. Ἐγὼ δὲ ὡς ἤκουσα τοῦτο καὶ ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ ἀμνηρᾶ, ἡ θυγάτηρ θεσπότου Σαρβίας, ἐντίμως καὶ καλῶς ἐπανεστρεψεν εἰς τοὺς γονεῖς αὐτῆς, ἐπεὶ ἐγὼ ἐμελλον μείναι εἰς τὴν Τραπεζοῦντα διὰ αἰτία πολλά, πλεῖσιμον δὲ ἀπερχόμενον εἰς τὴν Πόλιν, ἔστειλλον καὶ ἄλογα καὶ παιδία δύο, ἅτινα ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας ἀπελθὼν περὶ τὸ Σαμαχίν¹ ἐκρούσευσε² καὶ ἔστειλέ μοι χάριν, καὶ ἄλλα τινά, ἃ καὶ ἐχαρίσθημεν καὶ ἐκτησάμεθα ἀλλοτρώπως· καθίσας ἔγραψα πρὸς τὸν ἀνθέντην μου τὸν βασιλέα, ὅσα καὶ εἰς τὴν Ἰβηρίαν ἔπραξα καὶ ὅσα εἰς τὴν Τραπεζοῦντα ὑποπτεύω, ὅτι μέλλω πράξειν, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἐκείσε προσμονῆς.

2. Ἐγραψα καὶ ἑτέραν ἀναφορὰν, περὶ ὧν μέλλω δηλώσειν· καὶ θεὸς τὰς γραφὰς ἐνὶ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀρχοντοπούλων ἔστειλα αὐτὸν παραγγείλας ὅτι „τὴν μὲν μίαν δὲς τῇ ἀνθέντῃ ἡμῶν βασι-

გარდაცვალების შემდეგ დიდ პატივისცემამში გადავიდოდა. და მან მითხრა: „შენ ხარ იმ ოჯახის გონიერ და პირველ მთავართაგანი და შენ საუკეთესოდ იცი ეს ამბები, მაგრამ ღმერთი შემძლეს, რომ გააკეთოს კარგად“ და მე ვუთხარი: „სწორედ ეგრეს, როგორც შენ განსაზღვრავ. ამით დამთავრდა საუბარი (?).

XXXI, 1. ხოლო მე როცა შევიტყე ეს და რომ ამირას ცოლი, სერბიის ბატონის ასული, დიდის პატივითდა კარგად დაბრუნდა თავის მშობლებთან, დავაპირე დავრჩენილიყავ ტრაპეზუნტში მრავალი მიზეზის გამო; ვიშოვე კონსტანტინეპოლში მიმავალი ხომალდი და გავგზავნე ცხენები და ორი მონა, რომლებიც იბერიის მეფემ შემახიის დარბევისას მოიპოვა და მე გამომიგზავნა საჩუქრად, და სხვა რამეებიც, რაც ჩვენ საჩუქრად მივიღეთ და შევიძინეთ სხვა გზით; დავჯექი და მივწერე ჩემს ბატონს, მეფეს, რაც იბერიაში მოვიღვაწე და რასაც ტრაპიზონში ვაპირებდი, რომ გამეკეთებინა, და შევატყობინე ჩემი იქ დაყოვნების მიზეზიც.

2. მოვწერე მეორე მოხსენებაც იმის შესახებ, თუ რის შეტყობინებას ვაპირებდი; წერილები მივეცი ერთს ჩემთან მყოფ ჭაბუკ-მსახურთაგანს, გავუგზავნე და დავავალე, რომ „ერთი წერი-

¹ Σαμαχίν OTV.

² ἐκρούσευσε OTV: ἐκούρσευσε?

λει, ὡσάν προσκυνήσῃς αὐτῷ·
καὶ διὰ στόματος πάντα καθ' ἡμᾶς ἀνάφερε· ἐπὶ δὲ τὴν αἰριον
δὸς τὴν ἑτέραν“.

3. Ἐγράφε δὲ οὕτως· „Ἐγὼ
ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ ἀμηρᾶ,
φιθάσας ἐνταῦθα εἰς τὴν Τραπε-
ζοῦντα, παρὰ τοῦ βασιλέως· ἔμα-
θον καὶ τῆς ἑξαδελφῆς αὐτοῦ
τῆς ἀμηρίσσης ἐπαναστροφὴν εἰς
τὴν πατρίδα καὶ τοὺς γονεῖς
αὐτῆς. Λοιπὸν συλλογισάμενος,
φαίνεται μοι κάλλιον καὶ ωφέλι-
μον εἰς πολλὰ τὸ ἐκείνης, ἂν τὸ
εὐργὴς νᾶ τὸ πράξις παρὰ τὰ
ἐνταῦθα.

4. Τέσσαρα γὰρ μόνον εὐρίσ-
κω τὰ προσιστάμενα· τὸ ἔλαττον
τοῦ γένους, τῆς ἐκκλησίας διὰ
τὴν συγγένειαν, τὸ ὅτι εἶχεν
ἄνδρα καὶ δ^{ος} ὅτι ἔνι χρόνου
πλείονος καὶ ἔνι λογισμῶς, μήπο-
τε ἐλθόντος καιροῦ τοῦ τεκεῖν
παιδίον κινδυνεύσῃ, ὡς εἰ ψυσι-
κοὶ γράφουσιν, ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ
πλείστον ἐπισυμβαίνει.

8. Ἀποσωθέντων οὖν τῶν
γραμματοκομιστῶν ἐν τῇ Πόλει
τῇ κη^{θη} Μαΐου, τοῦ δὲ βασι-
λέως ὄντος εἰς χοιροκυνήγιον, ὡς
ἐλαλήθη, ὅτι ἦλθον οἱ εἰς τὴν
Ἰβηρίαν, σχολάσας ἦλθεν οἴκο-
θεν, χαίρων διὰ τὴν τῆς Σερ-

ლი მიეცი ჩვენს ბატონ მეფეს,
როდესაც მას ეთაყვანები, და სა-
კუთარი პირით მოახსენე ყველა-
ფერი ჩვენი ამბავი, ხოლო მეორე
წერილი გადაეცი მეორე დღეს-
მეთქი“.

3. ის სწერდა ასე: „მე შევი-
ტყე ამირას სიკვდილი, აქ რომ
ჩამოვედი ტრაპიზუნტში, მეფი-
საგან; შევიტყე აგრეთვე მისი
(*ე. ი. მეფის*) დისწულისაგან ამი-
რისას დაბრუნების შესახებ მის
სამშობლოში თავის მშობლებ-
თან. სხვათა შორის ვიფიქრე და
იმ დასკვნას დავადექი, რომ უმჯო-
ბესად და სასარგებლოდ მეჩვე-
ნება ყოველნაირად, თუ შესაძ-
ლებლად დაინახავ, აქედან შეარ-
ჩიო (*საცოლე?*).

4. მხოლოდ ოთხ დაბრკოლე-
ბას ვპოულობ მე: დაბალი გვა-
რიშვილობა, ეკლესიისაგან დაბრ-
კოლება ნათესაობის გამო, ის,
რომ ჰყავდა ქმარი და მეოთხე
ის, რომ დრო-გადასულია და სა-
ფიქრებელია, მშობიარობის დრო
რომ დადგება, ბავშვი ხიფათში
ჩავარდება; როგორც ფიზიკოსები
სწერენ, ეს უმეტეს წილად ასე
ხდება.

როდესაც წერილების მიმ-
ტანნი დაბრუნდნენ კონსტანტი-
ნეპოლში მაისის ოცდარვას, ხო-
ლო მეფე ტახზე სანადიროდ იყო
გასული, როგორც კი ითქვა,
მოვიდნენ იბერიაში რომ იყვნენ
ისინიო, მეფემ *ნადირობას* თავი

βίαις δουλείαις, ὡς παρρησιαστικῶν ὁ λόγος δηλώσει: (V. Grecu, 78 – 80).

XXXII, 1. Καὶ ἐγὼ τῇ 18^ῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τοῦ 5^{ου} ἔτους¹ εἰς τὴν Πόλιν ἀπέσωσα μετὰ τοῦ καραβίου τοῦ καλοῦ Ἀντωνίου Ρίτζου τοῦ καὶ ἡσυχίου μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως αὐτοῦ, τελέσας ἢ μᾶλλον πλέον βεβαιώσας τὸ τῆς Ἱβηρίας συνοικίσιον εἰδῶς τὰ τῆς Τραπεζοῦντος ἐλάττονα πολλῶν πλέον ἐκείνων.

2. Εἰπέ μοι γὰρ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱβηρίας, ὅτι „ἐφ’ ἡμῖν τοῦτο οὐκ ἔστι σύμφητες ὅτι νὰ δίδωσιν αἱ γυναῖκες χρήματα τοὺς μέλλοντας λαβεῖν ἄνδρας, ἀλλ’ οἱ ἄνδρες τὰς γυναῖκας, ὡς καὶ σὺ μαθεῖν² ἤθελες³ ἐνταῦθα. Διὰ τοῦτο ποιοῦμεν μετ’ αὐτοῦς καὶ ἀσυμφουλήσεως ἀπὸ τοῦς ἑμοῦς καὶ δίδω τὴν θυγατέραν μου ἄνευ τῶν φορεμάτων καὶ σκευῶν τῶν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς φλωρία⁴ χιλιάδας λς’ καὶ νὰ ἔχη καὶ κατ’ ἔτος χιλιάδας γ’ διὰ τὸ νὰ διδῇ εἰς τὰς ἐκκλησίας

დაანება და შინ მოვიდა; უხარო- და სერბიის საქმის გამო, რო- გორც ამას ქვემოთე სიტყვა ნა- თელჰყოფს.

XXXII, 1. [69] 60 წლის სექ- ტემბრის თვის 14-ს დავბრუნდი კონსტანტინეპოლში იმ ხომალ- დით, რომელიც ეკუთვნოდა კარგ კაცს ანტონი ოიძოსს, ქრისტეს სარწმუნოებისათვის რომ იქმნა წამებული შემდეგ ხანებში; მე დავასრულე ან, უკეთ რომ ვთქვა, უკვე განვამტკიცე იბერიის ქორ- წინების საქმე, რადგან ვიცოდი, რომ ტრაპიზონის ქორწინება ბევ- რად უფრო მდარე იქნებოდა იბე- რიისაზე.

2. იბერიის მეფემ მითხრა მე, რომ „ჩვენში არ არის მიღებუ- ლი, რომ ქალებმა ფული (მზი- თევი) მისცენ მამაკაცებს, რო- მელთაც უნდა მისთხოვდნენ, არა- მედ მამაკაცებმა ქალებს უნდა მისცენ, როგორც შენ აქვე დარ- წმუნდები. ამიტომ ამას ვაკეთებთ ჩვენ როგორც სამარცხვინოს და ჩვენებთანაც შეუთანხმებლად, და ვაძლევ ჩემს ასულს, გარდა ტან- საცმელისა და ჭურჭლისა მისი სა- ჭიროებისათვის, 36 ათას ფლურს და ექნება კიდევ ყოველწლიურად სამი ათასი, რათა დაურიგოს

¹ აშიაზე: სvb OT, 1452 V.

² μαθεῖν OT, μάθην V.

³ μαθεῖο ἤθελες ახალი ბერძნულის გამოთქმა მყოფადის აღსანიშნავად (მსგავსად გერმანულისა du willst cernen).

⁴ φλωρία] χρυσᾶ νοῦμα Maius.

καὶ πτωχοῖς καὶ ὅπου ἂν φανῆ-
ται αὐτῆ.

3. Σὺ δὲ ἀκούω, ὅτι ἔχεις
παιδιά δύο· καὶ τὸ ἀρσενικὸν
ἐβάπτισέν το ὁ βασιλεὺς καὶ ἔνι
ἐκείνου, τὸ δὲ θηλυκὸν νὰ ἔνι
ἀπὸ τῆν σήμερον τῆς θυγατρὸς
μου καὶ νὰ οφείλῃ νὰ τὸ ὑπανθ-
ρεύσῃ, ὅπου ἂν σὺ κρίνῃς ἄξιον
καὶ εὐρηξ μετὰ βίου ἰδικοῦ¹ τῆς.

4. Ὅταν δὲ ἔλθῃς σὺν θεῶν
νὰ τῆν ἐπάρῃς, νὰ ἔχῃς παρ'
ἐμοῦ γομάρια τέσσαρα μετὰξω²
ἔνι δὲ ψιλὸν καί, ὡς ἠκούσαμεν,
ἔχει τὸ γομάρι³ φλωρία³ πεντα-
κόσια".

5. Ὡς σὺν πάντα τὰ τοῦ
ἀποκριστάρου ἀπὸ μέρους ἀνέφε-
ρα, ἦλθον καὶ εἰς τὸ τῆς Σερ-
βίας καὶ ἠρώτησα μαθεῖν. Καὶ
ἔρυσέ μοι οὕτως·

„Ἐγὼ ὀφείλω σοι πολλὰ διὰ
τῆν εἰς ἐμέ σου ἀγάπην παιδιό-
θεν καὶ πίστιν καὶ δουλοσύνην·
ἀλλὰ τοῦτο δὴ τὸ σὸν σήμερον
τὸ περὶ τῆς Σερβίας ἦν βεβαίω-
σις καὶ ἐκσφράγισμα τῆς εἰς ἐμέ
σου ἀγάπης καὶ δουλοσύνης, ὅπου

ეკლესიებსა და ლაოიბებს, რო-
გორც თვითონ საჭიროდ დაინა-
ხავს.

3. ხოლო მე გაგებული მაქვს,
რომ ორი შვილი გყავს: ერთი –
ბიჭი, რომელიც მეფემ მონათლა
და ის მისია; ხოლო გოგო დღე-
ვანდელი დლიდან იქნება ჩემი
ასულისათვის და ის ვალდებუ-
ლია გაათხოვოს ის იმ მხარეში,
რომელსაც შენ ღირსეულად მი-
იჩნევ და ჩათვლი მისი საკუთარი
ცხოვრების შესაფერისად.

4. ხოლო როდესაც შენ მოხ-
ვალ, ღვთის შეწევნით, მისი (ე. ი.
ჩემი ასულის) წასაყვანად, მაშინ
ჩემგან გექნება ოთხი საპალნე
აბრეშუმში. ხოლო ის უბრალოა
და, როგორც გვსმენია, საპალნე
ხუთას ფლურად ფასობს.

5. ყველაფერი ეს, ელჩობის
ამბავი⁴, წვრილ–წვრილად მოვახ-
სენე, მივედი სერბიის ამბავზე-
დაც და შევეკითხე ამის შესახებ.
და აი, მან მითხრა ასე:

„მე შენგან ბევრად დავალე-
ბული ვარ ბავშვობიდანვე სიყვა-
რულისა, ნდობისა და სამსახუ-
რის გაწევის გამო; მაგრამ ის,
რაც შენ დღეს სერბიის შესახებ
ჰქმენ, იყო განმტკიცება და გა-
მოხატვა შენი ჩემდამი სიყვარუ-

¹ ἰδικοῦ τῆς OTV, ἰδικωτέρου f.

² γομάριον V; γομάρι დ ი მ ო ტ ი კ ი, მას უდრის Maius-ში *φορτία*.

³ φλωρία, როგორც ზემოთაც იყო, უდრის *διὰ χρυσῶν νομισίων* (Maius),

⁴ ელჩობის ამბავი] ამის მაგიერ Maius წერს: «ი ბ ე რ ი ს ა და ტ რ ა კ ე-
ზ უ ნ ტ ი ს ამბები».

λέγω και εις ἐμὲ τοῦ νὰ χρεωστώ νὰ ἀνταμείβωμαι. Νὰ κοπιᾷσῃς γὰρ τοσαῦτα και νὰ πασχίσῃς και νὰ λίπῃς ἀπὸ τὸ ὀσπίτιόν¹ σου τοσοῦτον δὴ καιρὸν και νὰ εὐρῃς, ὅσα εὐρες, και τοσαύτας και τριαύτας ἐπαγγελίας εὐεργεσιῶν και τιμῶν, ἐὰν μόνον τὸ ἐκείνων τελείσῃς, σὺ δὲ νὰ προκρίνῃς, τὸ ἐνόησας διὰ συμφέρον πλεον ἐμόν, και νὰ με γράψῃς και νὰ με βουλευσῃσαι, ἅπερ μοι ἔγραψας, τοῦτο ἦν μέγα τι ἐκμαρτύριον τῆς ἀληθινοῦς σου ἀγάπης εις ἐμὲ και δουλοσύνης και πίστεως. Καὶ πληροφορηθήτητι ἀληθῶς, ὅτι θέλεις ἔξειν και παρ' ἐμοῦ ἀξίαν τὴν ἀντάμειψιν, εἴπερ ἐν τοῖς ζῶσιν εὐρίσχομαι.

რიტად დარწმუნებული იყავი, რომ ჩემგანაც გექნება ღირსეული ანაზღაურება, თუ ცოცხლებში ვიპოვები.

6. Τὸ περὶ τούτου σὺν παρηκολούθησεν οὕτως. Ὡς ἀπέθιανεν ὁ ἀμηρᾶς και τὸ τῆς ψυγατρὸς θεσπύτου Σερβίας οὕτως παρηκολούθησεν, ἐλθούσα ἡ πρωτοστρατόρισσα συνέτυχέ μοι περὶ τούτου και πολλὰς δόσεις και ἐπαγγελίας εις τὸ μέλλον ἰψελίμους ἔταξεν, ἅπερ και ἐγὼ ἀπὸ πολλῶν αἰτιῶν ἐνόμισα αὐτὰ και πολλὰ και καλὰ ἀληθῆ και συμφέροντα. Ὅμως δὲ ἦθελες εις τοῦτο και ἄλλων βουλήν και σκέ-

ლისა და მომსახურებისა; ამიტომ მე ვამბობ, რომ ჩემ მიმართ შენგან დავალებული ვარ და სამაგიეროს ღირსი ხარ. შენ ხომ ამდენი იშრომე და დაითმინე, (გადაიტანე), ამდენი დრო დაჰყავ შენს სახლს (და ოჯახს) მოშორებული და ჰპოვებდი, რამდენიც, გინდოდა და, ამდენ და ასეთ დაპირებებს გაძლევდნენ², თუ მხოლოდ მათ შეუსრულებდი (ქორწინების) საქმეს; ხოლო შენ განსაჯე და არჩიე ის, რაც ჩემთვის უფრო სასარგებლო იყო; მომწერე კიდევ და მე მომწერე მოსათათბირებლად, ეს იყო დიდი რაღაც მოწმობა შენი ჩემდამი ჭეშმარიტი სიყვარულისა, მომსახურებისა და ნდობისა. ჭეშმარიტად დარწმუნებული იყავი, რომ ჩემგანაც გექნება ღირსეული ანაზღაურება, თუ ცოცხლებში ვიპოვები.

6. ამის შესახებ ამრიგად წარმიმართა. როდესაც გარდაიცვალა ამირა და სერბიის მბრძანებლის ასულის საქმე ეგრე წარმიმართა, მოვიდა ჩემთან პროტოსტრატორისა ამის შესახებ მოსალაპარაკებლად, ბევრს საჩუქრებსა და სასარგებლო დაპირებებს სამომავლოდ აღმითქვამდა, რაც მე მრავალი მიზეზის გამო ჩავთვალე ბევრნაირად როგორც ნამდვილად კარგი და სასარგებლო. მაინც მან ისურვა ამის შე-

¹ ὀσπίτιον T, σπήτιον O, ὀσπίτη V.

² აქ იგულისხმებიან იბერიისა და ტრაპიზონის მბრძანებლები და მეფეები (იხ. ზემოთ გვ. 68)

φιν πῶς ἂν τυχένη νὰ γένηται,
ἵνα καὶ γένεσται.

7. „Τίνα οὖν νὰ ἐβουλεύο-
μην¹; Ἡ κυρά μου ἦ δεσποινὰ
καὶ ἀπέθανεν· ὁ Καντακουζηνός,
ὅπου ὡς ἂν πολλῶ τῶν ἄλλων
ἀπροσπάθως ἐβουλεύετο, καὶ
ὁμοίως ἀπέθανεν· ὁ Νοταρᾶς καὶ
πάντα τὰ ἄλλα, φανερώς καὶ
ἀφανῶς λέγει, ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦ-
σιν, εἰ μὴ μόνον τὸ ἐκείνου, καὶ
πάντα λίσθον κινεῖ, ὡς ὁ λόγος,
ὡς καὶ σὺ καλλίω τῶν ἄλλων,
ἐπιστάσαι· ὁ μέγας δομέστικος
διάκειται ἐχθρῶδῶς εἰς τὰ τῆς
Σερβίας.

„Καὶ ἰδοὺ μετὰ Καντακουζι-
νὸν Ἰωάννην ὁμονόησαντες ἀεὶ
παροτρύνουσί με εἰς τὸ τῆς Ἰρα-
πεζοῦντος. Ποῦ νὰ ἐκούμβιζον;
Εἰς καλογέρους²; Καὶ εἰσι τῶν
ποιούτων ἀπράγμονες. Εἰς ἄρχον-
τας; Καὶ τίνα νὰ εὕρισκον, ἀπρο-
σπαθῆ καὶ νὰ μηδὲν πρόσκειται
εἰς τι ἢ νὰ μηδὲν τὸ ἐξείπη
πρὸς τοὺς ἄλλους; Λοιπὸν ἐδει-
νοπάθουν εἰς τὴν σὴν βρατύτη-
ταν³.

8. Ἐλθούσης δὲ τῆς γραφῆς
σου, ἰδοὺ καὶ σὲ καὶ τὴν γνώ-

სახებ სხვებთან თათბირი და მო-
ფიქრება, თუ როგორ აჯობებდა
მოქცევა, რათა საქმე მოგვარე-
ბულიყო.

7. ვისლა უნდა დავთათბირე-
ბოდი? ჩემი ქალბატონი დედო-
ფალი გარდაიცვალა; კანტაკუ-
ზენეც, რომელიც სხვებზე უფრო
მეტად მიუდგომლად სჯიდა,
აგრეთვე გარდაცვლილიყო; ნო-
ტარასი, ყველაფერ სხვასაც, და
ამასაც ცხადად და ფარულად
ამბობს, რომ ისინი არაფერს
შველიან, თუ არა მხოლოდ ის
თვითონ. „ყოველგვარ ქვას აამო-
ძრავებს“ როგორც იტყვიან, თუ
არა შენ სხვებზე უკეთ იცი; დი-
დი დომესტიკოსიც განწყობილია
მტრულად სერბიის საქმეთა მი-
მართ.

და, აი, ისინი იოანე კანტაკუ-
ზუნთან ერთად ბჭობდნენ და
მუდამ მიჩიჩინებდნენ მე ტრაპე-
ზუნტის საქმის შესახებ, ვისთვის
მიმემართა? მონაზონებისათვის?
ასეთი საქმეები მათ არ ეხებოდა.
მთავრებისთვის? და ვინ უნდა
მეპოვა ისეთი დაუდევარი, რომ
არაფერი გულთან არ მიეტანა და
სხვებისთვის არაფერი გაემხილა?
ამრიგად, მე მძიმედ განვიცდიდი
შენს დაყოვნებას.

8. შენი წერილი რომ მოვი-
და, შევიტყე შენი ამბავი და შენი

¹ ἐβουλεύομην V.

² καλόγερος ხალხურ ენაში ნიშნავს „მონაზონს“.

³ βραδύτητα OT, βραδύτητα V.

μην σου ἔγνωκα. Καὶ τὰ εἶχόμεν καὶ ἡμεῖς προσιστάμενα, φρονίμως καὶ λαλῶς ἔλυσας. Καὶ εὐθύς τὸν Παλασιολόγον ἔστειλα δι' ἄλλα μὲν τὸ φαινόμενον, ὡς ἀπὸ τῆς θείας του¹ δὲ τῆς πρωτοστρατορίας² εἶπη τοῦτο. Καὶ ἰδοὺ ἠκούσαμεν τὸ αἴτιον τοῦ κωλύματος καὶ ἐπαύσαμεν, Δοιπὸν σὺν θεῷ ἄς³ τελέσωμεν τὸ τοῦ βασιλείως τῆς Ἰβηρίας.

9. Καὶ γεγονότος χρυσοβούλλου καὶ ὑπογραφέντος, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ νὰ ἔνι γυνὴ αὐτοῦ καὶ θέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὗτος δὲ νὰ ἔνι ἀνὴρ ἐκείνης εἰς τὰς συμφωνίας ἄς μετ' ἐμοῦ ἔστησεν ὁ βασιλεὺς Ἰβηρίας. Καὶ κληθεὶς ὁ αὐτὸς σταλεὶς μετ' ἡμῶν ἐκείνου ἄρχων ἀπὸ τοῦ δευτέρου, ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐποίησεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀνθίντης μου οἰκαιοχείρως σταυροὺς τρεῖς μετὰ κινναβάρους εἰς τὸ ἄνωθεν μέτωπον⁴ τοῦ χρυσοβούλλου εἰς βεβαίωσιν, ὡς ἡ ἐκείνων συνήθεια. Καὶ λαβὼν τὸ χρυσοβούλλον ἀπὸ τῆς χειρὸς⁵

აზრი, და რაც გვექონდა ჩვენ წინათ ნავარაუდევნი, გონიერად და კარგად გადაგიწყვეტია, და მე მაშინვე პალეოლოგოსი გავგზავნე სხვა საქმეების გამოც. და რათა თავისი დეიდისაგან, პროტოსტრატორისაგან ეს შეეტყო, და, აი, შევიტყეთ მიზეზი დაბრკოლებისა და თავი შევიკავეთ. ამრიგად, ღვთის შეწევნით, დავაბოლოვებთ იბერიის მეფესთან დანათესავების საქმეს.

9. და შედგა ოქრობეჭედი და ხელი იქნა მოწერილი, რომ იმის ასული ყოფილიყო მისი ცოლი და კონსტანტინეპოლის დედოფალი, ხოლო ეს ყოფილიყო მისი ქმარი, იმ შეთანხმებათა მიხედვით, რომლებიც ჩემთან დასდო იბერიის მეფემ და როდესაც ის მიიხმეს, ჩვენთან ერთად გამოგზავნილი მისი მთავარი მეორე ხარისხისა და მეფემ და ჩემმა ბატონმა საკუთარი ხელით მის თანადასწრებით სამი ჯვარი დასხა სინგურით ოქრობეჭედის ზემოთა შუბლზე ნიშნად დამტკიცებისა, როგორც მათი ჩვეულება *ამას მოითხოვდა*. აიღო ხრისობული მისი

¹ του „მისი“, „თავისი“, მსგავსად ახალი ბერძნულისა. Maius-ში მას უდრის ὁυτού.

² πρωτοστρατορίας D.

³ ἄς მსგავსად ახალი ბერძნულისა.

⁴ μέτωπον + τοῦ χαρτίου, ἦτο V (ე. ი. ჯვრები დასხა ხრისობულის ქალაქის ზედა ამიაზე).

⁵ ἀπὸ τῆς χειρὸς – ამას უდრის Maius-ში ἐπὶ τὰς χεῖρας („ხელში“);

τῆς, ალბათ, შეცდომაა, უნდა იყოს τὰς, მაშინ ἀπὸ ბრალდებითი ბრუნვით იქნება ბიზანტური სიახლე; მაგრამ რადგან ἀπό-ს ეკუთვნის ნათესაობითი ბრუნვა, შესაძ-

αὐτοῦ καὶ ἀκούσας „ἰδοὺ οὗτος“, δείξας ἐμέ, „ὅς σὺν θεῷ τὸ ἐρχόμενον ἔαρ ἔρχεται μετὰ κατέργων, ἵνα ἐπάρῃ αὐτήν“, προσκυνήσας ἀπήλθεν (V. Green, 82—86).

XXXIII, 1. Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐψιθυρίζετο ὅτι βούλεται ὁ ἀμνηστὸς ἐλθεῖν εἰς τὸ Στενὸν περὶ τὸν Ἀσώματον κτῆσαι κάστρον, ἐβουλεύσατο ὁ βασιλεὺς, ἵνα εἰς τὸ Μορέαν ἀποστείλας φέρῃ, ἵνα τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ὅς ἂν καταδέξῃται τοῦτο καὶ τὰ συμπεφωγημένα στέρξῃ, ἵνα χρεῖας τυχὸν ἐπέλθούσης, πρὸς τὰ ἰδῶσιν εἰς τὸν ἀμνηστὸν, εἰς ἐκ δὺο ἀπέλθῃ εἰς τοὺς τῆς Δύσεως ἀδελφούς.

2. Καὶ τοῦτου σταθμένου, ὀρίζει πρὸς με μίαν τῶν ἡμερῶν „Πρωτοβεστιαριτὰ, εἰς τὸ ἐβουλεύσασθαι, σὺ λέγω¹ γὰρ ἀπέλθῃς εἰς τὸν Μορέαν καὶ, ὡς ἂν κατορθώσῃς τὸ ἔκτισε, ἐκείνος μὲν γὰρ ἔρχεται ἐνταῦθα, οἷός ἂν ἢ τῶν ἀδελφῶν μου, ὅπου φησὶ σὺ τοῦτο· σὺ δὲ γὰρ ἀπέλθῃς εἰς τὴν Κύπρον εἰς τὴν ἀνεψιάν μου τὴν ῥήγεαν. Καὶ ἡμεῖς ἐδῶ

ხელიდან და გაიგონა: „აი, ეს კაცი“ – და მიუთითა ჩემზე – „რომელიც ღვთის შეწევნით, დადგება თუ არა გაზაფხული, წავა კატარღებით, რათა მოიყვანოს იგი (ე. ი. სადედოფლო)“, თაყვანი სცა და წავიდა...

XXXIII, 1. რადგან იმავე წლის დასაწყისში ხმები დადიოდა, რომ მოსვლას აპირებს ამირა ასომატის გარშემო ვიწრობებში ციხის ასაგებადო, მეფემ გადაწყვიტა მორეაში გაეგზავნა ერთი თავისი ძმათაგანი, რომელიც კი ამისთვის *სურვილს* განაცხადებდა და დაკმაყოფილდებოდა იმით, რაშიაც შეთანხმებული იყვნენ, რათა, თუ საჭიროება მოითხოვდა, ენახათ რის გაკეთებას აპირებდა ამირა, – ერთი ამ ორთაგანი წასულიყო დასავლეთის მთავრებთან.

2. ასეთი ვითარება რომ შეიქმნა, ერთ დღეს *მეფემ* მიბრძანა: „პროტოვესტიარიტო, რაც ჩვენ მოვითათბირეთ, გეტყვი: „შენ უნდა გაემგზავრო მორეაში და, როგორც კი იქაურ საქმეებს მოაგვარებ, იქ უნდა ჩავიდეს ის ჩემ ძმათაგანი, რომელიც ამას მოისურვებს; ხოლო შენ უნდა გაემგზავრო კვიპროსზე დედოფალთან, ჩემს ძმისშვილთან. ჩვენ

ლებელია *χειρᾶς* იყოს არა ბრალდებითი ბრუნვა, არამედ ა) ან შეცდომა, ნაცვლად იმისა, რომ იყოს *χειρῶς*, ბ) ან რომელიმე დიალექტური ფორმა: 1) *χειρᾶ, τῆς χειρᾶς* (*χειρᾶς*).

¹ λέγω OTV, λέγεις f.

θέλωμεν ἐτοιμάσαι τὰ εἰςιν ἐν
χρεῖα, ὡσάν ἔλθῃς ἀπὸ τὴν Κύπ-
ρον, νὰ ὑπάγῃς εἰς τὴν Ἰβη-
ρίαν¹, ἵνα ἐπάρῃς τὴν μελλοκύ-
ραν² σου“.

3. Ἀνέφερον δ' αὐτῷ· „Ἡ
ἀγάπη καὶ τὸ χρέος τῆς δουλο-
σύνης μου ἀπαιτεῖ, ὅτι νὰ εἶπω
εἰς τὸν ὄρισμόν σου· ἀμὴ πάλιν
φοβοῦμαι διὰ τὴν θούλην καὶ
συντέκνησάν³ σου, μήποτε ἀγα-
νακτήσῃ καί, ἢ ἀπέλθῃ καὶ γέ-
νηται καλογραία⁴, ἢ ἀφήσῃ με
καὶ ἐπάρῃ ἄλλον· χθές γάρ
ἦλθον, ποιήσας εἰς τὴν Ἰβηρίαν
χρόνον καὶ μῆνας ἰα', καὶ πάλιν
νὰ ἀπέλθω νῦν, δίκαιον θέλει
ἔχει νὰ ποιήσῃ, οἷον ἐκ τῶν δύο
ποιήσῃ“.

Καὶ γελάσας ὀρίζει· „Ἀλλὰ
εἰπέ αὐτῷ, ὅτι ταῦτα καὶ μόνον
ταξίδια⁵ νὰ σέ συγχωρήσῃ νὰ
ποιήσῃς καὶ νὰ τὴν ποιήσω ἔνορ-
κον πρόσταγμα, ὅτι πλέον νὰ
μηδὲν σε ἐνοχλήσω διὰ τοιοῦ-
τόν τι.

4. Καὶ μᾶλλον καὶ σὺ ἐπί-
στασαι, τί ἐνθυμούμεθα καὶ

კი აქ დაგიმზადებთ, რაც საჭი-
როა; როდესაც კვიპროსიდან მო-
ხვალ, უნდა გაემგზავრო იბერია-
ში, რათა მოიყვანო შენი მომა-
ვალი ქალბატონი“.

3. მე მას ვუპასუხე: „სიყვა-
რული და მოვალეობა ჩემი სამ-
სახურისა მოითხოვს, რომ შენი
ბრძანების შესახებ შემდეგი გი-
თხრა: მე კვლავ მეშინიან შენი
მხევლის და თანამეშვილის გამო,
არ გამიჯავრდეს და ან წავიდეს
და მოლოზანი გახდეს, ან დამ-
ტოვოს მე და სხვა ქმარი მოიყ-
ვანოს; რამეთუ გუშინ ჩამოვედი,
მის შემდეგ რაც იბერიაში დაე-
ყავ ერთი წელიწადი და თერთ-
მეტი თვე, და ახლა თუ კვლავ
წავალ, სამართლიანი იქნება, თუ
ჩაიდენს ერთ-ერთს იმ საქციელ-
თაგან (**ზემოთ რომ ვთქვი**).

მეფე გაიცინა და ბრძანა:

„მენ უთხარი მას, რომ მხოლოდ
ამ მგზავრობის ნება დაგროთს
და ფიცით ვდებ ბრძანებას, რომ
მეტი აღარ შეგაწუხო შენ ამგვა-
რი საქმისათვის.“

4. და შენც უკეთესად იცი,
თუ რას ვიზრახავთ ჩვენ ორივენი

¹ Ἰβηρίαν OT, Μεσέμβრεια (?).

² μελλοκύραν OT, καλογράφαν V.

³ συντέκνησάν OT.

⁴ καλογραία ob καλογραφία „მოლოზანი“, ხალხური სალაპარაკო ენიდან, დიმო-
ტიკი (უდრის μοναχί).

⁵ ταξίδια „მგზავრობა“ (ხალხური ენიდან), უდრის ὀδοιπορία (ob. Maius).

ἀμφοτέρωθεν συντυχέομεν καὶ βουλευόμεθα ποιήσαι. Καὶ τοῦτο βεβαίον καὶ χωρὶς ἐνόρκου προσηγάμενος, ὅτι τὰ διὰ σου ἀποχρισιαρίκια νὰ παύσων“.

Ἦν δ' ἕπερ συντυχέομεν καὶ ἐβουλευόμεθα¹, ὅτι νὰ μὴ γίνωσκον τὸν μέγαν δοῦκαν² τὸν Νοταρᾶν, ὅτι τὸ μεσαστίκιον³ οὐδὲν ἴμπορει νὰ τὸ ἔχη.

„Καὶ οὐδὲν τυχένοι νὰ τοῦ τὸ ἐπάρωμεν διὰ τὴν τιμὴν του, ἀμὴ νὰ τὸ ἀφήσῃ ἐκείνος· νὰ ἔχη δὲ καὶ τὸ πρωτεῖον τῆς στάσεως καὶ τῆς βουλῆς καὶ πρόσσῶν τινὰ δι' ἄλλου τρόπου, ἐπεὶ ἔχω χρεῖαν νὰ ποιήσω ἄρχοντας δύο, ὡς ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου, οὐχὶ μεσάζοντας, ἵνα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμέρας ὡς μετ' ἑμοῦ μέχρι πολλῆς ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ τὰς δουλείας μου πράττω“. Ὅπερ καὶ ἐγένετο (V. Grecu, 86—88).

და რის გაკეთებას ვგეგმავთ და ვსაუბრობთ. და ეს არის მტკიცე და გარეშე ფიცით მიცემული ბრძანებისა, რომ შენი მეშვეობით ელჩობანი შეწყდება“.

ხოლო რაც ჩვენ ვისაუბრეთ და დავგეგმეთ, ეს ის არის, რომ დიდ დუკას ნოტარას დავავალებ, რომ აღარ შეიძლება რომ იგი მთავრობის მდივნის თანამდებობას ასრულებდეს.

„მაგრამ არ შეეფერება წავართვათ მას ის მისი პატივის გამო, გავაგდოთ იგი: ჰქონდეს მას პირველობა მდგომარეობისა და ბჭობისა და შემოსავალი წყაროდანაც, რადგან მე მჭირდება მყავდეს ორი მთავარი, როგორც მეფეს, ჩემს ძმას, არა მდივნის თანამდებობაზე, რათა ისინი დღის დასაწყისიდან ვიდრე ღამის მთელ დროს იყვნენ ჩემთან და მე ჩემი საქმეები ვაკეთო“. ასეც მოხდა.

როგორც ვხედავთ, გიორგი სვრანძესის მოციქულობით ძალიან კმაყოფილი იყო ბიზანტიის მთავრობა: «მეფემ (კონსტანტინე XI-მ) – წერს ისტორიკოსი – გაიცინა და ბრძანა: შენ უთხარი მას (ე. ი.

¹ ἐβουλευόμεθα O, βουλευόμεθα T.

² δοῦκαν O, δούκ και T.

³ Τὸ μεσαστίκιον, τὸ μεσαστίκόν (როგორც Maius-შია, ზემოთ გვ. 73) წარმოსდგება ზმნისაგან μεσάζω („შუაში ვარ“, „ვშუამავლობ“). ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, μεσάζω და μεსαστίκιον უნდა უკავშირდებოდეს „იმპერიის კანცლერის“ თანამდებობას (იხ. BZ 54 [1961], გვ. 199).

სფრანძესის ცოლს), რომ მხოლოდ ამ მგზავრობის ნება დაგროს»; აქ იგულისხმება ხელახალი გამგზავრება იბერიაში საცოლის ჩამოსაყვანად. «როდესაც კვიპროსიდან მოხვალ, უნდა გაემგზავნო იბერიაში რათა მოიყვანო შენი მომავალი ქალბატონი» (იხ. ზემოთ გვ. 86).

მაგრამ ეს ხელახალი გამგზავრება აღარ მოხდა.

ლაონიკე ხალკოკონდილე

ლაონიკე ხალკოკონდილე (Λαονίκος Χαλκοκονδύλης ან Χαλκοκονδύλης) მე-15 საუკუნის ბიზანტიელი ისტორიკოსია¹. იგი დაიბადა დაახლ. 1423 წელს. მისი მამა, გიორგი, ათენის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში აქტიურ როლს ასრულებდა; 1435 წელს, პოლიტიკური ხასიათის ბრძოლის შედეგად, იგი პელეპონესში გადასახლებულა. 1447 წელს ახალგაზრდა ლაონიკე (ე. ი. ჩვენი ისტორიკოსი) პალეოლოგოების კარზე, მისტრამში, ყოფილა სამსახურში და, როგორც პლეთონის მოწაფეს, ფილოლოგიურ დისციპლინებში გაწვრთნილს თავი უსახელებია ლათინურისა და ბერძნულის ცოდნით. 1449 წელს კონსტანტინე კეისართან ერთად მისტრიდან კონსტანტინეპოლში წასულა. 1453 წელს თურქებმა რომ კონსტანტინეპოლი აიღეს, ლაონიკე იქ აღარ ყოფილა. თუ სად იმყოფებოდა ის ამის შემდეგ, დანამდვილებით არ ვიცით (იტალიაში, ათენში, კრეტაზე თუ სხვაგან). მისი საისტორიო ნაშრომის ცნობათა კვალზე ჩანს, რომ ის 1490 წლის მახლობელ ხანებში უნდა გარდაცვლილიყოს.

ლაონიკე ხალკოკონდილეს საისტორიო შრომაა 'Απόδειξις ἱστοριῶν (Historiarum demonstrationes), რომელიც შედგება 10 წიგნისაგან. „ძირითადი განსხვავება წინამორბედ ისტორიკოსთა თხზულებათაგან ის არის, რომ ლაონიკეს „ისტორიის“ თხრობის ცენტრშია არა ბიზანტია, არამედ თურქთა სახელმწიფო. ავტორი მიზნად ისახავს განიხილოს ოსმალთა ახალგაზრდა სახელმწიფოს ძლიერების თანდათან ზრდა, იმ სახელმწიფოსი, რომელიც ყალიბდებოდა ბერძენთა, ფრანკთა და სლავთა სახელმწიფოების ნანგრევებზე“ (ვ. კრუმბახერი).

ლაონიკე ხალკოკონდილეს „ისტორია“ შეიცავს 1298 – 1463 წლების ამბებს. მაგრამ ის აქა-იქ 1484 – 1487 წელს მომხდარ ამბებსაც იხსენიებს; ამიტომ საფიქრებელია, რომ მას თავისი შრომა მე-15 საუკუნის 80-იან წლებში ჰქონდეს დაწერილი.

¹ მისი სახელი Λαονίκος წარმოადგენს მეტათეზის შედეგად მიღებულ Νίκο-λάος (– Λαο-νίκος). სახელი „ლაონიკოს“ ანტიკურ საბერძნეთში იყო გავრცელებული (იხ. Pape, Eigennamen s.v.; В. Г р е к у, К вопросу о биографии и историческом труде Лаоника Халкокондида: ВВ XIII, 198 – 210). თვითონ სიტყვა Χαλκοκονδύλης ნიშნავს „სპილენძის კალმიანს“, ხოლო Χαλκοκονδύλης – „სპილენძის კანდელიანი“.

რაც შეეხება წყაროებს, შედარება ნათელჰყოფს, რომ ლაონიკეს უსარგებლია ნიკიფორე გრიგორასის „ისტორიით“; უსარგებლია აგრეთვე თურქული წყაროებით (თურქული ენა მან კარგად იცოდა). გარდა ამისა, ჩანს ისიც, რომ გიორგი სფრანძესთან ერთად საერთო წყაროები უნდა ჰქონოდა. წყაროებს ის კრიტიკულად ეპყრობა, თუმცა შეიმჩნევა ზოგიერთი შეცდომები, რომლებიც მას მოსდის წყაროების გამოყენების დროს.

ძველ ბერძენ ისტორიკოსთაგან ჰეროდოტე და თუკიდიდე განსაკუთრებულ მოწონებაშია ლაონიკეს „ისტორიაში“: ის მათ ჰბაძავს ენასა და სტილში, ცალკეულ გამოთქმათა ხმარებაში, ფრაზეოლოგიასა და ეთნოგრაფიულ ექსკურსებში.

ლაონიკე ხალკოკონდილეს „ისტორიის“ დედანი ჩვენამდე არ მოღწეულა. ეგვენი დარკოს მიერ შესწავლილია ამ „ისტორიის“ 26 ნუსხა XV – XVI საუკუნეებისა და გამორკვეულია, რომ ყველაზე სრული და სხვებზე უფრო ძველია Vaticanus Palatinus 266 (A), Laurentinianus Gr. Pl. LVII. Cod. 8 (L) და Coislilianus Gr. 314 (C) ¹.

ლაონიკეს „ისტორია“ გამოქვეყნდა 60 წლის შემდეგ ავტორის გარდაცვალებისა, 1615 წელს. ამ პირველ გამოცემას (editio princeps) მოჰყვა პარიზის კორპუსის გამოცემა (1650 წ.), ვენეციისა (1729 წ., რაც პარიზის კორპუსის განმეორებას წარმოადგენს) და იმ. ბეკერისა (ბონის კორპუსში, 1843 წ., განმეორებულია Migne-ის პატროლოგიაში, 1866 წელს, ტომი 159). უკანასკნელი გამოცემა ეკუთვნის ევგ. დარკოს: Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes, emend. E. Darko. Budapestini 1922 – 1927.

თუ როდის დასწერა ლაონიკემ „ისტორია“, ამის შესახებ თვით ავტორისავე მონაცემით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ. თავისი შრომის პირველი წიგნის პირველ თავშივე ლაონიკე იმედს გამოთქვამს, რომ დადგება დრო, როდესაც არა აბუჩად ასაგდებ სამეფოს თვით ელინი მეფე ჩაუდგება სათავეში და მისი მემკვიდრე მეფეები (ἐπίστε δὴ ἀνὰ βασιλείαν οὐ φάσλην Ἑλλην γὰρ αὐτὸς βασιλεὺς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐστίμενοι βασιλεῖς... ὡς κράτιστα πολιτεῖσιντο). ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ ბიზანტია უკვე თურქებს ჰქონიათ დაპყრობილი, ე. ი. შრომა იწერება 1453 წლის შემდეგ.

უკანასკნელი ამბები, რომლებიც მოთხრობილი აქვს ლაონიკეს, თარიღდება 1480-იანი წლებით.

¹ დაწვრილებით ლაონიკე ხალკოკონდილეს „ისტორიის“ ნუსხების შესახებ იხ. E. B. B e c e l a g o, Историческое сочинение Лаоника Халкокондила (Опыт литературной характеристики); ВВр. XII (1957), 203 – 217.

გამოცემები და ლიტერატურა:

Laouici Chalcocondylae Historiarum demonstraciones. Ed.

Eugenius D a r k o, I – II. Budapestini 1922 – 1927.

Laonici Chalcocondylae Atheniensis Historiarum libri decem, ex recognitione Immanuelis Bekkeri. Bonuae 1843.

Лаоник Халкокондил, „История“ (из книги ГНИ. Перевод и предисловие Е. Б. Веселого: ВВр. VII (1953), 431 – 444.

Aus dem Geschichtswerk des Laonikos Chalkokondyles (übersetzt, eingeleitet und erklärt von Franz Grabler): Byzantinische (Geschichtsschreiber, hrsg. von Dr. Endre V. Ivánka. Bd. II Graz-Wien-Köln 1954, გვ. გვ. 11 – 97.

Г. Д и т е н, Известия Лаоника Ханкокондила о России, ВВр. XXI (1962), 51 – 94.

ცნობები იბერიის ისტორიიდან

IX. Ἡ δὲ Ἰβηρία προσεχὴς ἐστὶ τῇ τῆς Κολχίδος χώρῃ, καὶ οἱ βασιλεῖς τούτων οὐκ ἀγνοεῖς.

Διήκει δὲ ἡ χώρα ἀπὸ τοῦ Βαθῆ λεγομένου καὶ ἀπὸ Φάσιδος ποταμοῦ ἕως Χαλτζιχί, ἢ τοῦ Γοργούρου ἀθηνεΐα¹, καὶ Κορίου καὶ Καχეთίου καὶ Τυφλίστου, συνεγγυς εἶναι αἱ πόλεις αὐταὶ τοῦ Σαμαχίου, Τούρκων οἰκούντων ἐν αὐτῷ καὶ ἐχόντων χωρὶς κἀπὼθεν τοῦ Καχეთίου πόλεως τοῦ ἐν παραθαλασσίᾳ καὶ τῆς Σεβαστοπόλεως Μιγρελίων τοῦ Δαδιάνγου ἀθηνεΐα καὶ Μαμίας καὶ Σαμανταύλα καὶ Γουρίας καὶ τῶν ἄλλων τῶν παραθαλασσίων πόλεων.

Ἄπὸ γὰρ τῶν πόλεων τῆς ἀνωθεν Ἰβηρίας εἰσι καὶ οἱ Ἄλα-

IX. იბერია კოლხიდის ქვეყნის მეზობლად არის და ამათი მეფეები არ არიან უგვარონი.

ეს ქვეყანა გადაჭიმულია ეგრეთწოდებულ ბათუმიდან და მდინარე ფაზისიდან ვიდრე ახალციხემდე [და იქ შედის] საბრძანებელი ყვარყვარესი გორისა, კახეთისა და თბილისისა; ეს ქალაქები ემეზობლებიან შამახსა, რომელშიც მოსახლეობენ თურქები; მათ ეკუთვნის კახეთის ქალაქის ქვემოთ ზღვის სანაპიროზე მდებარე სებასტოპოლისი მეგრელებისა დადიანის მბრძანებლობის ქვეშ, მამია და სამადავლა და გურია, და სხვა ზღვისპირა ქალაქები.

ზემოთა იბერიის ქალაქების მოსაზღვრენი არიან ალანები,

¹ ყველა წინანდელი გამოცემელებისაგან გარჩევით ჩვენ აθηνეΐა-ს შემდეგ მძიმეს ვსვამთ და ამგვარად. Ἡ – ანთ ხალციხის განსაზღვრად მიგვაჩნია.

νοί ἔμποροι καὶ Οὐνοὶ καὶ Ἐμβροί. Οἱ δὲ Ἄλαιοι δοκοῦσιν εἶναι ὑπὸ τὸν Καύκασον παρατείνοντες. Οὗτοι καὶ ἐς τὰ μάλιστα ἄνδρες νομιζόμενοι τὰ πολέμια κράτιστοι, ποιῶντες λωρῖκια ἐξάιρετα.

Πολιτεύονται δὲ οὗτοι ἐς τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φηρησκείαν, διαχρῶνται δὲ φωνῇ ἰδίᾳ τὸ παράπαν, καὶ ὄπλα ἐπιτηδεύουσιν ἀπὸ χαλκοῦ, τὰ Ἀλαϊκὰ καλοῦμενα.

Ἰβήρας δὲ καὶ αὐτοὶ εἶθεν μὲν ἐπὶ τὴν χώραν τήνδε ἀφίκοντο, εἴτε ἀπὸ Ἰβήρων τῶν πρὸς ἐσπέραν, οὐκ ἔχω διασημῆναι· δοκοῦσι δὲ αὐτοὶ ἐπὶ μέγα χωρῆσαι δυνάμει, καὶ ἔλθον κτησάμενοι, καὶ πίστιν ἐκ Κωνσταντίνου πόλεως παρὰ μίᾳ γυναικὸς ἐκείσε διαφορώσεως πίστεως εὐσεβούς· ἔνεκα τῆς εὐσεβειότητος· ἦτις καὶ θαυματουργίας τοῦ Ἰβήρας καταπλήξασα μεταλλάξατο τῆς ἀσεβούς αὐτῶν πίστεως, καὶ Χριστιανούς ἀπεψήνατο τῆ ὁμολογίᾳ αὐτῶν.

Μετὰ δὲ χρόνους πολλοὺς οἱ Σκύθαι οἱ ἔμποροι αὐτῶν πόλεμον ἤρανον κατ' αὐτῶν, καὶ τὰς χώρας τῶν Ἰβήρων διερχόμενοι ἐδήρουν καὶ παντελῶς ἠφάνιζον, καὶ ἀνδραποδισάμενοι κατέσχον αὐτούς, καταφυγόντων τῶν βασιλείων ἐς τὰ ἄκρα τῶν ὄρεων (ed.

ჰუნები და ემბები. ხოლო ალაინები, როგორც ჩანს, კავკასიონამდე არიან გადაჭიმული. ესენი ითვლებიან ყველაზე უფრო მეტად ძლიერებად საომარ საქმეებში, საუკეთესო აბჯრებსაც აკეთებენ.

ესენი მისდევენ ჩვენი უფლის იესო ქრისტეს სარწმუნოებას, ლაპარაკობენ სრულიად თავისებურ ენაზე, და იარაღსაც ამზადებენ სპილენძისას, ეგრეთწოდებულ ალაიურ იარაღს.

თვითონ იბერები თუ საიდან მოვიდნენ ამ ქვეყანაში, ან თუ დასავლეთის იბერთაგან **წარმომაგლობენ**, დანამდვილებით ვერ ვიტყვი; როგორც ჩანს, იმათ მიადწიეს დიდ ძალას, დოვლათიც შეიძინეს, სარწმუნოებაც კონსტანტინეპოლიდან **მიიღეს** ერთი დედაკაცის მეშვეობით, რომელიც უაღრესად სათნო ქალი იყო და ჭეშმარიტი რწმენის გულისთვის ხშირად დადიოდა მათთან; მან თავისი სასწაულმოქმედებებით განცვიფრებაში მოიყვანა იბერები და მოაქცია ისინი მათი ურწმუნო რჯულისაგან, და ქრისტიანებად მოავლინა მათივე აღსარებით.

მრავალი წლის შემდეგ მათმა მეზობელმა სკვითებმა ომი აუტეხეს მათ, შეესივნენ იბერთა ქვეყნებს და დაარბიეს, სრულიად გაანადგურეს; თვითონ იბერები ტყვეებად ჩაიგდეს, ხოლო მეფეებმა მათათა მწვერვალებს შეაფარეს თავი.

Garkó II, 223,5 – 224,9; Bonnae 467,10 – 468, 15).

ტრაპიზონის მეფის ძმა დავითი

IX. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ἕστερον τῷ ἔτει τούτῳ ἐγένετο· βασιλεὶ μέντοι ἐξελαύνοντι ἀπὸ Πελοποννήσου ἐς τὰς θύρας ἀφίκετο ὁ βασιλέως ἀδελφὸς Ἰραπεζούσης Δαβίδ, τὸν τε φόρον ἀπάγων καὶ τὰς σπονδὰς ἐμπεδῶν.

Οἱ γὰρ Κολχίδος βασιλεῖς λέγονται μὲν γενέσθαι πρότερον Βυζαντίου βασιλεῖς, τῆς Κομνηνῶν οἰκίας, τούτους δ' ὡς ἐκπεσεῖν τῆς βασιλείας, Ἰσαάκιον τὸν παιῖδα τοῦ βασιλέως διαφυγόντα, τελευτήσαντος ὑπὸ δήμου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διὰ τὸ ἐχθρὸς τὸ πρὸς αὐτόν, οἰχεσθαι ἐπὶ τὴν Κολχίδα χώραν καὶ ἐπὶ τὴν Ἰραπεζούσην.

Ἀφικόμενον δὲ ἐνταῦθα καταστῆναι ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων ἐπὶ τὴν τῆς Κολχίδος ἡγεμονίαν, καὶ τὴν βασιλείαν μετενεγκεῖν ἐπὶ τὴν Ἰραπεζούσην τῆς Κολχίδος. Καὶ ἀπὸ τοῦδε βασιλεύειν ἐνταῦθα ἔστε ἐφ' ἡμᾶς διαγενομένους, Ἕλληνας τε ὄντας τὸ γένος, καὶ τὰ ἦθη τε ἅμα καὶ τὴν φωνὴν προεμένους Ἑλληνικῶν. Καὶ ἐπιγαμίαις μὲν ποιείσθαι πρὸς τοὺς ἡμέρους βαρβάρους τοὺς λευκοὺς Ἀσπροπροβατάντας¹ καλουμένους καὶ δὴ καὶ πρὸς ἑμιήρω ὑπὸ τοῦ ἀπὸ Ἰζοκίη

მაგრამ ეს მოხდა შემდეგ, მომდევნო წელს. როდესაც მეფე პელოპონესიდან გამოდიოდა, კარიბჭესთან მოვიდა ტრაპიზონის მეფის ძმა დავითი, რომელსაც მოჰქონდა ხარკი და ზავს აბრკოლებდა.

ამზობენ, რომ კოლხეთის მეფეები წინათ იყვნენ ბიზანტიონის მეფეები, კომნენოსთა ოჯახიდან, ხოლო ესენი რომ გადმოვარდნენ სამეფო ტახტიდან, კეისარის შვილი ისააკი¹, მის შემდეგ, რაც მოიკლა მისი მამა ხალხის მიერ მისი ზიზღის გამო მის მიმართ, გაემართა კოლხეთის ქვეყანაში და ტრაპიზონში.

ის რომ იქ ჩავიდა, ადგილობრივმა ხალხმა დააყენა ის კოლხეთის მთავრად და ამგვარად სამეფო ტახტი გადაიტანა კოლხეთის ტრაპიზონში. და ამ დროიდან მოყოლებული ვიდრე ჩვენ დრომდე მეფობენ ისინი, ტომით ელინნი და ზნეჩვეულებებისა და ამასთანავე ელინური ენის შემნარჩუნებელნი. და ქორწინებითაც უნათესავდებიან მეზობელ ბარბაროსებს, ეგრეთწოდებულ თეთრბატკიანებს. და თემურის შვილიშვილებსაც ჩოკისა და ყარაიუსუფის შვილებს,

¹ Ἀσπροπροβατάντας Tafel, ἀσπροβατάντας codd.

² „ისააკი“ შეცდომით არის, უნდა იყოს „ალექსი“.

και Καρτισούφω παιδῶς, ὅσπερ μὴ πράγματα ἔχειν θεουμένης τῆς χώρας ὑπὸ τούτων. Καὶ πρὸς τε τοὺς Ἑλληνας Βυζαντίου ἐπιγαμίας ποιεῖσθαι, τὰ τε ἄλλα, καὶ τὴν θυγατέρα ἐκδεδωκότος Ἀλεξίου βασιλέως Κομνηνοῦ Ἰωάννη τῷ βασιλεῖ Βυζαντίου.

Μετὰ¹ δὲ ταῦτα γεγονέναι τι καὶ τοιοῦτον. Ὡς γὰρ ἐν ὑποψίᾳ γενομένη τῷ βασιλεῖ Ἰωάννη² περὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, ὡς τοῦ πρωτοβεστιάριου συγγενομένου τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ Καντακουζηνῇ, καὶ πάσχοντι κατὰ φύσιν τούτου ἕνεκα, ἀπέκτεινέ τε τὸν πρωτοβεστιάριον καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ μητέρα ἀπέκλεισεν ἄμφω ἐν τῇ αὐτῇ κοιτῶνι, βουλόμενος ἀνελεῖν καὶ τὴν μητέρα. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ἄρχοντες, ἰκετεύοντες τῷ Ἰωάννη, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, ἀπέπεμψαν τοῦτον εἰς τὰ μέρη τῆς Ἰβηρίας, δυσωπήσαντες αὐτόν.

Τῇ κακίᾳ δὲ τοῦ Ἰωάννου πεποίηκεν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν δευτέρου βασιλέα, τὸν Σκαντάριον λεγόμενον, καὶ ὑπάνδρευσε αὐτόν μετὰ τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος Μυτιλήνης Γαταλιούζου, ὃν ἀπέπεμψε αὐτοῦ ἐν τῇ Μυτιλήνῃ.

რათა ამათ მიერ არ იყოს დარბეული მათი ქვეყანა. გარდა ამისა ბიზანტიონის ელინებთანაც დაქორწინებას აწყობდა. სხვათა შორის მეფემ ალექსი კომნენოსმა თავისი ქალიშვილი მიათხოვა ბიზანტიონის მეფეს იოანეს³.

ამის შემდეგ მოხდა ასეთი ამბავი. რამეთუ ეჭვი დაეზადა მეფე იოანეს მისი დედის შესახებ თითქოს პროტოვესტიარი მის დედასთან კანტაკუზენესთან ახლო კავშირში იყო; **იოანე** ამის გამო ძალიან განრისხდა და მოკლა პროტოვესტიარიც, და მისი მამა და დედაც, ორივენი, ჩაკეტა საწოლ ოთახში, და სურდა მოესპო დედაც. ხოლო ქალაქის თავ-კაცებმა სთხოვეს იოანეს არ ჩაედინა ეს, შეარცხვინეს ის და გაგზავნეს იბერიის მხარეში.

იოანეს ბოროტების გამო მეფე ალექსიმ თავისი ვაჟი, რომელსაც სკანდარიოსი ეწოდებოდა, მეორე მეფედ გახადა და მას მიათხოვა მიტილენის მთავრის გატალიუზეს ქალიშვილი და გაგზავნა იქვე მიტილენში.

¹ აქედან დაწყებული ვიდრე ამ თავის ბოლომდე ლაონიკესი არ არისო – სწორია რამდენიმე ხელნაწერის აზიზზე.

² იოანე – ტრაპიზონის მეფე, ალექსი კომნენოსის ვაჟი.

³ იგულისხმება ალექსი IV-ის (1412 – 1453) ასული მ ა რ ი ა მ ი, რომელიც მისთხოვდა იოანე VIII-ს (1423 – 1448).

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπελ-
θὼν ἐν Ἰβηρίᾳ ἔσχε γυναῖκα τὴν
τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου θυγα-
τέρᾳ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπήλθεν ἐν
τῇ Καφᾶ¹ ἀναζητῶν ἐκείσε τινα
τὸν ἔχοντα καράβιον, καὶ εἶπε
ἐν τῇ Τραπεζοῦντι πολεμικῶς
κατὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς Ἀλεξίου.
Εὖρε δὲ ἐκείσε Ἰανυίτην² ἀνθρώ-
πον ἔχοντα καράβιον μέγα, ὄπλα
παντοῖα φέρον, τὸ λεγόμενον
..... ὃν καὶ ἐχειροτονήσατο πρω-
τοστράτορα³.

Ἀρματώσαντες⁴ οὖν τὸ κα-
ράβιον καλῶς τε καὶ ὡς ἔχρηγ,
ἦλθον ἐν Τραπεζοῦντι κατὰ βα-
σιλέως Ἀλέξιου τοῦ πατρὸς αὐ-
τοῦ. Ἐξελθόντες οὖν ἔξω ἐν τῇ
ξηρᾷ, ἐν τῇ τοποιθεσίᾳ τοῦ ἁγίου
Φωκά, καὶ ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ
ἐσκηγώσαντο αὐτόθι, σθέντες διὰ
μέσου⁵ καὶ βοηθῶντες κρυφίως πῶς
τοῖς Καβασιτᾶνας, οἵτινες αὐτὸν
προδεδῶκασιν.

Ἐχόντες γὰρ οὗτοι τὴν φυλα-
κὴν τοῦ βασιλέως ἐς τοῦ Ἀχαν-
τοῦ προαστείου, τοῦ βασιλέως

ხოლო მეფე იოანე, იბერიაში
რომ წავიდა, ცოლად ჰყავდა
ალექსანდრე მეფის ასული.

ამის შემდეგ ის წავიდა კაფა-
ში, ეძებდა იქ ვინმეს, ნავის
მქონეს, და ჩავიდა ტრაპიზონში
იმ მიზნით, რომ შებრძოლებოდა
საკუთარ მამას ალექსის. იქ იპო-
ვა მან ერთი კაცი იანუიტე²,
რომელსაც ჰქონდა დიდი ნავი,
სადაც იყო ყოველგვარი იარაღი,
ეგრეთწოდებული და იგი
დანიშნა მთავარსარდლად³.

ნავი რომ კარგად აღჭურეს,
როგორც საჭირო იყო, მივიდ-
ნენ ტრაპიზონში მისი მამის მეფე
ალექსის წინააღმდეგ საბრძოლ-
ველად. ქალაქარეთ რომ გავიდ-
ნენ ხმელეთზე, წმინდა ფოკას
ტაძრის მიდამოებში, მის [ფოკას]
მონასტერში დაბანაკდნენ იქვე.
ამასობაში დამხმარეებიც მოიპო-
ვეს ფარულად, კავასიტები⁶, რომ-
ლებმაც მას [მეფეს] უღალატეს⁷.

ამათ [ე. ი. კავასიტებს] და-
ვალეზული ჰქონდათ მეფის მცვე-
ლობა ახანტის⁸ პრასტინში, რად-

¹ კაფაში – ე. ი. ყირიმში, თეოდოსიაში.

² უნდა ნიშნავდეს „გენუელს“ (Φ. У с п е н с к и й. Очерки из истории Трапез. 126).

³ „პროტოსტრატორი“ - სამხედრო თანამდებობა ბიზანტიის სამეფო კარზე („მთავარსარდალი“!).

⁴ ἀρματώω – ლათინური სიტყვისაგან armo.

⁵ διὰ μέσου „ამასობაში“.

⁶ „კავასიტები“ წარჩინებულთა გვარი ტრაპიზონის სამეფოში, ხალდიის დუკები.

⁷ ე. ი. მეფე ალექსის.

⁸ სანახები Ἀχαντακα იხსენიება მიქელ პანარეტოსის „ქრონიკაში“ (იხ. გეორ-
გიკა VII, გვ. 176 და 201).

Ἰαλεξίου ἐκείσε καὶ αὐτὸν σκη-
νώσαντος μετὰ ἀρμάτων τε καὶ
πολεμικῶν, κατὰ¹ τοῦ Ἰωάννου
συνεκατέθεοντο, παραχωρήσαντες
τὴν κατὰ¹ Ἰαλεξίου ἔλευσιν, ὅν
καὶ εὐρόντες οἱ τοῦ Ἰωάννου
ἀρχόντες ἐν τῇ σκηνῇ ἀνυπόπ-
τως, καὶ μετὰ βίας ἀπεκτείνων
αὐτὸν ἐν ὄρα μεσονυκτίου.

Ἵ γὰρ βασιλεὺς Ἰωάννης οὐκ
εἶπεν ὅπως κτείνειν τὸν πατέρα,
ἀλλὰ μόνον ζῶντα καὶ εἰς
αὐτὸν ἀγαγεῖν. Ἐκεῖνοι τοῦτο
μὴ φυλάξαντες, ἀλλ' ἀποκτείναν-
τες μᾶλλον τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ
τὰ πρὸς χάριν πεποιθήσασι δο-
κοῦντες ἴσως. Οὗς ὁ βασιλεὺς
Ἰωάννης ὑστερον τὸν μὲν ἐτύφ-
λωσε, τὸν δὲ ἐχειροκόπησε, μὴ
θέλων τοῦτο οὕτω ποιῆσαι, ἀλλὰ
πρὸς αὐτὸν μόνον ἀγαγεῖν.

Ἵ Ἰωάννης τοίνυν καὶ ἀνε-
δέξατο τὴν βασιλείαν, τιμήσας
τὸν πατέρα αὐτοῦ ταῖς προση-
κούσας τιμαῖς, τῇ ταφῇ, ὅν καὶ
κατέθετο ἐν τῇ τῆς θεοσκεπάσ-
του μονῆ, εἰ καὶ ὑστερον ἔφερε
τοῦτον ἐν τῇ μητροπόλει.

გან მეფე ალექსი იქ იდგა ბანა-
კად იარაღითა და საომარი მასა-
ლებით; ისინი იოანეს დაეთანხმ-
ნენ, რომ ალექსისტან თავისუფ-
ლად შეუშვედნენ *მსურველებს*,
და რომ იოანეს კაცები თავს
დაესხნენ მას მოულოდნელად,
მიმძღავრებით მოკლეს იგი შუა-
ღამის საათში.

მეფე იოანეს სრულებითაც
არ უთქვამს მოეკლათ *მისი* მამა,
არამედ დავალებული ჰქონდათ
ცოცხალი შეეპყრათ და მასთან
მოეყვანათ. იმათ ეს კი არ შეას-
რულეს, არამედ მოკლეს, რადგან
იფიქრეს, უფრო მეტად ვასია-
მოვნებთ მეფე იოანეს ალბათო.
ისინი მეფე იოანემ *დასაჯა*:
ერთს თვალები დათხარა, მეო-
რეს ხელი მოკვეთა, რადგან არ
სურდა ეს ასე ექნათ, არამედ
მხოლოდ მასთან უნდა მოეყვანათ.

იოანემ ამნაირად მიიღო სა-
მეფო ტახტი; მან თავის მამას
პატივი სცა შესაფერის პატივთა
მიზღვით დასაფლავებით; მან
იგი დაასაფლავა ღვთივდაცულ
მონასტერში. თუმცა შემდეგ იგი
გადაიტანა სატახტო ქალაქში².

¹ κατὰ ორივე შემთხვევაში განსაკუთრებული მნიშვნელობით არის ნახმარი, არა ანტიკური ბერძნული წესით.

² საჭიროდ ვთვლით მოვიყვანოთ აკად. თ. უსპენსკის განმარტება ამ ეპი-
ზოდის (ალექსის მეფის მოკვლის) შესახებ: „Во время моих археологических
исследований в Трапезупте в 1916 – 1917 гг. – წერს თ. უსპენსკი – удалось
напасть на следы места погребения царя Алексея; этому вопросу была
посвящена специальная статья в журнале „Византийский Временник“ (том
XXII. Не входя в подробности, изложенные в указанной статье, ограни-
чимся здесь несколькими замечаниями па приведенный текст об убийстве

Μετά δὲ τινὰς χρόνους ἐστρά-
τευσε καὶ τὴν ζύχης ὀνόματι
Ἄρταβίλης κατὰ Τραπεζούντος,
συνάξας ἀπανταχοῦ ἀπὸ τε ἀνα-
τολῆς καὶ μεσημβρίας στρατὸν,
ἀπὸ τε Σαμίου καὶ ἐξ ἄλλων
τινῶν πόλεων, καὶ ἦλθε κατ'
αὐτῆς βουλόμενος ἐλεῖν καὶ πορ-
θῆσαι ταύτην.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης συ-
νάξας καὶ αὐτὸς στρατὸν διὰ τε
ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ἅμα
τῇ πανσεβάστῃ καὶ τοῖς αὐτοῦ
ἦλθεν ἕως τοῦ ἁγίου Φωκᾶ τῇ
μονῇ τῇ λεγομένῃ Κορδύλη.

Συνάξας τοίνυν ὁ πανσεβάσ-
τος τοὺς τε ἰδίους καὶ τοῦ βασι-
λέως, διήρχετο ἅμα τῇ τοῦ στρα-
τοῦ βουλόμενος θαλάσσης εἰσβα-
λεῖν κατὰ τοῦ ζύχης, ὅποι ἀν-
εῦρηται τοῦτον· ὁ γὰρ ζύχης
Ἄρταβίλης κατέσχε τὴν τοῦ Με-
λιάρη λεγομένην τοποθεσίαν, προ-
λαβόμενος τὴν κλεισούραν ταύ-
την τοῦ Μελιάρη, τὸ Καπάνιον
λεγόμενον.

ცოტა ხნის შემდეგ ილაშქრა ერთმა ჯიქმა, სახელით არტაბილემ, ტრაპიზონის წინააღმდეგ: მას შეეკრიბა ჯარი ყოველი მხრიდან, როგორც აღმოსავლეთიდან ისე სამხრეთიდან, როგორც სამოსიდან ისე ზოგიერთი სხვა ქალაქებიდან, მოვიდა მის წინააღმდეგ და სურდა მისი აღება და მოსრვა.

ხოლო მეფე იოანემ შეკრიბა თვითონაც ჯარი, როგორც ხმელეთით, ისე ზღვით, უდიდებულესის [კეისრისა] და თავის ჯარითურთ მოვიდა ვიდრე წმინდა ფოკას სახელობის მონასტრამდე, ეგრეთწოდებულ კორდილემდე.

მისმა უდიდებულესობამ [კეისარმა] შეკრიბა როგორც საკუთარი ჯარი, ისე მეფისა და ამ ჯარითურთ მოიწადინა ზღვაში შეჭრილიყო წინააღმდეგ ჯიქისა, სადაც კი მას იპოვიდა; რამეთუ ჯიქი არტაბილე ჩამჯდარიყო მელიარად წოდებულ ადგილას და წინასწარ დაეკავებინა ამ მელიარის კლისურა, ეგრეთწოდებული კაპანიონი.

царя Алексея. Действие происходило близ Трапезунта, на морском берегу, где был подгородный монастырь Фоки, расположенный при впадении реки Пикситис (ныне Деиртеих) в море. Заняв монастырь – с ним был небольшой отряд на торговом судне, нанятом в феодосии у генуезского купца – Иоанн вступил в переговоры с Каваситами, если уже ранее не был уверен в их содействии. Что касается положения Ахаита или Ахантака, где находился царь Алексей, эта подгородная дача или царское поместье было также в указанной местности, еще ближе к городу. как можно заключить из слов П а н а р е т а под 1336 г.: «Было сражение в Ахантаке и на холме Митры». Последний господствует над городом“ (Ф. У с п е н с к и й, Очерки из истории Трапезунтской Империи, Лнгр. 1929, стр. 130).

Ἐλθόντες τοίνυν οἱ τοῦ πανσεβάστου καὶ αὐτοὶ εὗρον τὸν ζύχην προκατέχοντα τὴν κλεισοῦραν τοῦ Καπανίου. Οἱ καὶ ὀρμήσαντες κατὰ τοῦ ζύχης ἐπ' ἐλπίδι τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ ἅμα, ἐπειδὴ καὶ οὗτος ὁ ναυτικός στόλος ἦν παρεσκευασμένος μετὰ τοῦ πανσεβάστου δώσειν τῇ ζύχῃ, οὐκ ἔσχον καιρὸν ἐγκαιρον, ἀλλ' ἀνέμου βιαίου πνεύσαντος ἐν τῇ θαλάσῃ οὐκ ἐξῆλθον ἕξω οἱ ναυτικοὶ εἰς βοήθειαν τοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἄλλοθεν ποθεν σκληρίας γενομένης ἔσχον κώλυμα τοῦ ἐξελεῖν τὸν ναυτικὸν στρατὸν [τὰ πλοῖα γενόμενα].

Καὶ τότε δὴ ὀρμήσαντες οἱ τοῦ ζύχης κατὰ τοῦ πανσεβάστου καὶ τοῦ στρατοῦ διέφθειραν τε αὐτὸν πανσεβάστον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἑτέρους ὡσεὶ τριάκοντα. Καὶ οἱ ἕτεροι πεφευγότες ἦλθον πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην, ὃς φυγὰς καὶ αὐτὸς γενομένος μετὰ πλοίου ἦλθεν ἐν Τραπεζοῦντι σύναμα καὶ τοῖς ἑτέροις, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς, οἱ δὲ διὰ θαλάσσης πεφευγότες κατασκηνώσαντος τοῦ ζύχης ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Φωκά, εἰς ἣν ἦν κατασκευασμένος ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης. Ἐξώγησε δὲ καὶ πολλοὺς ὁ ζύχης, οὐστὶνας φονεύσας ἐξ αὐτῶν, ἔχων καὶ τὸν Μαυροκώνηστον λεγόμενον ζῶντα, κελώτην ὄντα καὶ ἐξοδιστήν τοῦ

ასე, კეისრის კაცები რომ მივიდნენ, იპოვეს ჯიქი, რომელსაც კაპანიონის კლისურა უკვე წინასწარ დაეკავებინა. და ისინი რომ გაემართნენ ჯიქის წინააღმდეგ, *რასაკვირველია*, საზღვაო ჯარის იმედითაც, რადგან ეს საზღვაო ჯარი კარგად იყო მომზადებული კეისართან ერთად შეეტია ჯიქისთვის, მაგრამ ვერ შეხვდათ ხელსაყრელი დრო; პირქარი ქროდა ზღვაში და მეზღვაურები ვერ გავიდნენ გარეთ, რომ ჯარს მიშველებოდნენ, რადგან ხან სად და ხან სად ხმელეთი ჩნდებოდა და საზღვაო ჯარს დაბრკოლება ექმნებოდა [ხომალდებისათვის].

და მაშინ ჯიქის კაცები გაემართნენ კეისრისა და ჯარის წინააღმდეგ, თვით კეისარიც განადგურეს და მისი ვაჟიც, და სხვებიც დაახლოვებით ოცდაათი. და სხვა გაქცეულები მივიდნენ მეფე იოანესთან - რომელიც თვითონაც გაქცეული ხომალდით მისულიყო ტრაპიზონში სხვებთან ერთად, ერთნი ხმელეთით, ხოლო სხვები ზღვით გაქცეულიყვნენ, იმ დროს როდესაც ჯიქი წმ. ფოკას მონასტერში დაბანაკებულიყო, სადაც მეფე იოანე ყოფილა დაბანაკებული. ჯიქმა ბევრნი ცოცხლები დაატყვევა, ზოგიერთნი მათგანნი მოკლა; ხელთ იგდო ცოცხლად ეგრეთწოდებული მავროკოსტა, რომელიც იყო მეფის მესაწოლე და შიკრიკი, და

βασιλέως, ὃν καὶ ἀπέκτεινεν ὁ
ζύχης ἔμπροσθεν τῆς πόλεως¹.

Εἶτα ποιήσας ἐκεῖσε ἡμέρας
τρεις ἀπῆλθεν ὡς πολεμήσων ἐν
τῇ Μεσογαλίᾳ, ὡς τοῦ πανσε-
βάστου τοῦτο ἔχοντος.

Συνέβη δὲ καὶ³ τοιοῦτον ἐν
Τραπεζοῦντι: ἀκμήν ὄντος τοῦ
ζύχης, ἐν τῇ μονῇ τοῦ Κορδῶλη.
Ἐν τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦλθεν ὁ ζύ-
χης ἐν αὐτῇ γυνὴ τις τῶν Ἀρ-
μενίων φοβηθεῖσα μήποτε ὁ ζύ-
χης ἐπιλάβηται τὸ ἐξώκαστρον,
μετήρε τὸν βίον αὐτῆς ἐς τὸ
μέγα κάστρον τῆς Τραπεζοῦντος
ὡς φυλάξουσα ἐκεῖσε. Τοῖνυν ὀπί-
ταν ἐλάμβανε τὸν βίον αὐτῆς καὶ
ἐκόμιζε τοῦτον ἐν τῷ κάστρῳ
νυκτὸς οὐσης, λεληθότως ἀνήψα-
το πῦρ ἐν τοῖς κροαίοις αὐτῆς.

Αὕτη δ' ἦν ἐν τῇ μεγάλῳ
κάστρῳ, μὴ εἰδυῖα τὸ σύμπτω-
μα. Ἀνήψέ τε μέγα ἐν τῷ ταύ-
της οἰκήματι, καὶ ἐξ ἐκείνου καὶ
τὰ σύνεγγυς πάντα, ἐν ὧρα με-
σονυκτίου. Οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει
νομίσαντες εἶναι προδοσίαν ἀπὸ

იგი ჯიქმა მოკლა მოქალაქეთა
თვალწინ¹.

შემდეგ მან იქ რომ დაჰყო სამ
დღეს, წავიდა საომრად მესო-
ხალდიონში², რომელიც, თითო-
ქოს, კეისარს ეპყრა.

მას შეხვდა ტრაპიზონში ჯი-
ქი კორდილის მონასტერში. იმ
ღამეს მოვიდა ჯიქი. მოვიდა იქ
ერთი ქალი, არმენიელთაგანი,
რომელსაც ემიზოდა, რომ რამე-
ნაირად ჯიქს არ აელო გარე-
ციხე, და მისი ცხოვრება ტრა-
პიზონის დიდ ციხეში გადაიტანა,
რათა იქ დაცული ყოფილიყო.
და, აი, როდესაც მან მიიღო
მისი სიცოცხლე და მასზე ზრუ-
ნავდა ციხეში, როდესაც ღამე
იყო, ფარულად ცეცხლი გააჩინა
მის ქსოვილებში.

ის (ქალი) თვითონ დარჩა
დიდ ციხეში და არ იცოდა რაც
მოხდა და მის სახლში დიდი
ცეცხლი გაჩნდა, და იქიდან მახ-
ლობლად ყველაფერს მოედო
ცეცხლი, რომელიც ამ შუალამე-
ში მძვინვარებდა. ქალაქში დარ-

¹ მავროკონსტას თანამდებობის განსამართლავად ნახმარია კელიატის და ἔξοδιασ-
ტიც. არც ერთი სიტყვა სხვა ტექსტებში დადასტურებული არაა; კელიატის (თუ
ჩავთვლით, რომ ეს არის კელიატის სიტყვისაგან კელა „საკანი“ „სენაკი“) შეიძ-
ლება ნიშნავდეს „მესაწოლეს“: Darkó-ს გამოცემასთან დართულ ლექსიკონში უწე-
რობა: კელიატის, camerarius; უცნაურია რომ J. Bekkerus (Bonne 1843) თავის
ლათინურ თარგმანში წერს; თითქოს კელიატის ნიშნავდეს „aequorum regionum
curator seu domitor „სამეფო ცხენების მომვლელი ანუ მხედელი“. V. Grecu
ლაონიკეს რუმინულ თარგმანში (ბუხარესტი 1958, გვ. 266,12 და ინდექსი) წერს
grija decamera imperatului.

² ეს არის ქალაქ ტრაპიზონის ერთი უბანი.

³ καὶ v. l.

των ἐντὸς τὰ πρὸς χάριν τοῦ
ζύχῃ, ἔφευγον ἀπαξάπαντες, ἄρ-
χοντές τε ἴμοι καὶ ἀρχόμενοι,
ἐγκαταλειφθέντες μόνου τοῦ βα-
σιλέως Ἰωάννου μετὰ καὶ τινων
μερικῶν, ὡσεὶ πεντήκοντα.

Διήρχετο γοῦν ὁ βασιλεὺς διὰ
πάσης τῆς νυκτὸς τὰ τείχῃ τῆς
πόλεως καὶ τὰς πύλας αὐτῆς.
Ἦλθε τοίνυν ἐν τῇ πρώτῃ καὶ
ὁ ζύχης, ὡς εἴρηται, εἰς τὸ τάχα
ἐπιλήψεσθαι τὴν Τραπεζοῦντα¹
δὲ καὶ ἀπῆλθεν ἀπρακτος, διερ-
χόμενος ἐν τοῖς Μεσογαλνίοις.
Ἐφευγον γοῦν ἀπαξάπαντες ἄρ-
χοντες, οἱ μὲν διὰ πλοίων, οἱ δὲ
διὰ ξηρᾶς, ἐπ' ἐλεύσει τῆς Ἰβη-
ρίας² οἱ καὶ ἐλθόντες ὕστερον,
διαβάντος τοῦ ζύχῃ, ἐν Τραπε-
ζοῦντι ὠνειδιζοντο παρὰ τοῦ βα-
σιλέως, γυναικωτοὺς ἀποκαλῶν
αὐτοὺς καὶ ἀνάνδρους καὶ προ-
δότας τῆς πατρίδος αὐτῶν (ed.
Darkó, II 218, 16—222, 21).

ჩენილებმა იფიქრეს, რომ და-
ლატს ჰქონდა ადგილი იმათ
მხრით, ვინც ჯიქს ემადლიერე-
ბოდა, და ყველანი გაიქცნენ.
მმართველნი და მართულნიც,
ხოლო იოანე მეფე ერთი დარჩა
რამდენიმე თავისიანი, დაახ-
ლოვებით ორმოცდაათი კაცით.

მეფე მთელი ღამის განმავ-
ლობაში ქალაქის კედლებსა და
მის კარიბჭეს ათვალიერებდა.
დილით ადრე მოვიდა ჯიქიც,
როგორც ვთქვი, იმ მიზნით რომ
მალე ხელთ ეგდო ტრაპეზუნტი.
იგი გაბრუნდა ისე, რომ ვერა-
ფერს გახდა, და გადავიდა მესო-
ხალდების მხარეში. გაიქცნენ,
აგრეთვე, ყველანი, *ქალაქის* მთა-
ვანი, ერთნი ხომალდებით, ხო-
ლო სხვები ხმელეთით, რათა მი-
სულიყვნენ იბერიაში; ისინი რომ
შემდეგ მოვიდნენ ტრაპეზუნტში,
როცა ჯიქი უკვე წასულიყო,
ისინი მეფემ გალანძლა, თქვენ
ქალაქუნები ყოფილხართ, არაკა-
ცები და თქვენი სამშობლოს გამ-
ცემნიო.

სკვითები და პელაზგები

Μετὰ δὲ ταῦτα ἤλθον ἐπὶ
Μυσοὺς καὶ ἐπὶ Τριβαλλοὺς. Τὸ
δὲ γένος τοῦτο παλαιότατόν τε
καὶ μέγιστον τῶν κατὰ τὴν
οἰκουμένην ἔθνων, εἴτε ἀπὸ Ἰλλυ-
ριῶν μοίρας ἀπεσχισμένον ταύτην

ამის შემდეგ გაემართა მისიე-
ლებისა¹ და ტრიბალების წინა-
აღმდეგ. ეს ტომი არის უძველესი
და ახლანდელი მსოფლიოს ტომ-
თა შორის უდიდესი: ისინი ან
ილირიელთაგან გამოყო-

¹ მისილებად იგულისხმებიან ბულგარელები, ხოლო ტრიბალებად სერ-
ბიელები.

ἦκησε τὴν χώραν, εἶτε, ὡς ἔνιοι, ἀπὸ τῆς πέραν τοῦ Ἰστροῦ ἐπ' ἐσχάτων τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τε Κροατίας καὶ Προυσίων τῶν ἐς τὸν ἀρκτῶον ὠκεανὸν καὶ Σαρματίας τῆς νῦν οὕτω Ῥωσίας καλουμένης, ἕστε ἐπὶ χώραν τὴν διὰ τὸ ψυχρὸς ἀοίκητον, ἀκχεῖθεν ὠρμημένοι καὶ τὸν τε Ἰστρον διαβάντες ἐπὶ τὴν ἐς τὸν Ἰόνιον χώραν ἀφίκοντο καὶ ταύτη ἐπὶ πολὺ ἐπὶ Ἐνέτους διήκουσαν καταστρεψάμενοι ἦκησαν, εἶτε δὲ τούναντίον μᾶλλον εἶπειν ἄμεινον, ὡς ἐντεῦθεν ἀπὸ τῆς ἐς τὸν Ἰόνιον χώρας ὠρμημένον καὶ Ἰστρον διαβάντες ἐπέκεινα ἐγένοντο τῆς οἰκουμένης, οὐκ ἂν δὲ λεγόμενον ἀσφαλῶς λέγοιτο ἢφ' ἡμῶν (ed. Darkó I, 30,1—31,9; Bonnæ, 34,9-22).

ფილიპი ამ ქვეყანაში დაბინავდნენ, ან, როგორც ზოგიერთები ფიქრობენ, ისტროსის გადაღმა განაპირა ევროპიდან არიან მოსული, კროატიიდან და ჩრდილო ოკეანთან მცხოვრებ პრუსიელთაგან და სარმატიიდან, რომელსაც ამჟამად როსია ეწოდება, და ვიდრე იმ ქვეყნამდე, რომელიც სიცივეების გამო დაუსახლებელია, და იქიდან წამოსულან, ისტროსი გადმოულახავთ და იონიურ მხარეში მოსულან და აქ ვენეტთა ქვეყნამდე მოულწევიათ, დაუმორჩილებიათ და დასახლებულან, ან და შეიძლება უკეთესი იყოს და პირიქით ვთქვათ, რომ იქიდან იონიასთან მდებარე ქვეყნიდან გამოემართნენ, ისტროსი გადმოლახეს და იქიდან მოვიდნენ ამ მსოფლიოში; ვერ ვიტყვი, სწორად არის ჩვენ მიერ ნათქვამი, თუ არა.

ზემოთ მოყვანილ ნაწყვეტში ყურადღებას იპყრობს მისიელების (Μυσιί) წარმომავლობის განსაზღვრა: «ამის შემდეგ გაემართა მისიელები და ტრიბალები წინააღმდეგ. ეს ტომი არის უძველესი და ახლანდელი მსოფლიო ტომთა შორის უდიდესი: ისინი ან ილირიელთაგან გამოყოფილი ამ ქვეყანაში დაბინავდნენ...».

ცნობილია, რომ იყო ორი მისია: Moesia superior და Moesia inferior. პირველი დაახლოვებით თანამედროვე სერბიას მოიცავდა, ხოლო მეორეში შედიოდა ტრიბალების ქვეყანა და მოიცავდა დაახლოვებით დღევანდელ ბულგარეთს.

Fr. Grabler-ი ერთ-ერთ შენიშვნაში (გვ. 93, შენ. 54) მიუთითებს იმაზე, რომ ამ ტომს, რომელსაც ლაონიკე ხალკოკონდილე თვლის „ილირიელთაგან გამოყოფილად“, ჰეროდოტე მიიჩნევს „პელაზგებისაგან გამოყოფილად“. მართლაც, ჰეროდოტე (I, 58) წერს:

Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν γλῶσση μὲν, ἐπεὶτε ἐγένετο, αἰεὶ κατε τῇ αὐτῇ διαχράται, ὡς ἔμοι καταφαίνεται εἶναι· ἀποσχισθὲν μὲντοι ἀπὸ τοῦ Πελασγικοῦ ἐὼν ἀσθενές, ἀπὸ μικροῦ τὸ τὴν ἀρχὴν ὀρμώμενον ἀνέγεται ἐς πληθὺς τῶν ἐθνέων, Πελασγῶν μάλιστα προσκεχωρηκότων αὐτῇ καὶ ἄλλων ἐθνέων βαρβάρων συχνῶν. Πρὸσθε δὲ ὧν ἔμοιγε δοκέει οὐδὲ τὸ Πελασγικὸν ἔθνος, ἐὼν βαρβαρὸν, οὐδαμὰ μεγάλως ἀνέγεισθαι.

ელინთა ტომი, იმ დროიდან რაც ის შეიქმნა, მუდამ ხმარობდა იმავე ენას, როგორც მე ეს მეჩვენება; ხოლო პელაზგიკურს რომ გამოეყო იყო სუსტი, და დასაწყისში რომ უმნიშვნელო იყო, შემდეგ ტომთა სიმრავლედ გაიზარდა, მას პელაზგები რომ მიეთვისნენ და სხვა ბარბაროსული ტომებიც ბევრი. წინათ ჩემის აზრით, პელაზგიკური ტომი, იყო რა ბარბაროსული, არასოდეს არ გაზრდილა დიდად.

აქ ჩვენ ყურადღებას ვაქცევთ გამონათქვამს ἀποσχισθὲν, რაც ეხმაურება ლაონიკეს მიერ ნახმარ გამოთქმას ἀποσχισμένον, – ლაპარაკია ელინების გამოყოფაზე იმ ტომიდან, რომელიც ბალკანეთის ნახევარკუნძულის ჩრდილო ნაწილში ცხოვრობდა. რომ დორიელები და პელაზგები ერთ დროს ერთიმეორის მეზობლად ცხოვრობდნენ, ამაზე ჰეროდოტე სხვაგანაც ამბობს (იმავე თავში 57,4). გარდა ამისა ელინების წარმომავლობაზე ბარბაროსთაგან ჰეროდოტე გადმოგვცემს I, 60-ში:

... ἐπεὶ γὰρ ἀπεκρίθη ἐκ παιτείου τοῦ βαρβάρου ἔθνεος τὸ Ἑλληνικὸν ἐὼν καὶ θεξιώτερον καὶ ἐνηθιείης ἡλιθίου ἀπηλλαγμένον μάλλον...

...რამეთუ ძველითგანვე ბარბაროსი ტომისაგან იყვნენ გამოყოფილი ელინები, რადგან არიან უფრო ნიჭიერნი და უჭკუო გულუბრყვილოებისაგან უფრო დამორებულნი...

სკვითები, ჩერქეზები და მეგრელები

III. Ἐνταῦθα πυθόμενοι Σκῦται Τεμήρηγ¹ βασιλέα ἐπὶ σφᾶς ἐπιόντα μεγάλη παρασκευῇ τὴν τε εἴσοδον ἔπεμπον στρατεύμα

სკვითებმა რომ შეიტყეს, რომ მეფე თემური მათ წინააღმდეგ მოდიოდა დიდძალი ლაშქრით. ჯარი გაგზავნეს, რათა წინასწარ

¹ Τεμήρηγ Darko, Τεμήρηγ codd.

προκαταληφθόμενους τῶν ὀρέων,
ἢ ἔμελλε Τεμήρης σὺν τῷ στρατῷ
αὐτοῦ διέναι.

Σκῆθαι μὲν οὗτοι¹ τὸ πάλαι
ἔξ μοίρας τινὰς διηρημένοι ἐνέ-
μοντο τὴν χώραν ἀπὸ Ἰστρου
ἕστε ἐπὶ τοὺς ὑπὸ τὸν Καύκασ-
σον. Νῦν δὲ γένος μὲν τι² τού-
των ἔξ τὴν Ἀσίαν γενόμενον, τὰ
πρὸς ἕω αὐτοῦ τε ἐνοικῆσαν τὴν
ἐπὶ τὰδε τῆς Ἀσίας χώραν καὶ
ἐπὶ πολλὰ τετραμμένον, Σαχα-
ταῖοι³ ἐκλήθησαν, ὑπὲρ τὴν τῶν
Περσῶν χώραν ἔξ τοὺς Σάκκας
τε καὶ Καδουσίους⁴ ἀφ' ὧν δὴ
καὶ Τεμήρηγ αὐτὸν οἶονται γεγο-
νέναι τινές.

დაეკავებინათ მთების გადმოსა-
სვლელი ზეკარები, იქ, სადაც
თემურს განზრახული ჰქონდა
თავისი ჯარი გადმოეყვანა.

ძველად ეს სკვითები, რამ-
დენიმე მოდგმად დაყოფილნი,
ფლობდნენ ქვეყანას ისტროსი-
დან მოკიდებული ვიდრე კ ა ვ-
კ ა ს ი ის მხარეებამდე. ხოლო
ამჟამად მათი ერთი გვარი აზიაში
არის მოსული; ისინი დასახლე-
ბულან აღმოსავლეთით აზიის
ქვეყანის ადგილებში და აქედან
ბევრს მხარეს მოსდებიან; ისინი
სახატეებად² იწოდებიან და სპარ-
სელთა ქვეყნის ზემოთ **დამკვიდ-
რებულან** საკებისა და კადუსიე-
ბის მეზობლად; სწორედ ამათგან
არის წარმოშობილი თემური,
როგორც ზოგიერთები ფიქრობენ.

¹ Fr. Grabler-ი ურთავს შენიშვნას: „სახელი «სკვითები» ბიზანტიელ მწე-
რალთა შრომებში (ისევე როგორც ანტიკური პერიოდის თხზულებებში) ბევრი
სხვადასხვა მნიშვნელობით იხმარება (ხან ის აღნიშნავს «გუთებს» ან სხვა გერმა-
ნულ ტომებს, ხან «რუსებს») და ყოველთვის საჭიროა ანტიკურ ცნობებთან დაკავ-
შირებით იქნეს ის გაგებული. აქ (ლაონიკე ხალკოკონდილეს „ისტორიის“ ამ ადგი-
ლას) იგულისხმებიან «თათრები» და მითითება იმაზე, რომ თათრები და მონღო-
ლები მონათესავენი არიან, თუმცა თემურის მონღოლებმა ჩინგიზ-ხანის დიდი თათ-
რული სახელმწიფოს ნაშთები გაანადგურეს, უმართებულო არ უნდა იყოს“. (Europa
im XV. Jahrhundert von Byzantinern gesehen. Graz, 1954, გვ. 91).

² μὲν τι] v. l. μὲν τοι, Darko: μέντοι.

³ Fr. Grabler-ის შენიშვნით: „ამ სიტყვაში (Σαχαταῖοι) იმალება სახელი
„ჩაღათაი“ (Dschagatai), დასავლეთ-თურქესტანული ტომების სახელწოდება“
(გვ. 91). ჩვენის აზრით, აქ უნდა იგულისხმებოდეს ჩინგიზ-ყაენის შვილი „ჩაღათა“;
«ჩინგიზ-ყაენსა ცოლნიცა მრავალნი ესხნეს და შვილნიცა. და უზუცესის ცოლის
სეინჯისაგან ესუა შვილი, რომელსა ერქუა თუბის, რომელსა ქართველნი ჯოჩიდ
უწოდდეს, მეორე ჩ ა ღ ა თ ა, მესამე ოქროფა, მეოთხე თული» (ქ. ცხ. II [1959],
168,6)... «ხოლო მეორესა შვილსა ჩ ა ღ ა თ ა ს მისცა ლაშქარი და უიღურთა ქუე-
ყანა სამარყანამდე და ბუხარა ვიდრე აღმუთის ქუეყანამდე, ვგონებ ესე არს თურანი»
(ქ. ცხ. II [1959], 181,7), ვფიქრობთ ამას ეხმაურება ლაონიკე ხალკოკონდილეს
მიერ აღწერა „სახატელების“ მიწაწყლისა.

⁴ Καδουσίους Darko, Καδδαίους codd.

Ἔστι δὲ τοῦτο γένος ἄλκι-
μόν τε τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν
καὶ πολεμικώτατον, καὶ σὺν ταύ-
τοις λέγεται Τεμύρης τὴν ἡγε-
μονίαν τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ παραλα-
βεῖν, πλὴν Ἰνδῶν. Οἱ δὲ λοιποὶ
Σκύθαι κατὰ ταῦτό φρονοῦσι τε
καὶ ὑφ' ἐνὶ ἄρχονται βασιλεῖ,
κατὰ Οὐρδῶν τὴν καλουμένην
ἀγορὰν τὰ βασιλεία ποιούμενοι,
ἀποδεικνύμενοι σφίσι βασιλέα γέ-
νους τε ὄντα τοῦ βασιλείου τὸ
Παλαιότατον (ed. Darkó I 120,8-24; Bonnae 128,21 – 129, 14).

Σαρμάται δὲ φωνῇ διαχρῶν-
ται παραπλησίᾳ τῇ Ἰλλυριῶν
τῶν ἐς τὸν Ἴόνιον παροικούντων
ἔστε¹ ἐπὶ Ἐνετούς. Ὅποτέροι
τούτων παλαιότεροι, καὶ τὴν ἐτέ-
ρων ὁπότεροι: τούτων χώραν ἐπι-
νέμονται, ἢ Ἰλλύριοι ἐπέκεινα
τῆς Εὐρώπης διαβάντες Πολανίαν
τε καὶ Σαρματίαν ᾤκησαν, ἢ
Σαρμάται δὲ ἐπὶ τὰδε τοῦ Ἰστ-
ρου γενόμενοι τὴν τε Μυσίαν²
καὶ Τριβαλλῶν χώραν καὶ δὴ καὶ
Ἰλλυριῶν τῶν πρὸς τὸν Ἴόνιον
ἄχρι δὴ Ἐνετῶν ᾤκησαν, οὐτε
ἄλλου τινὸς ἐπιθήμην τῶν πα-
λαιωτέρων διεξιόντος, οὐτ' ἂν
ἔχοιμι πάντῃ ὡς ἀληθῆς διασημή-
νασθαι.

ერთი ძველი დროის მწერალთაგან, და არც მაქვს ამაზე ჭეშმარიტი წარმოდგენა.

ეს ტომი არის მამაცი აზიის ტომთა შორის და ყველაზე უფრო უკეთესი მეზრძოლი და ამბობენ, რომ თემურმა მათი შემწეობით მოიპოვა ჰეგემონობა აზიის ხალხებში, გარდა ინდებისა. დანარჩენი სკვითებიც იმავე განწყობილებისა არიან და მათ ერთი მეფე მართავს; სამეფო *ქალაქი* მოაწყეს ეგრეთწოდებულ ურდოში და მეფედ ინიშნავენ უძველესი სამეფო გვარიდან.

სარმატები იყენებენ ენას, რომელიც ჰგავს ენას ილირიელებისას, რომლებიც იონიური ზღვის გასწვრივ ცხოვრობენ ვიდრე ვენეტებამდე. თუ რომელი ამ ორი ხალხიდან უფრო ძველია და რომელი ამ ორი ხალხიდან ამ ქვეყანაში დამკვიდრდა *უფრო ადრე*, ილირიელები ევროპის გადაღმიდან გადმოსულნი პოლანიაში და სარმატიაში დასახლდნენ, თუ სარმატები ისტროსის ამ ნაპირას მოვიდნენ და მესია და ტრიბალების ქვეყანა დაიკავეს, განსაკუთრებით ილირიელთა მიწები იონიურ ზღვის გასწვრივ მდებარე ვიდრე ვენეტების ქვეყანამდე, – ეს მე ვერ შევიტყე ვერც

¹ ἔστε Darko, ἔσ τούς codd.

² Μυσίαν ...Τριβαλλῶν χώραν – იგულისხმება ბულგარეთი და სერბების ქვეყანა

Ἐπάνειμι δὲ ἐπὶ Σκύθας τοὺς νομάδας, ὃ δὴ γένος μέγιστόν τε καὶ ἰσχυρόν καὶ γενναϊότατόν ἐστιν, οἷον οὐδενὶ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἔθνων παραβάλλειν, ἂν μὴ πολλαχῆ ἀνὰ τὴν οἰκουμένην κατὰ τὴν Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην ἐσκαδασμένον ἄλλη τε τῆς αὐτῶν βασιλείας ἠκίστη, ὡς τῆ ἐπιδρομῇ τὰ πολλὰ χρησάμενον· ἣ δὲ χώρα ἡρέσκετο, ταύτη ἐν ἀπολειφθῆν ἠκῆσεν.

Εἰ μὲν οὖν ἐφρόνει κατὰ τὰδε, τὴν αὐτὴν ἐνοικοῦν χώραν, καὶ ἄφ' ἐνὶ γένοιτο βασιλεῖ, οὐδένας οἱ τῶν ἐν τῇ οἰκουμένη ἐνίσταντο ἂν, ὥστε μὴ συνομολογεῖν αὐτῷ. Νῦν δὲ ἀπανταχῆ τῆς Ἀσίας ἐπινεμόμενον καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἐπὶ τῇ Θράκῃ τε καὶ ἐς τὸν Βόσπορον ἐνοικοῦν, ἀπῆκισταί τῆς σφῶν αὐτῶν βασιλείας τῆς ἐς τὸ Οὐρδάν. Οἱ μὲν οὖν ἐς τὸν Βόσπορον τὴν ταύτην χώραν ἐπινεμόμενοι καὶ τὴν ὁμορον λεηλατοῦντες, τὴν τε Τζαρκᾶσων καὶ Μιγκρελίων καὶ Σαρματῶν, καὶ ἀνδράποδα ὡς πλείστα ἀγόμενοι ἐπὶ τὸν Βόσπορον, ἐπὶ Καφᾶν πόλιν καὶ ἐς τὴν Μαυώτιδα καλουμένην λίμνην ἀπάγοντες, ὀλίγου τε αὐτὰ ἀποδιδόμενοι τοῖς τε Ἑνέτων καὶ Ἰανυῶν ἐμπόροις, οὕτω δὴ βιοτεύουσι (ed. Darkó I 126, 1—127, 4).

კვლად დავუბრუნდეთ მომთაბარე სკვითებს. ეს არის უდიდესი ტომი, ძლიერი და უაღრესად კეთილშობილი; მისი მსგავსი არ არის მსოფლიოში მოსახლე არც ერთი ტომი; ყველგან მსოფლიოში კი არ სახლდებოდა აზიასა და ევროპაში გაბნეული და თავისი სამეფოს გარეთ, ლაშქრობების დროს მრავალ ქვეყანაში ყოფილან; რომელ ქვეყანაშიც მოეწონებოდა მათ, იქ რჩებოდნენ და სახლდებოდნენ.

თუ თანხმობა არის, ამ ქვეყანაში ცხოვრობენ და ერთი მეფის ბატონობით არიან, მთელ მსოფლიოში არავინ იქნება ამ ხალხის წინააღმდეგი, ისე რომ მას არ დაემორჩილოს, ხოლო ამჟამად ისინი ყველგან აზიაში მოდებულნი არიან და ევროპაშიც, თრაკიაში და ბოსპორის მხარეში სახლობენ, როგორც თავიანთი სამეფოს, ურდოს, მოახალშენენი. ბოსპორის მხარეში რომლებიც ცხოვრობენ, ისინი არბევენ მეზობელ მხარეს ჩერქეზებისას და მეგრელებისას და სარმატებისას, აუარებელი მონები მიჰყავთ ბოსპორში, კავას ქალაქში და ეგრეთწოდებულ მეოტიდის ტბისკენ მიჰყავთ, იაფად ჰყიდიან მათ ვენეტებსა და გენუელებს და ასე, ირჩენენ თავს.

იბერიის სპილენძი

IX. Ἡ δὲ χώρα αὕτη τοῦ Ἰσμαήλεω¹ ἀρχεται μὲν ἀπὸ τῆς ἐς τὸν Πόντον Ἡρακλείας πόλεως τοῦ βασιλέως, διατείνει δὲ διὰ τοῦ Πόντου ἐς τὴν Παφλαγόνων χώραν καὶ ἐπὶ τὴν Τουργούτεω² χώραν, ὀβλιωτάτη δὲ οὖσα πρόσδοτον ἔχει ἐς τὰς εἴκοσι μυριάδας χρυσίου τοῦ ἔτους στατήρας. Χαλκὸν δὲ, ὡς καὶ ἄλλοιφίμοι τοῦ λόγου, φέρει ἡ χώρα αὕτη μόνη τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, χαλκὸν δὲ κάλλιστον μετὰ γέτον Ἰβηρίας χαλκόν, ἀφ' οὗ δὴ προσήει τῷ βασιλεῖ ἐπέτειος φόρος χρυσίου πάντε μυριάδες στατήρων (ed. Darkó, II 242, 6-14).

IX. ისმაილის ეს ქვეყანა იწყება ირაკლიდან, პონტოში რომ არის მეფის ქალაქი, გადაჭიმულია პონტოს გავლით ვიდრე პაფლაგონთა ქვეყანამდე და ტურგუტის მხარემდე, უაღრესად მდიდარია და შემოსავალი აქვს წლიურად დაახლოებით ორასი ათასი სტატერი ოქროთი. ხოლო სპილენძს, როგორც ეს მე სხვაგანაც ვთქვი, მხოლოდ ეს ქვეყანა, აზიის ქვეყნებს შორის, იძლევა იბერიის სპილენძის შემდეგ საუკეთესოს, საიდანაც მეფეს შემოუდის ყოველწლიური გადასახადის სახით ორმოცდაათი ათასი ოქროს სტატერი³.

კოლხეთი – ტრაპიზონის სამეფო

II. Μετὰ δὲ ταῦτα Παιαζήτης ἤλαυνεν ἐπὶ Σκενδέρεια τὸν τῶν Ἀρμενίων βασιλέα, καὶ ἐπὶ Ἐρτζιγγάνην πόλιν, τὰ τῶν Ἀρμενίων βασιλεία, καὶ ἐπὶ Σαμαχίην πολίχνην λεγομένην.

Λέγεται δὲ οὗτος ὁ Σκενδέρης τῶν βαρβάρων πολλῶ τῶν

II. ამის შემდეგ ბაიაზეთი გაემართა არმენიელთა მეფის სკენდერესის წინააღმდეგ, და ქალაქ ერზინჯანის არმენიელთა სამეფო ქალაქის, ასაღებად, და ეგრეთწოდებული ციხე-დაბის შემახის წინააღმდეგ.

ამბობენ, რომ ეს სკენდერესი აზიის ბარბაროსთა შორის ყვე-

¹ ისმაილი – სინოპის მთავარი: *ἐστρατεύετο ἐπὶ τὸν Ἰσμαήλην Σινώπης ἡγεμόνα* (ed. Darko 173, 21: „ილაშქრა სინოპის მთავრის ისმაილის წინააღმდეგ“).

² ტურგუტი – ფრიგიის მთავარი: *Τουργούτεω τοῦ τῆς Φουγίας ἄρχοντος* – სწერია ლაონიკეს „ისტორიის“ II წიგნში (ed. Darko I, 60, 4 – 5).

³ ჩვენთვის არ არის ცნობილი სხვა წყაროები შესახებ „იბერიის სპილენძის“ სახელგანთქმულობის შესახებ.

κατὰ τὴν Ἀσίαν ἀνδρειότατος
καὶ τὰ ἐς πόλεμον τόλμη τε καὶ
ῥώμη σώματος γενέσθαι: οὐδὲν δὲ
δευτέρον, ὡς ἐπιόντων ποτὲ αὐτῆ
τῶν Ἀσσυρίων πολλάκις ἔργα
ἀποδείξασθαι ἄξια λόγου, τρεψά-
μενος τοὺς ἐναντίους σὺν ὀλίγοις
τοῖς ἀμφ' αὐτόν.

Τοῦτον δὲ τὸν Σκενθέρεα, ὡς
ἀπήχθετο τῆ ἑαυτοῦ γυναικί,
συλλαβοῦσα αὐτόν σὺν τῇ παιδί
διαχρήσασθαι: καὶ τὴν βασιλείαν
κατέχειν. Ἐπὶ τοῦτον δὲ Παια-
ζήτης ἐλάσας τὴν τε Ἑρτζιγγά-
νην πόλιν πολιορκῶν παρεστή-
σατο καὶ τὸν παῖδα Σκενθέρεω
εἶχεν ἐν φυλακῇ.

Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς τε Τζα-
νίδας¹ καταστρεψάμενος, οἱ
κατέχουσι τὰ τῆς Κολχίδος
ἐπὶ Ἄμαστριν πόλιν καθήκοντα,
ἤλαυνεν ἐπὶ Καραϊλούκη τὸν
Λευκαμινᾶν Σαμαχίης ἡγεμόνα,
καὶ ἐπεξελθόντα σὺν τῇ ἑαυτοῦ
στρατιᾷ μάχῃ ἐκράτησε, καὶ ἐπο-
λιόρκει Σαμαχίην πόλιν. Καὶ ὡς
οὐδὲν προσχώρει ἢ τῆς πόλεως
αἴρεσις, ἀπεχώρησεν ἀπαγαγὼν
τὸν στρατόν, καὶ ἐπανέστησεν ἐπ'
οἴκου (ed. Darkó I 58,21 — 59,15).

ლაზე უფრო მეტად გამოირჩეო-
და როგორც უმამაცესი; ომში
გაბედული შემართებით და სხეუ-
ლის ძლიერებით სხვა ვერავინ
შეედრებოდა; ასირიელები რომ
ოდესღაც მას უტევდნენ, მას ხში-
რად გამოუჩენია მოხსენების ღირ-
სი საქმეები, მოწინააღმდეგეებიც
უკუუქცევია მცირეოდენი, მის
გარშემო მყოფი მეომრებით.

ეს სკენდერესი შეიზიზღა მის-
მა მეუღლემ, რომელმაც შეიპყრო
იგი ვაჟითურთ, მოაკვდინა და
სამეფო ხელში ჩაიგდო. ამ სკენ-
დერესის წინააღმდეგ გაემართა
ზაიაზეთი, ქალაქ ერზინჯანსაც
ალყა შემოარტყა და დაიმორ-
ჩილა, ხოლო სკენდერესის ვაჟი
დაატუსაღა.

ამის შემდეგ დაიმორჩილა ჭა-
ნიდები, რომლებსაც უჭირავთ
კოლხიდის ადგილები ვიდრე
ქალაქ ამასტრისამდე, გაემართა
შემახიის ერისთავის ყარაიუ-
ლუკ ლეკვამნას წინააღმდეგ, თა-
ვისი ჯარით ჩაუარა მას, ბრძო-
ლით დაიპყრო და ქალაქ შემა-
ხიას ალყა შემოარტყა. მაგრამ
რადგან ვერაფერს გახდა და ქა-
ლაქი ვერ აიღო, უკან დაიხია
თავისი ჯარით და შინ დაბრუნდა.

¹ τζαπνίδας codd., Τζανίδας Darkó. ამ „ჭანიდებს“ იხსენიებს მიქელ პანა-
რეტოსი 1358 წლის ქვეშ: «მოვიდა ტრაპიზონში ბევრი თურქი. წინამძღოლობდნენ
მათ ეზინკელი ახის აინაზბეგი და ზაიბურთელი მაჰმად ევკეპტარისი და ამიდელთა-
გან თურალი-ბეგი პოსდოგანისი, და მათთან ერთად ჭ ა ნ ი დ ე ბ ი (Τζαინίδες ||
Τζაიპνίδες) (გეორგიკა VII, გვ. 184).

თემურლენგი იბერიაში

III. Τοῦ δὲ ἐπιγενομένου φέ-
ρους στρατιᾶν ὡς μεγίστην συλ-
λέξας, καὶ ἐπὶ Αἴγυπτον ἐν γῆ
ἔχων στρατεύεσθαι, μετὰ¹ δὲ
συστρέφας, ἤλαυνεν ἀνθὶς ἐπὶ
Σκύθας, σταθμούς ἐλαύνων ὡς
μεγίστους.

Καὶ ἐφῆθη τε δὴ ἐσβαλὼν ἐς
τὴν Σκυθικήν, καὶ συνέμιξε μοίρα
τινὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἔφοδον ἐπι-
γενομένοις, καὶ συμβαλὼν αὐτῇ
ἐτρέψατο. Οὐ μόντοι γε ἀπεγέ-
νετο, ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου, ἐν
ταύτῃ τῇ συμβολῇ.

Οἱ γὰρ Σκύθαι μέγιστον δὴ
τοῦτο ἔχουσιν ἀγαθόν· ἐν τῇ
τροπῇ συστρεφόμενοι ἀνθὶς ἐλαύ-
νουσιν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, οὐδὲν
τι κατὰ τὴν τροπὴν χαλεπὸν
ὑφιστάμενοι, μετὰ δὲ, ὡς ἐπὶ
τὸν βασιλέα Σκυθῶν ἤλασε, πα-
ρετάξατό τε εἰς μάχην, καὶ οἱ
Σκύθαι νυκτὸς ἀπεχώρουσιν ὥστε
σταδίους εἴκοσι καὶ ἑκατόν.

Ὡς δὲ ἐπῆει Τεμήρης, διημι-
ρεύων ἐπήλαυνε, νυκτὸς ἀνθὶς
ἀπεχώρουσιν οἱ Σκύθαι, ὥστε δὴ
ταῦτα ποιούμενος ἔκαμνε τῷ Τε-
μήρῃ ὁ στρατός, καὶ προσκα-

III. ზაფხული რომ დადგა,
დიდძალი ჯარი შეკრიბა *თემურმა*
და ეგვიპტის წინააღმდეგ ლაშქ-
რობა გადაწყვიტა, ხოლო შემ-
დეგ გეგმა შეცვალა და კვლავ
სკვითების წინააღმდეგ გაემართა
დიდ-დიდი სვლებით.

სწრაფად თავს დაესხა სკვი-
თებს და შეიჭრა სკვითიკეში,
იქვე მის ერთ განაყოფს შეეჯახა,
რომელსაც მისასვლელების დაც-
ვა ჰქონდა დავალებული, შეებრ-
ძოლა და აიძულა უკუ-წასვლა.
ამ შეტაკების დროს ისეთი არა-
ფერი მომხდარა სამარცხვინო,
რომ ღირდეს ლაპარაკი.

რამეთუ სკვითებს ერთი ასე-
თი უდიდესი სიკეთე ჰქონდა: ოტე-
ბულნი უკან ბრუნდებიან და
კვლავ მიემართებიან მტრის წი-
ნააღმდეგ, და ოტებულნი არავი-
თარ საფრთხეს არ ეძლევიან;
შემდეგ კი, როგორც კი სკვითთა
მეფეს მიაღწია (*თემურლენგმა*)
მან დარაზმა (*თავისიანები*) სა-
ბრძოლველად, და სკვითებმა ლა-
მით უკან დაიხიეს დაახლოვებით
ასოცი სტადიონით.

როცა თემური დაედევნა და
მთელი დღე სდია, სკვითებმა ლა-
მით კვლავ უკან დაიხიეს, ასე
რომ ამის კეთებაში თემურს ჯა-
რი დაეღალა. და ამით იძულე-

¹ აქ მეტა ნახმარია როგორც ზმნისართი (იხ. ასეთი შემთხვევები ჰომეროსის პოემებში).

λείτο ἐς μάχην τῶν Σκυθῶν βασιλείᾳ.

Μετὰ δὲ ταῦτα στρατοπεδεύσάμενος ἐς τὴν ὑστεραίαν παρατάξατο κατὰ Ἰλας. Τεμύρης δὲ παρετάσσετο ἐπὶ πολὺ τὸ βῆθος, ἔχων ἐπὶ τὸ δεξιὸν Χαϊδάρην σὺν τοῖς Μασσαγέταις, ἐπὶ δὲ τὸ ἐνώπιον τὸν παῖδα αὐτοῦ Σαχροῦχον¹ σὺν τοῖς Πέρσαις τε καὶ Ἀσσυρίοις, καὶ Χαταίων, ὅσοι εἶποντο.

Ἐπεὶ δὲ συνέμισγον ἀλλήλοις τὰ στρατεύματα καὶ ἐμάχοντο, μάχης τε καρτερᾶς γενομένης οὐδὲν τι πλεόν ἔσχον οἱ Σκύθαι. Μετὰ δὲ, ὡσάμενοι εἶχοντο τοῦ ἔργου ἐντονώτερον οἱ Σκύθαι, οὐδ' ὡς ἐτρέψαντο τὸν Τεμύρεω στρατὸν, ἀπετράποντο, καὶ ἀπέβαλον ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ οὐκ ὀλίγους. Ὑστερον μὲντοι, ὡς οὐδὲν ἔπρασσον οἱ Σκύθαι μαχόμενοι τῇ Τεμύρεω στρατῷ, ἤλαυνον ἐς τὸ πρόσω ἐχόμενοι, ὡς ἐντὸς τῆς χώρας τοὺς πολεμίους ἀποληφόμενοι.

Ὁ μὲντοι Τεμύρης συστραφεὶς ἤλαυνέ τε αὐτὸς τὰ ἔμπροσθεν γινόμενος, καὶ πῶς ἔφθη ἐς τὸν Τάναϊν ἀφικόμενος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐς τὴν Ἰβηρίαν τὴν

ბულმა თემურმა ბრძოლაში გამოიწვია სკვითთა მეფე.

ამის შემდეგ მეორე დღეს **სკვითთა** მეფემ დაიბანაკა და რაზმეულებად დააწყო **თავისი ჯარი**. ხოლო თემურმა შორს სიღრმეში განაწყო **ჯარი**, მარჯვნივ ჰყავდა ჰაიდარი მასაგეტების ჯარით, ხოლო მარცხნივ თავისი ვაჟი შარუხი¹, რომელსაც ახლდნენ სპარსელები და ასირიელები, და ხატაელთაგან ვინც თემურს ახლდნენ.

ხოლო როდესაც ჯარები ერთმანეთს შეხვდნენ და ბრძოლა დაიწყო, ბრძოლა ფიცხელი იყო, სკვითებმა ბევრი ვერაფერი გააწყვეს. ხოლო შემდეგ, თითქოს დადევნებას აპირებენო, სკვითები ცხარედ შეუდგნენ საქმეს, მაგრამ ვერ აოტეს თემურის ჯარი და უკუ-იქცნენ, და ამ ბრძოლაში არა მცირედნი დაჰკარგეს. შემდეგ, მაინც, რახან ვერაფერი გააწყვეს სკვითებმა თემურის ჯართან ბრძოლაში, გაემართნენ და მტრის ზურგში მოყვნენ, რათა ქვეყნის შიგნით მოწინააღმდეგეები უკან მოეტოვებინათ.

ამიტომ თემურმა (**რომელიც მიუხვდა მტრის ოინებს**) გეგმა შესცვალა, თვით საპირისპირო მხარეს გავიდა და მტერს დაასწრო და ტანაისთან მივიდა, ამის

¹ თემურლენგის ვაჟს შარუხს იცნობენ ძველი ქართველი მატრიანეები: «(თავადი ესაია) შეეხუეწა ძესა ლანგ-თემურისსა შარუხს» (ქ. ცხ. II [1959], 335,26); «მამინ შეეწყალა ძესა მას ლანგ-თემურისსა შარუხს, და მივიდა რა მამასა თვსსა თანა, დიდად შემწე ექმნა» (იქვე, გვ. 46,29).

ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀφικόμενος ἀπεχώ-
ρει διὰ τῆς Κολχίδος, τὸν
Φάσιν αὐτοῦ διαβάς ποταμόν,
τὸν ἀπὸ Καυκάσου ῥέοντα ἐπὶ
Εὐξείνου πόντον. Ἑσβαλῶν δὲ ἐς
τὴν Ἀρμενίων χώραν ἀπήλαυνεν
ἐπὶ Χεσίης¹. Ἐπεπράγει δὲ οὗτω
αὐτοῦ τὸ στρατεύμα ἐς τὴν ἐπὶ
Σκυθiais ταύτην ἔλασιν.

Ἐπὶ δὲ τρίτῳ ἔτει παρασκευ-
ασάμενοι οἱ Σκυθαι ὡς ἀμυνόμε-
νοι βασιλέα Τεμήρηγ, ἡλασάν τε
καὶ ἐπέδραμον χώραν τὴν ὑπὲρ
τοῦς Ἀσσυρίους.

Ἐπρεσβεύετο μὲν οὖν ὕστε-
ρον περὶ σπονδῶν πρὸς τε τὸν
βασιλέα τοῦ Οὐρῶν καὶ πρὸς
σύμπασαν τὴν ἀγοράν, ἐπιγαμίαν
τε ὑπισχνούμενος, καὶ σπονδὰς τε
ἐποιήσαντο, ἐφ' ἣ ἕξουσ τε καὶ
φίλους εἶναι ἀλλήλοις (ed. Dar-
kó I 128, 24—130, 17).

შემდეგ მივიდა იბერიაში
(აზიაში რომ არის)² და კოლ-
ხიდის გზით დაიხია, იქ გადა-
ლახა მდინარე ფაზისი, რომე-
ლიც კავკასიონიდან გამომდინა-
რეობს ევქსინის პონტოსაკენ. შე-
იჭრა არმენიელთა ქვეყანაში და
სწრაფად გაემართა ხესიაში¹. ასეთ
ვითარებაში ჰყავდა იქ ჯარი
სკვითების წინააღმდეგ ამ ლაშქ-
რობის დროს.

ხოლო მესამე წელს სკვითები
მოემზადდნენ, რათა შური ეძიათ
თემურ მეფის მიმართ, შეუტყეს
და თავს დაესხნენ ქვეყანას, რო-
მელიც ასირიელების ზემოთ
არის.

შემდეგ ზავის სათხოვნელად
მოციქულები გაიგზავნენ ურდოს
მეფესთან და მთელ კრებულთან
და ჰპირდებოდა დანათესავება-
საც, და ზავიც შეკრეს, რომლი-
თაც ისინი ერთმანეთის მოკავ-
შირეებად და მეგობრებად ითვლე-
ბოდნენ.

კოლხეთი – ტრაპიზონის სამეფო

Τότε δὲ βασιλεὺς παραλαβὼν
τὴν Ἰσμαήλειω τοῦ Σκενδέρειω
χώραν ἔετο ὁμόσει ἐπὶ Χασάνην τὸν
μακρὸν καὶ ἐπὶ Κολχίδα, ὡς
καθαίρησων βασιλέα τῆς Τραπε-

მაშინ მეფემ აიღო ისმაილის,
სკენდერესის შვილის, ქვეყანა და
მაშინვე გაემართა ჰასან გრძელის
წინააღმდეგ და კოლხიდის
წინააღმდეგ, რათა დაემხო ტრაპე-

¹ ხელნაწერებში სწერია *χεσίης*, Darkó-მ შეასწორა (სხვაგანაც რამდენჯერმე გვხვდებოდა); ერთ ადგილას (L 119,2) ის წერს: „აზიაშია ეს ქალაქი, თუ ასირიის ქვეყანაში, ან მიდიელთა მხარეში, ვერ დავადგინეო“, სამიუბელში კი უწოდებს Kesch. თვით ტექსტში (I 119,15) ამბობს, რომ ის სამარყანდის მიდამოებშია.

² ავტორი საჭიროდ თვლის განმარტოს: „მივიდა იბერიაში, აზიაში რომ არისო“, რადგან იცის, რომ არის მეორე იბერიაც, ისპანიაში, რომელსაც ის რამდენიმე ადგილას იხსენიებს.

ζούοντος, δε επιτηδείως ἔχων τὸν Χασάνην καὶ συνήθης γενόμενος, καὶ μᾶλλον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ βασιλεὺς Ἰωάννης, καὶ αὐτὸς βασιλεὺς Δαβὶδ ἐξέδοτο ἐς γάμον θυγατέρα Ἰωάννου καὶ Δαβὶδ ἀνεψιᾶν Χασάνη τῇ μακρῇ.

Καὶ προσεδεῖτο βασιλεὺς Δαβὶδ τὸν Χασάνην διαπράξασθαι¹ ἐς τὸν βασιλέα Μεχμέτην τοῦ λοιποῦ μὴ ἀπάγειν τὸν φόρον τῆς Τραπεζούοντος πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ ζητῶν μᾶλλον ἀποχαρίσασθαι τῇ Χασάνη βασιλεὺς Μεχμέτης.

Οἱ μὲν οὖν Χασάνειοι πρέσβεις ἐς βασιλέα ἀφικόμενοι διελέγοντο μὲν καὶ ἄλλα ὑπερηφανῆ, ἐν δὲ ὀλίγῃ καὶ τότε ἠξίουσαν, σφίσι αὐφειθῆναι τὸν τῆς Κοιλιθίου χώρας φόρον. Τούτους μὲν οὖν ἀπέπεμψε βασιλεὺς ἐπαπειλήσας, ὡς τοῦ λοιποῦ εἴσονται οὐκ εἰς μακράν, ὅτου δέοι τοῦ βασιλέως προσδεῖσθαι (ed. Darkó, II 243,9-28).

Τὸ δὲ ἐντεῦθεν² ἦδη ἐπορεύετο ἐπὶ Τραπεζούοντα καὶ κατὰ βασιλείῳ Δαβὶδ, δε τελευτήσαντος τοῦ βασιλέως τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου, καὶ καταλειφθέντος αὐτῇ ἐγγόνου ἑνός, ἐπαγόμενος τοὺς Καβασιτάνους³ ἄρ-

ზუნტის მეფე, რომელიც მეგობრულად იყო ჰასანთან განწყობილი, განსაკუთრებით კი მისი ძმა მეფე იოანე; და თვით მეფე დავითმა მიათხოვა იოანეს ასული და დავითის ძმისწული ჰასან გრძელს.

და დავით მეფემ სთხოვა ჰასანს ეშუამდგომლა მეხმეტ მეფის წინაშე, რომ ტრაპეზუნტს აღარ ეძლია მისთვის ხარკი, მაგრამ უფრო მეტად რომ მეხმეტ მეფეს ჰასანისათვის წყალობა არ მოეკლო.

სხვათა შორის, ჰასანის ელჩები მეფესთან რომ მივიდნენ, ქედმაღლურად დაუწყეს ლაპარაკი, სთხოვეს აგრეთვე ისიც, რომ კოლითის ქვეყნის ხარკი მათთვის გადაეცა. მეფემ ისინი გაისტუმრა და დაემუქრა: „ამიერიდან შორს ნუ ივლით, როდესაც მეფის დახმარება იქნება საჭირო“.

აქედან უკვე ის გაემართა ტრაპეზუნტისაკე დავით მეფის წინააღმდეგ, რომელმაც მისი ძმის იოანე მეფის გარდაცვალების შემდეგ (რომელსაც ერთი შვილი-შვილი დარჩა), კავასიტელები, ტრაპეზუნტის გარშემო მცხოვ-

¹ აქ ხელხაწერები უმატებენ Χασάνην, რაც Darkó-ს ზედმეტად მიაჩნია.

² აქედან ვიდრე სიტყვებამდე ἐνίας δ' ἐν τινι ὀλίγῃ καιῶν καὶ ὑπανδρεῦσατο (გვ. 117 ბოლომდე) Darkó-ს ინტერპოლაციად მიაჩნია. ვ. გ რ ე კ უ არ ეთანხმება დარკოს (l. e. 208).

³ კავასიტებზე იხ. ზემოთ გვ. 95, შენ. 6.

χόντας τῶν περὶ τὴν Τραπεζοῦντα Μεσογαλδῶν¹ κατέσχε τὴν βασιλείαν καὶ ἐβασίλευεν, ἀδικήσας τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ τετραετὴ ὄντα.

Ὁ μόντοι στόλος ἄρας ἀπὸ Σινώπης, ἐπεὶ ταύτην προεδουλώσαντο, ἐπορεύετο ἐν δεξιᾷ ἔχων τοὺς Καππάδοκας, καὶ ἀφικόμενος ἐς τὴν πόλιν Τραπεζοῦντα τὰ τε προάστεια ἐνέπρησε, καὶ ἐπολιόρχει τὴν πόλιν ἐπὶ ἡμέρας τριάκοντα ὄσο.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπελαύων ἐπήγει βασιλεὺς. Προελάνων δὲ Μαχουμιούτης ἐς Τραπεζοῦντα, καὶ αὐτὸς που σκηνώσας ἐν τῇ λεγομένῃ Σκυλολίμνῃ, καὶ λόγους προσφέρων πρὸς τὸν αὐτοῦ ἐξάδελφον Γεώργιον πρωτοβεστιάριον, ἔλεγε πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν τῷ βασιλεῖ Δαβίδ τὰδε.

«Βασιλεῖ Τραπεζοῦντος, γένους τοῦ Ἑλλήνων βασιλείου, βασιλεὺς μέγας τὰδε λέγει, ὡς ὄρας μὲν ὕσπιν χώραν διαπορευόμενος, ἐπειδὴ διεξῆγει, ὥστε ἐν ταῦθα γενέσθαι. Ἦν οὖν αὐτίκα τὴν πόλιν παραδῶς τῷ βασιλεῖ, καὶ χώραν μὲν σοι παρέχεται,

რებ მესოხალდეველთა მთავრები მიიერთა, სამეფო ტახტი დაიპყრო და გამეფდა; უსამართლოდ მოეპყრა თავის ოთხი წლის ძმისწულს.

ხოლო ფლოტი მოსწყდა სინოპს, როდესაც ეს უკანასკნელი დაიმორჩილეს და გაემართა; მარჯვნივ ჰყავდა კაპადოკიელები, და მოვიდა ქალაქ ტრაპეზუნტში, გადაწვა გარეუბნები და ქალაქს ალყა შემოარტყვა, ოცდათორმეტი დღის განმავლობაში.

ხოლო ამის შემდეგ მეფე გაემართა და თავს დაესხა. მახუმიტმა კი დაასწრო ტრაპეზუნტში შესვლა, იქ დაიბანაკა ეგრეთწოდებულ სკილოლიმნეში და მოლაპარაკება გამართა მის ძმისშვილთან პროტოვესტიარიოს გიორგისთან, მას ეთქვა დავით მეფისათვის შემდეგი:

„ტრაპეზუნტის მეფეს, ელინთა სამეფო გვარისას, დიდი მეფე იმას მოახსენებს: ხომ ხედავ რამხელა ქვეყანა გამოიარა, სანამ მოვიდოდა იქ, სადაც არის ახლა. თუ დაუყოვნებლივ ქალაქს გადმოსცემ მეფეს, ქვეყანაც შენ გექნება, როგორც ელინთა პელო-

¹ მესოხალდეები, ე. ი. შიდა ხალხიაში მცხოვრებნი, მათ შესახებ თ. უსპენსკისთან (История Византийской империи III (М.-Л. 1948), გვ. 742) ვკითხულობთ: „Византийские архонты, пришедшие вместе с Комнинами, встретили враждебное отношение туземного элемента грузинского (лазского) племени, имевшего в своей среде княжеские фамилии. Пришшая знать именовалась схоляриями (гвардией). туземная – месохалдиями, жившими внутри Халдии“.

ὡς καὶ τῷ Ἑλλήνων ἡγεμόνι τῆς Πελοποννήσου Δημητρίῳ εὐδαίμονίαν τε ἐβωρήσατο καὶ νήτους καὶ Αἴνον πόλιν εὐδαίμονα, καὶ ἐν ἀσφαλεὶ ὄν κάθηται εὐδαίμωνων. Ἦν δὲ μὴ πειθόμενος ἀντέχειν ἐπιέλης, ἴσθι τὴν τε πόλιν ἐξανδραποδίσαι οὐ πολλῆ ὑστερον· οὐ γὰρ ἂν ἀπαναστήσεται, μὴ ἐξελὼν πρότερον ἡμᾶς καὶ αἰσχίστῳ παραδοῦς θανάτῳ».

Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Μαχουμούτεω, ὑπολαβὼν ὁ βασιλεὺς Κολχίδος ἔλεγε τοιαῦτα·

«Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ πρότερον τὰς βασιλείας σπονδὰς οὐ παραβαίνοντες, τὸν τε ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως πέμψαντες ἔτοιμοι ἦμεν, ἐφ' ὅτι ἂν ἄρα κελήσει βασιλεὺς, ἴσθαι αὐτίκα πειθόμενοι, καὶ νῦν τῷ ναυάρχῳ τοῦ βασιλέως τόδε ἐλέγομεν, ὡς ἂν μὴ τὴν χώραν κακῶς ποιοῦντες ληΐζωνται, ὡς, ἣν ἐπιῆ βασιλεὺς, προσχωρήσειν αὐτῷ παρεσκευάσμεθα».

Ταῦτά τε ἔλεγε, καὶ ἡξίου σπένδασθαι αὐτῷ βασιλέα, ἐφ' ᾧ τὴν τε θυγατέρα αὐτοῦ βασιλέα ἀγεσθαι καὶ χώραν αὐτῷ παρέχεσθαι, ὅσῳ ἴσῃν τὴν πρόσσπονδον αὐτοῦ τῆς χώρας ἀποδοίη τε. Ταῦτα λέγων ἡξίου σπένδασθαι.

Μαχουμούτης μὲν, ὡς ἐς τὸ στρατόπεδον ἀπήλαυε βασιλεὺς,

პონესის წინამძღოლს დიმიტრის, დიდძალი სიმდიდრეც მიანიჭა და კუნძულებიც და შემღებული ქალაქი აიზიც, და, არის რა უშიშრად, ცხოვრობს ბედნიერად. ხოლო თუ არ დაემორჩილები და წინააღმდეგობას მოინდომებ, იცოდე, რომ ქალაქს დაიმონავებს ცოტა ხნის შემდეგ; რამეთუ ის მანამ არ შეწყვეტს წინააღმდეგობას, სანამ არ მოგსპობს და სამარცხვინო სიკვდილს არ შეგამთხვევს“.

ეს რომ თქვა მახუმუტმა, კოლხიდის მეფემ შემდეგნაირად მოუჭრა სიტყვა:

„მაგრამ ჩვენ წინათაც მეფესთან დადებული ზავი არ დაგვირღვევია, მეფის ძმაც გავგზავნეთ და მზად ვიყავით, რასაც კი მეფე ბრძანებდა, მაშინვე მორჩილებით წავიდოდით; და ახლაც მეფის ნავარხს ის ვუთხარი, რომ ჩვენ ქვეყანას ცულადა არ მოჰყრობოდნენ და არ დაერბიათ, რომ, თუ მეფე ჩვენკენ გამოემართება, მზად ვართ დავნებდეთ“.

ეს თქვა და თხოვდა მეფე დაეზავებინა მასთან ისე, რომ მისი ასულიც მეფეს ცოლად ეთხოვა და ქვეყანაც მისთვის დაებრუნებინა. იმ პირობით, რომ აქ ქვეყანაზე გავლაც თანაბარი (ე. ი. თავისუფალი) იქნებოდა. ეს თქვა და დაზავებას ითხოვდა.

მახუმუტმა, როგორც კი მეფე ზანაკში გაემართა, შეხვდა მას

ὑπήντα ἀγγέλλων τὰ παρὰ τῆς πόλεως. Ἐπαρθεῖς δὲ τοῖς λόγοις τοῖσδε ὤρμητο κατὰ κράτος ἐξελεῖν τὴν πόλιν καὶ ἀνδραποδίσασθαι: ἤχθητο γάρ, ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ βασιλέως, πρὶν ἢ ἀφικέσθαι τὸν στόλον, ἀφίκετο παρὰ τὸν ἑαυτῆς γαμβρὸν τὸν Μαμίαν προεξισύσα.

Μετὰ δὲ ταῦτα βουλευομένων οἱ ἐδόκει ἐς τὴν ξύμβασιν τοὺς ἄρκους ποιεῖσθαι, καὶ ἐγένοντο οἱ ἄρκοι τοῦ βασιλέως, μετὰ δὲ καὶ τὴν πόλιν παρελάμβανον Τραπεζοῦντα οἱ τοῦ βασιλέως νεήλυδες, ὡς ἐπέταξε βασιλεύς. Τὸν δὲ βασιλέα Τραπεζοῦντος ἐμβάντα ἐς τὰς ναῦς ἅμα τοῖς παισὶν αὐτοῦ καὶ τῇ θυγατρὶ καὶ συγγένεσιν αὐτοῦ, ἔσοι παρήσαν αὐτῷ, ἐκέλευσεν ἀποπλεῖν ἐς τὸ Βυζάντιον, ὡς αὐτίκα παρεσομένου καὶ αὐτοῦ βασιλέως διὰ τῆς ἡπείρου. Τὴν μὲν πόλιν ἐπέτρεψε τῷ ναυάρχῳ, τῆς Καλλιουπόλεως¹ ὑπάρχῳ, νεήλυδὰς τε καθίστη ἐς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἀζάπιδας² ἐς τὴν πόλιν.

Μετὰ δὲ ταῦτα πέμψας Χιτήρη τῆς Ἀμασίας ὑπάρχον, παρεστήσατο τὰ περὶ τὴν πόλιν χωρία καὶ τὰ περὶ τὸ Μεσοχάλδειον, Καβασιτάνων³ ὄντα τῶν

და აუწყა ყველაფერი, რაც ქალაქს ეხებოდა. ასეთ ცნობებზე დაყრდნობით გაემართა ძალით აელო ქალაქი და წარეტყვევნა; რამეთუ სწუხდა, რომ (*დავით*), მეფის ცოლი, სანამ ფლოტი მოვიდოდა, თავის სიძესთან მამიასთან წინასწარ გახიზნულიყო(!)

ამის შემდეგ, რადგან მან განბჭო ზავის დასადებად ფიცის მოწყობა, მართლაც მოხდა მეფის ფიცი, ხოლო შემდეგ ქალაქიც ხელთ იგდეს, ტრაპეზუნტი, მეფის ახლად დაქირავებულმა ჯარისკაცებმა, როგორც ეს მეფემ ბრძანა. ხოლო ტრაპეზუნტის მეფე ჩასვა ხომალდებში მისი ბავშვებით, ასულით და მისი ნათესავებით, ვინც კი იქვე იყო, და უბრძანა გამგზავრებულიყვნენ ბიზანტიონში. თითქოს მაშინვე თვით მეფეც აპირებდა ხმელეთის გზით გადასულიყო. ქალაქი ჩააბარა ნავარხს, კალიუპოლის¹ ქალაქისთავს, ხოლო დაქირავებული ჯარი ჩააყენა აკროპოლისში, აზაპიდები² კი – ქალაქში.

ამის შემდეგ გაგზავნა ამასიის ქალაქისთავი ხიტირი, რომელმაც დაიკავა ქალაქის მახლობელი ადგილები და მესოხალდიის გარეუბნები, რომლებიც ეკუთვნო-

¹ ჰელესპონტის ქალაქი Gallipoli.

² დარკოს განმარტებით: ἀζάπης (თურქული azap) ქვეითი თურქი ჯარისკაცი (იხ. Index Verborum, გვ. 342).

³ ხელნაწერებში სწორია καβαζιταίων შესწორა Tafel-მა.

ὑπάρχων, τοῦ τε πανσεβάζτου
καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἕκαστα
προσεχώρησεν. Ὅς¹ καὶ φυλα-
κὴν ἐγκατέλειπεν, ἀναζεύξας διὰ
τῆς ἡπείρου, καὶ ἀπήλαυνε, καὶ
διὰ τῆς τῶν Ἰζανίδων χώρας
ἐχομίζετο, χώραν ἐρυμνὴν τε καὶ
ἄβατον ἐς τὰ μάλιστα. Γενόμε-
νος δὲ ἐπὶ Βυζαντίου, βασιλέα
μὲν αὐτοῦ ἐπέταξεν ἀπάγειν ἐς
Ἀθριανούπολιν, καὶ αὐτὸς οὐ
πολλῆ ὕστερον ἐχομίζετο ἐπὶ
Ἀθριανούπολιν.

Τραπεζοῦς μὲν οὕτως ἐάλω,
καὶ ἡ τῆς Κόλχων χώρα σύμ-
παισα ὑπὸ βασιλεῖ ἐγένετο, ἡγε-
μονία καὶ αὕτη Ἑλλήνων οὖσα
καὶ ἐς τὰ ἡμεῖς τε καὶ δῖαιταν
τετραμμένη Ἑλλήνων, ὥστε ἀνα-
στάτους γενέσθαι ὑπὸ τοῦδε τοῦ
βασιλέως οὐ πολλῆ χρόνῳ τοῦς
Ἑλληνας τε καὶ Ἑλλήνων ἡγε-
μόνας, πρῶτα μὲν τὴν Βυζαντίου
πόλιν, μετὰ δὲ ταῦτα Πελοπόν-
νησόν τε καὶ Τραπεζοῦντος βασι-
λέα καὶ χώραν αὐτήν.

Ταῦτα μὲν ἐς τοσοῦτον ἐγέ-
νετο· τὴν δὲ Τραπεζοῦντα ἐς
μοίρας διελόμενος, τὸ μὲν παρ'
ἑαυτῆ κρατήρησε, ποιήσας σιλι-
κταρίους² καὶ σπαχογλάνους³
ὕστερον ἐς τὰς θύρας αὐτοῦ,
τούτους κρατήσας παρ' ἑαυτὸν

და კავასიტელ იპარხოებს, ყოვ-
ლად სათნო მეფეს და მის შვილს.
და თითოეული ამათგანი მიიერ-
თა. მან მოდარაჯენი დასტოვა,
ბანაკიდან წავიდა ხმელეთის გზით
და ჭანიდების ქვეყანაზე გავ-
ლით იმგზავრა და ჩავიდა ქვე-
ყანაში, რომელიც გამაგრებული
იყო, მაგრამ მეტისმეტად ძნელ-
სავალი. ბიზანტიონთან რომ იყო,
იქ განკარგულება გასცა, რომ
მეფე ადრიანუპოლში მოეყვანათ,
და თვითონაც უფრო გვიან
ადრიანუპოლისკენ გაემართა.

ასე იქნა აღებული ტრაპე-
ზუნტი და კოლხთა მთელი
ქვეყანა მეფეს დაექვემდებარა;
იგი ელინთა წინამძღოლობის
ქვეშ იყო და ზნე-ჩვეულებით და
ცხოვრების წესებით ელინურად
იქცეოდნენ, ისე რომ ამ მეფის
მიერ მოკლე ხანში დამორჩილე-
ბულ იქმნენ როგორც ელინები
ისე ელინთა წინამძღოლები; ჯერ
ბიზანტიონის ქალაქი, შემდეგ
ამისა პელოპონესიც და ტრაპე-
ზუნტის მეფეც და თვით ქვეყანა.

აქამდე ეს ასე მოხდა. ხოლო
ტრაპეზუნტი მან ნაწილებად და-
ჰყო: ერთი ნაწილი თავისთვის
დაიტოვა და იქიდან მან სილიქ-
ტარიები და სპახოვლანები შე-
ქმნა და შემდეგ თავის კარებთან
დააყენა, მათი მომსახურეობით

¹ აქ სიტყვა დს ჩვენებითი ნაცვალსახელია.

² სილიქტარიები – Darkó ფიქრობს, რომ ეს თურქული sihhdar, siliktar
უნდა იყოს და თურქთა მეფის ცხენოსანთა გვარდიას უნდა ნიშნავდეს.

³ Darkó: თურქული sipahi oylany – თურქ ცხენოსანთა რაზმეული.

ὕπηρεσίᾳ αὐτοῦ ἕνεκα καὶ ἐς παιδικά, τὸ δὲ κατήκτισεν ἐς Βυζάντιον, καὶ τὸ ἕτερον πεποίηκεν Ἰαννιζαρίους καὶ δουλευτὰς ἐν σκευαῖς, ἐπιλεξάμενος παιῖδας ὀκτακοσίους, καὶ ἐς τὴν τῶν νεηλύδων τάξιν ἐτάξατο.

Τὴν μέντοι θυγατέρα τοῦ βασιλέως οὐκ ἠγάγετο, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐς τὸν κοιτῶνα μετεπέμψατο αὐτήν, σφαγιασθέντος τοῦ βασιλέως Δαβίδ, καὶ τὸν παιῖδα ἔγγονον τοῦ πρότερον βασιλέως νήπιον ὄντα εἶχε παρ' ἑαυτῷ ὁ κρατῶν. Ὁ μέντοι βασιλέως παῖς ὁ νεώτερος, Γεώργιος τοῦνομα, ὡς ἐς τὴν Ἀδριανούπολιν παρών, ἐτρέπετο ἐπὶ τὴν τοῦ Μεχμέτew φρησκείαν, καὶ ἐς τὰ ἴθιη γενόμενος τὰ ἐκείνων οὐ πολλῶ ὕστερον συνελήφθη ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ὑπὸ βασιλέως.

Καὶ γὰρ ἔπεμψε γράμματα ἢ ἀνεψιᾶ τοῦ βασιλέως, ἢ τοῦ Χασάνη γυνή, καὶ μετεκαλεῖτο ἢ τὸν τοῦ βασιλέως υἱὸν ἢ τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ τὸν Ἀλέξιον τὸν ἐκ Μυτιλήνης, Κομνηνὸν ὄντα. Καὶ τὰ μὲν γράμματα ἐνεχείρισαν τῷ βασιλεῖ δηλοποιοῦντα, ὅπως εἰς ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως ἢ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ, ὡς εἴρηται, ἀφίξεται πρὸς τὴν Δέσποιναν, τὴν γυναῖκα τοῦ Μακροῦ Χασάνη οὖσαν. Ἐνεχείρισε δὲ ταῦτα τὰ γράμματα ὁ πρωτοβεστιᾶριος Γεώργιος ἐπὶ τρόπῳ τάχα ἀγαθῷ, ὅπως φανήσεται ὁ

სარგებლობდა და მათდამი ტრფობით; ხოლო ერთი ნაწილი ბიზანტიონში ჩაასახლა; სხვები კიდევ იანიჩარებად და მონებად დააყენა კარავებში, და რვაასი ბიჭი შეარჩია და ახალ დაქირავებულთა რაზმში გაამწესა.

(თუმცა მეფე მოითხოვდა) მაგრამ მეფის ასული არ ითხოვა, ხოლო ცოტა ხნის შემდეგ ის მთავრის თავის საწოლში, მის შემდეგ რაც დავით მეფე მოკლულ იქმნა; მისი შვილიშვილი, რომელიც იყო წინა მეფის ნორჩი ვაჟი, თავისთან ჰყავდა. **დავით** მეფის უმცროსი ვაჟი, სახელად გიორგი, როდესაც ადრიანუპოლში იყო, მეხმეტის სარწმუნოებაზე მოიქცა, და, **თურქების** წეს ჩვეულებებზე გადასული, ცოტა ხნის შემდეგ შეპყრობილ იქმნა მეფის მიერ მამითურთ და ძმებითურთ.

დავით მეფის ბიძაშვილმა, ხასანის მეუღლემ წერილი გაგზავნა და გამოიძახა ან მეფის ვაჟი, ან მისი ბიძაშვილი ალექსი კომნენოსი მიტილენიდან. აგრეთვე წერილები ჩააბარეს მეფეს და აუწყებდნენ, რათა მეფის ერთი ვაჟთაგანი და მისი ბიძაშვილი, როგორც ითქვა, ჩამოსულიყო დედოფალთან, გრძელი ხასანის მეუღლესთან. ეს წერილი ჩააბარა პროტოვესტიარიოსმა გიორგიმ, რაც შეიძლებოდა კარგი წესით, რათა მეფე გამოჩენილიყო რაც შეიძლება კარგი სანდოობით, და, სხვათა შორის, რათა არ სმენი-

βασιλεύς εἰς πίστῳσιν ἰσῳς ἀγα-
θῆν, καὶ ἄλλῳς ἵνα μὴ ἀκουσθῆ
καὶ παρ' ἄλλῳν, ὅπῳς ὁ πρωτο-
βεστιάριος ἔκρυψε τοῦτο, φοβού-
μενος τὸν τε ἀσθῆντη τὸν μέγαν
καὶ τὸν πάσιαν Μαχουμούτη, καὶ
πάθῃ κακῳς ὁ πρωτοβεστιάριος
παρὰ τοῦ μεγάλου ἀσθῆντου. Καὶ
την πρὸς τὸν μέγαν ἀσθῆντη.

Τὰ μὲν οὖν γράμματα δεξά-
μενος ὁ βασιλεύς καὶ νόψ λα-
βῶν κατήστατο ἐς ὑποψῆαν, καὶ
αὐτοῦς συλλαβῶν τὸν τε Δαριῶ
βασιλέα καὶ τοῦς υἱοῦς αὐτοῦ
σὺν τῷ ἀνεψιῷ καθεῖρξε. Καὶ
τῆν μὲν θυγατέρα ἐς κοιτῳνα
αὐτῷ μετεπέμφατο, ἔχων δὲ αὐ-
τοῦς ἐν πέδαις, οὐ πολλῷ ὕστε-
ρον ἀπαγαγῳν ἐς Βυζάντιον διε-
χρήσατο.

Τοῦς μέντοι παιδῳς τοῦς ἀπὸ
ἄστεῳς καὶ ἀπὸ τῳν περιοίκῳν
χωρίῳν τοῦς μὲν νεήλυδῳς ταξά-
μενος κατέθετο ἐς τὸν ἑαυτοῦ
κοιτῳνα, τοῦς δ' ἄλλῳς ἐν τοῖς
ἑαυτοῦ ἐπιτηδῆμασι, τοῦς δ'
ἑτέρῳς ἀπεχαρίσατο τοῖς υἱοῖς
αὐτοῦ καὶ τοῖς ἄρχῳσι.

Τὰς δὲ κόρας τὰς μὲν ἐν τοῖς
αὐτοῦ κοιτῳσι κατέθετο, τὰς δὲ
ἀπεχαρίσατο, καὶ τινῳς ἐξ αὐτῳν
τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀπαστέλλετο,
ἑνῳς δ' ἐν τινι ὀλίγῳ καιρῳ καὶ
ὑπανδρεῦσατο (ed. Darkó II
246,19—249,31).

ლიყო სხვებისაგან, რომ პროტო-
ვესტიაროსმა ეს დამალა დიდი
ბატონის და მახუმუტ ფაშას ში-
შით, და პროტოვესტიაროს ცუ-
დი რამ შემთხვეოდა დიდი ბატო-
ნისაგან. და, აი, ამიტომ მისცა
წერილიც დიდ ბატონს.

διὰ τοῦτο δέδωκε καὶ τὸν χάρ-

წერილი რომ მიიღო მეფემ
და ჩაუკვირდა, ეჭვში ჩავარდა,
და შეიპყრო ისინი: როგორც
დავით მეფე, ისე მისი ვაჟები
ბიძაშვილითურთ დაატყვევა. და
ასულიც თავის საწოლში მიაყვა-
ნინა. ხოლო იმათ ბორკილები
დაადო და ცოტა ხნის შემდეგ
ბიზანტიონში წააყვანინა და მო-
აკვლევინა.

ყმაწვილები ქალაქიდან და
ქალაქის გარეუბნებიდან ნეილი-
დების¹ რაზმებში ჩარიცხა და
თავის საწოლში ჩააყენა, ხოლო
სხვები თავის სახელოსნოებში;
დანარჩენები კიდევ თავის ვაჟებს
და მთავრებს უწყალობა.

ხოლო გოგონები ერთნი თა-
ვის საწოლებში დაიტოვა, ხოლო
სხვები გაასაჩუქრა, ზოგიერთი
მთგანი კი თავის ვაჟებს გაუგ-
ზავნა; ზოგიერთები რაღაც მოკ-
ლე ხანში გაათხოვა კიდევ.

¹ ზემოთაც რამდენჯერმე ნახმარი იყო ეს სიტყვა და ნიშნავს „ახლად შედგე-
ნილ რაზმს“ (- νέος „ახალი“, ἔλθθ „მოსული“).

კავკასია

"Ἕλληνας μὲν οὖν ὄσα ἀποδεικνύμενοι ἔργα μεγάλα τε καὶ περιφανή, ἐπὶ μέγα ἀφίκοντο κλέος κατὰ τε ἄλλα καὶ Εὐρώπην καὶ δὴ καὶ Λιβύην, ἐπὶ Γάγγην τε καὶ Ὀκεανὸν καὶ ἐπὶ Καύκασον ἔτι ἐλκύνοντες. ἐπὶ ταῦτα δὲ προεληλυθότων ἄλλων τε πολλῶν καὶ δὴ καὶ Ἡρακλέους καὶ ἔτι πρότερον Διονύσου τοῦ Σαμέλης υἱός, καὶ πρὸς γε ἔτι Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων, μετὰ δὲ ταῦτα Μακεδόνων τοῦ βασιλέως καὶ τὴν τούτου ὕστερον ἡγεμονίαν ἔχόντων, πολλοὶ πολλαχῆ ἕκαστα, ὡς ἐγένοντο, ἄλλοι ἐπιμνησάμενοι καὶ συνεγράψαντο (Darkó I 2,20—3,8).

თუ რა დიდი საქმეები გამოაჩინეს ელინებმა და განსაკუთრებით ჩინებული სახელი მოიხვეჭეს და სხვათა შორის, **თუ როგორ** მოედევნენ ისინი ევროპას და ლიბიას, და მოაღწიეს განგეს და ოკეანეს და **კავკასსაც**, იმ დროს როდესაც აქ წინ წამოიწივნენ ბევრნი სხვანიც. და ჰერაკლეს და მის უწინარეს დიონისე, სემელეს შვილი, და ამის გარდა ლაკედემონელი და ათენელიც, ამის შემდეგ მაკედონელთა მეფე და ვისაც მის შემდეგ ხელისუფლება ეპყრა, თუ როგორ მოხდა თითოეული ეს ამბავი – ეს მრავალ სხვას აქვს ბევრგან მოხსენებული და აღწერილი.

არაბეთი და მისი საზღვრები

III. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐστρατεύετο ἐπὶ Ἀραβίαν. Γένος δὲ Ἀραβες μέγα τε καὶ ἔλβιον καὶ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν οὐδενὸς τὰ εἰς εὐδαιμονίαν λειπόμενον...

Ὅμορεῖ δὲ τῆ τε Αἰγύπτου καὶ Περσῶν χώρα καὶ Ἀσσυρίων. Ἀπὸ γὰρ Κολχίδος καὶ Φάσιδος¹ χώρας ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ἐς κοιλίην Συρίαν, ἐς τὴν Λαοδικεῖαν καλουμένην πόλιν, εἶη δ' ἂν ὁδὸς ἡμερῶν... ἀνδρὶ εὐζώνῳ περὶ διαπορευομένῳ τὴν χώραν (ed. Darkó I 111, 11—112, 3).

ამის შემდეგ (**თემურმა**) ილაშქრა არაბეთის წინააღმდეგ. არაბები წარმოადგენენ დიდსა და მდიდარ ტომს და აზიაში არავის არ ჩამოუვარდება სიმდიდრით...

ეს ქვეყანა ესაზღვრება ეგვიპტეს და სპარსელთა მიწას და ასირიელთა მიწას. კოლხეთიდან და ფასიის ქვეყნიდან ზღვისკენ, კვლისირიასთან რომ არის, ეგრეთწოდებული ქალაქ ლაოდიკეამდე იქნება დაახლოვებით ...დღის გზა მსუბუქად შეიარაღებული კაცისათვის...

¹ Φάρους codd., Φάσιδος Darkó.

მათე ბლასტარესი

მათე ბლასტარესის (Ματθαῖος ὁ Βλαστάρης) კანონიკური ხასიათის ნაშრომი (შედგენილი 1335 წლის მახლობელ ხანებში) ცნობილია სახელწოდებით Syntagma alphabeticum (სრული ბერძნული სათაურია; *Σύνταγμα κατὰ στοιχείον τῶν ἐμπεριελημμένων ἀπασῶν ὑποθέσεων τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι, ποιηθὲν τε ἅμα καὶ συντεθειὲν τῷ ἐν ἱερομονάχοις ἐλαχίστῳ Ματθαίῳ τῷ Βλαστάρῃ*).

შრომას წინ უძღვის Προθεωρία (წინასიტყვაობა), სადაც მოცემულია მოკლე ცნობები საეკლესიო კრებათა და სხვათა შესახებ. შემდეგ – ანბანურად დალაგებული კვლევაა ცალკეული საკითხებისა: Περὶ τῶν Ἀρνησαμένων („უარისმყოფელთა შესახებ“)..., Περὶ τοῦ ἀγίου Βαπτίσματος („წმ. ნათლილების შესახებ“) და სხვ. იბერიელთა შესახები ცნობა მოიპოვება თავში Περὶ ἐγγύης (de fideiussione - „თავდებობის შესახებ“).

იბერთა ეკლესია

Περὶ τοῦ Βουλγαρίας, τοῦ Κέπρου, καὶ τοῦ Ἰβήρων

Αἱ δὲ μὴ ὑποκειμένα: πατριάρχῃ τινί, ἢ τῆς Βουλγαρίας ἐστὶν Ἑκκλησία, ἣν ἐτίμησεν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός, ὡς ἐκ τῆς ῥηθιζομένης νεαρᾶς αὐτοῦ γνώριμον ἔσται· ἢ τῆς Κύπρου· ταύτην δὲ ἢ τρίτην σύνοδον καὶ ἢ ε' τετιμῆκασιν, ὡς αὐτίκα δὴ μάλ' α ῥηθί'σεται· ἢ τῶν Ἰβήρων, ἣν ἐτίμησε διάγνωνσις τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου, ὑποκειμένην πρώτην αὐτῆ· τούτων γὰρ οἱ

ბულგარიის, კვიპროსისა და იბერიელთა ეპისკოპოზების შესახებ

შემდეგი ეკლესიები არ ექვემდებარებიან არც ერთ პატრიარქს: ბულგარიის ეკლესია, რომელსაც პატივი მიანიჭა იუსტინიანე მეფემ, როგორც ეს ცნობილია ხსენებული ნოველიდან; კვიპროსის ეკლესია: ამას პატივი მიანიჭეს მესამე კრებამ და მეექვსემ (ამის შესახებ ქვემოთ იქნება ნათქვამი ახლავე); იბერიელთა ეკლესია, რომელსაც პატივი მიენიჭა ანტიოქიის კრების დადგენილებით

ἀρχιερεῖς ἵπὸ τῶν Ἰνδαυ ἐπισ-
κόπων χειροτονεῖσθαι ἐστάχθαι
(Migne PG 144, 1281).

(წინათ ის ანტიოქიას ექვემდე-
ბარებოდა): მათი მღვდელმთავე-
რები, ჩვეულებრივ, ხელთ-ისხმე-
ბოდნენ საკუთარ ეპისკოპოზ-
თაგან.

XVI საუკუნის მწერლის მათე ბლასტარესის ზემოთ მოყვან-
ილი ცნობა უნდა მომდინარეობდეს იმავე წყაროდან, რომელსაც
ემყარება თეოდორე ბალსამონი, რომელიც თავის შრომაში
(XV ტიტულის «სჯულის კანონის» კომენტარში) გადმოგვცემს „იბე-
რიის ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ“ (იხ. აქვე ზემოთ, გვ. 17 – 20).
მათე ბლასტარესის ზემოთ მოყვანილი ტექსტი ზოგჯერ პირწმინ-
დად ემთხვევა თეოდორე ბალსამონისას.

ბალსამონი

1. ბულგარეთის არქიეპისკოპოსი პატივი აიყვანა იუსტინიანე მეფემ. წაიკითხე მე-131-ე მისი ნოველა.
2. კვიპროსის არქიეპისკოპოსი პატივი აიყვანა მესამე [მსოფლიო] კრებაში.
3. იბერიის არქიეპისკოპოსი პატივი აიყვანა ანტიოქიის კრების დადგენილებამ... მაშინ ექვემდებარებოდა ანტიოქიის პატრიარქს.

ბლასტარესი

- ბულგარეთის ეკლესია, რომელსაც პატივი მიანიჭა იუსტინიანე მეფემ, როგორც ეს ცნობილია ხსენებული ნოველიდან.
- კვიპროსის ეკლესია: ამას პატივი მიანიჭეს მესამე კრებამ და მეექვსემ.
- იბერიელთა ეკლესია, რომელსაც პატივი მიენიჭა ანტიოქიის კრების დადგენილებით (წინათ ის ანტიოქიას ექვემდებარებოდა).

ათონის
ივერთა მონასტრის
აქტები

ხრისობულები, სიგელ-გუჯრები,
პრაქტიკონები

* *
* *

ივერთა მონასტრის აქტების შესწავლის ისტორიიდან

აღ. ც ა გ ა რ ე ლ ს მოჰყავს (Сведения I, 63 – 67) მოკლე მიმოხილვა ივერთა მონასტრის აქტების შესწავლისა;

1) арх. С е р г и й, Иверская св. и чудотворная икона Богоматери на Афоне и списки ее в России. Москва 1879.

2) Подлинные акты, относящиеся к иверской иконе Божьей Матери, принесенной в Россию в 1648 году. Издание комиссии печатания грамот и договоров при Главном Архиве министерства иностранных дел. Москва 1879. აქ არის ივერთა ღვთისმშობლის ხატი, რომელიც 1735 წელს არის გადმოღებული, ათონის მონაზონთა სიგელის ბერძნული დედანი და რუსული თარგმანი, იმ სიგელის, რომელიც თან ახლდა მოსკოვში 1648 წელს გაგზავნილ ხატს მეფის ალექსი მიხეილისძის და პატრიარქ ნიკონის სახელზე.

3) ივერთა მონასტრის საგანძურებში მრავალი ძვირფასი ხელნაწერები და აქტები ინახება. თუმცა ათონი მოიარეს პლ. იო ს ე ლ ი ა ნ მ ა XIX საუკ. 50-იან წლებში, ხოლო მასზე უწინარეს XVIII საუკუნეში იო ნ ა მ და ტ ი მო თ ე გა ბ ა შ ვ ი ლ მ ა, მაგრამ მათ არ დაუტოვებიათ მაინც და მაინც მნიშვნელოვანი ცნობები ათონის საგანძურებში არსებული წიგნებისა და აქტების შესახებ.

4) XVIII საუკ. ვ. ბ ა რ ს კ ი მ ორჯერ იმოგზაურა (1726 წ. და 1744 წ.) ათონზე და დაწვრილებით გაეცნო ივერთა მონასტრის წერილობით ძეგლებს. ამის შესახებ ის გადმოგვცემს თავის წიგნში: Пешехода Василия Григоровича Б а р с к о г о – Плаки-Албова, уроженца Киевского, монаха Антиохийского, путешествие к св. местам, в Европе, Азии и Африке находящимся, предпринятое в 1723 г. и оконченное в 1747 году. им самим писанное. изд. 3-ье СПб 1793 г., часть 11, стр. 591 – 593. ბ ა რ ს კ ი მ აღწერა სკევოფილაკიონი (σκειοφύλακιον „საგანძური“) ივერთა მონასტრისა მისი ხრისობულებით და სიგელებით, მეფეთა და პატრიარქთა სიგელ-გუჯრებით; აღნიშნა, რომ ივირონის ბიბლიოთეკა ათონის სხვა მონასტერთა ბიბლიოთეკებს აღემატება როგორც წიგნების რაოდენობით ისე მრავალფეროვანებით.

- 5) შემდგომი რუსი მოგზაურებიდან პირველ რიგში უნდა შევჩერდეთ არქიმანდრიტ პორფილე უსპენსკის მოღვაწეობაზე. ის დაწვრილებით აგვიწერს ივერთა მონასტრის აქტებს შრომებში;
- ა) История Афона, Киев 1877 г. (I – II).
 - ბ) Путешествие по Афон. монастырям. Киев 1877 г. (I – III);
 - გ) Указатель актов, хранящихся в обителях св. горы Афонской: ЖМНП 1847 г. LV часть.
- 6) ზოგიერთი ცნობა მოიპოვება აგრეთვე წიგნში: В. И. Григорович, Очерк путешествия по Европейской Турции. 2-ое изд. Москва 1877.
- 7) არქ. ანტონიმ ჯერ სტატიების სახით დაბეჭდა, ხოლო შემდეგ ცალკე წიგნად გამოაქვეყნა: Заметка поклонника св. горы: Труды Киевской Дух. Академии, 1861 (февраль, октябрь, ноябрь) და 1862 (май, июнь). სხვათა შორის, მან გამოაქვეყნა 982 და 984 წლების სიგელების აღწერა (იხ. ქვემოთ გვ. 171).
- 8) ივერთა მონასტრის ზოგიერთი აქტების ფოტოსურათები მოიპოვება სევასტიანოვის „კრებულში“, რომელიც გამოსცა ა. ვიქტოროვმა: Собрание рукописей П. И. Севастьянова. А. Викторова, Москва 1881. აქვე უნდა მოვიხსენიოთ:
- 9) Тимофей Флоринский: Афонские акты и фотографии-чесье снимки в собраниях П. И. Севастьянова. СПб 1880.

ივერთა მონასტრის ბიბლიოთეკა

1880 წლის ზაფხულის თვეებში ათონის მთაზე გაგზავნილი იყო პროფ. სპირიდონ ლამბროსის მეთაურობით ექსპედიცია ათონის მონასტერთა ბერძნული კატალოგის შესადგენად. ათონის 20 მონასტერთაგან ყველაზე მდიდარი ბერძნული ხელნაწერებით აღმოჩნდა ივერთა მონასტერი. სულ ყველა მონასტერში აიწერა

5766 ხელნაწერი.

აქედან ივერთა მონასტერში აღმოჩნდა

1856 ხელნაწერი.

სპ. ლამბროსის ექსპედიციის შესახებ ანგარიში მოკლედ დაბეჭდა გ. დესტუნისმა ЖМНП 1881 წ.¹. ხოლო ათონის მონასტერთა ბიბლიოთეკებში დაცული ხელნაწერების სრული კატალოგი ორ ტომად დაიბეჭდა 1895 წ. სათაურით: Catalogue of the greek Manuscripts on Mount Athos.

¹ იხ. აღ. ც ა გ ა რ ე ლ ი, Сведения I. გვ. 66.

ათონის მთაზე შემდეგი ოცი მონასტერი იყო:

		დაარსების თარიღი
1	αύρα	ნიკიფორე ფოკას (963 – 969) დროს
2	Βατοπέδιον	განახლებულია სხვადასხვა მეფეების დროს; დაარსებულია კონსტანტინე დიდის დროს. განახლებულია IX ს.
3	Ἰβήρων	979 წლის მომდევნო წლებში.
4	Χιλιανδάριον	ს ე რ ბ თ ა სავანე; 1198 წ. დაუარსა თვის-ტომთ სერბთა მთავარმა სტეფანე ნემანამ.
5	Διονυσίου	XIV საუკუნე
6	Κουτλουμούσιον	ასახელებენ ალექსი I კომნენოსს (1081 – 1117)
7	Παντοκράτωρ	ასახელებენ ალექსი I კომნენოსს (1081 – 1117)
8	Ξηροποτάμου	ტრადიცია მიაკუთვნებს დედოფალ პულხერიას (450 – 457)
9	Ζωγράφου	ბ უ ლ გ ა რ ე ლ ე ბ ი ს ა; ca 100 წ.
10	Δοχειαρίου	არაბთა მიერ ათონის მოსვრის (670 წ.) წინ
11	Καρακάλλου	XI საუკ. (?)
12	Φιλοθέου	ვინმე ფილოთეოსი (870 წ. მახლ.); არსენი, ფილოთეოსი და დიონისი (1046 წ. მახლობლად)
13	Σίμωνος Πέτρα	1257 წ. წმინდა სინონმა ააგო კლდეზე (πέτρας)
14	Ἅγιος Παύλος	XIV საუკუნე
15	Σταυρονικήτα	XII საუკუნე
16	Ξενοφώντος	520 წ. მახლ. იყო წმ. ქსენოფონტი.
17	Γρηγορίου	ყოველ შემთხვევაში 1046 წ. მისი წინამძღვარია ბართლომე, ბერი წმ. ნიკოლოზის ტაძრისა.
18	Ἐσφιγμένου	XI საუკუნე
19	Ρωσσικόν	ზუსტი ცნობები რა არსებობს: 1047 – 8 წელს კონსტანტინე IX-ის დროს რ უ ს ე ბ ი არ იყვნენ: ამ დროს ანტონი კიევოპეჩორიელი იყო ესფიგმენის მონასტერში.
20	Κωνσταμονίου	გადმოცემით კონსტანტინე დიდის დროს მიაწერენ დაარსებას. ვიცნობთ IX საუკ. საბუთებში.

1903 წ. გამოცა გერასიმე სმირნაკის წიგნი Το Ἅγιον ἶδιον. ამ დროს სხვადასხვა მონასტრებში ბერების რაოდენობა ყოფილა:

ლავრაში 1187
ვატოპედიონში 966
ივირონში 456
ხილიანდარიონში 385
პანტოკრატორში 548
როსიკონში 1928, მათ შორის:

1) ივერთა მონასტერში 456 კაციდან:

ქართველი იყო 48
ბერძენი „ 350
რუსი „ 48
რუმინელი „ 10

2) როსიკონში 1928 კაციდან:

რუსი იყო 1858
ბულგარელი 32
ბერძენი 38

3) ვატოპედიონში 966 კაციდან:

რუსი იყო 570
ბერძენი 366

4) ხილიანდარში 385 კაციდან:

რუსი იყო 22
ბულგარელი 92
ბერძენი 60

5) დიონისიონში 131 კაციდან

რუსი იყო 130

6) პანტოკრატორში 548 კაციდან:

რუსი იყო 435
ბერძენი 96

7) სტავრონიკიტაში 219 კაციდან:

რუსე იყო 180
ბერძენი 38

8) ზოგრაფოსში 155 კაციდან

ბულგარელი 155

აქ დაბეჭდილ, ათონის მონასტერთა სიასთან დაკავშირებით უნდა ვთქვათ შემდეგი: როგორც ამ სიიდან ჩანს, ზემიწევნითი ცნობები ამა თუ იმ მონასტრის აგების თარიღების შესახებ არ არსებობს. ზედმეტი არ იქნება, თუ მოვიყვანთ 1959 წელს ჰ. ბეკის მიერ გამოქვეყნებულ წიგნში¹ თავმოყრილ ცნობებს ათონის სავანეთა დაფუძნების შესახებ.

თუ ადრე ბერ-მონაზონთა სავანეები იყო პალესტინაში, ეგვიპტეში და სირიაში (აგრეთვე წინა მცირე აზიაში), X საუკუნის ბოლოდან ბერძნული სავანეების ცენტრი უფრო და უფრო ათონზე („მთაწმინდაზე“) გადადის. თუმცა ამ მთასთან დაკავშირებულია მრავალი სხვადასხვა ლეგენდა, რომლებშიც მისი ისტორია მუდამ უფრო შორსა და შორსაა გადაწეული, მაგრამ არც კონსტანტინე დიდსა და არც თეოდოსი I-ის არაფერი აქვთ საერთო ათონის მონასტრებთან.

პირველად IX საუკუნის დასაწყისში ვხვდებით მთაწმინდაზე დაყუდებულებს, რომლებიც ნაწილობრივ ძველი სტილის ლავრებში მოიპოვებიან².

870 წელს იოანე კოლოზუს ეკუთვნის პირველი ცდა სავანის დაარსებისა.

მხოლოდ 961 წელს კრეტის დაცემასთან ერთად მრავლდება სამონასტრო სავანეები, მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანია ე. წ. **Μεγίστη Λαύρα**, რომელიც დააარსა ათანასი ათონელმა სტუდიელთა სავანის მიზამვით 963 წელს; ამ სავანემ მალე გაითქვა სახელი და ყველა არსებულ სავანეებს გადააჭარბა სიდიდითაც და გავლენითაც. უკვე 965 წელს ათანასიმ დაუდგინა ლავრას ტიპიკონი (Ἱποτάκτωρ), რომელიც სტუდიელთა მონასტრის ტიპიკონის მიხედვით ჩანს შედგენილი.

იოანე I ციმისხიმ მისცა სავანეებს საზოგადო „წესდება“ ე. წ. „ტრაგოსი“. ამ დროს მონაზონთა 58 დასახლება იყო.

კონსტანტინე IX-მ მეორე ტიპიკონი მისცა ათონის სავანეებს. მაშინ იყო უკვე 180, თვითონ ლავრაში ამ დროს 300-მდე ბერი იყო.

ალექსი I კომნენოსის დროიდან პირველი აყვავების ხანა ქრება: ზოგი უსიამოვნო შემთხვევები და ზნეობის დასუსტება თავის შედეგს იძლევა.

¹ Hans-Georg Beck, Kirche und theologische Literatur im Byzantinischen Reich. M. 1959, გვ. 213 – 220.

² მთაწმინდის შესახებ ლეგენდები დაწვრილებით დაუმუშავებია R. M. Dawkins, The monks of Athos, London 1936.

სამაგიეროდ XII საუკუნის განმავლობაში ბერძნების, ლათინთა და ქართველთა გვერდით ჩნდებიან სლავები.

1142 წლიდან დამოწმებულია რუსული მონასტერი ქსილურგუ; მისი ბერები 1169 წელს მიდიან პ ა ნ ტ ე ლ ე ი მ ო ნ ი ს მონასტერში (ახლანდელი „როსიკონ“).

1186 წ. როსიკონში შედის სერბთა მთავრის სტეფანე ნემანიას ვაჟი და შემდეგ, **1198 წელს**, აარსებს სერბთა მონასტერს „ხ ი ლ ა ნ - დ ა რ ი ო ნ ს“ (ხოლო ეს, ხილანდარიონის მონასტერი, ჯერ კიდევ 1076 წელს იხსენიება, როგორც მცირე ბერძნული მონასტერი).

XI საუკუნის შუა წლებში ჩნდება „ზ ო გ რ ა ფ უ ს“ მონასტერი, რომელიც უფრო გვიან (ზედმიწვენილი თარიღი უცნობია) ის გახდა ბ უ ლ გ ა რ თ ა ს ა ვ ა ნ ე.

ბევრი შეიქმნა უცხოელების სავანეები, ისიც კიდევ ეს მონასტრები, მათი დედა-სამშობლოს მთავართა უხვ შემოწირულებათა წყალობით, ძალიან მდიდარნი იყვნენ და ბერძნულ სავანეებს ჩრდილავდნენ.

მაგრამ უკვე X საუკუნიდან უფრო და უფრო წამოაწინენ ბ ე რ ძ ნ უ ლ ი ს ა ვ ა ნ ე ე ბ ი, რომელნიც საკმაო მეტოქეობას უწევდნენ ათონზე არსებულ სხვა მონასტრებს, მცირე და დიდ სავანეებს, თვითონაც მალე დიდ მონასტრებად გვევლინებიან. ასე:

1) უკვე 956 წელს დამოწმებულია მონასტერი ქ ს ე რ ო პ ო - ტ ა მ უ, რომლის აგებას ტრადიცია მიაწერდა დედოფალ პულხერიას.

2) 985 წელს ვ ა ტ ო პ ე დ ი ს მონასტერია დამოწმებული.

3) 1010 – 1030 წლებში გეხვდება ქ ს ე ნ ო ფ ო ნ ტ ი ს და დ ო - ხ ი ა რ ი უ ს სავანეები; რამდენიმე წლის შემდეგ აგრეთვე ე ს ფ ი გ - მ ე ნ უ და კ ა ს ტ ა მ ო ნ ი ტ უ (დამაარსებელია ვინმე კასტამონიდან, ე. ი. კასტამონელი, რაც გვიანდელმა ლეგენდამ კონსტამონიტუდ აქცია, ე. ი. კონსტანტინე დიდის მონასტრად მონათლა).

4) ასევე XI საუკუნეში დაარსებულია მონასტერი კ ა რ ა კ ა ლ უ, რაც კარაკალას მიაწერეს (211 – 217 წლების რომაელ იმპერატორს).

5) XII საუკუნის მეორე ნახევარში ჩნდება, თურქული სახელის მქონე მონასტერი კ უ ტ ლ უ მ უ ს ი უ. შესაძლებელია ის დაეარსებინოს იმ კუტელმიშის შთამომავალს, რომელიც XI საუკუნის შუა წლებში სელჯუკებს გამოექცა, ბიზანტიაში მოვიდა და მართლმადიდებელი ქრისტიანი გახდა.

6) XII საუკუნის შუა წლებშივე დაარსებული უნდა იყოს ს ტ ა ვ - რ ო ნ ი კ ე ტ ა ს და ფ ი ლ ო თ ე უ ს სავანეები.

7) 1367 წელს პირველად იხსენიება ს ი მ ო ნ -პ ე ტ რ ა ს სავანე. ეს უნდა იყოს სერბიელების მიერ აგებული.

8) ამავე ხანებში იხსენიება გ რ ე გ ო რ ი უ და „წმ. პ ა ვ ლ ე“; ეს უკანასკნელი შეიძლება უფრო ადრინდელი იყოს.

9) 1363 წელს დაარსებულია პ ა ნ ტ ო კ რ ა ტ ო რ ი ს სავანე. მის დამფუძნებლებად თვლიან სტრატოპედარხ ალექსის და მის ძმას იოანეს.

10) 1366 წელს დააარსა ვინმე დიონისემ, ტრაპიზონის მიტროპოლიტ თეოდოსის ძმამ, სავანე დ ი ო ნ ი ს ი უ.

*

* * *

საზოგადოდ, მონასტერთა ისტორიის უფრო ძველ საუკუნეებში თუ შევიჭრებით, ვნახავთ შემდეგს:

1) კონსტანტინე დიდის წინადროინდელ ბიზანტიაში მონასტრების არსებობაზე ლაპარაკიც ზედმეტია, თუმცა იყო ცდები ასეთები ეძებნათ. თვით კონსტანტინესა და მის დედას ელენეს მიაწერდნენ ამათუიმ მონასტრის დაარსებას, მაგრამ IV საუკუნის ბოლომდე კონსტანტინეპოლში მონასტრის არსებობა საგულვებელი არაა.

2) უძველესია დ ო ლ მ ა ტ ო ს ი ს მონასტერი. ის დაარსებულია 382 წელს სირიელ ისააკის მიერ. ისააკს შეუერთდნენ აგრეთვე წარჩინებული კონსტანტინეპოლელები: მათ შორის გვარდიის ოფიცერი დოლმატოსი, რომლის სახელსაც ატარებდა მონასტერი.

3) სატახტო ქალაქის მეორე მონასტერია ე. წ. „აკომმეტების“ („დაუძინებელთა“) მონასტერი. იგი დაარსებულია 405 წელს ცნობილ საეკლესიო მოღვაწის ალექსანდრეს მიერ.

4) 463 წელს დაარსდა კონსტანტინეპოლში მონასტერი τὸν Στουδίου. ეს მონასტერი ატარებს 454 წლის კონსულის ს ტ უ დ ი ო ს ი ს სახელს და მიძღვნილია იოანე ნათლისმცემლისადმი.

5) VI საუკუნის დასაწყისისათვის სამონასტრო ცხოვრება კონსტანტინეპოლში სწრაფად განვითარდა. წყაროებში მოხსენებულია მთელი რიგი მონასტრებისა, რომლებიც კონსტანტინეპოლში იქმნა დაარსებულე ამ დროს. სხვადასხვა ერებიც იარსებენ კონსტანტინეპოლში ეროვნულ მონასტრებს (ეგვიპტელთა მონასტერი, იოანეს მონასტერი სირიელებისა; მონასტრები ბესებისა, სიცილიელთა, ლიკაონიელთა და სხვათა).

ივერთა მონასტრის წინამძღვრები ¹

1. იოანე იბერი (982 – 998)
2. ექვთიმე (998 – 1012)
1. გიორგი (ვარაზფაჩე) (1012 – 1030)
2. გრიგოლი (შავ-გრიგოლი) (1030 – 1036)
3. იოანე (1036 – 1041)
4. არსენი, ფარსმან-ყოფილი (1041 – 1044),
5. ნიკოლა (1042 – 1045), ივანეზი
6. სტეფანე ხახულელი (?)
7. თევდორე (1057 – 1058?)
8. გიორგი მთაწმინდელი (1058 – 1066),
9. გიორგი ოლთისარი (1066 – 1074)
10. ბასილი
11. გრიგოლი
12. მიხეილი (1162)
13. იოანე ბუქაისძე
14. პავლე ² (1184 წელს გადადგა)
15. გიორგი ² (1185)
16. ევგენი
17. იოანე (1343)
18. 10. დიმიტრი (1363).

ივერთა მონასტრის მამულები

1. 1259 წლის სიგელით

ფრ. დ ე ლ გ ე რ ი ს „რეგესტებში“ 1259 წლის თარიღით მოხსენებულია Χρυσόβουλλος λόγιος ათონის ივერთა მონასტრისათვის. სამწუხაროდ, ჩემ გადმონაწერებში (თბილისისა და ლენინგრადის) ეს ტექსტი არ აღმოჩნდა. 1283 წლის სიგელში მოხსენებულია, რომ ივერთა მონასტერს უდასტურდება მიხეილ VIII პალეოლოგოსის მიერ (1258 – 1282) 1259 წელს გაცემული ოქრობეჭედით მინიჭებული უფლებები და მამულები.

¹ ივერთა მონასტრის წინამძღვართა სია სრული არ არის. მოგვყავს ის მასალა რომლის ამოკრება შევძელით სხვადასხვა საბუთებიდან.

² აღაპი 158: თუესა აპრილსა კ^ათ-სა, ინდიქტიონსა ბ: დაუტევა მამამან პავლე მამოზაძე., და მათ ყოველთა ერთობით, ერთეშობით, თანადგომითა მამისა პავლესითა გამოარჩიეს დიდ-კონომოსი გ ი ო რ გ ი და დაადგინეს მამად (ათ. კრებული გვ. 264).

1259 წლის თარიღით „რეგესტებში“ წერს ფრ. დელგერი:

„ხრისობული ათონის ივერთა მონასტერს: რადგან მონასტერი დარბეულ იქმნა ლათინ ყაჩაღების მიერ და მონაზონებიც დაიფანტნენ, გარდა ამისა ფირალებმა სიგელ-გუჯრებიც მოსპეს, კეისარს სურს დარჩენილი მონაზონების თხოვნით კვლავ უკეთეს მდგომარეობაში ჩააყენოს მონასტერი. ამ მიზნით მას ყველა გადასახადი მოეხსნა და შემდეგი სამფლობელოები უმტკიცდება:

მამული რადოლინი (რადალიონი) სანახებითურთ;

მამული ოსბჟღ (ასე იკითხება კოპიოში ვარაუდით). გენესიოსის მეტეხითურთ.

მამული დოვრენიკია სანახებითურთ;

მამული მელინძიანე ვულაოსის პრასტინითურთ;

მეტეხი ღვთისმშობელ ელეუსასი (ή Ἐλεούσα) სტრუმშიდაში მისი კუთვნილითურთ;

მეტეხი მელისურგიონი სანახებითურთ;

გლებთა სამი მამული: ამპელიძინი, კალამიძინი და წმ. ექვთიმე სტელარიაში, სადაც აგრეთვე მეთევზეობასაც მისდევენ;

პრასტინი პროავლაკასი თავისი კოშკითურთ;

პრასტინი იერისოს მხარეში მეტეხითურთ, ვენახებითა და ვანებითურთ, აბანოთი და სხვა ყველაფრით;

პრასტინი არსენიკეა თავისი წისქვილებით, ბაღებითა და მთელი სანახებით.

სტრატონიონის (του Στρατονίου) ყანები;

მეტეხი პროდრომოსი ლივადიაში რომ არის (ó εις τὰ Λαβάνδια) სანახებითურთ:

მამული კამენა მეტეხითურთ, სოხასტერიითურთ (ήσυχαστήριον) და ყველა უპირატესობებითურთ (პრივილეგიებით);

მამული დეველიკია მისი უპირატესობებით;

მამული ვოლვოსი ღვთისმშობლის მეტეხითურთ, კოშკითურთ და სამრეცხაოთი (λινόβραχον);

მოედანი აკლოსი იქაური გლებებითურთ;

პრასტინი პინსოსე თესალონიკესთან მეტეხითურთ და სანახებით;

მეტეხი კალამოკოპიონი თესალონიკესთან სანახებითურთ;

მეტეხი ქალაქ თესალონიკის შიგნით კუთვნილი მონასტრებით და საიჯარო უფლებებით და დანარჩენი კუთვნილით;

ყანები კერმეში (αί Κερμαί), ბაღი და მონასტრის სამფლობელო გალიკონში.

გარდა ამისა კეისარი (მიხეილ VIII პალეოლოგოსი) ხელახლა უბოძებს სოფელ იერისოს მთელი მისი კუთვნილით გარდა სვიმეონის პრასტინისა, რომელიც ლავრის მონასტრის კუთვნილება; ივერთა მონასტერს იქ უნდა ჰქონდეს ყველა უფლება, როგორც ამას იყენებდნენ გარდაცვლილი თეოდორე პეტრალიფასი და მიხეილ ლასკარისი“.

ფრ. დელგერის ცნობით ამ სიგელის ფოტოები (Lichtbilder) მოიპოვება ბავარიის მეცნიერებათა აკადემიაში.

იწყება ასე: Περί μὲν τὸν Ἄθων πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα μὸναί ... καθ' ἄπρ εἰς πύρ (დედნის თავი და ბოლო დაზიანებულია).

2. 1310 წლის ოქრობეჭდით

1310 წლის ოქრობეჭდის შესახებ ფრ. დელგერი „რეგესტებში“ წერს: |

„ხრისობული ათონის ივერთა მონასტრისთვის: მონასტერი თავისუფალია თესალონიკისა და სერეს თემათა მოხელეების შეჭრისაგან, ისევე როგორც ეპისკოპოზთა და ამ მხარის სხვა მაღალი თანამდებობის პირთა ჩარევისაგან; მონასტერს არ უნდა მოეთხოვოს:

კეფალაიონი (ზოგადი გადასახადი),
აერიკონი (საჯარიმო გამოსაღები),
საბეგრო გადასახადი (παραγγαρεία),
რეგალიები (ζήμια),
პურის გამოსაღები (ψαμοζήμια),
სასიმაგრო შენობათა და სამხედრო ხომალდთა აგების გამოსაღები (καστροκτισία, κατεργοκτισία),

ბინით უზრუნველყოფა სამხედრო და სამოქალაქო მოხელეებისა (ἀπλικτον – μιστάτον),

მუშა-საქონლის აღრიცხვის გამოსაღები,
ცხვრის მეთაული გამოსაღები,
ღორის სამწყემსო გამოსაღები,
გამოსაღები მიწის ღალის აღებისათვის,
მელის ბეწვის ჩაბარება,
ხორბლის გამოსაღები 2 მოდიოსი უღელზე,
გამოსაღები ამ ხორბლის გადასახადის დარწყვისათვის ადგილზე (οἰκομόδιον),

შუბოსანთა და მეველეთა გაწვევა ისევე როგორც ნიჩბოსან მონათა (πλάϊμοι) გაწვევა;

ცეცხლფარეშთა გაწვევა, შემის მოზიდვა (ἔσλδσρμα), ისევე როგორც ყველა სხვა საბეგრო გამოსაღები.

შემდეგ მონასტერი თავისუფალია ყოველგვარი დატვირთვისაგან შემდეგ სამფლობელოებში:

მამული რადოლივა. მისი კუთვნილით, თანახმად გარდაცვლილი აღმწერის ყოვლად სათნო თეოლოგიტეს სიგელისა (ამ მამულისთვის საჭიროა დაწესდეს განსაკუთრებით ხაზინისთვის მტკიცედ განსაზღვრული საბეგრო ერთეული [κεφάλαιον]);

მამული ოველოსი გენესიოსის მეტეხითურთ;

მამული დოვროვიკია, მისი მოსაზღვრე მხარითურთ;

მამული მელინძიანე მისი მოსაზღვრე მხარითურთ;

მეტეხი ღვთისმშობელი ელეუსა (ვედრებისა) სტრუმბიაში ყველა მისი უპირატესობებით;

მეტეხი მელისურგიონი მისი სანახებითურთ;

სამი საგლებო ადგილი: ამპელიძინი, კალამიძინი და წმ. ექვთიმე სათევზო საწარმოებითურთ;

პრასტინი პრავლაკი კოშკითურთ;

მეტეხი მონასტრისა იერისოში ვენახებით, ყანებით, კოშკით, აბანოთი და სხვა კუთვნილით, თანახმად გარდაცვლილი აღმწერის მიმბეას და აღმწერ ალექსი ამნონის გადაცემითი სიგელისა;

პრასტინი არსინიკია მისი წისქვილ-დგამებით, ბალებით და სხვა კუთვნილით;

სტრატონიკოსის ყანები;

მეტეხი პროდრომოსი ლივადიაში მოსაზღვრე მხარითურთ;

მამული კამენა თავისი მეტეხითურთ და სოხასტერით;

მამული დევიკია მთელი მისი კუთვნილით;

მამული ვოლვოსი კოშკის ღვთისმშობლის მეტეხითურთ მისი სამრეცხავო ადგილით;

მოედანი აკლოსი;

პრასტინი პინსოსი თესალონიკესთან მისი სანახებითურთ;

მეტეხი კალამოკოპიონი თესალონიკესთან მისი სანახებითურთ;

მეტეხი თესალონიკეში მისი საცხოვრებელი შენობებით, ნაგებობებით, ვენახებით და სხვა კუთვნილით;

ყანები და ბალები კერმეში;

ყანები გალიკოსის მონასტრისა მისი კუთვნილით;

ყანები და ვენახები იერისოში, გარდაცვლილი პეტრალიფას ყოფილი სამფლობელო;

წმ. ანარგიოს ევკტერი სტრუმშიაში;

თესალონიკესთან მდებარე მონასტერი წმ. იერუსალემი და წმ. ანასტასიას მონასტერი სტრიმონის მახლობლად მისი კუთვნილით; სტრუმში მხარეში სოფელ მუნტანიში მდებარე ყანები მონასტრისა 1000 მოდის მოცულობისა.

ამასთანავე ერთად კეისარი უდასტურებს მონასტერს ახლად შეძენილ გარე ევკტერებს:

წმ. ანნა სტრიმონზე, რომელიც დააარსა მონაზონმა თეოდულემ;

წმ. ანარგირი სერეში იოანე თეოლოგოსის მეტეხითურთ ლივოვისტუში;

წმ. მოციქულები სტრუმშიაში, რომელიც დააარსა ერთმა ჯარისკაცმა იქ დასახლებული კნემობულოსის განაყოფიდან;

მეტეხი „წმიდათა წმიდა“ სტრიმუძასთან, რომელიც დააარსა ვინმე ტეტრაგონიტემ;

მეტეხი წმ. გიორგი მელენიკონში, რომელიც დააარსა ერთმა ჯარისკაცმა კალამეასის განაყოფიდან;

ყოვლად წმინდა ღვთისმშობლის სახელობის მცირე მონასტერი (μονήριον) ზიხნეს საკატეპანოში ისკრიზოვის პრასტინში ვენახებითურთ, ყანებითა და მიმაგრებული გლეხებითურთ; ამასთანავე ერთად მიწები 1000 მოდის მოცულობისა მალუკას ხოდაბუნიდან ზიხნეს საკატეპანოში თეოდორე მასგიდას სამფლობელოდან, რომელიც სიგელით (პროსტაგმით) ებოძა მონასტერს და მას გადაეცა გარდაცვალებული აღმწერის ყოვლად სათნო დიდი ადნუმიასტის ჰიალეს მიერ“.

3. 1351 წლის ხრისობულით

1351 წ. ივლისი – ხრისობული ივერთა მონასტრისათვის ათონზე. ამ ხრისობულით ივერთა მონასტერს უმტკიცდება შემდეგი მამულები:

გაპარტახებული მამული მ ე ლ ი ს უ რ გ ი ო ნ ი (Μελισσοურγείον) „ძველი კომიტისის“ მიდამოებში;

მამული პროავლაკი (ὁ προαυλακας) მისი მიდამოებით და დაბეგრული გლეხებით და თავისუფლებით;

იერისოს მეტეხში კოშკი, მიდამოთი და დაბეგრული გლეხებით, თავისუფლებით, და ნავსადგურით (τήξ σκάλας), რომელიც მას საერთო აქვს იერისოს საეპისკოპოსოსთან;

- წულის-წისქვილი არსენიკიაში, ნაჩუქარი;
 ღომატის სავანეში იოანე წინამორბედის მცირე მონასტერი, მიდამოთი და დაბეგრული გლეხებით;
 წმ. იერუსალიმის მცირე მონასტერი ჰერმელიაში თავისი მამულით, თავისი ვენახით და ბაღით, ნაჩუქარი;
 ქვედა ბოლბოს მეტეხი, მიდამოთი, დაბეგრული გლეხებით და თავისუფლებით;
 მამული კალამარიასთან, ეგრეთწოდებული წმ. სამება, ნაჩუქარი;
 წმ. ბარბალეს მცირე მონასტერი, ქსილორეგიონში, მიდამოთი;
 თესალონიკეში იოანე წინამორბედის მცირე მონასტერი, ეგრეთწოდებული „ივერთა“, მისი კუთვნილი, ნაყიდი და ნაჩუქარი სახლებით;
 შემდეგ: წმ. კლემენტის და აგათანგელოსის მონასტერი ნაყიდი და ნაჩუქარი სახლებითურთ;
 შემდეგ: წმ. გიორგის მცირე მონასტერი, შეძენილი ხორტაიტის „მონასტრისაგან გაცვლის გზით (სამაგიეროდ მას მიეცა სხვა მამული), მისი კუთვნილი სახლებით, სავენახე ადგილით და თუთის ხეებით,
 შემდეგ: წმ. ბარბალეს მცირე მონასტერი, ნაყიდი, მისი კუთვნილი შენობებით;
 საიჯარო მამული (ἐμφύτευμα) თესალონიკის სხვადასხვა ნაკვეთებში;
 იქვე, „უსხეულოთა (τὰν Ἀσφαμάτων) კარიბჭის“ გარეთ წმ. ანისიას მცირე მონასტერი მის ახლოს მდებარე ნაჩუქარი მამულითურთ;
 სავენახე ადგილი „ოქროს კარიბჭის“ მახლობლად;
 მამული გალიკის მდინარესთან;
 შემდეგ: მამული კერმესთან, იქვე მდებარე ბაღებითა და ბაღჩებით;
 მეტეხი მელინძიანე (ἡ Μελίτζιαν), სტრიმონზე, მიდამოთი, დაბეგრული გლეხებით, თავისუფლებით და სათევზაოთი (ἀλιεία);
 წმ. ანნა, ეგოვას მიდამოში, მისი კუთვნილი მამულით;
 „მწყალობელი ღვთისმშობლის“ ეგრეთწოდებული პალეოკასტრიტისას მცირე მონასტერი, მისი კუთვნილი წისქვილებით, სამოვრებით და მამულებით, დაბეგრული გლეხებითურთ სტრუმიდასთან;
 წმ. მოციქულთა სახელობის მცირე მონასტერი მისი კუთვნილი რამეებით და ერთი წულის-წისქვილით;
 იქვე ღვთისმშობლის სახელობის მცირე მონასტერი მისი კუთვნილი რამეებით, გარდაცვლილი ტეტრაგონიტეს ნაჩუქარი;
 წმ. ანარგირთა მცირე მონასტერი მისი კუთვნილი რამეებით;

წმ. გიორგის მცირე მონასტერი მენელიკონში (Μενέλικον), მისი კუთვნილი, გორემისტასთან (περί τῆν Γορεμίσταν) მდებარე მამულითურთ, იქაური თავისუფალმობინადრე გლეხებითურთ და საბეგრო გლეხით, გარდაცვალებული კალამეას ნაჩუქარი.

იოანე წინამორბედის მცირე მონასტერი სერეს მახლობლად წისქვილებით, სავენახე იჯარითურთ და მამულითურთ, ისევე როგორც საბეგრო გლეხებით, თავისუფალი გლეხებით, ნაჩუქარი; ბოლოს, სახლებითურთ სერეში;

ამის მახლობლად იასიტეს მამული, გარდაცვალებული პალეოლოგ სინადენოსის ქალიშვილის ნაჩუქარი;

წმ. ანარგირთა მცირე მონასტერი მისი ძველი საკუთრებით და წისქვილებით;

წმ. ნიკოლოზის მცირე მონასტერი, სახლებითურთ სერთა ქალაქში.

მცირე მონასტერი დრებესაინა (Δρεβέσαινα), მიდამოთი და გარდაცვალებული ქსანთოპულოს მიერ ნაჩუქარი წისქვილებითურთ, რომლებიც მთელი წლის განმავლობაში მუშაობენ;

მთელწლიანი (σλοικαιρινός) წყლის-წისქვილი ზიხნასთან;

იქვე ერთი სახლი, ნაყიდი;

სოფელი გრიზოვა მამულით, ხეებით, ნაყიდი;

ბრესტანეში მამული ზღვის გადაღმა, გარდაცვალებული მასგიდას მიერ ნაჩუქარი;

მამული რადოლივო ზაბალტიაში, ნაჩუქარი;

მცირე ეკლესია კვირიაკე ვენახით და სახნავებით, რომლებიც მონასტრის გლეხებმა შეიძინეს ამ რამდენიმე წლის წინათ მონასტრის მამულიდან, შემდეგ დობრობიკის გლეხების საკუთრების ნაწილები, ერთი ხუცესის მიერ ნაჩუქარი, რის შესახებაც მონასტერმა მიიღო ჩემი პაპის, ბატონ მეფის (*იოანეს პაპის*) სიგელი.

ორივე გაპარტახებული სოფელი დობრობიკია და ობელოსი ლიკოსხიზმასთან, რომელთა წინანდელი მცხოვრებნი ამჟამად სხვადასხვა ქალაქებში იმყოფებიან;

წმ. გიორგის მცირე მონასტერი ანაქტოროპოლისთან, წისქვილებით, ვენახებით და ბაღებით, რომლებიც გარდაცვალებულმა მონაზონმა მაკარი პრომუნტენოსმა სხვა რამეებთან ერთად იყიდა და მონასტერს აჩუქა, რის შესახებაც მონასტერმა მიიღო ჩემი პაპის და ჩემი ძმის სიგელები ¹.

¹ ეს სიგელები მოხსენებულია ფრ. დელგერის კორპუსში (Regesten, 2604, 2605, 2854).

საწისქვილე მოედანი სოფელ ანძისტას (Ἀντίστα) მხარეში; მამული კომაკიონი (Κοτζάκιον), ამასწინათ რომ ანდერძით აჩუქა გარდაცვალებულმა იოანე მასგიდამ მისი კუთვნილი საწისქვილე მოედნებით, ვენახით და კუთვნილ თავისუფალმობინადრე გლეხებითურთ.

გარდაცვალებული მადარიტეს (Μαδάριτον) ვაჟების მიერ მონასტრისთვის გადაცემული ხონიანეს მამულის სარენტო თანხა რამდენიმე საბეგრო გლეხითურთ და ვენახითურთ.

შემდეგ: მონაზონებმა ითხოვეს რადოლივოს მამულზე შეწერილი 480 ოქროს ნომიზმის ბეგარისაგან განთავისუფლება და მელინძიანეს მახლობლად მდებარე მამულის ჩუქება, რომელიც დედოფლის საკუთრებად არის შეტანილი, ხოლო შემდეგ დიგენატების ოჯახის ჯარისკაცებს აჩუქეს; ეს თხოვნაც შეწყნარებულ იქმნა.

რათა მკითხველმა ნათელი წარმოდგენა იქონიოს ათონის ივერთა-მონასტრის მამულების შესახებ, აქვე მოგვყავს 1351 წლის ხრისობულის სრული ტექსტი თავისი ვარიანტებით და ქართული თარგმანით.

1351 წ. ორი ხრისობული ივერთა მონასტრის მამულების შესახებ

Ἐπεὶ¹ οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸ ἄγιον ἕρος τοῦ Ἁθῶ² διαχειμένῃ σεβασμῆς μονῆ τῆς βασιλείας μου, τῇ εἰς ὄνομα τιμωμένῃ τῆς πανυπεράγους δεσποίνης καὶ θεομή-

ჩვენი სამეფოს ათონის წმინდა და მთაზე მდებარე პატივდებულ კოვლად წმინდა დედოფლისა და ღვთისმშობლის სახელის სათნო მონასტერში, ეგრეთწოდებულ

¹ თავში სწერია ფოტოანაბეჭდზე Χρισовул царя Иоанна Кантакузина 6859=1351 года, месяца июля, 14 дня, нндикта 4-го (sic) на пергамине.

К нему привешена золотая печать именная.

² D(ölger): τὸν Ἁθῶ.

τορος, καὶ ἐπικεκλημένη τῶν Ἰβήρων, ἀσχοῦμενοι μοναχοὶ ἀνίφερον εἰς τὴν βασιλείαν μου, ὅτι κέκτηται ἢ κατ' αὐτοὺς τοιαύτη σεβασμῖα μὲν ἐν τῇ περιοχῇ¹ τοῦ ἁγίου ὄρους περὶ αὐτὴν τε καὶ ἐν λοιποῖς διαφόροις τόποις κελίᾳ τινά, μονύδριά τε καὶ ἡσυχαστήρια, καὶ λοιπὰ διάφορα κτήματα, ἅπερ εὑρίσκεται κατέχουσα ἀνέκκλιθεν καὶ ἐκ μακρῶν χρόνων, διὰ τε² χρυσοβούλλων τῶν αἰδίων βασιλείων τῶν προγόνων τῆς βασιλείας μου, προσταγμάτων τε καὶ λοιπῶν ἐλλόγων δικαιομάτων, ἅτινα καὶ κατὰ μέρος ἐν τοῖς προσοθυσιν αὐτῇ δικαιομασιν οὕτως³ διαλαμβάνονται.

Εἰς Παλαιὰν Κομητίσσαν ἐξάλειμμα τὸ καλούμενον Μελισσοურγειον.

Ζευγηλατεῖον ὁ Προαύλακας μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ νομῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ προσκαθημένων παροίκων καὶ ἐλευθέρων.

Εἰς τὸν Ἱερισσὸν μετόχιον ὁ πύργος μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ νομῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων παροίκων καὶ ἐλευθέρων καὶ τῆς σφάλως, ἕγτινα

ივერთა მონასტერში მოღვაწე მონაზონებმა მომართეს ჩვენს მეუფებას, რომ მათმა ამ სათნო მონასტერმა მთაწმინდის მიდამოებში, მის გარშემო და დანარჩენ სხვადასხვა ადგილას მოიპოვა სენაკები, მცირე მონასტრები და სოხასტერნი და დანარჩენი სხვადასხვა ნაგებობანი, რომლებიც იმთავითვე და ძველი დროებიდან მათ მფლობელობაშია და დადასტურებულია ჩემი მეუფების სახელგანთქმულ წინაპარ მეფეთა ხრისობულებით, სიგელებითა და სხვა წესიერი საბუთებით, რომლებიც ნაწილობრივ ამასწინანდელი საბუთებითაც მტკიცდება:

გაპარტახებული ეგრეთწოდებული მელისურგიონი (Μελισσοურγειον) ძველი კომიტისის მიდამოებში;

სახნავი მამული პროავლაკასი (Προαύλακας) მისი კუთვნილი მიდამოთი და საბეგრო გლეხებით (παροίκων) და თავისუფალი გლეხებით;

იერისოს მეტეხში კოშკი მისი მიდამოთი და იქ არსებული საბეგრო გლეხებით, თავისუფალი გლეხებით და ნავსადგურით, რომელსაც ის ფლობს საზია-

¹ τῇ περιοχῇ D, τῷ περιοχῷ Usp.

² სწერია διὰ τε.

³ οὕτωςίπως (sic); (sic), οὕτωςί πως D.

κατέχει ἐπισκοπῆς μετὰ τοῦ μέ-
ρους τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς¹
Ἱερίσσοῦ.

Εἰς τὴν Ἀρσενίαιαν ὑδρομύ-
λων ἐκ προσενέξεως.

Εἰς τοῦ Γεμάτου μονᾶστηριον εἰς
ὄνομα τιμῶμενον τοῦ τιμίου ἐνδό-
ξου προφήτου προδρόμου καὶ βλα-
τιστοῦ Ἰωάννου μετὰ τῆς περιο-
χῆς καὶ νομῆς αὐτοῦ.

Εἰς τὰς Σέρβας μονᾶστηριον εἰς
ὄνομα τιμῶμενον τοῦ ἡγαπημένου
θεολόγου μετὰ τῶν προσοίτων²
αὐτῶ μυλώνων, ἀμπελοπακτιον
προσκαθιγμένων παροίκων τε καὶ
ἐλευθέρων καὶ τῆς γῆς, ἣν ἔχει
ἐκ προσενέξεως, κατὰ καιροῦς
προσκυρωθεῖσαν παρὰ τινῶν δια-
φόρων ἔτι: δὲ καὶ ὧν κέκτηται
οἰκημάτων.

Ἐντὸς τῆς πόλεως Σερβῶν
μονᾶστηριον εἰς ὄνομα τιμῶμενον ἐν
Ἱεράρχαις παμμάκαρος καὶ θαυ-
ματουργοῦ Νικολάου, μετ' ὧν
κέκτηται οἰκημάτων ἐντὸς τῆς
πόλεως Σερβῶν.

Ἄλλοτερον μονᾶστηριον εἰς τὴν
Δροβέσαινα μετὰ τῆς νομῆς αὐτοῦ
καὶ τῶν παρὰ τοῦ Ξανθοπούλου
ἐκείνου προσεγεχθέντων ὁλοκαί-
ρινῶν μυλώνων.

Περὶ τὸ κάστρον τοῦ Ζίχνα
ὑδρομύλων ὁλοκαίρινοί, ὁ οἰκημα

როდ იერისოს წმინდა საეპისკო-
პოსოსთან ერთად;

წყლის წისქვილი არსენიკია-
ში, ნაჩუქარი;

პატივოსანი სახელოვანი წი-
ნასწარმეტყველი იოანე წინამორ-
ბედისა და ნათლისმცემლის სა-
ხელობის მცირე მონასტერი ღე-
მატოში, მიდამოთი და საბეგრო
გლეხებით;

მცირე მონასტერი სერეში პა-
ტივოსანი და საყვარელი ღვთის-
მეტყველის სახელობისა მისი კუ-
თვნილი წისქვილებით, ვენახებით
და კუთვნილი საბეგრო გლეხე-
ბით და თავისუფალი გლეხებით
და იმ მიწით, რომელიც აქვს
ნაჩუქარი, და დრო-და-დრო და-
მტკიცებული სხვადასხვა სახლე-
ბით, რომლებიც შეძენილი იყო.

ქალაქ სერეს შიგნით მცირე
მონასტერი მღვდელმთავართა შო-
რის სრულიად ნეტარისა და სა-
კვირველმოქმედ ნიკოლოზის სახე-
ლობისა იმ სახლებითურთ, რომ-
ლებიც შეძენილ იქმნა ქალაქ
სერეს შიგნით.

სხვა მცირე მონასტერი დრო-
ბესენაში მისი კუთვნილი მამუ-
ლით და იმ გარდაცვლილ ქსან-
თოპულოს მიერ ნაჩუქარ მთელ-
წლისეული წისქვილებით.

ზიხნის ცახესთან მდებარე
მთელწლისეული წისქვილი, სახ-

¹ ἐπισκοπῆς a

² ჩემის აზრით სწერია: προσόντων.

έντος τοῦ αὐτοῦ κάστρου ἐξ ἀγο-
ρασίας.

Εἰς τὴν Βρεστανίην ζευγηλα-
τειον καὶ πλησίον αὐτοῦ γῆ, ἣ
πέραν τοῦ λάκου διακειμένη προ-
σκυρωθεῖσα παρὰ τοῦ Μασγιδᾶ
ἐκείνου.

Εἰς τὴν Ζαβαλτίαν προάστειον
ἢ Ῥαδολίβου μετὰ τῆς περιοχῆς
καὶ νομῆς αὐτοῦ ἐκ προσενέ-
ξεως.

Εἰς τὸν αὐτὸν τόπον μονύ-
δριον εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς
ἀγίας μεγαλομάρτυρος Κυριακῆς
μετὰ καὶ τῶν προσόντων αὐτῷ
ἀμπελίων καὶ χωραφίων, ἅτινα
ἐξωνήσαντο πρὸ χρόνων πάροικοι
τινὲς τῆς μονῆς ἀπὸ τε τῆς γῆς
τοῦ αὐτοῦ μονυδρίου καὶ τῆς γῆς
τῶν Δοβνικιωτῶν, προσκυρωθῆν
καὶ τοῦτο παρὰ τινὸς ἱερομονά-
χου πνευματικοῦ, ἐφ' ᾧ ἐγεγό-
νει τῇ μονῇ καὶ πρόσταγμα τοῦ
αὐφθέντου μου τοῦ βασιλέως τοῦ
παποῦ τῆς βασιλείας μου τοῦ
αἰοιδίμου καὶ μακαρίτου.

Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ τοῦ Ῥαδολί-
βου ἐστὶν μετόχιον τῆς αὐτῆς
μονῆς τῶν Ἰβήρων καὶ ναὸς τοῦ
παιμμεγίστου ταξίαρχου Μιχαήλ
μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ καὶ
ἕτερον μονύδριον ἀνωθεν ἐπ' ὄνό-
ματι τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος
Γεωργίου τοῦ λεγομένου Βορισκοῦ.

Ἄλλοτερον ἀνωθεν μονύδριον τῆς
ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς σπιλιό-
τισσας ἐν δὲ τῇ χώρᾳ τῇ λεγο-
μένην Τουλιτζίτζα.

ლი თვით ციხის შიგნით, ნა-
ყიდი.

ბრესტანეში სახნავი ადგილი
და მის მახლობლად მიწა, ტბის
გადაღმა მდებარე, გარდაცვლი-
ლი მაზგიდას მიერ ნაჩუქარი.

ზაბალტიაში პრასტინი რა-
დოლივეუსი მისი კუთვნილი სა-
ნახებით, ნაჩუქარი.

იმავე ადგილას მცირე მონას-
ტერი წმინდა მოწამის კვირია-
კეს სახელობისა მისი კუთვნილი
ვენახებითა და სახნავებით, რომ-
ლებიც წლების წინათ გამოისყი-
დეს მონასტრის ზოგიერთმა გლე-
ხებმა და ამ მცირე მონასტრის
მიწიდან და დოვნიკიოტთა მი-
წიდან, და მიკუთვნილი ვინმე
სულიერი ბერმონაზონის მიერ,
რისთვისაც მონასტერს მიეცა სი-
გელი (პროსტაგმა) ჩემი მეუფე-
ბის პაპის, ჩემი, საუკუნოდ სახ-
სენებელ და ნეტარ ბატონ-მეფის
მიერ.

რადოლივოს მამულში არის
ივერთა მონასტრის მეტეხი და
უდიდესი ტაქსიარხის მიხეილის
ტამარი მისი სანახებითურთ. და
სხვა მცირე მონასტერი ზემოთ
წმინდა მთავარმოწამის, ეგრეთ-
წოდებული ვორისკოს გიორგის
სახელობისა.

ზემოთ სხვა მცირე მონასტე-
რი ყოვლად წმინდა „მღვიმის“
ღვთისმშობლისა ეგრეთწოდებულ
ტულძიძის მხარეში.

Ἐτερον μονῆριον τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς φαρμακωλιτρίας.

Ἐν δὲ τῇ Ἀνακταροπόλει¹ ἕτερον μονῆριον τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος τροπαιοφόρου Γεωργίου μετὰ δένδρων καρποσίμων καὶ ἀμπέλιον καὶ μῦλον χημονικόν.

Εἰς τὴν τοποθεσίαν τῆς Ποδωγορβιάνης ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπικεκλημένης Πορτιατήσεως μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ. —

Ἦιτήσαντο γοῦν οἱ μοναχοὶ οἱ ἐλθόντες εἰς τὴν ἐμὴν βασιλείαν, καὶ ἐδείκθησαν καὶ ἐπαρεκάλεσαν ἀρτίως ἐπιχωρηγηθεῖναι τῇ κατ' αὐτοὺς τῇ αὐτῇ σεβασμῖα μονῆ ἐπὶ τῆς κατὰ μέρος ῥηθείσεως κελλίως, μονυδρίως, μετοχίως καὶ κτήμασιν ὀρισμὸν χρυσόβουλλον τῆς βασιλείας μου διὰ τὴν εἰς τὸ ἐξῆς ταύτης ἀσφάλειαν*. Ἡ βασιλεία μου τὴν αὐτῶν δεξάμενη** δέησιν καὶ παράκλησιν, ὄθεν² καὶ τῇ ἰσχύϊ καὶ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου τῆς βασιλείας*** μου καθέξεν καὶ νεμηθήσεται ἢ τῶν Ἰβήρων τοιαύτη σεβασμῖα μονῆ ἅπαντα**** κατὰ μέρος θεγλω-

სხვა მცირე მონასტერი წმინდა ანასტასია მწამლველისა.

ანაქტოროპოლში სხვა მცირე მონასტერი წმინდა და დიდებული მთავარმოწამის გიორგი ძლევაშოსილისა ხეხილითა და ვენახით და საზამთრო (?) წისკვილით.

პოდოგორიანის ადგილში ყოვლად წმინდა ღვთისმშობლის ეგრეთწოდებული პორტიატისის ტაძარი მისი სანახებითურთ.

მონაზონები მოვიდნენ ჩემს მეუფებასთან და ითხოვდნენ და მოითხოვდნენ, ამას წინათ რომ მათ ღირსეულ მონასტერს შეღავათები აღეთქვა სენაკებისთვის, მცირე მონასტრებისთვის, მეტეხთათვის და სახლებისათვის, რომ მათ ჩემი მეუფების ოქრობეჭდური დადგენილება მისცემოდათ ამის უზრუნველსაყოფად. ჩემმა მეუფებამ მათი თხოვნა შეიწყნარა და ჩემი მეუფების წინამდებარე ხრისობულის ძალით მტკიცე მფლობელობაში ექნება ივერთა ამ პატისადებ მონასტერს ყველა აქ განცხადებული მცირე მონასტრები, მეტეხები და ყველა დანარჩენი ქო-

¹ სწეროა: ἀνακταρόπολη α.

* აქედან კვლავ აქვს Dölger-ს.

** δεξάμενος Usp, δεξαμένη D.

² სწეროა: ὄθεν.

*** χρυσοβούλλου+λόγου D.

**** ἅπαντα+τά D.

θέντα μονύδρια, μετόχια και λοιπὰ πάντα κτήματα ἀνενοχλήτως και ἀδιασείστως.

Ἔτι τε ἀναφαιρέτως και ἀναποσπάστως, και εἰς μόνιμον και διηνεκή κυριότητα διατηρηθήσεται δὲ τὸ μέρος αὐτῆς και ἀνώτερον¹ τοῦ ὑπὲρ τῆς ῥαδολίβους διδομένου κεφαλαίου και πρότερον καθῶς εἴρηται οὐδενὸς τῶν ἀπάντων ἔχοντος ἄδειαν² ἐπιβᾶλειν αὐτῇ χεῖρα πλεονέκτιν και ἄρπαγα³, ἢ μὴν ἐπαγαγεῖν τοῖς ἐν τοῖς τοιοῦτοις κτήμασιν εὐρισκομένους παροίκους * τε και ἐλευθέρους ζημίαν τινὰ πλεονεκτικῶ τινὶ και ἄδικῶ τρόπῳ.

Εὐδοκεῖ γὰρ και βούλεται ἡ βασιλεία μου, ἀνενοχλητον παντάπασι διατηρησῆναι τὸ μέρος τῆς δειλωθείσης σεβασμίας μονῆς, ἐπὶ πάσιν οἷς κέκτηται ὡς κατὰ μέρος διείληπται, και μηδέποτε διενοχληθῆναι παρὰ τινός.

Ἐπεὶ και εἰς τὴν περὶ τοῦτου μόνιμον και διηνεκή και βεβαίαν ἀσφάλειαν, ἐγένετο και ἐπεχορηγήθη και ἐπεβραβεύθη αὐτῇ σεβασμία μονῆ τῆς βασιλείας μου, τῇ τῶν Ἰβήρων και ὁ παρῶν χρυσόβουλλος τῆς βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ τὴν τέσσαρες και δεκάτην τοῦ Ἰουλίου μηνός

ნება დაუბრკოლებლივ შეუწყველად.

გარდა ამისა გამოუხვებელი და ხელშეუვალი იყოს და ერთობლივ და განუწყვეტელ მფლობელობაში იქნეს დაცული მისი წილი და როდოლივოსთვის დადებული საკომლო გადასახადის გარეთ და უწინარეს, როგორც ითქვა, არავის ჰქონდეს ნება მას ხელი დაადვას სიხარბით და მისატაცებლად, ან ზედადადგეს ამ მამულებში მყოფ საბეგრო გლეხებს და თავისუფალ გლეხებს და რაიმე ზიანი მიაყენოს ხარბი და უსამართლო ქცევით.

ჩემს მეუფებას სურს ყოველნაირად დაუბრკოლებლივ იქნეს დაცული შეწუხებული პატივდებული მონასტრის წილი, ყველაფერში, რაც შეუძენია, და არასოდეს იქნეს შეწუხებული ვინმესგან.

ამის შესახებ მყარი და მუდმივი და უეჭველი უზრუნველყოფისათვის შეიქმნა [ეს სიგელი] და ეს პატივდებული მონასტერი ჩვენი მეუფებისა დაჯილდოვებულია ფულად სახსრით, ესე იგი ივერთა მონასტერი, რისთვისაც მიენიჭა წინამდებარე ხრისობული ჩემი მეუფებისა, გაცემული

¹ სწერო: ἀνώτερον.

² სწერო: ἄδιαν.

³ სწერო: ἄρπαγα.

* D: εὐρισχομένοις.

τῆς νῦν τρεχούσης τετάρτης
ἰνδικτιῶνος τοῦ 6859 ἔτους, ἐν
ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς καὶ
θεοπρόβλητον ὑπεσημῆγαστο κρᾶ-
τός.

† Ἰωάννης ἐν χριστῷ τῷ θεῷ
πιστὸς Βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ
Ῥωμαίων Κωνσταντουζηνός.

* * *

¹ † Ἐπεὶ οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸ
ἅγιον ὄρος idem do слов про-
δρόμου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάννου
μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ νομῆς
αὐτοῦ. После этих слов в пре-
дыдущем хрисовуле следует εἰς
τάς Σέρρας; а в настоящем так

— Εἰς τὴν Ἑρμῆλειαν μονή-
δριον, ἡ ἅγια Ἱερουσαλήμ ὀνο-
μαζόμενον ἐκ προσενέξεως μετὰ
τῆς παρουσίας αὐτῷ μερικῆς γῆς,
ἀμπελίων τε καὶ δένδρων ὀπωρο-
φόρων.

Μετόχιον ὁ κάτω Βολβὸς με-
τὰ τῆς νομῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν
αὐτῷ εὐρισκομένων παροίκων καὶ
ἐλευθέρων.

Περὶ τὴν Καλαμαρίαν γῆ ἡ
τῆς ἁγίας Τριάδος λεγομένη ἐκ
προσενέξεως.

Εἰς τὸ Ξυλορήγιον μονῆδριον
εἰς ὄνομα τιμώμενον τῆς ἁγίας

ივლისის თვის თოთხმეტს, აწ
მიმდინარე მეოთხე ინდიქტიონი-
სა, 6859 (=1351) წლისა, რასაც
ხელს აწერს ჩვენი კეთილსათნო
და ღვთივ-წამოწეული ძალა.

იოანე, ქრისტე-ღმერთის მი-
მართ მორწმუნე მეფე და თვით-
მპყრობელი რომაელთა, კანტა-
კუზენი.

* *

*

როდესაც მთაწმინდაზე მყოფ-
ნი იოანე წინამორბე-
დის და ნათლისმცემლის სახე-
ლობისა, მისი სანახებით

ერმილიაში მცირე მონასტე-
რი, ეგრეთწოდებული „წმინდა
იერუსალიმი“, ნაჩუქარი, მასთან
არსებული მიწის ნაკვეთით, ვე-
ნახებით და ხეხილით.

მეტეხი ქვედა ბოლბოხი მისი
სახნავებით და მასში მყოფი სა-
ბეგრო და თავისუფალი გლეხე-
ბით.

კალამარიის გარშემო მამული
ეგრეთწოდებული „წმინდა სამე-
ზა“, ნაჩუქარი.

ქსილორეგიონში მცირე მო-
ნასტერი პატივდებული წმინდა

¹ ეს არის მეორე ქრისობული. თავში სწერია: Хрисовул того же царя, Иоанна Кантакузена, данный в том же году и месяце, писан на длинном пергамене. Печать потеряна.

Начало сего хрисовула одинаково с предыдущим. Посему я не переписал его.

μεγαλομάρτυρος Βαρβάρως μετά
της περιοχής και νομής αὐτοῦ.

Ἐντὸς τῆς Θεοδοσίου πόλεως
Θεσσαλονίκης μονῆριον εἰς ὄνομα
τιμῶμενον τοῦ τιμίου ἐνδόξου
προφήτου προδρόμου και βαπτισ-
τοῦ Ἰωάννου, τὸ ἐπικεκλημένον
τῶν Ἰβήρων, μεθ' ὧν κέκτηται
οἰκημάτων προσόντων αὐτῷ ἐξ
ἀγορασίας και προσενέξεως.

Ἄτερον μονῆριον εἰς ὄνομα
τιμῶμενον τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυ-
ρος Κλήμεντος και Ἀγαθαγγέ-
λου, μεθ' ὧν κέκτηται ἐξ ἀγο-
ρασίας ὁμοίως προσόντων αὐτῷ
και προσενέξεως.

Ἄτερον μονῆριον εἰς ὄνομα
τιμῶμενον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρ-
τυρος Γεωργίου, ὅπερ ἔχει ἐξ
ἀνταλλαγῆς ἀπὸ τῶν μοναχῶν
τῆς τοῦ Χορταίτου σεβασμίας
μονῆς, ὡς ἄτερον ἀντ' αὐτοῦ
κτῆμα δοθέντος αὐτοῖς, μετὰ
τῶν προσόντων αὐτῷ οἰκημάτων,
κηποτοπίου τε και δένδρον συκα-
μίνων¹.

Ἄτερον μονῆριον εἰς ὄνομα
τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Βαρ-

მთავარმოწამის ბარბალეს სახე-
ლობისა, სანახებიტურთ და მისი
სახნავიტურთ.

ღვთივდაცული ქალაქის თე-
სალონიკის მცირე მონასტერი
პატივდებული და პატივოსანი
სახელგანთქმული წინასწარმეტყ-
ველის იოანე წინამორბედისა და
ნათლისმცემლის სახელობისა, ეგ-
რეთწოდებული ივერთა მონას-
ტერი მისი კუთვნილი შენობე-
ბით, ნაყიდიტა და ნაჩუქარით.

სხვა მცირე მონასტერი პატივ-
დებული წმინდა მღვდელმოწამის
კლიმენტისა და აგათანგელოსის
სახელობისა მისი კუთვნილი,
როგორც ნაყიდი ისე ნაჩუქარი
მამულ-შენობებითა.

სხვა მცირე მონასტერი პა-
ტივდებული წმინდა მთავარმო-
წამის გიორგის სახელობისა, რო-
მელსაც აქვს გაცვლის წესით
ხორტაიტის სათაყვანო მონასტ-
რის მონაზონებისაგან, როგორც
მის მაგიერ მათთვის მიცემული
ქონება, მისი კუთვნილი შენო-
ბებით, ბალ-ბაღჩებით და თუ-
თის ხეებით.

სხვა მცირე მონასტერი წმინ-
და მთავარმოწამის ბარბალეს სა-

¹ В архиве Иверской обители я видел и читал Дело о обмене одного Иверского подворья в Солуне, смежного с метохом царского Хортаитинского монастыря на подобное же подворье Хортаитинское во избежание раздоров монахов Иверских и Хортаитинских по причине соседства. В этом деле участвовал Прот Афонский. В нем недостает одоого листа. Года нет. Но настоящий хрисовул доказывает, что это было ранее 1351 года.

βάραις ἐξ ἀγορασίας μετὰ τῶν προσόντων αὐτῷ μερικῶν τινῶν οἰκημάτων.

— Ἐκφύτευμα ἐντὸς τῆς αὐτῆς θεοσόστου πόλεως Θεσσαλονίκης ἐν διαφόροις μέρεσι, ὅσον ἐν τοῖς προσοῦσιν αὐτῇ δικαιομασί διαλαμβάνεται.

Κατὰ τὴν αὐτὴν θεοσόστον¹ πόλιν ἔξωθεν τῆς πόλεως τῶν ἀσωμάτων μονῶν εἰς ὄνομα... Ἄνυσίας μετὰ τῆς πλησίον αὐτοῦ γῆς ἐκ προσενέξεως. Κηποτοπίον ἐκτὸς καὶ πλησίον τῆς χρυσείας πόλεως. Περὶ τὸν Γαλικὸν γῆ, ἦντινα κατέχει ἀνέκαθεν.

Ἐτέρα γῆ εἰς τὰς Κέρμας, ἣ γνίνα κατέχει ὁμοίως ἀνέκαθεν μετὰ τῶν ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς ὄντων κηποτοπίων τε καὶ περιβολῶν.

Περὶ τὸν Στρουμίμονα μετόχιον ἢ Μελίντζιαν λεγόμενον μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ γομῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ παροίκων καὶ ἐλευθέρων καὶ τῆς ἀλείας, προσὸν καὶ τοῦτο αὐτῇ ἐκ μακροῦ.

Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἐγοβᾶς μονῶν—τῆς ἀγίας Ἄννης μετὰ τῆς προσοῦσης αὐτῷ γῆς.

Περὶ τὴν Στρουμίτζιαν μετόχιον μονῶν ἐκ προσενέξεως—τῆς Ἐλευσῆς, ἐπικεκλημένον τῆς Παλαιοκαστριτίσης, μετὰ τῶν προσόντων αὐτῷ κτημάτων, μ-

ხელობისა, ნაყიდი, მისი კუთვნილი ზოგიერთი შენობებით.

თვით ღვთივდაცული ქალაქის თესალონიკის შიგნით ნარგავი, სხვადასხვა ნაწილებში, რაც კი მისი კუთვნილი უფლებებით იგულისხმება.

იმავე ღვთივდაცული ქალაქის კარიბჭის გარეთ მცირე მონასტერი „უსხეულოთა“... ანკსიას სახელობისა, მის მახლობლად მდებარე მიწითურთ, ნაჩუქარი. ბალ-ბაღჩები „ოქროს კარიბჭის“ გარეთ და მახლობლად, გალიკის მიწის გარშემო, რომელიც იმთავითვე ეპყრა მას.

სხვა მიწა კერძეში, რომელიც მას უპყრია აგრეთვე ზემოთ, მის მიდამოებში არსებული ბაღჩებით და ბაღებით.

სტრიმონის გარშემო მეტეხი ეგრეთწოდებული მელინძია სახეებით, მისი სახნავით და იქ მყოფი საბევრო და თავისუფალი გლეხებით და, მოშორებით, სათევზაო ადგილით.

ეგოვას მიდამოებში მცირე მონასტერი წმინდა ანასი, მისი კუთვნილი მიწით.

სტრუმიდის გარშემო მეტეხი – მცირე მონასტერი, ნაჩუქარი, მწყალობელისა, ეგრეთწოდებული პალეოკასტრიტისა, მისი კუთვნილი მამულით, წისქვი-

¹ შდრ. Θεοσόστου τόλεως (აქვე 234).

λώνων δηλονότι πλαγιῶν καὶ
ζευγηλατείων ἐν διαφόροις μέρεσι
διακειμένων.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον ἕτε-
ρον μονῆριον ἐκ προσενέξεως—
εἰς ὄνομα Ἀποστόλων μετὰ νο-
μῆς... καὶ ὑδρομύλωνος.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τόπον μονῆ-
ριον—ὑπεράγνου δεσποίνης μετὰ
τῆς νομῆς καὶ τῶν δικαίων ἐκ
προσενέξεως τοῦ Τετραγωνίτου
ἐκείνου.

Ἐτερον μονῆριον—Ἀναργύ-
ρων.

Κατὰ τὸν Μελένικον μονῆ-
ριον—ἀγ. Γεωργίου μετὰ τῆς νο-
μῆς αὐτοῦ καὶ τοῦ περὶ τὴν Γο-
ρεμίσταν προσόντος αὐτῷ ζευγη-
λατείου, ἐκ προσενέξεως τοῦ Κα-
λαμιά ἐκείνου.

Περὶ τὰς Σέρρας μονῆριον—
Ἰωάννου θεολόγου μετὰ τῶν προ-
σόντων αὐτῷ μυλώνων, ἀμπελο-
πάκτων, μετὰ γῆς—ἐκ προσενέ-
ξεως—οἰκήματα ἐντὸς τῶν Σε-
ρρῶν.

Πλησίον αὐτῆς (πόλεως) γῆ
ἢ τοῦ Ἰασίτου ὀνομαζομένη προ-
σενεχθεῖσα παρὰ τῆς θυγατρὸς
Παλαιολόγου τοῦ Συναδηνοῦ ἐκεί-
νου.

Ἀγρίδιον τῶν ἁγίων Ἀναρ-
γύρων—μετὰ μυλώνων.

Μονῆριον θαυματουργοῦ Νι-
κολάου μετ' οἰκημάτων ἐντὸς
τῆς πόλεως Σερρῶν.

ლებით, ესე იგი მეზობლად მდებარეებით, და სხვადასხვა ადგილას მდებარე სანაშენოებით (*ფერმებით*).

იმავე ადგილას სხვა მცირე მონასტერი, ნაჩუქარი, „მოციქულთა“ სახელობისა სახნავითურთ... და წყლის წისქვილით.

იმავე ადგილას მცირე მონასტერი – „ყოვლად წმინდა დედოფლისა“, სახნავითა და საუფლებოთი(?), გარდაცვალებული ტეტრაგონის მიერ ნაჩუქარი.

სხვა მცირე მონასტერი ანარგირთა.

მელენიკის გაყოლებით წმ. გიორგის მცირე მონასტერი მისი სახნავითურთ და გორემისტის გარშემო მისი კუთვნილი სახნავითურთ, გარდაცვალებული კალამიას ნაჩუქარი.

სერეს გარშემო მცირე მონასტერი იოანე ღვთისმეტყველისა მისი კუთვნილი წისქვილებით, სავენახე ადგილებით, მიწითურთ, ნაჩუქარი; შენობები სერეს შიგნით.

იმავე ქალაქის მახლობლად მიწა ეგრეთწოდებული იასიტესი, გარდაცვალებული სინადინ პალეოლოგოსის ქალიშვილის ნაჩუქარი.

სოფელი წმინდა ანარგირთა, წისქვილებითურთ.

ნიკოლოზ საკვირველთმოქმედის მცირე მონასტერი, შენობებითურთ ქალაქ სერეს შიგნით.

Ἔτερον μονῆριον εἰς τὴν Δρεβέσαιναν μετὰ τῆς νομῆς αὐτοῦ καὶ τῶν παρὰ τοῦ Ἐαγθι-
πούλου ἐκείνου προσενεχθέντων
ἐλοκαιρινῶν μυλώνων.

Περὶ τὸ κάστρον τοῦ Ζίχνα
ὑδρομύλων ἐλοκαιρινῶς, οἶκημα
ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κάστρου ἐξ ἀγο-
ρασίας.

Εἰς τὴν Βρεστάνην ζευγηλα-
τειον καὶ πλησίον αὐτοῦ γῆ προ-
σκυρωθεῖσα παρὰ τοῦ Μασγιδᾶ
ἐκείνου.

Εἰς τὴν Ζαβαλτίαν προάσ-
τειον ἢ Ροδολίβου—ἐκ προσενέ-
ξεως.

Εἰς τὸν αὐτὸν τόπον μονῆ-
ριον μεγαλομάρτυρος Κυριακῆς
μετὰ ἀμπελιῶν καὶ χωραφίων,
ἀτινα ἐξωνήσαντο πρὸ χρόνων
πάροικοι τινὲς μονῆς ἀπὸ τε τῆς
γῆς τοῦ αὐτοῦ μονηρίου καὶ τῆς
γῆς τῶν Δοβნიκωτῶν, προσκυρω-
θὲν καὶ τοῦτο παρὰ τινὲς ἱερο-
μονάχου πνευματικοῦ, ἐπ' ᾧ ἐγέν-
η τῆς μονῆς καὶ πρόσταγμα
τοῦ ἀθρόου μου τοῦ βασιλέως
τοῦ πάππου τῆς βασιλείας μου.

Περὶ τὸ Λυκόσχημα παλαι-
οχώρια δῦο, ἢ τε Δομβροβίλεια
καὶ ὁ Βηλδς, ὄντων ὅς ἐποικοὶ
ἐνρίσκονται ἀρτίως ἐν διαφόροις
κάστροις.

Περὶ τὴν ἸΑνακταρόπολιν¹
μονῆριον—Γεωργίου μετὰ τῶν
ἐν αὐτῇ μυλώνων, γῆς, ἀμπελιῶν

სხვა მცირე მონასტერი დრე-
ვესენაში მისი სახნავითურთ და
გარდაცვალებული ქსანთოპულოს
მიერ ნაჩუქარი სრულწლიური
წისქვილებითურთ.

ზიხნის ციხის გარშემო წყლის
წისქვილი სრულწლიური; იმავე
ციხის შიგნით შენობა, ნაყიდი.

ბრესტანეში სახნავი და მის
მახლობლად მიწა, გარდაცვალე-
ბული მაზგიდას მიერ დათმო-
ბილი.

ზაბალტიაში პრასტინი რო-
დოლივო, ნაჩუქარი.

იმავე ადგილას მცირე მო-
ნასტერი მთავარმოწამის კვირია-
კესი ვენახითურთ და სახნავი-
თურთ, რომლებიც რამდენიმე
წლის წინათ შეუსყიდიათ მო-
ნასტრის ზოგიერთ საბეგრო გლე-
ხებს თვით მცირე მონასტრის
მიწებიდან და დოვნიკიოტთა მი-
წებიდან, დამტკიცებული ვინმე
სულიერი ბერ-მონაზონის მიერ,
რაზედაც მონასტერს მოეპოვება
სიგელი ჩემი ბატონის მეფის,
ჩემი მეუფების პაპისა.

ლიკოსხემის გარშემო ორი
ნასოფლარი, დობროვიკია და
ობელოსი, რომელთა გლეხები ἑპ-
იოიკი) მოიპოვებიან სხვადასხვა ცი-
ხებში.

ანაქტოროპოლის გარშემო
გიორგის სახელობის მცირე მო-
ნასტერი, მასში არსებული წის-

¹ ἸΑνακτορόπολις.

τε και περιβολίων, ἄτινα ἐξωνή-
σατο ὁ μοναχὸς Μακκαριὸς ὁ προ-
μουνηγὸς ἐκείνος μετὰ και τινῶν
ἐτέρων διαφόρων, και προσεκύ-
ρωσε τῇ αὐτῇ σεβασμίᾳ μονῆ,
γεγονότων αὐτῇ ἐπὶ τούτοις και
προσταγμάτων τοῦ τε ἀσθέντου
μου τοῦ πάππου και τοῦ θειοτά-
του μου δεσπότης και βασιλέως
τοῦ ἀδελφοῦ τῆς βασιλείας μου,
τῶν ἀοιδίμων και μακαρίτων.

Μυλωνοστάσιον ἐν τῇ περιοχῇ
τοῦ χωρίου τῆς Ἀντζίστας, ζευ-
γγλατεῖον τὸ Κοτζάκιον νεωστὶ
προσκυρωθὲν ἐκ διαθήκης παρὰ
τοῦ ἀνωτέρω ῥηθέντος Ἰωάννου
τοῦ Μασγιδᾶ ἐκείνου μετὰ τῶν
περὶ αὐτὸ πυλονοστασίων, ἐτι τε
ἀμπελίου.

Και ἡ ἀπὸ τοῦ ζευγγλατείου
τῆς Χουνιανῆς προσενεχθεῖσα πο-
σότης παρὰ τῶν παιδῶν τοῦ Μα-
δαριτοῦ ἐκείνου ἔχουσα παροί-
κους τινὰς και ἀμπέλιος.

Ἦιτήσαντο δὲ και ἐδεήθησαν
και παρεκάλεσαν ἀρτίως ἐπιχω-
ρηγεῖναι τῇ κατ' αὐτοὺς σεβασ-
μίᾳ μονῇ ἐπὶ τοῖς κατὰ μέρος
ρηθεῖσι καλλίαις, μοναστηρίαις, με-
τοχίαις και κτήμασι ὀρισμὸν χρυ-
σὸβουλλον... И царственность
моя жалует хрисовулу и утверж-
дает все вышеописанное, и
освобождает от всех притязаний.
Еще просим монахи освободить
монастырь их от взноса
400 ὑπερνερον (καφαλαίου) за

ქვილებით, მიწით, ვენახებით და
ბალებით, რომლებიც მონაზონ
მაკარი პრომუნტენოსს, გარდა-
ცვალეზულს, შეუსყიდია დანარ-
ჩენ სხვადასხვა რამესთან ერთად,
და დაუმტკიცებია თვით პატივ-
დებულ მონასტრისათვის, რის
შესახებაც მოიპოვება სიგელები
ჩემი ბატონი პაპისა და ჩემი
ულრმესი ბატონისა და მეფის,
ჩემი მეუფების ძმის მიერ, ნეტარ-
ხსენებულეზისა.

სოფელ ანძისტას მიდამოებში
„წისქვილდანადგარი“, სახნავი
კოძაკიონი, ახლახან დამტკიცე-
ბული გარდაცვალეზული ზემო-
ხსენებული იოანე მაზგიდას მიერ,
მის გარშემო არსებული „წის-
ქვილდანადგარებით“, აგრეთვე
სავენახით.

ხუნიანის სახნავი ადგილიდან
ნაჩუქარი რაოდენობა გარდაცვა-
ლებულ მადარიტის შვილებისა-
გან, თავისი საბეგრო გლეხებით
და ვენახებით.

მოითხოვეს და გვთხოვეს,
ახლახან რომ დახმარება აღმო-
ეჩინა მათ პატივდებულ მონას-
ტერს, ნაწილობრივ დასახელე-
ბულ სენაკებს, მცირე მონასტ-
რებს, მეტეხებსა და შენობებს,
რომ ის განსაზღვრულიყო ხრი-
სობულით ... (და ჩემი მეუფება
უძღვნის ხრისობულს და უმტკი-
ცებს ყველაფერს ზემოთ ჩამოთვ-
ლილს, და ათავისუფლებს ყოველ-
გვარი მოთხოვნისაგან, ითხოვეს
მონაზონებმა აგრეთვე, რათა მათ

село Радоливу. Просим также
 να εὐεργετήσῃ πρὸς αὐτοὺς ἡ
 βασιλεία μου καὶ τὴν πλησίον
 τῆς Μελιντζιανῆς διακειμένην γῆν,
 ἣτις καταλογίζετο μὲν ὡς δεσ-
 ποινική, ἐδὲοθη δὲ ὕστερον τοῖς
 διγενάτοις στρατιώταις, εὐδοκεί
 καὶ περὶ τοῦτου ἡ βασιλεία μου
 καὶ διορίζεται, ἵνα διατηρηται
 ἀπὸ γε τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἔξῃς
 τὸ μέρος ταύτης τῆς βεσσαμίας
 μονῆς ἀνώτερον καὶ ἀκαταζήτη-
 τον τῆς δώσεως τοῦ ρηθέντος
 κεφαλαίου, ἐπιλάβῃ δὲ καὶ τὴν
 γῆν πλησίον Μελιντζιανῶν μετὰ
 ἀλυσίας. Далее следует обычное
 подтверждение прав.

მიწა მელინდიანისის მახლობლად სათევზაო ადგილითურთ (*შემდეგ მოდის ჩვეულებრივი დამტკიცება უფლებებში*).

Ἐπεὶ καὶ εἰς τὴν περὶ τοῦ-
 του μόνιμον καὶ διηνεκή καὶ βε-
 βαίαν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἐπε-
 χορηγήθη καὶ, ἐπιβραβεύθη τῇ
 αὐτῇ σεβασμίᾳ μονῆ τῆς βασι-
 λείας μου τῇ τῶν Ἰβήρων καὶ
 ὁ παρῶν χρυσόβουλλος λόγος τῆς
 βασιλείας μου, ἀπολυθεὶς κατὰ
 τὴν τέσσαρες καὶ δεκάτην ἰουλίου
 μηνὸς τῆς νῦν τρεχούσης τετάρ-
 τῆς ἰνδικτιῶνος τοῦ 6859 ἔτους,
 ἐν ᾧ καὶ τὸ ἡμέτερον εὐσεβὲς
 καὶ θεοπρόβλητον ὑπεσημῆνατο
 κράτος †

† Ἰωάννης ἐν χϞ τῷ ϖϞ πισ-
 τὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ
 Ῥωμαίων ὁ Καντακουζηνός.

*მონასტერს მოეხსნას 400 პერპე-
 რის შეტანა სოფელ რადოლივოს-
 თვის. ითხოვეს აგრეთვე*), რათა
 ჩემი მეუფება მწყალობელი იყოს
 მათ მიმართ და მელინდიანისის
 მახლობლად მდებარე მიწა, რო-
 მელიც საგადასახადო სიაშია შე-
 ტანილი როგორც საბატონო,
 მიეცეს შემდეგ ორვალმოხდილ
 ჯარისკაცებს, და ჩვენი მეუფება
 ამის შესახებ კეთილად არის გან-
 წყობილი და ადგენს, რათა ამი-
 ერიდან ამ პატივდებული მონა-
 სტრის ნაწილი, ზემოური და
 გამოუკვლეველი, ხსენებული სუ-
 ლადი გადასახადის მიცემისაგან
 განთავისუფლდეს (?) და მიეცეს

ამის შესახებ მყარი და მუდ-
 მივი და უეჭველი უზრუნველყო-
 ფისათვის შეიქმნა [ეს სიგელი]
 და ეს პატივდებული მონასტერი
 ჩვენი მეუფებისა დაჯილდოვებუ-
 ლია ფულად სახსრით, ესე იგი
 ივერთა მონასტერი, რისთვისაც
 მიენიჭა წინამდებარე ხრისობულა
 ჩემი მეუფებისა, გაცემული ივლი-
 სის თვის თოთხმეტს, აწ მიმდი-
 ნარე მეოთხე ინდიქტიონისა, 6859
 (= 1351) წლისა, რასაც ხელს
 აწერს ჩვენი კეთილსათნო და
 ღვთივ-წამოწეული ძალა.

იოანე, ქრისტე-ღმერთის მი-
 მართ მორწმუნე მეფე და თვით-
 მპყრობელი რომაელთა, კანტა-
 კუზენი.

ამჟამად ყურადღებას მივაქცევთ, მაგალითად, იმ სიგელებს, რომლებიც ეხება გრიგოლ ბაკურეანისძის მამულებს და რომლებიც გაცემულია 1078 – 1083 წლებში, ე. ი. ნიკიფორე III ბოტანიატეს და ალექსი I კომნენოსის მიერ (იხ. ქვემოთ გვ. გვ. 233 – 240):

1. სამი ოქრობეჭედი (χρυσόβυσλλα τρία) კირ მიხაელისა ¹ ჩემი (ე. ი. გრიგოლ ბაკურიანისძის) მამულების შესახებ, რომლებიც მოსინოპოლში არის (ე. ი. გრიგოლ ბაკურიანისძისადმი ამ მამულების გადაცემის თუ ბოძების შესახებ).

2. ოთხი ოქრობეჭედი ჩემი (ე. ი. გრიგოლის) მამულების შესახებ, ფილიპოპოლში რომ არის.

3. სხვა ოქრობეჭედი შეუვალობისა ფილიპოპოლში და მოსინოპოლში არსებული ჩემი (ე. ი. გრიგოლის) მამულებისათვის ².

4. «სხუად ოქრობეჭედი სოფლისა ქსანთიისათჳს» (ე. ი. ქსანთიის ბოძების შესახებ).

5. «ოქრობეჭედი ერთი სხუა ციხის ვანკაღლსათჳს და სოფლისა ჩრვენაისა» (Βάνισααζ, Τζεβενών), ე. ი. ამ ციხისა და სოფლის (მონასტრის) ბოძების შესახებ.

6. «სხუად ოქრობეჭედი ერთი მაგისვე პირისათჳს და ვითარმედ უკუეთუ გამრავლდეს შემოსავალი პრასტინთა ჩემთაჲ უურვაობაჲ და (τά ἀπόρριστον) გუაქუმდის მე და ყოველთა ჩემთა შემდგომად ჩემსა», ე. ი. რაც არ უნდა გაიზარდოს გრიგოლის მამულები, მათ ვერ შეეხებიან, მაშინაც კი, თუ ისინი მემკვიდრეების ხელშია გადასული.

7. «ოქრობეჭედი ოთხი მონასტრისა ჩუენისა პეტრიწონისაჲ = უფლებისათჳს და თვთმფლობელობისა და მაგისვე მონასტრისაჲ. ყოვლადვე აზნაურად ყოფისათჳს და პრასტინთა ჩემთათჳს რომელნი დაუმტკიცენ მონასტერსა მაგას», ე. ი. ხრისობულებით დადასტურებულია პეტრიწონის მონასტრისათვის სრული შეუვალობა, («ყოვლადვე აზნაურად ყოფისათჳს»).

¹ მიხეილ. VII პარაპინაკი (1071 – 1078).

² ქართულ დედანში სწერია; «სხუად» ოქრობეჭედი თავისუფლად ყოფისათჳს პრასტინთა ჩემთაჲსა რომელ არიან ფილიპოპოლისს და მისინოპოლისს შინა» (თარხნიშვილის გამოც. 76, 22 – 24).

აქ საჭიროდ ვთვლით შევნიშნოთ შემდეგი: ყველა ეს ოქრობეჭედი ჩამოთვლილი აქვს ფრ. დ ე ლ გ ე რ ს თავის რეგესტებში (იხ. 2 Teil: Regesten von 1020 – 1904, გვ. გვ. 20 – 21 და 31) და თვლის რომ ისინი გაცემულია ნიკიფორე III ბოტანიატის და ალექსი I კომნენოსის მიერ. ხოლო უკანასკნელის მიერ (ალექსი კომნენოსის მიერ) გაცემულია 1081 – 1083 წლებში, 1083 წლის დეკემბრამდე, ე. ი. პეტრიწონის მონასტრის დაარსებამდე. ასე არის ეს აღნიშნული „რეგესტების“ გამოცემაში თვით ფრ. დ ე ლ გ ე რ ს მიერ (vor 1083 dez. „1083 წლის დეკემბრის წინ ან დეკემბრამდე“) და ასე ესმის ეს გ. ლ ი ტ ა ვ რ ი ნ - ს ა ც, რომელიც თავის წიგნში Болгария и Византия в XI – XII в. в. (გვ. 227, შენ. 82) წერს: „Ф. Дальгер относит часть их (ე. ი. хрисовулов) к началу 1078 г., а большинство – ко времени царствования Алексея I, от его воцарения до декабря 1083 г., т. е. до основания монастыря в Бачково“.

საბუთებიდან ჩანს, რომ გრიგოლ ბაკურიანისძეს მამულების დიდი რაოდენობა მოეპოვებოდა ფ ი ლ ი პ ო პ ო ლ ის მხარეში ჯერ კიდევ მიხეილ VII პარაპინაკის დროს (1071 – 1078 წლებში მეფობდა):

«სხუანი ოქრობეჭედნი სამნი მიხაილ მეფისანი მისინოპოლისა პრასტინთათჳს».

«სხუად ოქრობეჭედი ოთხი ფილიპოპოლისა პრასტინთათჳს».

მამასადაამე, გრიგოლ ბაკურიანისძემ 1083 წელს რომ საფუძველი ჩაუყარა პეტრიწონის მონასტერს, მას ამ მხარეში მამულები მოეპოვებოდა (პეტრიწონი 28 კილომეტრით არის დაშორებული ფილიპოპოლს, პლოვდივს) და ბუნებრივია, რომ მიხეილ VII პარაპინაკის მიერ გაცემული ხრისობულები ფილიპოპოლის და მოსინოპოლის მხარეებში არსებული გრიგოლის კუთვნილი მამულების შესახებ იმას ამტკიცებენ, რომ უკვე 1078 წელს მაინც (ამ წელს გადააყენეს მეფობიდან მიხეილ VII) გრიგოლის მამულები არსებობდა ფილიპოპოლში¹. მაგრამ ზემოთ მოყვანილ ხრისობულებში (იხ. 7.) გარკვევით არის ნათქვამი, რომ ეს ხრისობულები შეეხება გრიგოლ ბაკურიანისძის მიერ 1083 წელს დაარსებულ პეტრიწონის მონასტერს.

«ოქრობეჭედი („ოთხი“ უმატებს ქართული ტექსტი) მონასტრისა ჩუენისა პეტრიწონისადა უფლებისათჳს და თჳთმფლობელობისა და მაგისვე მონასტრისადა

¹ «Крупным землевладельцем в районе Филиппополя – წერს გ. ლ ი ტ ა ვ რ ი ნ ი – Григорий был, вероятно, еще до правления Вотаниага: Бакуриани имел какую-то тяжбу с печенегами (очевидно, поселенными не только у Сардики но и здесь), и решал эту тяжбу сам Михаил VIII(?)» (Г. Л и т а в р и н, Болгария и Византия в XII – XII в. в., М. 1960, стр. 138.

ყოვლადვე აზნაურად ყოფისათვის და პრასტინთა ჩემთათვის, რომელნი დაუმტკიცენ მონასტერსა მაგას».

ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ პეტრიწონის მონასტერი გრიგოლ ბაკურიანისძისა («ჩუენისა პეტრიწონისაჲ») უკვე არსებობს და მას სრული იმუნიტეტი აქვს მოპოვებული («ყოვლადვე აზნაურად ყოფისათვის» παντοίად ἔλευθέριας), მას და მის მამულებს, («პრასტინთა ჩემთათვის»).

8. «სხუად ოქრობეჟედი ერთი სპაზმადსა და ბანკალიწისათვის (Ch: პანკალიწისათვის), ე. ი. ეს ორი სოფელიც გადაეცა გრიგოლ ბაკურიანისძეს.

9. «სხუად ოქრობეჟედი ორი აკრიტონისა პრასტინთა ჩემთა შიკონისა (Ch: ბიკონისა) და ქართოტიკისათვის» (Σικονίου καὶ τὸν χარიὸν Χαρπετικίου) ¹. საქმე ეხება ახრიდის თემში მდებარე ორი სოფლის (სიკონიონის და ხარპეტიკიონის) ბოძებას გრიგოლისთვის.

10. «სხუად ოქრობეჟედი სამკაულთათვის პრასტინისა მონასტრისა ხახულისა (τὸν Χαχὺς)».

11. «ოქრობეჟდისა სწორი ერთი პრასტინთათვის ვოლერონისა (ἐν τῷ Βολερῷ) და მისინოპოლისათა».

12. «სხუად ოქრობეჟედი ორი ჩემთა პრასტინთათვის რომელნი არმენაკთა მქონდეს: ერთი ლავაკადსაჲ (τῆς Λάβακας) არს და ერთი არნასაკისა და მარტისპადსაჲ (Μαρτισαπάδ) ².

ამგვარად, ჩვენ ვხედავთ, თუ რა დიდი მამულების პატრონი ყოფილა გრიგოლ ბაკურიანისძე (ჩვენ მიერ მოყვანილი სია სრული არ არის). ერთ-ერთი ხრისობულით (რომელიც შეიძლება ყველაზე უფრო გვიანდელი იყოს, გრიგოლ ბაკურიანისძე თავისუფლდება ყოველგვარი გამოსაღებისა და ბეგარისაგან არა მარტო იმ მამულების მიმართ, რომლებიც მას ამჟამად აქვს, არამედ იმ მამულების მიმართაც, რომლებიც მას მომავალში შეემატება (იხ. ზემოთ § 6).

¹ ე. ჰონიგმანის აზრით „სახელი Χαπετίκιον ძალიან მოგვაგონებს თემას Χαρπεζίκιον (Χάρπετε გვხვდება სკილიცესთან)“. იხ. E. H o n i g m a n n, Die Ostgrenze des Byzantinischen Reiches, Bruxelles 1934, 224, 3.

² არმენაკთა თემში, მაშასადამე, გრიგოლ ბაკურიანისძეს ჰქონია სამი სოფელი κτήματα («პრასტინთათვის») Λάβακας, Ἀρνασάκιον καὶ Μαρτισαπάδ, „ორი უკანასკნელი შეიცავს სომხურ საკუთარ სახლებსო – ამბობს ე. ჰონიგმანი (I. c. 225, 3): შდრ. Φαρνεσέξ, Φαρνεσέξ და -σαπῶ = Ἱαπων“.

საყურადღებოა ბულგარელი მკვლევარის ცანკოვას აზრი ამის შესახებ (Ген. Цанкова-Петкова. За аграрните отношения в средновековна България XI-XII в. София 1964, стр. 205).

1) Особенно распространились в то время поселения вне черты городов и деревень (а г р и д и и, п р о а с т и и и пр.), входившие в состав феодальных владений. Между ними были расположены небольшие или более крупные крепости и укрепления для обороны как самого феодала, так и его людей в случае бунтов и нападений извне (стр. 901).

2) Крупными феодалами светскими в ту эпоху являлись болгарские бояре Нестонг и Алусиан, Григорий и Абазий Бакуриани по происхождению грузины и их родственники Симватий и Кали Бакуриани и т. п. Собственниками феодальных владений в болгарских областях являлись также богатые афонские монастыри „Св. Афанасия“ (Лавра), И в и р о н, равно как и некоторые константинопольские монастыри, напр. Богородицы Космосотиры Эвергетидский, Пандократорский и др. (стр. 201).

ზემოთ ამოვიწერე ის, რაც ავტორს რუსულ რეზიუმეში აქვს ნათქვამი (გვ. 201 – 203), ხოლო თვით ბულგარულ ტექსტში ვრცლად არის, სახელდობრ:

Такива са били и нмотите на двамата брата Абасий и Григорий Бакуриани, едри светски феодали в днешна Юшка България, грузинци по произход. Григорий Бакуриани бил велик доместик на Запада при императорите:

Михаил X¹ Дука (1071 – 1078),
 Никифор III Вотаниат (1078 – 1081)
 и Алексий I Комнин (1081 – 1118).

Неговият брат магистър Абасий също бил висш военачалник на византийска служба. Те имали обширни имоти както в източните области на империята (в околността на Антиохия, на Теодосиопол – дн. Ерзерум), така и в двешна Тракия. Един от тези имоти били лична собственост, а други, както изрично отбелязва в типика си Григорий Бакуриани, му били дадени като прония за многобройните му военни заслуги³. След смъртта

¹ შეცდომა უნდა იყოს Михаил VII.

² Вж. P e t i t op. cit., p. 9, 10 – 11.

на брат си, магистър Абасий, Григорий наследява по завещание и неговите имоти при условие да го погребе в основания от него манастир, на който да подари едно от осчавените му от Абасий села ¹. За това узнаваме от тишина на манастира „Св. Богородица“, основан от Григорий Бакуриани през 1083 г. при крепостта Петрич (Πετριτζός), до днешното село Бачково ². Типикът на този манастир е един от ценните паметници за изоледването на аграрните отношения в нашите земи. Данните на този типик канто за манастирското, така и за светското земевладение са подробно анализирани от Литаврин, Цаннова и Тивчев ³ (შემდეგ ავტორი აპირებს შეეხოს ფეოდალური საკუთრების იმ საკითხებს, რომელთათვის აქამდე მკვლევარებს ყურადღება არ მოუქცევიათ).

В глава втора на своя типик, където изброява имотите, които подарява на новооснования манастир, Бакуриани споменава още в самото начало за имоти, които му били подарени с благочестиви хрисовули в неотнимаемо и вечно владение и истинско притежание, подобно на наследствени бащини имоти πατρικήс κατασχέσεωс λόγψ), което означава, честой не бил само пожизнен владетел на тези имоти, а и техен пълен собственик. Тези имоти были:

1) крепостта п л и с е л о т о (τό κάστρον ήτοι το χωρίον) на име П е т р и ч, именувано от местните жители Василикис, със спадащите към него з а с е л к и (ἀγριδίαις), а именно:

Я н о в о, където бил построен манастирът,
Б а ч к о в о,
Д о б р о л ъ к,
Д о б р о с т а н,
В у р с е й,
Л а л к о в о

¹ Пак там, 11, 25 – 12,6: 12,34 – 36. Става дума за селото Прилонкнй в Солунската тема.

² Пак там. 12, 6 – 35. Типикът на манастира бил написан на гръцки грузински и арменски език през декември 1083 г. (AM 6592, Срв. пак там, р. 56, 10 – 11).

³ Л и т а в р и н, България и Византия, стр. 98 – 99; 239 – 240. Ц а н н о в а - П е т к о в а, феодалното земевладение, стр. 286 – 298; Т и в ч е в, Нарастването на едрото земевладение, стр. 234.

заедно с т. нар. А в р о в о, с пялото им землище и околност и с всичките им права и доходи ¹.

2) селето С т е н и м а х о с ² о построените там от Григорий дне к а л е т а заедно с техните за с о л к и (ἀγριδίσις), а именно Л и п и ц и поселението (τοῦ ἀγρού), наречено Св. Варвара ³, и неговите параклиси „Св. Никола“, „Св. Илия“ и „Горни“ и „Долни св. Георги“ с пялото им землище и околност, грани-
чеща с. к р е п о с т т а В о д е н, която Григорий оставил за себе си;

3) к р е п о с т т а Б а н и ц а с извора и с всичките нейни села и заселки (ἀγριδίσις), с планинските пасбища (πλανηναίσις) и ця-
лата и околност ⁴;

4) с е л о Г е л о в о с цялото му землище и околност ⁵;

5) з а с е л к а (προάστειον ⁶) З а у ц а с цялата и околност и старо землище в административного подение ⁷ Мосинопол от тема Волеронь ⁸;

¹ Вж. P e t i t, op. cit, p. 10, 1 – 17.

² Името на това село се е предало на возиикналия там по-късно град Станимака, дн. Асеновград.

³ Вж. P e t i t, op. cit, p. 10, 17 – 26. Йорд. И в а н о в. Агеновата крепост и Бачковският манастир, ИБАД, II, 191], стр. 206 – 209, идентифицира по-голямата част от дадените тук имена. Относно името Варвара съшият автор (стр. 206) предполага, че в типика стана дума за днешното село Варвара, Пазарджишко, обаче от анализа из текста се вижда, че споменатата тук Св. Варвара е заселка (ἀγριδίσις, ἀγροῦ) на едно от калетата, построени от Григорий Бакуриани непосредствено до селото Стенимахос. Това се потвърждава и от факта, че и днес със същото име (Св. Варвара) се нарича местността до самия Бачковски манастир.

⁴ Вж. P e t i t, op. cit. p. 10, 16 – 25. Й о р д. И в а н о в, пос. съч. стр. 206, предполага, че името на там крепост отговаря на местността Баница при днешното село Куклен, Асеновградско.

⁵ P e t i t, op. cit. P. 10, 29 – 60. Село Гелово вероятно отговаря на днешното село Гела, Асеновградско.

⁶ Προάστειον, както показва семантината на имею (от ἀστ – град). го начало е извънградско имение (вила. чифлик или по-голямо поселение). Срв. D ö l g e r, Beiträge p. 115. Обаче постепенно то по значение се слива с ἀγριδιον. Може би тук не е случайно, че проастият Зауца, както и споменатият по-долу проастият Мина се намират в околностите на градовете Мосинопол Месин калеси при дн. Гюмюрджина-Комотини) и Перитеорион (Перитор).

⁷ Βάνδον – административно поделение на една военно-административна област (тема).

⁸ Тема Волерон се намирала между долните течения на реките Струма и Места, т. е. дн. Западна Тракия.

ბ) *з а с е л к а* (προόστειον) Мина, близо до град Перитеорион, пак в тема Волерон, с принадлежащите и ниви и всякакъв вид места и едио стопанство (αλή), намиращо се вътре в самия град Перитеорий, с всичките му постройки и притежания.

Григорий Бабуриани притежавал и имоти, които бил придобил със свои средства. От тях той подарил на манастира купените от него дворни места в самия рад Мосинопол и построените в тях на негови разноски къщи, както и други постройки в Мосинопол, купени пак с негови средства, а също и манастира „Св. Георги“, намиращ се вън от града, с неговите лозя, ниви, градини, всякакви други недвижими имоти и метоха му¹ вътре в Мосинопол².

Освен тези имоти Григорий притежавал и други села и крепости, които запазил за себе си. Тези имоти са споменати в двата описа на хрисовулите и другите документи на Григорий Бабуриани, дадени от самия него като приложение към типика му. Както ее вижда от заглавията на тези описи, едивият от тях се пазел в съкровищницата на църквата „Св. София“ в Париград, а другият – в ковчежничеството на самия манастир. В първия от тези описи се споменават хрисовулите за село Ливадион³, за „обителта на госпожа Ефросина“⁴ и за село Ксантея⁵. В същия опис са дадени и хрисовулите за поземлените имоти на Григорий в малоазийските теми Анатолик и Армениак, три хрисовула за имотите му в Пловдивската област и четири хрисовула за имотите му в Мосинопол⁶.

Вторият от тези описи изброява също няколко хрисовула за селища и имоти, които не са споменати в описанието на манастирските владения. Такива са били: селото Червен, крепос-

¹ Метох е недвижим имот, най-често манастирски, обикновено снабден с жилищни постройки. Понякога един по-малък манастир се превръщал в мелок на друг, по-голям манастир. Срв. Соловьев – Мошин, Гръцке повеле, стр. 465 – 466.

² Вж. Petit, op. cit, p. 11. 2 – 17.

³ Вероятно село Ливадия, дн. Ливадион в Лагадинско. Срв. Трайков, Населените места в Тракия и Македония, София, 1946, стр. 39.

⁴ Неуточнено.

⁵ Може бн гр. Ксанти.

⁶ Вж. Petit, op. cit, p. 54, 10 – 24.

тите Воден и Захаријево в Пловдивска област¹ и селата Сиконий и Хапетикий в областта Ахрида². Григорий Бакуриани бил снабден и със специална императорска грамота (питакий) за отчисляването на неговите имоти от държавното съкровище и зачисляването им на името на новия им владетел³. С други думи, данъците, които селяните в гореспомнатите села плащали по-рано на хазната, сега оставили в негова полза.

Абасий Бакуриани владеел селото Приловкий⁴ в Солунската област, дадено му с хрисовул в замяна на имотите, които той оставил в Антиохия. След неговата смърт и това село било подарено от Григорий на манастира заедно с гробницата, където било погребано тялото на брат му, със старите калетас принадлежащите му заселки (τῶν ὑπ' αὐτόν ἀγριδίων). странноприемници, с пялата му околност и землище и с всичките му недвижими имуществва. На Абасий принадлежало и селото Здравий. Близо до Сяр⁵, заедно със заселката Главнос, езерото и рибните му ловища. И това село след неговата смърт било завешано на Григорий, който го подарил на манастира⁶.

В напращения тук преглед са споменати поименно 11 села и 12 заселки, които Григорий Бакуриани притежавал само в

¹ Пак там, стр. 55,5: 56,8. Срв. Тивчев, Нарастването на едрото земевладение, стр. 233 – 234.

² Вж. Ретит, op. cit, p. 55, 15 – 17. Ахрида е област в Родопите по средното и долното течение на р. Арда. Името Ахрида се е запазило в покъсното турско название Ахър Челеби (Ахъ Челеби), както и в назначението „ахряне“, давано на тамошните българомохамедани. Срв. Йорданов, пее. Съч., стр. 203.

³ Вж. Ретит, op. cit, p. 55. 26 – 27: *πιπτάκιον βασιλικόν περὶ τοῦ λογιζομένου τὰ κτήματα μου ἅπαντα*. За значението на *λογίζεσθαι* в смисъл отчисляване на имоти от държавното съкровище и прехвърлянето им към едно определено лице срв. Dölgel, Schatzkammern. p. 180. Това тълкуване се потвърждава от споменатите в същия опис (p. 55) три други хрисовула за *ἀποσχίδευμοῦ* „отделянето“, т. е. отчисляването от фиска на имотите на Григорий Бакуриани. Друго тълкуване у Литаврин, Болгария и Византия, стр. 136.

⁴ То се намирало в околността на Лагадина, близо до Солун. Срв. Йорданов, пос. съч., стр. 207.

⁵ И досега съществува село, на име Здравик, близо до езерото Тахино в Зъхненско. Срв. пак там, стр. 207.

⁶ Вж. Ретит, op. cit, p. 11, 30 – 12,35.

Тракия. Като се или пред вид, не в типика се описват поименно само владенията на Бачковския манастир, а споменатите хрисовули в приложение към типика списъци за останалите имоти на Григорий Бакуриани са в повечето случаи общи (например „три хрисовула за имотите в Мосинопол, четири хрисовула за имотите във Филипопол“¹, може да се предположи, че действителният списък на неговите имоти е бил много по-голям. Към тези ипоти спадали села, някои от които били укрепени, например селото, сиреч крепостта Петрич, селото Стенимахос. В това село или по-точно близо до него Бакуриани бил построил две калета, около които били разположени заселките Липиц и Св. Варвара (*χωρίον τὸ ἐπωνομαζόμενον Στενίμαχος σὺν τοῖς παρ' ἐμοῦ κτισθείσιν ἐν αὐτῇ δυσὶν κάστροις, πρὸς δὲ καὶ ἀγριδίσις αὐτῶν*). Следват крепостите Воден и Баница. Към крепостта Баница спадали и няколко други поселения, означени в типика като села и заселки (*χωρίσις τε καὶ ἀγριδίσις*) което означава, те тя е била по-голямо селище, подобно на селищата, именувани във византийските извори *κωμπούλεις* т. е. нещо средно между село и град. Извънселските поселения са означени в типика като *ἀγριδίαι*, *ἀγροί* (такива са Яново, Бачково, Добролък, Добростан, Вурсей, Аврово, Лалково, Липиц, Св. Варвара), а извънградските – като *προάστεια*. Танина са Зауца до град Мосинопол и Мина до град Перитор. Всички тези крепости, села и заселки били притежание на Григорий Бакуриани заедно с всичките им имоти: ниви, лозя, градини, пасища, извори, воденици, озера, рибни ловища, а и всякакви други поземлени имоти. По силата на дарените му хрисовули той придобивал тези селища не пожизнено и като условна собственост, а като постоянно притежание с истинска собственост (*τελεία δεσποτεία καὶ ἀληθεὶ ἐξουσίαι*), като своя бащиния *πατρικῆς κατασχέσεως λόγῳ*²) и затона с пълно право ги дарява на манастира. Друг вид имоти са били притежанията на Бакуриани в Мосинопол: къщи, стопанства, дворни места и сгради, които той бил купил или придобил със свои средства. Пак в Мосинопол Бакуриани притежавал и един манастир, който се намирал непосредствено до града, с неговите ниви, лозя, градини и стопанството му (метоха) в самия град.

¹ Пак там. стр. 54, 16 – 18.

² Вж. P e t i t, op. cit, p. 9, 5 – 7.

Този преглед на съдържащите ее в типика данни относно видовете феодална собственост и наничите на нейното придобиване ни позволява да добием една по-пълна представа за тона, какво са представлявали имотите на един едър феодален владетел в нашите земи и как са били те групирани. Ние вглеждаме, че основната клетка на феодалното стопанство е селото заедно с близките до него селски стонанства, които образуват едно свързано административно с него поселение. Такъв характер на части от феодалното стопанство имат извънселските и извънградските поселения (агридии, проастии), още повече, че и самите градове, особено малките, добиват полуаграрен облик през енохата на феодализма. В много случаи проастий и агридий се употребяват като равнозначни термини. Нагледен пример за промените, които се извършват в характера на селищата и в режима на феодалната собственост, ни дава и историята на селото Радоливо. През иоследните десетилетия на XI в. тона селище било притежание на грузинеца Симпатий Бакуриани, родственик на основателя на Бачковския манастир Григорий Бакуриани. В завещанието, което е оставил Симватий Бакуриани на своята жена куропалатиса Кали Василякина (приела след замонашването си името Мария), той я прави пълна собственица на по-голямата част от недвижимите си имоти ¹: *τό προάστειόν μου τήν Ραδολίβους, τὸ ἕτερον προάστειόν μου τὸ λεγόμενον Σουδάγα καὶ παρὰ βασιλείας τοῦ ἁγίου δωρηθὲν μοι κατὰ τὸ θέμα τῆς Μακεδονίας διακείμενον καὶ τὸ ἕτερον προάστειόν μου τήν Βελεμισδαν. Ἐκτὸς δὲ τούτων καὶ τὰ ἐν τοῖς γαμηλίσις ἡμῶν συμφώνοις ἀναγραφόμενα κτήματα εἰς πρόσωπον αὐτῆς.*

Селата Радоливо, Судагв и Велемисда тук са наречени Проастии, защото Симватий Бакуриани говори за тях като за свои имена. Може би между поземлените имоти (κτῆματα), вписани в брачния договор на Кали и Симватий, да е имало и други села, тъй като в завещанието на Кали и в някои други документи срещаме κτῆμα със значение на село – τὸ κτῆμά μου τήν Ραδολίβοις (село Радоливо). Освен тези села Симватий при-

¹ Завещанието на Симватий Бакуриани съставено през 1093 г.. както и направеното пет години по-късно завещание на неговата съпруга Кали са издадени от монаха при манастира Ивирон Йоаким.

тежавал и селото (τό προάστειον) Μουστενιάνην което оставя след смъртта си на брат си Сергей, и много още други поземлени имоти (κτήματα), пари, скъпоценности и роби. Все в същото завещание Симватий нарежда робите му да бъдат освободени след неговата смърт. като си запазят своите жилища, движимо имущество и обработваеми земи (πεκούλια) ¹. След неговата смърт куропалатиса Кали Василякина Бакуриани се подстригала за монахиня и постъпила под името Мария в манастира Ивирон, където нейният мъж, като грузинец, пожелал да бъде погребан. В пашет на своя мъж (ψυχικόν) тя подарила със завещание село Радоливо на Ивирон ². Манастирът трябвало да стане пълен собственик на Радоливо и да се ползува от доходите му след нейната смърт. Между това тя поискала от административния управител на тема Волерон, Струма и Солун да и сд издаде едно извлечение от кадастъра на това село, което е запазено в манастира Ивирон и публикувано от Дьолгер. От този издаден от магистър Никита Анна документ се вижда, че към края на XI в. село Радоливо имали 13 стопанства и плащало данък от 9^{17/94} номизми.

През следващите столетия Радоливо значително нараства. През XIV в. то стана пентър на областта Забалтия. В един практик на манастира Ивирон от 1316 г. са изброени 230 стопанства на село Радоливо, в които вероятно се включват и тези на пеговите заселки. Това селпще принадлежи на Ивирон, обаче централната пласт прибира под форма на централизована рента част от неговия доход. Хрисовулът на Стефан Душан, издаден на манастира Ивирон и 1340 г., споменава село Радоливо с останалите му заселки. През 1316 г. Радоливо със заселките си давало горишен доход 520 номизми, от които 320 получавал манастирът, а 200 отивали в полна па държавното съкровище (Ц а н к о в а - П е т к о в а, стр. 36 – 44).

¹ *Ορθοδοξία*, V, стр. 815 – 616.

² Пак там, VI, стр. 365. Завещанието на Кали било съставено през м. ноемврн, 1098 г. (AM 6606). Вж. пак там, стр. 371. 18 – 19. Годината сXξ¹ трясва да се коригира на сXζ¹. Д ъ о л г е р съобщава, че този документ не е издаден, но се пази в архивите на Ивирон и носи дата 4 септември 1034 г. (Schatzkammern, п. 180). С датировките на Дьолгер не е съгласен О с т р о г о р с к и (Радоливо, стр. 67, бел. 3).

ათონის ივერთა მონასტრის სიგელები

როგორც ცნობილია, ათონის მთაზე ქართველებმა 979 წლის შემდეგ საკუთარი მონასტერი აიშენეს, მანამდე კი სხვა ადგილებში იყვნენ დაბინავებულნი: ათო-ს სავანეში, კლემენტის სახელობის სავანეში და ცნობილ ათანასის ლავრაში. 979 წლის შემდეგ დაარსებული სავანე არის ქართველების ის მთავარი მონასტერი, რომელსაც ეწოდება „ივერთა მონასტერი“ ანუ მაშინდელი ბერძნულით „ივირონი“.

ჩვენ ჯერჯერობით არ ვიცით დანამდვილებით რა დრომდე იყო ეს მონასტერი ქართველთა განკარგულებაში. არის ცნობა, რომელიც ჯერ კიდევ შესამოწმებელია, თითქოს 1353 წლის შემდეგ იგი პატრიარქ კალისტოს განკარგულებით ბერძენ ადმინისტრატორთა ხელში გადავიდა. ყოველ შემთხვევაში არავითარ დავას არ იწვევს, რომ X – XIV საუკუნეებში ეს მონასტერი ქართველებისა იყო.

ივერთა მონასტერი ერთი უმდიდრესი მონასტერთაგანი იყო ათონის მთაზე არსებულ სავანეებს შორის. ბიზანტიის მოავრობაც ძალიან დიდ ანგარიშს უწევდა ამ მონასტერსა და მის ხელმძღვანელებს. სადავო საკითხების წამოჭრის დროს თვით ცენტრალური ხელისუფლება ჩაერეოდა ხოლმე საქმეში და ივერთა მონასტრის სამართლიან უფლებებს სასტიკად აცვევინებდა.

იმ ხუთი საუკუნის მანძილზე, როდესაც ივერთა მონასტერი ყვაოდა და ძლიერდებოდა, ხშირად წამოიჭრებოდა ხოლმე საკითხი მისი ინტერესების დაცვისა მოძალადე მოწინააღმდეგეთა იერიშებისაგან: ბევრს ბერძენს მოსვენებას არ აძლევდა წარმატება ამ მონასტრისა ეკონომიური, კულტურული და საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივი. ამ ხნის განმავლობაში ივერთა მონასტერმა თავისი წევრების მუყაითი შრომით დიდძალი ქონება დააგროვა, რაც მას საშუალებას აძლევდა სწორად წარემართა თავისი ძმობის მუშაობა: ყველასათვის განეკუთვნა თავთავისი ძალ-ღონის მიხედვით საქმიანობა, თუ სამეურნეო დარგში, თუ კულტურის სფეროში. ყველასათვის

ცნობილია, რომ ათონის ივერთა სავანე უძლიერესი ცენტრი იყო ქართული მწიგნობრობისა: იქ მომუშავე ბერები (იოანე მთაწმინდელი, ექვთიმე ათონელი, გიორგი მთაწმინდელი და სხვები) წარმოადგენდნენ ქართული მწიგნობრობის ისტორიაში უაღრესად მაღალი კვალიფიკაციის მეცნიერთ, რომლებსაც ძნელად თუ გაუტოლდებოდნენ სხვა ქართული კულტურული კერების მოღვაწენი.

აქედან ცხადია, თუ რაოდენ ინტერესს იწვევს ჩვენში ამ სავანის ცხოვრების შესწავლა, მისი ეკონომიური დოვლათის წყაროთა დაგროვების შესწავლა, ათონის ძმების ყოველდღიური და ინტელექტუალური ცხოვრების გაცნობა. ამ მხრივ მდიდარ მასალას იძლევა ის სიგელ-გუჯრები, რომლებიც ამ მონასტრისადმი იყო ბოძებული ბიზანტიის ხელისუფალთა მიერ.

ივერთა მონასტრის სიგელ-გუჯრების არსებობა დიდი ხანია ცნობილია. ყველაზე უფრო მეტად ცნობილია ის გარემოება, რომ 1840-იან წლებში არქიმანდრიტმა პორფილეუსპენსკიმ მოიარა, სხვა წმინდა ადგილებს შორის, ათონის სავანეებიც, მათ შორის განსაკუთრებული ყურადღება მიაპყრო ივერთა მონასტერს, რომლის დოკუმენტები ადგილობრივ შეისწავლა, ცალკეული სიგელების კუპიურები ამოიწერა, ხოლო ბევრი მათგანი კიდევაც მთლიანად გადმოიწერა. ყველაფერ ამის შესახებ ის გადმოგვცემს ჩვენ თავის მრავალტომიან მონოგრაფიაში.

ივერთა მონასტრის სიგელების ტექსტთა მოპოვების ისტორიისათვის

ჩვენი „გეორგიკის“ მკითხველებისათვის გასაგები უნდა იყოს, რომ მე გადავწყვიტე შემეტანა ამ სერიის ერთ-ერთ ტომში ამ სიგელ-გუჯრების ბერძნული ტექსტები თავისი თარგმანითურთ და საჭირო კომენტარებითურთ. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ გვქონდა ცნობა ივერთა მონასტრის სიგელების არსებობის შესახებ როგორც უსპენსკის ნაწერებიდან, ისე სხვა მკვლევართა შრომებიდან, თვითონ ამ ტექსტების შესახებ, თუ სად შეიძლებოდა მათი მოპოვება, ჩვენ პირველად გავიგეთ 1930 წელს საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის ადგილობრივი გაზეთიდან. სახელდობრ აკადემიის მუშაობის შემმოწმებელი კომისია იმ გაზეთში აცხადებდა: აკადემიის სტამბაში, ლენინგრადში, არის რამდენიმე წიგნი აწყობილი, ჯერ დაუბეჭდავი, აწყობილი ჯერ კიდევ ოქტომბრის რევოლუციამდე, და კომისია ეკითხებოდა აკადემიის პრეზიდიუმს როგორ მოვიქცეთ ამ წიგნების

მიმართო. ამ წიგნებს შორის დასახელებული იყო: „პორფილე უსპენსკი, ათონის ივერთა მონასტრის სიგელები. 41 ნაბეჭდი თაბახი“.

ამგვარად, პორფილე უსპენსკის მიერ ჯერ კიდევ სიცოცხლეში დამზადებული გამოსაქვეყნებლად ივერთა მონასტრის სიგელები აკადემიის პრეზიდიუმის დადგენილებით, რომელიდაც მეცნიერის რედაქტორობით (მე ვფიქრობ, რომ ეს იყო პროფესორი ვლადიმერ ბ ე ნ ე შ ე ვ ი ჩ ი) სასტამბოდ გაუმართავთ და კიდევაც აუწყვიათ აკადემიის სტამბაში ლენინგრადში. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ძვირფასი ცნობა მოვიპოვეთ, ჩვენ ვერსად ვერ აღმოვაჩინეთ კვალი იმ, სტამბაში აწყობილი, საკორექტურო ფურცლებისა.

მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ საქართველოს ხელნაწერთა მუზეუმში (ფონდი H-3145 ხელნაწერში) აღმოჩნდა ფოტოპირები ათონის აქტებისა, რომლებშიც ჩვენ ამოვიცანით იმ მითითებების მიხედვით, რომლებიც ამ ფოტოპირებს ჰქონდათ მიკრული, რომ ეს იყო სწორედ პ. უსპენსკის მასალებიდან გადმოღებული პირები. როგორც მკითხველი აქვე წაიკითხავს, ეს ფოტოპირები საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ხელმძღვანელობას დაუკვეთია პეტერბურგში. ამის კვალზე ჩვენ მივადექით თვით პეტერბურგში არსებულ ფოტოპირებს, რომლებიდანაც საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ფოტოპირები ყოფილა დამზადებული.

საკავშირო მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკის (БАН) ხელნაწერთა განყოფილებაში არის მაგარ ყდაში აკინძული ხელნაწერი სათაურით Афонские Акты III A 21, № 95, ყუაზე სწერია ბეჭდურად:

Афонские Акты

Протат

Монастыри

Лавра св. Афанасия

И в е р, Ватоиед, Каракал, Есфигмен

Филофей и Кастамонит *

Т. п. № 600

* იმავე საცავში არის მეორე ასეთივე, აკინძული „ხელნაწერი, რომელიც შეიცავს ათონის დანარჩენი მონასტრების (დოხიარი...) აქტებს.

შიგნით დევს სია იმ გვერდებისა, რომლებიც ამ წიგნში მოიპოვება:

1 – 6, 9 – 16, 19 – 25, 27 – 31, 35, 36, 39 – 53, 55 – 62,
69 – 74, V9, 81 – 83, 85, 86, 88 – 91, 93 – 95, 97 – 109, 113 – 142,
151 – 158, 161 – 163, 165, 169 – 174, 177 – 179, 181 – 210 (203,
204), 213 – 236, 237 – 254, 257, 259, 261 – 263, 265 – 276, 277 –
279, 281, 282, 288, 291 – 194, 285, 287.

ეს სია არის ცალკე ჩადებული უბრალო ქაღალდზე, რომლის უკანა გვერდზე ლურჯი ფანქრით სწერია Г-на Бенешевича, (შეიძლება ის სიაც ამის შედგენილი იყოს).

კვეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტში მოიპოვება „ხელნაწერი“ H-3145, რომელიც შეიცავს ათონის ივერთა მონასტრის აქტების ფოტოპირებს, რომლებიც 1914 წელს დაუკვეთავთ საქართველოს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების ხელმძღვანელებს. ეს ფოტოპირები დამზადებულია ზემოთ აღწერილი ხელნაწერის (Афонские Акты III A 21, № 95) მიხედვით, რაშიც ჩვენ დავრწმუნდით ადგილობრივ, ლენინგრადში, ამ ხელნაწერზე მუშაობის დროს 1968 წლის 21 – 26 ივლისს.

H-3145 ხელნაწერის ყდაზე მიწერილია (როგორც ჩანს, საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოების მუზეუმის მაშინდელი მცველის, ცნობილა ისტორიკოსის, ს ე რ გ ი გ ო რ გ ა ძ ი ს ხელით) თუ რა ფურცლები აკლია ამ ფოტოპირებს:

5, 7, 8, 17, 18, 26, 32, 38, 34, 37, 38, 63 – 68, 75 – 58,
80, 84, 87, 92, 96, 110 – 112, 143 – 150, 159, 160, 164, 166,
167, 168, 175, 176, 180, 203, 204, 211, 212, 255, 256, 258,
260, 264, 280, 283, 284, 286, 289 და 290.

თუ ამას შევადარებთ ზემოთ ვ. ბ ე ნ ე შ ე ვ ი ჩ ი ს მიერ მოყვანილ სიას, დავრწმუნდებით, რომ ეს ერთიდაიგივე სია არის, ხოლო ვ. ბენეშევიჩს აღნუსხული აქვს ის ფურცლები, რომლებიც მოიპოვება წიგნში, ს. გ ო რ გ ა ძ ე ს კი ჩამოთვლილი აქვს, თუ რა ფურცლები აკლია.

ლენინგრადის ხელნაწერზე მუშაობამ დაგვარწმუნა, რომ ეს ფურცლები კი ა რ ა კ ლ ი ა ხელნაწერს, არამედ ის ფურცლები ცარიელია, და უწერელია.

* *
*

ცნობები „ათონის სავანეთა აქტების“ შესახებ ჯერ კიდევ 1851 წელს მოათავსა ი. მიულერმა ჟურნალში Slavische Bibliothek: ნარკვევის სათაურია: Verzeichniss der in den Athosklö-

stern aufbewahrten Urkunden: Slavische Bibliothek I (1851), 147 – 200. („სია ათონის მონასტრებში დაცული საბუთებისა“. სიის შემდგენელია Ioseph Müller). ამ სიაში შეტანილია დათარიღებული „აქტები“ 885 – 1843 წლებისა. ამ სიიდან მოგვყავს ცნობები ივერთა მონასტრის ძველი საბუთების შესახებ (წლების მიხედვით):

946. კეისარ კონსტანტინე VI-ის ¹ ხრისობული, „ეპომა „წმ. წინამორბედის“ მონასტერს თესალონიკეში (ივერთა მონ.; უსპენსკი 41).

958. კონსტანტინე VI-ის ¹ ხრისობული ივერთა მონასტრის მფლობელობათა შესახებ (ივერთა მონ. უსპენსკი 41).

960. რომანოზ II-ის (959 – 963) ხრისობული; ეპომა იოანე კოლოვუს მონასტერს 40 გლეხის (პარიკის) შესახებ. (ივერთა მონ.; უსპენსკი 41).

980. კეისარ ბასილ II-ის (976 – 1025) ხრისობული, რომლის ძალით ივერთა მონასტრად (ივირონად) არიან გაერთიანებული სამი მონასტრის მცხოვრებლები: 1) ლეონტიას მონასტრისა თესალონიკეში, 2) იოანე კოლოვუს მონასტრისა იერისოში; 3) წმ. კლემენტის მონასტრისა ათონზე (ივერთა მონ უსპენსკი 41).

982 წ. ივნისი, 10. ინდიქტიონი. ხელშეკრულება ივერთა მონასტრის დამაარსებლისა, იოანე იბერისა, იერისოს მცხოვრებლებთან, ივერთა მონასტრის კუთვნილი მამულის შესახებ: ხელშეკრულებას ამტკიცებს თესალონიკის მწიგნობარი, λιβελლიოს (შენახულია ნაწყვეტი; ივერთა მონ. უსპენსკი 56).

984 წ. დეკემბერი, 13. ინდიქტიონი. ათანასი ათონელის საჩუქარი. ათანასი უძღვნის თავის მეგობარს იოანე იბერს ბასილ კეისრის ხრისობულს, რომლითაც ენიჭება უფლება ხომალდი იქონიოს (ივერთა მონ.: უსპენსკი 71). დასაწყისი: Ἐθανάσιος ὁ ἐντελής μοναχός καὶ ἡγούμενος...

995 წ. დეკემბერი. თესალონიკელი მსაჯულის და პროტოსპათარის ნიკოლოზის „განმარტება“ (τόπικη) იოანე კოლოვუს მონასტრის ერთი სამფლობელოს შესახებ (ივერთა მონ.; უსპენსკი 57).

997. ინდიქტიონი 10. კეისარ ბასილ II-ის (976 – 1025) პიტაკი თესალონიკის პროტოსპათარისა და მსაჯულის ნიკოლოზის მიმართ იოანე იბერის საჩივარზე შესახებ ივერთა მონასტრის მამულისა პოლიგროში (ივერთა მონ.; უსპენსკი 39). დასაწყისი: Ὁ ἐνλαβίσι ταιος μοναχός Ἰωάννης ὁ Ἰβηρ...

¹ უნდა იყოს კონსტანტინე VII (914 – 959).

997. თესალონიკელი მსაჯულისა და პროტოსპათარის ნიკოლოზის „განჩინება“ (ἀποσημείωσις) ივერთა მონასტრის კუთვნილი მამულის შესახებ პოლიგროში, ათონისკენ მიმავალ გზაზე (ივერთა მონ.; უსპენსკი 57). დასაწყისი: Ὁ εὐλαβέστατος... ππτάκιον τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασιλέως.

1041 წლის წინა ხანებში. კეისარ მიხეილ IV პაფლაგონელის ხრისობული; მიეცა ათო-ს ანუ ივერთა მონასტერს (τῆ μοῦνῆ τῶν) Ἰθῆρας) ამ მონასტრის სხვადასხვა სამფლობელოების შესახებ (ივერთა მონ.: უსპენსკი 41).

1053 წ. თებერვალი. ინდიქტიონი 1. თესალონიკის, სერეს და სხვათა თავმჯდომარის (πρόεδρος) თედორეს გუჯარი ივერთა მონასტრის კუთვნილი მეტეხის მელისურგიონის შესახებ (ივერთა მონ.; უსპენსკი 58). დასაწყისი: Εἶχε μὲν ἡ μοῦνῆ τῶν Ἰθῆρας...

1071 წ. აგვისტო. ინდიქტიონი 9, ივერთა მონასტრის კუთვნილი სამფლობელის მელინძიანის შემოსაზღვრის შესახებ სიგელი. დამტკიცებული სერეს მიტროპოლიტის სტეფანეს მიერ. (ივერთა მონ.; უსპენსკი 55).

1078 წ. ივლისი. ინდიქტიონი 1. ნიკიფორე ბოტანიატის (1078 – 1081) ხრისობული ივერთა მონასტრის სამფლობელოთა შესახებ. დასაწყისი ამ საბუთისა დაკარგულია ... φροντιστήριον ἱερὸν κατὰ τὸ μέγα Ὄρος (ივერთა მონ.; უსპენსკი 42).

1104 წლის წინა ხანებში. აგვისტო, ანდრონიკეს ნუსხა (Πρακτικόν) ივერთა მონასტრის სამფლობელოების შესახებ. ნაწყვეტი. (ივერთა მონ.; უსპენსკი 53).

1104 წ. იანვარი. იოანე სევასტოს კომნენოსის „ნუსხის“ (Πρακτικόν) პირი შესახებ ივერთა მონასტრის სამფლობელოებისა; დედანთან შეუდარებია ὑπάτος τῶν φιλοσόφων-ს, ნაწყვეტი. (ივერთა მონ. უსპენსკი 53).

1283 წ. ივნისი ინდიქტიონი 11, კეისარ ანდრონიკე II-ის (1282 – 1328) ხრისობული ივერთა მონასტრის სამფლობელოთა შესახებ (ივერთა მონ.; უსპენსკი 44). დასაწყისი; τὸ μετόχιον τὸ Μελισσουργεῖον ...

1295. „ნუსხა“ (Πρακτικόν) ივერთა მონასტრის სამფლობელოებისა (ივერთა მონ.; უსპენსკი 53).

1309, დეკემბერი. „მეწირულების წიგნი“ (ἀφιερωτήριον γράμμα), გიორგი კონდოსტეფანე და მისი მეუღლე ირინე უანდერბებენ ივერთა მონასტერს თავიანთი სამფლობელოს ერთ ნაწილს, მელე-

ნიკის მახლობლად (ივერთა მონ.; უსპენსკი 59). დასაწყისი: ἐν ὄνόματι τοῦ πατρὸς... κἀγὼ Γεώργιος

1310, აგვისტო, ინდიქტიონი 8. მიხეილ კომნენოსის პალეოლოგოსის (?) ხრისობული ივერთა მონასტრის სამფლობელოების შესახებ (ივერთა მონ.; უსპენსკი 45). დასაწყისი: Καὶ βασιλεὶ δὲ ἄρα ...

1312, ნოემბერი, ინდიქტიონი 11. კეისარ ანდრონიკე II-ის (1282 – 1328) ხრისობული. განსაზღვრავს მთაწმინდის პროტოსის ურთიერთობას კონსტანტინეპოლის პატრიარქთან (ივერთა მონ.; უსპენსკი 36). დასაწყისი: Πάση μὲν νοητῇ κτίσει καὶ αἰσθητ...

1346, იანვარი, ინდიქტიონი 14. სერბთა მეფის სტეფანე დუშანის უროშ IV-ის ხრისობული ივერთა მონასტრის ერთი სამფლობელოს, ე. წ. რადოლივას, შესახებ (ივერთა მონ.; უსპენსკი 170). „დასაწყისი: ”Ωσπερ τὸ ἀναπνεῖν...

1346, აპრილი. ინდიქტიონი 14. იმავე სტეფანე დუშანის ხრისობული ივერთა მონასტრის სამფლობელოთა შესახებ (ივერთა მონ.; უსპენსკი 170),

1351, ივლისი, ინდიქტიონი 4, კეისარ იოანე კანტაკუზენეს (1341 – 1355) ხრისობული ივერთა მონასტრის სამფლობელოთა შესახებ (ივერთა მონ.; უსპენსკი 47). დასაწყისი: Ἐπεὶ οἱ ἐν τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὄρος τοῦ Ἁθω...

980 წლის ხრისობული

ბიზანტიის კეისრები ივერთა მონასტერს აჩუქებენ ხოლმე სოფლებსა და მეტეხებს¹. ასე:

980 წელს ბასილ II საჩუქრად აძლევს ივერთა მონასტერს, ხარჯებისათვის, მონასტრებს:

ა) Leontis თესალონიკეში,

ბ) წმ. იოანეს სახელობისას კოლოვუში, იერისოს მახლობლად,

გ) წმ. კლიმენტის სახელობისას მთაწმინდაზე.

[ამ ხრისობულს იხსენიებს: Zachariae v. Lingenthal, Jus Graeco-romanum, t. III, p. XVI, n°XVI: „XVI. 980. Chrysob, des K. Basilius II Porphyrogenitus über die Vereinigung der Bewohner des Klosters Leontias in Thessalonich, des Klosters des Iohannes Kolovus in Hierissus und des Klosters des Hl. Clemens auf dem Athos im Kloster Iviron“.

Dölger-ი წერს: (Regesten I, 98): „980. – Χρυσόβιοσ λλοσ λογος: Über die Vereinigung der Insassen des Klosters Leontias in Thessalonike, des Iohanes-Kolobuklosters in Hierissos und des klosters des hl. Klemens auf dem Athos im Kloster Iberon.

პ. უსპენსკის შემდეგნაირად აქვს გადმოცემული 980 წლის სიგელთან დაკავშირებული ამბები: ვარდა სკლიაროსზე გამარჯვების შემდეგ გადაწყდა ივერთა მონასტრის აშენება, Сперва он (Иоанн Ивир) с родичами своими переместился в древний Гру-

¹ Μετόχιον (μετόχι) ბიზანტიურ-ბერძნულში ეწოდება მონასტრის რომელსამე სახლს ან შენობას; შეიძლება ითქვას, რომ μετόχι არის რომელიმე მონასტრის ფილიალი სადმე სხვა ტერიტორიაზე და არა იქ, სადაც თვით მონასტერია. ქართულად ამას უნდა უდრიდეს „მ ე ტ ე ხ ი“ (მიღებული იმავე ბერძნული სიტყვისაგან ასიმილაციის გზით). ჩვენ ვიზიარებთ ლექსიკოგრაფ ნ. ჩუბინაშვილის აზრს: „მეტოქი...“

полворье метохи еклесиითურთ სხვას ეკლესიაში. ამისგან დაურქმევიათ საქართველოში რომელთამე ეკლესიათათჳს მ ე ტ ე ხ ი“ (იხ. ლექსიკონი s. v. მეტოქი).

инский монастырь АѠо, в котором настоятельствомъ Павел *, и потом в 980 году выпросил у царя Василия монастыри, Леонтийский в Солуне, Иоанна Колову в Ериссе и Климента на Афоне, взамен двух грузинских обителей, Иверской в Константинополе и св. Фоки в Трапезунте, от которых он отказался, выпросил же со всеми именьями и доходами их для поддержания монастыря АѠо и для создания новой Лавры. Но скоро он спустился из сего нагорного монастыря к берегу моря, и тут на месте выпрошенной у царя обители Клемента начал строить свою лавру, которая и прозывалась долго Климентовою (Архив Ивера).

3. უსპენსკის მოწყავს ერთი ადგილი ათონელების ბერძნული ცხოვრებიდან:

Ἦτον δὲ αὐτῆ ἡ μονὴ (τοῦ Κλήμεντος) πρότερον μικρὰ, μόνος ὁ ναὸς τοῦ τιμίου προδρόμου μετέλλια καὶ τὸ τεχνόκαστρον μικρόν, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀδεται, ἦτο κτίριον τοῦ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου, διὰ Κλήμεντος τινος μοναχοῦ εὐκδομηθέν (Βίος Ἰωάννου, Εὐθυμίου καὶ Γεωργίου τῶν Ἱβήρων).

„ეს მონასტერი (კ ლ ე მ ე ნ ტ ი ს ა) წინათ იყო პატარა, მარტო ტაძარი საპატოო წინამორბედისა საკანებით და პატარა კოშკით, რომელიც, როგორც გადმოგვცემენ, იყო აშენებული დიდი მეფის კონსტანტინეს მიერ, ვინმე კლიმენტის მიერ ** აგებული" (Βίος...).

„Монастырь Иверский образовался из Предтеченского монастыря Климента, подаренного Иоанну Торпикию, современнику

* ეს პავლე უნდა იხსენიებოდეს ათონის 39. აღაპში: «ამასვე თუესა [იანვ.] კ ე აღაპი დაუწესეთ ქობულის ძეთა გრიგოლს და იოანეს დიდთავს ქველის მოქმედებაჲა მათთა, რომელნი ქმნნეს წამსა ჭირისასა წმიდასა ამას ზედა მონასტერსა, რამეთუ მოსცეს პერპერად ცხრაასი, ხოლო ვითარ წარედო, ბოლოსა ჰპოო. – მე მამასა პავლეს ამიღია ჩემითა ჯელითა ესე ყოველი და ამისგან რომელ ძმანი აღმოსავლეთს გავგზავნეთ – იოსებ, იოანე და ბასილი, ამისგნით მათცა...» (ათონის კრ. 225),

ამ „მამა პავლე“-ს უნდა იხსენიებდეს აგრეთვე: აღაპი 155 (გვ. 261: განუჩინეთ მე, მამან პავლე), აღაპი 156 (გვ. 263: მოსცა დრაჰკანი პერპერად მამისა პავლეს ჯელითა), აღაპი 158 (გვ. 264: თუესა აპრილსა კთ-სა, ინდიქტიონსა ბ დაუტევა მამამან პავლე მამობად) და სხვაგანაც არის ვინმე პავლე მოხსენებული.

** სხვაგან 3. უსპენსკი წერს, რომ კლიმენტის მონასტერი ადრეც არსებობდა ...монастырь Климентов, принесший в свою церковь мощи св. Петра Афонского в 734 году, а в 980-е лето отданный Грузинам...“ (П. Успенский и др. Первое путешествие в Афонские монастыри скиты. Часть 1, отд. второе. 1877 г., стр. 167 – 168).

Афанасия Афонского, царем Василием Порфирородным, как видно из Хрисовула его в 980 году ¹.

ამ ხრისობულის ტექსტს ასე გადმოგვცემს პორფირი უსპენსკი, რომელმაც 1845-სა და მომდევნო წლებში იმოგზაურა ათონის მთაზე.

...Καὶ τοῦ πανοσιδίου βασιλέως Κυρ Βασιλείου τοῦ Πορφυρογεννήτου Χρυσόβουλλος γεγρονῶς κατὰ τὸ ρυπη' (980) ἔτος τῷ μοναχῷ Ἰωάννῃ καὶ συγγέλλῳ τῷ Τορνικίῳ κατὰ τρόπον ἀνταλλαχῆς ὑπαγορευῶν αὐτῶν δωρηθῆναι: τὴν μονὴν τὴν Λεοντίας ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ τὴν μονὴν τοῦ Κολοβῶν ἐν Ἱερισσῶ, πρὸς δὲ καὶ τὴν μονὴν τοῦ Κλήμεντος, ἧτις ἐπ' ὀνόματι μὲν τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου καθ' ἑδρίται, κατὰ δὲ τὸ ἔρος τὸν Ἄθωνα (τοῦ Ἄθω) διάκειται, ἀνθ' ὧν παρητήσατο (παρηγγυήσατο) δύω μονῶν, τῆς τε μονῆς τῆς Ἰβηρίσσης, τῆς ἐν τῇ βασιλίῃ τῶν πόλεων τυρχανούσσης, καὶ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Φωκά, τῆς ἐν Τραπεζούντι διακειμένης... ².

...და ნეტარსენებული მეფის უფალ ბასილი პორფიროგენეტის მიერ 6488 (6488 – 5508) = 980 წელს იოანე ბერისა და თორნიკე სინგელოზისადმა გაცემული ოქრობეჭედი („ხრისობული“), რომლითაც მეფე სანაცვლოდ აღუთქვამს მას, რომ ზომებული იქნება ლეონტიას მონასტერი თესალონიკეში, და კოლოვუს მონასტერი იერისოში. გარდა ამისა კლემენტის მონასტერიც, რომელიც დაარსებულია პატიოსანი წინამორბედის და ნათლისმცემლის იოანეს სახელობაზე, ხოლო მოიპოვება ათონის მთაზე, რომელთა სანაცვლოდ გამოთხოვლია ორი მონასტერი: ერთი მონასტერი იბერიისა, რომელიც არის სამეუფო ქალაქში, და მეორე წმინდა ფოკას მონასტერი, რომელიც მდებარეობს ტრაპეზუნტში...

¹ კლიმის კულტი, ჩანს, ყოფილა ათონის ივერთა მონასტერში. ათონის აღაპებში ვკითხულობთ:

«თუესა იანვარსა კ' გ: აღაპი განუწესეთ ბერსა კლიმის მე, მამამან იოანე და ნიკოლა პროტოსინგელოზმან თანაწამებითა ყოველთა ძმათადათა: მოსცნა ეკლესიასა ორნი ცხენნი ლაგამ-უნაგრითა, და ლიტრაჲ ერთი ქინატი დრაჰკანი, და ხატი წმიდისა კლიმისი მოჭედილი შიგან ნაწილითა; ამის ყოვლისათჳს დღესასწაულა წმიდისა კლიმისი მისთჳს აღაჰად განვიწესეთ...» (va. კრ. 225 – 226).

ქართული კალენდრით 23 იანვარს არის „წმ. მღვდელმონ. კლიმი ანკვირელ ეპისკოპოსისა...“.

² П. Успенский. Восток христилийский, Киев 1877 (часть III), гл. 333.

ამ ხრისობულზე მსჯელობს ფრ. დელგერი (Aus den Schatzkammern გვ. 153), მაგრამ თვით ტექსტი, რომელსაც ის გამოუქვეყნებლად აცხადებს, იმის მეტი, რაც ჩვენ მოგვყავს, არ მოუთავსებია (ფრჩხილებში ჩასმული ვარიანტები დელგერისა).

984 წ. ათანასი ლავრელის სიგელი ოიანე იბერისადმი

984 წლის დეკემბერში, 13 ინდიქტიონს, ბასილ II-ის ხრისობულით იოანე იბერს ენიჭება უფლება ჰქონდეს ხომალდი. ამ სიგელით ლავრის წინამძღვარი ათანასი თავის მეგობარს იოანე იბერს აძლევს ამ საჩუქარს.

ეს სიგელი იწყება ასე: *Ἐπιφανίου ἐπισκόπου ἱεροσολύμων καὶ ἰεροσολύμων τῆς ἁγίας πόλεως ἱεροσολύμων Θεοτόκου*. ჰ. სევასტიანოვი წერს: „За подписью самого Афанасия следуют подписи монаха Иоанна, который и писал самую грамоту, и других монахов, принявших с ним участие в означенном приложении монастырю“ (იხ. Тимофей Флоринский, Афонские акты и фотографические снимки с них в собраниях П. И. Севастьянова. СПб 1880, стр. 47).

ამ სიგელზე უნდა იყოს ლაპარაკი არხიმანდრიტ ანტონის სტატიამი, თუმცა იქ სწერია 985 წელი. А. А. წერს: „Акт № 47 есть дарственная запись св. Афанасия афонского **Иоанну Ивиру**, т. е. грузинцу на хрисовул, коим предоставляются монастырю деньги и дома в Хрисополе. Она писана в декабре месяце 6493 (985) гола... В нем обитель Афанасиева называется просто Л а в р о ю, а обители Иоаннова Л а в р о ю К л и м е н т о в о ю. Упоминаются также Хрисовулы „Господина Никифора, приснопамятного Царя, Г. Иоанна царя и Г. Василия царя“. Всех подписей под актом 21, кроме подписи писца записи монаха Иоанна. Прежде всех стоит подпись св. Афанасия: Афанасий монах и игумен Лавры, прочитав весь текст и удовлетворившись во всем, собственною рукою поставил и в начале и в конце честный крест и свое имя За ним еще 13 пресвитеров, диаконов и монахов в подписях своих употребляют выражение „согласившись на слежу“, чем и показывают свою принатлежность Лавре. Остальные лица называют себя бывшими при сделе и свидетелями“, из них один называет себя бывшим иконаном, а другой игуменом. Два предпоследние подписались по латыни, имена их **И о а н н и А р с е н и й** Второй по св. Афанасии подписался **А т о н и й**, любимый ученик преподобного известный из жития его. Подписался и **Ф о м а** прозорливец и **П а в е л** – также упоминаемые в житии св. Афанасия.

ამ სიგელს იხსენიებს Zachariae von Lingenthal (*Jus gratco-romanum* III, p. XVI. n° XVIII) იმ საიში (catalogus), რომელიც მოჰყავს და ამბობს:

«XVIII. 984. December ind 13. *Δωρεά* des H. Athanasius Athonites. Er schenkt seinem Freunde Iohannes dem Iverer ein Chrysob. des K. Basilius, welches von dem Rechte ein Schiff zu haben handelt. Inc: ἸΑθανάσιος ὁ εὐτελής μοναχὸς καὶ ἠγούμενος etc.».

ἸΑσφάλεια μοναχοῦ καὶ ἠγούμενου
τῆς Λάυρας, 6493 = 985 ἔτους,
μηνὶ δεκεμβρίῳ ἰνδικτιῶσος ιγ' (sic)

ἸΑθανάσιος εὐτελής μοναχὸς
καὶ ἠγούμενος τῆς Λάυρας. οἰκείᾳ
χειρὶ προσέταξα¹ τὸν τίμιον σταυ-
ρὸν εἰς τὸ ὄνομά μου † ἸΑθανά-
σιος ὁ εὐτελής μοναχὸς καὶ ἠγού-
μος τῆς Λάυρας τῆς ὑπεραγίας
θεοτόκου τῆς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς
ἔρει τοῦ ἸΑθωνος, τὴν παροῦ-
σαν ἔγγραφον ἀσφάλειαν καὶ
ἀπεντεῦθεν ἦδη ἀπλὴν καὶ ἀμε-
τάτρεπτον δωρεὰν τίθημι καὶ
ποιῶ ἐκούσῃ μου τῇ γνώμῃ καὶ
ἀνθαιρέτῃ βουλῇ καὶ οὐκ ἐκ τι-
νὸς ἀνάγκης, ἢ βίαις ἢ χλευσῆς,
ἢ δόλου, ἢ φάκτου ἀγνοίας, ἀλλ'
ὡς εἴρηται ὀλοψύχῳ προθέσει,
καὶ βουλῇ καὶ γνώμῃ καὶ συνεθέ-
σει καὶ καταθέσει πάσης τῆς
κατ' ἐμὲ ἀδελφότητος τῆς θεοῦ
συνεργείᾳ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς συ-
ναθροισθείσης Λάυρᾳ καὶ μάλ-
ιστα τῶν προκρίτων ἀδελφῶν
τῶν οἰκείᾳ χειρὶ ὑποσημηναμέ-
νων τὴν τε συνέθεσιν ἑαυτῶν καὶ
κατάθεσιν εἰς ἡμᾶς Ἰωάννην τὸν
ἐκλαβίστατον μοναχὸν καὶ ἠγού-
μενον τὸν Ἰβηρα καὶ δι' αὐτοῦ
τῇ κατ' αὐτὸν εὐαγεστάτῃ Λάυρᾳ
τῇ ἐπονομαζομένῃ τοῦ Κλήμη.

უწმინდეს ლავრას, ეგრეთწოდებულ კლიმისას.

ლავრის მონაზონისა და წინამძღვრის
სიგელი 6493 (= 985) წლისა, თვესა
დეკემბერსა, ინდიქტიონსა 13-სა

ათანასიმ, საწყალობელმა მონაზონმა და ლავრის წინამძღვარმა, საკუთარი ხელით წინ წავუძღვარე პატრიოსანი ჯვარი ჩემს სახელს. ათონის ჩვენს მთაზე არსებული ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის *სახელობის* ლავრის წინამძღვარი, საწყალობელი მონაზონი ათანასი წინამდებარე წერილობით სიგელს და მარტივსა და უქცეველ საჩუქარს ვდებ და ამას ვაკეთებ ჩემი თავისუფალი ნებით და საკუთარი გადაწყვეტილებით და არა ვისიმე იძულებით, ან ძალდატანეთ, ან ფარისევლურად, ან ზაკვით, ან უმეცრების საქმით, არამედ, როგორც იტყვიან სრულის სულგაშლილობით, განბჭობით და შემეცნებით, და მთელი ჩემი სავანის ძმობის დასტურით, ღვთის თანაშემწევნით ამ ჩვენს ლავრაში შეკრიბილთა თანხმობით, და განსაკუთრებით არჩეულ ძმათა საკუთარი ხელის მოწერით და თავიანთი შეგნებით გიბოძებთ თქვენ, იო ა ნ ე ი ბ ე რ ს უღვთისნიერეს მონაზონსა და წინამძღვარს და ამით მთელ მის

¹ ὅτ ἐγράφα.

· Ὁ γὰρ εἰρημένος ἐβλαβέστα-
τος μοναχὸς Ἰωάννης ἀφ' οὐπερ¹
εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς παραγέγονεν
ἄρος καὶ ἠγνώθη μοι τῆρ ταπεινῶ
καὶ ἁμαρτολῶ καὶ ὑπετάγη τῆ
ἐμῆ ταπεινότητι.² διὰ τὴν τοῦ
θεοῦ ἐντολὴν καὶ τὴν οἰκείαν
ἀρετὴν καὶ σεβασμίαν ψυχὴν ἐν
πολλοῖς καὶ ποικίλοις διέπρεψεν
πνευματικοῖς ἡμίθεσί τε καὶ κα-
τορθώμασι, καὶ πλείστας καὶ με-
γάλας ἐξετέλεσε διακονίας ἐν τῆ
προῤῥηθείσῃ ὑποταγῆ. Διὰ τοι-
τοῦτο οὐ μόνον τὸν θεόν, ἀλλὰ
καὶ ἐμὲ τὸν ταπεινὸν καὶ πάσαν
τὴν καθ' ἡμᾶς ἐν χριστῶ ἐθε-
ράπευσε καὶ ὠφέλησε ἀδελφότη-
τα, ὡς οὐδεὶς τῶν ἄλλων ἀπάν-
των, ἢ τῶν νῦν, ἢ τῶν ἐν τοῖς
πάλαι(οῖς) διαλαμπάντων χρόνοις.

Καὶ γὰρ τσσαῦτα κεκοπίσκειν
ὁ ἀνὴρ πολλὰκις ἐν τῆ βασιλευ-
ούσῃ τῶν πόλεων ἀνεληθῶν καὶ
τοῖς κατὰ καιροὺς βασιλευσιν
ἐντυχῶν ἀπὸ τε τοῦ Κυρ Νικη-
φόρου τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως καὶ
μέχρι τῆς σήμερον, ὥστε καὶ διὰ
χρηστῆς αὐτοῦ σπουδῆς καὶ ἀγα-
θῆς μεσσιείας καὶ ὑποταγῆς χρυ-
σοβρύλλιον λαβεῖν παρὰ τοῦ Κυ-
ροῦ Ἰωάννου τοῦ βασιλέως λόγῳ
τῆς Λάρας ἡμῶν περιέχον λαμ-
βάνειν ἡμᾶς σολέμνιον ἐκ τῆς
Δήμου, νομίσματα διακόσια τες-
σαράκοντα τέσσαρα, ἀπερ³ καὶ
λαμβάνομεν ἐτησίως μέχρι τῆς
δεῦρο. Καὶ παρὰ τοῦ Κυροῦ

ხსენებული უღვთისნიერესი
მონაზონი იოანე, როგორც კი
მოვიდა ჩვენს მთაზე და შემო-
ერთდა მე, საწყალობელსა და
ცოდვილს, და დაემორჩილა ჩემს
საწყალობლობას, და ღვთის მცნე-
ბის გზით და საკუთარი სათნოე-
ბით და ღვთისნიერობით მიად-
წია მრავალ და სხვადასხვაგვარ
სულიერ წარმატებას, შეასრულა
მრავალი და დიდი მსახურებანი
ზემოთ მოხსენებული მორჩილე-
ბის დროს, ამით მან არა მარტო
ღმერთს, არამედ მეც, საწყალო-
ბელს და მთელ ჩვენს ქრისტეს
მიმართს ძმობას ემსახურა ისე,
როგორც არც ერთმა სხვამ, არც
ჩვენს დროში და არც ძველ
წლებში რომ ბრწყინავდნენ.

რამეთუ ამდენი იშრომა და
იღვაწა ამ კაცმა, ხშირად სამეუ-
ფო ქალაქშიც ჩადიოდა, ვხდე-
ბოდა იმდროინდელ მეფეებს მა-
რადსახსენებელ მეფით უფალ
ნიკიფორეთი დაწყებული ვიდრე
დღემდე, ისე რომ მისი სასარ-
გებლო რუდუნებით და კეთილი
შუამდგომლობით მიიღო ხრისო-
ბული უფალ იოანე მეფისაგან,
რომელიც შეიცავდა ჩვენი ლავ-
რისათვის ლემნოსის შემოსავლი-
დან (სოლემნიდან) ორასორმოც-
დაოთხი ნომიზმის ბოძებას, რა-
საც ჩვენ დღევანდლამდე ვღებუ-
ლობთ ყოველწლიურად. უფალ
ზასილი მეფემაც უძღვნა მას სხვა

¹ სწერია οὐπερ ab.

² [οὐδεν]ότητι D.

³ ὄπερ D.

Βασιλείου τοῦ βασιλέως ἕτερον χρυσοβόλλιον ἐδωρήθη αὐτῷ περὶ τῆς νήσου τῶν Νέων, ὅπερ ἐν τῇ Λαύρα δέδωκε, καὶ τὴν νήσον αὐτῇ προσεκύρωσεν.

Εἶτα θεοῦ συνεργείσαντος αὐτῷ¹ καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ συστησάμενου Λαύραν, καὶ ἐν οἰκείᾳ ἐξουσίᾳ διατελοῦντος καὶ ἡγουμένου οὐδὲ οὕτως ἔληξεν ἢ ἕλως καθυστέρησεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιθέναι ὑπὲρ τε ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς Λαύρας, ἀλλὰ καὶ συναγωνίσαστο καὶ καθ' ἑκάστην συναγωνίζεσθαι καὶ συγκροτεῖ καὶ συνιστᾷ πάντα τὰ ἡμέτερα, καὶ ἐδωρήσατο ἡμῖν εἶτι ἂν ἔγνω ἐν χρείᾳ καθεστᾶναι ἡμᾶς.

Ἄντι οὖν τῶν πολλῶν τούτων καὶ ἀσυγκρίτως μεγάλων καὶ εὐκασμῷ μὴ παραβαλλομένων, ὑποταγῆς λέγω ἀνόθευτον² καὶ κόπων καὶ μόχθων καὶ μεριμῶν καὶ σπουδῆς καὶ προσενέξεων³, ἵνα μὴ εἶπω, θωρεῶν μόνον, προαιτιμήθημεν καὶ ἡμεῖς μικρὸν καὶ εὐτελὲς θῶρον παρασχεῖν αὐτῷ τε καὶ τῇ καθ' αὐτὸν Λαύρα, ὅπερ ἐν χάριτος μέρει αἰτησάμενων ἡμῶν ποιῆσαι, μόλις κατεδέξατο καὶ κατένευσε.

Καὶ ἤδη δωροῦμεθα αὐτῷ τὸ χρυσοβόλλιον τοῦ Κυροῦ Βασιλείου τοῦ βασιλέως ἐξουσεύον πλοῖον χωρήσεως χιλιάδων ἕξ,

ხრისობული კუნძულ ნეონის შესახებ, და ეს (*ე. ი. ხრისობული*) მან აჩუქა ლავრას კუნძულთან ერთად.

შემდეგ ღვთის თანაშეწევნით თავისი საკუთარი ლავრა რომ დააფუძნა და თავის მფლობელობაში და წინამძღვრობაში დაიძვიდრა, ამით კი არ შეუწყვეტია *თავისი მოღვაწეობა*, ან სრულიად მოუსპია თავისი სულის დადება ჩვენი თავისთვის და ჩვენი ლავრისათვის, არამედ კვლავაც ჩვენთან ერთად შვრომობდა. იღვწოდა და გვერდით ედგა ყველა ჩვენ საქმეს, და მოგვანიჭებდა ხოლმე, თუ შეიტყობდა, რომ ჩვენ რამე გვესაჭიროებოდა.

ნაცვლად ყველა ამ მრავალ და შეუდარებელ დიდ და მიხვედრიტაც კი წარმოუდგენელ *ღვაწლთა* (ვგულისხმობ ჭეშმარიტ მორჩილებას, და შრომას და რუღუნებას, ზრუნვას და მეცადიხეობას და ნიჭებას, რომ არა ვთქვა მხოლოდ ბოძებათა), გადავწყვიტეთ ჩვენც მცირეოდენი საჩუქარი გვებოძებინა მისთვის და მისი ლავრისათვის, რაც მადლიერების ნაწილად ვიგულისხმეთ და გავაკეთეთ და ძლივს გამოხატავს დანაპირებს.

და, აი, ჩვენ ვუძღვნით მას უფალ ბასილი მეფის ხრისობულს, რომლითაც უფლება ეძლევა ნავები ჰყავდეს, ექვსი ათა-

¹ αὐτοῦ D. ² ἀνοθεύτου D. ³ προσενέξεως D.

ὑπερ ἡμῖν ἐδωρήσατο ὁ εἰρημέ-
 νος εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἄνευ
 μέντοι τῶν εἴκοσι πέντε οἴκων
 τῶν ἐξκουσατῶν, τοῦ ἔχειν αὐτὸν
 τε καὶ τὴν κατ' αὐτὸν Λαύραν
 τὸ τοιοῦτον χρυσοβούλλιον εἰς
 τοὺς ἐξῆς ¹ ἅπαντας καὶ διηγεκτεῖς
 χρόνους, εἰς τελείαν ἐξουσίαν ² καὶ
 ἀναφαίρετον δεσποτείαν καὶ τοὺς
 μετέπειτα αὐτοῦ διαδόχους καὶ
 κληρονόμους, καὶ μὴ ἔχειν ἐξου-
 σίαν ἢ ἐμὲ αὐτὸν, ἢ τοὺς κατ'
 ἐμὲ διαδόχους καὶ καθ' ἑξῆς ³ ἡγου-
 μένους. Ἡ ἄλλον τινὰ τῶν ἁπάν-
 των ξένον ἢ οἰκτεῖον τῆς Λαύρας
 ἡμῶν κίνησιν ἢ ζήτησιν, ἢ οἰαν-
 δήποτε ἀγωγὴν περὶ τῆς δωρεᾶς
 τοῦ τοιοῦτου ποιήσασθαι χρυσο-
 βουλίου, ζωῆς ῥήματος ψιλοῦ.

Εἰ δὲ τίς ἐξ ὧν ἀπειρημησά-
 μην προσώπων τοῦτο φωραθῆ ἢ
 πειραθῆ διαπραξασθαι, ἐν πρώ-
 τοις μὲν ἔχέτω τὴν κατὰ τῶν
 ἀγίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἀπ'
 αἰῶνος ⁴ τῆ Κυρίου εὐαρεστησάν-
 των, καὶ τὴν ἀρὰν τῆς ἐμῆς τα-
 πεινώσεως ⁵, καὶ ἀλλότριος ἔστω
 καὶ ξένος τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν
 χριστιανῶν, καὶ μετὰ τοῦ προδό-
 του Ἰούδα τὴν οἰκειάν ἔχέτω
 μερίδα. Ἐπειτα δὲ μεγδάλως τοῦ-
 τον ἀκούεσθαι, μὴτε παρὰ τῶν
 πολιτικῶν νόμων, μὴτε παρὰ τῶν
 θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, ἀλλ'
 εἶναι ἰσχυρὰν καὶ βεβαίαν καὶ
 ἀμετάβλητον καὶ ἀμετακίνητον
 τὴν παρ' ἐμοῦ γενομένην ἀπεν-

სი, რომელიც (*ხრისობული*) ჩვენ
 გვიბოძა ხსენებულმა ღვთისნიერ-
 მა მეფემ გარდა ექსკუსატთა ოც-
 დახუთი კომლისა, რათა ჰქონდეს
 იგი და თვით ლავრისადმი ბო-
 ძებული ეს ხრისობული სამუდა-
 მოდ, საბოლო მფლობელობაში
 და უქცეველ ბატონობაში, მას
 და მის შემდეგ მის მონაცვალეებ-
 სა და მემკვიდრეებს; და არ
 გვექონდეს უფლება არც მე თვი-
 თონ, და არც ჩემს მონაცვლებს
 და არც მომავალ წინამძღვრებს,
 ან სხვა ვინმე უცხოს ან შინაურს
 ჩვენი ლავრა ააღელვონ ან იძიონ,
 ან სხვა რამ მოიმოქმედონ ამ
 ხრისობულის ჩუქების გარშემო,
 ვიდრე კნინლამდე სიტყვისა.

თუ კი ვინმე ჩამოთვლილ
 პირთაგან ამაში შემჩნეული იქნე-
 ბა ან ეცდება რომ ჩაიღიბოს,
 პირველ ყოვლისა ჰქონდეს წყევ-
 ლა ჩვენი წმინდა მამებისა, რომ-
 ლებიც ძველი დროიდანვე უფლის
 მიერ კეთილმოწონებულ არიან,
 და შეჩვენება ჩემი საწყალობლო-
 ბისა, და იყოს იგი უცხო და გა-
 მოთიშული ჩვენი, ქრისტიანების,
 ნდობისაგან და ჰქონდეს მას
 ხვედრი გამცემელ იუდასი. შემ-
 დეგ, არასოდეს ეს არ გვსმენო-
 დეს, არც სამოქალაქო კანონე-
 ბის, არც ღვთაებრივი წმინდა
 კანონებისაგან, არამედ იყოს ძა-
 ლუმი და უეჭველი, უქცეველი
 და უძრავი, და ჩემ მიერ ამიე-

¹ ἐξῆς D. ² ἐξκουσίαν D. ³ καθ' ἑξῆς D. ⁴ ἀπαιῶνος D. ⁵ ταπεινότητος D.

τεῦθεν ἤδη συγενέσει· καὶ κατα-
θήσει τῶν καθ' ἑμὲ ἐν χριστῷ
ἀδελφῶν, ἀπλήν καὶ ἀμεταμέλη-
τον ὄψρα.

Ἐπει δὲ ἐν τῷ αὐτῷ χρυσο-
βουλίῳ περιέχονται οἴκοι εἴκοσι
πέντε, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται,
ἐξκουσεύομενοι ἐν Χρυσοπάλει,
καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς τελούντες
Λαύρα, ἐάν ποτε συμβῆ ζήτησις
γενέσθαι τοῦ χρυσοβουλίου πρὸς
ὑπόδειξιν καὶ πληροφορίαν τῶν το-
ιοῦτων ἐξερευνημάτων πρακτόρων,
διοριζόμεθα ἵνα παρέχωσιν οἱ τῆς
ἐδαφιστάτης Λαύρας τοῦ Κλήμη
καθ' ὃν καιρὸν ζητηθῆ τὸ τοι-
οῦτον χρυσοβούλιον. Μαλλον δὲ
δι' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἐκ' τοῦ
Κλήμη ἀδελφῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς
ἡμετέρας Λαύρας ἀποσταλείτο
τοῖς βουλομένοις ἐνλόγως αὐτὸ
καθίκεῖν καὶ πάλιν ἀναλαμβάνε-
σθαι αὐτὸ οἱ τῆς Λαύρας τοῦ
Κλήμη ἀδελφοὶ ἐν τῇ οἰκείᾳ μονῇ.

Ἐὰντα ἐγράφη καὶ ἀνεγνώσθη
κατενώπιον ἑμοῦ τε καὶ τῶν ὑπ'
ἐμὲ ἀδελφῶν, τῶν οἰκείᾳ χειρὶ
ὑποσημηγμένων τὴν τε γνώμην
καὶ συνέθεσιν ἐαυτῶν καὶ κατά-
θεσιν. Καὶ ἀρεσθεὶς κατὰ πάντα
(. . . .) ἑσπερὰ καὶ ὑπέταξα
οἰκιοχειρῶς τοῖς τε τιμίους σταυ-
ροῦς, καὶ τὸ ἐμὸν ὄνομα παρου-
σίᾳ τῶν ὑποτεταγμένων ἀξιόπισ-
των μαρτύρων, τῶν διὰ τῶν
ἰδίῳν ὑπογραφῶν δηλοποιημένων.

Ἐγράφη δὲ ἡ παρούσα ὁ-
ραὴ χειρὶ Ἰωάννου μοναχοῦ. Μη-

რიდან დადასტურებული, და
ქრისტეს მიერ ჩემი ძმებისაგან
მიღებული, როგორც მარტივი
და უზრუნველი საჩუქარი.

ხოლო რადგან თვით ხრისო-
ბულში ოცდახუთი კომლია შე-
სული, როგორც ზემოთ ითქვა,
შეუვალ ქმნილნი ხრისოპოლში,
და ჩვენს ლავრაში ირიცხებიან,
თუ კი ოდესმე დადგება საკითხი
ხრისობულისა, საჩვენებლად და
საუწყებლად გამომძიებელთათ-
ვის, ვბრძანებთ, რომ კეთილ-
სათნო კლიმის ლავრის პატრო-
ნებს ჰქონდესთ ეს ხრისობული,
უფრო მეტიც: კლიმის ძმათა და
ჩვენი ლავრის მეშვეობითვე გა-
იგზავნოს მსურველთათვის განი-
ხილონ იგი და კვლავ მიიღონ
ის კლიმის ლავრის ძმებმა საკუ-
თარ მონასტერში.

ეს დაიწერა და წაკითხულ
იქმნა ჩემ წინაშე და წინაშე ჩემი
ხელქვეითი ძმებისა, რომელთაც
საკუთარი ხელით მოაწერეს თა-
ვიანთი ნებითა და თანხმობით.
მე ყოვლითულთ მოვიწონე და
საკუთარი ხელით დავსხი პატი-
ვოსანი ჯვრები, და ჩემი სახელი
თანადასწრებით სანდო და ქვემ-
დებარე მოწმეთა, რომელთაც სა-
კუთარი ხელმოწერით დაადას-
ტურეს ეს.

დაიწერა წინამდებარე ძღვნა
იოანე მონაზონის ხელით, თვისა

νι δεκεμβρίῳ ἰνδικτιῶνος τρις καὶ δεκάτης ἔτους¹ κυρτ.

† Ἀθανάσιος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς Λαύρας ἀναγνούς τὸ βλον ὑφος καὶ ἀρεσθεις κατὰ πάντα προέταξα καὶ ὑπέταξα οἰκείᾳ χειρὶ τοὺς τιμίους σταυροὺς καὶ τὸ ὄνομά μου.

† Ἀντώνιος μοναχὸς συνενέσας καὶ καταθέμενος ἐπὶ τῇ παρούσῃ ἀπλῇ δωρεᾷ ὑπέγραψα ἰδιοχείρως.

† Διονύσιος μοναχὸς συνενέσας..... idem

† Θεοφάνης μοναχὸς καὶ πατήρ..... idem

† Εφραίμ μοναχὸς καὶ πατήρ.....

† Εὐστάθιος μοναχὸς καὶ πατήρ.....

† Θεοφάνης μοναχὸς καὶ πατήρ.....

† Θωμᾶς μοναχὸς καὶ διάκονος.....

† Κοσμάς μοναχὸς καὶ διάκονος.....

† Παφνούτιος μοναχὸς διάκονος.....

† Παῦλος μοναχὸς.....

† Ἀμβρόσιος μοναχὸς.....

† Ἰωάννης μοναχὸς συνενέσας.....

† Θεόκτιστος μοναχὸς.....

† Ἀρσένιος μοναχὸς καὶ οἰκονόμος γεγονὸς παρήμην² ἐπὶ τῇ παρούσῃ δωρεᾷ καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα ἡδιοχείρως.

ოქტომბერს, ინდიქტიონსა მეცამეტესა, წელსა 6493 (= 985).

ათანასი მონაზონმა, წინამძღვარმა ლავრისა, წავიკითხე რა მთელი მასალა და ყველაფერი მოვიწონე, დავადასტურე და საკუთარი ხელით დავადე პატივოსანი ჯვრები და ჩემი სახელი.

ანტონი მონაზონმა ნიშნად თანხმობისა წინამდებარე მარტივ საჩუქარზე საკუთარი ხელით მოვაწერე.

დიონისე მონაზონი ვეთანხმები.....

თეოფანე მონაზონი და მამა...

ეფრემ მონაზონი და მამა...

ევსტათი მონაზონი და მამა...

თეოფანე მონაზონი და მამა...

თომა მონაზონი და დიაკონი.....

კოზმა მონაზონი და დიაკონი....

პაფნუტი მონაზონი, დიაკონი....

პავლე მონაზონი.....

ამბროსი მონაზონი.....

იოანე მონაზონი ვეთანხმები.....

თეოკტიატე მონაზონი.....

არსენი მონაზონი და იკონომოსი დავესწარი წინამდებარე საჩუქრის გადაცემას, ვამოწმებ და საკუთარი ხელით ვაწერ.

¹ ἔτει D. ² πασίτην D

† Φιλάδελφος μοναχὸς καὶ
 πρεσβύτερος παρήμην ἐπὶ τῇ πα-
 ρουσᾷ ἀπλῇ θωρεῖ καὶ μαρτυρῶν
 ὑπέγραψα ἰδιοχείρως.

† Κύριλλος μοναχὸς καὶ εὐχού-
 μενος... κ. τ. λ.

† Τιμόθεος μοναχὸς.....

Ego Io(hannes) monachus
 testis sum ††

Ego Arsenius... indignus
 monachus testis sum.

† Ἀριστόβουλος μοναχὸς πα-
 ρήμην..... κ. τ. λ.

ფილადელფოს მონაზონი და
 ხუცესი დავესწარი წინამდებარე
 მარტივ ჩუქებას და, დავემოწმე
 რა, საკუთარი ხელით ვაწერ.

კირილე მონაზონი და წინა-
 მძღვარი..... და სხვ.

ტიმოთე მონაზონი.....

მე იოანე მონაზონი ვემოწ-
 მები.

არისტობულე მონაზონი, და-
 ვესწარი და სხვ.

982 წლის საბუთი

შეთანხმება იოანე იბერსა და იერისოს მცხოვრებლებს შორის

982 წლის ივნისში, 10 ინდიქტიონს, მომხდარა შეთანხმება იოანე იბერსა და იერისოს მცხოვრებლებს შორის მონასტრის კუთვნილი მამულის შესახებ.

შეთანხმებ დაამტკიცა ნიკოლოზმა, თესალონიკის ლიბელესიოსმა.

ამ სიგელის შესახებ А. А. (архимандрит Антоний) წერს¹ : „Другой акт (№ 31), получивший не так давно громкую известность, есть торговая сделка того же Иоанна Ивира с жителями сопредельного св. горе города Э р и с с о, написанная Ливеллисием Фессалоникским Николаем „в царствование Василия и Константина, христолюбивых царей и самодержцев в месяце июле, 10-го индиктиона 6490 (982) года“. Верхняя часть этого документа... занята печатями или рукоприкладными знаками, вероятно жителей города, в числе 69. Каждая печать состоит из начертанного большей частью небрежно креста о надписании в четырех углах его имени, звания и прозвания участвовавших вероятно в договоре лиц, предшествуемых везде словом: σῦνον или σήνον, т. е. огреченное signum = знак, знамение. Первый знак есть Н и к и ф о р а первопресвитера. Далее следуют:

Высилия пресвитера,
Мануила пресвитера,
Иоанна пресвитера,
Стефана Архонта (Князя?),
другого Стефана...

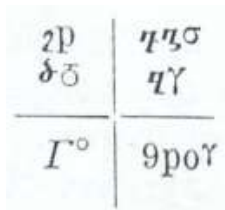
¹ Труды Киевской духовной академии, 186], феврале, стр. 243 – 214.

ეს სიგელი მოყვანილი და გარჩეული აქვს Порфирий Успенский-ს¹ ქვემოთ დასახელებულ წიგნში, ხოლო უფრო დაწვრილებით განხილულია პ. უსპენსკის (თუ სხვის) მიერ დასაბუქდად გამოზადებულ თაბახებზე, რომელთა ფოტოპირები დაცულია საქართველოს (H 3145) და ლენინგრადის (III A-21) საცავებში.

შემოხვეულ თაბახზე სწერია: Договор Иоанна Ивера с жителями сел. Эриссо, утвержденный в Салониках. Фотогр. снимок Севастьянова в И. Публ. Библ.

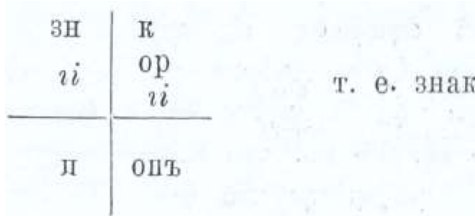
ფოტო-პირში სწერია: (В сборн. Порфирия № 95, стр. 19 – 25) Афон-Иверский акт 6490 = 982 года, месяца июня, индикта 10-го (sic) с глаголицею, на большом широком пергамене. В верху его начертаны 75 крестов (А. А.-ს უწერია 69), а над поперечниками их и под ними прописаны имена и прозвания разных лиц, которые присутствовали при совершении сего акта и при выдаче его Иверскому монастырю на Афоне. В числе этих свидетельских знаков стоит подобный им крест, около которого начертаны глаголические письма в четыре ряда. Я в свое время (1846 г. 16 июня) наглядно отподобил их в своей памятной книге, и тут же для себя приписал следующую заметку: в этом акте между прочими с и г н а м и стоит и этот знак с сими буквами. Эта глаголица в высшей степени замечательна. Она старше всех известных памятников глаголической письменности. А появление её на судебном акте, между прочим, доказывает, что письмо подобного рода известно было даже судьям в Солуне. Представляю здесь эту глаголицу в том виде, в каком я усмотрел её на помянутом акте и после замечаний о ней излагаю содержание сего акта, доказываю подлинность его, объясняю как появились на нем глаголические письма, а делаю выводы из него ближайшие.

Вот приснопамятная глаголица, о которой идет речь моя.



¹ Первое путешествие в Афонские монастыри и скиты, Архимандрита, ныне епископа, Порфирия Успенского, в 1855 году, часть 1-я отделение второе, Киев, 1877, стр. 312 слл.

После первого взгляда на нее всякий знакомый письмом подобного рода без запинки прочтет и напишет русскими буквами так



Тут слово знак соответствует греческому слову OINON которое написано в верху каждого креста, начертанного греками. Поп *и̇и̇о̇р̇и̇и̇* написал знак **БІЪЛІЪГ**, потому что начертил знак крестный, а не межевый, который в актах Влахоболгарских называется **БІЪЛІЪГОМ**. Имя и нарицание свое он поставил в падеже именительном, а не в родительном, как тут же писали

имена свои Греки *σὶγγρον Γεωργίου*; но это сделал он по своему разумению, как бы говоря сам себе: крестный знак поставил я, пению, как бы говоря сам себе: крестный знак поставил и. **Гіоргі** поп. Собственное имя его написано им точно так же, как оно писалось в грамотах царей болгарских (**гіоргі**). Вся надпись его ничем, кроме языка, не отличается от совместных надписей греческих, ни очерком прописного креста, ни формой, установленного для актов подобного рода

Самый акт... называется **ἐγγραφὸς ἀσφάλεια** т. е. письменное удостоверение. Вот содержание его, выписанное мною, частью по гречески, частью в русском переводе ¹:

... οὐκ ἐλάττωσεν τοῦ κάστρου
 ἱερίσσου... ἐγγραφὸν ἀσφάλειαν
 ...ποιῶμεν... εἰς ὑμᾶς τὸν ἐνλα-
 βέστατον Ἰωάννην μοναχὸν τὸν
 Ἰρηναι καὶ Ἰωάννην τὸν θεοφι-
 λέστατον σύγκελλον καὶ πρὸς τὸ
 καθ' ὑμᾶς μέρος· καὶ αὐτῆς τῆς
 ὑφ' ὑμῶν εὐαγγελιστικῆς βασιλικῆς
 μονῆς τοῦ Κολοβῶν, καθὼς ὑπο-
 τέτακται.

ჩვენ იერისოს ციხის მცხოვ-
 რებლები ამ წერილობით სა-
 ბუთს... გაძლევთ თქვენ, უნეტა-
 რეს ბერს იოანე იბერს და
 ღვთივ-საყვარელ იოანე სინ-
 გელოზს და თქვენ ხელქვეით
 მყოფ ძმობას და თვით თქვენს
 ყოვლად ღირსეულ კოლოვუს
 სამეფო მონასტერს, როგორც
 დაქვემდებარებულს.

¹ მოგვყავს ქართულად.

Ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη εὐαγεστά-
τη μονή διὰ τιμῆς χρυσοβούλ-
λου λόγου ἐδόθη τῷ¹ καθ' ἡμᾶς
μέρει καὶ ἀφιέρωθη εἰς τὴν
εὐαγεστάτην ἡμῶν Λαύραν τὴν
ἐπ' ὀνόματι τῆς ὑπεραγίας Θεο-
τόκου Ἰδρυμένην² καὶ τοῦ Κλη-
μεντος ἐπονομαζομένην τοῦ δεσ-
πόζεσθαι παρ' αὐτῆς...³

Μηνὶ ἰουνίῳ ἰνδικτιῶνος δε-
κάτης ἐν ἔτει τῷ ς, αὐτῆ ἐπὶ βασι-
λείας Βασιλείου καὶ Κωνσταν-
τίνου.

† Θεόδωτος ὁ ταπεινὸς ἐπίσκο-
πος τῆς Ἱερισσοῦ.

† Ἀθανάσιος μοναχὸς ὁ τῆς
Λαύρας ἡγούμενος.

† Πέτρος μοναχὸς καὶ ἡγού-
μενος ὁ Καλιούκα καὶ οἱ λοιποί.

Νικόλαος λιβελλίστιος Θεσσα-
λονίκης.

რადგან ეს ყოვლად ღირსეუ-
ლი მონასტერი მოცემული აქვს
პატივოსანი ხრისოვულით თქვენს
მხარეს (ძმობას) და მიკუთვნებუ-
ლი აქვს თქვენს ყოვლად ღირ-
სეულ ლავრას, რომელიც დაარ-
სებულია ყოვლად წმინდა ღვთის-
მშობლის სახელობაზე და ეწო-
დება კლემენტოსისა, რათა მას
ფლობდეს იგი (ე. ი. ლავრა)...

წელსა 6490-სა, ინდიქტიონსა
10-სა, ივნისის თვესა, ბასილისა
და კონსტანტინეს მეფობაში
(ხელს აწერენ):

† სასწყალობელი თეოდოტე,
იერისოს ეპისკოპოსი.

† ლავრის წინამძღვარი ათა-
ნასი ბერი.

† კალიუკას წინამძღვარი პეტ-
რე ბერი და სხვ.

ნიკოლოზი, თესალონიკის ლი-
ველისიოსი.

შემდეგ პ. უსპენსკი განაგრძობს:

В самой верхней части сего „письменного удостоверения“ поставили кресты и подписали свои имена и прозвания 75 свидетелей, например: Никифор протопресвитер, Василий пресвитер (და სხვები).

¹ τῷ ab

² ἰδρυμένην ab

⁴ ბერძნული ტექსტი მეტი არაა, ხოლო პორფირი უსპენსკი რუსულ თარგმანს ასავსებს: „и поелику вы, благочестнейшие отцы, имеете силу и дерзновение у царей Василия и Котстантина так, что можете отыскивать все принадлежащее сей обители (Колову) и присвоивать себе; а нашлась земля у преддверий нашей крепости Градиска (ἐν ταῖς προθύραις τοῦ Κάστρου ἡμῶν, ἧτις Градисκα λέγεται), принадлежавшая обители Колову. и взятая жителями сей крепости; то... (Далее говорится, что Иоанн Ивир отдал ату землю Иериссовцам на 29 лет за 100 золотых монет, а они отдали ему землю на Лоигосе).“

Это письменное удостоверение есть копия, которая в том же году и месяце выдана была из Солунского судебного места Иоанну Ивиру за скрепою тамошнего чиновника, так называемого Ливеллисия. Подлинность сего акта не подлежит никакому сомнению.

Иоанн Ивир назад тому два года (6488 = 980 году) присоединил и своей лавре две упомянутые в акте обители, Иоанна Полосу в Иериссе и Климента на Афоне и присоединил их действительно по силе хрисовула царя Василия Порфирородного. Лавра его поныне чествуется во имя Пресвятой Богородицы. А что у него был синкелл Иоанн, это подтверждается хрисовулом того же царя Василия (980 год), в котором прибавлено название этого синкелла, Торникий (Χρυσόβουλλος γεγενησ̄ κατὰ ρουπήν (6488=980) ἔτος τῷ μοναχῷ Ἰωάννῃ καὶ συγκελλῷ τῷ Τορνικίῳ... Под актом 982 года подписался игумен Лавры Афанасий. А известно, что он жив был еще в 985 году, и тогда подарил оному же Иоанну Ивиру хрисовул паря Василия, предоставляющий право иметь мореходное судно...

Здесь кстати заметить, что Иериссовцы, по судебному порядку, получили другую копию сего акта о г л а г о л и ц е ю ¹ же и, быть может, с г р у з и н с к о ю подписью Иоанна Ивира, или синкелла, его, и что эта копия могла достаться Иверскому монастырю, когда кончился 29-летний срок обмена участков земли подле Иерисса и на Лонгосе.

ჩვენს ყურადღებას იპყრობს ამ საბუთში იოანე თორნიკის მოხსენიება **იოანე სზნგელოზის** სახელწოდებით: ამ საბუთში მოხსენიებულია იოანე სზნგელოზი იოანე იბერის გვერდით; მათი მოხსენიება როგორც ქართველთა სავანის დამაარსებლებისა იმაზე მიგვითითებს, რომ აქ იგულისხმება თორნიკე ერისთავი. საჭიროა იმის აღნიშვნა, რომ თორნიკე ერისთავის მოხსენიება „იოანე სზნგელოზის“ სახელწოდებით მე არსად შემხვედრია ქართულ ლიტერატურულ ძეგლებში (არც კ. კეკელიძის „ქართული ლიტერატურის ისტორიაშია“ მოხსენიებული).

¹ გლაგოლიციტ აწერს ხელს **поп Гиорги** (ე. ი. მღვდელი გიორგი). შესაძლებელია რატომ წერს იგი **Гиорзи?** ხომ არ არის აქ ქართულის გავლენა (გიორგი).

საგულისხმოა, რომ „იოანე სწნგელოზის“ სახელით ათონის აღაპებშია მოხსენებული თორნიკე ერისთავი:

1) «თუესა დეკენბერსა ი ე: აღაპი არს იოანე სწნგელოზისა, მამე-ნებელისა ამის დიდებულისა ლავრისაჲ» (ათ. კრ. 2186).

2) «თუესა დეკენბერსა: ზ აღაპი არს გიორგისი დიდისაჲ, და, ვითარცა სწნგელოზისსა სწერია და იოანესსა და ეფთჳმესსა, იგივე წესი აღესრულენ ლოცვისა და ჟამის-წირვისა და ძმათა ნუგეშინის ცემისაჲ» (ათ. კრებული 219).

3) «თუესა დეკენბერსა ი ვ: აღაპი არს ი ე მონაზონისაჲ და აბუჰარბისი და თორნიკისი: წესი ლოცვისაჲ ყოველივე ეგრეთ აღესრულოს და ჟამისწირვა, ვითა სწნგელოზისასა სწერია, და სამხრად წდიონ ოთხ-ოთხი» (ათ. კრ. 220).

4) «თუესა დეკენბერსა ი ზ: აღაპი არს კოსტანტინესი, ბაგრატიისი, მიქაელისი და სჳმეონისი: და იგივე განგებაჲ იქმნას, ვითა სწნგელოზისისა სწერია ყოველი, და სამხრად სუან ძმათა ოთხ-ოთხი (ათ. კრ, 220).

5) «აღაპი არს გაბრიელისი... და, ვითა თორნიკისთჳს სწნგელოზისა სწერია, ყოველივე წესი... აღესრულებოდენ (ათ. კრ. 228).

ამ სახელწოდებით იხსენიებს თორნიკე ერისთავს გიორგი მთაწმინდელი ი ნე-ექვთიმეს ბიოგრაფიაში. იოანე ანდერძად უტოვებს ძმებს:

«სულიერსა ძმასა ჩუენსა იოანე სწნგელოზისა, რამეთუ ფრიადითა სარწმუნოებითა მოვიდა ჩუენდა წმიდასა ამას მთასა, და სულიერისა მამისა ჩუენისა ათანასეს საჳსენებელსა წლითი-წლად აღასრულებდით წმიდათა ჟამის-წირვათა შინა» (ათ. კრ. 24).

საერთო შთაბეჭდილება ჩვენ მიერ ამოწერილი აღაპების ტექსტისაგან, თითქოს, იმის სასარგებლოდ ლაპარაკობს, რომ „იოანე სწნგელოზი“ არის თორნიკე ერისთავი, მით უმეტეს, რომ ერთგან კიდევაც ნათქვამია «ვითა თორნიკისთჳს სწნგელოზისა სწერია». მთლად ნათელი არ არის მხოლოდ 3. აღაპი, სადაც ნათქვამია; «აღაპი არს ი ე მონაზონისაჲ და აბუჰარბისი და თორნიკისი»; ამათაც იმავე წესით იხსენიებდეთ «ვითა სწნგელოზისასა სწერიაო». აქ „თორნიკი“ და „სწნგელოზი“ სხვადასხვა პირი უნდა იყოს. ეს მით უმეტეს საფიქრებელია, რომ „სინას მთაზე დაცულ 977 წლის სამოთხეში თორნიკე, ბიძა ექვთიმესი, ან დენძში იხსენიებს ექვთიმეს მამას, იოანე ვარაზვაჩეს, და მის შვილებს: მიქაელს, ჩოროლოჰდის, ჩორდვანელს და თორნიკეს“ (აქ ხაზი ჩვენია. ს. ყ.) (იხ. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია“ ტ. I, გვ. 164, 1941 წლის გამოცემით).

995 წ. იოანე ხალდის სიგელი

Σιγίλλιον¹ γενόμε(νον) παρὰ Ἰω(άν)νου δουκὸς τῶν Ἀρμενιακῶν, τῶν Βουκελαρίων² καὶ τῆς Θεσσαλονί(κης) τοῦ Χάλδου καὶ ἐπιδοθὲν ἑμῇ⁴ Εὐθυμίῳ μοναχ(ῶ) τῷ Ἰβειρῷ⁵ τὸ σὺδ⁶ τοῦ ἐλλαβεστάνου μ(ονα)χ(ου) τοῦ κυρου Ἰω(άν)νου εἰς ἐξκουσίαν⁷ τῆς μονῆς τοῦ Κολοβου καὶ τὸν αὐτῆς παροίκον⁸ κατὰ τὴν δύναμην⁹ τοῦ ἐπιφερομένου παρ' αὐτῆς χρυσοβούλλου¹⁰ τῶν ἀριθμῶν¹¹ τεσσαράκοντα, οἱ καὶ εἰσὶν ἡ¹² μὲν ἑπὶ τὸ κάστρον Ἐρισσοῦ, ἡ¹² δὲ καὶ ἔχουσ[ι] περίξ τοῦ τοιαύτου κάστρου κτήματ(α) τῆς αὐτῆς μονῆς μὴν[ι] σ(επτε)μ(βρί)ῳ ἰνδ(ικτιῶνος) ἐνάτης †

Ἐπειδὴ... ἡ τοιαύτη¹³ εὐαγεστάτη μων(ή)¹⁴ ἡ αὐτῶ καλουμένη¹⁵ τοῦ Κολοβου χρυσοβούλλον¹⁶ ἐπιφέρεται ἔχουσα ἐγκουσεύην¹⁷ ἀπὸ τῶ¹⁸ κάστρου, Ἐρισσοῦ¹⁹ καὶ ἔχουσα περίξ τοῦ τοιαύτου κάστρου κτήματ(α) [καὶ παροίκους] τῶν²⁰ ἀριθμῶν τεσσαράκοντα²¹, βουλόμειθα καὶ

სიგელი გაცემული იოანე ხალდის მიერ, რომელიც არის დუქსი არმენიაკთა, ბუკელართა და თესალონიკისა, და ბოძებული თქვენდამი, მონაზონ ექვთიმე იბერიოსადმი, სათნო ბერის უფალი იოანეს ძისადმი, მეუვალობისასათვის კოლოვუს მონასტრისა და მისი გლეხებისა (თანახმად მის, **ე. ი. მონასტრის**, მიერ წარმოდგენილი ხრისობულებისა, რიცხვით ორმოცისა, რომლებიც ერთნი ეკუთვნიან ერისოს მიდამოებს, სხვები კიდევ ამავე მიდამოებში არსებულ სამფლობელოებს მონასტრისას. თვესა სექტემბერსა მეცხრე ინდიქტიონისას.

რადგან ... ეს უწმინდესი მონასტერი, ეგრეთწოდებული კოლოვუ აღდგენს ხრისობულს [იმის შესახებ], რომ მას აქვს შეუვალობა ერისოს მიდამოების მიმართ და აქვს სამფლობელოები ამ მიდამოების გარშემო (და გლეხები) რიცხვით ორმოცი, ჩვენც გვსურს თანახმად ამ ოქმში გა-

¹ Σιγίλλιον ² Βουκελλαρίων ³ Θεσσαλονίκης ⁴ ἑμῇ ⁵ Ἰβηρῷ
⁶ τῷ σὺδ ⁷ ἐξκουσσίαν ⁸ τῶν αὐτῆς παροίκων ⁹ δύναμιν ¹⁰ χρυσοβούλλου
¹¹ τὸν ἀριθμῶν ¹² οἱ ¹³ τοιαύτη ¹⁴ μονή ¹⁵ καλουμένη
¹⁶ χρυσοβούλλον ¹⁷ ἐγκουσσίαν ¹⁸ τὸ ¹⁹ Ἐρισσοῦ ²⁰ τῶν
²¹ τεσσαράκοντα

ἡμῶν¹... κατὰ τὴν δὴναμην² τοῦ
 τοιοῦτου ἐ[ν]υπογράφου(!?) χρυ-
 σοβούλου³ ἐγκουσεσθεῖν⁴ ἀν-
 τοὺς ἀπὸ παντοίας ἐνοχ[λι]ήσεως
 καὶ ἐπιρρίας⁵ καὶ διορῆζωμεν⁶
 ἐγκουσεσθεῖν⁷ ἀπὸ τῆς τουρμαρ-
 χ(ῶν), μεράρχ(ῶν), χαρτουλαρίων
 τοῦ θέματος, κομητῶν⁸ τῆς κόρ-
 τῆς, θρου[γ]γαροκομητῶν καὶ θω-
 μεστίκων⁹, ἔτι δὲ καὶ τοῦ ἀντι-
 (προ)σωποῦντος ἡμῶν¹⁰, σὺν ἀν-
 τῷ πρωτοκεντάρχῳ¹¹, προελευσι-
 μέων¹², καὶ παντὶ¹³ ἐτέρου τοῦ
 παρηγῶν¹⁴ τῆν οἴανον δουλείαν
 μεταχειριζομένου¹⁵ [ἡ] ἐχ[ον-
 τος(?)] καστροκτισίαν¹⁶. Καὶ τοῦ
 διδομένου¹⁷ χώρου¹⁸ καὶ προσ-
 σοδίου¹⁹, ἀλλὰ καὶ μητάτου καὶ
 λοιπῆς, πασις ἐπιρρίας²⁰ διαφυ-
 λάττεσθαι²¹, αὐτοὺς ἀνενοχλεί-
 τους. Καὶ ἔστωσαν οἱ τοιοῦτοι
 τεσσαράκοντα²² στιχ(οι) καθυ-
 περετῆν²³ π[ρὸ] ἀντ[ι]²⁴ μονῆ σὺν
 τοῖς ἐκῆ²⁵ σε[βα]σμίαις μοναχοῖς
 καὶ ὑπερεχέσθαι ὑπὲρ τῶν ἡσο-
 στεφῶν καὶ ἁγίων²⁶ ἡμῶν βασι-
 λέ(ων) καὶ τοῦ κ[ρά]τους(?)²⁷. Ἡ²⁸
 δὲ τῆς²⁸ ἀπ[ε]ι[θ]ῆς [ὁ]φ[θ]ῆ καὶ
 τὰ πρῶ²⁹ ἡμῶν ἐν τῷδε τῷ³⁰ σιγ-
 λ[ί]φ ὄντα σὺν φυλάξῃ³⁰, [ἀλλὰ

ტარებული ხრისობულისა მივცეთ
 მათ შეუვალობა ყოველგვარი შე-
 წუხებისაგან და ჩარევისაგან და
 დავადგინოთ შეუვალობა თემის
 ტურმარხებისაგან, მერარხებისა-
 გან, ხარტულარებისაგან, მთა-
 ვარსამმართველოსაგან*, დრუნ-
 გართ მმართველისაგან და დო-
 მესტიკთაგან, აგრეთვე ჩვენი
 (ე. ო. კვისრის) წარმომადგენლი-
 საგან, მასთან ერთად მთავარი
 ასისტავისაგან, წინმორბედთაგან
 და ყოველგვარი სხვა პირისაგან,
 რომელიც ჩვენთან რაიმე სამსა-
 ხურს ასრულებს ან ციხის მშე-
 ნებლობას ემსახურება. (თავი-
 სუფლადება) აგრეთვე თივით და
 პროსოდიონით მომარაგებისაგან,
 ბინის შოვნისაგან, და ყველა სხვა
 სამსახურისაგან დაცული არიან
 ისინი მშვიდად და უზრუნველად.
 და ეს ორმოცი გლეხი განკუთვ-
 ნილი არიან ემსახურონ თვით
 ამ მონასტერს და იქ მყოფ პა-
 ტიოსან მონაზონებს და ილოცონ
 ღვთივგვირგვინოსანი ჩვენი წმინ-
 და მეფეებისთვის და სახელმწი-
 ფოსთვის. ხოლო თუ ვინმე არა-
 მორჩილი აღმოჩნდება და ჩვენ
 მიერ ამ სიგელში აღნიშნულს არ

¹ ἡμεῖς ² δύναμιν ³ χρυσοβούλου ⁴ ἐγκουσεσθεῖν ⁵ ἐπι-
 ρείας ⁶ διορῆζομεν ⁷ ἐγκουσεσθεῖν ⁸ κομητῶν ⁹ δομεστίκων
¹⁰ ἡμῶν ¹¹ πρωτοκεντάρχων ¹² προελευσιμαίων ¹³ παντός ¹⁴ παρ'
 ἡμῶν ¹⁵ μεταχειριζομένου ¹⁶ καστροκτισίαν ¹⁷ διδομένου ¹⁸ χώρου
¹⁹ προσοδίου ²⁰ πάσης ἐπιρρείας ²¹ διαφυλάττεσθαι ²² τεσσαράκοντα
²³ καθυπερετῆν ²⁴ τῇ ἀντῇ ²⁵ ἐκεῖ ²⁶ ἁγίων ²⁷ εἰ ²⁸ τις
²⁹ τῷδε τῷ σιγλίφ ³⁰ φυλάξῃ

* Stabs quartiermeistern, head-quartiers.

καὶ μόνον ἐξ αὐτῶν¹ παραβλά-
ψη, γηνοσκαίτο² ὁ τοιοῦτος³,
(ἔτι) μεγάλην ἀγανάκτησιν [ἡ]μῶν
ὑποστίσεται⁴. Δὲ καὶ πρὸς τε-
λείαν πληρωφορίαν⁵ καὶ πιστο-
σιν⁶ τῶν⁷ ἐντυχόντων⁸ τῶ⁸ πα-
ρῶν ἡμῶν σι(γίλλ:)ον τῆ συνή-
θ(ει) ἡμῶν βουλεῖ⁹ σφραγίσαν-
τες¹⁰ ἐπιθεδῶκαμεν¹¹ μὴν [καὶ]
[ἐ]ν(δικτυῶν) τι¹² προγεγραμμένῃ
† Ἰωάννης θεοῦ ὁ Χάλδος †

დაიცავს, (არამედ) მხოლოდ სა-
ზიანოდ გამოიყენებს მას, ასეთი
კაცი ჩვენს დიდ წყრომას მიემ-
თხვევა. ამიტომ სრული უეჭვე-
ლობისა და დამაჯერებლობისა-
თვის იმათი, ვისაც ეს საქმე შე-
ეხება, წინამდებარე ჩვენი სიგელი
დავბეჭდეთ ჩვენი ჩვეულებრივი
ბეჭდით და ისე გამოვეცით წინ-
წარწერილ თვესა და ინდიქტიონს.

დუკი იოანე ხალდი

(Fr. Dölger, Aus den Schatzkammern, 155).

ამ სიგელის შინაარსი ასეთია: იოანე ხალდი, რომელიც არის გა-
იერთიანებული (არმენიაკთა, ბუკელართა და თესალონიკის) თემის სტრა-
ტეგოსი (დუქსი, Dux), სიგელს ანიჭებს ექვთიმეს, იოანე იბერის
შვილს, კოლოვუს მონასტრის და მისი საბეგრო გლეხების განთავი-
სუფლების შესახებ გადასახადებისაგან. ეს გლეხები, რიცხვით 40, ზოგნი
ქალაქ იერისოს საბეგრო უზანს ეკუთვნიან, სხვებს კიდეც მონასტრის
მამულები უჭირავთ იერისოს მხარეში. 979/980 წლის საბუთის წარ-
მოდგენის საფუძველზე სიგელის გამცემს სურს, რომ მონასტერი დაუ-
ბეგრავი დარჩეს და მიენიჭოს მას შეუვალობა თემის ტურმარხებისა-
გან, მერარხებისაგან, ხარტულარებისაგან... თავისუფალი იყვნენ აგრე-
თვე თივით მომარაგებისაგან. 40 საბეგრო გლეხი განკუთვნილი უნდა
იყვნენ მონაზონთა სამსახურში, რათა მათ შესძლონ კეისრებისათვის
(იგულისხმებიან ბასილ II და კონსტანტინე VIII) და სახელმწიფოსათ-
ვის ლოცვა. ვინც ამ ბრძანებას არ დაემორჩილება, დაიმსახურებს
სიგელის გამცემის რისხვას. სანდოობის ღირსების მინიჭებისათვის ამ
სიგელს თავის ჩვეულებრივ ბეჭედს ადებს სიგელის გამომცემი.

საჭიროდ ვთვლი მთლიანად მოვიყვანო რასაც წერს ფრ. დელ-
გერი ამ ხრისობულის შესახებ (Aus den Schatzkammern, გვ. 153 –
154).

«მეორე სტრიქონში კოლოვუს მონასტრის წინამძღვრად მოხსენიე-
ბული მონაზონი ექვთიმე იბერი ცნობილია ჩვენთვის როგორც
ივერთა მონასტრის დამაარსებლის იოანე იბერის ვაჟი.

¹ αὐτῶν ² γηνοσκαίτο ³ τοιοῦτος ⁴ ὑποστίσεται ⁵ πληρωφορίαν
⁶ πίστωσιν ⁷ τῶν ⁸ τὸ παρόν ⁹ βούλη ¹⁰ σφραγίσαντες ¹¹ ἐπι-
θεδῶκαμεν ¹² τῆ.

«იოანე იყო დიდი ლავრის დამაარსებლის, წმ. ათანასის მოწაფე და, როგორც მისმა თანამამ დიდ ლავრაში, გამოითხოვა ამ ლავრისათვის შეღავათი 976 – 979/80 წლებში და „შემდეგ“ დააარსა კლემენტის ლავრა, გვიან რომ „ივერთა ლავრა“ ეწოდა¹. რომ ეს მონასტერი 979/80 წელს უნდა იყოს დაარსებული, ამას ადგენს არა მარტო terminus ante quem (984 წ.), რომელიც იგულისხმება 984 წლის ციტირებული საბუთიდან, არამედ აგრეთვე ერთი ადგილი ერთი გამოუქვეყნებელი (ჩვენს განკარგულებაში არსებობს მისი ფოტო-პირი) ლეონ პატრიკიოსისა და აღმწერალის საბუთი, 980 – 1025 წლებში შედგენილი, რომელშიაც თავმოყრილია ცალკეული სამეფო შეღავათები, რომლებიც ჰქონდა თავისი სხვადასხვა მონასტრებისათვის იოანე იბერს; ამ საბუთში ნათქვამია, რომ მას ჰქონდა ერთი ხრისობული, «ნეტარხსენებული მეფის უფალ ბასილი პორფიროგენეტის მიერ 6488 (= 980) წელს იოანე ბერისა და თორნიკე სინგელოზისადმი გაცემული ოქრობეჭედი, რომლითაც მეფე სანაცვლოდ აღუთქვამს მას, რომ ბოძებული იქნება ლეონტიას მონასტერი თესალონიკეში, და კოლოვუს მონასტერი იერისოში, გარდა ამისა კლემენტის მონასტერიც...»². იოანე, რომლის გვარი Tornikios ამ საბუთიდან შევიტყეთ, კლიმენტის მონასტერს დებულობს სხვა მონასტრებზე გაცვლის წესით, 979 (980) წელს, ხოლო სულ მოკლე ხანში საკუთარ ლავრას აარსებს.

«ამავე ხანებში მას შეუძენია, ზემოთ ციტირებული ცნობის მიხედვით, კოლოვუს მონასტერი, რომელიც მანამდე თვითთავადი იყო³ და რომელსაც იხსენიებს ჩვენი სიგელი 3. სტრიქონში.

«იოანე 1008 წლის წინა ხანებში გარდაიცვალა⁴ და კლემენტის მონასტრის წინამძღვრობა თავის შვილს ექვთიმეს გადასცა, რომელიც ამ თანამდებობაზე გვევლინება ამ ჩვენს 995 წლის საბუთშიც (შდრ. ერთი გამოუქვეყნებელი კერძო საბუთი ექვთიმეს 1012 წლისა, ივერთა საბუთი 55 და ი. 103.8 1015 წლისა). მაშასადამე, თუ მან, როგორც ეს ჩვენი საბუთიდან ჩანს, 980 წელს შექმნილი კოლოვუს მეტეხი თავის ვაჟს ექვთიმეს გადასცა, ეს უნდა მომხდარიყო 980-სა და

¹ 1080 წლის საბუთში მას ეწოდება: *τῆς βασιλικῆς Λαύρας τῶν Ἱβήρων*.

² ეს ის სიგელია, რომელიც ზემოთ გვაქვს დაბეჭდილი. იხ. ზემოთ გვ. 170.

³ ამის შესახებ იხ. Aus den Schatzkammern ი. 107,32, 942 წლის საბუთში.

⁴ ამის საბუთად ფრ. დელგერი ასახელებს 1008 წელს 22 მაისს კლემენტის მონასტრისათვის შედგენილ ოქმს, სადაც სწერია, რომ ის მიწის ნაკვეთი, რომლის გარშემო დავაა, კლემენტის მონასტრის წინამძღვარმა იოანე იბერის ვაჟმა (ე. ი. ექვთიმემ) გადასცა მთავარდიაკონ კოსტანტინეს; მაშასადამე 1008 წელს წინამძღვრად ყოფილა ექვთიმე და არა იოანე.

1008 წლებს შუა; მაშინ ჩვენი საბუთის თარიღი, ინდიქტიონის ჩვენების მიხედვით, შეიძლება იყოს 980 ან 995 წელი (სექტემბერი). დაუჯერებელია, რომ 979/80 წლის ხრისობული, საიდანაც ჩვენ ზემოთ მოვიტანეთ გარდამწყვეტი მნიშვნელობის ცნობა, თუმცა მიენიჭა სამეფო კარზე უადრესად გავლენიან იოანე იბერს, როგორც კოლოვუს მონასტრის ახალ მფლობელს, მაგრამ მასში სრულიად არ იხსენიება ექვთიმე, რომელიც წინამდებარე საბუთით იმ მეტეხის წინამძღვარია, შემდეგ – რომ იოანემ ახალი და მნიშვნელოვანი მეტეხი მ ა შ ი ნ ვ ე, საფიქრებელია, ჯერ კიდევ ახალგაზრდის (წმ. ათანასეს 984 წლის საბუთში რომ სრულიად არ იხსენიება) ვაჟს ექვთიმეს გადასცა, – ყველაფერი ეს გვაფიქრებინებს, რომ ამ საბუთის თარიღია 995 წელი.

«ჩვენი სიგელის გამომცემს, თესალონიკის დუკს იოანე ხალდს, ვიცნობთ სხვა წყაროთი. სკილიცა-კედრენე (II 467,15) გვაცნობებს 1018 წლისათვის, რომ, სხვათა შორის, სტრუმიცის კომენდანტი დრაგომუში ბასილ II ძლევამოსილ კეისარს შეეტაკა და უკვე „23 წლის აქვთ“ სამუილ მეფის ბულგარულ ტყვეობაში მყოფი პატრიკიოსი იოანე ხალდი თან წაიყვანა, მაშასადამე, იოანე 996 წელს ტყვედ იქნებოდა წაყვანილი, რაც, ნამდვილად, დასტურდება სკილიცას ტექსტის ერთი მინაწერით, რომელიც ეპისკოპოს მიხეილ დეაბოლისს 1118 წელს გაუკეთებია (ვენის ხელნაწერი U): B. Prokič. Die Zustze in der Handschrift des Johannes Skylitzes cod. Vind. Hist. Gr.

LXXIV, München 1906, n. 10: *ὁ δὲ Σαμουήλ... τὸν δεσπῆ Θεσσαλονίκης Ἰωάννην πατριάρχον τὸν Χάλδον ἐζώργησεν* („სამუილმა თესალონიკის დუკა პატრიკიოსი იოანე ხალდი დაატყვევა“).

«აქამდე მხოლოდ ის სიძნელე იყო, რომ ეს მინაწერი მიხეილ დეაბოლისს 1002 – 1010 (და არა 995) წლების ამბებისათვის მოჰყავდათ. რადგან Prokič გვ. 42 ვარაუდობს, რომ შენიშვნა მხოლოდ ყალბ ადგილას მოხვედრილა, V. Zlatarski-ს სურს (Istorijata na pürvoto bülgarsko carstvo, č. II, Sofia, 1927, S. 726, A. 2)

იოანე ხალდი მიიჩნის თესალონიკის დუკის ნიკიფორე ურანოსის მემკვიდრედ 1000 – 1004 წლებში და 1004 წელს დატყვევებულად. უკანასნელი იმიტომ მიმაჩნია შეუძლებლად, რომ სკილიცა-კედრენე 454,9 ნიკიფორე ურანოსის 1000 წელს უკან გაწვევის ცნობასთან დაკავშირებით ხაზგასმით აღნიშნავს – კეისარმა თესალონიკეში „მის მემკვიდრედ“ პატრიკიოსი დავით არიანიტე გაგზავნაო. ნიკიფორე აგრეთვე ერთს 1101 წლის საბუთში იხსენიება პატრიარქ სერგის დროს

(1107 – 1119) თესალონიკეში თანამდებობის მქონედ (EEBS, 3, 1926. 114,9).

«თუმცა 995 წლისათვის (სკილ.-კედრ. 449,6 შმდ.) მოთხრობილია დუკის გრიგოლ თესალონიკელის ვაჟის აშოტის დატყვევებაზე და ამის უშუალოდ მომდევნო სიკვდილზე მამის ჯარისკაცისა და მოცემულია ცნობა, რომ კეისარმა ამ ცნობის მიღებისთანავე ნიკიფორე ურანოსი თესალონიკეში გაგზავნა, მაგრამ არაფერია ნათქვამი იოანე ხალდზე, რომლის დუკობა სწორედ ამ დროს ხვდება, მაგრამ ადვილი ასახსნელია, რომ მწერალმა იოანეს ეფემერული მმართველობა (995/6), გამოსტოვა და აშოტის დატყვევების აღწერის შთაბეჭდილების ქვეშ (მისი რომანტიკული შედეგებით) დაავიწყდა იოანეს მოხსენიება. ყოველ შემთხვევაში ჩვენი სიგელი, რომელიც მხოლოდ 995 წელს შეიძლება ეკუთვნოდეს, წარმოადგენს პროკიჩის აზრის დადასტურებას.

მიხეილის ამ საბუთს კერძო საბუთისაგან განასხვავებს შემდეგი:

1. პირველი პირის მრავლობითი რიცხვის ხმარება საბუთის გამცემის მხრით.
2. არ არის საკუთარი ხელით მოწერა (არის სახელი ან ჯვარი) ტექსტის წინ და
3. საბუთის გამცემის ტყვიის ბეჭდით დაბეჭდვა.

—

996 წ. სიმტკიცის საბუთი

ათონის პროტოსი იოანე და იგუმენთა საბჭო უთმობენ ათანასი ბერს მონოქსილიტის მონასტერს (μονή του Μονοξυλίτου). საბჭოს ეს აქტი გამოსცა ალექსანდრე E. Lauriôtès-Si; Виз. Вр. IV (1899) 452 – 453. ამ აქტს იცნობს Smyrnakis Τό άγιον Ὁρος, გვ. 40 – 42.

† Ἰωάννης μοναχὸς ὁ πρῶτος, καὶ οἱ λοιποὶ καθηγούμενοι τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγίου ὄρους τοῦ Ἀθωνοῦ, τὴν παροῦσαν ἔγγραφον καὶ ἐνυπόγραφον ἀσφάλειαν ποιούμεν ἐκουσίᾳ ἡμῶν τῆ γνῶμη καὶ συμπροθύμῳ πολλῇ καὶ ὀλοφύχῳ προθέσει, ἀπὸ κοινῆς συμβουλίας καὶ καταθέσεως, πρὸς τὸ Ἀθανάσιον μοναχὸν τὸν πνευματικὸν ἡμῶν ἀδελφὸν καὶ καθηγούμενον τῆς βασιλικῆς¹ Λαύρας τῶν Μελανῶν, ἐπὶ ὑποθέσει τοιαύτῃ².

Ἐπειδὴ, ἠτήσω ἡμᾶς τὴν μισθὴν τοῦ Μονοξυλίτου, ἔρημιον οὖσαν καὶ ἄπορον παντελῶς, εἰς τὸ καλλιεργῆσαι, εἰ ἔστι σοι πρὸς δύνάμειν, καὶ φιλοκαλλήσαι αὐτήν εἰς οἶον βουληθείης χρεῖαν, μετὰ χαρᾶς ἀπεδεξάμεθα τὴν τοιαύτην σου ἀξίωσιν, ἐπεὶ ὄρωμεν ὅτι καὶ τὸν τόπον τοῦ Πλατέως, ὃν ἠτή-

პროტოსი იოანე მონაზონი და ჩვენი წმიდა ათონის მთის დანარჩენი წინამძღვრები წინამდებარე სიმტკიცის საბუთს და დაწერილობას გაძლევთ ჩვენი საკუთარი თავისუფალი ნებით და სრულიადი თანაგრძნობით და მთლიანსულით, საერთო განბჭობით და დადგენილებით შენ, ათანასი ბერს და ჩვენს სულიერ ძმას და მელანთა სამეფო ლავრის წინამძღვარს შემდეგი მიზეზის გამო.

ვინაიდან შენ გვთხოვე ჩვენ მონოქსილიტის მონასტერი, რომელიც უკაცრიელი იყო და სრულიად ღარიბი, რათა იმისთვის მოგველო, შენი ძალ-ღონისდა კვალობაზე, და იგი გამოგვეკეთებინა, რა საჭიროებისთვისაც გინდოდეს, ჩვენ სიხარულით ვაკმაყოფილებთ შენს ამ თხოვნას,

¹ Βασιλικῆς] μεγάλης Laur.

² ფრჩხილებში ჩასმულ სიტყვებს ადადგენენ გამომცემელნი სხვა, 991 წელს გამოტანილ საბჭოს დადგენილებას ანალოგიით.

σω πρὸς ὁλίγων ἐνιαυτῶν, ἐφιλο-
κάλλησας αὐτὸν καὶ ἀνήγειρας
κελίαν ἐν αὐτῷ.

Εἰθ' οὕτως ἰσχυρὰν εἶναι τὴν
παρουσίαν ἔγγραφον καὶ ἐνυπό-
γραφον ἀσφάλειαν[?] μὴν Ὀκτω-
βρίῳ Ἰνδικτ. ε', ἔτους ,σφε'.

Ἰωάννης ὁ πρῶτος τοῦ ἁγίου
Ἰσους.
Νικηφόρος μοναχὸς ἡγούμενος
τοῦ Βατοπαίδιου.
Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Ἰβήρων.

რადგან ვხედავთ, რომ პლატის ადგილი, რომელიც შენ გვთხოვე ამ რამდენიმე წლის წინათ, გაგიმშვენიერებია და აღვიმართავს მასში სენაკები.

ამგვარად ძალა მიეცა წინამდებარე საბუთსა და დაწერილობას თვესა ოქტომბერსა [?], ინდიქტიონსა ხუთსა, წელსა 6505 (= 996 თუ 997).

იოანე, წმინდა მთის პროტოსი.

ნიკიფორე ბერი, ვატოპედის წინამძღვარი.

იოანე ბერი, იბერთა [წინამძღვარი?].

ამას მოსდევს სხვა თხუთმეტი ხელისმოწერა, წინამძღვართა და სხვათა.

შენიშვნა 1: გამოცემის ავტორები (Rouillard და Collomp) შენიშნავენ: R' ნუსხათა ჯგუფი შეიცავს 21 ხელმოწერას, ალ. ლავრიოტისა – 19 და Ἑλληνικά-ს შენიშვნა – 17; ნიკიფორე ვატოპედის ხელწერა აკლიათ Laur., Smyrn. და Ἑλληνικά; იოანე ივირონის და პავლე ქსეროპოტამოს ხელწერა აკლია Ἑλληνικά-ს; იოანე ქსეროკასტრელს, ანტონი კაჭარელს, ზასილ წმ.–თეოდოსისას და სხვებს უჭირავთ სხვადასხვა ადგილი წარმოდგენილ სიგეში.



1000 წ. „გამიჯვნის აქტი“

დავა აქვთ ადგილების გამო ბერ ნიკოლოზს τὸν Κάσπακος და ბერ სვიმონს τὸν Ἀτζιῶάννου. ამ დავის გამო შეიკრიბნენ პროტოსი ნიკიფორე და მრავალრიცხოვანი წინამძღვრები და გამოსცეს „გამიჯვნის აქტი“, შესახებ სადავო მიწებისა.

Ἐπειδὴ περὶ τὸν τόπον τὸν μεταξὺ τοῦ τε κυροῦ Νικολάου τοῦ Κάσπακος καὶ τοῦ κύρου Συμεῶν τοῦ Ἀτζιῶάννου διαφόρων τούς προειρημένους φιλονικεῖσθαι συνέβη καὶ εἰς ἔγκλησιν ἔλθειν ὡς καὶ χρεῖαν γεννηθῆναι ἐπιτοπίως παραγεῖσθαι πρῶτον μὲν τὸν κύρον Ἰωάννην τὸν πρῶτον μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν διαφόρων ἡγουμένων, ἄλλοτε δὲ πάλιν τὸν κύρον Νικηφόρον, ἔπειτα τὸν κύρον Παύλον κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστον τῆς πρωτεύσεως χρόνους διαχωρισμὸν τε πολλάκις ποιῆσαι καὶ θρία πῆξασθαι, (καὶ) οὗτοι τοῦ φιλονικεῖν οὐκ ἐπαύσαντο ἀλυσιτελές δὲ ἠπῆρχε, μᾶλλον δὲ καὶ ζῆμῶδες καὶ ἐπιβλαβές, τὸ τοὺς μοναχοὺς μάχας καὶ φιλονικίας ἔχειν, καὶ τὸν τῆς ἀγάπης καὶ εἰρήνης σύνδεσμον δι' οὐδαμῖν καὶ σμικρὰ πράγματα λύειν, ἐκρίναμεν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθεῖν ὁμοθυμάδον ἐπὶ τῷ ἐπιμάχῳ τόπῳ καὶ πρὸς ὁμόνοιαν

როდესაც ადგილის შესახებ დავა იყო უფალ ნიკოლოზ კასპაკელსა და უფალ სვიმეონ აჯიოიანუს შორის და მოხდა ისე, რომ ნაირნაირად წამოყენებულ საბუთით იბრძოდნენ და ბრალდებები წამოაყენეს, რათა ადგილობრივ განხილულიყო *საქმე*, ჯერ პროტოსი, უფალი იოანე, სხვა ბევრ სხვადასხვა წინამძღვრებთან ერთად, მერე კვლავ უფალმა ნიკიფორემ, შემდეგ უფალმა პავლემ სცადეს ხშირად თავიანთი პროტოსობის დროს გაყოფა მოეხდინათ და სამიჯნე პალოები ჩაერჭოთ, მაგრამ იმათ არ შეწყვიტეს ერთმანეთში დავა და უსარგებლო იყო, უფრო მეტიც: საზიანო და მავნე, რომ მონაზონებს შეტაკებები და დავა ჰქონოდათ და რომ სიყვარულისა და მშვიდობიანობის კავშირი დარღვეულიყო არაფრის-მაქნისი და უკნინესი საქმეების გამო, – ამიტომ განვსაჯეთ ერთხმად შეკრებილიყავით თვით სადავო ადგილზე თანხმობისა და სიყვა-

καὶ ἀγάπην συνελάσαι τοὺς ἀδελ-
 φούς, πᾶσάν τε μάχην καὶ ταρα-
 χην καὶ ἀνωμαλίαν ποιήσασθαι
 ἐκ μέσου ἐλεῖν, τὸ παρὸν δὲ
 ἐκθῆναι ὑπόμνημα, ἐξασφαλίσά-
 μενοι αὐτοὺς ἀμετάτρεπτον καὶ
 ἀναλλοίτων τὸ τοιοῦτον εἰς τὸ
 ἕξῃς φυλάττειν δικαίωμα.

Συγγήθομεν οὖν ἐπὶ τὸ αὐτό,
 ὃ τε κυρὸς Νικηφόρος ὁ πρῶτος,
 καὶ ὁ κυρὸς Παφᾶηλ ὁ τοῦ Ξη-
 ροποτάμου, καὶ ὁ κϋρ Θεοφύ-
 λακτος ὃ τε κϋρις Εὐθύμιος
 ὁ Ἰβηρ, μετὰ καὶ λοιπῶν προ-
 κρίτων ἡγουμένων τοῦ καθ' ἡμᾶς
 ἀγίου ὄρους, καὶ διεχωρίσαμεν
 τὸν φιλονεικούμενον τόπον, μετὰ
 φόβου Θεοῦ καὶ ἀληθείας.

.....

Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ παρὸν
 ὑπόμνημα ἐξέβη καὶ ἐπεδόθη
 ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσιν εἰς βε-
 ββαίωσιν αὐτῶν καὶ ἀσφάλειαν,
 γραφέν διὰ χειρὸς Ἰωάννου μο-
 ναχοῦ πρεσβυτέρου καὶ μαθητοῦ
 τοῦ κυροῦ Εὐθυμίου καὶ ἐπιβε-
 βαιωθὲν τῆ ἀυτοχείρῳ ἡμῶν ὑπο-
 γραφῆ μηνί Ἀπριλίῳ Ἰνδικτ.
 δεκάτης ἔτους ςφη' (6508).

- † Νικηφόρος ὁ πρῶτος,
- † Πᾶσλος,
- † Θεοφύλακτος μοναχός,
- † Εὐθύμιος ὁ ἐλάχιστος μονα-
 χός καὶ πρεσβύτερος † ()
- R1: εἰς δι' ἰβηριτικῶν
 γραμμάτων.

რულისკენ მიგვეხმო ძმები და
 გზიდან აღმოგვეფხრა ბრძოლა,
 შფოთი და უსამართლობა, და
 დავდეთ წინამდებარე მოსაგო-
 ნარი, რათა უზრუნველგვეყო
 ისინი უქცეველად და უცვლელად
 დაეცვათ ეს სამართალი.

შევიკრიბენით ამ საქმის გა-
 მო უფალი ნიკიფორე პროტო-
 სი, უფალი რაფაილ ქსეროპო-
 ტამისა, უფალი თეოფილაქტე და
 ბატონი ექვთიმე იბერი ჩვე-
 ნი მთაწმინდის დანარჩენ წინა-
 მძღვრებთან ერთად, და სადავო
 ადგილი გავყავით ღვთის შიში-
 სა და ჭეშმარიტების მიხედ-
 ვით.

.....

ამიტომაც შესდგა წინამდე-
 ბარე მოსაგონარი და გადაეცა
 ორივე მხარეს მათ დასარწმუ-
 ნებლად და სიმტკიცისათვის,
 დაწერილი უფალ ექვთიმეს
 მოწაფის იოანე მონახონ-
 ხ უცესის ხელით და დადას-
 ტურებული ჩვენი საკუთარი ხე-
 ლით ხელმოწერით თვესა აპრილ-
 სა, ინდიქტიონსა მეათესა, 6508
 (= 1000) წელს.

- ნიკიფორე პროტოსი.
- პავლე.
- თეოფილაქტე ბერი.
- ექვთიმე უმცირესი მონახონი
 და ხუცესი ()
- R1: მან ერთმა [მოაწერა
 ხელი] იბერიული ასოებით.

† Κοσμάς μοναχός τῶν Γλωσσίων.

† Συμεὼν μοναχός ὁ Λουτρακινός.

† Ἀντώνιος τοῦ κυροῦ Ἰλαρίωνος.

† Ἀριστόβουλος μοναχός.

† Συμεὼν μοναχός.

† Νικηφόρος μοναχός ὁ τοῦ Στραβονικήτα.

† Γεώργιος ὁ ἐλάχιστος μοναχός πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τοῦ κυροῦ Γεωργίου.

† Μιχαὴλ μοναχός καὶ ἡγούμενος τοῦ Ῥαβδᾶ.

† Ἀγαθάγγελος μοναχός καὶ ἡγούμενος ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος.

† Εὐστράτιος μοναχός καὶ ἡγούμενος τοῦ Μαγουλᾶ.

† Συμεὼν μοναχός ἀρεσθίς¹ ἐπὶ πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις οἰκείῳ χεῖρι ὑπέγραψα.

კოზმა მონაზონს, გლოსიელთა.

სვიმეონ მონაზონი, ლუტრაკიელი.

ანტონი, ილარიონ უფლისა.

არისტობულე მონაზონი.

სვიმეონ მონაზონი.

ნიკიფორე მონაზონი, სტრა-
ვონიკეტასი.

გიორგი, უმცირესი მონაზონი ხუცესი და წინამძღვარი, უფლისა გიორგისა.

მიხეილ მონაზონი და წინამძღვარი რავდისა.

აგათანგელოს მონაზონი და წინამძღვარი, ღვთისშეწევით ხუცესი.

ევსტრატო მონაზონი და წინამძღვარი მაგულასი.

სვიმეონ მონაზონმა მოძღონებელმა ყველაფერ ზემოთ დაწერილისა, საკუთარი ხელით მოვაწერე.

შენიშვნები: 1. რადგან აქტში აღნიშნული ინდიქტიონი და წელი ერთიმეორეს არ ეთანხმება. ამიტომ გამომცემელნი (Rouillard-Colomp) ფიქრობენ, რომ შეიძლება თარიღი იყოს 1012 წელი, რასაც ინდიქტიონი შეეფარდებაო.

2. ყურადღებას იქცევს ის გარემოება, რომ ექვთიმე მთაწმინდელი ხელს აწერს ქართულად (და არა ბერძნულად) – δι' ἱβηρικῶν γραμμάτων. ლავრის აქტების სერიაში არის 1016 (?) წლით დათარიღებული „შეთანხმება წინამძღვრებს შორის“, სადაც ივერთა მონასტრის ბერი გიორგი აგრეთვე ქართულად აწერს ხელს.

¹ ეს არის სვიმეონ აჯიიოანუ, ერთი მოდავეთაგანი. იხ. ზემოთ.

3, ამ აქტს, როგორც ჩანს, იცნობს სოფრონ ევსტრატია-
დე, რომელიც მას იხსენიებს თავის ნარკვევში „Ἱστορικὰ μνημεία
τῶν Ἁθῶν (დაბეჭდილია ჟურნალში Ἑλληνικά, III |1930) გვ. 333 –
384); აქტის ტექსტი მოყვანილი არაა. მხოლოდ თათბირის მონაწი-
ლეთა ხელმოწერაა, რომელიც ზედმიწევნით უდგება Rouillard-Col-
lomp-ის მიერ დაბეჭდილსა და ჩვენ მიერ ზემოთ მოყვანილ ხელმო-
წერას.

1000 (ანუ 1012) წელი* ჩუქების აქტი

ექვთიმე ბერი აძლევს თავის შვილობილს იოანე ბერს ერთ მიწას, რომელიც მას უყიდა დამიანე ბერისაგან, და, მეორე მიწას, რომელიც იმყოფება საზღვრად მიწისა τού Μαγισλά, რათა იოანემ შეძლოს, თავისი სურვილისამებრ, იქ მოთავსდეს რამდენიმე მონაზვნით (შვიდი ან მეტი), იმ პირობით რომ ზემოხსენებული მიწა არასოდეს არ გაასხვისოს არც იოანემ, არც მისმა მოწაფეებმა და მეძვედრეებმა, და დაუბრუნდეს მონასტერს, თუ ისინი არ ისურვებენ მის დაცვას.

† Ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Ἐξομῆμιος ὁ εὐτελής μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος τὴν παροῦσαν ἀπλήν καὶ ἀμεταμέλητον ὄωρεάν τίθημι πρὸς σὲ καὶ παιῶν, Ἰωάννην μοναχὸν καὶ πρεσβύτερον, καὶ πνευματικὸν μου τέκνον, ἐπὶ ἵποθέσει τοιαύτη.

Ἐπειδὴ περ σὺ ὁ μοναχὸς Ἰωάννης καὶ πρεσβύτερος ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἀπαρνησάμενος τὸν κόσμον καὶ καταλιπὼν πασάν σου συγγένειαν καὶ αὐτὸν τὸν κατὰ σάρκα πατέρα σου ἡμῖν προσεκολληθήης, ἕτι ζῶντος τοῦ μακαρίτου καὶ ἁγίου μου πατρὸς τοῦ κυρίου Ἰωάννου, καὶ παρ'

† სახელითა მამისა და ძისა და სულისა წმიდისა, მე ექვთიმე სრულყოფილი ბერი და ხუცესი წინამდებარე მარტისა და და უზრუნველ საჩუქარს გიძღვნი შენ და გიშვრები [ამას] იოანე ბერსა და ხუცესს და ჩემს სულიერ შვილს, შემდეგი მიზეზის გამო.

ვინაიდან შენ, მონაზონმა იოანემ და ხუცესმა, ახალგაზრდა ასაკიდანვე უარყავი ეს ქვეყანა და დასტოვე მთელი შენი ნათესაობა და თვით შენი იგი ხორციელი მამა და ჩვენ მოგვეკედლე, ჯერ კიდევ მამა ჩემის ნეტარი და წმინდა უფალ იოანეს სიცოცხლეში¹, და მიიღე ჩვენგან მონაზვნის სქიმა,

* მსოფლიოს თარიღი 6508 (= 1000 წ.) და ინდიქტიონის თარიღი 10 ერთიმეორეს არ უდგება. გადამწერის მიერ η, ალბათ, გაგებულ იქმნა როგორც κ (20) და ამან გამოიწვია აღრევა,

¹ ესე იგი იოანე იბერი, ექვთიმე მთაწმინდელის მამა.

ἡμῶν τὸ μοναχικὸν ἔλαβες σχήμα, ἔπειτα καὶ εἰς τὸν τῆς Ἱεροσύνης ἡλθες βαθμὸν, τελευταῖον δὲ ὁ ἀγιὸς μου πατὴρ εἰς τὰς ἐμάς σε κατέλιπε χεῖρας, σὺ δὲ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ κατὰ σάρκα πατρός σου, εἴ τι ἂν σοι περιήλθεν ἐκ προγονικῆς κληρονομίας τῆ καθ' ἡμᾶς προσέφερες ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὸν τύπον καὶ κανόνα τῶν ἀληθινῶν ὑποτακτικῶν, σὺν δὲ ὀχληθεῖς κατὰ τὸν λογισμὸν τοῦ καθίσαι ἰδίως ἐν κελλίῳ ἡξιωσάς με πολλάκις τοῦ πρόνοιάν σοι τόπου εἰς σύστασιν κελλίου ποιήσασθαι· εἴξας οὖν τῆ ἀξιώσει σου ἐζήτουν τόπον ἐπιτήδειον.

Ἐπειδὴ δὲ σὺ αὐτὸς εὔρες τόπον πλησίον ἡμῶν παρακείμενον, ἐν ᾧ πρῶτον ὁ Μιχαὴλ ἐκεῖνος ὁ λεγόμενος Αἰχμάλωτος ἐκαθήζετο, καὶ ἀρεστὸς σοι οὗτος ἐφάνη, ἐξωνησάμενοι αὐτὸν παρὰ τοῦ μοναχοῦ Δαμιανοῦ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ εἰς νομίσματα τρία, καὶ δι' ἀποχαρίζομαι σοι τὸν ταιούτων τόπον, καθότι καὶ εἰς λόγον σου ποῦτον ἐξωνησάμενη σοι ποιῆσαι ἐν αὐτῷ κελλίῳ καὶ εὐκτήριον· ἐπεὶ καὶ οἱ θεοὶ σου ὑπέσχοντο συνεργῆσαι σοι, καὶ οὐδεμίαν καινοτομίαν ἢ καθ' ἡμᾶς ὑψίσταται λαύρα· καὶ καθιέζεσθαι σε ἐκεῖσε μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν θελώντων σοι καθύπηρεταιν, εἴτε δύο εἴτε τριῶν, ἢ τὸ πολὺ μέχρι τῶν ἑπτὰ γε-

შემდეგ კი მოხვედი მღვდლობის ხარისხში, ხოლო უკანასკნელ წმინდა მამა ჩემმა დაგტოვა ჩემს ხელში, შენ კი შენი ხორციელი მამის გარდაცვალების შემდეგ, რაც კი რამ გადარჩა წინაპართა მემკვიდრეობიდან გადმოეცი ჩვენს ეკლესიას, ჭემმარიტ ქვემდებარეთა სახისა და კანონის მიხედვით, ხოლო ეხლა შეწყუბებული (გადასახადთან დაკავშირებით) მთხოვდი ხშირად გამეთვალისწინებია შენთვის ადგილი სენაკის მოსაწყობად; ანგარიში გაუუწიე შენ თხოვნას და შესაფერისი ადგილი გამოვიძიე.

ხოლო როდესაც შენ იპოვე ადგილი ჩვენს მახლობლად მდებარე, რომელშიც ჯერ კიდევ გარდაცვალებული მიხეილი, ეგრეთწოდებული „ტყვე“ იჯდა, და იგი შენ მოსაწონად მოგეჩვენა, მე შევისყიდე იგი მონაზონ დამიანესაგან, მისი მოწაფისაგან, სამ ნომიზმად, და გიწყალობე შენ ეს ადგილი, რამდენადაც მე შევისყიდე ის ადგილი იმისათვის, რომ შენ მასში მოგეწყო სენაკები და ევქტერი. და შენი ბიძები დაგპირდნენ, რომ ხელს შეგიწყობენ. და არავითარ ახალკვეთას არ მიაღწევს ჩვენი ლავრა; და იქ მჯდარიყავ შენ ძმებითურთ, რომლებიც ისურვებენ შენ მოგემსახურონ, ან ორი, ან სამი, ან ბევრი, თვით შვიდამდე გახდებოდეთ თქვენ,

γέσθαι ὑμᾶς ἵνα μὴ εἰς πλείονα ἐκτεινόμενοι σύστασιν εἰς ἀνωμαλίαν χωρήσητε τῇ ἐγγύτητι τῆς καθ' ἡμᾶς λαύρας· σύστασιν γὰρ ἐπάνω συστάσεως γενέσθαι ἀλυσιτελὲς ὑπάρχει· καὶ ἔχειν σε ὑπ' ἐξουσίας τὸν τοιοῦτον τόπον, καὶ εἰ τι ἐκεῖ καλλιεργήσης, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· καὶ αὐτῆς μετὰ τὴν σὴν τελευταίην παραπέμπειν μαθηταῖς καὶ διαδόχοις σου καὶ ἂν ἐν θελήσεις διορίζεσθαι εἰς τὸ διηγεῖσθαι· μὴ ἔχειν δὲ σε ἐξουσίαν μήτε τοῦς μετὰ σὲ πιπράσκειν τὸν τοιοῦτον τόπον ξένοις τισὶ καὶ ἀλλοτρίοις προσώποις ἢ προσκυροῦν εἰς ἕτερον μοναστήριον· ἀλλ' εἴπερ ἀπογενέσθαι τοῦτον θελήσητε, παρέχειν τὸ τίμημα τὴν καθ' ἡμᾶς λαύραν, καὶ ἀναλαμβάνεσθαι τὸν τόπον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ βελτιωθέντα· οὕτω δὲ κατὰ διαδοχὴν παραπέμπειν ἀλλήλοις, καθὼς ἔχεις αὐτὸς διορίσασθαι.

Σὺν δὲ τῷ τοπίῳ τῷ ἐξωνηθέντι παρὰ τοῦ μοναχοῦ Δαμιάνοῦ ἀπέσπασα καὶ ἕτερον ὀλίγον τόπον ἐκ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀγροῦ τοῦ Μαγουλᾶ, καὶ ἐπιθέδωκά σοι, διὰ τὸ πάνυ μικρὸν εἶναι ἐκείνον τὸν ἐξωνηθέντα τόπον· ἔστι δὲ ὁ περιορισμὸς τοῦ τε ἐξωνηθέντος τοπίου καὶ τοῦ προστεθέντος ἐκ τῆς διακρίσεως τοῦ Μαγουλᾶ, καθὼς διαχωρίζει

რათა უფრო მეტად არ გაიჭიმოს მდგომარეობა ანომალიამდე, მიდით ჩვენ ლავრის სიახლოვეს; რამეთუ, თუ შერწყმა შერწყმის ზემოთ იქნება, უვარგისად ჩაითვლება. და გქონდეს შენ ეს ადგილი მფლობელობაში, თუ იქ რამეს გააუმჯობესებ, შენი სიცოცხლის მთელი დღეების განმავლობაში; და კვლავ შენი გარდაცვალების შემდეგ გადაეცეს შენს მოწაფეებსა და მონაცვალეებს და რომელთაც შენ ისურვებ მიეზღოს საუკუნოდ; ხოლო შენ არ გქონდეს უფლება არც იმათ, ვინც შემ შემდეგ იქნებიან, ეს ადგილი მიჰყიდონ ვინმე უცხოელებს და სხვა პირებს, ან სხვა მონასტერს გადასცენ საუფლოდ. მაგრამ თუ მონინდომებთ ამის გაკეთებას, ჰქონდეს ჩვენს ლავრას პატივდება და მიიღეთ ეს ადგილი და ის გაუმჯობესებანი, რომლებიც მასში არის; ამრიგად მონაცვლეობით გადაეცით ერთმანეთს, როგორც თვითონ განსაზღვრო.

მონაზონ დამიანესაგან შესყიდულ ადგილთან ერთად, მოვიპოვე სხვა მცირე ადგილიც, რომელიც იმყოფება მაგულას მამულის საზღვარზე და გადმოგეცი შენ, რადგან ძალიან პატარაა ის შესყიდული ადგილი. როგორც ის შესყიდული ადგილი, ისე დამატებული ადგილი მაგულას წრიდან იყო შემოსაზღვრული, როგორც ამას განყოფს რუ, რო-

τὸ ῥυάκιον τὸ διακείμενον μετα-
ξὺ τοῦ τοπίου ἐκείνου καὶ τοῦ
μοναχοῦ Εὐστρατίου· ἀνέρχεται
εἰς τὸν παλαιὸν ἀγρὸν τοῦ Μα-
γουλᾶ, ἕως τοῦ συνόρου τοῦ δια-
χωρίζοντος τὸν ἡμέτερον τόπον
ἐκ τοῦ Κραββάτου· ἀκχεῖθαι
ἐκνεύει δεξιᾶ, καὶ κατέρχεται
τὴν ῥάχιν τὴν οὖσαν ἐπάνω τοῦ
κελλίου τοῦ μοναχοῦ κῆρ Στεφά-
νου, ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ κα-
τερχομένου σύνεγγυς τοῦ κε-
λλίου τοῦ μοναχοῦ κῆρ Στεφάνου,
καὶ κατέρχεται τὸν ποταμὸν¹
ἕως τοῦ μύλου τοῦ Μαγουλᾶ, ὃν
ἐπιδέδωκα εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦ
κελλίου σου, καὶ ἕως τῆς μίξεως
τοῦ ποταμοῦ τοῦ κατερχομένου
εἰς τοῦ μοναχοῦ Εὐστρατίου· ἔτι
δὲ ἔχειν σε καὶ εἰς τὸν περιορι-
σμὸν τοῦ κάτω ἀγροῦ τοῦ Μα-
γουλᾶ, ἀπὸ τὴν ὁδὸν τὴν κατερ-
χομένην εἰς τὸ ὄρος πρὸς τὸν
Μυλοπόταμον τὰ χύνοντα πρὸς
τὸ ἐκεῖθεν μέρος πρὸς τὸν μύλον
κατωφερῆ κρημνάσια, εἰς κατα-
βολῆν μικρῶν σπερμάτων· ἔχειν
δὲ σε καὶ εἰς τὸν Αἰγιαλόν, εἰς
τὴν ἐνορίαν τοῦ ἀγροῦ τοῦ Μα-
γουλᾶ, ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ τοῦ
Σκλαβοῦάανου, τόπον τοῦ ποιη-
σαι οἶκημα εἰς καραβοστάσιον καὶ
ἀποθήκην· καὶ τὸ πλάγιον ἔνθα
ἦν τὸ κελλίον τοῦ μοναχοῦ Ἀγά-
θωνος πλησίον τοῦ συνόρου τοῦ
Μυλοποτάμου κατέχειν σε, τὸ δὲ

მელიც. მდებარეობს იმ ადგილსა
და მონაზონ ევსტრატის ადგილს
შუა; ის აღწევს მაგულას ძველ
მამულამდე, ვიდრე საზღვრამდე,
რომელიც ჰყოფს ჩვენს ადგილს
კრავატისაგან. ჩამოდის იმ მთი-
დან, რომელიც არის მონაზონ
უფალ სტეფანეს სენაკის ზემოთ,
ვიდრე იმ მდინარემდე, რომე-
ლიც ჩამოდის მონაზონ უფალ
სტეფანეს სენაკის გვერდით, და
ჩადის მდინარეში ვიდრე მაგუ-
ლას წისქვილამდე, რომელიც
(დამატებით) მოგვცე შენი სენა-
კის მოსაზღვრედ, და ვიდრე იმ
მდინარის შერევამდე, რომელიც
ჩამოდის მონაზონ ევსტრატის
[სენაკის] გვერდით. გარდა ამისა
შენ გექნება ქვედა სოფელ მაგუ-
ლას საზღვარში, იმ გზიდან, რო-
მელიც ჩამოდის მთაში მილოპო-
ტამოსკენ, რომელიც იღვრება
იქიდან წისქვილზე და მოაქვს
კლდოვანი ნაწილები წვრილი
თესლების დასანთქმელად, ხოლო
შენ გაქვს ეგიალამდე, სოფელ
მაგულას საზღვარზე, იქიდან
სლავოიოანეს მდინარემდე, ადგი-
ლი ბინის გასაკეთებლად, ნავების
დასადგომად და საწყობად. და
კორდი, სადაც იყო მონაზონ აგა-
თონის სენაკი მილოპოტამის სა-
ზღვრის მახლობლად, გქონდეს
შენ, ხოლო მონაზონ სტეფანეს
სემაკი იყოს მის მფლობელობაში
მისი სიცოცხლის მთელი დღე-

¹ უნდა იყოს εἰς τὸν ποταμὸν.

κελλίον τοῦ μοναχοῦ Στεφάνου
ἔστω ἐν τῇ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ πάσας
τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καί
ὡς θέλει οἰκονομεῖτω περὶ αὐτοῦ·
μετὰ δὲ τὴν αὐτοῦ τελευταίην
ἔχειν σε τὸ τοιοῦτον κελλίου διὰ
τὸ πλησιάζειν σε.

Ταύτην οὖν τὴν δωρεάν θέλω
ἀμετάτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον
εἶναι, μὴ ἔχοντός τινος τῶν μετ'
ἐμὲ καθιγγησομένων ἐξουσίαν τοῦ
ἀνατρέμειν ταύτην, σοῦ δηλονότι
καὶ τῶν μετὰ σὲ ἐμμενόντων ἐν
τοῖς παρ' ἐμοῦ ὁρισθεῖσιν. Εἰ δέ
τις μετ' ἐμὲ ἀνατρέψαι θελήσῃ
τὴν παροῦσαν δωρεάν, καὶ ἐπι-
ρειάν σοι ἐπαγαγεῖν ἐνεκεν τῆς
δεσποτείας τῶν παρ' ἐμοῦ δοθέν-
των σοι τοπίων, ἐχέτω τὴν ἀρὰν
τῶν ἁγίων πατέρων, καὶ μὴ
ἀκουέσθω παρὰ τῶν τιμίων γε-
ρόντων, μήτε παρ' ἄλλου τινὸς
ἐκκλησιαστικοῦ καὶ πολιτικοῦ κρι-
τηρίου, ἀλλ' εἶναι βεβαίαν τὴν
παροῦσάν μου δωρεάν, γραφείσαν
οἰκείᾳ μου χειρὶ μηνὶ Ἀπριλίῳ
ἰνδικτ. δεκάτης ἔτους ςφη¹.

ბის მანძილზე, და, თუ სურს,
მოუაროს მას; მისი გარდაცვა-
ლების შემდეგ შენ გქონდეს ეს
სენაკი, რადგან შენს მეზობლად
არის.

ეს საჩუქარი მიხდა იყოს
უქცეველი და უცვლელი და არა-
ვის, ვინც ჩემ შემდეგ იქნება
წინამძღვრად, არ ჰქონდეს უფლე-
ბა იგი გააბათილოს, სანამ, რა-
საკვირველია, შენ და შენი მემ-
კვიდრენი დარჩებით ჩემგან მი-
ჩენილ საზღვრებში. თუ ვინმემ
ჩემს შემდეგ მოისურვა წინამდე-
ბარე საჩუქრის გაბათილება და
შენ მოგაყენოს ზედდაწოლა ჩემ
მიერ შენთვის ჩუქებულ ადგი-
ლებზე გასაბატონებლად, ჰქონ-
დეს მას წყევლა წმინდა მამები-
სა, და ნუმც ყოფილა მოსმენილი
პატივოსან მოხუცთაგან, ნუცა
ვინმე სხვისაგან, საეკლესიო და
სამოქალაქო მსჯავრისაგან, არა-
მედ იყოს უექველი წინამდებარე
ჩემი ჩუქება, დაწერილი ჩემი საკუ-
თარი ხელით თვესა აპრილს, ინ-
დიქტიონსა მეათესა, 6508 წელსა.

¹ ეს აქტი „ჩუქებისა“, დაწერილი 1000 (ან 1012), წელს მიეწერება ექვთიმე მთაწმინდელს, როგორც ეს სწერია ტექსტის წინ მოთავსებულს შენიშვნაშიო, წერენ გამომცემელნი: L' acte est attribué à saint Euthyme, fondateur d' Iviron, Dans une notice qui précède le texte. გამომცემელნი, ალბათ, ჰგულისხმობენ შემდეგ სიტყვებს:

Ἐὐθὺμῖμος... ἐστὶ ζῶντος τοῦ μακαρίτου καὶ ἁγίου μου

πατρὸς τοῦ κυρίου Ἰωάννου. იხ. ზემოთ, ტექსტის პირველ გვერდზე.

1016 წ. შეთანხმება წინამძღვრებს შორის

შინაარსი ამ შეთანხმებისა ასეთია: წმ. ელიას მონასტრის წინამძღვარი ნიკოლოზი კისრულობს დაბინავდეს სიმეონის მონასტერში (რომელიც არის წინამძღვარი წინამორბედის ე. წ. აჯიოთანუს მონასტრისა) სულიერი შვილის სახით; ერთი წლის განმავლობაში ის წარმართავს მონასტრის ყველა მიმდინარე, ყოველდღიურ საქმეებს იმ პირობით, რომ მას სრული თავისუფლება ექნება, სვიმეონს კი სულიერი გამგებლობა. ერთი წლის შემდეგ სვიმეონი ნიკოლოზს გადასცემს როგორც სულიერს ისე ყოველდღიურ უფროსობას მთლიანად და თვითონ წავა თავის სენაკში ერთი მსახურითურთ. ასე განახორციელებს ნიკოლოზი თავის უფროსობას სვიმეონის სიცოცხლეში და გარდაცვალების შემდეგ. ნიკოლოზს უფლება ექნება თავისი მემკვიდრე დანიშნოს. იმ შემთხვევაში თუ ნიკოლოზი ან მისი მემკვიდრე ვერ უზრუნველყოფენ სვიმეონის დასვენებას, როგორც მას სურს, ისინი მას უხდიან ყოველწლიურად 30 მოდიოს ხორბალს, 50 საწყაო ღვინოს, 6 მოდიოს ბოსტნეულს და სვიმეონისა და მისი მსახურის ὑπὲρ ἐνδύσεως καὶ προσφάγιου („შესანახად“) ექვს ოქროს ნომიზმას.

მოგვყავს ზოგიერთი ადგილი ამ „შეთანხმებისა“ და ხელმოწერა.

ὁ δὲ ἐμὸς διάδοχος χρεώσθης
ἐστὶ κάκεινος, ὥσπερ ἀγῶ, ἀνα-
παύσειν σε ὡς πνευματικὸν πα-
τέρα. Ἐἰ δὲ πολλάκις, ὅπερ μὴ
γένοιτο, οὐ δυνήσῃμεν σε ἀνα-
παύσαι ὡς φίλοις, εἴτε ἐγὼ εἴτε
ὁ ἐμὸς διάδοχος, τότε ἐκ συμ-
φώνου καὶ ἀρεσκείας κατατίθημι
παρέχειν σοι: ἐτησίως σίτου μο-
δίους τριάκοντα καὶ ὄνου μέτρα
πεντήκοντα καὶ ὄσπρια μωδίσους
ἕξ καὶ ὑπὲρ ἐνδύσεως καὶ προσ-

ხოლო ჩემი მონაცვლე ვალ-
დებულია ისიც, როგორც მე,
მოგასვენოთ შენ, როგორც სუ-
ლიერი მამა. ხოლო თუ ხში-
რად – ნუმც მომხდარა ეს – ვერ
შევძლეთ შენ მოგასვენოთ ისე,
როგორც გსურს, ვერც მე, ვერც
ჩემმა მონაცვალემ, მაშინ შეთანხ-
მების და მორიგების შესაბამი-
სად ვდებ გაძლიოთ შენ ყოველ-
წლიურად: ხორბალი ოცდაათი
მოდიოსი და ღვინო ორმოცდა-

φαγίου σου τε και του ἰπουρ-
γοῦ σου, χρυσίου νομίσματα ἔξ.

Τούτων οὕτως συμφωνηθέν-
των, μὴ ἔχειν ἐξουσίαν μήτε ἐμὲ
μήτε ἐσὲ χωρῆσαι εἰς ἀνατροπήν
τῆς παροῦσης ἀσφαλείας· εἴ τις
δὲ ἐξ ἡμῶν τῶν δύο φωραθῆν
ἀνατρέπειν ταῦτα και καταλύειν,
ἔχειν τὴν ἀράν τῶν ἀγίων πατέ-
ρων και ἔσται καταδικασμένος
ὑπὸ παντὸς κριτηρίου.

Και εἰθ' οὕτως ἰσχυρὰν μέ-
νειν τὴν παροῦσαν ἡμῶν ἀσφα-
λειαν, γραφείσαν γνώμη ἡμῶν
και ἀρσεκεία διὰ χειρὸς Ἀντω-
νίου μοναχοῦ μαθητοῦ τοῦ κυροῦ
Ἐθνήμιου μηγὶ Φεβρουαρίου Ἰν-
δικτ(ιῶνος) ἰδ' κατὰ παρουσίαν
τῶν παρευρεθέντων μαρτύρων·
δὴ και πρὸς περισσοτέραν ἀσφα-
λειαν προέταξα ἰδίᾳ χειρὶ τὸν
τίμιον σταυρὸν και τὸ ἴδιον
Ἵνομα.

† Νικηφόρος ὁ πρῶτος.

† Θεοδώρητος μοναχὸς και
προεστῶς τῆς Λαύρας παρῶν
ἰπέγραψα ἰδιοχειρῶς.

† Ἐθνήμιος ὁ ἐλάχιστος μονα-
χὸς και πρεσβύτερος ἰπέγραψα
ἰδιοχειρῶς.

† Γεώργιος μοναχὸς ὁ Ἰβηρ
ἰπέγραψα ἰδιοχειρῶς.

† () (+)

ათი საწყაო და ბოსტნეული ექვსი
მოდიოსი და შენი და შენი მსა-
ხურის შესანახი ექვსი ოქროს
ნომიზმა.

რადგან ასე ვართ ამაში შე-
თანხმებული, ნუ გვექნება უფლე-
ბა ნურც მე და ნურც შენ გადა-
ვუდგეთ და გადავუხვიოთ წინა-
მდებარე სიმტკიცეს; თუ რომე-
ლიმე ჩვენ ორთაგანი გავბედავთ
ამის გადახვევას და ჩაშლას,
ჰქონდეს მას წყევლა წმინდა მა-
მებისა და იყოს იგი დადანაშაუ-
ლებული ყველა მსაჯულის მიერ.

და ასე და ამრიგად ძალაში
დარჩეს წინამდებარე ჩვენი სა-
ბუთი, დაწერილი ჩვენი თხოვ-
ნით და მოწონებით უფალ ექვ-
თიმეს მოწაფის ანტონი მონაზო-
ნის ხელით თვესა თებერვალსა,
ინდიქტიონსა 14-სა, თანადასწ-
რებით აქ მყოფი მოწმეებისა,
ამიტომ უფრო მეტი სამტკიცე-
სათვის დავდევი საკუთარი ხე-
ლით პატივოსანი ჯვარი და სა-
კუთარი სახელი.

პროტოსი ნიკიფორე.

თეოდორიტე მონაზონი და
ლავრის თავმჯდომარე, დავესწა-
რი და ხელი მოვაწერე საკუთარი
ხელით.

ექვთიმემ, უმცირესმა მონა-
ზონმა და ხუცესმა, საკუთარი ხე-
ლით მოვაწერე.

მონაზონმა გიორგი იბერმა
საკუთარი ხელით მოვაწერე.

R': εἰς δὲ ἱβηρικῶν (ერთად)-ერთი ვაწერ იბერიული ასოებით.
 γράμματάων.

(სულ ბოლოს)

† Σὺ μὲν μοναχὸς κατὰ πάντα ἀρεσθεὶς ἔδωκά σοι τὸν χάρι-
 την τὸν [τῆς συμφωνίας] καὶ τὸ
 μοναστήριον (καὶ) οὐκ εἶχες χεῖρὶ
 ἡπεγράψα. მონაზონმა სვიმეონმა ყველა-
 ფერით კმაყოფილმა მოგეცი შენ
 ხარტა [შეთანხმებისა] და მონას-
 ტერი, და საკუთარი ხელით მო-
 ვაწერე.

შენიშვნები:

1. მესამე ადგილას რომ აწერს ხელს Εὐθύμιος, ეს არის ექვთიმე მთაწმინდელი, რომელიც მონაწილე თუ დამსწრე ყოფილა იმ შეთანხმებისა, რომელიც მოხდა ნიკოლოზსა და სვიმეონს შორის. Rouillard-Collomp-ის გამოცემასთან დართულ სამიეებელში, მართალია, კითხვის ქვეშ, მაგრამ მაინც სწერია, რომ ეს არის Εὐθύμιος Ἰ' Ibère (იხ. გვ. 197).
2. თვით ტექსტი ამ „შეთანხმებისა“ დაწერილია ექვთიმეს მოწაფის ანტონი მონაზონის ხელით.
3. ამ შეთანხმებას დასწრებია ივერთა მონასტრის მონაზონი გიორგი, რომელიც ხელს „აწერს ქართული ასოებით“ (εἰς δὲ ἱβηρικῶν γράμματάων).



1017 წ. ნიკიფორე პროტოსის და რამდენიმე წინამძღვრის დადგენილება

სამიჯნო დავა ატყდა შესახებ ლავრის ე. წ. „კრავატის“ მამულისა, მონაზონ ევსტათი მაგულელისა და გაბრიელ პტერელის მამულებისა.

ნიკიფორე პროტოსი, სხვადასხვა მონასტრების წინამძღვართა მონაწილეობით, დაადგენს მიწის საზღვრებს და აღიარებს ჭინახულის აღების უფლებას ლავრის და უფალ გაბრიელის მამულებზე კოზმა ტორნარის სასარგებლოდ.

ნიკიფორეს მიერ მოწვეულ პირებს შორის არიან ექვთიმე მთაწმინდელი და გიორგი მონაზონი ქართველი.

Κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τῆς
α' ἰνδικοῦ μηνος ἀμφισβητήσεως τι-
νος γενομένης μεταξὺ τοῦ Κραβ-
βάτου τῆς Λαύρας καὶ τοῦ μονα-
χοῦ Εὐστρατίου τοῦ Μαγουλᾶ
καὶ τοῦ κνρ Γαβριήλ τῆς Πτέ-
ρης, ἀπήλθομεν ἐπιτοπίῳς Νικη-
φόρος μοναχὸς ὁ πρῶτος, Ἰωάν-
νης μοναχὸς ὁ Ἀμαλφεινός,
Εὐθύμιος καὶ Γεώργιος
μοναχοὶ οἱ Ἰβηρῆς, Νικη-
φόρος μοναχὸς ὁ Στραβονικήτας,
Γρηγόριος μοναχὸς τοῦ Καλλινί-
κου, Κοσμάς μοναχὸς ὁ Τορνά-
ρης, Μιχαήλ μοναχὸς τοῦ Ῥαβδα,
καὶ οἱ λοιποὶ ἐνρεθέντες ἡγουμέ-
νοι, καὶ ἰδόντες τὸν ἐπιφιλνοει-
κούμενον τόπον διεχωρίσαμεν ἀν-
τὸν δικαίῳ λόγῳ, καὶ ἀπεδώκα-

მაისის თვეში პირველი ინ-
დიქტიონისა რაღაც დავა ატყდა
ლავრის კრავატსა და მონაზონ
ევსტათი მაგულელსა და უფალ
გაბრიელ პტერელს შორის; ამი-
ტომ ჩავედით ადგილობრივ ნი-
კიფორე მონაზონი, პროტოსი,
მონაზონი იოანე ამაღლიტელი,
ექვთიმე და გიორგი იბერიელე-
ბი, მონაზონები, ნიკიფორე ბერი
სტრავონიკეტა, მონაზონი გრი-
გოლ კალინიკელი, მონაზონი
კოზმა ტორნარი, მონაზონი მი-
ხეილ რაბდელი და დანარჩენი
იქ მყოფი წინამძღვრები, ვიხი-
ლეთ სადავო ადგილი და დავყა-
ვით იგი სამართლიანი სიტყვით,
და მივეცით ლავრის ნაწილი,
როგორც იმთავითვე იყო, და

μεν τὸ μέρος τῆς Λαύρας, καθὼς ἔκπαλαι τῶν χρόνων, ἐπεδόθη αὐτοῖς τὰ λεγόμενα Καμίνια.

Ἀπὸ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους τῶν Ἰβήρων διαχωρίζει οὕτως ἄρχεται ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ῥύακος τοῦ Ἀτζιῶάννου καὶ ἀνέρχεται δυτικᾶ, κρατῶν τὸν αὐτὸν ῥύακα μικρὸν, εἶτα κλίνει μέσον ὄψεως καὶ ἀνατολῆς πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἀνέρχεται εἰς τὴν ῥαχώνην*, περικόπτει ταύτην καὶ κατέρχεται κατ' εὐθείαν εἰς τὸν ῥύακα.

Εἰ δὲ εὐρεθῆῃ τις ἐξ αὐτῶν περικόπτειν τοὺς τοιοῦτους ὄρους, ἔχεται τὴν ὀργὴν τοῦ παναγαίου Θεοῦ, καὶ τὸ ἀνάθημα καὶ τὴν ἀρὰν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν τῆς ἁγίων πατερῶν. Εἶθ' οὕτως ἀποπεμπέσθω ἀπὸ παντὸς δικαστηρίου, τοῦ τε ἐκκλησιαστικοῦ καὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ ζυμῶσθω ὑπέρπυρα ἕ', τὰ δὲ παρ' ἡμῶν ἐρρῶσθαι κατὰ πάντα.

Διὰ τοῦτο ἐγεγόνει τὸ παρὸν ἐγγραφὸν καὶ ἐνυπόγραφον εἰς ἀσφάλειαν καὶ ἐπεδόθη τῇ μέρει τῆς Λαύρας ἐν ἔτει ,σφκε' (6525).

მათ მივეციოთ ეგრეთწოდებულ კამინია.

ივერთა მეორე ნაწილიდან გამოჰყოფს ამნაირად: იწყება ზღვიდან და აჯიოიანუს რუდან, ადის დასავლეთით, მოიკავს იმ პატარა რუს, შემდეგ იხრება დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შუა სამხრეთისაკენ და ადის ქედზე(?), გადაკვეთს მას და ჩადის პირდაპირ რუში.

თუ ვინმე მოიპოვება მათგან, რომ გადალახოს ეს საზღვრები, ჰქონდეს მას რისხვა ყოვლადკეთილი ღვთისა და შეჩვენება და წყევლა ყოვლად წმინდა ღვთისმშობლისა, და 318 წმინდა მამისა. შემდეგ განივლტოს ყოველი სამსჯავროდან, როგორც საეკლესიო, ისე სამოქალაქო და ზღოს 60 პერპერა, ხოლო ჩვენგან ყოვლითურთ გაიმარჯვოს.

ამიტომ შესდგა წინამდებარე საბუთი და სასიმტკიცო ჩანაწერი და გადაეცა ლავრის ნაწილს. წელსა 6525 (= 1017)-სა.

ამას მოსდევს ხელმოწერა

† Νικηφόρος μοναχος ὁ πρῶτος.

ნიკიფორე მონაზონი, პროტოსი.

* თუ რას ნიშნავს ზედმიწევნით ῥαχώνη, არ არის ნათელი: ῥάχης არის „ქედი“.

† Ἰωάννης μοναχὸς ὁ Ἀμαλ-
φίτινος.

† Ἐὐθὺμιος καὶ Γεώργ-
γιος μοναχοὶ οἱ Ἰβήρεις.

† Νικηφόρος μοναχὸς ὁ Στρα-
βονικήτας.

მონაზონი იოანე ამალფი-
ტელი.

მონაზონები ევთიმე და გი-
ორგი იბერიელები.

მონაზონი ნიკიფორე სტრა-
ვონიკიტა.

შენიშვნები: 1. გამომცემელი (Rouillard-Collomp) წერენ: ეგრეთწოდებული „კრავატის“ მამული ეკუთვნოდა ლავრას და ივირონის მეტოქს „მაგულას“ და წინამდებარე დადგენილება ნამდვილად მიჯნავს ლავრის, ივირონისა და ფილოთეს საზღვრებს.

2. ὑπερπαρα – თუ გადამწერის წაკითხვა ზუსტია, საჭიროა აქ აღინიშნოს 1017(?) წელს ხმარება სიტყვისა ὑπερπαρα, რომელიც ხმარებაში უნდა ყოფილიყო მხოლოდ XIII საუკუნიდან (შდრ. Andreaes: Byzantion I [1924], 78).

1018 წ. ნიკიფორე პროტოსის და რამდენიმე წინამძღვრის დადგენილება

ლავრის, ამაღვინის მონასტრისა და კარაკალას მონასტრის თხოვნით, ნიკიფორე პროტოსმა, რამდენიმე წინამძღვრის მონაწილეობით, გამოიქნა საზღვრები მათი კუთვნილი მამულებისა. ამ ბჭობას ესწრება ექვთიმე მთაწმინდელი.

*
* *

Διὰ τοῦτο ἐγεγόνει τὸ παρὸν ἔγγραφον καὶ ἐνυπόγραφον εἰς ἀσφάλειαν, καὶ ἐπεδύθη τῇ μέρει τοῦ Ἀμαλφινῶν, ἐν ἔτει 'σφια' Ἰνδικτικῶνος β' ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ὑπαγεγραμμένων.

ამიტომ შედგა წინამდებარე საბუთი და სიმტკიცის ხელმონაწერი და გადაეცა ამაღვინის მხარეს 6526 (= 1018) წელს, მეორე ინდიქტიონს ქვემოთ ხელისმომწერთა თანადასწორებით.

დოკუმენტს ხელს აწერენ:

Νικηφόρος μοναχὸς ὁ πρῶτος τοῦ ἁγίου ὄρους.
Ὁ τοῦ Βατοπαιδίου Ἰάκωβος μοναχὸς.
Ὁ τῶν Ἰβήρων Γεωργίος μοναχὸς (+)
Εὐθύμιος καὶ Γεωργίος μοναχοὶ οἱ Ἰβηρες.
Νεῖλος μοναχὸς τοῦ Ξηροποτάμου.
.....

მონაზონი ნიკიფორე, მთაწმინდის პროტოსი.
ვატოპედის მონასტრის მონაზონი იაკობი.
ივერთა მონასტრის მონაზონი გიორგი.
მონაზონები ექვთიმე და გიორგი იბერნი.
ქსეროპოტამის მონასტრის მონაზონი ნილოსი.
.....

1015 წლის პროტოსის სიგელი ექვთიმე იბერიისთვის

Ἐν ὀνόματι(ς) τοῦ π(ατ)ρ(ός) καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πν(εύματος). Νικηφό(ρος) μο(να)-
χ(ός) καὶ πρωτο(ς) τοῦ καθ' ἡμᾶς ἁγίου Ὁρου καὶ οἱ λοιποὶ πάντες μο(να)χ(οί) καὶ καθ' ἡγούμ(εν)οι τοῦ αὐτοῦ ὄρους, ὧν καὶ τὰ ὀνόματ(α) διὰ τῆς οἰκείας ἐκάστου ὑπογραφῆς δηλοῦ[νται], τὴν παρούσαν ἔγγραφον καὶ ἐνυπόγραφον ἁπλῆν καὶ ἀμετάτρεπτον ὁραθῆν τε καὶ ἀσφάλειαν τιθέμ(ε)ν(α) καὶ ποιούμεν ἐκούσῃ ἡμῶν τῇ γνώμῃ καὶ αὐτ[ο]προσρέτῃ βουλήσει καὶ οὐκ ἔκτινο(ς) ἀνάγκης ἢ ἀπάτης ἢ βίαις ἢ δόλου ἢ [εἰσοδ]ισμοῦ ἢ φόβου ἢ φάκτου ἀγνοίας ἢ ἄλλης τινός(ς) τῆς οἰκασθῆν ὑποθέ(σεως) τοῖς ἡεῖοις νόμοις καὶ κανόσιν ἀπηγορευμένης, μᾶλλον μὲν σὺν σὺν προθυμίαι πάσῃ καὶ ἐλοψύχαι προθέ(σει) πρό(ς) σέ τὸν πν(ευματ)ικὸν ἡμῶν ἀδελ(φόν) τὸν ἐνλαβέστατον μ(ονα)χ(όν) πρεσβύτερον τὸν κϋρ Εὐθύμιον τὸν Ἰβηρα καὶ πρό(ς) τὸ κατὰ σέ πρόσωπ(όν) τε καὶ τ(ούς) μ(ονα)χ(ούς) [Κ]λή[ημε]ν(το)ς.

სახელითა მამისათა და ძისათა და სულის წმინდისათა. ნიკიფორე მონაზონი, რომელიც არის ჩვენს დროში მთაწმინდის პროტოსი, და იმავე მთის ყველა დანარჩენი მონაზონები და წინამძღვრები, რომელთა სახელები გამოცხადებულია თითოეულის საკუთარი ხელმოწერით, წინამდებარე ხელმოწერილი საბუთით ვიდრე ვით მარტივსა და უქცეველ ბოძებას და უზრუნველყოფას და ვაკეთებთ ამას ჩვენი ნებით და თვითარჩეული გადაწყვეტილებით და არა ვინმეს მიერ იძულებით ან ხრიკით ან ძალით და ზაკვით, ან ანგარებით (!), ან შიშით, ან უგუნურების გამოვლინებით ან სხვა რამით, რაც აკრძალულია ღვთაებრივი კანონებით და სახელმწიფო წესებით; არამედ ვაკეთებთ ამას უფრო მეტად სრული მოფიქრებით და წრფელი გულით შენ მიმართ, უფალო ექვთიმე იბერიელი, რომელიც ხარ ჩვენი სულიერი ძმა და კეთილსათნო ბერ-მონაზონი, და შენი სახით კლიმენტის. მონაზონების მიმართ.

Ἐπειδήπερ ὁ μακαρίτης π(α-
 τ)ήρ σου ὁ κ(σ)ρ) Ἰω(άννης) ὁ
 Ἰβήρ παρ' ἔλον τὸν τῆς ζωῆς
 αὐτοῦ χρόνον τῆ πν(ευματ)ικῆ
 ἀγάπ(η) καὶ φιλικῆ σποργῆ
 σ ἡμῖν καί, ἐν
 οἷς ἀν ὁ θ(εὸς) δέδωκεν αὐτῶι
 δύναμιν καὶ ἰσχύν, οὐ διέλ[ει]πε
 καθύπερθε καὶ εὐεργετῶν τὴν
 καὶ ἡμᾶς ἀδελφότητ(α) ἰδεῖν τε
 καὶ κοινῶς, [ἐκόςμησ]ε δὲ καὶ
 τὴν καὶ ἡμᾶς ἀγίαν ἐκκλησίαν
 πολλοῖς ἀναθήμα(σι) καὶ ἱεροῖς
 σχεύεσιν κατεπλούτισε, ὡς αὐτῶς
 δὲ καὶ σὺ ὁ κατ' ἄμφω τούτου
 υἱός, [ἐν] σώματ(ι) τε καὶ πν(εῦ-
 ματ)ι λέγομεν, ὁ εἰρημέ(ν)ος) μο-
 (να)χ(ός) πρ(εσβύτερος) Ἐκ(θ)ύ-
 μιος), ὁ πν(ευματ)ικ(ός) ἡμῶν
 ἀδελφός) μετὰ τὴν τοῦ εἰρημ(έ-
 ν)ου πρ(ός) θ(εὸν) ἐκδημίαν τῆ
 αὐτῆ γνώμη καὶ φιλικῆ διαθή-
 (σει) κέχρησαι πρ(ός) ἡμ(ᾶς),
 ἡξίωσας δὲ ἡμᾶς πάντας νυνὶ ἐπὶ
 καθολικῆς συνάξε(ως) τοῦ ἀγίου
 πάσχα ἐπὶ τῆς ἐνισταμ(έν)ης)
 τρισκαιδεκάτης ἰνδ(ικτιῶνος) τοῦ
 ,σφκγ' χρόνου τοῦ δεθ(η)ν(αί) σοι
 παρ' ἡμῶν δωρεᾶς τρόπωι τόπον
 τινά διακειμ(εν)ον) ἐν τῶι περιο-
 ρισμῶι καὶ τῆι περιοχῆι τοῦ
 καὶ ἡμᾶς ἀγίου Ὁρουσ τὸν ἐπι-
 λεγόμε(εν)ον) [τὸ Λαύριον], ἀσμέ-
 νως εἰξάντες τῆι αἰτήσῃ σου
 ἀπαντες δωροῦμ(ε)θ(ᾶ) σοι τὸν
 τοιοῦτ(ον) τόπ(ον) τρόπ(ω) ἀν-

რადგანაც ნეტარხსენებული
 შენი მამა, უფალი იოანე იბერი
 მთელი თავისი სიცოცხლის მან-
 ძილზე *ადვსილი იყო* ჩვენ მი-
 მართ სულიერი სიყვარულითა
 და მეგობრული ტრფობით და,
 რამდენადაც ღმერთმა მისცა მას
 ძალა და ჯანი, არ აკლებდა მომ-
 სახურებას და კეთილქმედობას
 ჩვენს ძმობას, პირადად და სა-
 ზოგადოდ, მორთო ჩვენი წმინდა
 ეკლესია მრავალი საჩუქრებით
 და გაამდიდრა საღვთო ჭურჭ-
 ლით, ისე რომ საკუთრივ შენც,
 ორმხრივი ვაჟი, როგორც ხორ-
 ციელს ისე სულიერს, ვგულისხ-
 მობთ, ხსენებული ბერ-მონაზონი
 ექვთიმე, ჩვენი სულიერი ძმა,
 მის შემდეგ რაც ის ღვთისადმი
 მივლინდა, თავისი აზრით და
 მეგობრული განწყობით არის
 ჩვენ მიმართ, და ჩვენ ყველანი
 ღირს-გვყვნა ამჟამად წმინდა პა-
 სქეს საერთო შეკრებილობაზე
მივსულიყავით მიმდინარე მეცა-
 მეტე ინდიქტიონს 6523 (= 1015)
 წლისა და გვებოძებინა შენთვის
 ჩვენი მხრით საჩუქრების სახით
 ერთი ადგილი, რომელიც მდე-
 ბარეობს ჩვენი მთაწმინდის მი-
 დამოებში და საზღვარზე, ეგრეთ-
 წოდებული (ლავრიონი); ჩვენ ყვე-
 ლანი შენს თხოვნას მივყევით
 სიამოვნებით და გიძღვნით ამ
 ადგილს ბატონობისა და მფლო-
 ბელობის უქცეველი წესით, რა-

¹ τὸ Λαύριον სწერია გადაფხევილ ადგილას, გვიანი ხელით.

ἀφαιρέτω δεσποτίας καὶ κυριότη-
 το(ς), τοῦ ἔχειν αὐτὸν ἐπεξουσίαν
 καὶ δεσπόζειν αὐτὸν
 ἀνθεντῶς, ἰδικῶς καὶ μονομερῶς,
 πῶλειν, χαρίζειν, κτίζειν τε καὶ
 καταφυτεύειν, μαθηταῖς οἰκείοις
 παραπέμπειν καὶ ὡς ἂν θέλῃς
 καὶ βούλει, εἰς αὐτὸν διορίζειν
 καὶ ζῶντ(α) καὶ μετὰ θάνατ(ον)
 ἀπὸ τῆς σῆμε(ρον) ἡμέ(ρας) καὶ
 εἰς τοὺς ἔξης ἅπαντ(ας) καὶ δι-
 νεκείς χρόν(ους), μὴ περι[κ]οπτό-
 με(νος) ἢ παρεμποδιζόμε(νος) [πα-
 ρά τινος(ς)] ἐν αὐτῶι ἢ παντὶ τῶι
 περιορισμῶι τοῦ τοιοῦτου, {τοῦ}
 καθῶς ἔχομεν περιορισ(αι) ἀν-
 τ(όν), παρά τινος(ς) τῶν ἄνθ(ων)
 ἢ τῶν ὑστερον ἡμᾶς δια-
 δεξαμένων, μερικῶς ἢ καθόλου,
 ἐν οἰομένη(ε) χρόνῳ καὶ ὁἰομένη-
 ποτ(ε) τρόπῳ.

Ταῦτα δὲ οὐχὶ μάτην καὶ
 ἀνωφελῶς ἐποίησαμεν, ἀλλὰ πολ-
 λ[ὰς] ἔχοντες εὐεργεσίας καὶ χά-
 रिτ(ας) παρ' ἡμῶν εἰς ἡμᾶς γε-
 γεννημ(έν)(ας) κοινῆι τε εἰς πάν-
 τ(ας) καὶ ἰδίᾳ εἰς ἕκαστον εἰς
 τοῦτο ἐναγοῦσας ἡμ(ᾶς), μάλλον
 μὲν σὺν καὶ διεφέσεως ἔχοντες
 ἀντὶ τῶν μεγάλων ἡμῶν εὐεργε-
 σιῶν τῶν εἰς πάντ(ας) ἡμᾶς γεγε-
 νημ(έν)(ων) σμικροῖς γούν καθ'
 τισὶ καὶ, οἷς συνάμ(ε)ψ(α), ἡμᾶς
 ἀνταμείψασθ(αι).

Καὶ δὴ ἀπὸ τῆς παρούσης
 [ἡ]μέ(ρας), ἥτις ἐστὶν ἡ' τοῦ
 ἐνεστώτο(ς) ἀπριλίου μηνός(ε) τῆς

თა გქონდეს ის საქონეზოდ და
 საბატონოდ..... თვითფლობით,
 საკუთრივ და ცალმხრივად, გა-
 ყიდვის, გაჩუქების, გაშენების და
 გამწვანების **უფლებით**, საკუთარი
 მოწაფეებისათვის გადაცემის უფ-
 ლებით და, როგორც შენ გინ-
 დოდეს და გსურდეს, ისე მოიხ-
 მარე ის, როგორც სიცოცხლეში
 ისე გარდაცვალების შემდეგ, დღე-
 ვახდელი დღიდან ვიდრე ყველა
 მომავალ წლებამდე; ნუ იქნება
 იგი შეკვეცილი ან დაბრკოლე-
 ბული ვინმეს მიერ იქვე ან მის
 შემოგარენში; **იყოს ისე**, რო-
 გორც ჩვენ განვსაზღვრეთ იგი,
 აწ მყოფთა ან მომავალში ჩვენ
 მონაცვალეთაგან, ნაწილობრივ ან
 სრულიად, რომელ დროსაც და
 რომელი სახითაც არ უნდა
 იყოს ეს.

ეს ჩვენ გავაკეთეთ არა უსა-
 ფუძვლოდ და უსარგებლოდ, არა-
 მედ იმ მრავალი კეთილი საქმის
 და წყალობის გამო თქვენი მხრით
 ჩვენს მიმართ, როგორც საერ-
 თოდ ისე ყოვლითურთ, თითო-
 ეული ჩვენგანის მიმართ აღმო-
 ჩენილი, უფრო კი ჩვენ დავალე-
 ბული ვართ დიდი თქვენი კე-
 თილწყალობების გამო, რომლე-
 ბიც გამოიჩინეთ ყველა ჩვენგანის
 მიმართ, და ცოტა მაინც რითიმე
 გვინდა შევძლოთ სამაგიერო გა-
 დაგიხადოთ.

და დღევანდელი დღიდან, რო-
 მელიც არის 19 მიმდინარე აპრი-
 ლის თვისა 6523 წლის, მეცამე-

ἐ[ν]ισ[τα]μέ[ν]η[ς] τρισκαιδεκάτ[η]ς
 ἐν[δ]ικτιῶνος τοῦ ςϷκ' τρίτου
 ἔτους κοινῆ βουλῆ· καὶ γνώμη
 καὶ ἀρεσκείᾳ πάντων ἡμῶν δεδῶ-
 καμέν σοι τ[ὸ] πν[ευματ]ι[κ]ῶν
 ἡμῶν ἀδελφῶν τ[ὸ] κ[α]θ[ολ]ικῶν Ἐκκ[λη]σι-
 α[σ]τικῶν τὸν εἰρημ[ον]οῦν τόπον
 μετὰ παντὸς τοῦ περιορισμοῦ
 αὐτοῦ, τοῦ ἔχειν αὐτόν, ὡς καὶ
 ἀνωτέρω δεδῆλωται, καὶ δεσπό-
 ζειν αὐτ[ὸ]ν κυρίως καὶ ἀσ[κ]η-
 τ[ικ]ῶς, ἰδικῶς καὶ μοναχικῶς καὶ
 πάντα ποιεῖν ἐν αὐτῷ, ὅσα οἱ
 θεοί.¹ καὶ φιλευσεβεῖς νόμοι τοῖς
 δεσπόταις καὶ κυρίως τόπων τ[ῶ]ν
 καὶ χρημάτων προτρέπονται,
 εἰς τοὺς ἐξῆς ἀπαντ[ῶ]ν καὶ δι-
 νεκ[εῖ]ς χρόν[ου]ς, μὴ ἔχοντ[ῶ]ν
 τινος τῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγίου
 Ὁρου, τῶν τὲ νῦν ὄντων καὶ
 τῶν [ἔσο]μένων ἢ ἐκ τῶν ἡμᾶς
 διαδεξομένων ἀδελφῶν τινῶν ἢ
 ἐξουσίαν ἢ εἰς ἀνατροπὴν χωρη-
 σαι τῆς ἀπλῆς ἡμῶν ταύτης καὶ
 ἀμεταμελήτου δωρεᾶς μὴτε τῆν
 ἐπήρειάν τινῶν ἢ ἀγαγῆν ἢ ὀχλη-
 σαι σοὶ τὲ καὶ τῶν κατὰ σε μέρει
 ἐπάγειν τῆς τοιαύτης ἔνεκεν ἀπ-
 λῆς ἡμῶν καὶ ἀμεταμελήτου
 δωρεᾶς τ[ῶ]ν καὶ ἀσφαλεί[ας].

Εἰ δὲ τις ἐξ ἡμῶν τ[ῶ]ν νῦν
 ὄντων ἢ τῶν ἕστερον ἡμᾶς
 διαδεξομένων φωραθῆ τοῦτο
 ποιῶν καὶ τῆν παροῦσαν ἡμῶν
 παραβαίνων ἀσφάλειαν καὶ τὰ
 καλῶς ὑπ' ἡμῶν κεκριμένα καὶ
 θεοφιλῶς πεπραγμένα ἀθετῶν

ტე ინდიქტიონისა, ჩვენი საერთო
 დადგენილებით და გადაწყვეტი-
 ლებით, ყველა ჩვენგანის მოწო-
 ნებით, განიჭებთ შენ, ჩვენს სუ-
 ლიერ ძმას, უფალ ექვთიმეს,
 ხსენებულ ადგილს მთელი მისი
 შემოგარენით, რათა გქონდეს
 იგი, როგორც ზემოთ არის გან-
 ცხადებული, სამფლობელოდ ბა-
 ტონურად და თვითთავადურად,
 საკუთრივ და ცალმხრივად, და
 გქონდეს უფლება გააკეთო იქ
 ყველაფერი, რაც კი ღვთაებრივი
 და კეთილსათნო კანონებით ნება
 ეძლევათ ადგილებისა და ქონე-
 ბათა მთელი მომავალი წლების
 მანძილზე; არავის ჰქონდეს უფ-
 ლება ამ ჩვენს მთაწმინდაზე, რო-
 გორც ამჟამად მყოფთ, ისე მო-
 მავალში ვინც იქნება, ან ჩვენს
 მონაცვალეებს ცვლილება შეი-
 ტანონ ამ ჩვენი მარტივი და
 უქცეველი საჩუქრის ვითარებაში,
 არც ავნონ რამე ან შეგაწუხონ
 როგორც შენ, ისე შენი წილის
 მკუთვნელნი და ამ ჩვენი მარ-
 ტივი და უქცეველი საჩუქრის
 გამო და უზრუნველობის გამო
ჩაიღებონ რამე.

ხოლო უკეთუ ვინმე ჩვენგანი,
 ან ამჟამად მყოფთაგან ან მომა-
 ვალში ჩვენ მონაცვალეთაგან, ამის
 ჩადენაში იქნება მხილებული და
 დაარღვევს ამ ჩვენ წინამდებარე
 უზრუნველყოფის საქმეს, და ჩვენ
 მიერ კარგად განსჯილ და ღვთის-

¹ დედანში: θεοί.

καὶ εἰς ἄρνησιν καὶ ἀθέτησιν, μάλλον δὲ εἰς ῥίψιν καὶ καταπάτησιν τῶν τιμίων σ(αυ)ρῶν τῶν ἕφ' ἡμῶν οἰκαιοχείρως κεχαραγμ(έν)(ων) καὶ ὑπογεγραμμ(έν)(ων) χωρῶν καὶ ὀχλήσεις τινὰς ἢ ἀγωγὰς περὶ τοῦ ἕφ' ἡμῶν σοι θεδωρημ(έν)ου τόπου καὶ τοῦ περιορισμοῦ αὐτοῦ μερικ(ῶς) ἢ καθόλου προξενῶν, ὁ τοῦτο ποιῶν ἐν πρώτοις μὲν ἔστω ἀλλ[ότρι]ο(ς) τῆς ἀγί(ας) καὶ ἀμ(α)μῆτου πίστε(ως) τ(οῦ) Χριστοῦ, μετ' ἐκείνων ἔστω ὁ κληρο(ς) καὶ ἡ με(ρι)ς αὐτοῦ ἐν ἡμέ(ρα) κρι(σεως) τ(ῶν) κραιάαντ(ων) ἄρ(ον), ἄρ(ον), σ(αυ)ρωσ(ον) τ(ὸν) Χ(ριστό)ν, ἔχων καὶ τὴν ἄραν τ(ῶν) ἀγί(ων) καὶ θεοφό(ρων) πατέρων τ(ῶν) τριακ(οσί)ων ιη', καὶ μὴ ἀκουέσθω παραιοῦσθήποτ(ε) κριτη(ρίου) ἐκκλησι(ασ)τ(ικοῦ) ἢ πολιτικοῦ.

Ἄλλὰ καὶ εἴ τινα ἔξοδον ἢ καινοτομίαν ἐν τ(ῷ) ἕφ' ἡμῶν σοι θεδ(ω)ρημ(έν)(ω) ἐρειπί(ω) τόπ(ω) ποιήσεις, ἀντιστρεφέτω καὶ μὴ βουλόμ(εν)ο(ς) πρὸ(ς) σὲ τὸ τῆς βελτιώσε(ως) ποσὸν ἐν διπλῇ τῇ ποσότητ(ι) καὶ εἰθ' οὕτως διαμενέτω ἀσφαλῆς καὶ βεβαία ἢ παροῦσα ἡμῶν ἔγγραφο(ς) καὶ ἐνυπόγρα(φο)ς ὄρωρα καὶ ἀσφάλεια.

Ἐπει δὲ οἱ κατὰ καιροὺς οἰκονόμοι τῆς Μέσ(η)ς τοῦ καθ' ἡμᾶς Ὁρ(ου)ς ὀλίγ(ας) τιν(ας) ψυ[ταί]ας

მოყვარედ მოგვარებულ საქმეს დაარღვევს და უარყოფს ამ დარღვევას, უფრო კი პატივოსანი ჯვრების, ჩვენ მიერ საკუთარი ხელით ამოკაწრული და ხელმოწერილი ადგილების მოსპობით და ჩვენ მიერ შენთვის ბოძებული ადგილის და მის შემოგარენის გამო ზოგიერთ არევ-დარევას შემოიტანს, ნაწილობრივ ან სრულად, ამის მოქმედი, პირველ ყოვლისა, იყოს უცხო ქრისტეს წმინდა და უმწიკვლო სარწმუნოებისათვის, მათთან ერთად იყოს ხვედრი და წილი მისი დღესა მას განკითხვისასა იმათი, ვინც ყვიროდა „ჩქარა, ჩქარა ჯვარს აცვით ქრისტე“, ჰქონდეთ წყევლა სამს თვრამეტი წმინდა¹ და ღვთისმოსავი მამისა, და არ ესმოდეს მას არავითარ შემთხვევაში(!) ხმა საეკლესიო ან სამოქალაქო მსაჯულისა.

მაგრამ თუ რამე ხარჯს გასწევ ან სიახლეს შეიტან ჩვენ მიერ შენთვის მოძღვნილ *მაგრამ* დაზიანებულ ადგილში, უნდა უკან დაგიბრუნოს შენ მიმართ არ მსურველმა გაუმჯობესობის თანხა ორმაგად, და შემდეგ ამნაირად დარჩეს ხელუხლებელი და უეჭველი წინამდებარე ჩვენი ხელმოწერილი საბუთი საჩუქრისა და უზრუნველობისა.

ხოლო რადგან ერთდროს ჩვენი მთის მესის (პროტატის) მსახურებმა ჩვენ მიერ შენთვის მო-

¹ ესე იგი ნიკეის (325 წლის) კრების მონაწილე წმ. მამებისა.

ἀμπελίων ἐν τῆ: περιοχ(ῆ) τοῦ ἐπιδοθέντο(ς) σοι παρ' ἡμῶν πεποιθήκασαι τόπου, ὧν ἡ σύμπασα ἕξοδος εἰς τριάκοντα καὶ τέσσαρα συνεψηφίσθη νομίσματ(α), μὴ θέλων ἡμᾶς μηδὲ ἐν τούτ(ῳ) λυπησ(αι), π(ατ)ρικῶς τὲ καὶ φιλοσόφως ἀεὶ διακειμένο(ς) πρὸ(ς) πάν(τ)(ας) ἡμᾶς, ἀντὶ τῶν [κα]ταβληθέντων ἐν πάσῃ τῇ ἑξόδο(ῳ) τῶν ἐκείσε εὑρεθέντων ἀμπελίων τριάκοντ(α) τεσσάρων νομισμάτων ἑκατὸν χρυσοῦ νομισμάτων δλότραχ(α) ἐπιδίδωκας πρὸς ἐπιδοῦς τοῖς ἑκατὸν νομισμα(σι) τούτοις φιλοτιμίαις ἕνεκα καὶ εὐχ(ῆ)ς καὶ νομισματ(α) ἑκατὸν, ἅπερ διακόσια νομισματ(α) ἀπὸ τῶν σῶν χειρῶν εἰς τ(ᾶ)ς ἡμετέρας δεξιά(εν)οι χεῖρ(ας) καὶ τῆ: συνήθει¹ τοῦ Ὁρους ῥόγ[α] προσενέξαντες ἐπ' ἰσῆς αὐτὰ κοινῇ ζύμπαντες διελάμ(ε)θ(α) καὶ διεμερίσθημεν.

Ἐνεθέμ(ε)θ(α) τῆν τοιαύτ(ην) ὑπόθε(σιν) τ(ῷ) παρόντ(ι) ὑπομνήματ(ι), ὥς ἂν μὴ δοκοῖεν τινὲς τῶν μετέπειτ(α) ἐπικειῖα { τοῦ } ἢ καινοτομίᾳ τινὲ τοῦ κοινοῦ τῆν τοιαύτην ὑφ' ἡμῶν ὄρωσαν γεγενησθ(αι), ἀλλ' εἰδεῖν καὶ ῥυτοί, ἀνθ' οἷων ὄσε(ων) εὐτελῶν οἷαις ἡμᾶς κ(α)τεπλοῦτισ(ας) μεγαλοδωραεῖς τε καὶ ἀνταμείψαι.

Ἐπει δὲ συνήθειά ἐστι τοῖς βουλομ(έν)οις) ἐξ ἡμῶν ἀλιεῦεν ἐν τοῖς λ[ε]γομ(έν)οις) Καλαμι-

ცემული ადგილის შემოგარენში მცირეოდენი ვაზი ჩაყარეს, რისი მთელი ხარჯებიც ოცდაათობმეტ ნომიზმას უდრიდა, რომ არ გსურდა ამაში რომ ზარალი გვენახა, მამობრივად და სიყვარულით მუდამ რომ ხარ განწყობილი ყველა ჩვენგანის მიმართ, ნაცვლად ვაზის ჩაყრისთვის გაწეული მთელი ხარჯებისა ოცდაათობმეტი ნომიზმის რაოდენობით, შენ მიეცი მტკიცე ღირებულების ასი ოქროს ნომიზმა, გარდა ამისა ზედ დაადე კიდევ ასი ნომიზმა კეთილმოყვარულობის და ლოცვის გამო, რომელი ორასი ნომიზმაც შენი ხელიდან ჩვენს ხელში გადმოვიდა და მთაწმინდაზე არსებული ჩვეულების მიხედვით როქის სახით დაურიგდა და გაუნაწილდა თანაბრად ყველას.

ასეთი ცნობები ჩავურთეთ წინამდებარე საბუთში, რათა არავის ეგონოს მომავალ თაობებს, რომ ჩვენ მიერ საჩუქრის გაცემა მოხდა დაუდევრობით ან რაღაც სიახლის გამო, არამედ იცოდნენ იმათაც (*ე. ი. მომავალმა თაობებმა*), თუ რა უმნიშვნელო ზომებათა ნაცვლად რა დიდი საჩუქრებით გაგვამდიდრა და სანაცვლო ზომებით (*ევეთიმე*).

რადგან ჩვეულება მოითხოვს, რომ, თუ ვინმე ჩვენგანი მოისურვებს თევზაობას ხსენებულ კალა-

¹ ასეა დელგერის ტექსტში; უნდა იყოს τῶν συνήθει.

τῶν, προτραπέμ(ε)μ(α), ἵνα μή-
τις ἡμᾶς εἰς τοῦτο κωλύῃ ἢ πα-
ρεμποδίῃ εἰς τὴν τοιαύτην ἀλείαν
τ(ῶν) ὑπὸ σὲ ἀθε(λφῶν) εἰς τοῦς
ἐξῆς ἀπαντ(ας) καὶ διηγεκείς χρο-
(νους).

Ἐγράφη ἡ παρῶν(σα) ἀπλῆ
καὶ ἀματαιμέλητ(ος) ἡμῶν ὁδρε(ἀ)
καὶ ἀσφάλεια βουλήσει καὶ προ-
τροπ(ῆ) καὶ συναίνεσει πάντ(ων)
τ(ῶν) μ(οναχ)ῶ[ν] δι(ὰ) χεῖρ(ς)
Ἰω(άννου) μο(να)χ(ῶν) καὶ ἡγου-
μ(έν)ου μονῆς τοῦ Ἀρχ(ι)στρα-
τ(ή)γου τοῦ γραμματ(ικῶν) κ(α)τὰ
τὴν ἰθ' τοῦ ἐνεστῶ[τος] ἀπρι-
λίου μ(ην)ος τ(ῆς) προγεγραμμ(έ-
ν)(ῆς) ἰγ' ἰνδ(ικτιῶνος) τοῦ ςψκγ,
ἔτ(ους) κ(α)τὰ παρῶν(σ) τ(ῶν)
προτραπέμ(έν)(ων) καὶ ὑπ(ο)γρα-
ψ(έν)τ(ων) ἡγ(ου)μ(έν)(ων).

მიძებში (*ახალ ნაჩუქარ სამფლო-
ბელოში*), ვბრძანებთ, რომ არა-
ვინ ჩვენგანი დაბრკოლდეს ამ
საქმეში, ე. ი. თევზაობაში, შენი
(*ე. ი. ექვთიმეს*) ძმებისაგან, ერთ-
ხელ და სამუდამოდ.

წინამდებარე მარტივი და
უქცეველი ჩვენი საბუთი შესახებ
საჩუქრის და უზრუნველობისა
დაიწერა ყველა მონაზონის სა-
ერთო თანხმობით იოანე მონა-
ზონის ხელით, რომელიც არის
არხისტრატეგოსის მონასტრის
წინამძღვარი და გრამატიკოსი,
მიმდინარე აპრილის თვის 19
რიცხვს, წინაწერილ მეცამეტე
ინდიკტიონს 6523 წლისა თანა-
დასწრებით მოწვეულ და ხელის-
მომწერ წინამძღვართა.

*

*

*

საბუთს ხელს აწერენ:
ნიკიფორე, პროტოსი ¹
თეოდორე (თეოდორიტე), ლავრის
უფროსი
პავლე, მონაზონი
კირილე, მონაზონი და წინამძღვარი
სვიმეონ ლუტრაკელი
სიკიფორე, სტავრონიკიტი
თეოქტისტე, ესფაგმენის ² მონასტ-
რის მონაზონი
გიორგი, ფილოთეუს წინამძღვარი
გიორგი, სარვარის წინამძღვარი
ელია, მილეონის წინამძღვარი
დიონისი...
ნიკონი, პეფლაგონის წინამძღვარი
ნიფონი, ზიგის წინამძღვარი
კიპრიანე, მონაზონი

გიორგი, ტოლმატის მონაზონი
ანტონი, წმ. ნიკიფორეს წინამძღვარი
ევსტათი, ხელანდარის წინამძღვარი
სვიმეონი, წმ. იოანეს წინამძღვარი
ფანტინე, ხილიადის წინამძღვარი
ნიკიტა, წმ. ტრიფონის წინამძღვარი
ვლასიოსი, ქსეროპოტამის (მონაზონი)
ევსტრატე, ღომატელი
ნიკოლოზი, წმ. პანკრატის წინამძღ-
ვარი
ათანასი, მალულას მონაზონი
კოზმა, წმ. ნიკოლოზის წინამძღვარი
გიორგი, კალამიტის მონაზონი
პავლე, გლოსის მონაზონი
არისტობულე, წმ. ანდრიას წინამძღ-
ვარი

¹ ნიკიფორე პროტოსი 1012 – 1019 წლებში იხსენიება ლავრის სხვადასხვა საბუთებში.

² ეს არის „ესფიგმენის მონასტერი“.

ლეონტი, მონაზონი
 აგათანგელოსი.
 თეოქტისტე, ვოროსკოპის წინამძღ-
 ვარი
 კოზმა, ხალდეელი
 მიხეილი, რავდას წინამძღვარი
 კლიმენტი, სტომბის მონაზონი

ეპიფანე, მონაზონი სიფ...
 პავლე, კატადემონის წინამძღვარი
 კირილე, წინამძღვარი...
 ნიკიფორე, კინეგის წინამძღვარი
 ათანასი, წმ. მაქსიმეს წინამძღვარი
 იოანე, ლუკიტის წინამძღვარი

პროტოსის ეს გუჯარი, რომელიც გაცემულია 6523 (ე. ი. 1015) წლის 19 აპრილს ივერთა მონასტრის ბერ-მონაზონის და წინამძღვრის ექვთიმეს მიმართ, გადმოგვცემს შემდეგს: მთაწმინდის პროტოსი ნიკიფორე მონაზონთა სააღდგომო კრების სახელით უბოძებს სრულ საკუთრებად ადგილს ლავრიონს ექვთიმეს და მის მონასტერს წმ. კლიმენტის სახელობისას იმ დიდი დამსახურების გამო, რომელიც მიუძღვის ექვთიმეს მამას, ნეტარხსენებულ იოანე იბერს. იოანე, ნათქვამია გუჯარში, მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე არ აკლებდა წყალობას ათონის ძმობას, როგორც მდიდარი საჩუქრებით ისე ეკლესიისათვის შეწირული წმინდა ჭურჭლებით; გარდა ამისა თვით ექვთიმეც, რომელიც მეგობრული განწყობილებით არის ათონის ძმებისადმი, იმსახურებს იმას, რომ მას, მისი თხოვნით, მიეცეს ეს ადგილი ლავრიონი სრულ საკუთრებად და მთელი უფლებებით მისი მოხმარებისა და ანდერძით გადაცემისა; ეს დაიმსახურა ექვთიმემ თავისი მრავალი წყალობით ძმების მიმართ. «ჩვენ დავალეებული ვართ – ნათქვამია გუჯარში – თქვენი დიდი კეთილწყალობების გამო, რომლებიც გამოიჩინეთ ყველა ჩვენგანის მიმართ, და ცოტა მაინც რითიმე გვინდა შევძლოთ სამაგიერო გადაგიხადოთ». ვინც დაარღვევს ამ გუჯარში მოხსენებულს, უნდა გაირიცხოს ქრისტეს რწმენიდან; მისი ხვედრი უნდა იყოს იმათი ხვედრი, რომლებიც ყვიროდნენ „ჯვარს აცვი იგიო“, და მას უნდა ხვდეს წყევლა 318 მამისა, რომლებიც ნიკეის კრების მონაწილენი იყვნენ: გარდა ამისა მათ ჩივილს ხმას არ დაუგდებს არც საეკლესიო, არც სამოქალაქო მსაჯული.

გუჯარში ხაზგასმულია, რომ მომავალ თაობებს არავის არ უნდა ეგონოს, რომ ამ საჩუქრის გაცემა ექვთიმესადმი ხდება დაუდევრობით, ან ძალდატანებით და რომ ეს საჩუქარი რა სახსენებელია იმ დიდ საჩუქრებთან, რომლებითაც ექვთიმენ გაგვამდიდრაო.

*

* *

ყოველგვარი დოკუმენტი ძალაში შედიოდა, ბუნებრივია, მხოლოდ მის შემდეგ, რაც მას ამტკიცებდნენ ზემდგომი ორგანოები. როგორც ჩანს, ათონის მონასტრები, ამ მხრივ, ექვემდებარებოდნენ თ ე ს ა ლ ო ნ ი კ ი ს უწყებას.

Handwritten text on a parchment page, likely a manuscript or letter. The text is written in a cursive script and is arranged in several lines. The page shows signs of age, including dark smudges and a large, irregular tear or hole on the left side. The text is difficult to decipher due to the cursive style and the condition of the document.

ამ ჩვენი, 1015 წლის გუჯარის მიმართ დოკუმენტში მოიპოვება ცნობა, რომ იგი დამტკიცების შემდეგ შემოსულა, ჩვენის აზრით, ივერთა მონასტრის სამდივანმწიგნობროში. ამის კვალი იმაში ჩანს, რომ გუჯარის ბერძნულ ტექსტს თავში, ზემოთა აშიაზე, სამ-სტრიქონიანი ქართული მინაწერი აქვს.

1. სათაარჱს ჰარსუჴი შაღუძჱთ
2. ორთჱშჱს ჰაძჱთი შღჱრჱ შჴჴ
3. ორჴჱრჱს აჱჱს აჱშაღჴჱ ყჱშჱ

ე. ი. „სლონიკის მაისაგან (?) მოცემული ევთემეს მიმართ მტკიცე¹ დიდად, ინდიკტიონსა ორას ორმოცდა შუდა“,

ამ ტექსტში ექვებს იწვევს მხოლოდ მეორე სიტყვის («მაისაგან») წაკითხვა. ერთი კი ცხადია: ამ სიტყვის ქვეშ უნდა იმალებოდეს თესალონიკი უწყების რომელიღაც თანამდებობის პირის აღმნიშვნელი სანომენკლატურო ტერმინი. ამ თანამდებობის პირს ექვთიმეს მიმართ გაცემული გუჯარი დაუმტკიცებია («მტკიცე დიდად») 247 ინდიკტიონს (780 + 247 = 1027 წელს). აქვე საჯიროა ვთქვათ შემდეგიც:

1) „ინდიკტიონი“ ნახმარია „ქორონიკონის“ მნიშვნელობით და არა თავისი პირდაპირი მნიშვნელობით. ასეთი შემთხვევები ძველ საბუთებში სხვაგანაც გვხვდება.

2) 1015 წელს გაცემული გუჯარი თესალონიკის უწყებას დამტკიცებული გადმოუგზავნია ივერთა მონასტრის სამდივანმწიგნობროსთვის-1027 წელს. ყოველ შემთხვევაში, ივერთა მონასტრის კანცელარია მას რეგისტრაციაში ატარებს 1027 წლის თარიღით (ამ წელს ექვთიმე ჯერ კიდევ ცოცხალია).

შ ე ნ ი შ ვ ნ ე ბ ი :

1. იოანე იბერი. იოანე არის კლემენტის სახელობის მონასტრის დამაარსებელი ათონზე. იოანე იყო ამ მონასტრის წინამძღვარი და სულიერი მამა. ჩვენს გუჯარში იოანე მოხსენებულია როგორც საგანგებო დამსახურების მქონე ათონის ძმების მიმართ. «ის, ნათქვამია გუჯარში, მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე აღვსილი იყო ჩვენ მიმართ (ე. ი. ათონის ძმების მიმართ) სულიერი სიყვარულითა და მეგობრული ტრფობით და, რამდენადაც

¹ ამ ფორმულის („მტკიცე დიდად“) შესახებ შდრ. „ანდერძი დავით აღმაშენებლისა, შიომღვიმისათვის დაწერილი“ (ს. კაკაბაძის გამოც. თბ. 1912), სადაც ბოლოში თვით დავით აღმაშენებლის ხელით სწერია: «სიმტკიცეო ყოველთაო ღმერთო და მტკიცე მტკიცედა უქცეი».

ღმერთმა მისცა მას ძალა და ჯანი, არ აკლებდა მომსახურებას და კეთილქმედობას ჩვენს ძმობას».

იოანეს გულუხვობაზე დაწვრილებით ლაპარაკობს ათანასი, ლავრის წინამძღვარი, თავის 984 წლით დათარიღებულ გუჯარში.

«უღვთისნიერესი მონაზონი იოანე, – წერს ათანასი – როგორც კი მოვიდა ჩვენს მთაზე და შემეერთდა მე, საწყალობელსა და ცოდვილს, და დაემორჩილა ჩემს საწყალობლობას, და ღვთის მცნების გზით და საკუთარი სათნოებით და ღვთისნიერობით მიაღწია მრავალ და სხვადასხვაგვარ სულიერ წარმატებას, შეასრულა მრავალი და დიდი მსახურებანი ზემოთ მოხსენებული მორჩილების დროს, ამით მან არა მარტო ღმერთს, არამედ მეც, საწყალობელს, და მთელ ჩვენს ქრისტეს-მიმართს ძმობას ემსახურა ისე, როგორც არც ერთი სხვა, არც ჩვენს დროში და არც ძველ წლებში რომ ბრწყინავდნენ. რამეთუ ამდენი იშრომა და იღვაწა ამ კაცმა, ხშირად სამეუფო ქალაქშიც (*ე. ი. კონსტანტინეპოლში*) ჩადიოდა, ხვდებოდა იმდროინდელ მეფეებს მარადსახსენებელ მეფით უფალ ნიკიფორეთი (*ე. ი. ნიკიფორე II ფოკათი, 963 – 969 წ.წ.*) დაწყებული ვიდრე დღემდე, ისე რომ მისი სასარგებლო რუდუნებით და კეთილი შუამდგომლობით მიიღო ხრისობული უფალ იოანე მეფისაგან (*ე. ი. იოანე ციმისხისაგან, 969 – 976 წ.წ.*), რომელიც შეიცავდა ლემნოსის შემოსავლიდან 244 ნომიზმის ბოძებას, რასაც ჩვენ დღევანდლამდე ვღებულობთ ყოველწლიურად. უფალ ბასილი მეფემაც (*ე. ი. ბასილი II 976 – 1025 წ.წ.*) უძღვნა მას სხვა ხრისობული კუნძულ ნეონის შესახებ და ეს (*ხრისობული*) მან აჩუქა ლავრას კუნძულთან ერთად».

«შემდეგ ღვთის თანაშეწევნით იოანემ თავისი საკუთარი ლავრა რომ დააფუძნა და თავის მფლობელობაში და წინამძღვრობაში დაიმკვიდრა, ამით კი არ შეუწყვეტია თავისი მოღვაწეობა, ან სრულიად მოუსპია თავისი სულის დადება ჩვენი თავისთვის და ჩვენი ლავრისთვის, არამედ კვლავაც ჩვენთან ერთად შვრომობდა, იღვწოდა და გვერდით ედგა ყველა ჩვენს საქმეს, და მოგვანიჭებდა ხოლმე, თუ შეიტყობდა, რომ ჩვენ რამე გვესაჭიროებოდა» (იხ. აქვე, გვ. 173 – 184).

როგორც ვხედავთ, იოანე იბერი დიდად არის დაფასებული ათონის ძმობის მიერ. სახელგანთქმული ათანასი გარკვევით ამბობს, რომ იოანე ემსახურა ათონელ ძმებს ისე, როგორც არც ერთი სხვა, არც ჩვენს დროში, და არც ძველ წლებში რომ ბრწყინავდნენო. შემდეგ ის კიდევაც ასახელებს ფაქტებს. საჭირო შემთხვევებში კონსტანტი-

ნეპოლშიც ჩადიოდა, კეისრებს ინახულებდა და ათანასის ლავრისათვის სხვადასხვა შეღავათებს იძენდა კეისრებისაგან. ასე, მაგალითად, იოანე ციმისხისაგან (მეფობდა 969 – 976 წლებში) მას მოუპოვებია ათანასის ლავრისათვის კუნძულ ლემნოსის შემოსავლიდან ყოველწლიურად 244 ნომიზმა, რაც საკმაოდ დიდ თანხას შეადგენდა. მასვე მოუპოვებია ათანასის ლავრისათვის კუნძული ნეონი, ბასილი II-ის ხრისობულით.

2. ექვთიმესათვის ნაჩუქარი ადგილის სახელია, თითქოს, Λάριον. გუჯარში წაბღალულია ეს ადგილი და უფრო გვიანი ხელით არის ჩაწერილი Λάριον. ფრ. დელგერი სამართლიანად ფიქრობს (იხ. Schatzkam. 275), რომ ამ წაბღალულ ადგილზე მკრთალად იკითხებოდა ეს სახელი და გვიანი დროის მწიგნობარმა ის აღადგინაო და ამიტომ არ არის საეჭვო, რომ აქ ეწერა Λάριον. ეს ის ადგილია, სადაც აგებულ იქმნა ცნობილი „ივერთა მონასტრის“ შენობა.

3. ტერმინი Μέση იგივეა რაც Πράσιον, ესე იგი წარმოადგენს პროტოსის რეზიდენციას, ისევე როგორც ἀρχιμπατριάρχον ნიშნავს „საარქიმანდრიტოს“. აქ მოხსენებული არიან οἱ οὐνοὶ τῆς Μέσης, ე. ი. პროტოსს უკვე რამდენიმე მნე-თანაშემწე ჰყავს და არა ერთი, როგორც წინათ იყო. მომავალში კიდევ უფრო იზრდება პროტონის შტატი: პროტოსის თანაშემწეებს წარმოადგენენ ეკლესიარხი, დიდი იკონომოსი, მრავალი იკონომოსი და სხვ.

4. ῥόζα (გვ. 214). ექვთიმემ ორასი ნომიზმა გადასცა ათონელებს და „მთაწმინდაზე არსებული ჩვეულების მიხედვით როქის სახით (ῥόζα) დაურთოდა და გაუნაწილდა თანაბრად ყველას“. „როგა“ თავდაპირველად წარმოადგენდა ჯარისკაცებისა და მოხელეებისათვის განკუთვნილ ფულად სარგოს; ჩვენს ტექსტში იმით აღნიშნულია ბევრს მაშინდელ მონასტერში მიღებული წესი მონაზონებისადმი გარკვეული თანხის დარიგებისა ზოგიერთი საჭიროების დასაკმაყოფილებლად. ეს ჯილდოები ურიგდებოდა მათ სადღესასწაულო დღეებში. ძველ ქართულ მწერლობაში ეს ტერმინი გადმოცემულია სიტყვით „როქი“. (იხ. საბა: რ ო ქ ი, გასაცემელი).

5. პროტოსი ნიკიფორე ლავრის სხვადასხვა საბუთებში იხსენიება 1012 – 1019 წლებში: 1) ლავრის საბუთში № 15 (1000 თუ 1012 წლისა) სწერია: «შევიკრიბენით ამ საქმის გამო უფალი ნიკიფორე პროტოსი (Νικηφόρος ὁ πραιός), უფალი რაფილ ქსეროპოტამისა, უფალი თეოფილაქტე და ბატონი ექვთიმე იბერი ჩვენი მთაწმინდის დანარჩენ წინამძღვრებთან ერთად» (იხ. ზემოთ

გვ. 194): 2) ლავრის საბუთი № 18 „შეთანხმება წინამძღვრებს შორის“ (იხ. ზემოთ გვ. 202 – 203); 3) ლავრის საბუთი № 19 (1017 წლისა): ... დავა ატყდა ლავრის კრავატსა და მონაზონ ევსტრატი მაგულელსა და უფალ გაბრიელ პტერელს შორის: ამიტომ ჩავედით ადგილობრივ ნიკიფორე მონაზონი, პროტოსი (Νικηφόρος μοναχός ὁ πρῶτος), მონაზონი იოანე ამაღლიტელი, ექვთიმე და გიორგი იბერიელები, მონაზონები... ვიხილეთ სადავო ადგილი და დავყავით იგი სამართლიანი სიტყვით (იხ. ზემოთ, გვ. 205); 4) ლავრის საბუთი № 21 (1018 წლისა) „ნიკიფორე პროტოსის და რამდენიმე წინამძღვრის დადგენილება“ (იხ. ზემოთ გვ. 208).

არ იქნება ზედმეტი, თუ აქვე მოვათავსებთ XI – XII საუკუნეების ათონის აქტებში მოხსენებულ პროტოსთა სიას:

991 წ. იოანე	1035 წ. თეოქტისტე
996 წ. იოანე	1037 წ. თეოქტისტე
996 წ. (?) ნიკიფორე	1101 წ. კოზმა
996 წ. (?) პავლე ¹	1108 წ. ტარხანიატი
1012-1018 წწ. ნიკიფორე	1141 წ. გაბრიელი
1021 წ. იოანე	1153 წ. გაბრიელი
1030 წ. მიხეილი (?)	1154 წ. ნიკიფორე

6. ხელისმომწერთა შორის იხსენიება „ევსტრატი ღომატელი: Εὐστράτιος ὁ Γομάτου“. ამ სახელწოდების ადგილი და მონასტერი (τῆς μονῆς τοῦ Γομάτου) იხსენიება 1080 წლის გუჯარშიც (იხ. Aus den Schatzkammern, გვ. 278, სტრ. 31) დაკავშირებით ათონის ივერთა მონასტრის მამულებთან, მაგრამ ამ ჩვენს საბუთში მოხსენებული „ევსტრატი ღომატელი“ ივერთა მონასტრის მეტეხს ჰგულისხმობს თუ არა, ფრ. დელგერი არ არის მთლად დარწმუნებული: ob e smit der dependence τοῦ Γομάτου des Iberonklos- ters identisch ist vermag ich nicht zu sagen.

მეტეხი „ღომატო“ ცნობილია აგრეთვე ათონის აღაპებისათვის. ერთ-ერთ აღაპში ვკითხულობთ: «ეგრეთვე აღზრდილი პატრონის ქაიხოსროსი², ამბროსი, დიდად შეეწია ამა მონასტერსა... ღომატი მეტოქი მისით წყალობითა აშენდა (ათ. კრ. 267).

¹ ერთ-ერთ საბუთში (1000 წლისა) სწერია, რომ ადგილის გამო ამტყდარი დავის დროს „ჯერ პროტოსმა უფალმა იოანემ, მერე კვლავ უფალმა ნიკიფორემ, შემდეგ უფალმა პავლემ სცადეს ხშირად თავიანთი პროტოსობის დროს გაყოფა მოეხდინათ...“ (იხ. ზემოთ გვ. 193).

² ათაბაგ ყვარყვარე III-ის (1477 – 1500 წ. წ.) შვილი ქაიხოსრო, რომელმაც იმეფა 1500 – 1502 წ.წ.

946 – 1059 წ.წ. სიგელები

ხელნაწერთა ინსტიტუტის H-3145 ფოტოპირებზე დართულ განმარტებებში შემდეგი ანოტაციები მოიპოვება ქვემოთ გამოქვეყნებული ტექსტის (946 – 1059 წ.წ. სიგელები“) შესახებ.

Апрель, инд. 12. ("Εγγραφον) (имя судьи нельзя прочитать), в котором поименованы хрисовулы м-ря Иверского 6454, 6466, 6468, 6488 г. г. и хрисовул Михаила Пафлагона без означения года.

1. Хрисовул императора Константина Порфирогенета на имя Предтеченского монастыря в Салониках, 6454 года (ე. о. 6454 – 5508 = **946**).

2. Хрисовул того же императора об имениях Иверского монастыря, назыв. „Αθα“, 6466 года (ე. о. (6466 – 5508 = **958**).

3. Хрисовул императора Р о м а н а на имя Колобойского монастыря 6468 года (ე. о. 6468 – 5508 = **960**. – რომანოზ II, კონსტანტინე პორფიროგენეტის ვაჟი, მეფობდა 959 – 963 წლებში).

4. Хрисовул императора В а с и л и я, поменявшегося с грузинами тремя монастырями, 6488 года (ე. о. 6488 – 5508 = **980**. ბასილი II ბულგართმჯლეტი მეფობდა 976 – 1025 წლებში).

5. Хрисовул Михаила Пафлагонийца об имениях Иверского монастыря до 6519 (6549 – 5508 = **1041** წლამდე. – მიხეილ IV პავლაგონელი მეფობდა 1034 – 1041 წლებში).

* *
*

ეს სიგელი („946 – 1059 წ.წ. სიგელების“ შემცველი) 1952 წელს გამოქვეყნა ფრ. დ ე ლ გ ე რ მ ა: Ein Fall slavischer Einsiedlung im Hiuterland von Thessalonike im 10. Jahrhundert (SB Bayr. AW, 1952, Heft 1). ამ გამოცემის ვარიანტები მოგვყავს სქოლიოებში D-სიგნატურით.

სიგელში მოყვანილი თვისა და ინდიკტიონის მიხედვით (μηνί ἀπριλλίσι ἰνδικτιώνος δαδεδάτης) ფრ. დელგერი ასკვნის, რომ ეს

თარიღი შეიძლება იყოს: 1044, 1059 ან 1074 წელი (NB: პ. უსპენ-სკიც ვარაუდობდა ამ წლებს, – იხ. ქვემოთ გვ. 230).

P. Lemerie-ი თავის ნარკვევში (Revue des études Byz. 10 [1952], 109) თვლის, რომ ფრ. დელგერის მიერ მოყვანილ თარიღ-თაგან უნდა გამოირიცხოს 1044 წელი, და ფიქრობს, რომ სიგელი 1059 წლისა უნდა იყოს.

Ἡρκοῦν τῆ εὐαγεστάτῃ Μονῆ τῶν Ἰβήρων, καὶ τοῖς ἐν αὐτῇ τὸν μονήρη καὶ ἡσυχίον¹ βίον διαζῆν ἐλομένοις, πρὸς περίθαλψιν² αὐτῆς τε³ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καὶ τῶν ὑπ' αὐτῇ προστατείων, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς προσκαθηζομένων παροίκοι, διὰ χρυσόβουλλων λόγων διαφόρων ἀοιδίμων βασιλέων, κατὰ διαφόρους καιροὺς αὐτῇ δωρηθέντων οἱ τοῦτων εἶνεκα⁴ προσπορισθέντες αὐτῇ⁵ χρυσόβουλλοι λόγοι τοῦ τε μακαρίτου βασιλέως Κυρίου Ἰωσταντίνου τοῦ καλοῦ Πορφυρογεννήτου κατὰ τὸ συνδ' ἔτος ἐκτεθεῖς τῇ ὑπογραφῇ ἐκείνου καὶ χρυσῇ βούλλῃ πεπιστωμένος ἐπὶ τῇ Μονῇ τοῦ τιμίου⁷ Προδρόμου, τῇ διακειμένῃ μὲν κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν δὲ σύστασιν δεξαμένη παρά Νικολάου μοναχοῦ, ἀταξέλφου γεγονότος τοῦ Πατριχοῦ Καλωνᾶ⁸, καὶ τῆς ἐκείνου ἀνεψιᾶς ἀγάπης⁹, συγγενῶν ὑπαρχόντων τοῦ διαμνημονευθέντος βασιλέως, ὡς ὁ χρυσόβουλλος αὐτοῦ παριστά

ივერთა უწმინდეს მონასტერს და იმათ, ვინც მასში მარტომყოფი და მშვიდი ცხოვრების გატარება აირჩია, მისი და მის ქვემდებარე პრასტინებში და იქ დამკვიდრებული გლეხების („პაროიკების“) შესახებ ზრუნვის გამო სხვადასხვა ნეტარხსენებული მეფეების მიერ გაცემული და სხვადასხვა დროს მისთვის (*მონასტრისთვის*) ბოძებული ხრისობულების წყალობით, – *ამათ ყველას* აკმაყოფილებს ამათ გამო მისთვის (*მონასტრისათვის*) ბოძებული ხრისობულები ნეტარი მეფის უფალ კონსტანტინე უფროსის პორფიროგენეტისა გაცემული 6454 (= 946) წელს, მისი ხელმოწერით და ოქროს ბეჭდით დადასტურებული პატივდებული წინამორბედის *სახელობის* მონასტრისათვის, რომელიც თესალონიკეში მდებარეობს და რომელმაც წესდებულება მიიღო ნიკოლოზ მონაზონისაგან, პატრიკიოს კალონას ძმისწულისაგან, და მისი დისწულის გულისათვის, რომელნიც ნათესავები იყვნენ ნე-

¹ ἡσυχίον D ² περίθαλψιν D ³ τε D ⁴ εἶνεκα D. ⁵ αὐτ(ῆ) D
⁶ κ(υρο)ῦ D ⁷ τιμίου D ⁸ Καλωνᾶ D ⁹ Ἀ...ης D

λόγος ἐξῆκουσίαν¹ αὐτῆ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὴν προαστείοις καὶ τοῖς ἐν αὐτοῖς προσκαθηζομένοις² παροίκοις καὶ δουλοπαροίκοις ἀπάσοις³. Ἔτι γε μὲν καὶ δωρεὰν παροίκων ἀτελῶν τριάκοντα ἐξ⁴, μὴ τισι τοῦ δημοσίου τελέσασιν ἢ βασιλικοῖς λειτουργήμασι καθυποβεβλημένων⁵, ἀλλὰ πάσης ἐνοχῆς⁶ ἀπηλλαγμένων παρεχόμενος.

დებარებიან საგადასახადო უწყებისა და სამეფო სამსახურის არც ერთ მოხელეს, არამედ თავისუფალი არიან ყოველგვარი ჩარევისაგან.

Καὶ ὁ ἕτερος χρυσόβουλλος λόγος τοῦ αὐτοῦ μακαριτοῦ βασιλέως γεγονός κατὰ τὸ ρυθμὸν ἔτος, τὸ πιστὸν ἀποφαινόμενος⁷, ὑπογραφῆ ἐκείνου καὶ χρυσῆ βούλλῃ, ἐξῆκουσίαν⁷ καὶ περίθεσθαι τοῖς ἐν τῇ νήσῳ Κασσανδρείας διακειμένοις προαστείοις [τῆς τοῦ Ἄθων μονῆς τῆ τε λεγομένου Ἄλικαι (Usp. Ἄλικαι) καὶ τῆ καλουμένου Γαλέαι (Usp. Γαχέαι) σὺν τοῖς προαστείοις D] αὐτῶν, τῆς τε Ψαλλίδος⁸ καὶ τοῦ Δοβροδόλου⁹, καὶ τῆς Δοβριτζῆς. Ἄλλὰ καὶ δωρεὰν παροίκων ἀτελῶν ἐβδομήκοντα, τῶν μὴ τε γῆν ἰδίαν ἐχόντων, μὴτε τελέσασί τισι δημοσιακοῖς ἢ βασιλικοῖς λειτουργήμασι καθυποβεβλημένων¹⁰ ἐπιμνηστευόμενος.

ტარ-ცხონებული მეფისა, როგორც ამას მისი ხრისობული ადასტურებს, **რომლითაც ენიჭება** შეუვალობა მას (**ე. ი. მონასტრს**) და მის ქვემდებარე პრასტინებს, და მათში დამკვიდრებულ ყველა გლეხებს და მონა-გლეხებს (პაროίκοις καὶ δουλοπαροίκοις). გარდა ამისა საჩუქრად გადასახადისაგან თავისუფალი ოცდათექვსმეტი გლეხი, რომლებიც არ ექვემ-

და სხვა ხრისობული იმავე ნეტარი მეფისა 6466 (= 958) წლისა, მაჩვენებელი სრული ნდობისა, მისი (**მეფის**) ხელმოწერით ოქროს ბეჭდით, **რომლითაც** ენიჭება შეუვალობა და ზრუნვა კუნძულ კასანდრიაზე მოთავსებულ პრასტინებს, ათო-ს მონასტრის ეგრეთწოდებული ა ლ ო კ ა ს და ეგრეთწოდებულ გ ა ლ ე ა ს მათი პრასტინებითურთ. ფსალიდის და დობროდოლის და დობრიძის **სავანეებს**. აგრეთვე საჩუქრად გადასახადისაგან თავისუფალი სამოცდაათი გლეხი, რომელთაც არც საკუთარი მიწა აქვთ, არც საგადასახადო უწყების და სამეფო სამსახურის არც ერთ მოხელეს არ ექვემდებარებიან.

¹ ἐξῆκουσίαν ² προσκαθ[εζο]μένοις D ³ ἀπάσοις] ἀποδοῦς D ⁴ τριάκοντα ἐξ D ⁵ καθυποβεβλημένων D ⁶ ἀποφαινόμενος D ⁷ ἐξῆκουσίαν D ⁸ Ψαλλίδος D ⁹ Δοβροδόλου D. ¹⁰ [καθ]υποβεβλημένων D.

* ფოტოპინში სწერია ἐνοχῆς.

Καὶ ὁ τοῦ μακαρίτου βασι-
λέως Κυρίου¹ Ἰωαννοῦ τοῦ²
πατρὸς τῶν ἀοιδίμων βασιλέων,
τοῦ τε Κυρίου³ Βασιλείου καὶ τοῦ
Κυρίου⁴ Κωνσταντίνου, τῶν Πορ-
φυρογενήτων ἐκτεθεὶς κατὰ τὸ
,συζη' ἔτος, ἐπὶ τῇ μονῇ τοῦ
Κολοβῶν παροίκων ἀτελῶν τεσ-
σαράκοντα θωρεῶν αὐτῇ παρέ-
χων ἀνθ' ὧν ἀφηρέθησαν το-
πίων⁵, [† τῆς τοῦ Ἁθίου μονῆς
τῇ τε λεγομένῃ Ἑλικαὶ καὶ τῇ
καλουμένῃ Ταχέαι σὺν τοῖς προ-
αστείσις αὐτῶν]⁶ ἀπὸ τῶν πάλαι
παραιοθέντων τῷ μέρει ταύτης,
ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Ἑρισσοῦ⁸,
παρὰ τῶν ἐνσκηθθέντων ἐκείσε
σκλάβων⁷ βουλγάρων.

Καὶ τοῦ⁸ παναοιδίμου⁹ βασι-
λέως Κυρίου¹⁰: Βασιλείου τοῦ Πορ-
φυρογενήτου. Γεγονός¹¹ κατὰ τὸ
,συπη' ἔτος τῇ μοναχῷ Ἰωάννῃ
καὶ συγγέλῳ τῷ Ἰορνικίῳ, κατὰ
τρόπον ἀνταλλαγῆς ὑπαγορεύων
αὐτῷ θωρηθῆναι τὴν μονὴν τῆς¹²
Λεοντίας¹³ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ¹⁴
καὶ τὴν μονὴν τοῦ Κολοβῶν ἐν
Ἑρισσῷ¹⁵, πρὸς δὲ καὶ τὴν μονὴν
τοῦ Κλήμαντος¹⁶, ἧτις ἐπ' ὀνό-
ματι μὲν τοῦ τιμίου Προδρόμου
καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου¹⁷ καθι-
δρυται, κατὰ δὲ τὸ ὄρος τὸν

შემდეგ: ხრისობული ნეტარი
მეფის უფალ რომანოზისა, ნე-
ტარხსენებული მეფეების უფალ
ზასილისა და უფალ კონსტანტი-
ნე პორფიროგენეტა მამისა, გა-
ცემული 6468 (= 960) წელს კო-
ლოვუს მონასტრისათვის, და ამ
ხრისობულით საჩუქრად ეძლევა
გადასახადებისაგან თავისუფალი
ორმოცი გლეხი, რომელთა ნაცვ-
ლად ჩამოერთვა ადგილები მის
წილად ძველად მოცემულთაგან,
იერისოს ადგილმდებარეობაში,
იქ დამკვიდრებულ ბ უ ლ გ ა -
რ ე ლ ს ლ ა ვ თ ა .

შემდეგ: ნეტარხსენებული მე-
ფის უფალ ზასილი პორფიროგე-
ნეტის ხრისობული 6468 (= 980)
წლისა, რომელიც ებოძა მონა-
ზონ იოანეს და სინგელოზს თორ-
ნიკეს, რომ გაცვლის სახით მიე-
ცა თესალონიკეში ლეონტიას მო-
ნასტერი, და იერისოში კოლო-
ვუს მონასტერი, გარდა ამისა
კლემენტის მონასტერი, რომე-
ლიც პატივდებული იოანე წინა-
მორბედისა და ნათლისმცემლის
სახელობაზეა დაარსებული, და
ათონის მთაზე მდებარეობს; მათ

* ეს წინადადება დელგერს ზემოთ აქვს მოყვანილი.

¹ κ(υρ)οῦ D ² τ ο ῦ D ³ κ(υρ)οῦ D ⁴ κ(υρ)οῦ D ⁵ τοπί(ων) D
⁶ Ἑρισσοῦ] D ⁷ Σκλάβων D ⁸ καὶ τοῦ] καὶ ἔτ(ερος) τοῦ D ⁹ παρ-
αιοιδίμου] ἀοιδίμου D ¹⁰ κ(υρ)οῦ D ¹¹ γεγονός D ¹² τῆς] τ(οῦ) D
¹³ Λεοντ(ίου) D ¹⁴ Θεσσαλονίκη D ¹⁵ Ἑρισσοῦ D ¹⁶ Κλήμαντο(ς) D
¹⁷ Ἰω(άννου) D

Ἄθων¹ δικάζεται², ἀγθ' ὧν παρρητήσατο δὲ³ μονῶν, τῆς τε μονῆς τῶν Ἰβηρίσσης⁴, τῆς ἐν τῇ βασιλίδι τῶν πόλεων τυρχανούσης καὶ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Φωκά τῆς ἐν Τραιπεζοῦντι διακειμένης, Προσδιορίζομεν⁵ ἐξκουσένεσθαι μὲν καὶ τοὺς ἐξήκοντα δημοσιάρχους οἴκους⁶ τοὺς δωρηθέντας⁷ τῷ Μν⁸ Ἰωάννη καὶ συγγέλῳ⁹ πρώην δι' ἐτέρων¹⁰ χρυσοβούλλων¹¹. Πρὸς¹² τούτοις δὲ καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα¹³ δωρηθέντας¹⁴ ἀτελεῖς¹⁵ τεσσαράκοντα¹⁶ παροίκους.

Καὶ χρυσοβούλλοις ἄλλοις¹⁷ τοῦ μακαρίτου βασιλέως Κυροῦ¹⁸ Μιχαήλ τοῦ Παφλαγόνος γεγογός¹⁹ ἐπὶ τῇ μονῇ τοῦ Ἄθω, ἦτοι τῶν Ἰβήρων δωρούμενος αὐτῷ²⁰ τὰ τε μοναστήρια καὶ τὰ κτήματα, τὰ προσαφορισθέντα τῷ δημοσίῳ, ἐκ πταισίματος τοῦ μοναχοῦ²¹ Γεωργίου ἐκείνου κληρονομώσεως εγκλήματι κριθέντα²² εἶτα δωρηθέντα παρὰ τοῦ διαμνημονευθέντος μακαρίτου βασιλέως, τὰ τε²³ μοναστήρια καὶ πάντα τὰ κτήματα, ἦγουν τὸ προάστειον τὰ Λεοντάρια, τὸ οἰκοπροάστειον τῆς Ἐρισσοῦ, τὴν Μονὴν τοῦ Γενεσίου, τὸ προάσ-

ნაცვლად გამოთხოვილ იქნა ორი მონასტერი, ივერისის მონასტერი, რომელიც სამეუფო ქალაქშია, და წმინდა ფოკას მონასტერი, რომელიც ტრაპიზონში მდებარეობს. ამასთანავე ვბრძანებო შეუვალი იქნეს მონაზონ იოანეს და სინგელოზს წინათ რომ სხვა ხრისობულებით ეჩუქა სამოცი საგადასახადო კომლი. გარდა ამისა, ამის შემდეგ ნაჩუქარი გადასახადებისაგან თავისუფალი ორმოცი გლეხი.

და ნეტარი მეფის უფალ მიხეილ პაფლაგონის (1034 – 1041 წწ.) სხვა ხრისობული მიეცა ათო-ს მონასტერს, ესე იგი ივერთა მონასტერს; ამ ხრისობულით მას მიეძღვნა მონასტრები და მამულები, გამორიცხული დაბეგვრისაგან, გარდაცვალებული გიორგი მონაზონის საჩივრის საგნად გამხდარი პარტახიდან შემდეგ ნაჩუქარი ნეტარხსენებული მეფის მიერ, როგორც მონასტრები ისე ყველა მამულები, ესე იგი პრასტინი ლეონდარია, იერიოსს სახლ-პრასტინი, გენესიონის მონასტერი, პრასტინი დობროვია, პრასტინი მელიძინა და

¹ Ἄθωνα Usp ² δικάζει(αι) D ³ δὲ D ⁴ Ἰβηρίσσης D ⁵ προσδιορίζομενος D ⁶ (παρ)οίκους D ⁷ δωρηθέντ(ας) D ⁸ (μον)αχῶ D
⁹ συγγέλῳ D ¹⁰ ἐτέρων D ¹¹ χρυσοβούλλων D ¹² πρὸς D ¹³ μετὰ ταῦτα D ¹⁴ δωρηθέντ(ας) D ¹⁵ ἀτελεῖς] α ὁ τ ῶ D ¹⁶ τεσσαράκοντα D ¹⁷ χρυσοβούλλος ἄλλος D ¹⁸ κ(υρο)ῦ D ¹⁹ γεγογός D
²⁰ αὐτῷ D ²¹ (μον)αχοῦ D ²² κριθέντος D ²³ τὰ τε] τὰ [γε] D

τειον τὴν Δοβροβίαν¹, καὶ τὸ
προάστειον τὴν Μελιζίναν² καὶ
τὸν κεχερσωμένον τόπον τοῦ στυ-
λιαρίου. Καὶ τὰ τῶν ἀποκαρέν-
των προσώπων³ τόπια συμπαθή-
σαντος⁴ καὶ τοὺς καρποὺς τῶν
ἑνεμήθη χρόνων ὁ ῥηθεις
Γεώργιος⁵, μετὰ τὴν καθιστίωσιν.

Κατὰ⁶ τὰ προσόντα τοῦτοις
ἔγγραφα δικαστῶν ἐπαρχετῶν⁷
τοῦ τε σπαθαρίου κανδιδάτου⁸
Ἰωάννου καὶ ἀσιγκρίτου⁹ προτο-
σεβάστου¹⁰ καὶ τοῦ προτοσπα-
θαρίου¹¹ Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ¹²
κριτοῦ Βολεροῦ Στρυμόνος¹³ καὶ
Θεσσαλονίκης¹⁴ κρηματίσαντος¹⁵,
ὧν ὁ μὲν σπαθάριος κανδιδά-
τος¹⁶ Ἰωάννης καὶ πρωτοσέβασ-
τος¹⁷ καὶ τὴν τῶν Χρυσοβούλ-
λων¹⁸ ἔγραψεν ἐπαρτίμησιν, καὶ
τὴν ἑκάστου δωρεὰν καὶ περιλή-
ψιν ἐκ μέρους.

Θάτερα¹⁹ δὲ ὁ πρωτοσπαθάρ-
ριος²⁰ Ἀνδρόνικος ἐν τῇ ἔγγρα-
φῷ τοῦτου²¹, καὶ χρυσόβουλλα
προσεῖναι τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων²²
δεδήλωκε κτημάτων τινῶν δωρεὰς
τε καὶ ἐξκουσιστίων²³ περιποιού-
μενοι ταῦτη καὶ παροίκων, δεδη-
μοσιευμένων τε καὶ παντελῶς

სტილიარიონის გაპარტახებული
ადგილი, და ბერად აღკვეცილ
პირთა ადგილები; ხსენებულმა
გიორგიმ განწმენდის შემდეგ ნა-
ყოფნი დროთა ვითარებაში...

ამათთან დართულ საეპარ-
ქიო მოსამართლეთა საბუთები,
სპათარო-კანდიდატის იოანეს და
პროტოსევასტის და პროტო-
სპათარის ანდრონიკეს და ვო-
ლერო-სტრიმონის მსაჯულის და
თესალონიკის მოხელისა, რომელ-
თაგან ერთი სპათარო-კანდიდა-
ტი იოანე და პროტოსევასტოსი
ხრისობულების აღრიცხვას აწარ-
მოებდა და აღრიცხავდა თითო-
ეულის საჩუქარს და ნაწილობ-
რივ მოცულობას.

სხვა **ხრისობულები აღნუსხა**
პროსტოსპათარმა ანდრონიკემ ამ
საბუთში და ივერთა მონასტრი-
სადმი ბოძებული ხრისობულე-
ბით გაარკვია ზოგიერთ მამულ-
თა ნაჩუქარობაც და შეუვალო-
ბით მოპოვებულობა, აღრიცხა
მისი კუთვნილი გლეხები (პარი-

¹ Δοβροβίαιου D ² Μελιζίαν D ³ προσώπ(ων) D ⁴ συμπα-
θήσας D ⁵ Γεώργιο(ς) D ⁶ κατὰ] καὶ D ⁷ ἐπαρχιωτ(ῶν) D ⁸ σπα-
θ(α)ρι(ο)κανδιδάτ(ου) D ⁹ ἀσ(η)κ(ρή)του D ¹⁰ προτοσεβάστου < D ¹¹ (πρω-
το)(σπα)θ(α)ρι(ου) D ¹² τοῦ < D ¹³ Στρυμόνο(ς) D ¹⁴ Θεσσαλονίκ(ης) D
¹⁵ κρηματίσαντο(ς) D ¹⁶ σπαθ(α)ρι(ο)καν(διδά)το(ς) D ¹⁷ προτοσεβάστο(ς)
ἀσ(η)κ(ρή)της D ¹⁸ χρυσοβούλλ(ων) D ¹⁹ θάτερα D ²⁰ (πρωτο)(σπα)θ-
θ(α)ρι(ο(ς)) D ²¹ τοῦτου D ²² Ἰβηρ(ων) D ²³ ἐξκουσιστίων(ας) D.

ἀτελών, ἃ καὶ συντηρή¹ τὸ πα-
ράπαν ἀνέπαφα καὶ ἀπαράθραυσ-
τα, καὶ² ἐπιρθείας ἀμέθεκτα, κα-
τὰ τὴν τῶν χρυσοβούλλων³ δια-
τάξιν, ἐσήμηγεν ἐκεῖνος τῆ γρα-
φῆ, ποιούμενος μνήμηγ καὶ τοῦ
ὑπομνήματος⁴ τοῦ ῥηθέντος δι-
καστοῦ, καλῶς ἐκτεθειμένου καὶ
προσηκόντως καὶ τὴν τῶν χρυ-
σοβούλλων δύναμιν, ἐν βραχεῖ
διαλαμπρόντως, ἐξ ὧν ἐξόν ἐστι
τῆ βουλομένη τὰς τούτων περι-
λήψεις καὶ δυνάμεις κατιδεῖν.

Καὶ πάντως ἀρκέσουσι πᾶσιν
αἱ τούτων ἀναντήρητοι⁵ περι-
λήψεις, πρὸς τε τῶν διορισθέντων⁶
διαρκεστέρων διαιμονίην καὶ καθαρ-
ὰν ἐξουσίαν⁷ καὶ περίθαλψιν
τῶν μοναστηρίων⁸, τῶν προασ-
τείων⁹ καὶ τῶν δεδωρημένων¹⁰
καὶ τὰς¹¹ οἰκίσεις¹² ἐν αὐτοῖς
ποιουμένων¹³ ἀτελών παροίκων
καὶ δεδημοσιευμένων.

Ἄλλ' ἐπεὶ τινες τῶν ἐμπειρο-
τάτων στρατηγῶν τοῖς ἀσφαλέσι
τοιχείσι¹⁴ καὶ περιφυλάγματά τι-
να, στρατηγικῶς ποιοῦντες, ἐπι-
νοοῦσι καὶ προστιθέασι τάφρον
τε τῶν τειχῶν ἔξω διαρύττοντες,
οὐ μίαν ἀλλὰ καὶ δευτέρων ἐσθ¹⁵
ἢτε πρὸς¹⁵ περισσοτέρων τῆς πό-

კები), როგორც დაბევრილნი ისე
სრულიად განთავისუფლებულნი
ბეგარისაგან; ამასთანავე ერთად
განიხილა სრულიად ხელუხლე-
ბელი და გაუტეხავი *მამულები*,
და დაუზიანებელი, თანახმად
ხრისობულთა განწესებისა, მან
აღნიშნა წერილობით, მოიხსენია
აგრეთვე ზემოხსენებული მსაჯუ-
ლის მითითება, კარგად და შე-
საფერისად დადგენილი, ხრისო-
ბულების ძალა, შემოკლებით მო-
ხაზული, რომელთაგან შეიძლება
მსურველმა იხილოს მათი (*ე. ო.*
ხრისობულების) შინაარსი და ძალა.

და, საერთოდ, ყველას დააკ-
მაყოფილებს ამათი უცილობელი
შინაარსი, გარდა ამისა ნაჩუქარ-
თა დამაკმაყოფილებელი ურყე-
ვობა და წმინდა შეუვალობა და
მონასტრებზე, პრასტინებზე და
ნაჩუქარზე ზრუნვა, მათში (*მო-
ნასტრებში*) დამკვიდრებულ ბეგა-
რისაგან განთავისუფლებულ და
დაბევრილ გლეხთა დასახლება.

მაგრამ, რადგან ზოგიერთი
ძალიან გამოცდილი სტრატეგოსი
უზრუნველ კედლებში სტრატე-
გიკულად აწყობენ ირგვლივ-სა-
ცავებს, გეგმავენ და ურთავენ
თხრილებს, კედლების გარეთ
ამოთხრილებს, არა ერთს, არა-
მედ მეორესაც, უფრო მეტეულს

¹ συντηρήσ(αι) D και+πάσης D ² χρυσοβούλλ(ων) D ³ ὑπομ-
νήματος D ⁴ ἀναντήρητοι D ⁵ διορισθέντων D ⁶ ἐξουσίαν D
⁷ μοναστηρί(ων) D ⁸ προαστεί(ων) D ⁹ δεδωρημέν(ων) D ¹⁰ τ(ὰς) D
¹¹ οἰκίσεις D ¹² ποιουμένων(ων) D ¹³ τείχεσι D ¹⁴ πρὸς(ς) D

λεως, και των ενδον αυτης ενδη-
κνουμένων¹ ασφάλειαν.

Και ο των ρηθέντων μονα-
στηρίων καθηγητής, πανοσιώτα-
τος² άνήρ, κατά τους δοκιματέ-
ρους³ των στρατηγών ποιών, επει
μεμνημένοι την αναγραφην των
τεσσάρων θεμάτων⁴ ήμιν ανατε-
θήναι παρά τον κραταιον και
άγιου ήμων βασιλέως⁵ δεικνον απο-
θέμενος⁶ άπαντα, καιτοι βαθει
γήρει⁷ τετραχωμένος⁸ και μήγης
και βαδιζειν⁹ δυνάμενος, άσπερ
δραμαθόν¹⁰ τινα, χρυσοβούλλους
λόγους¹¹, τους προσόντας¹² ταις
ήπ' αυτον μοναίς¹³ των ρηθέντων
πανοσιδίμων¹⁴ βασιλέων, και τα
των έπαρχιωτών¹⁵ δικαστών
ήπομνήματα ειληφώς ώς ήμας¹⁶
έν Θεσσαλονίκη πεφοίτηκεν ήπο-
δεικνύων¹⁷ μέν αυτά, και παρ'
ήμων ήπαναγνωσθήναι λιπαρών,
και την των προσόντων¹⁸ αυτοίς
παροίκων¹⁹ καπνολόγησιν ποιή-
σασθαι μάλα θερμώς εξαιτούμε-
νος²⁰ ήπίστατο γάρ ώς ή πείρα
παρέστησε των δωρηθέντων²¹
ήττων²² έχειν αυτους, ώς διεγ-
νωσται μετά το καπνολόγημα
τούτων.

ვიდრე ქალაქისაა, და მის შიგ-
ნით აღნიშნავენ უშიშროებას.

ზემოხსენებულ მონასტერთა
უფროსმა ყოვლად უწმინდესმა
კაცმა, სახელოვან სტრატეგოსთა
შორის შესანიშნავმა, როდესაც
შეიტყო, რომ ოთხი თემის აღწე-
რა ჩვენ დაგვეკისრა ჩვენი ძლი-
ერი და წმინდა მეფის მიერ,
შიში დაიძვინია, თუმცა ღრმა სი-
ბერით გაწვალებულმა და ძლივს
ნაბიჯის გადადგმის შემძლებელ-
მა, როგორც რაღაც გროვა, ხრი-
სობულები, მის ხელქვეით მონა-
სტრებისადმი ბოძებული მარად-
სახსოვარ მეფეთაგან, და საეპარ-
ქიო მსაჯულთა დადგენილებები
აიღო და ჩვენთან თესალონიკეში
მოიბრინა რომ ისინი ეჩვენები-
ნა და დაბეჯითებით მოითხოვდა
რომ ისინი წაკითხული ყოფი-
ლიყო და რომ მოეხდინათ მათი
კუთვნილი გლეხების კომლობრი-
ვი აღწერა, რასაც ისინი მხურ-
ვალედ მოითხოვდნენ. გამორ-
კვეულ იქმნა, როგორც ეს დაადა-
სტურა ნაჩუქართა გასინჯვამ,
რომ მათ აქვთ უფრო ცოტა,
როგორც შეიტყეს მათი კომლო-
ბრივი აღრიცხვის შემდეგ.

¹ ενδηκνουμένων] ενσηκνουμέν(ων) D ² πανοσιώτ(α)τ(ος) D ³ δοκι-
ματάτους D ⁴ θεμάτ(ων) D ⁵ βα(σι)λέως D ⁶ αποθέμενο(ς) D
⁷ γήρα D ⁸ τετραχωμένο(ς) D ⁹ βαδιζειν D ¹⁰ δραμαθ(όν) ¹¹ χρυ-
σοβούλλ(ο)υ D (σβ. §333 მოთ 24) ¹² προσόντ(ας) D ¹³ μοναίς χρυσοβούλλ(ο)υς
λόγους D ¹⁴ πανοσιδίμ(ων) D ¹⁵ έπαρχιωτών D ¹⁶ ήμ(ας) D ¹⁷ ήπεικ-
νύ(ων) D ¹⁸ προσόντ(ων) D ¹⁹ παροίκ(ων) D ²⁰ εξαιτούμενο(ς) D
²¹ δωρηθέντ(ων) D ²² ήττων(ας)

Καὶ λοιπὸν μετὰ τὴν τῆς ἀληθείας¹ διάγνωσιν ἐδυσώπησε μεθ' ὅσης τῆς ἰκασίας καὶ ἡμέτερον λαβεῖν ἔγγραφον², πρὸς τὴν δὴ λῶσιν τῶν προσόντων³ ταῖς ὑπ' αὐτῶν⁴ μοναῖς χρυσοβούλλων⁵, καὶ δικαιομάτων⁶ ἐπαρχεωτῶν⁷ δικαστῶν, καὶ τῆς αὐτῶν ὡς ἐν συνόψει περιλήψεως⁸.

Ὅν τὴν αἴτησιν ὡς ἄγαν εὐλόγον προσηκόμενοι τὸ παρὸν ἔγγραφον ἐκτεθεικότες τοῦτην ἐγχειρίσαμεν⁹, οὐχ ὡς ὑποβάθραν ἢ ἐπιστηρικμὸν τῶν πανσεβástων¹⁰ καὶ θείων¹¹ προσκυνητῶν¹² χρυσοβούλλων λόγων¹³, καὶ τῶν δικαστικῶν ἐγγράφων, ἀλλ' ὡς τί¹⁴ προφύλαγμα καὶ βραχὺ τῶν ἐπειρεαστῶν¹⁵ ἀμυντήριον.

Ἐῴθε γὰρ καὶ μικρὰ ἐφόλκια ταῖς μεγάλας παρέπεσθαι ναυσίν, ἔν' ἐν καιρῷ τῆς τῶν σφοδροτάτων¹⁶ ἀνέμων ἐπιφορᾶς¹⁷ καὶ τῶν τῆς θαλάσσης¹⁸ τρικυμιῶν τὴν παρ' αὐτῶν μικρὰν τῆ τε μεγάλην νηὶ καὶ τοῖς πλωτήρσι, χαρίζοιντο ῥοπήν, ὑπηρεσίας ἔργον ἐνδεικνύμενα, καθ' ὧς ἴσμεν. Τοίνυν καὶ τὸ παρὸν ἔγγραφον τοῖς ἐπειρεασταῖς¹⁹ παρὰ τῶν ἐνλαβῶν μοναχῶν ἐμφανιζόμενον, παραστήσει τὸν ἀριθμὸν τῶν προσόντων αὐτοῖς ἐνσε-

სხვათა შორის, ჭეშმარიტების დადგენის შემდეგ შეწყუბუღულმა ეგოდენი მუდართით მიიღო ჩვენი სიგელი, რითაც ნათელი გახდა მის ქვემდებარე მონასტრების კუთვნილი ხრისობულები, საეპარქიო მსაჯულთა გადაწყვეტილებანი და მათი შემცველი შემაჯამებელი მიმოხილვა.

მის თხოვნას უაღრესი კეთილგანწყობით შევხვდით, წინამდებარე სიგელი გამოვეცით და მას ჩავაბარეთ არა როგორც დასაყრდენი და სიმაგრე ყოვლადსათნო და ღვთაებრივად სათაყვანებელ ხრისობულებისა, არამედ როგორც რაღაც წინასწარი ბჭე და დაცვა მემურნეთაგან.

ჩვეულებრივ, მცირე ნავებიც მისდევენ ხოლმე დიდ ხომალდებს, რათა მომძლავრებული ქარის დროს ზღვის ტალღების მოზღვავენას მათგანაც მცირე დახმარება მიეცეს დიდ ხომალდსა და მეზღვაურებს. და აი, წინამდებარე სიგელი მიეძღვნა კეთილსათნო მონაზონთაგან გამოჩენილ ღირსებას და გვერდში ამოუდგება მათთვის განკუთვნილ კეთილსათნო და სათაყვანებელ ხრისობულებს. შეიცნობს მათ შინაარსს, ნათელყოფს რაო-

¹ ἀληθείας) D ² ἔγγρα[φον] D ³ προσόντ(ων) D ⁴ αὐτῶν D
⁵ χρυσοβούλλ(ων) D ⁶ δικαιομάτ(ων) D ⁷ ἐπαρχιωτῶν D ⁸ περιλή(ψεως) D
⁹ ἐνεχειρίσαμεν D ¹⁰ πανσεβást(ων) D ¹¹ θεί(ων) D
¹² προσκυνητῶν D ¹³ χρυσοβούλλ(ων) λόγ(ων) D ¹⁴ ὡς τι D ¹⁵ ἐπειρεαστῶν D
¹⁶ σφοδροτάτ(ων) D ¹⁷ ἐπιφορ(ᾶς) D ¹⁸ θαλάττης D ¹⁹ ἐπειρεασταῖς D.

βῶν καὶ προσκυνητῶν χρυσοβούλ-
λων¹ λόγων, γνωρίσει τὴν ἀπτῶν
περίληψιν, θελοποιήσει τὸ ποσὸν
τῶν δεδωρημένων² ἀτελῶν πα-
ροίκων³ καὶ δεδημοσιευμένων⁴,
καὶ λοιπῶν, καὶ τὴν ἀπτοῖς ἐπι-
πρυτανευθεῖσαν καθαρὰν ἐξκου-
σίαν, καὶ περίθαλψιν, καὶ πρὸ
τῆς⁵ τῶν φείων χρυσοβούλλων⁶
λόγων ἐμφανείας⁷.

Διὸ καὶ τῆ ἡπογραφῆ καὶ
σφραγίδι⁸ ἡμῶν ἐμπειδωθὲν⁹ ἐπε-
δόνθη τῇ ρηθῆντι¹⁰ πανοσίῳ ἀνθ-
ρῖ μὴν Ἀπριλλίῳ¹¹ Ἰνδοκτι-
νος¹² δωδεκάτης¹³ *.

დენობას ნაჩუქარ გლეხებისას,
ბეგარისაგან თავისუფალ და და-
ბეგრილებისას, და დანარჩენები-
სას, და მათთვის მინიჭებულ
წმინდა შეუვალობას, და შემსუ-
ბუქებას, და ღვთაებრივ ხრისო-
ბულთა საჩინოებას.

ამიტომ ჩვენი ხელმოწერით
და ბეჭდით მიეცა დამტკიცებულ
ზემოხსენებულ ყოვლადწმინდა
კაცს, თვესა აპრილსა, ინდიქ-
ტიონსა მეათორმეტესა.

ზემოთ დაბეჭდილი საბუთი მრავალმხრივ იწვევს ჩვენს ინტერესს.
ეს საბუთი ეტრატუხეა დაწერილი და იგი ინახება ივერთა მონასტ-
რის არქივში. Dölger-ს გადაუღია ის 1941 წელს: ფოტო და აღწერა
არის Corpus d. griechischen Urkunden-ის არქივში, ბავარიის
აკადემიაში (მიუნქენში).

დოკუმენტი ეკუთვნის მეფის მაღალ მოხელეს: პატრიკიოსს,
ანთიპატოსს, მოსამართლეს კონსტანტინეპოლში, მეფის ნოტარსა
და აღმწერელს (ἀναγραφεὺς) დასავლეთში ლ ე ო ნ ს, რომელიც
უდასტურებს ი ვ ე რ თ ა მ ო ნ ა ს ტ ე რ ს მის წინანდელ, კეისართა
მიერ ბოძებულ პრივილეგიებს.

დასავლეთის ანაგრაფევსი** ლეონი აუწყებს მონაზონ იოანეს

¹ χρυσοβούλλων D ² δεδωρημένων D ³ παροίκων D ⁴ δεδη-
μοσιευμένων D ⁵ τῆς D ⁶ χρυσοβούλλων D ⁷ ἐμφανείας D
⁸ σφραγίδι D ⁹ ἐμπειδωθὲν D ¹⁰ ῥηθῆντι D ¹¹ ἀπριλλίῳ D
¹² Ἰνδοκτινῶνος D ¹³ δωδεκάτης D.

* ბოლოში სწერია

† Λέων πατρικίως, ἀντιπ(α)τος, κρι(τ)ης τοῦ β(η)λλ(ο)υ, νοτ(α)ρι(ο)ς τοῦ
κρα(τ)ικοῦ καὶ ἀγ(ι)ου ἡμῶν βα(σι)λέως, ἀναγρα(φ)εὺς τῆς δ(ι)σσεως. †

** Αναγραφεὺς τῆς δ(ι)σσεως უშუალოდ კეისარს ემორჩილებოდა; იგი ატარებდა
მამულების ხელახლა გაზომვას ერთს ან რამდენიმე რაიონში, უდრის, თითქოს,
გუბერნატორს. ob. Fr. D ö l g e r, Beiträge zur Geschichte der Byzantini-
schen Finanz-Verwaltung, besonders des 10. und 11. Jahrhunderts. Leip-
zig-Berlin 1927, გვ. გვ. 82 და 88: აგრეთვე Fr. D ö l g e r. Aus den Schatz-
kammern des Heiligen Berges. 1959, გვ. 191 – 193.

(ივერთა მონასტრის წინამძღვარს), რომ არსებობს საბუთები პრივილეგიებზე:

ა) კეისრის კონსტანტინე VII პორფიროგენეტის ხრისობული თესალონიკეში იოანე წინამორბედის სახელობის მონასტერზე, რომელიც დააარსეს ნიკოლოზ ბერმა, პატრიკიოს კალონას ძმამ და მისმა დისწულმა; ეს ხრისობული შეიცავს შეუვალობის (ἐγκουσεια) მინიჭებას მონასტრის კუთვნილ მამულებზე და იქ მოსახლე დაბეგრილ გლეხებზე და უმიწაწყლო მუშაკებზე (δουλοπαραιοικαι); აგრეთვე გადასახადისაგან თავისუფალ 36 გლეხზე.

ბ) იმავე კეისრის 957/958 წლის ხრისობული, რომელიც შეუვალობას ანიჭებს ათონის მონასტრის მამულებს კუნძულ კასანდრიაზე, სახელდობრ Halika და Galeai მათდამი დაქვემდებარებულ მამულებზე: ფსალიდი, დობროდოლი და დობრიძა, და 70 ყოველგვარი გადასახადისაგან თავისუფალ გლეხებზე.

ეს გარემოება ამტკიცებს იმას, რომ ამ ხანებში (957 – 958 წლებში) მთაწმინდაზე არსებობდა მონასტერი, რომლის სახელწოდება იყო τὸν Ἄθω. ეს უნდა იყოს იმის იდენტური, რომელიც კონსტანტინე X დუკას 1062 წლის ბრძანებულებაში არის მოხსენებული როგორც μὴ τὸν Ἄ. Ὀροιδ.

გ) კეისარ რომანოზ II-ის 959/960 წლის ხრისობული, ბოძებული კოლოზუს მონასტრისადმი, რომელიც ამასობაში ივერთა მონასტრის განკარგულებაში გადავიდა. ეს ხრისობული შეიცავს ცნობას გადასახადებისაგან თავისუფალი 40 გლეხის ჩუქების შესახებ. ეს ის გლეხები არიან, რომლებიც კოლოზუს (ე. ი. ივერთა) მონასტერს ეკუთვნოდა წინათ, ხოლო შემდეგ ბულგარელ სლავთა მიერ იქმნა მიტაცებული.

დ) კეისარ ბასილი II-ის 979 – 980 წლის ხრისობული; შეიცავს გაცვლის გზით შესრულებულ გადაცემას ლეონდარის მონასტრისა, კოლოზუს მონასტრისა და კლემენტის მონასტრისა იოანე თორნიკისადმი (თუ იოანესადმი და სინკელოს თორნიკისადმი).

ე) მიხეილ IV პაფლაგონის (1034 – 1041) ხრისობული, სადაც მოხსენებულია ჩუქება იმ მონასტრებისა და მამულებისა, რომლებიც გარდაცვლილ მონაზონ გიორგის მფლობელობიდან (მისი ღალატის გამო) ჩამოერთვა და ხაზინას (δημοσιψ) გადაეცა, შემდეგ – ივერთა მონასტერს: მისი კუთვნილი ლეონდარის მამულით, იერისოსთან არსებული მამული საბატონო სახლით, გენესიონის მონასტერი, მამული დობროვიკეა, მელინძა და გაპარტახებული სტილიარიონი.

ფრ. დელგერი თავის ნარკვევში (Ein Fall....) დაწვრილ-

ბით იხილავს მასალებს Σκλάβοι-ს შესახებ და იმ აზრისაა, რომ 959 – 960 წლებში, მაშასადამე, კეისარმა კონსტანტინე VII პორფიროგენეტმა აჩუქა კოლოზუს მონასტერს (იეროსოსთან) 40 გლეხი იეროსოს იმ მამულების (τόπια) ასანაზღაურებლად, რომლებიც მიტაცებული ჰქონდათ იქ დაბინავებულ (ἐνσκηφασθή) ბ უ ლ-გ ა რ ე ლ ს ლ ა ვ ე ბ ს. ეს დასკვნა იმით არის საყურადღებო, რომ ზოგიერთ მკვლევარს ეგონა, თითქოს აქ ლაპარაკი ყოფილიყო, ბულგარელ მონებზე (და არა ს ლ ა ვ ე ბ ზ ე).

* *
*

ყურადღებას იქცევს ამ სიგელში ნახმარი ἀπάσις 223,4-5 ვკითხულობთ: παροίκους καὶ δούλουςπαροίκους ἀπάσις („ყველა გლეხებსა და მონა-გლეხებს“). ამ ადგილისათვის ფრ. დელგერი გვთავაზობს კონიექტურას: ἀπάσις -ის ნაცვლად ἀπίδის. თუ რით არის გამოწვეული ეს კონიექტურა, დელგერი არ განმარტავს. მაგრამ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს გამოწვეულია შემდეგი მიზეზებით:

1) ἀπάσις წარმოადგენს არარსებულ გამოთქმას: თუ ეს სიტყვა მიემართება „პარიკებსა და მონა-პარიკებს“, სწორი ფორმა იქნება ἀπασι, ამიტომ ἀπάσις უარსაყოფია.

2) ამ ადგილს აკლია შემასმენლის გამომხატველი მოქმედების აღნიშვნა; ἀπιδის -ით („მიმნიჭებელი“) იქნება ნათქვამი, რომ „გლეხებსა და მონა-გლეხებს“ ენიჭება.

ჩვენ ვვარაუდობთ, რომ ფრ. დელგერი ამ ორი მოსაზრებით ხელმძღვანელობდა, როდესაც ცვლიდა ἀπάσις-ს სიტყვით ἀπιδის.

მიუხედავად ამისა ჩვენ შესაძლებლად დავინახეთ დაგვეტოვებინა სიგელში მოცემული ἀπάσις შემდეგი მოსაზრებებით:

1) არ არის საგულისხმებელი, რომ ეწერა ἀπιδის და სიგელის მდივანმა ამის ნაცვლად ამოიკითხა ἀπάσις, – პალეოგრაფიულად ეს გაუმართლებელია.

2) სიგელის მთელ ამ გვერდში საშემასმენლო მნიშვნელობის სიტყვები მიმღეობის ფორმით არის გამოხატული; ერთადერთია ὁ χριστοβουλλος ἀπιδის („მისი ხრისობული ანიჭებს“). რას ანიჭებს? ἐγκισσάν „შეუვალობას“. Παριστά არის აწმყო დრო ზმნისაგან παριστά (უდრის παρισტი-ს), რომელიც იშვიათად იხმარება, მაგრამ როგორც ლექსიკონებშია აღნიშნული, ხშირია, მაგალითად, Sextus Empiricus (ახ. წ. II საუკუნის სკეპტიკოს-ფილოსოფოსია).

ასე რომ ჩვენ შესაძლებლად მიგვაჩნია დავტოვოთ ἀπάσις, რომელიც ბიზანტიელ ბერძენს გაუკეთებია მდედრობითი სქესის ἀπάσις -ის ანალოგიით.

1076 – 1083 წ. გრიგოლ ბაკურიანისძისადმი ბოძებული სიგელები

1073 – 1083 წლებში ნიკიფორე III ბოტანიატეს და ალექსი I კომნენოსის მიერ რამდენიმე ხრისობული ყოფილა გაცემული გრიგოლ ბაკურიანისძისადმი, ამ ხრისობულებით გრიგოლის მამულები თავისუფლდებოდა სახელმწიფო გადასახადთა ერთი ნაწილისაგან; არის სიგელი, რომლითაც გრიგოლი თავისუფლდება ყოველგვარი გადასახადისა და ბეგარისაგან: ეს ვრცელდება ყველა იმ მამულზე, რომელიც აქვს გრიგოლს და რომელსაც ის მომავალში შეიძენს. ამ სიგელების შესახებ თვით გრიგოლი ლაპარაკობს „პეტრიწონის წესდების“ სხვადასხვა ადგილას, თვით სიგელები ჩვენამდე მოღწეული არაა; ისინი ინახებოდა, უთუოდ, თვითონ პეტრიწონის სავანის დავთარხანაში, რომელიც სავანის ბიბლიოთეკასთან ერთად დატაცებული (ანდა, შეიძლება, განადგურებულ) იქმნა გვიან საუკუნეებში ბერძნებსა და ბულგარელებს შორის პეტრიწონის სავანის გამო წარმოებული დავის დროს. ყოველ შემთხვევაში, უნდა გვახსოვდეს, რომ პეტრიწონის სავანის საცავებიდან მომდინარეობენ პეტრიწონის სავანის „წესდების“ (ტიპიკონის) ტექსტები, რომლებიც XVIII – XX საუკუნეებში აღმოჩნდა ბუხარესტში და კუნძულ ქიოსზე. ასე რომ, ჩვენ იმედს არ ვკარგავთ, რომ ზემოხსენებული ხრისობულების ტექსტებიც, ერთხელაც არის და, აღმოჩნდება. ჯერჯერობით მოგვყავს ცნობები ამ სიგელების შესახებ ტიპიკონის ტექსტიდან.

Διὰ τῶν χρυσοβούλλων τῶν φυλαττομένων ἐν
Κωνσταντινουπόλει εἰς τὴν τοῦ θεοῦ μεγάλην
ἐκκλησίαν – იმ ოქრობეჭედთა შესახებ,
რომლებიც დაცულია კონსტანტინეპოლში,
ღვთის (მაცხოვრის) დიდ ეკლესიაში

Χρυσοβούλλια τρία περὶ τῶν
ἐν τῇ Ἁγιοταλῆ κτημάτων ἡμῶν
ἦγουν τὸ μὲν ἐν τοῦ μέρους τοῦ

[სამი ოქრობეჭედი ანატო-
ლიაში არსებული ჩვენი მამულე-
ბის შესახებ, ანუ ერთი – ანისის

Ἁγίου, τὸ δὲ ἕτερον τοῦ Γαίης,
καὶ τὸ ἕτερον τοῦ Ἰζούρμενη.

Χρυσόβουλλα δύο περὶ τῶν
ἐν τῇ θέματι τῶν Ἀρμενικῶν
κτημάτων μου, τὸ μὲν ἐν τῆς
Λάβιακας, τὸ δ' ἕτερον τοῦ Ἀρ-
νασσαίου καὶ Μαρτυσαπαῶ.

Χρυσόβουλλον ἐν τῆς μονῆς
τῆς κυρᾶς Εὐφροσύνης, τοῦ χω-
ρίου Λιβαδίου¹.

Χρυσόβουλλα τρία τοῦ κύρι
Μιχαήλ περὶ τῶν ἐν Μοσυνοπόλει
κτημάτων του.

Χρυσόβουλλα τέσσαρα περὶ
τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κτημά-
των μου.

Χρυσόβουλλον ἀμφώσεως τῆς
ἐν τῇ Κάρσε πράξεώς μου.

Χρυσόβουλλα δύο ἀμφώσεως
τῆς ἐν Θεοδοσιουπόλει πράξεώς
μου.

Χρυσόβουλλον ἕτερον ἐξκου-
σίας περὶ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει
κτημάτων μου καὶ τῆς Μοσυνο-
πόλεως.

Χρυσόβουλλον περὶ τοῦ χω-
ρίου τῆς Ξανθείας.

Χρυσόβουλλον τοῦ Μάργωνος
ξυλοχάρτιον, ἕπερ ἔχω ἐν τάξει
ἐνεχύρου.

მხარისა, ხოლო მეორე ტაოს მხა-
რისა, და სხვა კიდევ ჩურმენისა] *

სხუად ოქრობეჭედი ორი ჩემ-
თა პრასტინთათვს რომელნი არ-
მენაკთა მქონდეს: ერთი ლავა-
კადასა – არს, და ერთი არნასა-
კისა, და მარტისპადასა.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი მო-
ნასტრისა კიურა ევფროსინესი,
რომელ არს ხრუსოლვადსა¹ (Ch:²
ხრუსო ლივადსა).

სხუანი ოქრობეჭედნი სამნი
მიხაელ მეფისანი მისინოპოლისა
პრასტინთათვს.

სხუად ოქრობეჭედი ოთხი
ფილიპოპოლისა პრასტინთათვს.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი
უბრალოებისათვს კარს თავადო-
ბისა ჩემისა.

სხუაი ოქრობეჭედი ორი გა-
ნუკითხველობისათვს კარნუქა-
ლაქს მთავრობისა ჩემისა.

სხუად ოქრობეჭედი თავისუფ-
ლად ყოფისათვს პრასტინთა ჩემ-
თადასა, რომელ არიან ფილიპო-
პოლისს და მისინოპოლისს (Ch:
მისინოპოლისს) შინა.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი
სოფლისა ქსანთიისათვს.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი
მარლონადას ჭილსა ზედა წერი-
ლი, რომელი-იგი წინდად მაქუს.

* ქართული თარგმანი მოგვყავს „ტიპიკონის“ ძველქართული ტექსტიდან (მ. თარხნიშვილის გამოცემით), ხოლო დასაწყისი (სამი ოქრობეჭედი*) აკლია ძველ ტექსტს და მოგვყავს ჩვენი თარგმანით.

¹ სოფელ ლივადიონში.

² Ch აღნიშნავს „ქიოსურ ნუსხას“.

Αἰβέλλοι δύο· ὁ μὲν εἰς περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Εὐδοκίμου, ὁ δ' ἕτερος περὶ τοῦ χωρίου τοῦ Κοτρῆσι.

Ἡ σημείωσις τοῦ κυροῦ Μιχαήλ περὶ τῆς κινήσεως τότε ὑποθέσεως τοῦ Μπατζινάκου.

Ὁμοίως ἕτερα σημείωσις τοῦ αὐτοῦ περὶ τοῦ μητροπολίτου Φιλιππουπόλεως.

Ἐτέρα σημείωσις τοῦ Βοτανιάτου περὶ τῶν κτημάτων τῆς Φιλιππουπόλεως.

Βασιλικὰ πιττάκια τὰ καταστρωθέντα εἰς διάφορα σέκρετα, καὶ ἕτερα πιττάκια περὶ διαφόρων ὑποθέσεων ἐξήχοντα καὶ πάντε.

Εἰσὶ δὲ καὶ τὰ ἴσα τῶν τριῶν χρυσοβούλλων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κτημάτων μου.

Διὰ τῶν χρυσοβουλλίων τῶν ἐναποκειμένων καὶ παραφυλαττομένων ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μονῇ ოქრობეჭედთათჳს, რომელნი დაისხნეს ნამარხევად მონასტერსა ჩუენსა და არიან ესე

Χρυσοβούλλια δύο ἀμφώσεως τῆς πράξεώς μου τοῦ μεγάλου δομestικαίου.

ლიველონნი ორ (Ch: ორნი); ერთი მათგანა არს ეფდოკიმოსათჳს (Ch: ეფდუკიმოსთჳს) და ერთი სოფლისა კოტრიადასათჳს.

სიმიოსინი ერთი მიხაელ მეფისაჲ პეწინაგისა ჰარბევისთჳს ¹.

ეგრეთვე სიმიოსინი ერთ სხუად მისვე მეფისაჲ ფილიპოპოლისა მიტროპოლიტისა საქმისათჳს.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი ვოტანიატისაჲ, რომელსა შინა არს სიმიოსინი პრასტინთათჳს ფილიპოპოლისათა.

სამეუფოდ წიგნები, რომელნი კატასტროს ¹ ქმნილ არიან სიკრიტონთა შინა, და სხუად წიგნები თვთოსახეთა პირთათჳს ს ამოც და ექუსი.

და სამთა ოქრობეჭედთა სწორნი აღმოსავლეთისა პრასტინთათჳს.

ოქრობეჭედი ორი უბრალოებისათჳს მთავრობისა ჩემისა დიდსა შინა დემესტიკოსობასა.

¹ იგულისხმება სასამართლოს განაჩენი (σημείωσις „gerichtliche Entscheidung“), 1078 წლის მახლობლად გრიგოლ ბაკურიანისძესა და პეწინაგს შორის ამტყდარი საქმის გამო (იხ. D ö l g e r, Regesten. 2. Teil, გვ. 20).

² ნაწარმოებია ზმნისაგან *καταστρωθῆναι*, რაც ტექნიკურ გამოთქმას წარმოადგენს და ნიშნავს „მოხელეთა წიგნში შეტანას“; *κατεστρωθή* ნიშნავს, რომ სათანადო საბუთი აღნუსხულია (საფინანსო) უწყების დავთრებში. იხ. Fr. D ö l g e r, Beilage zur Geschichte der Byzantinischen Finanzverwaltung, besonders des 10. und 11. Jahrhunderts. გვ. 97 შენ.

Χρυσόβουλλον ἐν τοῦ κάστρου Βάνισκας καὶ τοῦ χωρίου τῶν Τζερβενῶν.

Χρυσοβούλλιον περὶ τῶν ἐν τοῖς κτήμασί μου βελτιώσεων, οἰκοδομῆς κáστρων, χωρίων τε καὶ μοναστηρίων.

Ἔτερον χρυσοβούλλιον τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως, καὶ εἰ γε πανυπέρπλεος γένηται ἢ τῶν κτημάτων ἡμῶν πρόσδοτος, τοῦ ἔχειν ἐμέ τε καὶ τοὺς μετ' ἐμέ τὸ ἀφρόντιστον.

Χρυσοβούλλιον τῆς καθ' ἡμᾶς μονῆς τοῦ Πეტριτζοῦ περὶ τε τῆς κυριότητος καὶ αὐτεξουσιότητος τῆς αὐτῆς μονῆς παντοίας ἐλευθερίας καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτῇ προσκυρωθέντων κτημάτων μου.

Χρυσοβούλλιον περὶ τοῦ Σπάσματος καὶ τοῦ Παγκαλίτζη.

Χρυσοβούλλια δύο περὶ τοῦ ἀμύρου καὶ ἀλογαριάστους διατηρηθῆναι ἡμᾶς ὑπὲρ ὧν κατεβαλόμεθα βασιλικῶν λογαρίων εἰς τὴν μετάκλησιν τῶν Κομάνων.

ოქრობეჭედი ერთისა სხუად ციხისა ვანკადასათ;ს (Ch: ვანსკადსათვს) და სოფლისა ჩრვენაისა (Ch: ჩრვენადას).

ოქრობეჭედი ერთი ველტიოს ქმნისათვს პრასტინთა ჩემთადას და მათ შინა ციხის გებისა და სოფლისა და მონასტრისა შენებისა.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი მაგისვე პირისათვს და ვითარმედ უკუეთუ გამრავლდეს შემოსავალი პრასტინთა ჩემთადა, უურვაობადა გუაქუნდის მე და ყოველთა ჩემთა შემდგომად ჩემსა.

ოქრობეჭედი ოთხი¹ მონასტრისა ჩუენისა პეტრიწონისადა უფლებისათვს და თვთმფლობელობისა და მაგისვე მონასტრისადა ყოვლადავე აზნაურად ყოფისათვს და პრასტინთა ჩემთათვს, რომელნი დაუმტკიცენ მონასტერსა მაგას.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი სპაზმადსა და ბანკალიწისათვს (Ch: პანკალიწისათვს).

სხუად ოქრობეჭედი ორი უბრალოდ ყოფისათვს და ულოლარიასოდ დადგრომისა ჩუენისა სამეუფოდას განძისათვს, რომელი წარვაგეთ კომანთა გამოყვანებასა შინა².

¹ „ოთხი“ არ არის ბერძნულ დედაწში.

² ეხება იმას, რომ გრიგოლ ბაკურიანისძე ანგარიშვალდებული არაა კომანრლობისადმი (ყოვჩაყებისადმი) მის მიერ გადახდილი ხარკისათვის.

Χρυσοβούλλιον περί τῆς ἀμφώ-
σεως τοῦ θεύματος τῶν Σιολέ-
νων.

Χρυσοβούλλια δύο περί τῶν
ἐν Ἀχριδῶν κτημάτων μου, τοῦ
τε χωρίου Σικονίου καὶ τοῦ χω-
ρίου Χαρπετικίου.

Χρυσοβούλλιον τῆς ὑποθέσεως
τῶν ἱερῶν τῆς εὐαγεστάτης μο-
νῆς τοῦ Ναχοῦ.

Χρυσοβούλλιον τοῦ ἔχειν με
ἐπ' ἀδείας παραπέμψαι τὰ κτή-
ματά μου ἐνθά καὶ βούλομαι,
καὶ πρὸς τοὺς συγγενεῖς καὶ
ἀνθρώπους μου, καὶ τῆς φρησ-
κείας τῶν Ἀρμενίων τυγχάνου-
σιν.

Ἴσον χρυσοβούλλιον τῶν ἐν
τῇ Βολερῶν καὶ τῇ Μοσυνοπόλει
κτημάτων μου.

Ἐτερον ἴσον χρυσοβούλλιον
περὶ τῶν κτημάτων μου τῆς Φι-
λιππουπόλεως.

Ἐτερα ἴσα χρυσοβούλλια τρία
περὶ τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κτη-
μάτων μου.

Ἴσον χρυσοβούλλιον περὶ τῆς
ἐν Θεοδοσιουπόλει πράξεώς μου.

სხუად ოქრობეჭედი ერთი
უბრალოებისათვის თემისა ზმო-
ლინადას ¹.

სხუად ოქრობეჭედი ორი აკ-
რიტონისა ² პრასტინთა ჩემთა
შიკონისას (Ch: ბიკონისა) და
ქართფრთიკისათვის.

სხუად ოქრობეჭედი (+ ერთი
Ch) სამკაულთათვის პატოისნი-
სა (Ch; პრასტინისა თ ა რ ნ ხ.)
მონასტრისას ხახულისთა (Ch;
თ ა რ ნ ხ. ხახულისა).

სხუად ოქრობეჭედი ერთი,
რადთა ჯელმწიფებად მაქუნდეს
პრასტინთა ჩემთა, ვინაცა მე-
ნებოს ნათესავთა ჩემთა და მსა-
ხურთა ჩემთა, დადაცათუ სო-
მეხნი იყვნენ სარწმუნოებითა.

ოქრობეჭდისა სწორი ერთი
პრასტინთათვის ვოლერონისა და
მისინოპოლისათა.

სხუად ოქრობეჭედისა სწორი
ერთი ფილიპოპოლისა პრასტინ-
თა ჩემთათვის.

სხუანი ოქრობეჭედთა სწორ-
ნი სამნი ფილიპოპოლისა პრას-
ტინთა ჩემთათვის.

სხუად ოქრობეჭდისა სწორი
ერთი კარნუქალაქს განგებისა
ჩემისათვის.

¹ ე. ი. ზმოლენის თემში სამსახურის დროს არაფერი ბრალი არ ედება.

² „აკრიტონისა“ უნდა უდრიდეს ἐν Ἀχριδῶν, ე. ი. იმ მამულების შესა-
ხებ, რომლებიც არის ახრიდონის თემის ორ სოფელში: სიკონიონში და ხარპეტი-
კიონში.

Πιττάκιον βασιλικὸν περὶ τοῦ
λογισθῆναι τὰ κτήματά μου
ἅπαντα.

Καὶ ἕτερα πιττάκια τρία ἀπο-
σχιδευμοῦ¹.

"Ἐτερον πιττάκιον περὶ τοῦ
θέματος τῶν Σμολῶνων.

სამეუფო¹ პიტაკი ერთი ლო-
გის ქმნისათვის² ყოველთა პრას-
ტინთა ჩემთადსა.

სხუად სამეუფო პიტაკი სამი
აპოსკედევსობისათვის³.

სხუად პიტაკი ერთი თემისა
ზმოლინადსათვის.

ამის შემდეგ „ტიპიკონის“ ქართულ ვარიანტში მოიპოვება დამა-
ტებითი ცნობები პიტაკებისა და აპოდიქსების შესახებ ბერძნულში
არაა.

«აპოდიქსი მიხაილ მეფისაჲ სამისა კენტინარისაჲ და ოცდა
შუდისა ლიტრისაჲ, რომელ ავიღეთ სამეუფოთა ბრძანებითა კრტი-
სისაგან (Ch: კრტისისაგან) კილიკიელისა, და მისაგან პარაფშა-
ფისა.

«სხუად აპოდიქსი აპეტისინისა თემისა ზმოლინადსაჲ».

Ἡ ἀποδείξις ἧς ἔλαβον οἱ
Φράγγοι φιλοτιμίας τῶν τριῶν
κεντηναρίων καὶ τὸ περὶ τούτων
πιττάκιον, καὶ ἕτερα ἀποδείξεις
διάφοροι.

Σημείωσις τοῦ χαρτοφυλάκου
καὶ πιττάκιον πρὸς θεματικὸν
δικαστὴν πρὸς εἰδήσεις καὶ ἀπο-
δείξεις τῶν χρυσοβούλων ἡμῶν
καὶ λοιπῶν δικαιωμάτων τῶν ἀπο-
κειμένων ἐν τῇ ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Τὸ ἰσοκώδικιον τοῦ Σραβικίου
καὶ αἱ ἀσφάλειαι τῶν χωριῶν
τοῦ αὐτοῦ χωρίου.

Τὸ ἰσοκώδικιον τοῦ χωρίου
Πριλόγγου.

აპოდიქსი განძისაჲ სამისა
კენტინარისაჲ რომელი ფილო-
ტიმიად აიღეს ფრანგთა, მაგისვე
პირისათვის პიტაკი ერთი და
სხუად მრავალსახე პიტაკები.

სიმეოსინი ხარტოფილაკისაჲ
და წიგნი მისი თემისა მის მსა-
ჯულისა მიმართ... მოსაჯენებე-
ლი წიგნი და აპოდიქსი ოქრო-
ბეჭედთა ჩუენთად და სხუათა
სასამართლოთა ნაწერთად, რო-
მელნი ნამარხევად სხენან სოფია
წმიდას.

ისოკოდიკონი ზრავიკისაჲ და
ჯელით-წერილები მისვე სოფ-
ლისა.

ისოკოდიკონი სოფლისა პრი-
ლონგისაჲ.

¹ Ch: ამეუფო (ადგილი ყოფილა დაყოვებული მთავრული. „ს“-ს ჩასაწერად.

² λογισθῆναι – სავადასახადო სიებიდან ამორიცხვა“ (D ö l g e r. Regesten II, 31; „seine Güter sollen im Steuerkataster gelöscht werden“)

³ ეხება გადასახადის მოკვეთას.

Τὰ ἀγοραστήρια τοῦ Βαρδάν-
γη περὶ τῆς ἐν Μοσυνοπόλει ἀν-
λῆς καὶ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου
Γεωργίου τοῦ ἐν τῇ Παπικίῳ.

Αἱ ἀποδείξεις περὶ τοῦ εἰσκο-
μισθέντος λογαρίου περὶ τῆς ἀπαι-
τήσεως τοῦ θέματος τῶν Σμο-
λένων.

Τὸ πρακτικὸν καὶ ὁ περιορισ-
μὸς τῶν ἐν Φιλιππουπόλει κτη-
μάτων μου.

Τὸ πρακτικὸν καὶ ὁ περιορισ-
μὸς τῶν κτημάτων μου τῆς Μο-
συνοπόλεως, ὡσαύτως καὶ αἱ ἀπο-
δείξεις τοῦ οἰκονόμου περὶ τοῦ
δημοσίου τοῦ λιβελλικοῦ. Τὸ λο-
γίσμιον πιττάκιον τῶν κτημάτων
τῆς Μοσυνοπόλεως.

Τὸ πρακτικὸν καὶ παραδοτι-
κὸν τῆς Λάβρακας.

Αἱ ἀσφάλειαὶ καὶ αἱ ἀποδεί-
ξεις τῶν πανηγυριστῶν τοῦ Στε-
νιμάχου.

Καὶ τὸ ὑπόμνημα, ὃ ἐποίησεν
ὁ Μεσοποταμίτης, ἐκ προστάξεως
βασιλικῆς περὶ τῶν Βοδινῶν καὶ
χωρίου τοῦ Ζαχαρίου (Tyricon,
ed. 1963, p. 150—156).

Ὁ δὲ μακάριος καὶ γνησιώ-
τατός μου ἀδελφός ὁ ἀποιχόμενος
μάγιστρος Ἄπάσιος ἐτύπωσεν ἐν
τῇ ἐγγράφῳ αὐτοῦ διατυπῶσαι
.....

ნასყიდის ნაწერები ვარდანი-
სი ავლინისათვის, რომელი მისი-
ნოპოლს არს; და გიორგი წმი-
დისათვის, რომელი პაპიკს არს.

[საბუთები შესახებ ზომლე-
ნის თემის საჩივრის გამო ჩატა-
რებული შემოწმებისა] ¹.

პრახტიკონი და პერიერეზ-
მონი ფილიპოპოლისა პრასტინ-
თათვის.

პრახტიკონი და პერიერეზ-
მონი მისინოპოლისა პრასტინთა
ჩემთაჲ; და ეგრეთვე აპოტიქსები
კონომიასაჲ, დიმოსიასა და ვე-
ლიკობისათვის ². ლოგისიმონობი-
სა წიგნი მისინოპოლისა პრას-
ტინთა ჩემთათვის.

პრახტიკონი და პარადოდი-
კონი ლავაკისაჲ.

ჯელით-წერილები და აპო-
დიქსები სტენიმახისა პანაჟუ-
რილთაჲ.

იპომნიმაჲ, რომელი შექმ-
ნა მისოპოტემლმან სამეოფოთა
ბრძანებითა ფრენაკსა შორის და
ზაქარიას სოფელსა.

სანატრელსა უკუე ძმასა ჩემ-
სა აბაზ მაგისტროსსა ესრეთ
დაეწერა ანდერძსა შინა მისსა.
.....

¹ ტიპიკონის ქართულ ვარიანტებში ეს მუხლი არ მოიპოვება, მოგვყავს ჩვენი თარგმანი,

² ქართული ტექსტი შერყვნილია; ლაპარაკია იმ საბუთების შესახებ, რომლებიც იკონომოსს აქვს (ἀποδείξεις τοῦ οἰκονόμου) შესახებ სახელმწიფო გადასახადებისა (περὶ τοῦ δημοσίου τοῦ λιβελλικοῦ).

Πρὸς τοῦτῳ δὲ καὶ ἄλλοις πολλοῖς οἷς ἔγραψε, μερίδα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἐνέφυγε τὸ χωρίον αὐτοῦ, ὃ Περιλόγιον λέγεται, τὸ διακείμενον τῷ θέματι τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν ἀρχοντίαν τὴν ὀνομαζομένην Στεφανιανᾶ, ὅπερ καὶ εὐσεβοῦς χρυσοβούλλου ὑπάρχει δεδωρημένον αὐτῷ εἰς ἀντάμειψιν τῶν κτημάτων αὐτοῦ, ὧνπερ ἐν τῇ μεγάλῃ καταλέλοιπεν Ἄντιοχείῳ (Typicon, ed. 1963, p. 28).

და სხუათა თანა საჯმართა დაეწერა და დაეწესა ნაწილად სულისა თვისისა თავისა სოფელი პრილონგი თემსა შინა სოლონიკისასა, რომელ არს საარხონდოსა სტეფანიანისასა, რომელი იგი აქუნდა მას პატიოსნითა და თაყუანისსაცემელითა სარწმუნოთა ოქრობეჲდითა მნიჭებულად მისდა ნაცვალად პრასტინთა მისთა, რომელნი დაეტევნეს ანტიოქიას.

1085 წ. მოსამართლის გრიგორას ქსერიტეს პრაქტიკონი

(ეხება დავას ლავრასა და ივირონს შორის)

გ ა მ ო მ ც ე მ ე ლ თ ა წ ი ნ ა ს ი ტ ყ ვ ა: „დავა რომ ატყდა ლავრასა და ივირონს შორის ზოგიერთი მიწების შესახებ, მოსამართლემ მოიწვია ორივე მხარის წარმომადგენელი, რომელთაც დაასაბუთეს რიგ-რიგობით. ლავრამ მოიხმო ჩუქების აქტი 6537 (= 1079) წლისა და საბუთები (შესაფარდი დროისათვის გაცემული სახმარად), რომლებიც იცავდა (ἀπίσχυ(α) ივირონის ახალი თარიღის მქონე უფლებებსა; ეს მონასტერი ამ საბუთებს აბათილებდა. მოწვეულ იქმნენ მოწმენი, წაიკითხეს პატრიარქის იპომენმა შესახებ 1079 წლის აქტისა, რომელიც არ მოიპოვებოდა, და აღიარეს აუცილებლობა „სენაკთა“ (κελλά) საზღვრების დაზუსტებისა. ივირონელები მიჰპატიჟებულ იქმნენ, რათა წარმოედგინათ კუთვნილობის საბუთი, მაგრამ ისინი მზად არ იყვნენ ასეთი შეკითხვისათვის და დაჟინებით მოითხოვდნენ მათ სასარგებლოდ ელიარებინათ აღწერის უფლება. სადავო მიწების მფლობელობა დროებით (ἐπί νομῆν) მიეკუთვნა ლავრას, საბოლოო განაჩენის გამოტანა გადაიდო იმ დროისათვის, როდესაც ივირონელები მოამზადებდნენ პასუხს შეკითხვებზე, რომლებიც მათ მისცეს. შემოსაზღვრა შესრულებულ იქმნა.

... τὸν Ῥοδίου σχολαστικὸν
ἔσπον ἐπὶ τὸν ἰσοκωνίτικον τὸν ἀναγ-
ραφέως Ἀνθρονίτικου, καὶ παρεστή-

როდიოს სქოლასტიკოსისა ისე-
ვე როგორც წიგნთა-პირების (ე. ი.
ასლების) აღმწერის¹ ანდრონი-

¹ გადამწერი აღნიშნავს, რომ ტექსტის დასაწყისში აკლია ორი სტრიქონი და რომ ძეგლს აქვს ტყვიის ბეჭედი: ერთი მხრით გრიგოლ ღვთისმეტყველის გამოსახულება და სახელი, მეორე მხარეზე გრიგორას ქსერიტეს სახელი და წოდება.

აღმწერი ანდრონიკე. იგი იხსენიება სხვაგანაც. აღმწერი ἀναγραφέως, როგორც ჩანს 32. აქტიდან, აერთიანებს აღმწერის ფუნქციებს მოსამართლის ფუნქციებთან (Ἀνθρονίτικου ἀναγραφέως καὶ κριτῶν...) (იხ. D ö l g e r, Beiträge ... 88; აგრეთვე Regesten n° 1014; A m a n t o s BZ 28, 14 – 15). ალბათ მას ეკუთვნის ბეჭედი პროტოსპათარ ანდრონიკესი. სტრიმონის, ვოლეროს და თესალონიკეს მსაჯულისა, რომელიც მინიშნებულია S c h u m b e r g e r, Epopde II, 221.

შენიშვნა: ἐπί νομῆν παρὰ δόσεις – რომის სამართლის გადმონაშთი, რომლის მნიშვნელობა – წერენ გამომცემელი – დაგვავალა და განგვიმარტა Col-Linet-მ.

σαμεν, ἐκ τε τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου
 Ἀθανασίου τῆς Λαύρας τὸν πα-
 νοσιώτατον μοναχὸν Θεόδωρον
 καὶ καθηγούμενον [] καὶ
 Τιμόθεον μοναχὸν [] ἐκ τῆς
 Ἰβήρων τὸν πανοσιώτατον μονα-
 χὸν Ἰωάννην καὶ καθηγούμενον,
 Νικόλαος μοναχὸς καὶ †ὠβ []
 κλλ: θεον † μοναχὸς ὁ ἀδελφὸς
 αὐτοῦ, Ἰγνάτιος μοναχὸς καὶ
 Νι[] διασσι* () οὐ μικ-
 ράν· τῶν μὲν ἐγστάντων τῶν τῆς
 Λαύρας [] ἀρχὴν ποιησαμέ-
 νων, εἰσηγούντων** ὡς ἡ τοπο-
 θεσία τῶν κελίων διαφέρει αὐ-
 τοῖς, κατὰ τὸ τῆς ἐκδόσεως
 ἔγγραφον [] ἀπολυθὲν
 κατὰ Αὐγούστον μῆνα []
 τοῦ ρφπζ' (6587=1079) ἔτους
 καὶ ἀνίκει καὶ ἡ τῶν τόπων
 αὐτῶν ἀπολογία, ὡς μὴ παρὰ
 τῆς χρονίας παραδρομῶν κωλυ-
 μένη καὶ ὅτι καὶ ἡ φιλοτομία
 νεοπαγῆς καὶ οὐ πεπαλαιωμένη,
 τῶν δέ, τῶν Ἰβήρων ἀντιθέ(ν)-
 των(?) καὶ ὁ χρόνος διηγεκῆς
 ἐπὶ τῇ κατοχῇ τῶν ζητουμένων
 τόπων, καὶ, † οὐκ ἐκχωρήσωσιν
 αὐτοὶ τῶν τοι(σ)ύτων ἐπ []
 οὔτε προτείνουσιν † περὶ τῆς δω-
 ρεῖας αὐτοῦς, καὶ ἄλλως προτι-
 φέντων μὴ δικαίωμα ἔχειν ἔγγρα-
 φον, ὅπου καὶ εἰ ἔστι αὐτοῖς
 τοῦτο οὐκ ἐμφανισθήσεται· ὁμῶς
 προσεκκλησάμεθα μάρτυρας τοῦς

კესი, და დავისწართ წმინდა
 ათანასის ლავრის ყოვლადწმინდა
 ბერი თეოდორე და წინამძღვარი
 [] და ტიმოთე ბერი []
ივერთა [მონასტრიდან] ყოვლა-
წმინდა ბერი იოანე და წინა-
 მძღვარი, ნიკოლოზ ბერი და
 †ოვ [] კალითეოს ბერი,
 მისი ძმა, იგნატიოს მონაზონი
 და ვილვა[წეთ] არა მცირედად:
 მის შემდეგ, რაც ლავრის []
 მვლობელობა დადგინდა, მიიღეს
 მხედველობაში, რომ სენაკთა ად-
 გილმდებარეობა მათ სასარგებ-
 ლოდ არის, თანახმად გაცემუ-
 ლი საბუთისა (ἔγγραφον), რომე-
 ლიც... აგვისტოს თვეში 6587
 (= 1079) წლისა და ამ ადგილთა
 კუთვნიება არ ბრკოლდება ჟამთა
 სრბოლაში და რომ ეს დასტურდე-
 ბა ახლად ჩატარებული გამიჯვნით
 და არა ძველით, ხოლო ი ვ ი რ ო-
 ნ ე ლ ე ბ ი საწინააღმდეგოს ამტკი-
 ცებდნენ და ამბობდნენ, რომ განუ-
 წყვეტელი დროის მანძილზე ეს სა-
 დავო ადგილები ეკავათ, და რომ
 არ გავლენ ისინი ამ [ადგილები-
 დან], არც ჩუქების შესახებ უდგე-
 ნენ მათ, და ტყვილ-უბრალოდ
 ამტკიცებენ, წერილობითი საბუ-
 თი არა აქვთ, სადაც მათთვის
 ეს არ იყოს ნათელდებული; ჩვენ
 მაინც მოწმეებს მოვუხმეთ, რომ-
 ლებიც ქვემოთ ხელს აწერენ და
 ჩვენ გვეთანხმებიან; წარმოდგე-

* διάστασιν.

** εἰσηγούντες R¹.

καὶ κατωτέρω ὑπογράφανται συν-
 εἶναι ἡμῖν· καὶ ἐνεφανίσθη καὶ
 τὸ ὑπόμνημα τὸ πατριαρχικόν,
 οὕτω τοῦ πρακτικοῦ τῆς παρα-
 δόσεως εὐρεθέντος, καὶ ἀνεγνώσ-
 θη προφανῶς παρόντων ἀμφοτέ-
 ρων τῶν ἀντιθέτων μερῶν, καὶ
 ἐδέησε διαιρεθῆναι τὰ τῆς μονῆς
 τῶν κελίων ὅρια καὶ γνωρίσμα-
 τα, ἵνα πάσα περιαιρεθῇ πρόφα-
 σις, πρὸ τοῦ τοῦς μοναχοῦς τῆς
 μονῆς τῶν Ἱβήρων ἀπαναγκασ-
 θῆναι ἀπολογήσασθαι νουνεχῶς,
 καὶ παρῆναι ἐπὶ τῇ διαιρέσει τῶν
 ὁρίων, καὶ δικαίωμα εἰ ἔστιν
 αὐτοῖς προκομισθῆναι. Μὴ πεισ-
 θέντες δὲ συνόλω, ἀλλὰ τὰ
 οἰκεία βουλόμενοι λόγια, τὴν
 εἰρημένην τοῦ χρόνου διέλευσιν
 καὶ ἄλλο τι μὴ προτιθέντες καὶ
 ἐπει|παρεδόθη| ὡς εἴρηται, τῆς
 οἰκείας ἐνδοῦναι οὐκ ἐπέσχοντο
 οὗτοι παρεδόθη ἐπὶ νομίην, ἐξ
 ἀπειθείας αὐτῶν, πρὸς τοῦς μο-
 ναχοῦς τῆς μεγάλης Δαύρας τὰ
 ζητούμενα τόπια, τῆς ἐντελεστέ-
 ρας περὶ τούτων δικαιοκῆς γυμ-
 νασίας ταμειθείσης καὶ ἀνθὺς
 ὁπότε οἱ Ἱβηρος πεισθείεν· ἔστι
 δὲ καὶ τὰ γνωρίσματα τῶν πα-
 ρεδόσεων ταῦτα· ἀπάρχεται ἀπὸ
 τῆς Σπητζῆς τοῦ χωραφίου, καὶ
 ἀποτρέχει τοῦ Ζαχαρίου τὸν πο-
 ταμόν ἕως τοῦ παπᾶ Στεφάνου
 καὶ τοῦ Ζαχαρίου τοῦ χωραφίου,
 καὶ κάμπται πρὸς δυσμᾶς, καὶ
 συνέχων τὸν βᾶσταγα τοῦ Κολο-

ნილ იქმნა პატრიარქის მოხსე-
 ნება, და რადგან გადაცემის აღ-
 წერა არ იქნა ნაპოვნი, წაკით-
 ხულ იქნა აშკარად ორივე მოწი-
 ნააღმდეგე მხარის თანადასწრე-
 ბით, რომ საჭიროა გაიმიჯნოს
 მონასტრის სენაკთა საზღვრები
 და ნიშნები, რათა მოისპოს ყო-
 ველგვარი საბაბი, სანამ ივერთა
 მონასტრის მონაზონები იძულე-
 ბული იქნებოდნენ გონიერად
 ემართლებინათ თავი და საზღვ-
 რების გასამიჯნავად არ წარმო-
 ადგენენ საბუთს, თუ მათ ასეთი
 აქვთ. რადგან ისინი სრულიად
 ვერ დაარწმუნეს, არამედ თავის
 ნათქვამზე ჯიუტობდნენ, დროის
 ხსენებულ მანძილზე, და სხვა რამ
 რომ ვერ წარმოადგინეს და რად-
 განაც ვერ შეძლეს, როგორც
 ითქვა, ეჩვენებინათ საკუთარი
 საბუთები დროებით გადაეცა,
 მათი დაუმორჩილებლობის გამო,
 სადავო ადგილები დიდი ლავრის
 მონაზონებს, სანამ მათ შესახებ
 მოხდებოდეს საბოლოო კანონიერი
 გამოძიება და კვლავ როდესაც
 იბერები (*ივირონელები*) დაარწმუნ-
 დებოდნენ; ხოლო გადაცემის მიჯ-
 ნები ასეთია: იწყება სახნავი სტე-
 წიდან და გაივლის ზახარიონის
 მდინარეს ვიდრე პაპა სტეფანეს
 და ზახარიას სახნავამდე, და მო-
 უხვევს დასავლეთისაკენ, თან მო-
 იცავს რა კოლოვუს სიმაგრეს,
 ზედმიადგება საპატრიარქო წის-
 ქვილის სათავეს (?); იქიდან გა-

βου και ἀκουμβίξει εις τήν θέσιν του μύλου του πατριαρχικού· κακείθεν διέρχεται τὸ κατωπόμενον και καταναῖ εις τὸν ὄρομον τὸν κατερχόμενον ἀπὸ τοῦ Ποκροντοῦ, πλησίον τοῦ χωραφίου Νικολάου τοῦ Καλυβίτου, και ἐκτρέχων τὸν αὐτὸν ὄρομον μέχρι τῆς Κωφῆς Καρέας, και ἔρχεται εις τὸ ἔρριμμένον ἀπὸ κίονος λίθινον λαυρίτον, και ἀποδίδωσιν εις τὸ ξύλινον σταυροπήγιον, ἔνθα και πλάταινοι ἴστανται μεγάλοι· και περικόπτει τὸν ὄρομον τῶν Ῥουδάβων· και περὶ τὸν ποταμὸν πλησίον τοῦ Δραγοβιτζοῦ και κρατεῖ τὸν αὐτὸν ὄρομον τοῦ Ποκροντοῦ και ἀνέρχεται τὸ ἀνώφορον ἕως τοῦ Σύμου τοῦ Ποκροντοῦ και γίνεται συνένωσις μετὰ παλαιῶν δικαίων τῆς Λαύρας τοῦ Ἰσοκωδίκου τοῦ ἀναγραφέντος Ἀνθρονίκου, καταληγόντων και αὐτῶν ἔπου και ἀπὴρξαστο ἢ περιμέτρος.

Τούτων οὕτω πραχθέντων τὸ παρὸν πρακτικὸν ἐξετέθη, παρὰ τῶν προκειμένων προσώπων και σὺν ἡμῖν συνόντων ὑπογραφέν και παρ' ἡμῶν αὐτῶν συγγήμως πιστωθέν, και ἐπεδύθη μηνί Σεπτεμβρίῳ κζ', Ἰνδικτιῶνος θ', ἔτους ,σφ4θ' (6594).

† Ἰωάννης ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος παρήμην ἐπὶ τὸ παρὸν πρακτικὸν τῆς ἐπὶ νομίην παραδόσεως και μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

ივლის მდინარის ქვედა წელს და შეხვდება იმ გზას, რომელიც ჩამოდის პოკრონტიდან, ნიკოლოზ კალიბელის მამულის მახლობლად, და, გამოვა რა ამ გზაზე ვიდრე კარეის კოფამდე, მოდის სვეტიდან გამოშვერილ ქვის სენაკამდე (?) და თავდება ხის ჯვარცმით, სადაც დიდ-დიდი ჭადრები დგას; გადაჭრის რუდავთა გზას და აღწევს მდინარეს მახლობლად დრაგოვიწისა, მოიცავს პოკრონტის იმ გზას და ადის აღმართზე ვიდრე პოკრონტის სვმონამდე, და უერთდება ლავრის ძველ სამფლობელოს (?) რომლითაც თავდება ანდრონიკე აღმწერის დავთრის მიხედვით, სადაც დაიწყო შემოზომვა.

ეს რომ ასე გაკეთდა, გამოიცა წინამდებარე პრაქტიკონი, ხელმოწერილი ზემომდებარე პირთა და ჩვენთან ერთად შეკრებილთა მიერ და თვით ჩვენ მიერ ჩვეულებისამებრ დადასტურებული, და გამოიცა თვესა სექტემბერსა 27-სა, ინდიქტიონსა 9-სა, 6594 (= 1085) წლისა.

იოანე ღვთის წყალობით ხუცესი დავესწარი წინამდებარე აღწერას (პრაქტიკონს) დროებითი გადაცემისას და, ვემოწმები რა, ხელს ვაწერ.

σίγγον	Μα	Μανουήλ τοῦ Βαίου
σου	ήλ	παρήμην ἐπὶ τὸ πα-
		ρὸν πρακτικὸν τῆς
		ἐπὶ νομίην παραδό-
		σεως καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα
		τὸν τίμιον σταυρὸν.

† Ἰωάννης ἱερεὺς καὶ ἱερομ-
νήμων παρήμην ἐπὶ τὸ παρὸν
πρακτικὸν τῆς ἐπὶ νόμιην παρα-
δόσεως καὶ μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

† Λέων δομέστικος (τῶν) Ἰκκα-
νάτων παρήμην ().

† Γεώργιος κουβουκλήσιος τῆς
τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ
νομικός(?)

† Ἰωάννης ἔγγονος ΔαμIANOῦ
παρήμην ἐπὶ τὸ παρὸν πρακτικὸν
τῆς νομῆς καὶ παραδόσεως καὶ
μαρτυρῶν ὑπέγραψα τὸν τίμιον
σταυρὸν, τὸ δὲ ὑφὸς τῆς ὑπο-
γραφῆς μου διὰ χειρὸς Ἰωάννου
τοῦ Πότου.

† Γεώργιος ὁ τοῦ Χριστοδοῦ-
λου παρήμην ἐπὶ τῷ παρόντι
πρακτικῷ καὶ περιορισμῷ καὶ
μαρτυρῶν ὑπέγραψα τὸ τίμιον
σταυρὸν.

† Γρηγοῖρας... κριτῆς καὶ νο-
τάριος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου
ἡμῶν βασιλέως ὁ Ἐηρίτης¹.

მანუელ ვოიელი დავესწარი წინამდებარე აღწერას დროებითი გადაცემისას და, ვემოწმები რა, ვაწერ პატივოსან ჯვარს.

იოანე მღვდელი და იერომ-
ნემონი დავესწარი წინამდებარე
აღწერას დროებითი გადაცემისას
და, ვემოწმები რა, ხელს ვაწერ.

ლეონი, იკანატა დომესტი-
კოსი, დავესწარი ().

ღვთის დიდი ეკლესიის უფრო-
სის საწოლთუხუცესი და მერ-
ჯულე გიორგი.

იოანე, დამიანეს შვილიშვი-
ლი, დავესწარი წინამდებარე აღ-
წერას დროებითი გადაცემისას
და, ვემოწმები რა, ვაწერ პატი-
ვოსან ჯვარს, ხოლო ჩემი ხელ-
მოწერას ვასრულებ იოანე პო-
ტელის ხელით.

გიორგი, ხრისტოდულეს ძე,
დავესწარი წინამდებარე აღწე-
რას და შემოსაზღვრას და, ვე-
მოწმები რა, ვაწერ პატივოსან
ჯვარს.

გრიგორასი ... მსაჯული და
ჩვენი ძლიერი და წმინდა მეფის
ნოტარი ქსერიტე¹.

¹ ეს პრაქტიკონი გამოცემულია: Actes de Lavra (edition par G. Rouil-
lard et P. Collomp. Paris 1937. საბუთი № 40 გვ. 107 – 109. იხ. აგრეთვე
‘Ελληνικά II (1929).

1104 წლის პრაქტიკონი

ივერთა მონასტრის მამულების აღწერა

6612 (1104) გ., янв. Копия практикона Иоанна Севаст. „Комнина (длиною 10 арш.), сверенная с подлинником каким-то ипатом философов. (в сборы. Порфирия № 95, стр. 113 – 116).

3. უსპენსკის მასალებში ვკითხულობთ:

В начале говорится, что еще в 6610 (= 1102) году возник спор между монахами Иверского монастыря и Первопредседателем Константином Вурца за имение Χλιαροπόταμος. Дело доходило до царя. Наконец спор решен тем, что соперники поменялись имениями.

Итак, в сем Практиконе описаны имения Иверского монастыря, прежние и новые.

Φαίνεται ἐκ τοῦ Πρακτικοῦ ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐδωρίσατο τοῖς Ἰβηρίταις μοναχοῖς 100 παροίκους ἐλευθέρους... ὅτι ὑπήρχε καθηγούμενος Μιχαὴλ μοναχός... ὅτι ἀφηρέθη ἡ μονή τῶν Ἰβηρίων τὰ ἀνευλόγως παρ' αὐτῆς κατεχόμενα.

Περιορισμός

— Πρόσθειον ἡ Λιψισθός: σχοινία π̄ε. μοδίων β̄φκ. λίτρων κ'. ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Δημητρίου

პრაქტიკონიდან ჩანს, რომ მეფემ აჩუქა ივერთა მონაზონებს 100 გლეხი თავისუფალი... რომ წინამძღვრად იყო მიხეილ მონაზონი... რომ ივერთა მონასტერს ჩამოერთვა მის მიერ უსაბუთოდ ქონებული.

გ ა ნ ს ა ზ დ ვ რ ა (საზღვრებისა)

– პრასტინი ლივიზდოსი; თოკ-საზომი 315; მოდიოსი 2520, ლიტრა 20; ეკლესია წმინდა დიმიტრისა

— Προάστειον ὁ Ὀρηλὸς: (πάροιχοι) ὁ Δεμῆς ἔχει Ῥωσίτζαν· ἡ χῆρα τοῦ Μιχαήλου ἔχει υἱὸν Δράγουσαν... Δοβράνα... Θεόδωρος ὁ Καγάνος, Δοβρίλα¹.

— Προάστειον, Δοβροβίკια: (πάροιχοι) Βατζεράνα... Σλαβότας ἔχει Ῥωσίτζαν... Γέροχο τοῦ Προδάνου ἔχει Στρίελεν... Πολυβλεπούσα ...Βελκονάς.

Προάστειον τὸ λεγόμενον τῆς λγ^{στ}. μοδίον χτιδ

— Ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ κάστρου Βρυῶν, ἐκκλησία ἡ ἁγία Τριάς, τρουλωτή, καὶ χωράφια μοδίον ἄσν.

— Ἐκτὸς τοῦ κάστρου Θεσσαλονίκης ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Μαρκιανοῦ μὲ χωράφια μοδίον ἑ’

— Ἐν Καλαμοκοπίῳ ἑτέρα ἐκκλησία μὲ δύο ὁσπήτια καὶ χωράφια μοδ: ἡ κ. τ. λ.

— Ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τοῦ Στυλιαρίου τόπος λεγόμενος τοῦ ἁγίου Θεοδοῦλου μοδίον κθ, λιτρῶν ἑ’.

— Ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐκπαλαί μετόχιον τῆς Λεοντάς μὲ ἐκκλησίαν τοῦ Προδρόμου, μὲ ὁσπήτια καὶ περιβόλαιον, καὶ ἑτερα πολλὰ ὁσπήτια καὶ ἀνλὰς², καὶ μακρωνάρια λιθοπελέκτιστα, εἰς τὴν τοποθεσίαν τῆς Καβφα-

– პრასტინი ოვილოსი: (გლებები) დემესს ჰყავს როსიცა; მიხეილის ქვრივს ჰყავს ვაჟი დრაგუნა.. დოვრანა.. თეოდორე კაგანოსი. დოვრილა.

– პრასტინი დობროვიკია; (გლებები) ვეჩერანა... სლავოტასს ჰყავს როსიცა... გერკოს..., პროდანეს ძეს, ჰყავს სტრიელა... პოლივლეპუსას (მრავალმხედველს)... ველკონას...

– პრასტინი ეგრეთწოდებული ლუსტიისა(?); მოდიოსი 8314

– ვრიონის ციხის გარშემო, წმინდა სამების ეკლესია, გუმბათიანი, და სახნავი 1250 მოდიოსი.

– თესალონიკის ციხის გარეთ წმ. მარკიანეს ეკლესია 10 მოდიოსის სახნავითურთ.

– კალამოკოპიონში სხვა ეკლესია ორი სახლითურთ, და სახნავი – 8(?) და სხვა.

– სტილიარიონის მხარეში ადგილი ეგრეთწოდებული წმიდისა თეოდულესი, 29 მოდიოსი, ათი ლიტრა.

– თესალონიკეში (იყო) ძველადვე ლეონტასის მეტეხი წინამორბედის ეკლესიითურთ, სახლებითურთ და ბაღჩებითურთ, და ბევრი სხვა სახლები, და კარმიდამოები: და თლილი ქვის მაკრანარია კავფსალის მხა-

¹ აზიაზე წერს პ. უსპენსკო: Славяне. Росица. Добрана. Добрила..

² ანლას – ხომ არ გვაქვს აქ ხალხური მრავლობითი რიცხვი.

λους μοναστήριον, ὁ ἅγιος Βασίλειος, μὲ μακρωναρία καὶ ὁσπήτια.

— Ἐν τῇ τυποθεσίᾳ τῆς γειτονίας τοῦ ἁγίου Θεοδώρου μοναστήριον ὁ ἱερομάρτυς Κλήμης, περιελθὼν ἀπὸ ψυχικῆς θωραξ.

— Ἐν δὲ τῷ ὑποδρομίῳ ἕτερον μοναστήριον τῆς ἁγίας Βαρβάρας, καὶ αὐτὸ ἀπὸ ψυχικῆς θωραξ μὲ πολλὰ οἰκήματα. Ἐτερον μοναστήριον γυναικειον ὁ ἅγιος Νικόλαος ἀπὸ ἀφειρώσεως περιελθὼν.

Εἰσὶ δὲ καὶ τὰ κατ' ἀνταλλαγῆν δοθέντα τοῖς αὐτοῖς μοναχοῖς παρὰ τοῦ Πρωτοπροέδρου Κωνσταντίνου τοῦ Βούρτζη ταῦτα:

Προάστειον ὁ Βολβὸς συνορεύει τὸ προάστειον τοῦ Ῥουσίου σχοινία ὑλβ, ὡν τὰ ἦμισυ σισ, ἅτινα μεσαζόμενα καὶ ἐρωτεύμενα¹ ἀποτελοῦσι γῆν μοδίῳν, εἰς, ἐκκλησία τῆς Θεομήτορος τρίτρουλος.

— Τόπια μέσον διακείμενα τοῦ χωρίου Ἁκλου μοδίῳν, ατκδ, λιτρῶν ε'.

— Προάστειον ἡ ἁγία Βαρβάρα, τὸ δοθὲν ἰμοίως παρὰ τοῦ Βούρτζη, ὡς ἄνω εἶρηται, μὲ

რეში (არის) მონასტერი „წმინდა ბასილი“ მაკრონარიებითა და სახლებით.

წმ. თეოდორეს მეზობლად მდებარე მხარეში (არის) მონასტერი „წმ. მოწამე კლიმი“, სულიერი საჩუქრიდან გადმოსული.

– იპოდრომიონში [არის] სხვა მონასტერი, წმინდა ბარბალესი, ისიც სულიერი საჩუქრიდან არის, მრავალი შენობითურთ. სხვა მონასტერიც [არის] დედათა, „წმინდა ნიკოლოზი“, შემოწირულებით გადმოსული.

არის აგრეთვე სანაცვლოდ მოცემული იმ მონაზონებისათვის პროედროსის კონსტანტინე ვურცას მიერ შემდეგი [ადგილები]:

პრასტინი ვოლვოსი ესაზღვრება რუსიონის პრასტინს თოკსაზომით 432, რომელთაგან ნახევარი 216, რომლებიც განახევებული და მოწონებული¹ იხდიან მიწს 5832 მოდიოსს; არის ღვთისმშობლის სახელობის სამგუმბათიანი² ეკლესია.

– სოფელ აკლოს შუაში მდებარე ადგილები ათას სამას ოცდაოთხი მოდიოსისა, ხუთი ლიტრა.

– პრასტინი „წმინდა ბარბალე“, მოცემული აგრეთვე ვურცას მიერ, როგორც ზემოთ ითქვა,

¹ ახალბერძნულში არის სიტყვა ἐρωτεύμενος (დემოტიკი) „შეყვარებული“; ძველში არ არის.

² τρίτρουλος (ტროლა, თობლა დიმოტ. „გუმბათი“; ბიზანტიუო-ბერძნული ტროλλოს, ტროლა.

χωράφια διάφορα, με ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Βαρβάρας τρουλωτήν.

— Ἀνεμετρίσθη καὶ περιορίσθη καὶ ἡ γῆ, στπδ μοδίων, καὶ λιτρ. κ'. ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῶν τριῶν χωρίων, ἦτοι: τῆς Μελευτζιάνης, τοῦ Βρουχόβου, καὶ τῆς Πραβήτζας, ὡς τὴν ἐπίλοιπον γῆν τῶν τοιούτων χωρίων παρεδόθη τῇ Βούρτζῃ ἀντὶ τοῦ Βολβου καὶ τῆς ἁγίας Βαρβάρας. ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Νικολάου με ὁσπήτια... (τὰ ὀνόματα παροίκων: Πολύκαρπος ἔχει Δράζελαν, Δαβίδ ὁ Ἰβηρ, Ἰζέρνης, Ἰβάνης, Δραγοτά, Νεζδέλ).

— Ἀνειθεωρήθη καὶ τὸ μετόχιον τοῦ Κολοβου τοῦ ἔσωθεν τοῦ Κάστρου Ἐρισσοῦ τῆ μονῆ διαφέρον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ διάφορα οἰκήματα, καὶ τὰ σὺν τούτοις προάστεια τῆς μονῆς καὶ οἱ πάροικοι. Προάστειον ἅγιος Νικόλαος. Προάστειον ὁ Πρόβλακος με παροίκους. Προάστειον τὰ Κάμενα με παροίκους: ὁ Δραζίλας, Σθλαβίτζα. Νικηφόρος ὁ Ξυλοῦργός, Δοβρίτζα¹, Δοβράνα. — Τῶν τοιούτων προαστείων, ἦτοι τοῦ Πρόβλακος καὶ τῶν Καμένων ζευγάρια κβ*.

სხვადასხვა სახნავითურთ, წმინდა ბარბალეს გუმბათიანი ეკლესიითურთ.

– მიზომილ და შემოსაზღვრულ იქმნა მიწა 6384 მოდიოსისა, და 20 ლიტრისა სამი სოფლის დაქვემდებარებიდან; ესე იგი: მელინძიანისა, ვრუხოვისა და პრავიძისა; ამ სოფლების დანარჩენი მიწა გადაეცა ვურცას ნაცვლად ვოლვოსისა და წმინდა ბარბალესი: ეკლესია წმინდა ნიკოლოზისას სახლებითურთ... (გლებთა სახელები: პოლიკარპეს აქეს დრაზელა, დავით ივერი, ჩერნი, ივანე, დრაგოტა, ნეზდელი).

– გადასინჯულ იქნა აგრეთვე ერისოს შიგნით მდებარე კოლოვუს მეტეხი, მონასტრისათვის მიკუთვნებული, და მასში არსებული სხვადასხვა შენობები, და მათთან ერთად მონასტრის პრასტინნი და გლებები. პრასტინნი „წმ. ნიკოლოზი“. პრასტინი „პროვლაკი“ გლებებითურთ. პრასტინი „კამენა“ გლებებითურთ, დრაზილა, სთლავიცა, ნიკიფორე, ხით-ხურო. დობრიცა. დოვრანა – ასეთი პრასტინების, ანუ „პროვლაკისა“ და „კარენთა“ სიოცდაორი უღელი.

¹ გარკვევით სწერია Δοβρίτζα (ლენინგრ. დედანი).

* „Далее говорится о споре Иверского монастыря с Афонской Лаврой за землю в 1000 модиусов на местности τῶν Βρομοσούτων. Эта земля, по случаю спора, не описана здесь“ (პ. უსპნსკის შენიშვნა).

Δεσπόζει¹ μὲν ἡ μονὴ τῶν Ἱβήρων τοῦ τε προαστείου τῆς ἁγίας Βαρβάρας καὶ τοῦ Βολβου, τῶν κατὰ ἀνταλλαγὴν παρὰ τοῦ Βούρτζη παραχωρηθέντων αὐτῇ. Ὁ δὲ Βούρτζης τῆς παραδοθείσης αὐτῇ γῆς, ἐν τῇ ὑποταγῇ τοῦ τε χωρίου τοῦ Βουχάτου καὶ τῶν λοιπῶν. Καὶ πᾶσονται τοῦ λοιποῦ ὁ μὲν Βούρτζης τοῖς μοναχοῖς, οἱ δὲ μοναχοὶ τὸν Βούρτζην ὀχλοῦντες καὶ κατατρίβοντες, καὶ τοῖς ἰδίαις ἐκάτεροι ἀρχεσθῆσονται. Ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ τὸ παρὸν Πρακτικὸν παρ' ἡμῶν ἐκτισθὲν καὶ συγῆθως πιστωθὲν τοῖς μονάχοις ἐπεδόθη εἰς οἰκείαν ἀσφάλειαν, μηνὶ Ἰαννουαρίῳ, ἰνδικτικῶνος ἰβ. — Ἡ ὑπογραφή.

Ἰωάννης σεβαστὸς ὁ Κομνηνός.

Ἐἶχε καὶ κἀτωθεν μολυβδίνην ἀπηρωρημένην βούλλαν ἔχουσαν ἐν μὲν τῇ ἐνὶ μέρει τὸν ἐν ἁγίοις μεγαλομάρτυρα καὶ μυροβλύτην Δημήτριον, ἐν δὲ τῇ ἐτέτῳ γράμματα τὰδε² «σφραγὶς Κομνηνοῦ Ἰωάννου ἡδῆ³ Σεβαστοῦ⁴.

ივერთა მონასტერი ფლობს როგორც „წმინდა ბარბალეს“ პრასტინს, ისე ვოლვოსს, რომლებიც მასზე გადაირიცხა ვურცის მიერ გაცვლის წესით. ხოლო ვურცა, მის შემდეგ რაც მას მიწა გადაეცა, სოფელ ვუხატის და სხვათა დაქვემდებარებაში. ამიერიდან აღარ შეაწუხებენ ვურცა მონაზონებს, ხოლო მონაზონები ვურცას და შეწყვეტენ ჩხირკედელაობას, და თვითოელი დაკმაყოფილდება თავისით. ამის საფუძველზეც შესდგა წინამდებარე პრაქტიკონი ჩვენ მიერ და ჩვეულებისამებრ დამოწმებული გადაეცა მონაზონებს საკუთარი უზრუნველყოფის მიზნით, იანვრის თვეში, 12. ინდიქტიონს. – ხელმოწერილია:

იოანე კომნენოსი სევასტოსი.

ქვემოთ აქ ტყვიის ბულაა ჩამოკიდებული, რომელსაც ერთი მხრით მოეპოვება (გამოსახულება) წმიდათა შორის დიდი მოწამე და მირონცხებული დიმიტრი, ხოლო მეორე მხრით წარწერა: „იოანე სებოსტოსის კომნენოსის ბეჭედი“⁵.

¹ δεσπόζω მოითხოვს ნათესაობით ბრუნვას (τινός).

² ფოტოანაბეჭდში სწერია: τὰ δέ.

³ ფოტოანაბეჭდში სწერია: ἡδε.

⁴ Во всех Практиконах упоминается, что границы земель обозначались Лавритами мраморными, каменными и земляными* (პ. უსპენსკის შენიშვნა).

⁵ ამ პრაქტიკონის შესახებ იხ. ქვემოთაც, გვ. 251 – 252.

ქართული მასალები ივერთა მონასტრის მამულების შესახებ

ძველქართულ მასალებში, უპირატესად ათონის აღაპებში მოიპოვება ისეთი ცნობები, რომლებიც ზედმიწევნით ადასტურებენ ბერძნულ საბუთებში (ხრისობულებში, პრაქტიკონებში და სხვ.) მოყვანილ ცნობებს ივერთა მონასტრის კუთვნილი მამულების შესახებ.

ავიღოთ, მაგალითად, 1104 წლით დათარიღებული პრაქტიკონი. თავში ნათქვამია, რომ ჯერ კიდევ 6610 (= 1102) წელს დავა ატყდა ივერთა მონასტრის ბერებსა და კონსტანტინე ვურცას შორის Χλιαροποταμόც-ის მამულის გარშემო. საკითხი კეისრის კარზედაც იქნა მიტანილი. ბოლოს, დავა იმით გადაწყდა, რომ მოდავეებმა გაცვალეს მამულები.

ამ პრაქტიკონში აღწერილია ივერთა მონასტრის მამულები, როგორც ძველი ისე ახალი.

Φαίνεται ἐκ τῶν Πρακτικῶν ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐδώρισεν τοῖς Ἱβηρίταις μοναχοῖς 100 παροίκους ἐλευθέρους... ὅτι ὑπήρχε κατήγεσμένος Μιχαήλ μοναχὸς... ὅτι ἀφηρέσθη ἡ μονή τῶν Ἱβηρῶν τὰ ἀνευλόγως παρ' αὐτῆς κατεχόμενα.

პრაქტიკონიდან ჩანს, რომ მეფემ აჩუქა ივირონელ მონაზონებს 100 გლეხი („პარიკი“) თავისუფალი... რომ წინამძღვრად იყო მიხეილ მონაზონი... რომ ივერთა მონასტერს ჩამოერთვა ის, რაც მას უსაფუძვლოდ (უკანონოდ) ეკავა.

შემდეგ მოდის Περιορισμός „განსაზღვრა მამულთა საზღვრებისა“, და ამ მამულთა შორის მოხსენებულია, მაგალითად,

Προάστειον Δοξροβίτσεια (πάραικοι...)
'Εν Καλαμοκοπίῳ ἑτέρα ἐκκλησία μεθ' ὅσο ἑσπίτεια καὶ χωράφια

პრასტინი დობროვიკია (გლეხები...)
კალამოკოპიონში სხვა ეკლესი ორი სახლით და სახნავებით

Προάστειον ὁ Βασιλεὺς συνο-
ρεῖται τὸ προάστειον τῶν Ἱουσίῶν
σχοινία σλβ.

პრასტინი ბოლბოსი ესაზღვ-
რება რუსიონის პრასტინს, 432
სხინით.

ივერთა მონასტრის ქართულ საბუთებში ჩვენ ვპოულობთ მასა-
ლებს, რომლებიც ადასტურებენ ზემომოყვანილი პრაქტიკონის ტექსტ-
ში მოხსენებულ მამულებს. ასე, მაგალითად, ათონის ივერთა მო-
ნასტრის აღაპებში 1170 წლის ქვეშ მოხსენებულია იგივე სოფლები
და პრასტინნი, როგორც ივერთა მონასტრის კუთვნილი.

ათონის აღაპების წიგნში მოიპოვება ივერთა მონასტრის მამის
პავლეს ხელით 1170 წელს დაწერილი საბუთი. აქ ვკითხულობთ:

«სახელითა ღუთისადათა და ბრძანებითა ყოველთა ძმათადათა დავა-
ყენეთ მამა პავლე თუესა მარტსა, ინდიკტიონსა: გ: და მივათუა-
ლეთ მონასტერი, ეზომ გლახადა და ვალთა ო ი, რომელ ხუთასი
დრაჰკანი იჰოა გარდუჯდელი და სოფელნი დაჭირულნი, რ ო დ ო ი-
ლი თ გ ა ნ და ვიდრე ნ ი კ ო ლ წ მ ი და დ მ დ ე დიდისა აღმწერალისა-
გან¹ სამეფოდათა ბრძანებითა; ამისთვის წარვიდა კოსტანტინეპოლის
თუესა თებერვალსა, დიდითა ჯირითა და მრავლითა ხარკებითა განა-
თავისუფლა და აიღო წიგნი სიმტკიცისაჲ, რომელსა ჰქჳან დ ი ა ლ-
ნ ო ს ი აღმწერალისაჲ და ს ი მ ი ო მ ა ე მეფისა ბჭეთაჲ, რომელსა ზედა
არის ბეჭედი ტყვისაჲ – პროტონოტარისაჲ: ა, და დიდისა აღმწერა-
ლისაჲ: ა, ერთგან შეკიდულნი, და არა რაჲ იჰმარა მონასტრისაჲ,
წ თუესა შინა ყოველი თხოვნით და ჭირით გარდაიჰადა, და მას
ჟამსა შინა იყო იფქლი მოდი დრაჰკნად.

«ყოვლად წმიდისა შეწევნითა მიერიტგან იწყო შენებად მონასტ-
რისა, და აღაშენა დიდისა **ზურლოსა ბასილაითურთ** ვიდრეცა სას-
ნეულოდმდე, და პორტისა კარნი, და ეკლესიაჲ ყოვლად წმიდისაჲ,
გებით და მოხატვით ყოვლად სრულებით.

«ამანვე აღამაღლნა ზღუდენი მონასტრისანი, რომელნი იყვნეს
ფრიად მდაბალნი და აღაშენნა **კელინნი კარიალანი**, და მოიგო
მ ო ნ ა ს ტ ე რ ი კ ა ნ ი ს კ ა ე ს ა დიდითა წა(რ)საგებელითა, რომლისა-
გან იყო მონასტერი ჩუენი ყოვლადვე შფოთსა შინა და დიდსა ლელ-
ვასა.

«ესე ყოველი მთასა შიგნით, ხოლო გარეგნით აღაშენა ბ ო ლ ბ ო-
ლ ი ს ა მეტოქი სრულებით და სფ ლ ს ეკლესიაჲ წმიდისა თეოდორესი

¹ უნდა უდრიდეს ბერძნულს *ἀναγιογραφές*.

მოხატვით და ყოვლითურთ სრულებით, წისქვლი – ორი თუალი მუნვე, და ახორი დიდი **ზისონას** და **თესალონიკს**, მეტოქს ნათლისმცემელს, საენიკონი სახლნი, ერთკერძო, და კ ა ლ ა მ კ ო პ ი ს ა მონასტერი, ვინცა იჭმარებდეს, იგიცა ყოვლად წმიდისად, და აღაშენა ეკლესიად მ ე ლ ი ნ - ძ ა თ ა ყოვლად წმიდისად, სრულებით ყოვლითურთ და მოხატვით, და მეტოქი რ ო დ ო ვ ი ლ ს სავაჟინროდთ ვიდრე სამზარეულოდმდე მრგულოვ ყოველი, და დ ო ბ რ ო ი კ ს ეკლესიად წმიდისა მთავარმოწამისა გიორგისი, ეგრეთვე სრულებით, მოხატვით და ყოვლითურთ.

«ამანვე მოიგნა მეგობრად კ ო მ ნ ი ა ნ ო ს ი კ ი რ ა ლ ე ქ ს ი¹ და ცოლი მისი მ ა რ ი ა მ; ეგრეთვე ქვაბულის ძენი, იოანე და გრიგოლ, რომელთაგან არა მცირედი შემოსავალი მოვიდოდა მათ ჟამთა საღუაწად და ნუგეშინის საცემელად ამის მონასტრისა, ჟამსა ჭირისა და სიგლახაკისსა.

«ამანვე მოიგო ეზოდ დიდთა კართა ეკლესიისათა აბრეშუმისად და დიდი საკურთხეველი შემოსა და შეამკო ყოვლითა სამკაულითა ოქრო-ქსოვილითა, და პორტის კართა, ეგრეთვე ბ უ რ ღ ო ს და ნ ი კ ო ლ წ მ ი დ ი ს, ყოველი სრულებით ახლად.

«და ესე ყოველი წა[რ]საგებელი რომელ სწერია, ნუთუ ვის მონასტრისა შემოსავალთაგან გეგონოს! ღმერთმან უწყის და ყოვლად წმიდამან, რომელ თხოვითა და რუდუნებითა და ყოველთა ქენებითა და მუდარებითა მიშობია და მითა მიქნია ყოველი, ვითარცა ყოველთა ძმათა უწყიან. ამის ყოვლისათვს განუწყესეთ... დღესასწაული.

«ეკლესიისა შტოსა დაუვსებელი კანდელი დ და მთავარანგელოზთა ეკლესიასა კანდელი ხუთი, პორტისა ყ დ წმიდისა ეკლესიასა კანდელი ზ, ამასვე(?) დაუვსებელი ა...

«ქ. ესე ყველაი ჩემითა ჯელითა დამიმტკიცებია ზემოითა დაწერილი. ვინ შეცვალოს, ღმერთმან სჯულისაგან შეცვალენ. მე კ ა ვ - ლ ე ს დამიწერია ქრისტეს აქეთ ქ კნს ტ ჟ» (390 + 780 = 1170) (იხ. ათონის კრებული გვ. 269 – 273).

ამ აღაპში მოხსენებული ივერთა მონასტრის მამულები და ადგილები (როდოილი, კარია, ბოლბოლი, კალამ კოპი, მელინძა, დობროიკი) იკითხება არა მარტო ზემოთ მოყვანილ პრაქტიკონში, არამედ მრავალ სხვა აქტშიც. კერძოდ, ამ მამულებიდან საგანგებო ადგილი უჭირავს რ ო დ ო ლ ი ვ ს, რომლის შესახებ ათონის სხვა აღაპებშიც არის ლაპარაკი.

¹ ეს შეიძლება იყოს ალექსი II კომნენოსი (1180 – 1183).

როდოლივი შეუწირავს ათონის ივერთა მონასტრისათვის მარიამ ბასილაკის ასულს, სუმბატ კურაპალატის მეუღლეს:

«თუესა აპრილსა ლ': ალაპი განვაწესეთ კურთხეულისა მარიამ ბასილაკისა ასულისა, სუმბატ კულაპარატისა მეუღლისათვის, რამეთუ ამას კურთხეულსა დედაკაცსა პირველითგან დიდი სასოებაჲ აქუნდა წმიდისა ამის უდაბნოჲსა მომართ, და მრავალი შესაწირავი შემოწირა შემდგომად სუმბატის მიცვალებისა წმიდასა მას ეკლესიასა – საკსენებელად მათდა საუკუნოდ; რომლისათვის საუკუნომცა არს საკსენებელი და კურთხევა მათი!

«და კულად კურთხეულმან ამანვე დედაკაცმან ჟამსა მიცვალებისა თვისსა ანდერძი ქმნა და შემოსწირა წმიდასა ამას ეკლესიასა სოფელი **როდოლივი** – საკსენებელად და სალოცველად სულისა თვისსა.

«ამისთვის განუწესეთ, რათა აღესრულებოდეს რაჲ წელიწად, საკსენებელი მათი ყოვლითა გულსმოდგინებითა, ლოცვისა წესითა, ვითარცა მაშენებლთათვის სწერია, პანაშვიდითა, ჟამისწირვითა, ანაფორადთა, მერტიკონითა და, რადცა ოდენ ძალედვას, მოუწოდდენ მამასახლისთა და მონაზონთა მთისათა, და ესრეთ ძალედ და ბრწყინვალედ აღესრულოს საკსენებელი მათი, და იკსენებოდიან ზეგარდამოთა კუერექსთა შინა მაშენებელთა თანა; და ესე, ვითა დაგვწერია და დაგვწესებია, საუკუნოდ აღესრულებოდენ, ვიდრემდის ეგოს წმიდაჲ ესე ეკლესიაჲ და ვინ, რადცა მიზეზითა, არა გარდაიწდიდის, მან გასცეს ღმერთსა პასუხი (ათონის კრ. გვ. 232).

«თუესა ნოენბერსა ა: ალაპი არს სუმბატ კულაპარატისა (რომელსა ეწოდა საბა) და ცოლისა მისისა მარიამისი (როდოლივისა შემომწირველისა* (ათ. კრებული 246).

*

* *

სოფელი რადოლივო, რომელიც მდებარეობდა პანგეოსის მთის ჩრდილო-დასავლეთით, მეთერთმეტე საუკუნის ბოლოდან ათონის ივერთა მონასტერს ეკუთვნოდა.

გ. ო ს ტ რ ო გ ო რ ს კ ი სპეციალურ ნარკვევს უძღვნის ამ სოფლის ისტორიას G. O s t r o g o v s k i, Radolivo, selo svetogorskog monastira; Zbornik Radova Viz. Inst. 7 [1961], (67 – 84) და თავს უყრის იმ ცნობებს, რომლებიც გაბნეულია ამ სოფლის შესახებ ხრისობულებში, პრაქტიკონებში და სხვა საბუთებში.

მეთერთმეტე საუკუნის ბოლოს რადოლივოში იყო 13 საგლეხო კომლი და წლიურად 97/24 ოქროს ფულს (Goldmünzen) უდრიდა მისი შემოსავალი.

* ფრჩხილებში ჩასმული სხვა ხელითაა ჩამატებული.

XIV საუკუნის დასაწყისში ის წარმოადგენდა ივერთა მონასტრის ყველაზე მნიშვნელოვან სამფლობელოს, ჰყავდა 230 საგლეხო კომლი და წლიურ შემოსავალს იძლეოდა 400 პერპერას.

იმ დროს, როდესაც სამეფო ეკონომიურად დაცემულია, ზოგიერთი მონასტერი (განსაკუთრებით უდიდესნი და უმნიშვნელოვანესნი) განუწყვეტელ ეკონომიურ აღმავლობას განიცდიან, სახელდობრ XIV საუკუნის შუაწლებამდე.

მაგრამ გ. ო ს ტ რ ო გ ო რ ს კ ი ყურადღებას აქცევს სხვა დამახასიათებელ გარემოებას, როგორც კი ატყდა დიდი სამოქალაქო ომი (1341 წ.), მონასტერს ისედაც მძიმე გადასახადი სოფელ რადოლივოსთვის 400 პერპერამდე გაუორკვეს, რაც შეადგენდა საერთო შემოსავალზე გაცილებით უფრო მეტს. როგორც კი დ უ შ ა ნ მ ა მთაწმინდა ხელთ იგდო, მონასტერი განთავისუფლებულ იქმნა რადოლივოსთვის κερφάλαιον ეხადა (1345 წლის იანვრისა და აპრილის ხრისობულები). მის შემდეგ რაც მონასტერმა სერბთა მთავრისაგან ეს მნიშვნელოვანი პრივილეგია მიიღო, ივერთა მონასტერმა მიმართა აგრეთვე ბიზანტიის მთავრობას და მიიღო იგივე უფლება 1351 წელს იოანე XI კანტაკუზენისაგან, 1357 წელს იოანე V პალეოლოგოსისაგან.

ეს შემთხვევა განცალკევებით არ დგას. არის სამეფო საბუთებიც 1345 – 1371 წლებისა, რომლებითაც დამტკიცებულია ათონის ცალკეული მონასტრების პრივილეგიები და მფლობელობები, იმისდა მიუხედავად ეს სამფლობელოები ბიზანტიის ბატონობის რკალში შემოდის თუ სერბიისაში, ისევე როგორც დუშანის საბუთები თავისი მხრით ეხებიან ათონის მონასტერთა მამულებს როგორც სერბიის, ისე ბიზანტიის რკალში.

გ. ო ს ტ რ ო გ ო რ ს კ ი იკვლევს ამ ფაქტებს და შემდეგ დასკვნამდე მიდის:

„ყველაფერი ეს იმას მოწმობს, რომ ბიზანტიის კეისრის უზენაეს უფლებებზე წარმოდგენა, რომელსაც დუშანი, რასაკვირველია, ანგარიშს უწევდა თვით თავის 1345 წელს ათონის მონასტრისადმი ბოძებულ „საყოველთაო ხრისობულში“, ჯერ კიდევ სანამ ის თავის თავს გამოაცხადებდა სერბთა და ბერძენთა კეისრად, სერბთა ბატონობის ხანაში მოქმედებდა და რომ სერბული ძალაუფლების გვერდით ბიზანტიური ძალაუფლებაც ყოველთვის ივარაუდებოდა (immer anwesend blieb)“¹.

¹ ეს ანოტაცია გ. ო ს ტ რ ო გ ო რ ს კ ი ს შრომაზე მოთავსებულია BZ 55 (1962), 168 – 169.

ათონის ალაპებში მოთხრობილია XV – XVI საუკუნის ამბები; ნათქვამია, რომ ქორონიკონსა რ პე (186 + 1312), ე. ი. 1498 წელს გარდაიცვალა ათაბაგი ყვარყვარე (III? 1487 – 1500) და რომ მის შემდეგ ქ ა ი ხ ო ს რ ო «ეპატრონა ყოველსა სახელმწიფოსა მამისა მისისსა», მაგრამ ცოტა ხანი დაჰყო სამეფო ტახტზე, «ამა სოფლისა „პატრონობა ზედა არღარასა ხანისა დამყოფელი» (მართლაც, იმეფა 1500 – 1502 წ.წ.).

ერთ-ერთ ალაპში ვკითხულობთ:

«ეგრეთვე აღზრდილი პატრონის ქაიხოსროსი, ამბროსი, დიდად შეეწია ამა მონასტერსა: პორტიატისა ლუთისმშობლისა ხატი მოჰქედა მძიმედ, მისსავე ეკლესიასა ზედა პირლო აღაშენა და გა(ა)მაგრა თოფითა, და საუძლურე აღაშენა მისით აკაზმულობითა, ლ ო მ ა ტ ო მ ე ტ ო ქ ი მისით წყალობითა აშენდა. და ამისთვის გაუჩინეთ ჩუენ, მონასტერმან, მამამან და სრულად კრებულმან მმათამან ყოველთა სამშაფათთა პორტიატესა ხატს წინაშე წირვა...» (ათ. კრ. 267).

ათონის ალაპებში სწერია:

«თუესა ივნისსა ა: ალაპი განვაწესეთ ჯერასიმესთვის, ძმისა ჩუენისა, ამისთვის, რამეთუ: ხარტინნი ბ ო ლ ბ ო ნ ი ს ა და ნ ი ს ი ნ ი ს ა ნ ი ძმამან ვინმე ქართველმან, სახელით კოზმან, მოიპარნა და ბერძენსა ვისმე გასცნა, და მრავალნი ადგილნი და ზღვარნი წაჭდებოდეს ამით მიზეზითა, ანუ უნდა მიცემად მის ბერძნისადა დრაჰკანი პროტოხარაკი რ; ამან ჯერასიმე შრომად თავს იღვა და წავიდა, და დიად ილუაწა, და საჯმარი ყოველივე თავისაჲ წააგო და ხარტინნი დაჰყარნა...» (ათ. კრ. 236).

ივერთა მონასტრის ისტორია *

Origo caenobii Iberorum in monte sancto erecti, et admiranda apparitio imaginis B. Virginis, quam Portaitissam vocant. Venetiis MDCCXIII Typis Antonii Bortoli superiorum permissu.

Imperanto piissimo ac celeberrimo Constantino, florebat christiana religio, idolorum templa destruebantur, monachorumque multiplicabantur ordines: qui ubique locorum et urbium templa aedificabant.

Post multum temporis fuit vir quidam Petrus nomine inter caeteros virtutes erga deum pietatem adnumerans. Optabat iste¹ aliquem locum quietum adinvenire, ubi mundo relicto, haud turbatam degerit vitam. Deum rogavit probus vir, dei consilium quo peteret postulavit:

მთაწმინდაზე აღმართული იბერთა საგანის დაარსება და საკვირველი გამოჩენა ნეტარი ქალწულის ხატისა, რომელსაც პორტაიტისას ეძახიან. დაიბეჭდა ვენეციაში ანტონი ბორტოლის სტამბაში ზემდგომთა ნებართვით.

უმოწყალეს და უაღრესად სახელგანთქმულ კონსტანტინეს მეფობაში ყვავოდა ქრისტიანული სარწმუნოება, კერპთა ტაძრები იმსხვრეოდა, და მრავლდებოდა მონაზონთა დასები, რომლებიც ყველგან აშენებდნენ ტაძრებს, სოფლებსა და ქალაქებში.

დიდი ხნის შემდეგ იყო ერთი კაცი, სახელად პეტრე, სხვა სათნოებათა შორის ღმერთისადმი მოწიწების მქონე. მან მოინდომა დასვენების ისეთ ადგილას მისულიყო, სადაც, ამ ქვეყნიდან განდგომის შემდეგ, არა-ხმაურ ცხოვრებას გაატარებდა. [ამ] ღირსეულმა კაცმა ღმერთს (მიმართა) თხოვნით, ღვთის რჩევას იშველიებდა.

* ეს მასალაც, 1713 წელს დაბეჭდილი ნარკვევი ივერთა მონასტრის მოკლე ისტორია, მოიპოვება იმავე „აქტებში“ (გვ. 9 – 16), სადაც ივერთა მონასტრის სიგელებია.

¹ აქაც და ქვევითაც iste ნახმარია არა ძველი კლასიკური მნიშვნელობით, არამედ იმავე მნიშვნელობით როგორც ille.

Haec deprecanti apparet per visionem sanctissima Virgo dicitque: fili, in monte Atho sit tibi requies: hunc ego montem a Filio meo in haereditatem petii, hunc statui a mundo, mundanisque negotiis sese abdicantibus confugium, quibus ego protectio ero et auxilium.

Expergefactus Petrus post actas deo, deique matri gratias in illum montem secessit. Hic contra demones pugnavit valide, gloriose vicit: multas habuit angelorum visiones, divina matre intercedente, et post multa peracta miracula vitam hanc meliore vita et aeterna gloria commutavit.

Postea vero venit et noster pater Athanasius qui Laurae conventum aedificavit: iis pariter temporibus erat et pater noster Ioannes genere Iber regio sanguine, divitiis polleus; omnibus vero relictis in monasterium se contulit. Hic famam sancti montis et sancti Athanasii auditam venit, et invento Athanasio uterque bonum ac salutare certamen certabat.

Paulo transacto tempore cum filium suum nosset Euthymium pacem inquiringem per-

ამის მთხოვნელს ჩვენებაში გამოეცხადა უწმინდესი ქალწული და უთხრა: შვილო, ათო-ს მთაზე იყოს შენთვის დასასვენებელი; ეს მთა ჩემი ძისაგან გამოვითხოვე სამემკვიდროდ, ის დავაწესე მე თავშესაფარად ამ ქვეყნისაგან და ქვეყნიურ საქმეთაგან განდგომილთათვის, რომელთათვის შეველა და დახმარება ვიქნები მე.

რომ გამოიღვიძა პეტრემ, ღმერთსა და უფლის დედას მადლობა უძღვნა და იმ მთას მიაშურა. აქ მან ძლიერად იბრძოლა დემონების წინააღმდეგ და სანაქებოდ გაიმარჯვა: ანგელოზთა მრავალი ჩვენება გამოეცხადა მას, ღვთაებრივი დედის მეშვეობით, და მრავალი საკვირველების მოხდომის შემდეგ ეს ცხოვრება უკეთეს ცხოვრებაზე და საუკუნო დიდებაზე გაცვალა.

შემდეგ კი მოვიდა ჩვენი მამაც ათანასე, ააშენა ლავრის საკრებულო; თითქმის იმავე ხანებში იყო ჩვენი მამაც იოანე, ტომით იბერი, მეფური სისხლისა, მბრწყინავი [თავისი] სიმდიდრით: ხოლო ყველაფერი დასტოვა და მონასტერს მიაშურა. მას სმენოდა მთაწმინდისა და წმინდა ათანასეს სახელგანთქმულობა და, ათანასე რომ იპოვა, ორივე შეუდგა კეთილსა და საცხოვრებო ბრძოლას.

ცოტა ხანი გავიდა და, როცა შეიტყო, რომ მისი ვაჟი ექვთიმე ბიზანტიონში ჩასულიყო მშვი-

venisse Byzantium, hunc abiit quaesitum, quem nactus unacum eo, ad optatam utriusque quietem et ad magnum Athanasium fuit reversas.

Ab Athanasio doctus philosophiam Euthymius totam nostram scripturam in Iberorum dialectum traduxit.

Post pauci decursu temporis monachus factus magnus Tornicius, qui regi Iberorum dux fuerat, multis contra hostes facinoribus praeclarus, multis partis victoriis relatisque trophaeis celebris.

Iis temporibus impia Persarum gens Romani imperatoris monte audita, sub duce quodam cui nomen Seliarus erat, contra reginam defuncti regis uxorem exercitum instruxerunt. Seliarus in Orientem penetravit terrasque urbesque depopulans ad id filiorum regis parvitate adjunctus, qui tanto hosti obstare adeo parvuli minime poterant. Regina vero dolore angebatur non ignorans barbaros appropinquasse; omni-que alia spe destituta Tornicii meminit: desperansque salutem,

დობის საძიებლად, გაემურა მის საძებნად და, ის რომ ნახა, მასთან ერთად ორივესთვის სასურველი დასვენების მოსაპოვებლად დაბრუნდა ათანასესთან.

ექვთიმემ ათანასესგან ისწავლა ფილოსოფია და მთელი ჩვენი [საღვთო] წერილი იბერთა ენაზე თარგმნა.

ცოტა დრომ რომ გაირბინა, ბერად შედგა დიდი თორნიკე, რომელიც იბერთა მეფის სარდალი იყო, მტრების წინააღმდეგ მიმართული მრავალი ბრძოლით სახელგანთქმული, მრავალი გამარჯვების მომპოვებელი და დიდძალი ნადავლის ხელში ჩამგდები.

იმ ხანებში სპარსთა ურჯულო ტომმა, რომელთა (*ე. ო. ბიზანტიელთა*) მეფის სიკვდილი რომ შეიტყო, ერთი სარდლის მეთაურობით, რომლის სახელი იყო სკლიაროსი, გარდაცვლილი მეფის ცოლის, დედოფლის, წინააღმდეგ ჯარები დარაზმა. სკლიაროსი აღმოსავლეთში შეიჭრა და დაარბია სოფლები და ქალაქები, საამისოდ გათამამებულმა მეფის ვაჟების მცირეწლოვანობით, რომელთაც არ შეეძლოთ გამკლავებოდნენ ასეთ ძლიერ მტერს, რადგან ძალიან პატარები იყვნენ. დედოფალი ¹ დიდმა მწუხარებამ

¹ ეს არის დედოფალი თეოფანო, რომელიც სახელმწიფოს ედგა სათავეში ნორჩი მემკვიდრეების, ბასილისა და კონსტანტინეს მცირეწლოვანობის გამო (ესენი არიან ბასილ მეორე ბულგართმულები, რომელიც მეფობდა 579 – 1025 წლებში და კონსტანტინე IX მონომახოსი, რომელიც მეფობდა 1025 – 1029 წლებში) – ს. ყ.

nisi Iberorum dux opitularet, misit¹ ad sanctum Montem Athanasio et Joanni deprecatorias litteras, illos observans, ut ad se Tornicium mittant. Restitit primum Tornicius, cessit deinde sanctorum virorum praecepto, petiitque Byzantium. Huic, magna alacritate viso, commendatae sunt pupillarum sortes, quas ab ipsa uno pendere regina asseruit. At Tornicius classe profectus totum trucidavit barbarorum exercitum, multisque captivis habitis victor reversus. Totus illi senatus occurrit; multo fuit iste affectus honore, a regina praecipue, quae gratiis actis victori Tornicio multum illi pecuniae obtulit. Respuit ille oblatum munus, qui suas propter Dominum relictas opes alienas excipere dedecere se dixit: petiit tamen a regina, ut si vellet, in sancto Monte caenobium aedificari juberet, quod hospitio Iberorum genti inserviat. Annuit regina libenti animo; missisque viris innumera auri copia, iisque iussis illud opus adeo diligenter perficere, ut omnibus venustate praestaret, non aliter

მოიცვა და არ იცოდა² რით ეშველა, ბარბაროსები უკვე მოახლოვებული იყვნენ²; ყოველგვარი სხვა იმედი რომ გადაუწყდა, გაახსენდა თორნიკე: რადგან ხსნის იმედი არ ჰქონდა, თუ იბერთა სარდალი დახმარებას არ აღმოუჩენდა, წერილები გაეზავნა ათონის მთაზე და სთხოვდა ათანასეს და იოანეს, რომ მასთან გაეგზავნათ თორნიკე. თავდაპირველად თორნიკე წინააღმდეგი იყო [*დედოფალთან წასვლისა*], მაგრამ შემდეგ დაუთმო წმინდა მამების რჩევას და ბიზანტიონში გაემგზავრა. მას, *ბიზანტიონში* სწრაფად ჩასულს, ობლების ბედი შეავედრა თვით დედოფალმა. თორნიკე გაემგზავრა ხომალდებით და ბარბაროსთა მთელი ჯარი გაწყვიტა, მრავალი ტყვეც იგდო ხელთ და გამარჯვებული დაბრუნდა. მთელი სენატი მას ეახლა; ის დიდი პატივით აღჭურეს, განსაკუთრებით დედოფალმა, რომელმაც გამარჯვებათა მომპოვებელ თორნიკეს მადლობის ნიშნად დიდძალი ფული შეაძლია. მან კი მოწოდებული საჩუქარი უკუაგდო და უთხრა: ღვთის გულისთვის მივატოვე ჩემი საქმეები და სხვისას შევწირე თავიო, და მხოლოდ ის სთხოვა დედოფალს, რათა, თუ ისურ-

¹ დედანში სწერია: missit.

² არ იცოდა – იყვნენ] ლათინურ ტექსტში სხვანაირად სწერია: „არ იცოდა, რომ ბარბაროსები მოახლოვებულნი იყვნენ – ს. ყ.

confectum fuit: argenteis deinde aurisque vasibus ornavit templum, totumque Caenobium super caetera locupletavit.

აღუთქვა მისი ნების შესრულება; გაგზავნა კაცები, ურიცხვი ოქრო გაატანა და უბრძანა მათ ეს საქმე ისეთი მონდომებით შეესრულებინათ, რომ თავისი სიმშვენიერით ყველაზე უკეთესი ყოფილიყო და არა სხვანაირად გაკეთებული; შემდეგ მან ვერცხლისა და ოქროს ჭურჭლით შეამკო ტაძარი და მთელი სავანე დანარჩენ სავანეებზე უფრო გაამდიდრა.

Sed de caenobio desinat sermo et de sacra Portaitissae imagine dicamus aliquid.

Imperante Theophilo imaginum persecutore, magna in sacras imagines exercebatur infectatio; hic enim impius imperator plures orthodoxos expulit christianos, variisque tradidit cruciatibus, iussitque imagines omnes templis detrabi easque penitus extinguere, missit et milites in omnes urbes, qui scrutarentur, et quotquot invenirent effigies, flammis dederent.

Erat autem quaedam vidua in Nicaea mnei mater filii, divitiis pollens, distincta virtutibus: haec prope suam domum templum aedificavit, et divinae Matris habebat imaginem. Ubique igitur locorum rimantes regii milites domum tandem piaie illius feminae pervenere, cumque per rimulam dic-

ვებდა, მთაწმინდაზე ებრძანა სავანე აეშენებინათ, რომელიც იბერთა ტომის ხალხისთვის იქნებოდა სასტუმროდ. დედოფალმა

დე, სავანეზე ამით დამთავრდეს სიტყვა და ვთქვათ რამე პორტაიტისის წმინდა ხატის წმენსახებ.

ხატისმებრძოლი თეოფილეს მეფობის დროს ხატების დიდი დევნა წარმოებდა; ამ ურჯულლო მეფემ მრავალი მართლმადიდებელი ქრისტიანი გააძევა, მრავალნაირი წამება არგუნა და ბრძანება გასცა ტაძრებიდან გაეთრიათ ყველა ხატები და სრულიად მოესპოთ ისინი; ქალაქებში ჯარისკაცებიც დაგზავნა, რომელთაც იქაურობა უნდა დაეჩხრიკათ და, რასაც კი იპოვიდნენ გამოსახულებებს (*ე. ი. ხატებს*), დაეწვათ.

იყო ერთი ქვრივი ნიკეაში, ერთადერთი ვაჟის დედა, განთქმული თავისი სიმდიდრით, გამორჩეული თავისი სათნოებით; მან თავისი სახლის მახლობლად ტაძარი ააშენა და *იქ* ჰქონდა ღვთაებრივი დედის (*ე. ი. ღვთისმშობლის*) ხატი. როდესაც, ამრიგად, მეფის ჯარისკაცები იქაურობას ქექავდნენ, ბოლოს ამ სათ-

ti jam templi inspectantes sacram vidissent imaginem, laetati sunt, per eam satis numorum adipisci fidentes, dixeruntque mulieri: vela' te nobis danda pecunia est, vela nobis tibi mors per varios cruciatus infrigetur¹.

Respondit prudens vidua: plures vobis crastina die donabo numos, nec enim mihi in promptu domi sunt. His auditis, illi quidem profecti sunt: ista vero noctu una cum filio suo ecclesiam ingressa flexit genua, et oculis palmisque ad coelum elatis orabat plorans, lacrymisque terram humectans, surrexit tandem magnoque timore ac devotione cum filio suo acceptam imaginem ad mare duxit.

Tunc rursus deprecata dixit. Regina mundi, tu, quae utpote dei mater auctoritatem potestatemque exerces super caeteras creaturas, nos quoque ab ira impii regis servare potes, tuamque insignem imaginem a fluctuum indignatione eripere. Haec profata, tradidit mari effigiem, quae (mirabile dictu!) super aquas non proci-dit, verum, recta super aequor occasum versus pergebat. Hoc

ნო ქალის სახლსაც მიადგნენ და, როდესაც ხსენებული ტაძრის კუნ-ჭულში შეიჭვრიტეს, დაინახეს წმინდა ხატი, გაუხარდათ, რომ მისი წყალობით საკმაო ფულს შეიძენდნენ, და უთხრეს დედა-კაცს: ან ფული უნდა მოგვცე, ან და ნაირნაირი წამებით სიკვდილი იქნება შენი ხვედრიო.

გონიერმა ქვრივმა უპასუხა: ხვალ ბევრ ფულს მოგცემთ თქვენ, ხოლო ახლა ხელთ არა მაქვს შინ. ეს რომ ესმათ, ისინი წავიდნენ, ხოლო იმავე ღამით თავის ვაჟთან ერთად ეკლესიაში შევიდა, მუხლები მოიყარა, თვალები ზეცას მიაპყრო და ტირილით ილოცა, დედამიწა ცრემლებით დააღებო; ბოლოს წამოდგა და დიდის შიშით და აღთქმით ვაჟთან ერთად ზღვისკენ წავიდა და ხატი წაიღო.

მაშინ კვლავ ვედრებით თქვა: ქვეყნი დედოფალო, რადგანაც შენ როგორც ღვთის-მშობელმა გავლენა და ძალა აჩვენე სხვა ქმნილებებზე, ჩვენც შეგიძლია დაგვიცვა ურჯულო მეფის რისხვისაგან და შენი შესანიშნავი ხატი გამოსტაცო ტალღების რისხვას. ეს რომ თქვა ზღვას მისცა ხატი, რომელიც (სათქმელადაც საკვირველია!) წყალს ზემოთ კი არ დაეცა, არამედ სწორად აღმართული ზედაპირს ზემოთ და-

¹ infrigetur.

adeo stupendum miraculum intuita mulier, deo et sanctissimae eius matri debitas agebat gratias.

Deinde ad filium conversa haec lacrymans dixit: clarissime fili, nunc nostra apparebit in deum pietas, in sanctam Virginis imaginem devotio. Equidem utpote mulier in longinquam urbem non possum secedere; vel ergo memet occultare studebo, vel si me habuerint, promptus est mihi animus ad mortem, pro dei Matrem appetendam; tu vero in Graeciae partes recedas, ne male patiaris.

His dictis, sibi que ad invicem vale dicentes, lacrymantes recesserunt. At juvenis absit Thessalonicam, inde ad montem sanctum, pervenitque ad sacrum Iberorum caenobium, ibi monachus factus sancte vixit, sancteque mortuus requievit in dominum, quem optarat.

Fuit fortasse divinae providentiae veluti quoddam lineamentum, ut illuc perveniret juvenis, et de sacra imagine id, quod procedebat, eis nuntiaret. Ille enim quae scripsimus enarravit. Sed jam sermonem prosequamur.

სავლეთისაკენ გაემართა. ამ საკვირველებით გაშტერებულმა დედაკაცმა ღმერთს და მის უწმინდეს დედას კუთვნილი მადლობა უძღვნა.

შემდეგ მიმართა მან შვილს და აცრემლებულმა უთხრა: „ძვირფასო შვილო, ახლა ღვთივ გამოვლინდება ჩვენი სათნოება, აღთქმა ქალწულის წმინდა ხატისადმი, რასაკვირველია რადგან მე როგორც დედაკაცი შორეულ ქალაქში ვერ შევძლებ წასვლას; ან, მამასადამე, ვეცდები დავიმალო, ან, თუ მე შემიძყრობენ, მირჩევნია სიკვდილი, ღვთისმშობლის გულისათვის; შენ კი საბერძნეთის მხარეებში უნდა გარდიხვეწო, რათა არაფერი გევნოს“.

ამ სიტყვების შემდეგ ერთმანეთს გამოეთხოვნენ და აცრემლებულნი წავიდნენ. ჭაბუკი თესალონიკეში გაიხიზნა, აქედან მთაწმინდას მიაშურა და იბერთა წმინდა სავანეში მივიდა, სადაც ბერად აღიკვეცა და წმინდანად ცხოვრობდა, წმინდანადვე ჰპოვა უფლისა მიმართ განსვენება, რასაც ნატრობდა.

იქმებ ღვთის განგების რაღაც გეგმა იყო, რომ იქ მივიდა ჭაბუკი და მათ (*ე. ი. მონაზვნებს*) უამბო წმიზდა ხატის შესახებ ის, რაც მოხდა. მან ხომ უამბო ყველაფერი, რაც ჩვენ აღვწერეთ. მაგრამ გავყვეთ სიტყვას,

Imago itaque sanctae Virginis in occulto loco per plures latitabat annos, vel in terra, vel in mari, quod sciverit sciens omnia deus. Sedentes vero quidam sancti senes in Iberorum coenobio, et de Salute animae disserentes vident repente in mari veluti flammam ignis perinde, ac si esset aliqua columna, cuius vertex coelos usque pertingeret. Id intuiti surrexerunt et clamoribus reliquis fratrum acersitis(?) omnes jam collecti videbant quidem mirandum illud phaenomenon, et admirabantur, causam vero penitus ignorabant.

Istud autem ne dum die apparebat, verum etiam noctu magis fulgebat. Propterea omnes illius montis monachi hoc portentum mirati, congregati sunt in Iberorum caenobio cum navigiis a Laura, Batopedio, caeterisque monasteriis. Appropinquantes autem viderunt sanctam divinae matris imaginem; quoque magis illi appropinquabant eo magis ista recedebat. Praepositus vero Iberorum iussit, ut in templo omnes congregarentur et orarent deum, ut illos dignos efficeret Sanctae Virginis imaginem accipere, illam suae solamen peregrinationis haberent, et haud frustra

წმინდა ქალწულის ხატი საიდუმლო ადგილას იმალებოდა მრავალი წლის განმავლობაში, ხან ხმელეთზე, ხან ზღვაზე, რაც ყოვლის მცოდნე ღმერთმა უწყობდა. როდესაც ერთხელ წმინდა ბერები, რამდენიმე, იბერთა სავანეში ისხდნენ და სულის ცხონებაზე კამათობდნენ, უცბად დაინახეს ზღვაზე თითქოს ცეცხლის ალი, თუ რაღაც სვეტი, რომლის თავი ზეცას ებჯინებოდა. ისინი გაშტერებულნი წამოხტნენ, ყვირილით დანარჩენ ძმებს მოუხმეს და ყველანი ერთად ხედავდნენ იმ საოცარ მოვლენას, და უკვირდით, ხოლო მიზეზს კი სრულიად ვერ მიმხვდარიყვნენ.

ხოლო ეს *საკვირველება* მართოდღისით კი არა ჩანდა, არამედ ღამით უფრო მეტად ელავდა. ამიტომ იმ მთის (*ე. ი. მთაწმინდის*) ყველა ბერები, გაკვირვებულნი ამ სასწაულით, შეიკრიბნენ იბერთა სავანეში ხომალდებით ლავრიდან, ვატოპედიდან და სხვა მონასტრებიდან. რომ მიუახლოვდნენ იმ ადგილს, დაინახეს ღვთისმშობლის წმინდა ხატი; რაც უფრო მას უახლოვდებოდნენ, მით უფრო ის მათ შორდებოდა. იბერთა წინამძღვარმა ბრძანა ყველანი ტაძარში შეკრებილიყვნენ და შევედრებოდნენ ღმერთს, რომ ამ ღირსეული ადამიანებისათვის შეეძლებინებია წმინდა ქალწულის ხა-

precatos exaudiit illos Dominus, et audite quomodo.

რობისათვის. და უფალმა ისმინა მათი ლოცვა, არც თუ ფუჭად ჩატარებული, და აი როგორ!

Monachus erat tunc temporis in ipso Iberorum caenobio, Iber et genere, nomine Gabriel, moribus simplex, solitariam degens vitam, et in recessu illo deum orans incessanter. Hic aestate quidem altiora montis quietis gratia occupabat, hyemo vero inferius nivium rigore degebat. Asperum induebat vestitum, silvestribus vescebatur herbis, potabat aquam. Inerat illi sancta simplicitas, ut caeteris omnibus ex Iberorum genere, et dici vere poterat terrestris angelus, coelestis homo. Hic quondam orando cum paululum dormitasset, vidit sanctam Virginem nimia perfulgentem gloriae coruscatione, auditque ita secum loquentem: Vade in caenobium, nuncia superiori, me velle illis tradere meam imaginem in eorum auxilium, tu vero nil haesitans mane ingredere, per aquas incede, ut omnibus meus erga vos vestrumque caenobium amor ac providentia innotescat.

Haec facta evanuit ab eius aspectu; ille vero fere divinus

ტი ხელთ ჰქონოდათ, ნუგეზად ჰყოლოდათ იგი თავისი მგზავ-

იმ დროს იბერთა სავანეში იყო ერთი ბერი, ტომით იბერი, სახელად გაბრიელი, მარტივი თავისი ზნითა, დაყუდებულის ცხოვრების მიმდევარი, რომელიც იმ საკანში განუწყვეტლივ ევედრებოდა ღმერთს. ზაფხულობით მთის მაღლობზე იყო ხოლმე, დასვენების მიზნით, ხოლო ზამთარს კი უფრო დაბლა ატარებდა თოვლის სუსხის გამო, იცვამდა უხემ სამოსელს, იკვებებოდა ტყის ბალახებით, *მხოლოდ* წყალს სვამდა. მასში წმინდა უბრალოება იყო, როგორც იბერთა ტომის. ყველა დანარჩენ ბერებში, და მართლაც რომ იტყოდი: მიწიერი ანგელოზია, ზეციური ადამიანიო. ერთხელ ლოცვის დროს ცოტათი რომ ჩაეძინა, იხილა წმინდა ქალწული, დიდების არაჩვეულებრივი შუქით გაბრწყინებული, და მოესმა ასეთი სიტყვებით ელაპარაკებოდა მას: „წადი სავანეში, აუწყე უფროსს, რომ მსურს მათ (*ე. ი. ბერებს*) ჩემი ხატი გადავცე მათ შემწედ, შენ კი ნულარ აყოვნებ, დილით ადრე შემოდი, გააპე წყალი, რათა ცნობილი გახდეს ჩემი თქვენდამი და თქვენი სავანისადმი სიყვარული და მზრუნველობა“.

ეს ყველაფერი გაქრა მხედველობიდან; ის კაცი კი ღვთაებრი-

homo descendit in conventum festinans, et praeposito, quae viderat audieratque, annuncia- vit. Praepositus omnes in eccle- siam monachos advocari jussit, exierantque accensis lampadi- bus, thuribulis fumantibus, de- votisque cantibus incedentes.

Ubi perventum ad mare fuit, ingressus mare Gabriel jam dictus, super aquas mira- biliter incedebat. Tunc vero appropinquantem imaginem in sinum recepit, et exultante ore canebat, inter haec accurrens superior obviam invit sancto seni, egressisque in terram, magna fuit laetitia et exultatio in omnibus monachis tres dies noctesque tres pervigilantibus et canentibus, deinde parva erecta ara prope mare, sacrum celebrarunt.

Postea vero sanctam imagi- nem in monasterium duxerunt, eamque in intimum Sanctuarii posuerunt, rursusque tota nocte insomni ducta et sancto Missae celebrato sacrificio, recessit in cellam quisque suam.

Postea die ingressus eccle- siam accensor lampadum hora matutini secundum ordinem praeparaturus, non invenit ima- ginem in loco, in quo fuerat

ვი დაეშვა, სასწრაფოდ წავიდა კრებაზე და აუწყა წინამძღვარს, რაც ნახა და მოისმინა. წინა- მძღვარმა ბრძანა ეკლესიაში (თუ კრებაზე) მოეწვიათ ბერები; ისი- ნიც გამოვიდნენ ანთებული ლამ- პრებით, აღგზებული საცეცხლე- რებით; და გაემართნენ აღთქმუ- ლი გალობით.

როგორც კი ზღვაზე მივიდ- ნენ, ზემოხსენებული გაბრიელი შევიდა ზღვაში, საკვირველებრ წყალზემოთ მიდიოდა. მაშინ მო- ახლოვებული ხატი წიაღში მი- იღო და გალობდა სიხარულისა- გან გაბრწყინებული. ამასობაში ის (*ალბათ ხატი*) ზევიდან წმინდა მოხუცის შესახვედრად გამოემუ- რა; ხმელეთზე რომ გამოვიდნენ, დიდი იყო სიხარული და აღფრთო- ვანება ყველა მონაზონებში, რომ- ლებმაც სამი დღე და სამი ღამე გაათიეს გალობით; შემდეგ პა- ტარა საკურთხეველი აღმართეს ზღვის მახლობლად და ზეიმი გადაიხადეს.

ხოლო შემდეგ წმინდა ხატი მონასტერში შეიტანეს და სა- კურთხეველის შიგნით დასვენეს, კვლავ მთელი ღამე უძილოდ და ხმიან ჟამისწირვაში გაატარეს, შემდეგ კი თვითეულმა თავის სენაკს მიაშურა.

მეორე დღეს მნათე დილით ადრე წესისდა მიხედვით წინასწარ სამზადისისთვის ეკლესიაში რომ შევიდა, ვერ ნახა ხატი იმ ადგი- ლას, სადაც ის დასვენებული იყო;

posita; et ubique scrutati eam tandem reperierunt supra monasterii januam in oppidi muro, ipsam acceptam denuo in pristinum reduxere locum. At rursus idem evenit ne dum bis et ter, sed multoties. Monachi vero in hoc haesitantes, quid facerent ignorabant.

Rursus regina mundi apparuit ante dicto Gabrieli dixitque: monasterium pete, monachis dicito, ne me huc illuc ferent referantque; non enim ego veni ut a vobis custodirer, sed ut vos in me custodem ac defensorem haberetis, non modo nunc temporis, verum etiam in futurum saeculum. Quotquot igitur monachi in hoc monte degerint, dei timorem ac erga ipsam devotionem servantem, pro viribus suis virtutes excolentes fidant et sperent in filii et dei mei misericordia. Et hoc vobis do signum: usquequo in monasterio imaginem meam videbitis, non deerit vobis gratia et misericordia filii mei.

His auditis Gabriel descendit in conventum festinans, et omnia superiori retulit. Hic vero nimis laetatus, congregat fratres omnes, ipsisque jam sibi dicta relulit. Postea vero

და როდესაც ძებნას შეუდგნენ, იპოვეს, ბოლოს, მონასტრის ჭიშკრის ზემოთ ქალაქის კედელში და იგი, მოპოვებულ, ძველ ადგილას ხელახლა დააბრუნეს. და იგივე კვლავ მოხდა არა ორჯერ და სამჯერ, არამედ ბევრჯელ, ბერებმა კი, ასეთ მდგომარეობაში ჩაცვივნულებმა, აღარ იცოდნენ, რა ექნათ.

კვლავ ქვეყნის დედოფალი მოველინა ზემოხსენებულ გაბრიელს და უთხრა: მიდი მონასტერში და უთხარი ბერებს, ნუღარ მატარებენ აქეთ-იქით; მე ხომ იმიტომ არ მოვსულვარ, რომ თქვენ მიყარაულოთ, არამედ იმიტომ, რომ თქვენ ჩემში ყარაული და მცველი გყოლოდათ, არა მართოდღეს, არამედ აგრეთვე მომავალშიც, სანამ, ამრიგად, ბერები ამ მთაზე არიან, და იცვენ ღვთის შიშსა და, მამსადამე, თვით დადებულ აღთქმას, თავიანთი ძალ-ღონის მიხედვით სათნოება-სიკეთეს მისდევენ. სწამდეთ და იმედი ჰქონდეთ ჩემი ძისა და ღმერთის წყალობისა, და მე ასეთ ნიშანს გაძლევთ: სანამ მონასტერში ჩემს ხატს ხედავდეთ, არ მოგაკლდებათ ჩემი ძის წყალობა და შეწევნა“.

ეს რომ მოისმინა გაბრიელმა, სასწრაფოდ ჩავიდა საკრებულოში და ყველაფერი მოახსენა უფროსს. ამან კიდევ ძალიან გაიხარა, შეკრიბა ყველა ძმები და მათ მოახსენა ის, რაც მას უთხ-

in coenobii porta templum aedificarunt, sanctissimae Virginis Portaitissae dicatum, et portam alibi aperuerunt, sicuti vel nunc temporis apparet in veritatis testimonium. Ex eo igitur in illo loco innumera fiunt miracula.

Quondam impiae Persarum gentis contra Constantini urbem terra marique innumeras instruxerunt in potentissimum exercitum copias, nec impari Marte plura congregarunt in formidabilem classem navigia. Classis autem praefectus sciens in monte sancto complura adesse monasteria, ad montem quindecim navibus perveniens, Iberorum caenobio appulit, et comfestim egressi e navibus barbari voluti¹ feri, et imanes² raptores caenobium circumvenere. Monachi vero barbarorum mirati multitudinem ipsorumque impetam, templum ingressi, sacra vasa, Portaitissae imaginem et semet ipsos in pariete, in quo sacrorum vasuum habebant cellarium, occultarunt.

At barbari neminem nacti contrapugnantem, coenobium invaserunt; quod posteaquam penitus depopulati sunt, navium

რა. შემდეგ სავანის კარიბჭესთან ტაძარი ააგეს, მიძღვნილი პორტაიტისის უწმინდესი ქალწული-სადმი, და ჭიშკარი სხვაგან გააღეს, როგორც ეს დღესაც ჩანს ჭემმარიტების სამოწმოდ. და იმ დროიდან ამ ადგილას ურიცხვი სასწაულები ხდება.

ერთხელ კონსტანტანეს ქალაქის წინააღმდეგ, ხმელეთითა და ზღვით, სპარსელთა ურჯულო ტომის ურიცხვი ლაშქარი დარაზმეს უძლიერეს ჯარად და მრავალი ხომალდი შეკრეს საზარელ ფლოტად. ფლოტის უფროსმა იცოდა, რომ მთაწმინდაზე იყო მრავალი მონასტერი, მთაზე თხუთმეტი ნავი მივიდა, იბერთა სავანეს მიადგა და ერთბაშად ნავებიდან გამოსულმა ბარბაროსებმა, როგორც გამხეცებულმა და საზარელმა მტაცებლებმა, ალყა შემოარტყეს სავანეს. ბერებს თავზარი დასცა ბარბაროსების სიმრავლემ და მათმა თავდასხმამ; ისინი შევიდნენ ტაძარში, წმინდა ჭურჭელი, პორტაიტისის ხატი და თვით თავიანთი თავიც დამალეს კედელში, რომელშიც ჰქონდათ წმინდა ვაზების საკუქნაო.

ბარბაროსებმა რომ ვერავინ ნახეს მოწინააღმდეგე, სავანეში შეიჭრნენ; მის შემდეგ რაც შიგნით დაარბიეს, ხომალდთა ბაგი-

¹ voluti ე. ო. velut

² immanes.

funibus acceptis, templi alligaverunt columnas, tentaruntque per vim sacrum aedificium prosternere, sed frustra. Monachi haec videntes ac audientes eximo corde illa profetica¹ dicebant verba: „Deus, venerunt gentes in haereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum; cito anticipent nos misericordiae tuae“, et his similia: lacrymisque terram humectantes, sanctamque Virginis exaltantes imaginem dicebant: Regina, haec nobis promissa dedisti? Non ne es pollicita, te nostri custodem fore? Ne igitur nos tradas in finem, quamquam peccatores et beneficiis indignos, dignos suppliciiis, ne forte dicant hostes: ubi est deus eorum?

Haec monachi: at invicta Dux citissima se invocantium auxiliatrix virgo, dei mater, non desperit eorum preces, nec promissis non stetit, at illa perfecte adimplevit et in extremam ruinam hostiles dispersavit turbas. Quis vero Virginis enarret miracula? Posteaquam vesperavit, repente tanta surrexit in mari procella, ut navigia omnia infracta post se reliquerit praeter unicam praefecti navem. Et hoc, ut insi-

რები მოიტანეს, მოაბეს ტაძრის სვეტებს და სცადეს ძალით დაენარცხებიათ წმინდა შენობა, მაგრამ ამაოდ! ბერებმა ეს რომ დაინახეს და მოისმინეს, გულის სიღრმიდან შემდეგი წინასწარმეტყველური სიტყვები აღმოხდათ: „ღმერთო, მოვიდნენ ტომები შენს სამფლობელოში, შებიღწეს შენი წმინდა ტაძარი; დე, მალე მოგვევლინოს შენი წყალობა“ და ამის მსგავსი. ცრემლებით დანამეს დედამიწა, ქალწულის წმინდა ხატი აღმართეს (!) და თქვეს: „დედოფალო, ეს იყო შენი დაპირება? შენ არ დაგვიპირდი, რომ ჩვენი მცველი იქნებოდი? ნუ თუ გადაგვცემ აღსასრულს, როგორც ცოდვილებს და წყალობის უღირსებს, სასჯელის ღირსებს, რომ მტრებმა თქვან: სად არის მათი ღმერთი?“

ეს თქვეს ბერებმა; ხოლო უძლეველმა მძღოლმა, მისდამი მვედრებელთა უსწრაფესმა მშველელმა ქალწულმა, ღვთისმშობელმა, მათი ლოცვა უსასოო არ დასტოვა, არც დაპირებები დაივიწყა, პირიქით, სრულყოფით აასრულა და მტრის ბრბოები უკიდურესად გააცამტვერა. ვინ მოგვითხრობს ქალწულის სასწაულებს? როგორც კი შემოსაღამოვდა, ზღვაზე ისეთი ქარიშხალი ამოვარდა, რომ ხომალდები ყველა დამსხვრეული დას-

¹ ე. ო. prophetica.

piens ille in peccati sui cognitionem deveniret, sicuti revera evenit.

Miraculum enim sequebatur miraculum. Illuxit, et monachi extincta viderunt barbarorum corpora, quae una cum navigiorum fragmentis collecta in cumulum veluti coaluerant. Tunc extinctorum praefectus navalem illam miratus cladem, faciem suam perentiebat, et caput cinere aspersus habituque humilis se supplicem benignumque exhibet, qui antea fera erat, monachis talia fatus: orate servi dei veri, ne et ego peream: deditque iis innumeram auri argentique copiam; excipite, dicens, hos numos, reaedificate monasterii vestri parietes; nos altiores effecite, ne forte denuo hostes adveniant vobisque noceant. Monachi exceptis numis ad eam usque altitudinem muros fabricarunt, quousque ad hodiernam diem sese elevant¹.

იმ სიმაღლემდე ააშენეს კედლები, რომ დღევანდელ დღემდე არიან აღმართული.

ტოვა გარდა ერთისა, წინამძღოლის ნავისა ისიც, რათა იმ ბრიყვს თავისი შეცოდება შეეცნო, რაც მართლაც მოხდა.

სასწაული სასწაულს მოსდევდა. გათენდა და მონაზონებმა იხილეს დაღუპულ ბარბაროსთა გვამები, რომლებიც ხომალდთა ნაშხვრევებთან ერთად დაეხვავებინათ როგორც ერთიმეორეს შეზრდილები. დაღუპულთა წინამძღოლმა, თავზარდაცემულმა ამ საზღვაო უბედურების გამო, თავისი სახე დაიჭრა, თავზე ნაცარი დაიყარა, გარეგნობით თავმდაბლურად კეთილმოწყალებს და მთხოვნელად გამოაჩინა თავი, თუმცა წინათ ის მხეცი იყო, და ასე მიმართა ბერებს: „ილოცეთ ჭემმარიტი ღმერთის მსახურნო, რომ მე არ დავიღუპო“, და მისცამათ ურიცხვი რაოდენობა ოქროსი და ვერცხლისა; და თან დააყოლა: „მიიღეთ ეს ფული, აღადგინეთ თქვენი მონასტრის კედლები; ისინი უფრო მაღალი აღმართეთ, რათა შემთხვევით კვლავ არ მოვიდნენ მტრები და არ გავნონ“. ბერებმა მიღებული ფულით

¹ მერე პ. უსპენსკის მასალებში სწერია რუსულად: Далее рассказал другие, чудеса Богоматери: – По случаю недостатка муки она внезапно наполнила ею житницы монастыря. В другой раз наполнила бочки вином. Некогда Елей подала.

ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონი *

ჩვენს „ლექსიკონში“ ძეგლთა ტექსტები დასახელებულია შემოკლებით. ძველი და ახალი აღთქმების ტექსტთა დასახელებაში მივსდევთ საერთოდ მიღებულ შემოკლებათა წესებს (მაგ., გამ. = გამოსლვათა, ლევ. = ლევიტელთა; მთ. = მათე, მრ. = მარკოზი, საქმენი = მოციქულთა საქმე, და სხვა. რაც შეეხება დანარჩენ ძველ-ქართულ თარგმნით ძეგლებს, მათი შემოკლებების ნუსხა აქვე მოგვყავს:

ამარტ. – ხრონოღრაფი გიორგი მონაზონისაჲ. ს. ყაუხჩიშვილის გამოც., თბ. 1520.

ამბ. მედ. – ამბროსი მედიოლანელის ცხოვრება: PG 116, 861 – 882.

ასტერ. – ასტერი ამასიელის «შესხმაჲ ფოკადსი». მ. კახაძის გამოცემა: ენიმკის მოამბე, ტ. XIV, თბ. 1944, გვ. 226 – 239. PG 40, 300 – 318.

დიმიტრ. – დიმიტრის წამება: PG 116, 1178 – 1494.

დიონ. – დიონისე არეოპაგელის ტრაქტატები: PG, ტომი 3; ქართულად ს. ენუქაშვილის გამოცემა (თბ. 1961).

დიონ. სქ. – სქოლიოები დიონისე არეოპაგელის ტრაქტატებისათვის: PG, ტომი 4.

ევნომ. მიმ. – ევნომიანთა მიმართ.

ერმოგ. – ერმოგენეს წამება: PG 116, 368 – 416.

ექ. დღ. – ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაჲ, მ. კახაძის გამოცემა. თბ. 1947. ტექსტი 1 – 115 გვ. (ხელნაწერის გვ. გვ. 1 – 122). – ბერძნული ტექსტი Patrologia graeca (PG), ტომი 29.

იოანე მოსხ. იხ. მოსხ.

კ. შეს. – გრიგოლ ნოსელი, კაცისა შესაქმისათჳს: PG 44, 124 – 256. ქართული ტექსტი (8) ხელნაწერი A – 73 (ბერძნულს

* გაგრძელება. დასაწყისი იხ. გეორგიკა, ტ. VII.

მისდევს ეს, გიორგი მთაწმიდელის მიერ ნათარგმნი ძეგლი და არა შატბერდის კრებულში მოთავსებული «კაცისა შესაქმისათჳს»).

მინ. ერმოგ. იხ. ერმოგ.

მოსხ., იოანე მოსხ. – იოანე მოსხი, ლიმონარი, ი. აბულადის გამოცემა. თბ. 1960.

ნემ., ნემეს. – ნემესიოს ემესელის ბუნებისათჳს კაცისა. თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. ს. გორგადის გამოცემა. თბ. 1914.

პატ. ცხ. – პატაპიოსის ცხოვრება: PG, 115, 357 – 368.

პროკ., პროკლე. – პროკლე დიადოხოსი, კავშირნი ღმრთის-მეტყუელებითნი. თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემით. თბ. 1938 (1940).

სოფიას აღშ. – აღშენებისათჳს... ტამრისა, რომელსა სახელ-ედეზის წმიდაჲ სოფია: P r e g e r, Scriptores originum Constantinopolitanarum I (1907). ქართული ტექსტი: XIII საუკ. ხელნაწერი A – 70, გვ. 195 – 216 (XIX – საუკუნის ნუსხის მიხედვით გამოსცა ე. თეყაიშვილმა: Шписание I |1902 – 1904), 585 – 600).

სპ. ცხ. – სპირიდონის ცხოვრობა: PG. 116, 417 – 468.

ფლავ., ფლ. – იოსებ ფლავიოსის «მოთხრობანი იუდაებრივისა სიტყუადასაბამობისანი», თარგმნილი იოანე პეტრიწის მიერ. – ვ. დინდორფის გამოცემა, პარიზი 1865: ტომი I, გვ. 1 – 792.

ქიოს. – გრიგოლ ბაკურიანის-მის ტიპიკონი (პეტრიწონის წესდება). ქიოსური ნუსხის მიხედვით გამოსცა ს. ყაუხჩიშვილმა. თბ. 1962. ქართული ტექსტი გამოსცა მ. თარხნიშვილმა. ლუვენი 1954.

ღალ. – ცხოვრებაჲ და მოქალაქეობაჲ... ღალაქტიონ და ეპისტიმისი. ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა: ენიმკის მოამბე ტ. XIV, თბ. 1944, 365 – 374. PG. 116. 93 – 108.

ბიზანტიურ-ქართული დოკუმენტირებული ლექსიკონის ქართული საძიებელი *

<p>ადონაჲ უფალი ἀδωναί აერი ἀήρ, იხ. აირი ათენელი Ἀθηναίος ათინელი Ἀθηναίος ათონი Ἄθως აიდონი ἀήδων აირი ἀήρ ამოდ ἀδικος ანაზდა ἀφρόσιν (არა)დამონება ἀδούλωτος არაკლვა ἀμψρά არაკუდომა ἀμνάτος არამართალი ἀδικος არამართლად ἀδικως არამიმღებელი ἀδωροδότητος არამიმხუჭელ ἀδωροδότητος არამტკიცე ἀμέτησις არამხიარულობით ἀηδᾶς არაშემღებელი ἀδύνατος არაწმიდა ἀδικος არახილვა ἀμέατος არსამარადისობა ἀίδιος არწივი ἀετός აღდგომა ἀμετέω (?), ἀμετιζω აღზრდა ἀδρῆνα აღმომგალობელი ἀδω აღორძინება ἀδრῆνα.</p>	<p>ბალარჯი ἀζσαμος ბალარჯობა ἀζσαμος ბოროტი ἀδικος, ἀδικον ბოროტის-ყოფა ἀδικῶ ბრალი ἀδικημα ბრწყინვალეობა ἀίγλη. გალობა ἀδω გამოუცდელი ἀδόκιμος გამომიება ἀδωλεσχῶ, ἀδιεξῆτασ- τος განგდება ἀμέτησις განდგომა ἀμετέω, ἀμετησις განვლთომა ἀμετέω განმტკიცება ἀδრῆνα განრისხება ἀμψῶ განუგებელი ἀδωσικήτος განუვლელობა ἀδιεξήτητος განუწურთელი ἀδιδάκτος განუხილველი ἀμεῶρητος გან(ღ)ორძინება ἀδრῆνα განშორება ἀμετέω განცხრომა ἀδωλεσχῶ გარდასლვა ἀμετέω, ἀμέτημα გაცხრომა ἀδωλεσχῶ გლოვა ἀμομῶ გულს ვეტყოდე ἀδωλεσχῶ.</p>
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

* ეს საძიებელი შეადგინა აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ბიზანტინოლოგიის განყოფილების უმცროსმა მეცნიერ-თანამშრომელმა ლიანა კვირიკა-შვილმა.

<p>დათრობა ἀθετέα დარცხუნა ἀιδέομαι დასაკრებელი ἀμφοισμα დასჯა ἀδικέω დატევება ἀθετέα დაუვალი ἀδυστος დაუმონებელი ἀδοσίλωτος დაუნაშავებულობა ἀψόω დაუსაბამო ἀίτιος დაუსრულებელი ἀίτιος დაუსრულებელი ἀθάνατος დაულამებელი ἀδυστος დაუყენებლად ἀδιστάκτως დაუცხრომელი ἀεικίνητος დაუწყუდელად მდინარე ἀείναιος დაუწყუდელი ἀείναιος დაწუნებული ἀδικέω დაჭირვებული ἀδικέω დევნა ἀθετέα დიდება (იდიდნეს) ἀδρύνω დიდმეტყუელ ყოფა ἀδολεσχέω დიდშემძლე ἀδრῶς.</p> <p>ეგვპტისა Αίγυπτιος.</p> <p>ვერ შემძლებელი ἀδυνατέω ვერ შესაძლებელი ἀδυνατος ვერ შეძლება (ძალუმს)ἀδυνατέω ვნება ἀδικέω, ἀδικημα, ἀδικία, ἀηδία ვნებული ἀδικημα.</p> <p>ზაკუვა ἀδικία, ἀδικος ზრახვა ἀδολεσχέω, ἀδολεσχία ზრუნვა ἀδολεσχέω, ἀδολεσχία ზღვს ნაპირი ἀίγιαλός ზღვს პირი ἀίγιαλός ზღვსპირისა ἀίγιαλῶδες.</p>	<p>თანადაუსაბამო ἀίτιος თანასახიობა ἀδω თანაშეერთებული ἀμφοισμα თქმა (გულს ვეტყოდე) ἀδολεσχέω, ἀδω თხა ἀίγειος, ἀίγιδιον, ἀίγις.</p> <p>იჩქითად ἀμρῶς იჩქითი ἀμρῶς.</p> <p>კაცი ἀδრῶς კდემა ἀιδῶς კიდე ἀίγιαλός კიდე ზღვსა ἀίγιαλός კრებული ἀμφοιζω კროთმა ἀδόκητος კრძალულება ἀιδῶς კურთხევა ἀδω.</p> <p>ლელანგო უცომო ἀζωμος ἀθλιος ლმოზიერება ἀθλιος.</p> <p>მავნებელი ἀδικέω მარადის ἀεί მარადის გამომდინარე ἀείναιος მარადის მნათობი ἀειφανής მარადის მოძრავი ἀεικίνητος მარადის მოძრავობა ἀεικινήσια, ἀεικίνητον მარადის მცენი ἀείναιος მარადის მწუანე ἀειθαλής მარადისობა ἀεί მარადის საჩინო ἀειφανής მარადის საჯსენებელი ἀείμνηστος მარადის ფურცლოვანი ἀείφυλλος მარადის ქალწული ἀειπάρθενος მარადის ვსენებული ἀείμνηστος მართალი ἀθπιος</p>
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>მაქებელი ანა მაქებლობა ანა მგალობელი ანა მგლოვარება ანამია მდიდარი ანარც მეგვპტელი Αίγυπτιος, Αίγυπ- τιακός მეკდემე ანდომαι მემღერე ანა მეტყულება ანდილსხეა მეტუული ანა მეყსა შინა ანარონ, ანარაა მეყსა შინაა ანაროც მეყსეულად ანარონ, ანარაა მეყსეული ანაროც მზრახობა ანდილსხია მთავარი ანარც მიმოდასათქუემლი ანდომენოს, ანა მიმღავრება ანდიკა მიმხუეჭელი ანდაროდნკიოც მიუვალი ანდუოც მიუთხრობელი ანდიჩიოც მოკარულობა ანდილსხია მოკლება ანესია მოკლებული ანდრანჩ მოკრება ანრიოც მომღერი ანარკა მონახუეჭი ანდიკა მორცხობა ანდომαι, ანდა მორცხუედ ანდა მორცხუეობაა ანდა მოუდრეკელი ანდსაპიოც მოუკლებელი ანდიოც მოუკლებელად ანდიკაა მოულოდებელი ანდნიოც მოლუაწე ანლიონ, ანლიოც მოლუაწება ანლიოც მოშიშება ანდა</p>	<p>მოწამე ანლიოც მოწოდება ანრიოც მოწყენა (სულიოთა) ანამა მოხუეჭა ანდიკა მოხუეჭილი ანდიკა მრიდებელი ანდომαι მრლუე ანდნიოც მსახიობელი ანა მსწრაფლ ანარაა, იხ. მწრაფლ მყის ანარონ, ანაროც, ანარაა, მყისსა შინა ანარონ, ანარაა მყის შემოკრებოთ ანარაა მყრლობა ანდიკა მმღავრება, მმღავრობა ანდიკა მმნობარი ანა მძვნვარედ ანდნა მწვალებელი ანდესა მწრაფლ ანარაა მწუხარება ანამია, ანამა. ნაცილად ანდიკა ნაცილი ანდიოც, ანდიკა ნაციოდვები ანდიკა ნიადაგ ანდი ნიადაგისად ანდი. ორბი ანდოც. პატივი ანდა პირუტყუება ანდსამია. რომელი-იგი ანდი რცხუნა ანდა. საკდემელი ანდიონ, ანდომαι, ანდა სამარადისო ანდი, ანდიოც, ანდიოც სამარადისოდ ანდი სამარადისოდ მედინი ანდიოც</p>
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>სამარადისოდ-მიმდრეკი ἀεικίνη- τος სამარადისოდ მომდინარე ἀεινάω სამარადისოება ἀίδιότης სამარადისობა ἀεί, ἀίδιότης სამარადისობით ἀίδια სამარადისო სიმწუანე ἀειθαλής სამარადისო ცხოვრება ἀειζωία სარცხვნილი αἰδοῖον საუკუნე ἀίαιος საუკუნო ἀἴδιος, ἀίαιος საქმე ἄθλιος სალუაწო ἄθλημα საშვილე αἰδοῖον საცთური ἀθεσία, ἀθειά საწყალობელი ἄθλιος სახიობა ἄδω სიგლისპე ἀθέτησις სიმრავლით ἀθροισματικός სიმტკიცე ἀδρότης სირცხვლი αἰδέομαι, αἰδώς სიჩქურე ἀδρανής სიცრუე ἀδίκημα, ἀδικία, ἀδικον, ἀδικος, ἀδολεσχία, ἀθεσία, ἀθέτημα სიცრუვით ἀδίκως სიწმიდე ἄθλιος სიხენეშე საქმეთა ἀθεμιτουρία სულიერი ἀδρανής სულმოკლე ἄθυμα სულმოკლება ἄθυμία სულმოკლედ ἄθυμα.</p> <p>ტირიფი.</p> <p>უარისყოფელი ἀθετέω უარისყოფა ἀθετέω უარყოფა ἀθετημα</p>	<p>უზადრუკება ἄθλιος, ἄθλιότης უზადრუკი ἄθλιος უზიწო ἄθλιος უზრალი ἄθλιος უზრალიობა (ვაზრალიობე, აზრალი- ლობე) ἄθλιος უზრალი-ქმნა ἄθλιος უზრალი-ქმნილი ἄθλιος უზრალი-ყოფა ἄθλιος, ἄθλιος უგემურება ἀθλία უდეზად ἀθλώς უდიდეზა ἀδοξία უდიდეზელი ἀδοξία უდიდეზობა ἀδοξον უდიდეზულო ἀδοξος უდიდეზულობა ἀδοξία უეჭუელი ἀδίκαστος უვალი ἄδυστος უზაკუელად ἀδολως უზაკველი ἄδολος უზაკვლოდ ἀδολως უთნო ἄθემιτον უკეთურება ἀδικία უკეთური ἄδικος, ἀδικημα უკლველი ἄθυστος უკუდავეზა ἀθანασία, ἀθანαστον, ἀἴδιος უკუდავი ἄθანαστον, ἄθანαστος უკუდავ-ქმნული ἄθანასτος უკუდავ-ყოფა ἀθანასίως უკუნისამდე ἀεί უკურნებელი ἀθεράπειτος ულთოლველობა ἀδράστεια უმართლობა ἀδικία უმოქმედო ἀδρανής უმოდუროდ ἀδιδάκτως უმრთელობა ἀδικία უმსჯავრო ἀδικος. იხ. უმსჯავროდ</p>
------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>უმყისეს ამრად უმშუებად აჲდად უმშუებო აჲდჲ უმშჯავროდ ადიკოც უმწარესი აჲდჲ უნდო ადინჯი უნდოდ ადრჯად უნოტიობა ადრიოცა უპატივო ადინჯი, ამესმად უპატიობა ადინჯა უპატიოსნესი ადინჯი უჟამო ადინჯი ურვა ადოლესჯა, აჲდია ურჩულობა ადია ურცხვხო ადინჯი უსამართლო ადია, ადია, ადია უსამართლოდ ადია უსამართლოება ადია, ადია- მა, ადია უსამართლოებით ადია უსამართლოებული ადია უსამართლოვნება ადია უსამართლობა ადია უსამართლო-ქმნილი ადია უსახურად ადრჯად უსწავლეღად ადინჯად უსწავლელი ადინჯად უსწრაფელობა ადია უსჯულო ადია, ამესმოც უსჯულობა ადია, ამესმოც იხ. ურჩულობა უტანჯველი ამჟი უტკბო აჲდჲ უუსამართლოესი ადია, იხ. უსა- მართლო უფალი ადია უფოვარი ადია</p>	<p>უფოველი ადია უფუვარება ადია უფუვარი ადია უფუველი ადია უჟი ადრანჲ, ადრანჲ ულმრთობა ადია, ადია ულმრთო ადია იხ. ულუთო ულონო ადია ულუთო ადია იხ. ულმრთო უმვერი აჲდია უმშუებად აჲდად იხ. უმშუებად უმშუერად აჲდად უმშუერება ადია უმჯულობა ადია, ადია იხ. ურჩულობა, უსჯულობა უჩუველი აჲდია უცომობა ადია უცომო ადია უცხოვლო ადია უცხოვლობო ადია უძალო ადია უძლეველი ადია უძლურება ადრანია, ადრანია, ად- ნამია, ადნატა უძლური ადრანია, ადნატა, ად- ნატო უწესო ადია უწყებული ადია, ადია უხილავი ადია, ადია უხილაობა ადია უხუცესი ადრან უჯერო ადია უჯეროდ ადია უჯერო საქმე ადია. ქება ადია ქუქუნი ადია.</p>
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

<p>ლუაწლი ἀθλισις, ἀθλιον ლუაწლით შემოსილი ἀθλιοφόριος ლუაწლა ἀθλῆσα.</p> <p>ყოვლადვე აεί.</p> <p>შეერთებული ἀθροιζω შეკდიმება აἰδέομαι შეკდიმებული აἰδῶς შეკრება ἀθροιζω, ἀθροισις შემასმენელი ἄδω შემაწუხებელი ἀδικῶ შემკადრებელი ἀθλιος შემჰადიკოვირვებელი შერცხუნა აἰδέομαι შეუვალი ἀδυστον, ἀδυστος შეურაცხად ἀδῶξω შეურაცხება ἀδοξία, ἀδοξιος შეურაცხისმყოფელი ἀθετέω შეურაცხ-ყოფა ἀθετέω, ἀθετησις შეურვებული ἀθუმῶ შეუძლებელი ἀδύναμιος, ἀδύνα- ტῶ, ἀδύνατον, ἀδύνατος შეუძლებლობა ἀδύνατον შეუძლებლობითი ἀδύνατως შეყენება ἀθροιζω შეშინება აἰδῶς შეცვა ἀδικιος შეცვალება ἀθετέω შეცოდება ἀδικῶ, ἀδικία შეცოდება განდგომილებისა ἀμέ- τημα</p>	<p>შეწუხება ἀδικῶ, ἀθუმῶ შეწუხებული ἀδικῶ შეწყობა ἀθετέω შიში აἰδῶς.</p> <p>ჩუეული ἀήθης.</p> <p>ცილი ἀδικιος ცოდვა ἀδικῶ, ἀδικία, ἀδικον ცოდვილი ἀδικιος ცრუ ἀδικῶ, ἀδικος ცრუობა ἀδικῶ, (მეცრუა) ἀθετέω ცუდად ἀδίκω ცხოვლობისა დაკლებული ἄζω.</p> <p>ძლება (ვერ უძლო) ἀδύνατος ძრწოლა აἰδῶς ძვრისმეტყუელება ἀδικία ძვრისმოქმედი ἀδικῶ.</p> <p>წამსა შინა ἀθρόω წარჯდომა ἀθετέω წინააღდგომა ἀθετέω წინააღმდეგ კანონისა ἀθέμιτος წმიდა ἀθῖος.</p> <p>ჭუენეული ἀθუმῶ ჭუენიერი ἀθუმῶ.</p> <p>ჰაერთა შინა მყოფი ἀέριος ჰაერი ἀήρ ჰაერის სახისა ἀεροειδής ჰაერობა ἀήρ.</p>
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

საკუთარ სახელთა საძიებელი

ა

- აბაზ ბაკურიანისძე** (გრიგოლ ბაკურიანისძის ძმა): 153, 154; აბაზ მაგისტროსი და მისი ანდერძი 239.
- აბაზგები**: დასავლეთ საქართველოში ცხოვრობდნენ 3; ეს „ქართველების“ ზოგადი სახელია 25*; აბაზგი გრამატიკოსი იოანე პეტრიწი; თემურ-ხანმა შეკრიბა აბაზგები 26.
- აბულაძე ი.**: 272.
- აბუჰარბი**: აღაპი არს ი~ე მონაზონისაჲ და აბუჰარბისი და თორნიკისი 184.
- აგათანგელოსი**: მისი სახელობის მონასტერი 135, 144.
- აგათონი**, მონაზონი: 200.
- აგამედე**, მრავალწამალთა მცოდნე: 12.
- ადამი** (ბიბლ.) 22.
- ადნუმისტი ჰიალეა**, აღმწერი: 134.
- ადრია**: 11.
- ადრიანუპოლი**: 22, 35, 115, 116.
- ადრიატიკის ზღვა**: 34.
- აეტი**, კოლხეთის მეფე: 9. იხ. აიეტი.
- ავგია**: 12.
- ავროვო** (Аврово), სოფელი: ივირონის მამულია 155.
- ავსონი**: ზოგი გადმოცემის მიხედვით ოდისევესისა და კირკეს შვილი 13.
- აზაპიდები**, ქვეითი თურქი ჯარისკაცები: 114.
- აზია**: 103, 104, 105, 118, 123; აზიის ბარბაროსები 106, 107.
- ათანასი**, ლავრის წინამძღვარი: 127, 165, 170, 177, 182, 191; მან ააშენა ლავრის საკრებულო 258, 259, 260; ათანასის მოწაფეა იოანე იბერი 188; მან აჩუქა იოანე იბერს ბასილ II-ის ხრისობული 171 – 178, 183; ათანასი ლაპარაკობს იოანე იბერის ღვაწლზე 218.

ათანასის ლავრა: 161, 163; ათანასის ლავრისათვის დიდი ღვაწლი მიუძღვის იოანე იბერს 218, 219; ათანასის ლავრის ტიპიკონი 127.

ათენელნი: 118.

ათენი: 12, 89.

ათო (ἄθος) 137: ათოს მონასტერი, ე. ი. ივერთა მონასტერი, სადაც თავდაპირველად ცხოვრობდნენ? ივერთა ბერები 161, 166, 169, 221, 231; მას მიეცა მიხეილ პაფლაგონის ხრისობული 225; ათოს მთა 258.

ათონი: 123, 124, 260; ათონის მონასტრები და მათი სია 127, 132; ათონის მთაზე მდებარეობს კლემენტის მონასტერი 224; ათონის მთაზე ივერთა მონასტრის აშენება 161, იგი უძლიერესი ცენტრია 162; ათონის მონასტრის სიგელები, მათი ზოგადი დახასიათება 161 – 167; ათონის ივერთა მონასტრის აქტების ფოტოპირები 163, 164.

ათონის აღაპები: 251, 256.

ათონის ძმობა: 216.

აია (αἶα), კოლხიდის ქალაქი 1, 2. იხ. აჰაჰა.

აია-სოფია: 17, 22.

აიელი, აიის მეფე, დედოფალი 4.

აიეტი (აეტი) მისი სახელი მომდინარეობს აია-საგან 2, 11; მას იცნობს ჰომეროსი 4.

Αἰμας, სახელი („ილიადაში“): 11.

აინი, ქალაქი: შეძლებული ქალაქი აინი 113.

აისონი (აჰსონი): აისონის მამა 11.

აკლო, აკლოსი: სოფელი და მოედანი 131, 133, 248.

აკომეტები: აკომეტების („დაუძინებელთა“) მონასტერი კონსტანტინეპოლში 129.

აკრიტონი (ახრიდა), თემი: 152, 237.

ალანები: 14, 15*, 34; იბერიის მეზობლად არიან კავკასიონამდე გადაჭიმული 91 – 92.

1. ალექსანდრე: გიორგი VIII-ის (საქართველოს მეფის) მამა 49*.

2. ალექსანდრე, პაფიელი: 6.

3. ალექსანდრე, საეკლესიო მოღვაწე IV – V ს.ს., მონასტრის დამაარსებელი: 129.

ალექსი I კომნენოსი, ბიზ. კეისარი (1081 – 1118): 125, 127, 153; მისი ხრისობული გრიგოლ ბაკურიანისძის მამულების შესახებ 150, 151, 233.

- ალექსი II კომნენოსი, ბიზ. კეისარი (1180 – 1188): 253.
- ალექსი I კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1204 – 1222): იგი კოლხეთის მთავარია 93, 93*; მისი შვილთაშვილია იოანე II კომნენოსი 28*.
- ალექსი III კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1297 – 1330): 28*.
- ალექსი IV კომნენოსი, ტრაპიზონის მეფე (1412 – 1453): 94, 94*; მისი ვაჟია Σκαυτάριος 94, 95, 96, 97*.
- ალექსი კომნენოსი, მიტილენელი; ტრაპიზონის მეფის დავით კომნენოსის ბიძაშვილია 116.
- ალექსი მიხეილისძე, რუსეთის მეფე: 123.
- ალექსი, სტრატოპედარხი, პანტოკრატორის სავანის დამფუძნებელი: 129.
- ალიკე (‘Αλικαί), ათო-ს პრასტინი: 223.
- ალკიბიადე: ოლიმპიოდორე ალკიბიადეს მიმართ 7.
- ამაზონები: მათი შეუღლება მამაკაცთან 65.
- ამალფინი: ამალფინის მონასტერი 208.
- ამანტოსი, ბერძენი მკვლევარი: 291.
- ამასია, ქალაქი: 27, 28, 114.
- ამასტრისი, ქალაქი: 107.
- ამზროსი მედიოლანელი: 271.
- ამზროსი, ქაიხოსროს აღმზრდელი: 256.
- ამიდა: ამიდელი თურალი-ბეგი 107*.
- ამითაონი, ცხენთმხედნელი („ოდისეაში“): 11.
- ამინტორი: 10.
- ამისო, ქალაქი (ქალ. სამსუნი): 54, 75.
- ამპელიძინი, გლეხთა მამული: 131, 133.
- ამურატ ამირა: (მურად II), სულტნობდა 1421 – 1451 წლებში: 54, 54*.
- ანარგირთა (წმ.) მცირე მონასტერი: 135, 136, 146.
- ანასტასიას (წმ.) მონასტერი: 134.
- ანასტასია მწამლველი: 141.
- ანატოლია: 233.
- ანაქტოროპოლისი: 136, 141, 146, 147.
- ანდრიადისი, ბერძენი მეცნიერი, ეკონომისტი: 207.
- ანდრონიკე I, ბიზ. კეისარი (1183 – 1185): 15, 15*. 16.
- ანდრონიკე II, ბიზ. კეისარი (1282 – 1328): მისი ხრისობული ივერთა მონასტერს 166; მისი ხრისობული მთაწმინდის პროტოსის შესახებ 167.

- ანდრონიკე**, პროტოსევასტოსი და პროტოსპათარი: 226, 241*.
- ანდრონიკე**, აღმწერი (ἀναγραφείς): 241, 241*, 244; მისი ნუსხა (Πρακτικόν) ივერთა მონასტრის სამფლობელოების შესახებ 166, 241.
- ანისი**: 233.
- ანისია**: ანისიას სახელობის მონასტერი 135, 145.
- ანკირა** (გალატიაში): 30.
- ანტონი**, არქიმანდრიტი: 124, 171; მისი ნარკვევი ათონის აქტების შესახებ 179.
- ანტონი**, მონაზონი, ექვთიმეს მოწაფე: 204.
- ანტონი რიძოსი**: წამებული ქრისტეს აღიარებისათვის 63, 80.
- ანტონი ბორტოლი**: მის სტამბაში, ვენეციაში, დაიბეჭდა ივერთა სავანის დაარსების ამბავი 257.
- ანტონი კაჭარელი**: 192.
- ანტონი კიევოპეჩორიელი**: 125.
- ანტიოქია**: 240; ანტიოქიის პატრიარქი თეოდორე ბალსამონი 17; ანტიოქიის კრება 18; ანტიოქიის კრების დადგენილებით პატივი მიენიჭა იბერიის ეკლესიას 119, 120.
- ანძისტა**, სოფელი: ივერთა მონასტრის მამული 137.
- ადაა** (ადა, აია): ნახმარია „ოდისეაში“ 2.
- ადადე** (= ადა): 2.
- ადადონ**: ასხელა დევს ეძახიან ადამიანები („ილიადა“) 4.
- აპასიოს** (Ἀπάσιος) იხ. აბაზ ბაკურიანისძე.
- არაბები**: 118, 125; **არაბეთი**: 118.
- არისტობულე**, მონაზონი მთაწმინდაზე: 178.
- არისტობულე**, ჯიქი: 97, 98, 99.
- არკადია**: 7.
- არმენია**: 29; აქ ჯარი შეკრიბა თემურხანმა 26 – 27; არმენიას განაგებს უზუნ-ჰასანი 29; შიდა არმენია 31.
- არმენიაკთა თემი**: 152, 234 (არმენაკთა); **არმენიაკთა დუქსი** (იოანე ხალდი) 185, 187; **არმენიელთა მეფე სკენდერესი** 106.
- არნასაკი**, სოფელი არმენიაკთა თემში: 152, 152*, 234.
- არსენი**, ფანსმან-ყოფილი: ივირონის წინამძღვარი 1041 – 1044 წლებში 130.
- არსენი**, მონაზონი და იკონომოსი (ათონზე): 177.
- არსენი**, ბერი ვინმე: 171*.
- არსენიკია**: აქ წყლის წისქვილი 135, 139; პრასტინი 131, 133.

არხისტრატეგოსის მონასტერი: 215.
ასენოვგრადი (სტენიმახი): 155*.
ასირიელები: 107, 109, 110, 118.
ასომატი, სოფელი: 71, 85.
ასტერი ამასიელი: 271.
აფრიკა: 123.
აფსილები: დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობენ 3.
აფხაზთა სამეფო: ასე ეწოდება დასავლეთ საქართველოს VII საუკუნიდან 3.
აქილევსი: 12.
ალათონი, რომთა პაპი (678 – 681 წ.წ.): 19.
აშოტი, გრიგოლ თესალონიკელის ვაჟი: 190.
ახალციხე, ყვარყვარეს საბრძანებელი: 91.
ახანტა (ახანტაკა) ადგილი, სამეფო აგარაკი, პრასტინი: 95, 97.
ახრიდა (აკრიტონი): 152; ა ხ რ ი დ ო ნ ი ს თ ე მ ი 237, 2377.
აჯიოანეს მონასტერი: 202.

ბ

ბაზილოვნელები: 64.
ბავარია: ბავარიის მეცნიერებათა აკადემია 132, 230.
ბათუმი (Баџ): იბერიის საზღვარზეა 91.
ბაიაზეთი (სულტანი ბაიაზიდ I ილდირიმი): 28*; ლა'მქრობს არმენიელთა მეფის სკენდერესის წინააღმდეგ 106, 107.
ბაიბურთელი: ბაიბურთელი მაჰმად უკუკუტარისი 107*.
ბალმონტი კ.: ცნობილი რუსი პოეტი 9.
ბალსამონი იხ. თეოდორე ბალსამონი 17 – 20.
ბანიცა (Баница, Βάνισκα) ციხე: იგი უბოძეს გრიგოლ ბაკურიანისძეს 150, 236 (შდრ. ქართულ ტექსტში: ვანკავს, ვანკავსათუს, ვანსკავსათუს).
ბანკალიწი (პანკალიწი), სოფელი: ებოძა გრიგოლ ბაკურიანისძეს 152, 236.
ბარამიძე ალ.: 10.
ბარბაღე წმ., სოფელი: მამული „ივერთა მონასტრისა · 155*, 249, 250; პრასტინი ივერთა 248; წმ. ბარბაღეს ეკლესია 249; მონასტერი 135, 144 – 145, 248.
ბარბარო იოს.: მისი ცნობა ქუთაისისა და სკანდის ციხეების მდებარეობის შესახებ 28*.
ბართლომე, ბერი: 125.

ბარსკი ვ., რუსი მოგზაური: 128.

ბასილა, მონასტერი ათონზე: ალაშენა დიდისა ბურლოდსა ბასილაძეთურთ 252; მონასტერი „წმ. ბასილი“ მაკრონარიეებითა და სახლებით 248.

ბასილ კესარიელი: 64, 271.

ბასილ II ბულგართმყლეთი, ბიზხ კეისარი (979 – 1025 წ.წ.): 179, 182, 183, 189, 259*; მისი ხრისობულები ივერთა მონასტერს 165, 168, 170 – 174, 188, 218, 221, 224, 231.

ბასილი, ივერთა მონასტრის წინამძღვარი XI – XII ს.: 130.

ბასილი წმ., მონასტერი: 248.

ბაქტრიელები: 64.

ბაჩკოვოს მონასტერი (პეტრიწონი): 151, 154, 158.

ბეკი ჰ. (Beck Hans-Georg): 17, 127.

ბეკერი იმ.: 14, 43, 90.

ბენეშევიჩი ვლ.: მისი რედაქტორობით დამზადდა ივერთა მონასტრის სიგელების გამოცემა 163, 164.

ბერკლიჯი-მუსტაფა: აჯანყება მისი მეთაურობით 24.

ბესები: ბესების მონასტერი კონსტანტინეპოლში 129.

ბერძნები: 89, 232, 233; ბერძენთა სავანეები ათონზე 127; ბერძენთა რაოდენობა ათონის მონასტრებში 126; ბერძენთა სავანეების დაწინაურება 128; ბერძნების ხელში გადავიდა ივირონი 1353 წლის შემდეგ 161.

ბიზანტია: 15*, 42, 43, 89, 128; ბიზანტიის ბატონობა 255; ბიზანტიის მთავრობა 87; ბიზანტია ვერ გადაარჩინა უნიამ 23; ბიზანტია დაიპყრეს თურქებმა 90; ბიზანტიაში მონასტრების არსებობა 129; ბიზანტიის მთავრობა კარგად ეპყრობა ივერთა მონასტრებს 161; ბიზანტიის კეისრები აჩუქებენ სოფლებს ივერთა მონასტერს 168; ბიზანტიის ხელისუფალთა მიერ გაცემული სიგელები 162.

ბიზანტიელი: 16, 232.

ბიზანტიონი (კონსტანტინეპოლი): 93, 94, 114, 115, 116, 117, 258, 260; ბიზანტიონის ელინები და მათთან ტრაპიზონის „ელინთა“ დანათესავება 94.

ბითვინია: 29, 30.

ბიკონი (შიკონი!), სოფელი: გადაეცა გრიგოლ ბაკურიანისძეს 152.

ბისონა, ადგილი: ბისონას და თესალონიკს 253.

ბოლბოსი (ვოლვოსი): ბოლბოლისა მეტეხი 135: 143): 952; ბოლბპრასტინი 252; ხარტინნი ბოლბონისა და ნისინისანი 256.

ბოძეიდის ტბა: 10.

ბოსფორი, ბოსპორი: 26, 105.

ბრანკოვიჩი, სერბიის მეფე: 58*, 60, 62.

ბრესტანე: ბრესტანეში სახნავი ადგილები და ივერთა მონასტრის მამულები 136, 140, 147.

ბრეტანია: 65.

ბრიტანიის კუნძულები: 53.

ბრიარეოს: ასხელა დევს ასე ეძახიან ღმერთები („ილიადა“) 4.

ბუაზა ე. (Boisacq): 8.

ბუკელართა თემი: 185, 187.

ბულგარეთი: 120, 233; ბულგარეთი ტრიბალების ქვეყანაა 101; ბულგარეთის ეკლესიის ავტოკეფალია 18.

ბულგარელები: მისიელები ბულგარელები არიან 100*; ბულგარელი სლავები 224, 232. მათ მიიტაცეს კოლობუს (ე. ი. ივერთა მონასტრის კუთვნილი) გლეხები 231; ბულგარელები ათონის მონასტრებში 126; ბულგართა სავანე „ზოგრაფუ“ 128.

ბულგარია: 119.

ბუხარესტი: 43; აქ XVIII ს. აღმოჩნდა პეტრიწონის სავანის „წესდების“ ტექსტი 233.

ბურღო (πύργος!): აღაშენა დიდისა ბურღოძისა ბასილაძეთურთ 253.

გ

გაბაშვილი ტიმოთე: 123.

გაბრიელი, ივერთა სავანეში მოღვაწე ბერი, ტომით იბერი: 265, 266, 267.

გაბრიელ პტერელი, მონახონი (!): 205, 220.

გალატია: გალატია გაიარა თემურხანმა 27; გალათიის ქალაქი ანკირა 30.

გალეა (Galeai, Γαλέα).5თ): ათო-ს პრასტინი 223, 231.

გალენი: 8.

გალიკონი: ივერთა მონასტრის სამფლობელო გალიკონში 131; გალიკონის მონასტერი 133.

გალიკის მდინარე: 135.

გალიპოლი იხ. კალიუპოლი 114*.

განგე, მდინარე: განგეს მიაღწიეს ელინებმა 118.

გატელუცია: ლესბოსის მთავრის დორინო გატელუციას სახელით მიესალმა 22, 94.

გელა (Гела), სოფელი ასენოვგრადთან 155*.

- გელოვო** (Гелово), სოფელი: 155. შდრ, პეტრიწონის წესდების, Γέλλοβα, «ჟელოვა».
- Гелавнос**, სოფელი: 157.
- გენესიოსი**: გენესიოსის მეტეხი 131; გენესიოსის მონასტერი 231; ათონის ივერთა მონასტრის სიგელები 255*.
- გენუელები**: 105; გენუელი ვაჭარი 97.
- გენუა**: გენუის მთავრის მდივანი დუკა 21.
- გერმანია**: 53.
- გიორგი წმ.**: გიორგი წმ. რომელი პაპიკს არს 239.
- გიორგი VIII**, იბერიის მეფე (1446 – 1466): იგი ალექსანდრესძეა 49; მასთან გაიგზავნა ზიზანტიის მოციქულად გიორგი სფრანძესი 42, 65*, 66*, 74, 80.
- გიორგი**, ტრაპიზონის მეფის დავითის უმცროსი ვაჟი: იგი მაჰმადის სარწმუნოებაზე მოიქცა 116.
- გიორგი**, ლაონიკე ხალკოკონდილეს მამა: 89.
- გიორგი აკროპოლიტე**: მისი „ისტორია“ 37, 40*.
- გიორგი პახიმერე**, ისტორიკოსი: 28*.
- გიორგი სფრანძესი**: 22, 86 – 48, 90; მისი ელჩობა იბერიაში და ტრაპიზონში 49; მისი საუბარე იბერიის მეფესთან 65, კერძოდ „მზითვის“ საკითხზე 65 – 66.
- გიორგი კონდოსტეფანე**: მან უანდერმა ივერთა მონასტერს სამფლობელო 166.
- გიორგი პროტევესტიაროსი**: 112, 116.
- გიორგი ხრისტოდულეს ძე**: ხელს აწერს ლავრასა და ივირონს შორის ამტყდარი დავის გარჩევის აქტს 245.
- გიორგი მთაწმინდელი**: 162, 272: იგი ივერთა მონასტრის წინამძღვარი 1058 – 1066 წლებში 130, იოანეს და ექვთიმეს ბიოგრაფიის ავტორია 184.
- გიორგი დიდი** (შავმთიელი): 184.
- გიორგი ვარაზვაჩე**, ივერთა მონასტრის წინამძღვარი 1012 – 1030 წლებში: 130.
- გიორგი იბერიელი**, მონაზონი (ექვთიმე მთაწმინდელის დროს): 205, 208; ექვთიმესთან ერთად ხელს აწერს აქტს 195, 203 – 204, 207, 220.
- გიორგი იკონომოსი** (დიდ-კონომოსი): იგი ივერთა მონასტრის წინამძღვარი იყო 1185 წელს 130.

- გიორგი მერჯულე:** დიდი ეკლესიის უფროსის საწოლთუხუცესი და მერჯულე 245.
- გიორგი ოლთისარი:** ივერთა მონასტრი წინამძღვარია 1066 – 1074 წლებში 130.
- გიორგი მონაზონი** (1034 – 1041 წლებში იგი გარდაცვლილია) 225, 226, 231 (ივერთა მონასტრის სიგელებში).
- გიორგი მონაზონი** (ამარტოლი): 271.
- Glauning Otto:** 48.
- გორი** (Κορίου): 91.
- გორგაძე სერგი,** ისტორიკოსი: ივერთა მონასტრის აქტების ფოტო-პირების მომპოვებელი 18 – 19, 164, 272.
- გორემისტა:** აქ ივერთა მონასტრის მამულები 136, 146.
- გრაბლერი ფრ.** (Grabler Fr.): 91, 101.
- გრადისკა,** ციხე: 182.
- გრეგორიუს სავანე,** მონასტერი ათონის მთაზე: 125, 129.
- გრეკუ ვ.** (Vasil Grecu), რუმინელი ბიზანტინოლოგი: 37*, 43, 44, 73, 99*, 111*.
- გრიზოვა,** სოფელი, ივერთა მამულითა: 136.
- Grumel V.,** ფრანგი ბიზანტინოლოგი: 17.
- გრიგოლი,** ივერთა მონასტრის წინამძღვარი 1030 – 1036 წლებში (შავ-გრიგოლი) 130.
- გრიგოლი,** ივერთა მონასტრის წინამძღვარი XI – XII ს. 130.
- გრიგოლ ზაკურთანისძე:** 233, 235*, 236*, 272; მისი მამულები და სიგელები მათ შესახებ 150 – 160; გრიგოლს ეძლევა სრული თავისუფლება ყოველგვარი ბეგარისაგან 152.
- გრიგოლ თესალონიკელი,** დუკი: მისი ვაჟია აშოტი 190.
- გრიგოლ კალინიკელი,** ბერი: 205.
- გრიგოლ მელისენი,** კონსტანტინეპოლის პატრიარქი 1443 – 1450 წლებში: 63, 63*.
- გრიგოლ მონაზონი** (იგივე გიორგი სფრანძესი): 40.
- გრიგოლ ნოსელი:** 271.
- გრიგოლ ქვაბულისძე:** 169, 253.
- გრიგორას ქსერიტე,** მოსამართლე, მეფის ნოტარი: 241, 245.
- Григорович В. И.:** 124.
- გუთები:** მათ აღსანიშნავად ნახმარია „სკვითები“ 103*.
- გურია:** «მამია და სამადავლა და გურია (Γουρία) და სხვა ზღვის-პირა ქალაქები» 91.

დ

დადიანი: სებასტოპოლისი მეგრელებისა დადიანის მბრძანებლობის ქვეშ 91.

დავითი, ტრაპიზონის მეფე (1458 – 1461 წ.წ.): 111, 112; ის არის ძე ალექსი კომნენოსია, ძმა იოანე კომნენოსისა, რომელიც ამის წინ მეფობდა 32 (შდრ. Успенский, Очерки 132; „последние Комнины, братья Иоанн IV и Давид“); მის წინააღმდეგ გაემართა ჰასანი 111; დავით მეფის ცოლი სიმესთან, მამიასთან, გახიზნულიყო 114; დავითის უმცროსი ვაჟი, გიორგი, მაჰმადის სარწმუნოებაზე მოიქცა 116; დავითის გადაყენება ტახტიდან 117.

დავით კომნენოსი, სტრატეგოსი («ქალაქის თავი»): უნიჭო და სულელი 15* (მოღვაწეობდა 1185 წლის მახლობელ ხანებში).

დავით არიანიტე, პატრიკიოსი: 189.

დავით ივერი, გლეხი: 249.

Dawkins R. M.: 127.

დამიანე, ბერი: 197, 198.

დანუბი, მდინარე (დუნაი): 34, 35.

დარკო ე. Darkó: 90, 114*, 115*, 118*.

დასავლეთი საქართველო: ლაზები და კოლხები 28*.

დევედიკია, მამული: 131.

დევიკია, მამული: 133.

დელგერი ფრ. (Fr. Dölger): 22, 24, 48; 130, 131, 132, 151, 155*, 170*, 187, 187 – 190, 219, 220, 221, 222, 230, 231, 232, 235*, 238*, 241*.

დემეტრე, მებატონე (გიორგი სფრანძესი): 41.

დემესი: 247.

დესტუნისი გ.: 48, 124.

დიგენატები: დიგენატების ოჯახის ჯარისკაცები 137.

დიმიტრი, ივერთა მონასტრის წინამძღვარი 1363 წელს: 130.

დიმიტრი, პელოპონესის წინამძღოლი 113.

დიმიტრი, მოწამე: 250; დიმიტრის წამება 271.

დინდორფი ვ.: 272.

დიონისე არეოპაგელი: მისი ტრაქტატები 271.

დიონისე პერიეგეტი: მისი პოემის სქოლიოები 1.

დიონისე (სემელეს შვილი): 118.

- დიონისე:** იხსენიება „ფილოთეუს“ მონასტრის დაარსებასთან დაკავშირებით 125.
- დიონისე,** ტრაპიზონის მიტროპოლიტის თეოდორეს ძმა; დააარსა დიონისიუს სავანე: 129.
- დიონისიუ,** მონასტერი ათონის მთაზე: 125; ბერების რაოდენობა ამ მონასტერში 126.
- დიოსკორიდე:** 6, 8.
- დისტრა:** დისტრას თავს დაესხა ვლახეთის მთავარი 33.
- Диттен Г. 91.**
- 1. დობრიძა:** დობრიძის სავანე 223; ივერთა მონასტრის მამული 231.
 - 2. დობრიძა, (Δοβρίτζα),** გლეხი.
დობროდოლი, ივერთა მონასტრის მამული: 231; დობროდოლის მონასტერი 223.
დობროვია, პრასტინი: ივერთა მონასტრის მამული 295.
დობროვიკვა, პრასტინი: ივერთა მონასტრის მამული: 133, 231, 247, 251, 253.
- Добротък,** ივერთა მონასტრის მამული 154, 158.
- დობრონიკია,** სოფელი: 136.
- დოვნიკიოტა მიწა:** 140, 147.
- დოვრანა,** გლეხი: 249; სლავი 247: დოვრილა (Доврила) სლავი 247, 247*.
- დოვრენკია,** ივერთა მონასტრის მამული: 131.
- დოლმატოსი,** გვარდიის ოფიცერი: დოლმატოსის მონასტერი 129.
- დორიელეზი:** დორიელეზი და პელაზგეზი მეზობლად ცხოვრობენ 102.
- დორინო გატელუცია,** ლესბოსის მთავარი: 292.
- დოხიარიუ,** მონასტერი ათონის მთაზე: 125, 128, 163.
- დრაგოვიწი:** 244.
- დრაგომუში,** სტრუმიცის კომენდანტი: 189.
- დრაგოტა,** გლეხი: 249.
- დრაგუნა,** ვაჟი, სლავი: 247.
- დრაზილა,** გლეხი, სლავი (Σθλαβίτζα): 249.
- დრებესაინა,** მცირე მონასტერი: 136, 147.
- დუკა,** ისტორიკოსი: 21 – 35; 41, 41*, 44, 48; დუკას უნიატობა 22.
- დუკა მიხეილი:** ისტორიკოს დუკას პაპა 21.
- დუშანი,** სერბიის მთავარი: 255.

ე

ეგეოსი: 12; ეგეოსის ზღვა 30.

ეგვიპტე: 118, 127; მას რწყავს ნილოსი 51; ეგვიპტის წინააღმდეგ ლაშქრობს თემურლენგი 108.

ეგვიპტელები: ეგვიპტელთა მონასტერი კონსტანტინეპოლში 129.

ეგვიპტია: მრავალწამალთა მცოდნე (იხსენიება „ოდისეაში“) 12, 12*.

ეგიალე, ადგილი: 200.

ეგოვას მიდამოები: 135, 145.

ეგგენი, იკერთა მონასტრის წინამძღვარი XIII (?) საუკუნეში: 130.

ეგდოკია, დედოფალი, ტრაპიზონის მეფის ალექსი III-ის ასული: 60, 60*.

ეგდოკიმო, სოფელი: 235. იხ. ეგდოკიმო.

ეგრილოხე („ოდისეის“ პერსონაჟი): 5.

ეგროპა: 101, 105, 118, 123.

ეგსტათი თესალონიკელი: 1 – 16; მისი განმარტება $\mu\alpha\lambda\upsilon\text{-}\sigma$ შესახებ 9 – 10.

ეგსტრატი მაგულელი, მონაზონი: 200, 205, 220.

ეგსტრატი ღობატელი, ივერთა მონასტრის მეტეხის ძმობის წევრი: 220.

ეგფროსინე: ქალბატონ (კიურა) ეგფროსინეს მონასტერი 156, 234.

ეგქსინის პონტო: 110.

ელადა: 11.

ელენე, დედოფალი, კონსტანტიზუ?ე დიდის დედა: 129.

ელეუსა: ღვთისმშობელ ელეუსას მეტეხი 131.

ელია: წმ. ელიას სახელობის მონასტერი 202.

ელიანე, ბერძენი მწერალი, კომპილატორი II – III საუკ.: მისი განმარტება $\kappa\rho\iota\kappa\eta\text{-}\sigma$ შესახებ 1.

ელიდა: 12.

ელინები: 26, 38, 90, 112, 115, 118; ელინთა ტომი 102; ტრაპიზონის კომნენოსები ტომით ელინნი არიან 93.

ემბები, ტომი: 91.

ემპირიკუს სექსტუსი (ახ. წ. II ს.), სკეპტიკოს-ფილოსოფოსი: 232.

ენუქაშვილი ს.: 271.

ერზერუმი: 153.

ერზინჯანი, არმენიელთა სამეფო ქალაქი: 106, 107.

ერისო: ერისოს ციხე 249; ერისოს მიდამოები 185. იხ. იერისო.

ერმილია: აქ არის მცირე მონასტერი „წმ. იერუსალიმი“ 143.

- ერმოგენე:** ერმოგენეს წამება 271.
- ესფიგმენე:** ესფიგმენის მონასტერი ათონის მთაზე 125, 128, 163.
- ეფლოკიმო** (ეფდუკიმო) სოფელი: 235.
- ეფესო,** სელჯუკთა ემირის რეზიდენცია: 21.
- ეფთჳმე:** 184. იხ. ექვთიმე.
- ეფირა,** ადგილი ელიდის მახლობლად: 12
- ეფრემი,** მოხუცი, წარმშობით იბერიელი, ტყვედ წაყვანილი 50 – 53, 58*.
- ეფრემ მცირე:** მისი შრომა „უწყებად მიზეზისა...“ 19.
- ექვთიმე მთაწმინდელი:** 162, 197, 204, 207: ექვთიმე იოანეს ვაჟია 258, 259; ექვთიმეს გადასცა მამამ მონასტრის წინამძღვრობა 188, 194; იგი წინამძღვარია 998 – 1012 წლებში 130; მან იბერიული ასოებით მოაწერა ხელი ერთ-ერთ აქტს 194; ექვთიმე ესწრება გამიჯვნის ბჭობას 208; მას მიეწერება ჩუქების აქტი 201*; ექვთიმესადმი სიგელი პროტოსისა 209 – 220; ექვთიმესადმია გაცემული იოანე ხალდის სიგელი 185, 187; ექვთიმეს მოწაფეა იოანე მონაზონი 194; მისი მოწაფის ანტონის მიერ არის დაწერილი ერთი სიგელი 203; ექვთიმეს მოღვაწეობის დახასიათება 210 – 211; ექვთიმე სულიერი ძმა და კეთილსათნო ბერია 209.
- ექვთიმე წმ.,** გლეხთა მამული: 131, 133.

3

- ვანკაჲს ციხე** (Βάνισκας, ვანსკაჲსათჳს): იგი უბოძეს გრიგოლ ბაკურიანისძეს 150, 236.
- ვარაზვაჩე, იოანე:** ...იხსენიებს ექვთიმეს მამას, იოანე ვარაზვაჩეს 184.
- ვარდა სკლიაროსი:** 168, 259.
- ვარდანი:** ნასყიდის ნაწერები (ნასყიდობის ქალაქები) ვარდანისი 239.
- ვატოპედი:** ვატოპედის მონასტერი (985 წლიდან) 125, 128, 163, 264; ბერების რაოდენობა ვატოპედიონში 126.
- ველემიზდა,** პრასტინი: 159.
- ვენეტები** (ვენეციელები): 101, 104, 105.
- ვეჩერანა,** გლეხი; 247.
- ვიქტოროვი ა.:** 124.
- ვლახები:** 30, 34, 35.

ვლახეთი: 33, 34.

ვოლენი, ციხე (პლოვდივის მხარეში) 155, 157, 158.

ვოლერონი, სოფელი და მისი პრასტინები 152, 155, 237; ვოლერონი – თემა 156; ვოლეროს მსაჯული 241*; ვოლერო-სტრიმონის მსაჯული 226.

ვოლვოსი (ბოლბოსი, Βόλβος), სოფელი, ივერთა მონასტრის მამული: 131. 138, 248, 249, 250.

ვოტანიატი (ბოტანიატი, ნიკიფორე ბოტანიატზე): 235.

ვრიონის ციხე: 247.

ვრუხოვი, სოფელი: 249.

ვულაოსი, მელინძიანის პრასტინი: 131.

Вурцеѣ, მამული: 154, 158.

ვურცა, კონსტანტინე (პროტოპროედროსი) 248, 250.

ვუხატი, სოფელი: 250.

ზ

ზაბალტია, მხარე: 160; ზაბალტიაშია მამული რადოლივო 136, 147.

Зайца, პრასტინი (მოსინოპოლის მხარეში): 155.

ზაქარია (ზახარია), სოფელი პლოვდივის მხარეში, სახნავი ადგილები 157, 243; ზახარიონის მდინარე 243.

ზდრავიკი (ზრავიკი, τὸν Σραβικ(ισ), სოფელი: ეკუთვნოდა აბაზ ბაკურიანისძეს 157, 238.

ზეესი: 6.

ზიხნის ციხე: 139; ზიხნის საკატეპანო 134; ზიხნასთან წყლის წისქვილი 136.

ზმოლენის თემი: 237, 238, 239.

ზოგრაფუ: ზოგრაფუს მონასტერი ათონის მთაზე 125, 128.

თ

თათრები (სკვითები): 103*.

თარხნიშვილი მიქელი: 234*, 272 (გამოსცა პეტრიწონის ტიპიკონის ქართული ტექსტი).

თაყაიშვილი ექვთიმე: 19, 272 (გამოსცა „აია-სოფიას აღმენებისათვის...“).

თბილისი, იბერიის ქალაქი: 91 (Τυφλίσ(ισ)).

თებე: 36, 43,

თეზევსი: მედეამ თეზევსს საწამლავი ჩაურია 12.

- თეთრბატკნიანები (ბარბაროსები, ე. წ. თეთრბ.) 28*, 93.
- თეიმურაზ ბაგრატიონი: მისი განმარტება „ვეფხისტყაოსანზე“ 9.
- თემური: 102, 103; თემურლენგი იბერიაში: 108 – 110; თემურმა ილაშქრა არაბეთის წინააღმდეგ 118; თემურის შვილიშვილები 93.
- თემურ-ხანი: 26.
- თეოდორე, მანუილ II-ის (1391 – 1423 წ.წ.) ვაჟი: 36*, 43.
- თეოდორე, ათანასის ლავრის ბერი: 242.
- თეოდორე ბალსამონი: გადმოგვცემს იბერიის ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ 17 – 20, 120.
- თეოდორე (თედორე), თესალონიკის, სერეს და სხვათა პროედროსი: 166.
- თეოდორე (თევდორე), ივერთა მონასტრის წინამძღვარი 1057 – 1058 წლებში (?): 130.
- თეოდორე კაგანოსი, გლეხი (?) ოვილოსის პრასტინში: 247.
- თეოდორე მასგიდა: მისი სამფლობელო 134.
- თეოდორე პეტრალიფა: 132, 134.
- თეოდორე წმ.: მისი სახელობის ეკლესია 252.
- თეოდორიტე, ლავრის თავმჯდომარე: 203.
- თეოდოსი I, კეისარი (379 – 395): 127.
- თეოდოსია, ზღვისპირა ქალაქი: 97.
- თეოდოსიუპოლი (არზრუმი, ერზერუმი): 153, 237.
- თეოდულე, მონაზონი: მან დააარსა წმ. ანნას ევქტერი 134.
- თეოდულე წმ.: მისი სახელობის ეკლესია 247.
- თეოფანე ანტიოქელი (681 – 685): 19.
- თეოფანე, ისტორიკოსი: მისი გამგრძელებელი 41.
- თეოფანო, დედოფალი, ნორჩი უფლისწულების – ბასილისა და კონსტანტინეს – დედა: 259*.
1. თეოფილაქტე, წინამძღვარი მთაწმინდაზე (XI ს.): 219.
 2. თეოფილაქტე, ბერი: ხელს აწერს 1000 წლის აქტს (შეიძლება ეს იყოს 1. თეოფილაქტე).
- თეოფილე, ხატისმებრძოლი კეისარი (829 – 842): 261.
- თეოფრასტე, ბერძენი მწერალი (დაახლ. 373 – 287 წ.წ.): 6, 7, 8.
- თესალონიკე: 131, 145, 165, 166, 190, 217, 226, 228, 231, 247, 253, 263; თესალონიკის დუქსი (იოანე ხალდი) 185, 187, 189; თესალონიკის ლიბელესიოსი ნიკოლოზი 179, 180, 182; თესალონიკის (თემის) მოხელეები 132; თესალონიკის მსაჯული 241; თესალონიკის მწიგნობარი 165; თესალონიკის უწყებას

ექვემდებარებიან ათონის მონასტრები 216; თესალონიკის მიტროპოლიტია ევსტათი 1; თესალონიკის დაპყრობა ნორმანების მიერ 1185 წელს 1, 13, 15*, თესალონიკეში მდებარეობს მონასტრები: წმ, იერუსალემი 134, იოანე წინამორბედის (ივერთა) 135, 144, 222, ლეონტიასი 188, 224; თესალონიკესთან არის პრასტინი პინსოსი და მეტეხი კალამოკოპიონი 133.

თესალონიკელი: 14; თესალონიკელი მსაჯული 165.

თეტიდა, აქილევსის დედა: 12.

1. თომა, მანუილ II-ის ვაჟი: 36*, 41, 43; იგი პელოპონესის დესპოტია 36.

2. თომა, ბერი ვინმე: 171*.

თონი, ეგვიპტიას მეუღლე 12, 12*.

1. თორნიკე: იბერთა მეფის სარდალი 259, 260; თორნიკე სინგელოზი, მისადმი სიგელი ბასილ II-ისა 170, 188, 231; თორნიკემ მიიღო კლემენტის მონასტერი სხვა მონასტრებზე გაცვლის წესით 188.

2. თორნიკე: იოანე ვარაზვაჩეს შვილი 189.

თრაკია: 105, 158; დასავლეთი თრაკია 155*.

თუკიდიდე: ლაონიკეს ერთ-ერთი წყაროა 90.

თურქები: 23, 31, 34, 35, 36, 40, 42, 59, 60, 114*, 115*, 116;

თურქები აწიოკებენ აზაზგებს 25; ჰყიდიან ტყვეებს 26; ოსმალოს თურქი 43; ემუქრებიან კონსტანტინეპოლის კედლებს 23; მათ მიერ კონსტანტინეპოლის აღება 37, 89, 90; თურქებმა აიღეს მიტილენე 1462 წელს 21; თურქები მოსახლეობენ შემახაში 91.

თურქეთი: თურქეთის სარდალია ტურახანი 36; თურქეთის ფლოტი 22.

თურქმენული ურდო: 28*.

თურქული: 114*, 115*; ლაონიკეს „ისტორიის“ თურქული წყაროები 90.

ო

იანოვო (Яново), ივერთა მონასტრის მამული: 154, 158.

იანუელები, იანუიტე, გენუელები, გენუელი: 95, 105.

იასიტე: იასიტეს მამული 136, 146.

იასონი (თესალიელი): 10, 11.

- 1. იბერები:** 14, 15*, 74, 119; საიდან არიან მოსული? 92; მათ კონსტანტინეპოლიდან მიიღეს სარწმუნოება 92; იბერთა ენაზე თარგმნა ექვთიმემ საღმრთო წერილი 259; იბერთა მეფეებმა მათა მწვერვალებს შეაფარეს თავი სკვითების თავდასხმის დროს 92.
- 2. იბერები:** დასავლეთის იბერები 92.
- 1. იბერია:** 43, 61, 67, 75, 79, 100, 120; იბერიის მდებარეობა 91; მისი მეფე გიორგი VIII ალექსანდრეს ძე (1446 – 1466 წ.წ.) 58, 63, 68, 74, 80; იბერიისა და ტრაპეზუნტის ამბები 81*, 82*; იბერიაში მოციქულად გაიგზავნა ბიზანტიიდან გიორგი სფრანძესი იბერიის მეფესთან მოსალაპარაკებლად ქორწინების შესახებ 42, 49, 50, 63, 70, 84, 86, 88; ქორწინების საქმე იბერიაში 80; იბერიიდან დაბრუნდა სფრანძესი 72; იბერიაში ხელმეორედ მიემგზავრება სფრანძესი 71; იბერიიდან სფრანძესთან ერთად ჩამოვიდა კონსტანტინეპოლში ელჩი 70; იბერიის ეკლესიის ავტოკეფალია 17 – 18; იბერიის ეკლესია ექვემდებარება ანტიოქიის პატრიარქს 18; იბერიის არქიეპისკოპოსი 18; თემურლენგი იბერიაში 108 – 110; ზემო იბერია 91; იბერიის სპილენძი 106.
- 2. იბერია:** ისპანიის „იბერია“ 13*; პორტოგალიის ისპანია 53.
- იბერიული:** იბერიული თავსაბურავი 16*; იბერიული ნავი 53.
- იგნაციოსი, მონაზონი:** 242.
- იერისო, სოფელი, ივერთა მონასტრის მამული:** 131, 132, 231, 232; იერისოს ყანები და ვენახები 134; იერისოს მონასტერი მთელი მისი მამულებით 133; იერისოს მხარეში ადგილები 224; იერისოს სახლ-პრასტინი 225; იერისოს მეტეხი 138; იერისოს საბეგრო უბანი 187; იერისოშია იოანე კოლოვუს მონასტერი 165, 169, 170, 188, 224; შეთანხმება იერისოს მცხოვრებლებსა და იოანე იბერს შორის 179, 180, 181, 182; იერისოს საეპისკოპოსო 134, 139.
- იერუსალიმი:** მონასტერი წმ. იერუსალიმი 135, 143.
- ივერთა მონასტერი (ე. წ. „ივირონი“):** 123, 132, 138, 142, 180, 222; ივერთა მონასტრის ისტორია 957 – 270; ივერთა მონასტერი და მისი დაარსება 161; ივერთა მონასტრის სიგელების ტექსტთა მოპოვების ისტორია 165 – 164; ივერთა ლავრა ეწოდა კლემენტის ლავრას 188; ივერთა მონასტრის მამულები 137, 206; ამ მამულების აღწერა 246 – 250; ქართული მასალები ამ მამულების შესახებ 251; ივერთა მონასტრის

დავა ათონის ლავრასთან 249; ივერთა მონასტრის წინამძღვრები 130; ივერთა მონასტრის ბერი და წინამძღვარი იოანე 242; ივერთა მონასტრის მონაზონები 243; ივერთა მონასტრის ბერი გიოგოგი 195; ივერთა მონასტერი კონსტანტინეპოლში 169. იხ. აგრეთვე ი ვ ი რ ო ნ ი.

ივერისის მონასტერი: 170; სიგელების მიხედვით იგი სამეფო ქალაქშია 225.

ივირონელები: 241, 242; დავა ივირონელებსა და კონსტანტინე ვურცას შორის 246; ივირონელ მონაზონებს კეისარმა აჩუქა 100 გლეხი: 251.

ივირონი (ე. ი. ივერთა მონასტერი ათონზე): 163; მისი დაარსება 161; მასში გაერთიანებული არიან სამი მონასტრის მცხოვრებლები 165; ივირონიში ბერების რაოდენობა 126; დავა ლავრასა და ივირონს შორის 1085 წელს 241 – 245.

ილდირიმ იხ. ბაიაზეთ სულტანი 28*.

ილირიელები: 101, 104,

იმედაშვილი გ.: გამოსცა თეიმურაზ ბაგრატიონის „განმარტება პოემა ვეფხისტყაოსნისა“ 9.

ინგოროყვა პ.: 10.

ინდები: 53, 104; ინდთა მხარე 50.

იოაკიმე, ბერი ივერთა მონასტრიდან: 159.

იოანე, ალექსი სტრატოპედარხის ძმა, პანტოკრატორის სავანის დამფუძნებელი: 129.

იოანე ამალფიტელი, ბერი: 205, 207, 220.

იოანე ანაგნოსტე: 22, 43.

იოანე ბერი, ექვთიმე მთაწმიდელის შვილობილი: 197.

იოანე ბუქაისძე, ივირონის წინამძღვარი XII საუკ. 130.

იოანე, დამიანეს შვილიშვილი: 245.

იოანე ევდემონი, კონსტანტინე XI-ის მინისტრი: 70.

იოანე ვარაზვაჩე: ...იხსენიებს ექვთიმეს მამას, იოანე ვარაზვაჩეს 184.

იოანე ზონარა, ბიზ. ისტორიკოსი: 17.

იოანე თეოლოგოსი: 134.

იოანე თორნიკე, სინგელოზი: 181, 188 – 184, 231; მას ბასილ II-მ აჩუქა კლიმენტის მონასტერი 169.

იოანე იბერი (მთაწმინდელი, ივერთა მონასტრის დამაარსებელი): 162, 197, 198, 201*, 230, 231, 258, 260; იგი ივირონის აღმაშენებელია 165, 168; მან საკუთარი ლავრა დააფუძნა 218. იგი ამ ლავრის, ივირონის, წინამძღვარია 982 – 998 წლებში

130; იგი წინამძღვარია 996 წლის საბუთის მიხედვით 192; იგი სამეფო კარზე გავლენიანი პირია 189; მას და თორნიკე სინგელოზს ებოძა ბასილ II-ის ხრისობული 224, ეჩუქა სამოცი საგადასახადო კომლი 225; მისადმი ბასილ II-ის ხრისობული 170; მისადმი ათანასის სიგელი 171 – 178; იოანეს შეთანხმება იეროსოს მცხოვრებლებთან 165, 179, 180, 181; მან 29 წლით მისცა იეროსოელებს მიწა 182*, 183; იოანე იბერის დამსახურება 217 – 218; მისი დახასიათება 197, 210 – 211, 216, 217; იოანე იბერის დაწვრილებითი დახასიათება ათანასის მიერ 178 – 176; იოანეს გარდაცვალება (1008 წლის წინა ხანებში) 188; იოანეს ძეა ექვთიმე 185, 187.

იოანე, ივირონის წინამძღვარი 1036 – 1041 წლებში: 130.

იოანე, ივირონის წინამძღვარი 1085 წელს: 242.

იოანე, ივირონის წინამძღვარი 1343 წელს 130.

იოანე იტალოსი: 25*.

იოანე კანანე, ბიზ. ისტორიკოსი: 43.

იოანე კოლოზუ: 870 წელს აარსებს სავანეს 127; იოანე კოლოზუს მონასტერი 165, 168, 169, 170.

იოანე მალალა, VI საუკუნის ქრონოგრაფოსი: 48.

1. **იოანე მონაზონი**, არხისტრატეგოსის მონასტრის წინამძღვარი და გრამატიკოსი: 215.

2. **იოანე მონაზონი**: მისი ხელით დაიწერა 984 წლის სიგელი 176.

იოანე მოსხი, ბიზ. მწერალი VII საუკუნისა: 271, 272.

იოანე პეტრიწი: 25*, 272.

იოანე პოტელი: 245.

იოანე, ათონის პროტოსი: 191, 192, 193, 220*.

იოანე სევასტოსი კომნენოსი, პრაქტორი: 246, 250; მისი ნუსხა ივერთა მონასტრის სამფლობელოების შესახებ 166.

იოანე სპათარო-კანდიდატი: 226.

იოანე ქვაბულისძე, „ქველმოქმედი“: 169, 253.

იოანე ქსეროკასტრელი: ხელს აწერს აქტს 192.

იოანე ხალდი, დუკი: მისი სიგელი 185, 189, 190.

იოანე, ხუცესმონაზონი: იგი ექვთიმე იბერის მოწაფეა 194.

იოანე წინამორბედი: მისი სახელობის მონასტერი 170, 231.

იოანეს მონასტერი (სირიელებისა) კონსტანტინეპოლში: 129.

იოანე, მღვდელი და იერომნემონი: 245.

იოანე ხუცესი: ემოწმება აღწერას (პრაქტიკონს): 244.

- იოანე I ციმისხი**, ბიზ. კეისარი (969 – 976): 218; მან მისცა სავანებს „წესდება“ (ტრაგოსი) 127.
- „იოანე V პალეოლოგოსი**, ბიზ. კეისარი (1341 – 1391). მისი დავა იოანე VI კანტაკუზენთან 21.
- იოანე VIII პალეოლოგოსი**, ბიზ. კეისარი (1423 – 1448): 22, 37; იგი მანუილ II-ის შვილია 36*, კონსტანტინე XI-ის ძმა 43; მისი ცოლია მარიაში, ტრაპიზონის მეფის ალექსი IV-ის ასული 94.
- იოანე VI კანტაკუზენე**, ბიზ. კეისარი (1341 – 1355): 83, 255; მისი დავა იოანე V პალეოლოგოსთან 21; მისი ხრისობული ივერთა მონასტრის მამულების შესახებ 137, 137*, 143; იოანეს გარდაცვალება 69.
- იოანე II კომნენოსი** (1280 – 1297), ტრაპიზონის მეფის ალექსის შვილთაშვილი: 28*.
- იოანე IV კომნენოსი**, ტრაპიზონის მეფე (1447 – 1453) 42, 49, 49*, 74, 97, 98, 100, 111; იგი ალექსი კომნენოსის ვაჟია, იგი იბერიის მხარეში გაგზავნეს ბოროტების ჩადენის გამო 94, 95; ცოლად ჰყავს ალექსანდრე მეფის ასული 95; ებრძვის თავის მამას ალექსის 95; მისი დავალებით მოკლეს ალექსი მეფე 96.
- იონა**: ათონი მოიარეს XIX ს. იონამ და ტიმოთე გაბაშვილმა 123.
- იონია**: მცირე აზიის იონია 24.
- იონიური ზღვა**: 104; იონიური მხარე 101.
- Iorga N.**, რუმინელი ბიზანტინისტი: 48.
- იოსებ ფლავიოსი**: 272.
- იოსელიანი პლ.**: მოიარა ათონი 123.
- ირაკლია**, ქალ. (პონტოსი): 106.
- 1. ირინე** (ჰიპომონე), დედოფალი, ტრაპიზ. მეფის ბასილ I-ის (?) (1333 – 1340) მეუღლე 75; მისი გარდაცვალება 75.
 - 2. ირინე**, გიორგი კონდოსტეფანეს მეუღლე: 166.
 - 3. ირინე**, დედოფალი (?): გარდაიცვალა 1449 (?) წელს 54.
- ისააკ კომნენოსი** (= ალექსი კომნენოსს): 93.
- ისააკ სირიელი**: 382 წელს აარსებს დოღმატოსის მონასტერს 129.
- ისკრიზობა** (ან Krizoba), პრასტინი: 134.
- ისმაილი**, სინოპის მთავარი: 31, 106.
- ისპანია**: ისპანიის „იბერია“ 13*, 53*.
- ისტროსი**, მდინარე (დუნაი): 11, 101, 104.
- იტალია**: 13, 89.

იუდა, გამცემელი: 175.

იუსტინიანე I, ბიზ. კეისარი (527 – 565); 18; მან პატივი მიანიჭა ბულგარეთის ეკლესიას 119, 120.

3

კადუსიები, ტომი: კადუსიების მეზობლად არიან სკვითები 103.

კავასიტები: ტრაპიზონის გარშემო მცხოვრებ მესოხალდეველთა მთავრები 111; ხალდიის დუკები 95; მათთან მოლაპარაკებას აწყობს ტრაპ. მეფე იოანე 97*.

კავასიტელი: კავასიტელი იპარხოსები 115.

კავკასი: 118.

კავკასია: 29, 118; კავკასიამდე აღწევდა სკვითების სამფლობელო 108.

კავფსალის მხარე: კავფსალის (Καβφαιλίσ) მხარეში არის მონასტერი 247.

კაკაბაძე ს., პროფესორი: 66*.

კალამარია, ივერთა მამული: 135; მის გარშემო მამული „წმინდა სამება“ 143.

კალამეასი: ერთი ჯარისკაცი კალამეასის განაყოფიდან 134.

კალამიძეები, ადგილი მთაწმინდაზე: 214.

კალამიძინი, გლეხთა მამული (ივირონის კუთვნილი): 131, 133.

კალამოკოპიონი, მეტეხი თესალონიკის მხარეში: 131, 133, 247; იქ არის მონასტერი 251, 253.

კალი ბაკურიანი, გრიგოლ და აბაზ ბაკურიანისძეთა ნათესავი: 153, 159, 160.

კალიუპოლი, ჰელესპონტის ქალაქი Gallipoli: 114.

კალისტო, პატრიარქი (1350 – 1354): მის დროს ივერთა მონასტერი ბერძენთა ხელში გადადის 161.

კალითეოსი (?), ბერი: 242.

კალონა, პატრიკიოსი: თესალონიკეში იოანე წინამორბედის მონასტრის დაარსების მონაწილეა მისი ძმა ნიკოლოზ ბერი 231.

კამენა, პრასტინი: ივერთა მამული 131, 133, 249.

კანისკა, მონასტერი: 252.

1. კანტაკუზენე, იოანე იხ. იოანე კანტაკუზენე: 83.

2. კანტაკუზენე, ტრაპიზონის მეფის იოანე კანტაკუზენეს დედა: 94.

3. კანტაკუზენე: პროტოსტრატორისა კანტაკუზენე 62.

კაპადოკია: გაიარა თემურხანმა 26.

- კაპადოკიელები:** 112.
- კაპანიონი,** მელიარის კლისურა: 97, 98.
- კარაკალა,** რომის იმპერატორი (211 – 217 წ.წ.): 128.
- კარაკალუ:** მონასტერი ათონის მთაზე 125, 163, 208; აშენებულია XI საუკუნეში 128.
- კარეის კოფი:** 244.
- კარი** (კარსი) იხ. კარსი.
- კარია:** კელინნი კარიადსანი 252.
- კარნუქალაქი** (თეოდოსიუპოლი): აქ მოღვაწეობდა გრიგოლ ბაკურიანისძე 234, 237.
- კარსი** (Κάρσε, კარი): აქ მოღვაწეობდა გრიგოლ ბაკურიანისძე 234.
- კასანდრია,** კუნძული: აქ მდებარე პრასტინები ათო-ს მონასტრისა 223, 231.
- კასპია:** გასცურეს კასპიამდე 10.
- კასტამონიტუ:** მონასტერი ათონის მთაზე, აგებულია XI საუკუნეში 125, 163.
- კაფა,** ქალაქი 30, 95, 105.
- კახაძე მიხ.,** ქართველი ბიზანტინისტი: 271.
- კახეთი:** კახეთის ქალაქის (τὸν Καχέτιον πόνεαζ) ქვემოთ 91.
- კედრენე გიორგი,** ისტორიკოსი XI საუკუნისა: 189.
- კეკელიძე კ.,** აკადემიკოსი: 183, 184.
- კერკირა,** კუნძული (ახლ. კორფუ): 36.
- კერმე:** კერმესთან ივერთა მამული: 131, 135, 145.
- კეშ** (Kesch, Χεσίη) მხარე, ქალაქი 110*.
- კვილენე:** აქ იზრდება ბალახი Moly 7.
- კვიპროსი:** 119, 120; კვიპროსის არქიეპისკოპოსი 18; კვიპროსის ეკლესიის ავტოკეფალია 18; კვიპროსის დედოფალი არის კეისარ კონსტანტინე XI-ის ძმისშვილი 71; აქ მიემგზავრება სფრანძესი 85, 86, 88.
- კვირიაკე:** კვირიაკეს სახელობის მცირე ეკლესია 136, 147; მონასტერი 140.
- კირქე:** 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13; კირქე საკუთარი სახელია 1: კირქეს დაბლობი 1; კირქეს კუნძული 2; კირქე აიელი დედოფალია 4.
- კლემენტი,** კლიმენტი: კლემენტის მონასტერი ათონზე 161, 165, 168, 171*, 182, 183, 188, 216, 217; ამ მონასტრის ისტორია 169*; კლემენტის ლავრა დააარსა იოანე იბერმა 188; კლემენტის მონასტერი დაარსებულია იოანე წინამორბედის

და ნათლისმცემლის სახელობაზე 224; კლემენტის მონასტერი ხრისობულით გადაეცა იოანე თორნიკეს (თუ იოანეს და სინკელოს თორნიკეს) 231; კლემენტის მონასტრის ძმობა 209; კლემენტის და აგათანგელოსის მონასტერი 135, 144. იხ. აგრეთვე 1. კლიმი.

1. **კლიმი**, წმ. მოწამე: 248; კლიმის ლავრა ათონზე 176; კლიმის ლავრა იოანე იბერიის წინამძღვრობით 172; კლიმის კულტი ათონის ივერთა მონასტერში 170*.

2. **კლიმი**, ანკვირელი ეპისკოპოსი: 170.

კნეძობულოსი: ერთი ჯარისკაცი კნეძობულოსის განაყოფიდან 134.

1. **კოზმა ტორნარი**, ბერი: 205.

2. **კოზმა**: ძმა ვინმე ქართველი, სახელით კოზმან 256.

Collinet, ფრანგი მეცნიერი: 241*.

კოლოვუ, კოლობუ: 182*, 183; კოლოვუს მონასტერი იერისოში 165, 168, 189, 120, 181, 183, 187, 188, 224, 232; კოლოვუს მონასტერი ივერთა მონასტრის განკარგულებაში გადავიდა 231; კოლოვუს მეტეხი 249; კოლოვუს სიმაგრე 243; კოლოვუს მონასტრის შეუვალობა 185 – 186.

1. **კოლხეთი** (დასავლეთი საქართველო): 11, 110, 113, 118; კოლხიკე იგივეა რაც ადადე 2; კოლხეთის მდებარეობა 91. – კოლხეთი დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ 3; კოლხური აია 2.

2. **კოლხეთი** (ტრაპიზონის სამეფო): 27*, 28*, 29, 106, 107, 110, 111; კოლხეთის მეფეები (= ტრაპიზონის მეფეები) 93. – კოლხეთი (ტრაპიზონელები) 28*. 32; კოლხთა ქვეყანა (ტრაპიზონის სამეფო) 115.

კომანნი (ყივჩაყები): 236. – კომანელი 29.

კომიტისა: „ძველი კომიტისის“ მიდამოები 134, 138.

კომნენოსები: ტრაპიზონის მეფეები 93.

კონდოსტეფანე, იხ. გიორგი კონდოსტეფანე 166.

კონსტამონიტუ, მონასტერი ათონის მთაზე (IX საუკუნის საბუთებშია) 125.

კონსტანტინე I დიდი: 125, 127, 128, 129, 257; მისი აშენებულიაო კლემენტის მონასტერი 169; კონსტანტინეს ქალაქი 268.

კონსტანტინე IV პოგონატი (668 – 685 წ. წ.): 19.

კონსტანტინე VII პორფიროგენეტი (913 – 959 წ. წ.): 231, 232;

მის მიერ ივერთადმი გაცემული სიგელები 165, 221, 222, 224.

კონსტანტინე VIII (1025 – 1028 წ. წ.): 178; 182.

- კონსტანტინე IX მონომახოსი** (1042 – 1054 წ.წ.): 125, 259*; მან მისცა სავანეებს ტიპიკონი 127.
- კონსტანტინე X დუკა** (1059 – 1067 წ. წ.): 231.
- კონსტანტინე XI პალეოლოგოსი** (1449 – 1453 წ. წ.) 22, 36*, 37, 42, 43, 49*, 56*, 87, 89; იგი მანუილ II-ის ვაჟია 36; კონსტანტინეს დედა 59.
- კონსტანტინე ვურცა**, პროედროსი: 248; დავა ვურცასა და ქართველ ბერებს შორის 251.
- კონსტანტინე**, მთავარდიაკონი: 188*.
- კონსტანტინეპოლი**: 17, 21, 23, 25; 33, 37, 40, 42, 43, 57, 61, 63, 76, 77 (დიდ. გაჭირებაშია); 78, 79, 80, 230; 233, 252, 268; კონსტანტინეპოლი ახალი ქალაქია 56; აქედან მიიღეს სარწმუნოება იბერებმა 92; კონსტანტინეპოლის II მსოფლიო კრება (383 წელს) 17; იქ ხშირად ჩადიოდა იოანე იბერი ათონის ძმათა საქმეებზე 218; კონსტანტინეპოლში მონასტრების არსებობა 129; ივერთა მონასტერი კონსტანტინეპოლში 169; კონსტანტინეპოლში 1401 წელს დაიბადა გიორგი სფრანძესი 36; კონსტანტინეპოლის დედოფალი (კონსტანტინე XI-ისათვის ცოლად განზრახული) 84, 85; კონსტანტინეპოლი აიღეს თურქებმა 1453 წელს: 22, 28%* 36, 89. – კონსტანტინეპოლელი 129.
- კორდილე**: აქ არის წმ. ფოკას მონასტერი 97, 99.
- კოტრია**, სოფელი; აქ პეტრიწონელთა მამული 235.
- კომაკიონი**, მამული: ანდერძით აჩუქა ივერთა მონასტერს იოანე მასგიდამ 147.
- კრავატი**, მამული: ეკუთვნოდა ლავრას 200, 205, 207.
- Красовина С. К.**: 23, 24*.
- კრეტა**: 89; მისი დაცემა 961 წელს 127.
- Creuzer**: 7.
- კრეთევსი**: (მითოლ.): 11.
- კრეჩმერი პ.**: 9.
- კრიტისი**, კრტისი: კილიკიელი 238.
- კრიტობულე იმბროსელი**, ბიზ. ისტორიკოსი: 44.
- კროატა**: აქედან არიან მოსული სკვითები 101.
- კროკოდიკე**, ჯადო ქალი (არიანეს გადმოცემით): 12.
- კუტელმიში** (რომელიც XI საუკუნეში გამოექცა სელჯუკებს): 128.
- კუტლუმუსიონი**, მონასტერი ათონის მთაზე: 125, 128.
- კვლისირია** (Κοιλί Συρία): 118.

ლ

ლავადია (Λαβᾶδια) იხ. ლივადია.

ლავაკა, სოფელი არმენიაკთა თემში: 152, 152*, 234; პრახტიკონი და პარადოდიკონი ლავაკაჲსაჲ 239.

ლავრა, მონასტერი ათონის მთაზე: 125, 264; ლავრის მონაზონები 243; ლავრაში ბერძნების რაოდენობა 126; ლავრის მონასტერს ეკუთვნის სვიმეონის პრასტინი 132; დავა ლავრასა და ივირონს შორის 241.

ლავრიონი, ადგილი მთაწმინდაზე: 210, 216; აქ იქმნა აგებული ივერთა მონასტრის შენობა 219.

1. **ლაზები**: დასავლეთ საქართველოში ცხოვრობდნენ 3.

2. **ლაზები**, ასე უწოდებენ ბიზ. ისტორიკოსები ტრაპიზონის სამეფოს მცხოვრებლებს: მათი მეზობელია ყარაიულუკი 27, 28, 28*.

1. **ლაზეთი**, ლაზიკე: ასე უწოდებენ ბერძნები დასავლეთ საქართველოს 3; უდრის კოლხეთს 3, 16, 16*.

2. **ლაზეთი**: ასე უწოდებენ ბიზ. ისტორიკოსები ტრაპიზონის სამეფოს. იხ. 2. ლაზები.

ლათინები: 131; ლათინთა სავანეები ათონზე 128.

ლაკედემონელი: 118.

Лалково, მამული ივერთა მონასტრისა: 154, 158.

ლამბროსი სპ.: 124.

ლაონიკე ხალკოკონდილე, ბიზ. ისტორიკოსი: 24, 41; 89 – 120).

ლაოდიკეა, ქალაქი: 118.

ლარისა, თესალიის ქალაქია: 10.

Laurent V. ფრანგი ბიზანტინისტი: 49.

Lauriotes E. ბერძენი მეცნიერი: 191.

ლატინოსი, ოდისევსისა და კირკეს შვილი: 13.

ლევიტელი: 271.

ლეკამნა იხ. ყარაიულუკი 107.

ლემერლი (P. Lemerle), ფრანგი ბიზანტინისტი: 222.

ლემნოსი, კუნძული: 219; მისი შემოსავალი მიეცა ათანასის ლავრას 173, 218.

ლენინგრადი: 163, 164.

ლეონ გრამატიკოსი: მისი „ხრონოგრაფია“ 14.

ლეონ დომესტიკოსი: ხელს აწერს 1085 წლის აქტს 245.

- ლეონ პატრიკიოსი**, მეფის ნოტარი და აღმწერელი (ἀναγραφεὺς):
იგი უდასტურებს ივერთა მონასტერს წინანდელ კეისართა
მიერ ბოძებულ პრივილეგიებს 188, 230.
- ლეონდარი**: მონასტერი თესალონიკეში: 225, 231. იგივეა, რაც
ლეონტიას მონასტერი.
- ლეონტია**: ლეონტიას მონასტერი თესალონიკეში 165, 168, 169,
170, 188, 224, 247.
- ლესბოსი**, კუნძული: 30; მისი აღება მუჰამედ II-ის მიერ 1462 წელს
22.
- ლიბია**: 118.
- ლივადია** (Λιβῆδια): 131; ლივადიაში პროდრომოსის მეტეხი 133.
- ლივადიონი**, სოფელი: 156, 156*, 234.
- ლივიზდოსი**, პრასტინი (ივერთა მონასტრისა): 246.
- ლივოვისტუ**: აქ არის იოანე წინამორბედის მეტეხი 134.
- ლიკონიელნი**: მათი მონასტერი კონსტანტინეპოლში 129.
- ლიკომედე**: 13.
- ლიკოსტომი** (ვლახეთში): 30.
- ლიკოსხემი**: მის გარშემო ორი ნასოფლარი: 136, 147.
- ლიკოფრონი** (მე. წ. III საუკუნის პოეტი): 2, 7, 13.
- Литаврин Г. Г.**: 151, 151*, 154, 154*, 157.
- ლიხთ–იმერეთი**: 28*.
- ლუვენი** 272.
- ლუკა ნოტარასი** 69. იხ. აგრეთვე ნოტარასი.
- ლუსტი** (?): პრასტინი ე. წ. ლუსტიისა (?) 247.

მ

- მაგულა**, სოფელი: 199, 200; ივირონის მეტეხი 207.
- მადარიტე**: მადარიტეს ვაჟების მიერ გადაცემული მამული 137.
- მავროკონსტა**, მეფის მესაწოლე 98, 99*.
- მაზგიდა**, მასგიდა: მისი გარდაცვალება 140. იხ. მასგიდა.
- მათე ზლასტარესი**, XIV საუკ. მწერალი: 110 – 120.
- Μάταιον Αἰμωσίνης** („ილიადაში“): 11.
- მაკარი მელისენოსი**, მონემზასიის მიტროპოლიტი: 43, 44, 48;
მიჩნეულია Chronicon Maius-ის ავტორად 41, 47.
- მაკარი პრომუნტენოსი**, მონაზონი (გარდაცვალებული): 136.
- მაკედონელნი**: 118.
- მაკრობიები** („ხანგრძლივ მცოცხლელნი“): 51, 52.

მალუკა: მალუკას ხოდაბუნი (ივერთა მამული) 134.

1. მამია: მამია და სამადავლა და გურია 91.

2. მამია: დავით მეფის ცოლის სიძე 114.

მანუილ I კომნენოსი, ბიზ. კეისარი (1143 – 1180 წ. წ.):

მანუილ II პალეოლოგოსი: ბიზ. კეისარი (1391 – 1423 წ. წ.):
22, 36.

მანუილ პალეოლოგოსი: იგი პროტოსტრატორისა კანტაკუზენეს
ბიძაშვილია 62; მისი დეიდაა პროტოსტრატორისა 84.

მანუილ ვოიელი: ხელს აწერს აქტს 245.

Maricq A.: 14

მარიამი, ალექსი II კომნენოსის ცოლი: 253.

მარიამი, ტრაპიზონის მეფის ალექსი IV-ის ასული: 94*.

მარიამი, ბასილაკის ასული, სუმბატ კურაპალატის მეუღლე: მან
ივერთა მონასტერს შესძინა სოფელი როდოლივი 254.

მარკიანე წმ., მისი სახელობის ეკლესია: 247.

მარრი ნ.: მისი მოხსენება საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია-
ზე 19.

მარტისაჰა (Μαρτυριανός), სოფელი არმენიაკთა თემში: 152, 152*,
234.

მარღონა: ოქრობეჭედი მარღონაძესა 234.

მასაგეტები: მასაგეტების ჯარი ჰაიდარისა 109.

მასგიდა თეოდორე: მისი სამფლობელო ზიხნეს საკატეპანოში 134.

მასგიდა იოანე (გარდაცვალებული): 136, 147; მან ანდერძით აჩუქა
ივერთა მონასტერს მამული კომაკიონი 137.

მახუმუტი, ფაშა: 112, 11, 117.

მეგრელები: 102, 105; მათი ქალაქი სებასტოპოლისი 91.

მედეა: 11, 12; იგი მედეას მამიდაა 9.

მელანთა (τὸν Μελανθῶν) ლავრა: სამეფო ლავრაა 191.

მელენიკი, ადგილი: აქ არის ივერთა მამული 166.

მელენიკონი: წმ. გიორგის მეტეხი, მცირე მონასტერი 134, 136,
146.

მელიარი: მელიარის კლისურა, ეგრეთწოდებული კაპანიონი 97.

მელინძიანი, სოფელი (ივერთა მამული): 131, 133, 135, 166, 249.

მელისურგიონი, ივერთა მონასტრის მამული, მეტეხი: 131, 133,
134, 138, 166.

მელიძინა (τὴν Μελιζίναν), პრასტინი, ივერთა მონასტრის მამული:
225, 231; ალაშენა ეკლესიაჲ მ ე ლ ი ნ ძ ა თ ა 253.

მეოტის ტბა: 105.

მერკური, იგივე ჰერმესია: 7.

მესა (Μέσα): 213; მ ე ს ე იგივეა რაც Πρώτων 215.

მესოხალდეები, ტრაპიზონის სამეფოს ადგილობრივი მცხოვრებნი: 112; მათი მთავრები არიან კავასიტები 112; მესოხალდეების მხარე 100.

მესოხალდია: 114.

მეხმეტი, მეფე: 111.

მთაწმინდა: 258, 261, 263, 264, 268; მთაწმინდაზე აღმართულია იკერთა სავანე 257; ლეგენდები 127, 127*.

მილერი ვ.: 41, 42.

მილოპოტამო, მდინარეა: 200.

Migne: 14, 43.

Мина, პრასტინი, ქალაქ პერითეორიონის მახლობლად: 156.

მისია (Μυσία), ბულგარეთი: 101, 104, 104*.

მისიელები (ბულგარელები): 100, 100*, 101.

მისინოპოლი (იგივეა რაც მოსინოპოლი): 150*, 152, 234, 237, 239. იხ. მოსინოპოლი.

მისოპოტმელი: 239.

მისტრა: 89; მისი გამგეა გიორგი სფრანძესი 36.

მიტილენე: 116; მიტილენის მთავარი გატალუიზე 94; მიტილენე აიღეს თურქებმა 1462 წელს 21.

მიტრა (მიტორა): მიტორას ბორცვი 97*.

მიულერი ი.: მისი ნარკვევი ათონის აქტების შესახებ 164 – 165.

მიუნქენი: იქ არის ათონის აქტების ფოტოკოპირები 230.

მიქელი (მიქაელი), იოანე ვარაზვაჩეს შვილი: 184.

მიქელ პანარეტოსი, ბიზ. ისტორიკოსი: 107*.

მიხეილ IV პაფლაგონი, ბიზ. კეისარი (1034 – 1041 წ. წ.): 231;

მისი ხრისობული ივერთა მონასტერს 166, 221, 225.

მიხეილ VII პარაპინაკი, ბიზ. კეისარი (1071 – 1078 წ. წ.): 153;

მისი ხრისობული გრიგოლ ბაკურიანისძის მამულის შესახებ 150, 1151, 234, 235, 238.

მიხეილ VIII პალეოლოგოსი, ბიზ. კეისარი (1261 – 1282 წ. წ.):

პალეოლოგოსთა დინასტიის დამაარსებელი 37; მისი სიგელი ივერთა მონასტერს (1259 წლისა) 130, 167 (?); უბოძებს იერისოს 132.

მიხეილ ანზიალოსი, პატრიარქი (1169 – 1177 წ. წ.): 17.

მიხეილ ატალიატე, ბიზ. ისტორიკოსი: 15*.

მიხეილ დეაბოლისი, ეპისკოპოსი 189, 190.

1. მიხეილ მონაზონი, ივერთა მონასტრის წინამძღვარი 1162 წელს: 130.
 2. მიხეილ მონაზონი, ივერთა მონასტრის წინამძღვარი (1104 წლის პრაქტიკონის მიხედვით) 246, 251.
- მიხეილ რაზდელი, მონაზონი: 205.
 მიხეილ ტაქსიარხი: მისი სახელობის ტაძარი 140.
 მიხეილის ქვრივი: ჰყავს ვაჟი დრაგუნა 247.
 მიხეილი „ტყვე“: იგი გარდაცვალებულია 198.
 მონოქსილიტი: მონოქსილიტის მონას კერი 191.
 მონღოლები: მონღოლები და თათრები მონათესავენი არიან 1037,
 მორავჩიკი (G. Moravesik), უმგრელი ბიზანტინოლოგი: 17, 24.
 მორეა: მეფის ერთი ძმა იგზავნება იქ 85.
 მოსინოპოლი: 156, 158; იქ არის გრიგოლ ბაკურიანისძის მამუ-
 ლები 150.
 მოციქულები: წმ. მოციქულთა სახელობის ეკლესია 134, მონას-
 ტერი 135, 146.
 მურად II, თურქეთის სულტანი (1421 – 1451 წ. წ.): 36, 43, 54*,
 62*; იგი მუჰამედ I-ის უფროსი ძეა და ამასიის ჯარის მხე-
 დართმთავარი 27; მურად II-ის გარდაცვალება 75, 76.
 მუსტენიანი, პრასტინი: 160;
 მუჰამედ I, თურქეთის სულტანი (1402 – 1421): მისი შვილია მუ-
 რად II სულტანი 27.
 მუჰამედ II, თურქეთის სულტანი (1430 – 1481): 22, 24.
 „მღვიმე“: მღვიმის ღვთისმშობლის მონასტერი 140.
 მცირე აზია: მცირე აზიის იონია 24.

ნ

- ნეზდელი (Νεζδελ), გლეხი, ივირონის მამულში: 249.
 ნემესიოს ემესელი, IV საუკუნის ფილოსოფოსი: 272.
 ნეონი, კუნძული: 174, 218, 219.
 ნეოპტოლემოსი: აქილევსისა და ლიკომედეს ასულის შვილი 13.
 ნეოფიტე, ხარსიანიტის მონასტრის მღვდელ-მონაზონი: 73.
 Нестонг и Алусиан болгарские бояре: 153.
 ნესტორი, ჰომეროსის ეპოსის გმირი: 12.
 ნიკეა: აქაური ქვრივი, ერთადერთი ვაჟის დედა 261.
 ნიკეტა ხონიატე, ბიზ. ისტორიკოსი: 15*, 16*, 22, 41.
 ნიკიფორე II ფოკა, ბიზ. კეისარი (963 – 969 წ. წ.): 125, 218.

- ნიკიფორე III ბოტანიატე**, ბიზ. კეისარი (1078 – 1081 წ. წ.) 153;
მისი სიგელები გრიგოლ ბაკურიანისძის მამულის შესახებ 150,
151, 233; მისი ხრისობული ივერთა მონასტერს 166.
- ნიკიფორე გრიგორასი**, ბიზ. ისტორიკოსი: 22, 28*, 41; ნიკიფორე
გრიგორასი როგორც ლაონიკეს წყარო 90.
- ნიკიფორე**, ვატოპედის წინამძღვარი: 192.
- ნიკიფორე**, პროტოსი (1012 – 1019 წლებში): 193, 194, 205, 206,
208, 209, 295, 216, 219.
- ნიკიფორე**, первопресвитер: 179, 182.
- ნიკიფორე სტავრონიკეტა**, ბერი: 205.
- ნიკიფორე ურანოსი**, თესალონიკის დუკი: 189, 190.
- ნიკიფორე**, ხით-ხურო: 249.
- ნიკოლაძე ევ.**, ქართველი მკვლევარი: 20.
- ნიკოლა**; ივირონის წინამძღვარი 1042 – 1045 წლებში: 130; ალაპი
განუწესეთ მე, მამამან იოანე და ნიკოლა პროტესინგე-
ლოზმან 170*.
- ნიკოლოზ ბერი**, ერთ-ერთი დამაარსებელი იოანე წინამორბე-
დის სახ. მონასტრისა თესალონიკეში: 231.
 - ნიკოლოზ ბერი**, იხსენიება 1085 წლის საბუთში.
- ნიკოლოზი**, წმ. ელიას მონასტრის წინამძღვარი: 202.
- ნიკოლოზი**, თესალონიკის ლიბელესიოსი: 179, 182.
- ნიკოლოზი**, თესალონიკის მსაჯული და პროტოსპათარი: 165, 166.
- ნიკოლოზ კალიბელი**, მისი მამული: 244.
- ნიკოლოზ კასპაკელი**, ბერი: 198,
- ნიკოლოზ მონაზონი**, პატრიკიოს კალონას ძმისწული: 222.
- ნიკოლოზ საკვირველთმოქმედი**: მისი სახელობის მონასტერი: 139.
- ნიკოლოზი წმ.**: მისი სახელობის ტაძარი 125, ეკლესია 249; მონას-
ტერი 248; პრასტინი 249.
- ნიკოლწმინდა**, სოფელი (ალბათ, იგივეა რაც წმ. ნიკოლოზის სახე-
ლობის პრასტინი და სხვ.): 252, 253.
- ნიკონი**, რუსეთის პატრიარქი: 123.
- ნილოსი**, მდინარე: 51.
- ნილოსი**, ქსეროპოტამის მონასტრის მონაზონი: 208.
- ნინო წმ.**: 92.
- ნისინი**, სოფელი: მისი საბუთები («ხარტინნი») მოიპარეს 256.
- ნორმანები**: თესალონიკის აღება ნორმანების მიერ 1185 წელს
13, 15*.
- ნოტარასი ლუკა**, დიდი დუკა: 69, 72, 73, 83, 87.

ო

ობელოსი (ოველოსი, ოვილოსი, Ὀβηλος), სოფელი ლიკოსხიზმას-
თან, ივირონის მამული: 133, 136, 147, 247.

ოდისეესი: 7, 13, 18.

ოდისეია: ქალაქი იბერიაში (ევსტათი თესალონიკელით): 13.

ოველოსი, ოვილოსი, მამული, ივერთა პრასტინი 133, 147. იხ.
ობელოსი.

ოკეანე: 118.

ოლიმპიოდორე (ახ. წ. V საუკუნის ისტორიკოსი): 7.

ოლიმპო, მთა საბერძნეთში: 4.

ორმენიონი, თესალიური ქალაქი (თესალიის მაგნეზიაში): 10.

ორმენოსი, ამინტორის მამა: 10.

ოსმალო, ოსმალოს თურქი: 43, 89; ოსმალთა ბატონობა 22.

ოსტროგორსკი, გ.: 254 – 256.

„**ოქროს კარიბჭე**“ (თესალონიკეში).

ოქსფორდი: 10.

პ

პავლე, ივერთა მონასტრის წინამძღვარი XII საუკუნეში: 130,
169, 169*, 252, 253.

პავლე, ბერი ვინმე: 171*.

პავლე: წმ. პავლეს მონასტერი ათონის მთაზე: 125, 129.

პავლე, პროტოსი: 193, 220*.

პალეოკასტრიტისა: პალეოკასტრიტისას მცირე მონასტერი, 135,
145.

პალეოლოგოსები: 37, 40, 70, 89.

პალეოლოგოსი მანუილი: მისი დეიდაა პროტოსტრატორისა 84.

პალეოლოგი სინადენოსი: მისი ქალიშვილი 136, 147.

პალესტინა: იქაური სავანეები 127.

პანგეოსის მთა: 254.

პანკალიწი (ბანკალიწი), სოფელი: გადაეცა გრიგოლ ბაკურიანის-
მეს 152, 236.

პანტოკრატორის სავანე ათონის მთაზე: 54, 75, 97*, 125, 128;

დაარსებულია 1363 წელს 129; პანტოკრატორში ბერების
რაოდენობა 126.

პაპადოპულოსი ი. ბ.: 48.

პაპიკი: წმ. გიორგის მონასტერი პაპიკს 239.

- პარაფშაფი: ძე პარაფშაფისა 238.
- პატრასი: მისი მმართველია გიორგი სფრანძესი 36; სულტანმა მურად II-მ 1446 წელს ალყა შემოარტყა პატრასს 43.
- პაფლაგონები: პაფლაგონთა ქვეყანა 106.
- პახომიოსი: მისი შენიშვნები გიორგი სფრანძესის ტექსტისათვის 48.
- პელაზგები: 100; ჰეროდოტეს აზრი მათ შესახებ 101; პ ე ლ ა ზ - გ ი კ უ რ ი ტომი 102.
- პელეველნი: მათში არსებული წესები 64.
- პელოპონესი: 36, 41, 71, 89, 93, 113, 115.
- პერითეორიონი, ქალაქი: 156.
- პერსარმენია: 27*.
- პეტერბურგი: 19, 123, 124, 163.
- Petit L.: 155*, 156*, 157*.
- პეტრალიფა თეოდორე: 134.
- პეტრე, ვინმე სათნო კაცი: 257, 258.
- პეტრიჩი (Πετριζός): 154, 158.
- პეტრიწონის სავანე: 233, 236; პეტრიწონის მამულების სრული შეუვალობა 150, 151, 152; პეტრიწონის წესდება 233, 272.
- პეწინაგი (პაჭანიკი, Μπατρινάκου): 235.
- პიკოლოსი, გიგანტი: 6.
- პინსოსი, პრასტინი თესალონიკესთან: 131, 133.
- პიქსიტისი, მდინარე (ახლანდელი დეირტენხი): 97.
- პლატი, ადგილი: 192.
- პლეთონი, ლაონიკე ხალკოკონდილეს მასწავლებელია: 89.
- პლოვდივი (ფილიპოპოლი): 156.
- პოგოდინი პ. დ. 23.
- პოდოგორიანი, ადგილი: 141.
- პოკრონტი: მთა (?) 244; პოკრონტის სვმონი 244.
- პოლანია (პოლონეთი): 104.
- პოლიგრო: ივერთა მონასტრის მამული პოლიგროში 165, 166.
- პოლიკარპე, გლეხი: 249.
- პონტოს ზღვა: 31.
- პრავიძა, სოფელი, ივერთა მონასტრის მამული 249.
- პრილონგი, სოფელი თესალონიკის თემში: 154*, 157, 238, 240.
- პროდრომოსი, მეტეხი: 131.
- პროვლავი, პრასტინი, ივერთა მამული: 133, 249; პ რ ო ა ვ ლ ა ვ ი (ὁ προαυλακας – ეს უნდა იყოს იგივე Πρὸβλακός) 131, 134, 138.

პროკიჩი (B. Prokič), მკვლევარი: 189, 190.
 პროტოსტრატორისა; მანუილ პალეოლოგოსის დეიდა 82, 84.
 პრუსა (Πριῦσα, ახლ. ბრუსა): 26, 29.
 პრუსიელები: ჩრდილო ოკეანთან მცხოვრებ პრუსიელთაგან 101.
 Pseudo-Phrantaes: 43.
 პულხერია, დედოფალი, თეოდოსი I-ის (450 – 457 წ.წ.) მეუღლე:
 125, 128.

რ

რადოლივო, მამული ზაბალტიაში: 136, 140, 147, 159, 160, 167;
 რადოლივოს მამულზე შეწერილი იყო 480 ნომიზმა 137;
 მამულის აღმწერია თეოლოგიტე 133. იხ. აგრეთვე რ ო დ ო -
 ვ ი ლ ი: 252, 253, 254 – 256.
 რადოლინი (რადალიონი), მამული ათონის ივერთა მონასტრისა;
 131. (შეიძლება კოპისტის შეცდომა იყოს და აქ „რადოლივო“
 იგულისხმებოდეს).
 რაფაილი: ქსეროპოტამის მონასტრის წინამძღვარი 194, 219.
 როდიოსი, სქოლასტიკოსი: 241.
 როდოვილი (როდოილი, როდოლივი), მეტეხი, ივერთა მამული:
 252, 253, 254 – 256. იხ. რადოლივო, რადოლინი.
 როდოპი: როდოპის მხარე, როდოპის მთები, სადაც არის პეტრი-
 წონი. 157*.
 როდოსი, კუნძული: 30.
 რომაელები (= ბიზანტიელები): 22, 26, 56, 259.
 რომაელები (= ლათინები): 38.
 რომანოზ II, ბიზ. კეისარი (959 – 963 წ. წ.): 224; მის მიერ გაცე-
 მული ხრისობულები ივერთა მონასტრისადმი 165, 221, 231.
 რომი: რომთან უნია ბიზანტიისა 23.
 როსიკონი, რუსების მონასტერი ათონის მთაზე: 125; 128; ბერების
 რაოდენობა როსიკონში 126.
 Rothbauer A.: 49.
 რუდავთა გზა: 244.
 Rouillard-Collomp, ფრანგი ბიზანტინოლოგები: 195, 156, 204,
 207.
 რუმინელები მათი ბერები ათონის მონასტრებში 126; რ უ მ ი -
 ნ უ ლ ი თარგმანი გიორგი სფრანძესის შრომისა 44.
 რუსები (სკვითები): 103*.
 რუსები: რუსები ათონის მონასტრებში 125, 126.

ს

- საბერძნეთი: 263; ანტიკური საბერძნეთი 89*.
- საკები, ტომი: 108.
- სამადავლა: მამია და სამადავლა და გურია, და სხვა ზღვისპირა ქალაქები 91.
- სამარყანდი: სამარყანდის მიდამოები 110*.
- სიმოსი, ქალაქი (და კუნძული): 97.
- სამსუნი (ძველი ამინსო): 28*.
- სამული, ბულგარეთის მეფე (X საუკ.): 189.
- სანები (ჭანები): დასავლეთ საქართველოში ცხოვრობდნენ 3.
- სანიგები: დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ 3.
- სარმატები: მათი ენა ჰგავს ილირიელების ენას 104.
- სარმატია: 104: „რომელსაც ამჟამად როსია ეწოდება“ 101.
- საქართველო: იქ არსებული წესი მზითვისა 65*; საქ. ხელნაწერთა მუზეუმი 163.
- სახატეები (Σαχάται, ჩაღათაი): 103, 103*.
- სებასტოპოლისი (მეგრელებისა): 91.
- სევასტიანოვი პ. ი.: 124.
- სევიჩი. თემურლენგის ცოლი: 103*.
- სელიმბრია: მისი გამგეა გიორგი სფრანძესი 36.
- სელჯუკები: მათი ემირი ეფესოში 21.
- სემელე, დიონისეს დედა: 118.
- სერბია: 78, 80, 81, 83, 101, 255; სერბიის ბატონი (ბრანკოვიჩი) 60, 62; სერბიის ბატონის ასული ამირას ცოლია 57; სერბიის მბრძანებელი 82; სერბიის მეფის ასული 81, 82, 83.
- სერბიელები: 125; სერბიელები ტრიმალეები არიან 100*, 101; სერბიელთან ქორწინება 67, 68, 69.
- სერგი, არქიეპისკოპოსი: 123.
- სერგი, პატრიარქი (1107 – 1119 წ.წ.): 189 – 190.
- სერე, ქალაქი 166; იქ არის წმ. ანარგირის ევქტერი 134; წმ. ნიკოლოზის მცირე მონასტერი 136, 139, 146; სერეს მახლობლად იოანე წინამორბედის მცირე მონასტერია 136, 146; სერეს მიტროპოლიტი 166.
- სერები, ტომი: 64.
- სვიმონი: სვიმეონ აჯიიოანუ, ბერი 193, 195*.
- სვიმეონი, სვმონი (ადგილი): პოკრონტის სვმონი 244; სვიმეონის პრასტინი – ლავრის მონასტრის კუთვნილებაა 132.

სთლავიცა, გლეხი: 249.

სივასი: 28*.

სიკელია (სიცილია): 13.

სიკონიონი, ახრიდონის თემის სოფელი: 157, 237*; ეს სოფელი ებოძა გრიგოლ ბაკურიანისძეს 152.

Симватий Бакуриани: 153.

სიმეონ აჯიოიანუ, მონასტერი: 202, 204.

სიმონ წმ.: მან ააგო მონასტერი „სიმონ პეტრა“ 125, 129.

სინგელოზი (= იოანე თორნიკე): 225, იხ. იოანე თორნიკე.

სინოპელები: 30.

სინოპი: 29, 31, 32, 112; სინოპის მთავარი ისმაილი: 106*.

სირია: 127.

სირიელები: მათი მონასტერი კონსტანტინეპოლში 129.

სიცილია იხ. სიკელია.

სიცილიელები: მათი მონასტერი კონსტანტინეპოლში 129; სიცილიელი ნორმანები 15*.

სკამანდროსი, მდინარე: 5.

სკანდარიოსი, ტრაპიზონის მეფის ალექსის (ალექსი IV-ის?) ვაჟი: მეორე მეფედ გახადა მამამ 94.

სკანდე: სკანდის ციხის მდებარეობა 28*.

1. სკენდერესი, არმენიელთა მეფე: 106, 107.

2. სკენდერესი: სკენდერესის (სინოპის მთავრის) შვილი ისმაილი 110.

სკვითები: 25, 100, 108, 109; ფლობენ ისტროსიდან კავკასიამდე 102, 103, 104, 105; ომი აუტეხეს იბერებს 92; თავს დაესხნენ თემურლენგს 110.

სკილიცა, ბიზ. ისტორიკოსი: 189.

სკილოლიმნე: 112.

სკიროსი, კუნძული: 13; სკიროსზე იზრდებოდა ნეოპტოლემოსი 12.

Σ κ λ α β ο ι, სლავები: 232.

სკლიაროსი, ვარდა სკლიაროსი: 168, 259.

სლავები: 89; სლავების სავანეები ათონზე 128; ბულგარელი სლავები 224, 231, 232.

სმირნაკის გ., ბერძენი მკვლევარი: 126, 191.

სოკოლოვი ი.: საქართველოს ავტოკეფალიის შესახებ 19, 20.

სოლონიკი (= თესალონიკე), თემი: 217, 240.

სომეხნი: 237.

სოფიო წმ.: სოფიოს ტაძარი კონსტანტინეპოლში 238, 272.

- სოფრონ ევსტრატიადე**, ბერძენი მკვლევარი: 196.
- სპაზმაი**, სოფელი: 236; გადაეცა გრიგოლ ბაკურიანისძეს 152.
- სპარსელები**: 38, 50, 109, 118, 259, 268; სპარსელების მეზობელია ყარაიულუკი 27*; სპარს-თურქების საზღვარი, მისი განმგებელია ყარაიულუკი 27*.
- სტავრონიკიტა**: სტავრონიკიტას მონასტერი (XII საუკ.) 125, 128; ბერების რაოდენობა ამ მონასტერში 126.
- Stanescu E.**: 44.
- სტელარია**. ადგილი, სადაც მეთევზეობასაც მისდევენ: 131.
- სტენიმახი**, სოფელი: 155, 158, 239.
- Степанов А. А.**: 48.
- Степанов А. С.**: 24.
- სტეფანე დუშანი** (უროშ IV) სერბთა მეფე: მისი ხრისობული ივერთა მონასტერს 160, 167.
- სტეფანე**, მონაზონი: 200, 201.
- სტეფანე ნემანია**, სერბთა მთავარი: 125, 128.
- სტეფანე**, სერეს მიტროპოლიტი: 166.
- სტეფანე ხაზულელი**, ივერთა მონასტრის წინამძღვარი: 130.
- სტეფანია**: სტეფანიანის საარხონტო 240.
- სტეწი**, სახნავი ადგილი: 243.
- სტილიარიონი**, გაპარტახებული ადგილი: 226, 231, 247.
- სტრაზონი**: 41.
- სტრატონიონი**: სტრატონიონის ყანები 131.
- სტრიმომი**: სტრიმონზე არეს მეტეხი მელინძიანე 135; სტრიმონის მეტეხი 145; სტრიმონის მახლობლად წმ. ანასტასიას მონასტერი 134; სტრიმონის მსაჯული 241*.
- სტრუმია**: 131; ღვთისმშობლის მეტეხი 133; სტრუმიძის მხარეში სოფელი მუსტანიძა 134; სტრუმიაში წმ. ანარგიროს ევქტერი 134; სტრუმიძის კომენდანტია დრაგომუშა 189.
- სტუდიოსი**, 454 წლის კონსული, სტუდიელთა მონასტრის დამაარსებელი 129; სტუდიელთა საგანე 127, 129.
- სუდაგა**, პრასტინი: 159.
- სუმბატ ბაკურიანი**: 159, 160; მისი ანდერძი 159*, 160.
- სუმბატ კურაპალატი**: მისი მეუღლეა მარიაში 254.
- სფრანქესი**, ისტორიკოსი გიორგი სფრანქესი: 24; მისი პოზიცია უნიისადმი 23.

ტ

ტანაისი: ტანაისის მხარე 26; ტანაისთან მივიდა თემურლენგი 109*.

ტაო: 234.

Tafel: 114*.

ტაჯ-ედინ-ჩელები: მისი ცოლია ევდოკია 60*.

ტეტრაგონიტე (გარდაცვლილია): 135, 146.

Тивчев, ბულგარელი მკვლევარი: 154, 154*, 157*.

ტიმოთე, ბერი: 242.

ტოკატი: დაიპყრო ბაიაზეთ I-მა 28*.

ტრაგოსი, წესდება, რომელიც მისცა სავანეებს იოანე ციმისხიმ: 127.

ტრაპიზონელები: 30.

ტრაპიზონი, ტრაპეზუნტი (სამეფო და ქალაქი): 28*, 32, 33, 37, 43, 54, 57, 58, 59, 63, 67, 75, 78, 79, 83, 95, 98, 114, 115; ტრაპიზონის უბანია მესოხალდიონი 99, 99*. ტრაპიზონში არის წმ. ფოკას მონასტერი 169; ტრაპიზონის მბრძანებელი 68; ტრაპიზონის მეფე დავითი 93; ტრაპიზონის მეფე იოანე IV კომნენოსი 74; ტრაპიზონის სამეფო – კოლხეთი 110; კოლხეთის ტრაპიზონი 93; ტრაპიზონის წინააღმდეგ ილაშქრა ჯიქმა არტაბილემ 97; ტრაპიზონი ხარკს უხდის მეხმეტ მეფეს 111; სფრანძის მოგზაურობა ტრაპიზონში 42.

ტრიბალები: სერბიელები არიან 100, 100*, 101; ტრიბალების ქვეყანა (სერბია) 104, 104*.

ტროადა: 12.

ტულძიძა: ტულძიძის მხარე 140.

ტურახანი, თურქეთის სარდალი: 36.

ტურგუტი, ფრიგიის მთავარი 106*; ტურგუტის მხარე 106.

უ

უბელი (ობელი, ოველი, Ούβελ), მამული ივერთა მონასტრისა: 131.

უზუნ-ჰასანი: სპარსეთის უდიდესი ნაწილის სათავეშია 27*; სპარსეთის მოსაზღვრე მთების მთავარია 31; განაგებს არმენიის მხარეს 27*, 28*; უზუნ-ჰასანი კოლხეთში (ე. ი. ტრაპიზონში) 29.

ურადი, ურვადი: 66*.

ურდო (Ούρδáv): 104, 105, 110.

ურია: 48.

1. **უსპენსკი თ.** (Ф. Успенский): 28*, 43, 97*.

2. უსპენსკი პ. (П. Успенский). 124, 162; 163, 168, 169*, 170, 170*, 180 182*, 222. 246, 270.
 „უსხეულოთა კარიბჭე“: 135.

ფ

1. ფაზისი, მდინარე: 32, 91, 110; ფაზისთან არის ქალაქი „აია“ 2.
 2. ფაზისი: ფაზისის (ფასისის) ქვეყანა: 118.
 ფარსმანი: ფარსმან-ყოფილი არსენი, ივირონის წინამძღვარი 1041 – 1044 წლებში 130.
 ფატმანი, „ვეფხისტყაოსნის“ პერსონაჟი: 9.
 ფენევი (არკადისა): მის გარშემო იზრდება ბალახი მალს 7.
 ფერე (თესალიაში); 10.
 ფერეტი („ოდისეის“ პერსონაჟი): 11.
 ფთია: ფომნიქსი გაიქცა ფთიაში 10.
 ფილიპოპოლი: 31, 158, 234, 235, 237, 239; ფილიპოპოლში არის გრიგოლ ბაკურიანისძის მამულები 150, 151.
 ფილოთე, ფილოთეუ: ფილოთეუს სავანე ათონის მთაზე (XII საუკ.) 125, 128, 163, 207.
 ფლორენცია: ფლორენციის კრება 1439 წელს 49.
 Флоринский Тим: 124, 171*.
 1. ფოკა: ფოკას მონასტერი ტრაპიზონში; 95, 97, 98, 169, 170, 225.
 2. ფოკა: ასტერი ამასიელის «შესხმად ფოკასი» 271.
 ფოკეა: აქ უცხოვრია ისტორიკოს დუკას 21.
 ფომნიქსი, აქილევსის აღმზრდელი: 10.
 ფრანკები, ფრანგნი: 89, 238.
 ფრანძესი, Φρανζής; ამ სახელით იყო „ცნობილი ბოლო ხანებამდე გიორგი სფრანძესი 36*, 41*.
 ფრენაკი (? τὰν Βοδινάκ): 239.
 ფსალიდი ათონის მონასტრის მამული: 223, 231.

ქ

- ქალაქი Πόλις (კონსტანტინეპოლი): 63.
 ქალდეველები: 64.
 ქაიხოსრო, ათაბაგ ყვარყვარე III-ის შვილი (1500 – 1502 წ. წ.): 220, 220*, 256.
 ქართლი: 36.

ქართველები: 161; ქართველების თავადური ოჯახები 112*; ქართველთა სავანეები ათონის მთაზე 128; ქართველთა სავანის დამაარსებელი 183 – 184.

ქართული: ქართული სამყაროს სახელმწიფოები – იბერია და ტრაპიზონი 43; ქართული მწიგნობრობა 162.

ქართვერთიკი იხ. ხარპეტიკონი 237.

ქვაბულის ძენი (იოანე და გრიგოლი): 169, 253.

ქიოსი: 30; პეტრიწონის წესდების ქიოსური ნუსხა 233, 234*, 272.

ქობულის ძენი. ქვაბულის ძენი (იოანე და გრიგოლი): 169, 253.

ქსანთია, სოფელი: 156, 234; იგი უბოძეს გრიგოლ ბაკურიანისძეს 150.

ქსანთოპულო (გარდაცვლილია): 136, 139, 147.

ქსანთოსი, მდინარე: 5.

ქსენოფონტი წმ.: მონასტერი ათონის მთაზე (XI საუკ.) 125, 128.

ქსეროპოტამუ: მონასტერი (956 წლიდან) 125, 128.

ქსერქსე: 27.

ქსილორეგიონი: აქ არის წმ. ბარბალეს მცირე მონასტერი 135, 143 (Ξυλορηγιον).

ქსილურგუ, რუსული მონასტერი ათონზე: 128.

ქუთაისი: 28*.

ღ

ღომატო, სავანე, მეტეხი (ივერთა მონასტრისა): 132, 136, 220, 256.

ყ

ყაზანი: 24*.

ყარაიულუკი: 28*; ის არის უზუნ-ჰასანის პაპა 27, 27*; ყარაიულუკს ცოლად ჰყავდა ტრაპიზონის მეფის ალექსი კომნენოსის ქალი 28; ყარაიულუკი ლ ე ვ კ ა მ ნ ა – შემახის ერისთავი 107.

ყარაიუსუფი: ყარაიუსუფის შვილები (თემურის შვილიშვილები) 93.

ყარამანი: ის დაიპყრა ბაიაზეთმა 28*.

ყივჩაყები: 236*.

ყვარყვარე III ათაბაგი (1477 – 1500 წ. წ.): 220, 256; მისი (?) საბრძანებელია ახალციხე 91.

შ

შავი ზღვა: 28*.

შამახია (შემახია, Σαμαχία): 91, 106, 107; მისი დარბევა 78.

შანიძე აკ.: 10.

შაჰუჰ (Şahuh) = σαπώ. იხ. Μαρπισαπά 152*.

შარუხი (Σαχρυσχιδ), თემურლენგის ვაჟი: 109, 109*.

შემახია იხ. შამახია.

შიკონი (ბიკონი), სოფელი; 152, 237; იგი გადაეცა გრიგოლ ბაკურ-რიანისძეს 152. იხ. სიკონიონი 237.

Schlumberger G.: 241*.

ჩ

ჩალათა (Σαχαταίοι): 103*.

ჩერვენი (ჩრვენა, ჩრვენაჲ), სოფელი: 156, 236; უბოძეს გრიგოლ ბაკურიანისძეს 150.

ჩერნი, გლეხი: 249.

ჩერნოუსოვი ე.: 23, 24.

ჩერქეზები: 102, 108.

ჩინგის ყეენი: მისი შვილი ჩალათა 103*.

ჩოკი: ჩოკის შვილები 93.

ჩორდვანელი, ჩოროლოჰდი, იოანე ვარაზვაჩეს შვილი: 184.

ჩუბინაშვილი ნ.: 9.

ჩურმენი (Τζοιρμενι), მხარე: 234.

ც

ცაგარელი ალექსანდრე, პროფესორი: 19, 20, 123, 124*.

Цанкова-Петкова Ген.: 153, 154.

ძ

ძიმბეა, აღმწერი (ἀναγραφεύς), გარდაცვლილი: 133.

ჭ

ჭანები, სანები: დასავლეთ საქართველოში ცხოვრობდნენ 3.

ჭანიდები: 107, 107*; ჭანიდების ქვეყანა 115.

ბ

- ხალდი:** იოანე ხალდი და მისი სიგელი 185, 187.
ხალდია: ხალდიის დუკები 95.
ხალკე: აქ ყოფილა მაცხოვრის განთქმული ტაძარი 16.
ხამზა, მხედართმთავარი: 22.
ხარპეტიკიონი, სოფელი ახრიდის თემში: 157, 237*, 152* (?); ებოძა გრიგოლ ბაკურიანისძეს 152.
ხასანი: გრიგოლ ხასანი 116.
ხატაელები: ახლდნენ თემურლენგს 109.
ხახანაშვილი ალ.: საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის შესახებ 19.
ხახული: ხახულის მონასტერი 152, 237.
ხესიე, ქალაქი, მხარე (სამარყანდი?): 110.
ხილანდარიონი, სავანე, სერბთა მონასტერი ათონის მთაზე: 126, 128.
ხიტირი, ამასიის ქალაქისთავი: 114.
ხლიაროპოტამოსი. მამული: 246, 251.
ხორტაიტი: ხორტაიტის მონასტერი 135, 144. 144*.
ხრისოპოლი: 271*, 176.
ხრუსოლვადი (ხრუსოლივადი) იხ. ლივადი, ლივადიონი 234.

ჯ

- ჯავახიშვილი ივ.:** 28*, 65*, 66*.
ჯერასიმე, ივერთა მონასტრის ძმა: 256.
ჯეჰან-შაჰი: 27*.
ჯიქები: 100; ჯიქები შეკრიბა თემურლენგმა 26.
ჯუანშერი: მისი „ისტორია“ 19.

ჰ

- ჰაიდარი** (Χαϊδάρης): მეთაურობს მასაგეტების ჯარს 109.
ჰამზა, თურქთა მხედართმთავარი: 34, 35.
ჰასანი (Χασάνης): 111.
ჰელესპონტი: 11, 114*.
ჰელიოსი: 6.
ჰენიოხები: დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე ცხოვრობდნენ 3.

ჰერაკლე: 118.

ჰერმელია: აქ არის წმ. იერუსალიმის მცირე მონასტერი 135.

ჰერმესი: 8.

ჰეროდოტე: 41, 90; მისი აზრი პელაზგების შესახებ 101.

ჰესიხი: 8.

ჰიალეა, დიდი ადნუმიასტი: 134.

ჰიპოკრატე: მისი ლექსიკონი 8.

ჰიპომონე, მონაზონი; ბიზ. დედოფალი ირინე 54; მისი გარდაცვა-
ლება 75.

ჰომეროსი: 6, 7, 8, 9; მისი პოემების კომენტარები 1.

ჰონიგმანი ე. 152*.

ჰოფმანი ი.: 9.

ჰუნგერი ჰ.: 14.

ჰუნები: 34: ზემოთა იბერიის ქალაქების მოსაზღვრენი არიან ჰუნ-
ები 91 – 92.

ტერმინებისა და ცნებების საძიებელი

აბრეშუმი: ოთხი საპალნე ა. 81; ამანვე მამამან მოიგო ეზოდ დიდთა
კართა ეკლესიისათაი ა ბ რ ე შ უ მ ი ს ა დ (cod.: აბრეშუმისად)
253.

ავტოკეფალია: 17, 18.

ავლინი (αύλη): 239.

აზნაურად ყოფა (ἐξκουσία): 152.

ალანური იარაღი: 92.

ამირისა (ἀμυρίσσα), ამირას მეუღლე: 60, 62. 79.

ანაგრაფეესი (ἀναγραφεύς), აღმწერი: 230, 241.

ანთიპატოსი: 230.

აპოსკედეფსობა (ἀποσχιδευμός): 238.

აპოტიქსები, აპოდივსები (ἀποδιέξεις): 239.

არქიმანდრიტატონი (ἀρχιμανδρίτατον „საარქიმანდრიტო“): 219.

ასისტავი, მთავარი ასისტავი (πρωτακεντάρχος): 184.

აღმწერი (ἀναγραφεύς): 241: აღმწერელი 252.

ბანდონი (Βάνδον), ადმინისტრაციული ერთეული: 155*.

გამიჯვნის აქტი: 193.

გლეხები, πάριοιკοι 223.

- დავთარი (δοκῶδικον): 244.
 დასავლეთის ორიენტაცია: 23.
 დემესტიკოსობა: 235.
 დიანოსი („სიმტკიცის წიგნი“): 252.
 დიმოსი (τὸν δημοσίον „სახელმწიფო გადასახადებისა“): 239.
 დომესტიკი, დომესტიკოსი, დიდი დომესტიკოსი: 83, 186.
 დრაკონები, სამოცდაათი წყრთის სიგრძისა: 52.
 დრუნგარი: 186.
 ἔγγραφοι, საბუთი: 242.
 ეკლესიარხი: 219.
 ἔμψτεμα (საიჯარო მამული): 135.
 ἔξκοσι (შეუვალობა): 223.
 ეჯიბი მეფისა: 66*.
 ველტიოს ქმნა (βελτίωσις): 236.
 ზიმია (Ζημία, რეგალიები): 132.
 თურქული სიტყვები (ლათინიკეს „ისტორიაში“): აზაპი, სილიქტარი: 114*, 115*.
 იკონომოსი, დიდი იკონომოსი: 219.
 ინდიქტიონი (= ქორონიკონს): 217.
 იპარხოსი: 115.
 იპომნიმა, ὑπόμνημα („მოსახსენებელი“, memorandum): 239, 241.
 ისოკოდიკონი (τὸ ἰσοκῶδικον): 238.
 კამერარიუს (camerarius, κελιάτης „მესაწოლე“): 99*.
 καστροκτισία, სასიმაგრო შენობათა აგების გამოსაღები: 132.
 კატასტროს ქმნა, აღწესებვა საფინანსო უწყების დავთრებში: 235.
 κελιάτης: 99* (camerarius).
 კენტინარი: 238.
 κεφάλαιοι, ზოგადი გადასახადი: 132, 133.
 კონომი, იკონომოსი: τὸν οἰκονόμου 239.
 კრება: VI მსოფლიო კრება (680 წელს) 19.
 ლიველიკოსი (τὸν λιβελλικόν): 239.
 ლოგისიმონობა (τὸ λογισμον): 239.
 ლოგის ქმნა (λογισθῆναι): საგადასახადო სიებიდან ამორიცხვა 238.
 მაგისტროსი: 239.
 მალნიტის ქვა: 51.
 მერარხი (μεραρχών): 186, 187.
 მეხმეტის სარწმუნოება: 116.
 μεσαστικόν, τὸ, მუამავლის თანამდებობა: 73.

- მეტეხი, μετόχιον: 168*.
 მზითევი: 63 – 64, 65 – 66, 80.
 მონა-გლეხები (δουλοπάροικοι): 223.
 მონიდრიონი (μονιδριον), მცირე მონასტერი: 134.
 მოსაგონარი (ύπόμνημα): 194.
 მსაჯულთუხუცესი, (κριτής αριτών) 99 – 30.
 ნავარხი: მეფის ნავარხი 113.
 ნასყიდის ნაწერები („ნასყიდობის ქალაქები“): 239.
 ნელიდები (νεήλυδα), ახლად შედგენილი რაზმი: 117.
 ნომოფილაქსი: 17.
 ὁ λοκαρινός, მთელწლიანი: .136, 147.
 პანაჟურილთა (τών πανηγυριστών): 239.
 παργυραία, საბეგრო გადასახადი: 132.
 პარადოდიკონი (παραδοτικόν): 239.
 პარიკები, საბეგრო გლეხები: 138, 226.
 პატრიკოსი: 230.
 პერიერეზმონი: 239.
 πιττάκιον, წიგნი: 238, 239.
 პრასტინები (ივერთა მონასტრისა): 222, 225, 227, 237, 239, 240.
 პრაქტიკონი, პრაქტიკონი (τό Πρακτικόν) აღწერა, სია: 239, 244.
 პრეტორიონი, πραιτώριον (ტიპიკონი 26,3).
 პროლათინური ორიენტაცია: 23.
 პროტოსი: პროტოსის თანაშემწენი 219; პროტოსთა სია 220;
 პროტოსობა 193; პროტატონი პროტოსის რეზიდენ-
 ცია: 219.
 პროტოხარაკი: 256.
 პროტოვესტიარი, პროტოვესტიარიოსი: 94, 116, 117; პროტო-
 ვესტიარიტი 85.
 პროტონოტარი: 252.
 პროტოსტრატორი: 95, 95*.
 «რექსი», მეფე: 49.
 როგა (ρόγα), როქი (ფულადი სარგო ჯარისკაცებსა და მოხელეებს):
 216.
 რჯულის მოძღვარი, νομοιδάσκαλος: 29 – 30.
 რჯულის კანონი (XIV ტიტულისა): 17.
 სავაჟინრო: 253.
 საკატეპანო: ზიხნეს საკატეპანო 134.
 სამდივანმწიგნობრო ივერთა მონასტერში: 217.

- სამოქალაქო მსაჯული (κριτήριος πολιτικός): 213, 216.
 საპალნე (γομάρι): 81.
 სასნეულო: 252.
 საუძლოურე: „საუძლოურე აღაშენა მისით აკაზმულობითა“ 256.
 სიკრიტონი (σέκρετον): 235.
 სილიქტარიები (ცხენოსანთა გვარდია): 115.
 სიმეოსინი (σημεώσις): 238.
 სიმომმა (σημεώμα): სიმომმა მეფისა ბჭეთაჲ 252.
 სკევოფილაკიონი (σκευοφυλάκιον): 123.
 სოხასტერი (ήσυχαστήριον): 131, 133.
 სპახოგლანები, თურქ ცხენოსანთა რაზმეული: 115.
 სპილოები: 52.
 სხოლარიები (გვარდია): 112*.
 ტურმარხი (თემისა): 186, 187.
 უნია: 23.
 ურდო: 104, 105, 110.
 უურვაობა (τό άφρόντιστον): 150.
 ფილოტიმია: 238.
 ფლური (φλαρία πεντακόσια): 81.
 ფსომოზიმია (ψαμοζήμια): პურის გამოსაღები 132.
 შეუვალობა (έγκουσία): 223.
 შტო (στοά): 253.
 ჩუქების აქტი: 197, 241 (1079 წლისა).
 ხარტინი (χάρτης): 256.
 ხარტოფილაქსობა: 17.
 ხარტოფილაკი: 238.
 ხარტულარი: 186, 187.
 ხრისობული, ოქრობეჭედი: 226, 227, 229, 233 და passim.

გამომც. რედაქტორი გ. შ ა ლ ა მ ბ ე რ ი ძ ე
ტექრედაქტორი ნ. ბ ო კ ე რ ი ა

გადაეცა წარმოებას 10. 1. 69; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 23. VII. 70;
ქაღალდის ზომა 60 X 84. ნაბეჭდი თაბახი 22,25;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 19,37;
ტირაჟი 1000; უე 01373; შეკვეთა № 1291

ფასი 1 მან. 73 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Издательство „Мецниереба, Тбилиси, 60, ул. Кутузова №15

Типография Тбилисского университета. Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 1.
თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 1.

С. Г. КАУХЧИШВИЛИ

ГЕОРГИКА

СВЕДЕНИЯ ВИЗАНТИЙСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
О ГРУЗИИ

ТОМ VIII

საქართველოს შესახებ არსებული უცხოური წყაროების
კომისიის გამოცემანი

წიგნი I: თ. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, ჰეროდოტე, თბ. 1960.

წიგნი II: ნ. კ ე ჭ ა დ მ ა ძ ე, არიანე თბ. 1961.

წიგნი III: ვლ. ფ უ თ უ რ ი ძ ე, სპრსული ისტორიული საბუთები. ნაკვ. I. თბ. 1961.

წიგნი IV: ა. გ ა მ ყ რ ე ლ ი ძ ე და ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტომი პირველი, თბ. 1961.

წიგნი V: ნ. შ ო შ ი ა შ ვ ი ლ ი, გრიგოლ აკანელის მოისართა ტომის ისტორია. თბ. 1961.

წიგნი VI: ნ. ჯ ა ნ ა შ ი ა, ლაზარე ფარპეცი და მისი ცნობები საქართვე-
ლოს შესახებ. თბ. 1962.

წიგნი VII: ეთ. ს ი ხ ა რ უ ლ ი ძ ე, იაკუთის ცნობები საქართველოს და კავ-
კასიის შესახებ, თბ. 1964.

წიგნი VIII: ი. ც ი ნ ც ა ძ ე, „ძველი რუსული წყაროები (XI – XVI ს. ს.)
საქართველოს შესახებ. თბ. 1962.

წიგნი IX: გ. გ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა
საქართველო-
ში. ტ. I, თბ. 1962.

წიგნი X: ვლ. ფ უ თ უ რ ი ძ ე, სპრსული ისტორიული საბუთები, ნაკვ. II. თბ. 1962.

წიგნი XI: თ. მ ი ქ ე ლ ა ძ ე, ქსენოფონტის «ანაბაზისი». თბ. 1967.

წიგნი XII: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტ. მეხუთე, თბ. 1963.

წიგნი XIII: ნ. ც ა გ ა რ ე ი შ ვ ი ლ ი, იოანე დრასხანაკერტელის „სომხეთის
ისტორია», თბ. 1965.

წიგნი XIV: გ. გ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი, გიულდენშტედტის მოგზაურობა საქართვე-
ლოში. ტომი II. თბ. 1964.

წიგნი XV: ს. ჯ ი ქ ი ა, იბრაჰიმ ფეჩევის ცნობები საქართველოსა და კავკა-
სიის შესახებ. თბ. 1964.

წიგნი XVI: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტ. მეორე. თბ. 1965.

წიგნი XVII: ნ. ლ ო მ ო უ რ ი, დიონ კასიოსი და მისი ცნობები საქართვე-
ლოს შესახებ. თბ. 1966.

წიგნი XVIII: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტომი მეექვსე, თბ. 1966.

წიგნი XIX: ვლ. ფ უ თ უ რ ი ძ ე, ჰასან რუმლუს ცნობები საქართველოს შე-
სახებ. თბ. 1966.

წიგნი XX: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტ. მეშვიდე, თბ. 1967.

წიგნი XXI: ზ. ა ლ ე ქ ს ი ძ ე, ეპისტოლეთა წიგნი. თბ. 1968.

წიგნი XXII: ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა, ტ. მერვე, თბ., 1910.